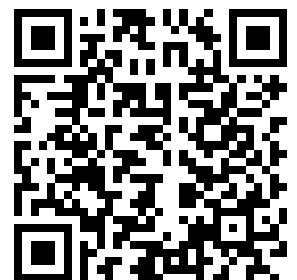
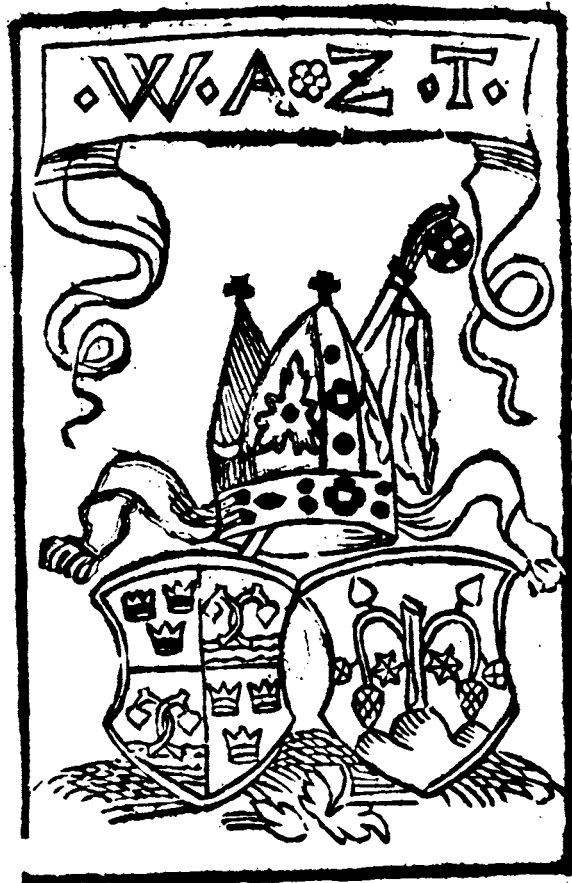

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

<36611599010014

<36611599010014

Bayer. Staatsbibliothek

2° Exeg. 226.

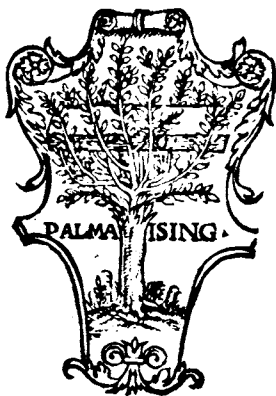
IN PSALTERIUM

Dauidis Israelitarum regis & uatis diuini-
nissimi, Ioan. Baptistæ Folengij Mantuani Monachi Casinatensis
commentarij, summa fide, mira luce, grata breuitate,
ex ipsa Hebraica ueritate con-
fecti & absoluti.

CHRISTIANO LECTORI.

*Ecce tibi, Christiane Lector, absoluta tandem FOLENGII theologi citra cōtrouersiam con-
summatissimi, in omnes Dauidis odas doctissima planèq; diuina commentaria: in quibus sanè siue
rarā uiri eruditionem, spiritusue ardore flagrantem animum consideres: siue sensuum candorem
& acumen, mysteriorū item rerumq; abditissimarū luculentā explicationem: siue etiā aptā con-
cinnamq; uersuum & sententiarū connexionem spectes: siue fidam deniq; diuersorum interpre-
tatum collationem: quin & non minus appositas quā iucundas atque utiles suis locis digressiones,
cohortationes, admonitiones (ut teres interim pura dictionis filum, ac bene latinarū uocum pro-
prietatem, quæ Romanam elegantiam illam ueterem, grauitatemq; Theologicam, planè referant,
omittam) diligentius expendas: hæc inquam omnia, nisi summa laude admirationeq; digna esse iu-
dicaueris, omnem mihi fidem (qua apud me nihil est antiquius) abrogari uolo.*

His igitur feliciter frueri, ac ualè.

*Cum rerum ac uocum, & Psalmorum etiā, quo quisq; inueniendus
sit loco, Indice locupletissimo.*

BASILEÆ, PER MICH.
ISINGRINIUM.

7

Anastafius Cæſenas monachus pio
Lectori S. D.

Non te latet, ſat ſcio, Chriſtiane Lector, quantum gratia & veneris eiuf-
modi egregijs alioqui monumentis conciliet auctoris cōmendatio. Si qui-
dem Apellis pictura vel ſolo nomine vulgò cōmendabantur. Habes igitur
in omnē Dauidicā poëſim à IO. BAPTISTA Folengio, viro
iam inde à puero ſacris literis erudito, peneq̃ detrito, cōmentaria perpetua, quæ tibi
multis nominibus debent eſſe quamgratiſſima. Quis enim vel felicius, vel ſanctius
hæc diuinas odas enarrare poſſit, quàm qui ab ipſo ferè lacte in his verſatus fuerit,
ac velut enutritus? quiq̃ profundiffima ſenſa non minus lachrymis, quàm in deſſo
ſtudio elicere ſtuderit? Sub hæc ſcriptores qui in ſuo theatro perſtiterunt, laudem
apud poſteros immortalẽ tulerunt: at qui ſecus, multorum & ſannas & rhonchos
experti fuerẽ. Quare non eſt quòd hîc timeas Folengio, quin in propria ſteterit hare-
na, vt ſi quis alius: illudq̃ lepidum Euripidis dictum, in quemuis potius, quàm in eum
competat: τῆντοιας δὲ, ἢ καὶ πλεονεξίας εὐλαβέμενος. Accedit verò ad operis cùm venuſtatem,
tũm decorem, quòd vir iſte omni ſuperior laude, non aliter loquitur, ac viuit: eo quip-
pe eſt ingenio, ſq̃ moribus, vt nihil mitius, nihil ruruſ inculpatus fingi poſſit. Quòd ſi
modèſtiam quæris, ea eſt, vt vix paſſus ſit à ſummis viris exorari, quò tantum theſau-
rum impertiret ſtudioſis: nec vnquam annuiſſet, niſi hoc vno euictus ariete, ne ſcili-
cet diuinam concitaret iram, ſi blattis potius, quàm Chriſtianiſ hominibus harum
vigiliarum copiam facere dignum duceret, tantum abeſt vt inde vel gloriam, vel no-
minis celebritatem aucupari ſperaret homo à ſaſtu alieniſſimus. Ceterũm quòd ad
rem actinet, ita dictionis filium attemperauit, vt mediocriter eruditi non arceantur
à lectione, multo minus verò doctiores orationis poliſtiam ac nitorem huic noſtro feli-
ci ſeculo à Deo optimo maximo condonatũ, deſiderent. Porro momis & naſutis quis
vnquam ſatiſfecerit? Boni quiq̃ (vt ſpero) ſaltem iudicabunt tantum huic in ſacris
debere Mætuanos, quantum olim in profanis ſuo Mæroni. Optimi verò cenſebunt
eò amplius Chriſti Eccleſiam debere Folengio, quò Dauidis carmina ſunt Mæronia
nis excellentiora, ac ſibi vtiliora. Habes proinde frequentes paraphraſes doctas æquẽ
ac dilucidas: allegorias vt pias & ſolidas, ita nunc primũ excogitatas. Digreſſiones
verò cognitũ digniſſimas, quæ te vnice oblectare poterunt, ſi propius & diligentius
rem inſpexeris. Ad hæc non paucos Novi ac veteris instrumenti locos offendes, quos
ti operæ precium fuit ſubinde citare, ita in gratiam Lectoris obiter breuiterq̃, ſed ta-
men doctè explanat. Verũm illud cũ primis in votis habuit vir eximius, vt corru-
ptos hominum mores informaret, rem proſectò noſtris exulceratis temporibus oppor-
tuniſſimam. Ita verò carpit & mordet, vt nihil minus agere videatur: ita morbos
contrectat, vt vbiq̃ præſentiſſimum adhibeat pharmacum: nuſquam ferè non abſti-
nens ab acrimonia, nuſquã nõ præ ſe ferens & Chriſtiani & monachi pectus. Sed hæc
& longè commodiora, re melius deprehendes, quàm vt ego poſſim, aut velim præſari.
Illud tantũ addam, hunc vnũ eſſe huius memoriæ, quem cũ veteribus theolo-
gis non iniuria conferre poſſis, ſi reconditam eruditionem, atq̃ maximam grauita-
tem non oſcitanter expendere. Ceſſabunt iam, opinor, αἰαλαφάτοι quidam blatero-
nes, qui ſe demum eruditulos arbitrantur, ſi in monachorum inſcitiam ſtolidiſſimè
debaſchenſur, cũ ipſi ne micam quidem eruditionis habeant. Sed hoc vt cunq̃ to-

AD LECTOREM EPIST.

lerabile, nisi & impudentiam cum ignorantia haberent coniunctam, qua dicacitas & maledicentia mater est & origo. quanquã hæc ἀπεροδίωνοι, alias fortasse tempestiuus. Tu verò Lector candide, despectis interim Orphei vel Pindari profanis hymnis, plectro & odis sanctissimi Regis David fruere potius, cumq; ijs Folengij doctissimis lucubrationibus, qua tibi tuisq; comodis, magnis sudoribus confecta sunt, & inuulgata: atq; alia id genus plura, qua (ὡς τὸ πρὸς) propediem è nigris cucullis exhibunt candidissima, præstolare. Neq; enim plus valebit tetra vulgi ἀχαισία, quàm albi doctorum calculi. Bene vale, quisquis es sacrarum literarum studiosus.

Apud Casinum, anno à Christo nato M. D. XLIII.

Ioanni Baptistæ Folengio Nicodemus
frater S. D.

On ignoras frater, longoq; rerum usu iam didicisti, cursum equorum favore perniciosiorem fieri. atq; illam tandem non vulgarem censeri laudem, qua ex nota spectatq; virtutis testimonio oriri solet. Hoc quidem dixisse volui, non quòd de ardore mentis tua quicquam dubitem, sed ut currentem adhibito calcari vehementius impellam, feruoremq; favore, quantuluscũq; is demum sit, augeam. Ad hæscenuper oras Euganeas quadam pia religioaq; abs te adita, & ab Isingrinio luculenter typis impressa, in nonnullos psalmos peruenere cõmentaria, non insuauia quidem lectoribus, non ingrata, nõ vel ab ipsis eruditissimis viris neglecta. Mirum quàm prona (sic illi referunt) in dictione sint, facilia, arguta, atq; adeò strictim collecta, ut nihil tamen desideretur copia & lepõris. Quo fit ut à plerisq; non infimæ classis hominibus laudetur phrasis, à nonnullis orationis nitor, venustas, copia: ab alijs item concinna similitudinum frequentia, atq; apta vocum proprietates & elegantia. Quid? lucubrationes istæ tuæ à probis omnibus laudantur, & ad cælum vsq; extolluntur. Referunt (aiunt) Folengij scripta veterum autorum politiem & grauitatem: cuncta, ut sacra tractari debent, præclara, sequentia, aperta, libera, & quod pios mirum in modum delectat lectores, Christum ubiq; spirantia. Sed & illud, inquit, mirandum, quòd si interdum exteram pellem aut plumam induere contingat, id agit quod astutissimam agere fulicam non ignorat, quæ factum aquila neglectum ut suum alit. Adde & illud, quòd & nos & nostra conspuere solitis, hæc eadem non minus placens, quàm arcta nobis necessitudine coniunctis. At ego sensuum candorem, & (non falsus sum) profunditatem, rarãq; mysteriorum dilucidationem exosculor, cum ob plura, tum maxime quoniã à fratris pectore cælesti, ut opinor, afflato spiritu prodire. Verùm tu interim, ut semper gloriæ propriæ contemptor fuisti, tuæ nõ ignarus mediocritatis, non semel tuis in cõmentarijs te nihil prorsus esse clamitas. Sic enim de te loquens in quodam testaris psalmo: Scio quòd in me non est bonum. Gratia Dei sum id quod sum, qui dat omnibus et velle & posse. Probe id quidem. Alio item loco: Possum, inquis, omnia. Sed in quo? aut qua alia ab re? num à natura dotibus? num à viribus illis planè cum suo arbitrio fractis, quas cum homine nasci, cum ipsoq; crescere & nutri ri cernimus? haudquaq; sed in eo qui me confortat. Quare, frater optime, cum minime diffitearis Dei gratiã id efficere quod es, ac perspicuũ sit sublimẽ illam maiestatem non dedi-

NICODEMI AD FRATREM EPIST.

dedignari citra omne meritum tuum instillare desuper quod tu spargas, quod nobis impartiaris, quod hactenus Dei osores ad bonam frugem pellexit, ac Deo tandem plenos spirituali reaccendit cupidine, te oro, & per venerandos piorum parentū nostrorum cineres atq; ossa obtestor, ne opponas obicem, neue irritam facias gratiam. Aperi os, corq; exere, ac felici successu ad calcem vsq; iam cœptum opus deducere cura. Id quidem probi appetunt ad solatiū: id improbi quoq; ad perditæ deploratæq; suæ vitæ remedium obnixè flagitant. Hæus tu num abnuēs? non credo, vel eò maxime, quod otiiū in Casino nactus, nihil tibi esse debet antiquius, quàm vt hac in re orbi fere vniuerso, non solum amicis, qui te literis obruunt, fiat satis. Vale, ac numini admonenti prompto ausculta animo. Patavij, Nonis Augusti, M. D. XLII.

Ioan. Baptista Folengius Nicodemo fratri
S. P. D.

F tu frater me in nemoribus latitantem interpellas? Ne ne tam alta scribere opinantur amici? Cæcum id prorsus est amoris genus, quod in amicis eam videt excellentiam, quam ne statam quidem virtutis formã appellarent semidocti. Ego enim quid de me, meisq; scriptis sentiam, non raro hisce in cōmentarijs tum dico, tum, ne erret Lector, ad raurum vsq; clamo: syncerum me scilicet tantummodo esse scriptorem, nempe cui pro scopo Dei sit honor, & susq; deq; religio: nihil praterea. Quare meis in monumentis nihil aliud in primis querere debent amici, quàm amplam erga omnes charitatem, atq; in Deum fidem. Tantum eruditionem in re sacra non ostento. Quæ tamen, si in me aliquã esse iudicant, ea tandem est, quæ meam vbiq; præ se fert, vt tu eam vocas, mediocritatem, non grandiora illa Sophocleo (vt aiunt) digna cothurno, quæ tu frater alioqui mihi charior oculis proprijs de me aequè prædicas, ac de incognito omnino hospite quis rudis prorsus atq; expers iudicij prædicaret. Amor enim vero te in me audaculum aliquantisper facit. Verum ego interea meo me spithamo metiens, ad eò ex superfluis amicorum laudibus non efferor, quin me esse Folengium cogitem, hominem nimirum natum Hyadum tempore, idcirco ab aquis illis nõ abhorrente, quas Christus in Dauide vsq; ad animã suã intrasse queritur. Hæc est crux vitæ, hæc proborū delicia, id duri cum mundo certaminis theatrum, forsân & trophæum: cuius quidem labores etiam tu mecum experiris Nicodeme. Experitur & Theophilus noster, cuius ingenium nostro auro rarum atq; insolens, semper infensum fuit raris. Sed cum edentula sint, nihil aliud quàm coaxant: quæ quidem re non tam iram quàm risum viatoribus excitare solitæ sunt. Sed ad propositum redeo. An tu meas expectari lucubrationes? En habeant qui expectat: en nostri exilij fructus (quo enim alio appellabis nomine hanc vitam?) en nemorum partus, en mea fidei confessio, en quid tandem meus toties instipulatus à mundo animus responderit. Exeant itaq; in publicum, postquã sic vultis, ac tu me in primis hortaris Nicodeme, cuius beneuolentiam tam charam habeo, vt nihil mihi charius esse possit, & festiuus. Vale. Albanetæ, Idib. Decemb.

M. D. XLII.

Herculi Gonzagæ principi excellentissi-
mo, ac Dei Ecclesiæ Cardinali & docto
& pio, Ioannes Baptista Folengius mo-
nachus Casinensis S. D.

AN fructus mei in Casino ocij (primitias infor-
mes, & tanquam ursæ partum ineffigiatas haud
dudum ursus habuit) te autore Princeps inuul-
gari aliquando debuissent, nō semel dubius co-
gitauī. Quòd enim plagis illis orbis, quæ Deum
uerè colunt, mei animi cōceptus aperirem, nihil
mihi omnino timendum erat, cū nihil, quod ueniam facilè nō
impetrasset, me dicturum sperarem. Sed illud deterrebat, te in
fronte libri posito id attentasse. Noueram sanè quem uirum in-
terpellaturus essem, Herculem nimirum Christianum, nouum
Aristidem, Pontificem tandem magnum (maximū te postea ui-
debimus) & eruditum. Verebar equidem, ne dum à uitæ iusti-
tiæ deerrantes homines pungere, quasiq; à fuga reprehendere
curarem, te, alioquin ab hac scena remotissimum, prætextu titu-
li in cæterorum numerū obtrudere clām uoluisse iudicaret. Ve-
rū simulac tua in mentem mihi uenit prudentia, atq; antiqua
tuæ familiæ coniuncta cum maiestate lenitas, rem eam aggredi
non sum ueritus, quā aliàs forsan detrectassem. Sume itaq; An-
tistes ullo absq; næuo suspicionis, non dico fortunæ risus, in cu-
ius labijs residet adulatio, sed puluerulentā, laboriosissimāq;
in psalmodi amphitheatro exercitationem, utpote à monacho,
qui longè à doctorū hominum cōgressu relegatus, librorūq;
præsidio destitutus, sed re una solū contentus, à curis mundi
ociatur, ad Dei honorem, atq; in gratiam suæ sanctæ plebis as-
sumptam, illiq; fortassis non pœnitendam, modò tu robustissi-
mus adsis Alcides: qui, ut legere aliquando hi uelint, qui tibi
nunc parent dicto, non tam horteris, quàm ipse quoq; uel fictè,
si lubet, lectites. Cæterū quòd meum fuerit consilium, post tot
eruditissimos aliorū cōmentarios, post doctas uigilias, post ul-
timam ferè manū, ad illa etiā quæ casto hisce præsertim tempo-
ribus uelanda fuerant silentio, uoluisse tanquā spectrum quod-
dam non amplius uisum apparere, nouit Dei spiritus, qui insti-
gauit: norunt amici, norunt & qui bene emunctas habent na-
res.

res. Mucidos enim meis à scriptis sanequàm procul arceri tam cupio, quàm quis alius à suis. Nam cum pituita ægrotent, in discernendis odoramentis falluntur: ut falluntur de more obloquentes, inuidi, atque ociosa ista, omentataque inertium fucorum lues, quibus ut plurimum alveoli magis usui sunt, quàm libri: quique more pecudum, sine literis, sine Deo, sine ulla unquam rectè actæ uitæ significatione perire soliti sunt. Obsecro, quid tu tum cogitas, cum portenta istiusmodi religionis tuos gravissimos appetere congressus audis? Fastidis, credo, nondum introductos. Quid cum loqui occœperint? mera somnia, gerras, patinas, risus Gnathonicos, plausus, & demum insulsa omnia, & fucata. Hanc igitur orbis corruptelam (sic adultores atque supinos homines appellare soleo) ut à spiritus sancti amœnitate alienissimam esse & uides, & patientissimè nonnunquam, quæ tua est modestia, toleras, ita ego quidem tuo à sanctissimo, atque a deo cæterorum principum contubernio procul esse & cupio, & oro, & per CHRISTI sponsam uobis creditam obtestor. Vale, & tenerum nepotem rebus, ut cœpisti, serijs assuefacito.

Quicquid enim aquarum nouus hauserit cuniculus,
tibi acceptum referent posterum.
Albanetæ Casini.

INDEX PSALMORVM.

INDEX PSALMORVM, IN
quo primus numerus psalmum, secundus
verò folium indicat.

AD dominū cū tribularer clama-
ui. Pſal. 120. fol. 395
Ad te domine leuaui animā meā. 25.86
Ad te domine clamabo, Deus meus ne
fileas à me. 28.99
Ad te leuaui oculos meos qui habitas in
cœlis. 123.400
Afferte domino filij Dei, afferte domi-
no filios arietum. 29.102
Attendite popule meus legem meā, in-
clinate aurem ueſtram. 78.283
Audite hæc omnes gentes, auribus per-
cipite omnes. 49.198
¶ **B**EATVS uir qui non abiit in conſi-
lio impiorum. 1.1
Beatur uir qui intelligit super egenum
& pauperem. 41.169
Beatus uir qui timet dominum, in man-
datis eius cupit nimis. 112.368
Beati quorum remiſſæ sunt iniquitates.
32.117
Beati immaculati in uia, qui ambulāt in
lege domini. 119.379
Beati omnes qui timent dominum, qui
ambulant in uis eius. 128.410
Benedic anima mea domino, & omnia
quæ intra me sunt nomini sancto eius.
103.341
Benedic anima mea dño, domine Deus
meus magnificatus es. 104.344
Benedicam dominum in omni tempore
semper laus eius in ore meo. 34.126
Benedictus dñs Deus meus, qui docet
manus meas &c. 144.435
Benedixisti domine terrā tuam. 85.303
Bonum est confiteri domino, & psallere
nomini tuo altissime. 92.319
¶ **C**ANTATE domino canticū nouū,
cantate domino omnis terra. 96.327
Cantate domino canticum nouū, quia
mirabilia fecit. 98.331
Cantate domino canticum nouum, laus
eius in Ecclesia sanctorum. 149.447
Cœli enarrant gloriam Dei. 19.60
Confitebor tibi domine in toto corde
meo. 9.24
Confitebor tibi dñe in toto corde meo,
in consilio iustorum &c. 111.366

Confitebor tibi domine in toto corde
meo, quoniam audisti omnia uerba o-
ris mei. 138.425
Cōfitemini dño quoniā bonus, quoniā
in seculum misericordia eius. 118.375
Cōfitemini dño quoniā bonus, quoniā
in seculum misericordia eius. 136.423
Confitemini domino, & inuocate nomē
eius. 305.348
Confitemini dño quoniā bonus. 306.352
Cōfitemini dño quoniā bonus. 307.357
Confitebimur tibi Deus, confitebimur
& inuocabimus nomen tuū. 75.277
Conserua me domine quoniā in te spe-
raui 16.42
Credidi propter qd locutus sum. 116.374
Cū inuocarem exaudiuit me &c. 4.8
¶ **D**E profundis clamaui &c. 130.414
Deus Deus meus respice in me, quare
me dereliquisti? 22.71
Deus auribus nostris audiuius, patres
nostri narrauerunt nobis. 44.178
Deus noster refugium & uirtus. 46.189
Deus deorum dñs locutus est. 50.202
Deus in nomine tuo saluum &c. 54.213
Deus repulisti nos, & destruxisti nos, ira
tus es. 60.228
Deus Deus meus ad te de luce &c. 63.234
Deus misereatur nostri & benedicat no-
bis. 67.245
Deus in adiutorium meum intende. 70.261
Deus iudicium tuum regi da, & iustitiā
tuam filio regis. 72.265
Deus uenerunt gentes in hæreditatem
tuam. 79.291
Deus stetit in synagoga deorum. 82.298
Deus quis similis tibi, ne taceas. 83.299
Deus ultionum dominus, Deus ultionum
liberè egit. 94.322
Deus laudem meā ne tacueris. 109.361
Diligā te domine fortitudo mea 18.49
Dilexi, quoniam exaudiet dominus uo-
cem orationis meæ. 116.373
Dixi custodiam uias meas, ut non delin-
quam in lingua mea. 39.160
Dixit insipiens in corde suo, nō est Deus.
14.37
Dixit iniustus ut delinquat in semet-
ipso. 36.141
Dixit insipiens in corde suo. 53.212
Dixit dominus domino meo, sede à de-
xtris meis. 110.364
Dominus

INDEX PSALMORVM.

- Dominus regit me, & nihil mihi deerit. 23.80
- Dominus illuminatio mea, & salus mea. 27.95
- Dominus regnavit, decorem indutus est. 93.322
- Dominus regnavit, exultet terra, lætentur insulæ multæ. 97.328
- Dominus regnavit, irascantur populi. 99.332
- Domini est terra & plenitudo eius. 24.83
- Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. 3.6
- Domine ne in furore tuo arguas me. 6.15
- Domine Deus meus in te speravi. 7.18
- Domine Deus noster quàm admirabile est nomen tuum. 8.21
- Domine quis inhabitabit in tabernaculo tuo. 15.40
- Domine in uirtute tua lætabis rex. 21.67
- Domine ne in furore tuo arguas me. 38.155
- Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te. 88.309
- Domine refugium factus es nobis. 90.315
- Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te ueniat. 102.337
- Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. 131.416
- Domine probasti me, & cognouisti me. 139.426
- Dñe clamaui ad te, exaudi me. 141.430
- Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam. 143.434
- ¶ E C C E quàm bonum & quàm iucundum, fratres habitare in unum. 133.420
- Eccenunc benedicite dominum omnes serui domini. 134.421
- Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. 59.225
- Eripe me dñe ab homine malo. 140.429
- Eruclauit cor meum uerbum bonum. 45.182
- Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me. 30.106
- Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo. 145.437
- Exultate iusti in domino, nam rectos decet laudatio. 33.120
- Exaudi domine iustitiam meam. 17.46
- Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam. 55.214
- Exaudi Deus orationem meam cum deprecor. 64.236
- Exaudi Deus deprecationem meam, intendente orationi meæ. 61.231
- Exaudiat te dominus in die tribulationis. 20.65
- Expectans expectaui dominum, & intendit mihi. 40.163
- Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. 81.296
- Exurgat Deus & dissipent inimici eius. 68.247
- ¶ F V N D A M E N T A eius in montibus sanctis. 87.307
- Inclina domine aurem tuam & exaudi me. 86.305
- In conuertendo dominus captiuitatem Sion. 126.405
- In domino cõfido, quomodo dicitis animam meam. 11.32
- In exitu Israël de Aegypto. 114.370
- In te domine speraui, non confundar in æternum. 31.109
- In te domine speraui, non confundar in æternum. 71.261
- Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite Deo. 66.241
- Iubilate Deo omnis terra, seruite domino in lætitia. 100.334
- Iudica domine nocentes me, expugna impugnantes me. 35.133
- Iudica me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. 26.92
- Iudica me Deus, & discerne causam meam. 43.176
- ¶ L A E T A T V S sum in his quæ dicta sunt mihi. 122.398
- Lauda anima mea dominum, laudabo dominum in uita mea. 146.440
- Laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. 117.375
- Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus. 147.441
- Laudate dominum de coelis, laudate eum in excelsis. 148.445
- Laudate dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento uirtutis eius. 150.448
- Laudate nomen domini, laudate serui dominum. 135.421
- Laudate pueri dominum, laudate nomen

INDEX PSALMORVM.

domini.	113.369	uirtutum.	84.30
Leuaui oculos meos in mōtes, unde ueniet auxilium mihi.	131.296	Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.	2.3
¶ MAGNVS dominus & laudabilis.	48.194	Quemadmodū desiderat cervus ad fontes aquarum.	42.173
Memento domine Dauid, & om̄is mansuetudinis eius	132.417	Quid multiplicati sunt qui tribulāt me. psal.3. pag.6	
Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.	51.207	Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate.	52.210
Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.	56.218	Qui confidunt in dño, sicut mons Sion.	125.403.
Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.	57.221	Qui habitat in adiutorio altissimi	91.317
Misericordias domini in æternum cantabo.	89.311	Qui regis Israēl intende, qui deducis uelut ouem Ioseph.	80.293
Misericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam.	101.335	¶ S A E P E expugnaverunt me à iuuentute mea.	129.413
¶ N I S I dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt &c.	127.408	Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus.	12.33
Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israēl &c.	124.401	Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meā.	69.255
Noli emulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem.	37.145	Si uerè utiq; iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum.	58.223
Nōne Deo subiecta erit anima mea?	62.232	Super flumina Babylonis.	137.424
Non nobis domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriam.	115.371	¶ T B decet hymnus Deus in Sion.	65.238.
Notus in Iudæa Deus, in Israēl magnum nomen eius.	76.278	¶ V B N I T B exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro.	95.325
¶ O M N E S gentes plaudite manibus, iubilate Deo.	47.192	Verba mea auribus percipe domine.	5.11
¶ P A R A T V M cor meum Deus, paratum cor meum &c.	108.360	Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad Deum.	77.281
¶ Q V A M bonus Israēl Deus his, qui sunt recto corde.	73.269	Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea dominū deprecatus sum.	142.432
Quam dilecta tabernacula tua domine		Vsquequo domine obliuisceris me in finem?	13.35
		Vt quid Deus repulisti in finem?	74.272

FINIS,

TABVLA IN PSALMOS PER
LOCOS COMMVNES.

LAVDATIONES.

In psalmoꝝ libro aut laudatur Deus, aut ad eum laudandum fiunt adhortationes, in quibus eius cum erga alios, tum potissimum erga Israëlitas beneficia commemorantur. Vt psal. 8. 29. 33. 47. 48. 65. 66. 76. 81. 92. 93. 95. 96. 97. 98. 102. 103. 105. 106. 107. 111. 113. 114. 115. 117. 119. 134. 135. 136. 138. 145. 146. 147. 148. 149. 150.

PRECATIONES.

Aut oratur. Psal. 16. 26. 43. 84. 67. 90. 126.

In morbo. 6. 38. 39. 88.

Peccatorum uenia & expiatio. Psal. 19. 25. 51. 130.

Auxilium petitur cōtra aduersarios & improbos potissimū, in quo insunt querelæ & imprecationes. Psal. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 17. 25. 27. 28. 31. 35. 36. 40. 42. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 64. 69. 70. 71. 74. 79. 80. 83. 85. 86. 89. 94. 102. 108. 109. 123. 140. 141. 142. 143. 144.

GRATIARVM ACTIONES.

Aut aguntur ei gratiæ, in quo inest & laudatio. Psal. 18. 21. 30. 31. 34. 40. 66. 77. 116. 118. 134.

FAVSTAE PRECATIONES.

Aut est fausta precatio, uel omen. Psal. 20. 72. 122.

INVECTIONES.

Aut sunt improbos inuectiones, cum precibus coniunctæ. Psal. 5. 7. 10. 12. 35. 36. 40. 52. 53. 55. 58. 109. 120. 135.

PRÆCEPTIONES.

Aut docetur aliquid, & ad rectè uiuendum traduntur præcepta. Psal. 1. 2. 4. 11. 15. 19. 23. 24. 32. 34. 37. 41. 45. 46. 49. 50. 62. 63. 73. 78. 82. 91. 95. 97. 99. 101. 112. 119. 121. 125. 117. 128. 129. 131. 132. 133. 137. 139. 151.

PRAEDICTIONES.

Insunt & de Christo oracula Psal. 2. 14. 16. 17. 22. 24. 50. 53. 68. 75. 82. 85. 86. 94. 97. 98. 110.

Et de Ecclesia. Psal. 51. 87.

Atq; hæc plerunq; inter se mixta sunt.

Faint, illegible text in the left column, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text in the right column, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

A IOANNIS BAPTISTAE

FOLENGII MANTVANI, DIVI BENE

DICTI MONACHI, IN PSALMOS ALIQVOT,

iuxta Hebræam ueritatem, commentarius.

ARGVMENTVM.

Totius uoluminis Psalmorum argumentum **CHRISTVS** est, qui cum duas in se habeat naturas, modo hanc, modo illam, idcirco frequenter per psalmos ferè omnes interferit, ut doctiores habeant unde suam desceant ignorantiam, & rudiores unde ex reuelata per **CHRISTVM** sapientia gaudeant.

BEATVS vir qui non abiit in consilio impiorum.

Sapientes illi qui in huius mundi sapientia turgent, & se extollunt, beatitudinem uitæ cōmodis metiri solent. Ex ipsis doctiores, uirtute ipsa quidem, sed proprio ingenio acquisita. Nos uero beatitudinē esse dicimus, Deum timere, humana omnia despiciere, cœlestia querere, nihil quod homini possit accidere intolendum putare, in Dei lege die ac nocte uersari, spreto interim omnib. quæ afferre solet calix aureus Babylonis. Hæc summa est beatitudinis Christianæ, quam

nos affabrè docuit Dei filius in terris, quando illos ipsos beatos appellauit, quib. pauperies, luctus, mansuetudo, misericordia, benignitas, cordi essent. Sed alij (ô cæca ingenia) in iocis, in risibus, in omni libidinū genere, in latis fundis, in ocio & pluma, in tyrānide, et cæteris id genus monstris & portentis, illam esse ducūt.

B Abire, seu ambulare in consilio impiorū, est illorum impia sequi studia cōsiliaq̃, quæ prorsus aliena sunt à Deo: cum impius is uerè sit, qui Deo cōtempo, et sciēs & prudens malum agat. At cum consilium à prudentia proficiscatur: prudentia uerò alia bona, alia mala cum sit: consilium item, & bonum & malū: bonum ad eos solummodo spectat, qui diligenter ac cautè inquirūt, quibus uis & medijs, ad beatitudinē ueram pertingant: malum autem ad illos, qui diuerticula peruestigant, quibus iam conceptam malitiam ad effectū perducant. Beatus igitur uir est, seu, ut in hebræo habetur, Beatitudines uiro sunt, qui non ambulauit in pessi morum hominum consilijs, qui ignorant Deum: & qui ad eorum nutū, qui semper deteriora consulunt, minimè uiuit: quicq̃ ab æstu illo cordis irrequieto, quo die noctuq̃ excruciantur miseri, longè abest. Quàm felix profectò est talis qui sic non ambulauit,

Et in uia peccatorum non stetit.

Peccatorem in hoc loco appellant quidam exteriorem hominē, apertèq̃ peccantem: eum uidelicet, qui in peccatis diutius uersatus, omnibus palàm per sceleratam apparentiam sese nefarium exhibet. Est sanè impius, qui nō credit. Est peccator, qui uita & moribus præ se fert incredulitatē. Mala enim desideria in se habet impius, malaq̃ cōsilia, ac pessimas cupiditates, quæ uitia in interiore homine insunt: peccatoris autem sensus, atq̃ ipsa omnino membra, earundem sunt cupiditatum, cōsiliorumq̃, ac curarum omnium, quæ à solida cordis tranquillitate, quam beatitudinē libenter appellamus, abhorrent, & instrumenta, & adminicula. Sed incidūt nonnuncq̃ etiam sancti ipsi uiri, in uiam peccatorū, cum septies in die cadat iustus. qua ratione quæso: hac sanè, ut ex lapsu cautiore facti, quàm sint in uia iustitię uitrei, quamq̃ nutantes & fragiles, non ignorent. Non stant tamen, hoc est, nō permanent, non perseuerant, sed agnita peccati turpitudine, de uia peccatorū ad uiam iustitiæ statim regrediuntur. Porro uiam hominis in scripturis esse quicquid agit, quicquid conuersatur, uiuitq̃, & omnia quibus per studiū hæret, siue bona, siue mala sint, existimamus, sicut in hoc psalmo uidere est.

A

C Nouit, inquit, Dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit. Ecce uia nomen ad utrumq; appositum.

Et in cathedra pestilentia non sedet.

Vir enim sic affectus, omne, ut est adagium, tulit punctū. Primum damnauit propheta consilium impiorum, studia scilicet cordis impia: deinde apparatus opera mala, quæ sunt peccatorū uia: nunc tertio mortiferam doctrinam. Ad quæ quidem omnia pulcherrima utens analogia, beati uiri uoluntate in lege Domini, consilijs in primis opponit impiorū: deinde fructū emissum in tempore suo, id est, opera secundum Deum facta, uia peccatorū: postremo folia, quæ sunt uerba doctrinae fidei, quæ opponitur cathedre pestilentia. Nam in spiritus arbore truncus, siue lignum, est fides: fructus, opera: folia uero, doctrina. Sed & radicē huiusce felicissimi ligni in hominis corde fixam, charitatē tum in Deum, tum in proximū unā cum fide esse affirmamus. Nec quidem audiendi sunt illi, qui sanctissimæ huius arboris truncum, radicē uel, aut ramos tantummodo laudare solent, licet sterilis & sicca: errāt enim. Nam nihil pendendam esse arborem censemus, in qua neq; in folijs uiror, neq; in fructib. aut odor, aut sapor, aut decor cernatur. Ita porro fides, ita charitas, ita harum socia, per quam æterna sperantur bona, absq; elegantia operū, doctrinae q; sanctitate, & pulchritudine, flaccidæ sunt ac uanae. Quid sibi tandem uelle in hoc primo uersu prophetam putamus? Id sane, ac si diceret: O mirē felicē uirum illum, qui praua sceleratorum hominū consilia nō est sequutus, neq; eorum qui nefarie uiuunt socius effectus, quorundam doctrinam, qua ueluti peste quadam letali inficiuntur alij, adamauit.

Sed in lege Domini fuit uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Legem non tantum scriptam in hoc loco intelligo, quantum quodcūq; nouit quis per secretas animi aspirationes placere Deo, atque ad ipsius sanctissimi nominis gloriam facere. Id enim pro lege habet, & ea quidem, quæ uel ipsi iusto, alioqui à lege libero, sit posita. In hac enim suam omnem uoluntatem, omne desiderium, omnem conatum adhibet, die ac nocte, hoc est, sine cessatione. Vult semper, et desiderat uir iste beatus ea quæ Dei sunt, & odit aduersa. Nam quemadmodū is qui, ut ait eximius ille uates, musam meditatatur auena, toto pectore, toto ore, flatu, oculis, auribus, in hoc incumbit, non audit alia, non attendit, non uel ea quæ sub oculis sunt, uidet, totus in carmine delectatur, sibi placet, sibi, etsi solus sit, uel ab alijs irrideatur, canit, & totus tandem in fistula est: sic uir iste beatus, sed altiori quadam ratione, meditatatur in sola Dei lege die ac nocte, non statutis horis, ut docent quidā, & ridiculē: quos quidem interrogare libet. Si amanti illi Terentiano usq; eō insanire licuit, ut suæ Thaidi diceret: Fac dies noctesq; me ames, me desideres, me somnies, me expectes, de me cogites, me speres, me te oblectes, mecū tota sis, meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus. Si sic, inquā, insano amanti licitū fuit tam ardentis amoris notas in amicā exprimere, quid à nobis tepidioris ignis putamus exigī ab ipso legis autore, qui ad eō feruida in suis amat, ut ignis consumens nō grauetur appellari? Consumit enim ac macerat ignis iste diuinus affectus cæteros, desideriaq; irrequieta in anima illa, quā sibi per amorem cōiungi uoluit, ut nihil aliud cupiat, nihil amet, nihil expetat, nihil deniq; aut uideat, aut sentiat præter illum, in cuius penē naturam, ueluti ferrū candens in ignis naturam cōuersum, transmutatur. Massa enim ferri, si semper in igne sit, uenis omnibus ac poris ignem ipsum amplectens, iam ignis, non ferri uim præferet. Quomodo igitur anima, quæ, quasi ferrum in igne, semper in uerbo, in sapientia, in Deo est posita, quicquid agit, quicquid sentit, quicquid intelligit, Deus non erit? Verum non id solum,

Sed erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.

More hebræo lignū pro arbore posuit: & est sensus, Vir iste similis erit arbori ad ripam fluminis alicuius amœni consistæ, qui non tantum secundum legis præscriptum, aut iussiones principum & prælatorum, sed sponte sua bonarū actio-

num

A num fructus producet in suo tempore: hoc est, quando ad proximorū salutem se promulgandi occasionē nactus, siue in his quæ animæ incolumitati conducunt, siue in his etiā quæ cōmoda uitæ efflagitant, ad omnia op̄era, ad omnes personas, ad omnia loca, ad omnes fortunas, modo compertum habeat se gratum fore Deo, indifferens erit. Vnde, oro, uerba illa tam parum christiana, cum quis à misero quopiam requisitus ut sibi det operā in aliqua sua necessitate, clamet, Heus tu, quid me obtundis? sine me meum negocium agere, alia curo. O quā longē is abest à re illa, cuius se cupit uideri per uitæ apparentiam atq; obseruantia assertorem. Talis profectō ignorat quo tempore dandus sit fructus ille suauis, cuius odore illectus Deus ad animam transit, cum illa q; familiarissimē conuersatur. Is enim fructus ille est, quē Psaltes ait bonam arborē dare in tempore suo: hoc est, ad sui cōditoris gloriam proferre illud totum quicquid est in aliorū salutem, nec quærere quæ sua sunt, sed quæ multorū. Neq; sanē uerendum, ut præ soli incōmodo fructum ferre nequeat: etenim fluentis spiritus sancti illis alluitur ac fœcundatur, de quib. asserit in suo euangelio Dominus: quod qui biberit ex aqua illa, quam ipse daturus est, non amplius sitiet. Et est perinde ac dicat, Arbor, cuius radices meis undis abluuntur, certissimā fœcunditatē habet, nihil uē minus timet quā ariditatem, aut sitim pati. Iam uerō illud dicere est operæ precii hic, arborē quæ sit plantata, haud quæ se plantauit, describi: contra illos quidem, qui sibi nimium, suisq; operibus, aut arbitrio credunt, & tribuunt, atq; propterea sese plus nimio palpant, alios damnāt, se excusant, sibiq; ipsis tantummodo placent, similes nimirum Thraſoni illi tam uulgō celebri, magis, quā sit ouum ouo. Est istuc, ait, datum profectō, mihi grata ut sint quæ facio omnia.

Et folium eius non defluet, & omnia quæcunq; faciet prosperabuntur.

Nec mirū sanē: nam à beati uiri ore & uita, nec uerbum, nec doctrina unquā effluet, ac frustra cadet. Cur sic, oro? quoniam Dei est, & Dei uerbum manet in æternum. Folium igitur conuenientissimū erit sanctam nuncupari doctrinam: sicut fructus op̄era bona in beato uiro & dicuntur, & sunt. Atqui folium ligni ad gentium salutem fore præuidit Ioannes in Apoc. Nec ab re quidem, cum doctrina sanctissimi illius ligni, cuius esus uictori in carnis pugna promittitur, sola ea sit, quæ olim in consilio ambulantiū impiorū, stantibusq; in uia peccatorū, ac in pestilentie cathedra sedentibus, seu, ut in Hebræo legitur, in cathedra irrisorū, hoc est, blasphemantiū, in derisum uē habentiū uerba uitæ, opem, salutemq; attulerit. Quī, quæso, in terrā cadere, ac deperire poterit uerbum illud, quod cæteris omnibus, & ista etiā ipsa, quā uidemus, cœlorū pulchritudine ac forma transiente, æternū permanet? Quomodo fieri illud facile poterit, ut doctrina ea, quæ nihil aliud docet quā Dei uerbum æternum, æterna nō sit? Marcescere igitur, atq; euanescere non dicā illud, quod ut æternū sit, necesse est. Esto à multis ueritatis uerbū contemnatur, inuictū tamen maneat oportet, cum Dei sit, propterea æternū. Vides, ni fallor, arborē in amœnis aquarū ripis consitam semper uirescere, fructuq; uberrimo incuruescere, uel eo quidē, qui & maturus sit, & in tempore suo productus. Ita fermē sunt hi, qui nunq; absq; Dei lege sunt: nam omnia quæcunq; facient semper prospera erunt, ac Deo probata. Quis modo ambigat, omnia, etiā peccata ipsa, diligentibus Deum in bonū cooperari, cum legimus cuncta beato uiro feliciter obuentura? Peccata inquis? Durū profectō: sed tamē ea uidet ratio esse, quā & diuus affert Augustinus, q; cognito casu, cōsiderataq; lapsus fœditate, uir sanctus mox sibi irascitur, se exactius cognoscit, libratq; & cautius se in posterū habens, pro cōdonata uenia eum qui donauit ardentius amat: nam cui plus dimittit, plus diligit. Cedunt ergo p̄ns omnia in bonū & salutem.

Sed non sic impij, non sic, sed tanquam puluis quem proijcit uentus à facie terra.

Diuus Hieronymus obelo notat secundo loco positum, non sic, quod in hebr. non habetur. Item illud, à facie terra, superest: quod quidam additū putant à Grecis, explicandæ sententię gratia. Iam enim uates eximius uirū impium, atq; adeo infelicem & miserū, à uiro beato & pio diuersum describens, ait: Non eo modo

c ligno feraci, atq; frondiferæ arbori assimilabitur uir impius, & qui nullius legis uinculo tenetur, quemadmodum uir beatus assimilatur: nec quicquid ager, ut ille, prosperabitur ac in bonum cedit. Is enim cum solitus sit impia sua consilia sequi, uana studia, letales hæreses, sectas, fœdas ué doctrinas, & quicquid illi in mentem uenerit, cōtemptra ueritate, nō potest non docere uana, nihilq; bonorū fructuum afferentia, cum malus sit. Is ultra non proficiet, aiebat Paulus: insipientia quippe eius manifesta erit in omnibus. Nō diu igitur erit quicquid est, quod agit, aut molitur: nam uolente spiritu illo, qui se abhorrentem à cogitationibus quæ sunt sine intellectu fatetur, dissipabitur, proijcietur ué, atq; instar pulueris tenuissimī, uel, sicut legūt Hebræi, leuissimæ paleæ, quæ uento aliquo & turbine exagitata, minime eodem in loco ualet consistere, uoluitabitur: dum interim beatus uir, tanquā arbor fixis altè radicibus stabit prorsus inconcussus, ac fructum suo in tempore permaturū proferet. Quod autem impij, impiorumq; studia, ac curæ, paleis comparari debeāt, Ioannes exprimit, cum autore Matthæo, dicit paleas igni comburendas. Quare cum scelerati, uiriq; athei eodē se habeant modo,

Non resurgent in iudicio, neq; peccatores in concilio iustorum.

Hoc est, quando istorum uita iustitiæ norma examinari contigerit, causa cadent. Quomodo enim ante iustitiæ tribunal declamare pro iustitia poterūt, cum semper hostes iustitiæ extiterint? In concilio ne iustorum resurgent hi, qui consilijs, quæ impia sunt, stulta, prorsusq; à Deo aliena, de diametro pugnāt cum iustorum consilijs, quæ pia sunt, atq; deiformia omnino? Resurgent tamen, sed nō ad resurrectionem uitæ, quod sanè est resurgere in iustorum concilio. Adstant enim miseri, & qui obstinati in malis è uita migrarunt, ante Christi tribunal. Qua spe quæso: hac quidem, ut pronunciatō iudicio, dataq; sententia, mox

D sese ad æternos cruciatus protrudant: cum interim illi, qui non steterunt in peccatorum semitis, regnum illud, quod illis cœlestis pater à mundi exordio præparauit, feliciter accipient, atq; æuo fruuntur sempiterno. Causa uerò prædictorū à propheta infertur, cum ait:

Quoniam nouit Dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit.

Quos nouit Deus esse suos, hoc est, quos prænouit per fidem atq; amorē fore suos, ac propterea beatos, & in uitæ libro conscriptos, hos ipsos agnoscit, fouet, amat, tutatur: atq; illorū uita curæ illi est maximæ, cum contrā sceleratorū uitam auerfetur, et idcirco pereant. Quis, rogo, perire non debet istorum uita funditus, cum ipsam, sua ipsorum culpa, non agnoscat Deus, deq; ipsa curam non habeat, sed tanq; alienam atq; incognitam perire sinat? Nouit sanè quidē Deus omnes, sed bonos solummodo, uti oues proprias fidelis pastor, & cognoscit, & proprio appellat nomine: quia illos, illorum ué mores et uitam approbat, ac, uti res charge solent, seruat & protegit. Cæterū uitam iustorum definiunt nostri esse fidem, diuinorumq; præceptorū curam, atq; obseruantia, nō elumbem, aut languidam, sed uirilem et perseverantē: iustumq; ex fidei robore, ac eorundem præceptorū adimpletione censeri, & iudicari: malos uerò atq; iniustos contrā. Aiunt enim illos ipsos iniustos esse, qui absq; fide uiuunt, qui & impij: aut qui mandatorum legem transgrediuntur, qui & peccatores. Sed qualem iustitiam esse statuūt, cuius roboris: quam faciem: quam uim: illam sanè (ne de illa dicam, quam philosophi in distributiuam, cōmutatiuamq; partiri solent, perexigua planè, si ad nostram conferas) quæ in fide, ac mandatorū custodia sedem habeat. Nectamen illam alteram idcirco perexiguā dixi, quod non aliquid eam esse arbitrer: sed quia humana cum sit, ista est diuina. Quam ob rem quantū res diuinæ supereminent humanis tantum & iustitia, & iustus ille, quem modo celebramus, præstat iustitiæ, iustoq; illi, quem philosophi tantummodo laudant, & agnoscunt. Quam tamen iustitiam humanam, ad eō exactè seruari uult nostra hæc, ut qui illam uiolauerit, se uiolatam expostulet. Porro cauendū ne in hoc, ut in similibus, parum docti se multum torqueant, cum legunt uiam iustorum hic dici à propheta, & iter impio-

A igniōrum, non uiam. Eadem quippe dictio est tum Græcis, tum Hebræis, atq; idem significat, siue uiam, siue iter, siue etiam uiuendi modum & genus dixeris. Quod quidem optimè intellexisse uisus est paraphrastes, qui ait: Agnoscit enim Dominus modum uiuendi iustorum, & gratus est illi. Sed uitæ genus illorum, qui Deum non habent præ oculis, interibit.

PSALMVS II.

VARE fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?

Hic quæri solet à nonnullis, quis autor psalmodum fuerit, cum legunt quorundam titulos alijs magis quam Dauidi inscribi. Ego enim ut quibusdã haud infimæ classis autoribus aliquantisper assentiar, facile mihi persuaderi patior, psalmos omnes à Dauide compositos. Quod si reclamatione, & titulos opponant diuersos, ut ille est psalmi, cuius initium, Domine refugium factus es nobis: ubi in titulo legimus, Oratio Moysi hominis Dei. Respondetur, non semper prophetarum uerba adeò secundum literam debere intelligi, ut nihil spiritualium rerum inesse arbitremur. Moyses enim assumptus ex aquis interpretatur. Quocirca cui potius huiusce rationis titulum, ac psalmum conuenire dicam, quam illi, qui ab aquis baptismi assumptus, purificatusue, atq; ob id homo Dei factus, eiusmodi decentissimam suæ assumptionis precepcionem in spiritu concinat? Quid iterum de psalmis Solomoni ascriptis censendum? Ego illi Solomoni eos refero, de quo in Canticis lego: Venite, & uidete regem Solomonem cum diademate: nõ alteri illi, cuius concubinarum numerus tam magnus in Regnorum libris exprimitur. Pacificus enim interpretatur Solomon: quam quidem interpretationem sibi excellentius uendicat Dei filius, quam Dauidis filius. Pacificus ne fuit Solomõ ille, qui tam uarijs libidinum generibus, uti bellacissimis hostibus obnoxius fuit: nõ credo. Quare ne in his, quæ aut nihil, aut parum conducere existimo ad psalmodum intelligentiam, nimius sim, illud de psalmodum autore perinde dici posse arbitror, atq; de libris Iob dixit Gregorius. Superfluum, inquit, est inquirere quis autor fuerit libri Iob: cum certissimum sit, à spiritu sancto esse æditum. Vt cunq; sit, quæ de hac re opiner, breuibus exponere uolui: eo animo tamẽ, ut quicquid aliter sapientiores attulerint, illud amplecter, & pro uero habeam, modo ex sapientium numero sint. Psalmus igitur iste Dauidi reuelatus de Christo, acerbissimas eius per Iudæos ac gentes contemendas exponit persecutiones: quarum quidem atrocitatem præsentens in spiritu tantus uates, admittatusue tumultum eum concitantium audaciam, quid ipso Dei filio glorificato futurum sit præcinit, atq; ait: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Hebr. Vt quid tumultuatae sunt gentes? quod quidem expressius aperuit paraphrastes. Quæ, inquit, dementia fecit exterarum nationes inter se conspirare, & Iudaicam factionem rem stultam animo concipere? Quid, oro, stultius unquam excogitare poterant, quam uelle extinguere autorem uitæ? Eradamus, inquit, eum de terra uiuentium. Licet enim pleraq; quæ à diuo Hieronymo per futurum, à nobis per præteritum leguntur, dubium sensum reddere uideantur: intelligentiam tamen nihil obest utrum legas, fremuerunt, an frement, modò uim, intentionemq; spiritus uaticinantis attendas. Gentes enim milites Romani sunt: populi uerò qui meditati sunt inania, Iudæi, nimirum tali elogio in scripturis fere omnibus antiquis appellati. Laudate, inquit, Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Vt quid igitur Romani milites tumultuati sunt in CHRISTVM? qua utilitate? Certè absq; ratione impossibilia conati sunt. Opprimendus ne erat rex regum, & dominus dominantium, ab uno uix cognito in terris Cesare? Sed hæc tam impia, impiissimè tyranni sicarijs concedamus: uos appello Iudæi. Quanta uos infania dementatos dicam? uos, inquã, qui Dei populus, qui filius charissimus atq; dilectus appellari uultis, ut tam uana, tam insulsa, tam risu digna moliri audeatis? Vos uitam mori cogitis? Vos, ne mundus uniuersus post illum abeat, cui coelum, cui tellus, cui paret mare, & ipsi obediunt daemones, æternæ prouidentia fre

C num ponere tentatis; Vana omnino sunt hæc, atq; irridenda. Verùm quid de plebe miserrima, ac omnium uilissima, cuius proprium est disidia ciere, loquor?

Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.

Reges terræ, duo sunt Herodes. Alter enim cū pueros interimere iuberet, puerus IESVM interimere est arbitratus. Alterum uerò legimus in IESV necem Pilato consensisse. Porro principes in unū qui cōuenerunt, fuerunt Annas, Caiphas, & cæteri sacerdotū principes, ac scribe, qui conspirauerant, ut si quis IESVM profiteretur, è synagoga illa nefaria expelleretur. Hi igitur omnes adstiterunt, hoc est, non subita, citoq; transeuntia illorum fuere consilia, sed diu in malitia perdurantes, nouasq; in dies meditati insidias, tandem conuenerunt in unum, ut IESVM dolo tenerent, & occiderent. Primā enim suam iniuriam in patrem, cuius filium amantissimū tam dirè trucidarūt, machinati sunt: in filium postea. Idcirco primū ait conuenisse illos in unum aduersus Dominum, postmodū aduersus CHRISTVM eius. Putas ne ô tu, qui legis etiamnum persecutiones in CHRISTVM eius desisse? Nō desunt, crede mihi, in nostra etiam ætate, Herodes, non Pilati, non principes, nō sacerdotes, nō gentes, non Iudei, qui, icet parum inter eos conueniat, utpote mutuis inter se odijs, contentionib. simultatibus, disidijs, atrocissimisq; persecutionibus ferocientes: in hoc tamen unum conueniunt, ut suis malis moribus ac turpi uita, CHRISTVM in simpliciū animis extinguant. Nullus locus tutus, nullæue hominum conditio, ne in ipsis quidem abditissimis antris & claustris, tam latens est, quò non penetret labes hæc execrabilis, atq; odiosa. Sed quid inquit spiritus?

Dirumpamus uincula eorum, & projiciamus à nobis iugum ipsorum.

D Diaplasma est, & pausa spiritus, ubi subita introducitur persona. Dauid enim cū ex dolore eorum quæ in uitæ autorem impij erant facturi, tum ex consideratione miserrima futurorū temporū cōmotus, ac penè extra se factus, parum substiterat: postmodū uerò à spiritu experrectus, in hæc uerba flebiliter prorupit: O fideles, ô æternæ Hierusalem mei consortes, dirumpamus uincula eorū: ne eorum perfidiæ cōsentiamus: ne ad turpissimos eorum mores, quibus nos quibusdam ueluti nodis ac pedicis irretire contendunt, aspiciamus. Audierat enim uates olim patribus fuisse cœlitus dictum, Recedite à tabernaculis hominū impiorū, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorū. Projiciamus à nobis iugum ipsorū: nam quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Periculosissimū sanè atq; adeo grauissimū iugi genus imminet simplicium ceruicibus, cū illos quidem homines, à quibus eorum salus ac uita pendere debet, cernunt impiè uiuere, omniaq; illa quæ suauissimo CHRISTI iugo contraria sunt, edocere, scēq; ui quadam impudentissima ad ea obseruanda adstringi, quæ ne minimo quidem digitulo tangere ipsi dignantur. Verùm non melatet, hunc tertiū psalmi uersum aliter à nōnullis intelligi. Volunt enim, & optimè quidem, uerba illa fuisse Iudæorum mutua sese rabie cohortantiū, ac dicentiū, Dirumpamus uincula eorū, id est, patris, & eius filij CHRISTI IESV, siue CHRISTI & eius discipulorum, ut sentit Ambrosius, quibus nos uincire cupiunt. Vincula enim ac iugum per indignationem sanctissimū Dei Euangeliū etiamnū uocant Iudæi, quo tamen nihil liberius, atq; ad assequendā æternam felicitatem expeditius inueniri potest. Abijciamus, inquiunt, à nobis pollicitationes illas suas æterni regni. Quid? illas, illas terrificas gehennæ minas, quibus nos in suam ditionē seu uī, seu pauore, & illo quidē uano, iurare uolunt, spernamus. Scindamus illorum rationes: leges, iura, dominium, à ceruicibus nostris excutiamus: contrarij quippe sunt operibus nostris. Sic em̄ loqui solent, ait Augustinus, hi, qui CHRISTI iugū nolūt sibi imponi: Ecquis, oro, fastus, modestiæ, crucisq; imperiū ferat?

Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit illos.

Quod Dauid, cæteriꝫ prophete Dominum aliquando sedentem, aliquando stantem

A stantem faciunt, item ambulantem, subsannantē, in ira loquentem, & id genus alia, fictio personæ est, & anthropopathia, qua humani affectus Deo attribuuntur, quo dicta penitus animo insideant. Quapropter cum Deū legimus aliquos irridere, ut hic, illos ipsos statim impossibilia, risuq; digna conari intelligimus. Cumq; in furore, aut ira loquitur, illorum audaciā confractum iri, ac prorsus obtundendā esse demonstrat. Vterius, loqui in Deo, idem esse quod facere, cognitio eorum quæ de diuina potentia, esseq; æterno ac uno, in personis diuinis cōcepimus, nos admonet credere. Consideremus quæso, q̄ pulchra antithesi rem narret propheta. Illi, ait, cum tumultu conuolant, perstrepūt, infremūt: Deus contra quietus, et in cœlis, ubi nulla potest esse animi perturbatio aut ægritudo, sedet. Illi anxie loquuntur, consulunt, statuunt, cōspirant: Deus autē ridet, subsannatue illos, uti solet pugil aliquis fortis, si eum tenellus puer sternere adnitatur.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furorē suo conturbabit eos.

At quando loquetur ad eos in ira? Tūc sanē quando suos irritos fuisse conatus, ac uana, cōfirmato **C H R I S T I** regno, & studia & cōsilia cognoscent. Quando subita, cum nō sperabitur, ueniet cōtritio, ut ait Esaias, & cōminuentur sicut conteritur lagena figuli cōtritione perualida. Quando illos ad æquitatis normā iustitiæq; seueritatē librare cœperit. Quando ipsum minitantē, atq; illam tam horribilem, iustissimam tamē, sententiam pronunciantem audient, Ite maledicti in ignem æternū. Putās ne parū pauebunt? Quod, oro, signum aliud, aut argumentum magis euidens diuinæ ultionis, nedū iræ, ab impijs expectandū erit? Quis maior à Deo furor, quam se tam irreuocabiliter detrudi ad cruciatus, uel ob id unum miserimos, quia æternos? Sed & eadem nunc manet seueritas, atq; iræ diuinæ signum, & impetus, illos, quos modò maximo cum dolore cernimus moliri nescio quæ contra supremi iudicis legem & instituta: falsa edocere, noua inducere, abrogare solita, & eadem quidem sancta, ac antiquis patribus admodum probata: furere, insanire, & putidos quosdam per uulgus interspergere mores, & ritus. Nec est quod quis hic statim clamet, me hunc huius, aut illum illius sectæ insimulare. Vniuersalis enim est spiritus sententia, nec quæ à me homuncione ad priuatos homines retorqueri debeat. Tunc, ait, loquetur ad eos. Quos eos? Eos, inquam, quos spiritus contra Dominū infremituros, atq; eius uineam deuastaturos præsensit, nō tantum sicis aut contis, quantum malis moribus, feritate, tyrannide, ac turpissima omnium uita, & doctrina. Ad eos enim qui eiusmodi farinae sunt, cuiuscunq; conditionis, cuiuscunq; sectæ, cuiuscunq; uel nominis, uel gradus extiterint, decretum hoc pertinet.

Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius, predicans præceptū eius.

Notanda est emphasis, Ego autem constitutus sum rex ab eo. Ego ipse, quem olim tam indignabundi cōtempstis, & quem turpissimo mortis genere condemnastis. Ego, cuius leges & præcepta nuper cum clamastis, Dirumpamus uincula eorū, discindere attentastis. Ego ille, contra quē tam atrociter repugnastis, dicentes, Nolumus hunc regnare super nos, constitutus sum rex à Deo patre. Haud quidem regnū mihi, uti pleriq; agunt mortales, arrogauī: sed constitutus sum, nō à me, uerū ab eo, rex. Quam bene profectō res ipsa successit. A uobis cōtemptus, despectus, altæq; tandem cruci affixus, ac morte omniū ignominiosissima affectus, constitutus sum rex uniuersorum, super Sion montem sanctum eius, quæ est ecclesia fideiū, cuius umbra fuit prisca illa Hierusalem. Porro Sion multis in locis meminit David, utpote sedis Dei præcipuæ, è qua diuina dabantur responsa: eò enim sacerdotiū ac regnū à Deo ordinatum erat. Ibi templum, ibi ritus sacri, ceremoniæ, & cuncta illa, quæ in terris tunc sancta appellabantur, ac quæ diuinam præsentiam, fauoremq; præ se ferre, atq; testari poterant. Enim uero in Sion super David solium Christum sessurum, quò illud in iudicio corroboraret, ut inquit Esaias, & iustitia, non armis carnalibus, neq; ad tempus, sed in sempiternum, apud omnes celebre erat. Et tunc quidem hæc omnia per cunctas nationes de Sion iactabantur, ex qua legē aliam ab illa, quæ Mosi olim data fue

C rat in Sinā monte, emanaturam affirmabant. Itaq; Christi hominis regnum in Iudæa primum, & in Sion principium habuit, fidelium alioqui ecclesiam adumbrante, quæ uerius speculatrix gloriæ magni Dei dici potest, quàm illa umbrarū plena. Atqui hoc in regno Dei filius constitutus, patris gloriam, non suam, erat prædicaturus: propterea ait, Prædicans præceptū eius, quod perinde intelligo, ac si dicat: Ego ascitus rex, ac à patre constitutus, non aliud docui, quàm quod mihi ille cōmisit, qui misit, & constituit: nō enim iniussus accessi, sed uocatus, sed missus, sed constitutus. Quī, rogo, aliud prædicarē, quàm quod iussit ille, qui me constituit, & misit? Ita dominus I E S V S cum in carne hac ærumnosa esset, paternæ iussiois haud immemor, idem ipsum discipulis iamiam ad laborē prædicationis accinctis mandauit. Ite, inquit, docētes seruare eos quæcunq; præcepi uobis. Sed quale tandem id fuit præceptū? qualis iussio, quo parum altius uim spiritus indagemus? Ea sanè quod omnibus per Christum promulgandum erat, sibi patrem dixisse, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hoc certè tanquā firmissimum decretum, nedum quidē ab ipso Dei filio diuulgandum erat, sed in acta quoq; referendū: quod sanè quidē exactissimè postea per quatuor illos diuinos scribas factū fuit. Proinde si res optimè expendantur, nihil aliud ad nos ueniens Dei filius in mandatis à patre accepisse uisus est, q̄ ut cunctis se dei filiū per signa uitæq; sanctitatem, & doctrinam esse demonstraret: quod quidem est, eundem ipsum esse æternā uitam, ac pacem. Nam tam alti mysterij notionē habere, summa est, ac diffinitio æternæ beatitudinis. Hæc est, inquit, uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerū, & quē misisti I E S V M Christum. Vita itaq; æterna, hoc est, mundi salus est, cognoscere Christum esse filium Dei. quid ni? Mortē omnino pro hac confessione, & illam atrocissimā libenter oppeterē, nedum iurarem sic esse. Ecquod igitur aliud præceptum à patre habuit Christus, quàm ut

D mundo exponeret se Dei filiū esse, hoc est, æternam uitam gratis per ipsum mortalibus apportatā? Quocirca se à patre filiū uocatū, quod idem aiunt esse, quod genitū, declarans Christus, uitam æternā se apportasse declarauit: quod idem sanè est, quod illud, de quo loquitur uates uel per uatē spiritus, in hoc loco, Filius meus, inquit, es tu, ego hodie genui te: hoc est, te in hac etiā ætate, ac uitæ statu admodum infelici nasci, & apparere uolui: uel, ut sentit Augustinus, significare hodie, te sempiterna generatione, ac ineffabili modo, genui filiū per omnia mihi persimilem, eiusdem substantiæ, eiusdem potentiæ, naturæ, uirtutis, deitatisq; hæc enim in terris docuit Christus, hæc pater ipse, qui usq; modo operatur, unā cum suo spiritu miris modis, ac obscurissimis rationibus suis instillare non cessat. O beatū illum, cui tam sublimis arrha spiritus in carne hac mortali contingit.

Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.

Hic pater filium, quod petat, monere introducitur, ne nō sciamus quàm ardentè humani generis litiret redemptionē. Muta enim iam olim in antiqua illa ætate erant omnia, ac surda: nec qui suū aduerteret languorē inueniebatur: in tantum sanè unusquisq; in malorum stupore obduruerat, atq; amisso sensu non erat qui uulnera sentiret. Morbo enim ignorato quis opem postulat? Admonendus igitur is erat, qui & nostras culpas agnosceret, atq; ipsis iam mortiferis ex diutino usu & consuetudine factis proprio sanguine, & nece mederetur. Postula inquit pater ad filium. Tunc enim filius uisus est postulare, cum carnem assumens factus est homo: etenim ipse secundū quod homo interpellat pro nobis, mediator factus, hostia ac sacerdos. Postulauit, quādo paternæ iussiois dicto parens, tot diras passus est contumelias, sputa, clauos, ac mortem tandem, haud ipsi, sed nobis debitam. Hoc certè modo æterna cum Christo I E S V postulanda est hæreditas: neq; unquā aliter à uiris illis, quibus nihil in uita antiquius est, quàm ut duriter uiuant, beatamq; hæreditatem uitæ incōmodis, non delicijs, ac nimia carnis cura adeant, actum fuit. Quid sibi igitur hic uult pater? hoc sanè, Postula ô fili: si enim poposceris (hoc est, si carnē assumpseris, mortē tue obieris) ueluti hæreditario iure tuos, tibi omnes orbis subdani nationes, Hæreditabis enim orientem,

A tem, partesq; occiduas : meridianas item plagas, ac ipsum gelidum Aquilonem, atq; ultima terre possidebis. At nunc, ut ait Apostolus, necdum uidemus omnia Dei filio parere. Quid ergo? non omnes obediunt euangelio. Obedient profecto, ac uelit nolit uniuersus ei subijcietur orbis tum, cum dominus ad iudicandum uenerit cum senatoribus terræ.

Reges eos in uirga ferrea, & tanquam uas figuli confringes eos.

Hebr. sic: Conteres eos in uirga ferrea. quæ quidem litera magis intentionem spiritus uidetur exprimere, quam si legas, reges. Cui & adstipulat paraphrastes. ut sit sensus: Asper eris, ac durus aduersarijs: qui si rebellare uoluerint, sceptræ tuæ iustitiæ inflexibili, ac seueritatis, perinde illos cõteres, atq; solet à figulo uas coctum conteri. Eiusmodi fermè similitudine usum esse Hieremiã legimus, qui contracta laguncula corã senioribus, dixisse fertur uice domini: Populum istum, & urbem istam confringam, sicut hoc uas cõfringitur, quod reparari non potest. Sic Christi hostes, sic rebelles fidei, sic crucis ofores, solent comminui, ut in æternum restitui nequeant. Nulla enim res adeo à pristina remota est integritate, q̃ si uas ui perfringas uitreum, aut uasculum aliquod è terra coctum, baculo conteras ferreo. Quod quidem alio in psalmo uas perditum appellat uates. Factus sum, inquit, sicut uas perditum. Etenim quæ similitudo aptior unquã à propheta excogitari potuit, q̃ quum impio, infideli, superboue, ac ambitioso, in die træ usq; eò conterendo, ut ne uestigiũ quidem eius ullum amplius à quoquam cerni possit, uas figuli comparare uoluit, quod potenti uirga aliqua è ferro confringatur? Quis unquam uasculi eiusmodi minutias unã coire posse iterum somniabit? quis tam pertrita restituet fragmẽta? quis, quæso, illos ad pristinos reponet honores? ad amatas sedes? ad tam ardenti ambitione quæsitos gradus? ad fastum? ad tyrannidem? Atqui ut maxime uas cõminutum integrari queat, semel tamen æternis

B pœnis additi, hoc longius à reparatione absunt, quo diutius dant pœnas, & has quidem interminabiles. Siquidem apud inferos nulla potest esse, aut pietas, aut redemptio. Si ceciderit, ait, lignum aut ad Austrum, aut ad Aquilonem, ibi erit. Porro sciendum, iram, furorem, uindictam, uirgam ferream, & multa alia id genus, hebraismum frequentem esse in scripturis, uix enim aliter res diuinæ ab humana lingua exprimi possunt.

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.

Consideranda semper est in humanis rebus, siue dulces, siue amaræ sint, tum Dei bonitas, tum iustitia. Suprà enim nos spiritus peramanter admonuit, ne improborum perfidiæ faciles præbeamus aures, atq; illorum malitiam probemus, cum inquit, Dirumpamus uincula eorum. Modo eosdem nos hortatur, ut intelligamus, erudiamurq; id est, ut æqui simus iudicij, ac consilij: necnon in his quæ à nobis agenda sunt, doctrina uerbi Dei præuia instruamur. Quæ maior iam potest esse cum iustitiæ, qua nos ex peccatoribus iustos efficit, non imputans peccata, tum bonitatis demonstratio, per quam æternorum bonorum ad hæreditatem gratis inuitamur, & quodammodo uel inuiti trahimur? Ait ergo, Et nunc: quasi dicat, Simulatq; o reges addiscere potuistis, quàm diræ maneant Christi hostes calamitates, iam uel serò sapite. Me enim constituto rege, ne mœrore cõtabelscatis, ne conqueramini, non parum uobis præstare arbitremini, quod illi pareatis à quo uerus est intellectus ac eruditio. Cæteræ quippe eruditiones ab hoc solo uim habent, & præsidium: imò uanæ sunt, ac prophanæ, absq; huius uel ope uel gratia. Pulchrè & illud glossæ: iam contrito luto, iam innouati estis, iam fortes estis regere uos.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Sic sic inquam estote reges, ac præsidēs, ut uos tamẽ esse homines agnoscatis. Tunc enim princeps, rex, aut præses (cum præsidem dico, aut principem, eum dico qui non tantum republ. aliquã ciuium gubernat, quantum qui animas) Domino seruit, dictoq; paret in timore, cū adeo diligenter, atq; ea autoritate suos cu

C rat, ut se tamē in cœlis oculatissimum habere iudicem cogitet. Namq; ex tali animaduersione quidam oriri solet in iudicandis alijs timor, quo quodam ueluti freno retractus iudex, ægritudines illas omnes animi, quib. corrumpi solēt iudicia, expuit à pectore, atq; ab sese abigit. Quotus enim quisq; est, uel ex religiosioribus quidem uiris, qui in promulgandis sententijs & iudicijs, aut in exequendis promulgatis, seu etiam in inferendis pœnis, metum hunc moderatum præ oculis habeat: Putant enim nonnulli, dignitates, atq; officia ipsa, nō ministeria in dignitatibus & officijs à Deo expeti, & probari. Ex quo sanè errore uix ferendo, nascitur plerūq; uanitas quædam animi ac lætitia, pro adepto magistratu, eousq; gestiēs, ut nullum alium fructū in illo suo, ut uocant, gradu capere uelle uideant, quàm quod à subiectis sub hasta quodāmodo transeat, cum obuij fiunt. Ridicula planè res est, atq; ab animis ingenuis prorsus exhibilanda. Non tibi, ait græcum illud epigramma, ô aselle, sed quia deam uehis. Quare huiusmodi parū urbani homines à spiritu admonentur, ut Domino in timore seruiant: quod si tamen exultandum sit, cum tremore exultent. Verum ne timoris, seruitutisq; nomine audito suspicaretur aliquis, seruitutem eiusmodi coactam expeti ac requiri, mox addit, Exultate ei: seu, ut alij legunt, de eo, benignissimo uidelicet patre, non de uestra dignitate & honore. Iterū uerò, ne lætitia atq; exultatio in gesticulationē & temeritatē iret, ex qua leuitas animi procedit, in tremore, inquit. Solet enim inconsideratum gaudium neglectum parere. Itaq; sensus erit, O uos reges, ô uos iudices, ô uos qui respublicas, qui ciues, qui aliorum animas regitis, ac iudicatis, uos Deo subditos esse perpendite, illum cum timore colite: de tanto rege, non de uestro magistratu ac gradu gaudete, cōtremiscentes tamen semper ne in iudicijs uestris, ne in pœnis ab reis exposcēdis, ne in imperijs, in moribus, in uita, in doctrina illum offendatis. Atqui hic tandem uides metū cum exultatione permistum:

D ex qua re nobilissīma quædam pars fidei, uel ea in primis præcipua exoritur, cū quis de se, suisq; bonis ac uirtute pauidus, timet Dei minas, flagraq; illa quæ à Dei lege aberrantibus infligi solent, uere: sed rursus de salute, ob promissiones humano generi factas ab illo, qui solus in attendendis promissionibus uerax est ac stabilis, securus perstat, & in Domino etiam atq; etiam gloriatur ac gaudet.

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus, & pereatis de uia iusta.

Primum enim, ne in multis morer, uolunt Hebræi particulam hanc tribus modis posse legi: aut ut nos legimus, aut, adorate purè: aut, osculamini filiū. Sed magis propriè duabus ultimis quàm prima utimur, cuius tamen is sensus esto: Apprehendite disciplinam, hoc est, spiritus increpationes illas quæ per uerbum sanctum Dei fiunt, ne detrectetis, quin potius ueluti munimentū quoddam aduersus ea omnia, quæ uobis in agendis rebus obesse possunt, suscipite. Erudimini, inquam, haud in superficie quidem, sed summo studio, ardentiq; cura, atq; animo contendite, quemadmodum illius monitis & correctionibus uosmet alioqui rebelles, subiugatis: perindeq; tenaciter huiusmodi apprehendite disciplinā, ac tenete, atq; hi solent qui pugno tenent aliquid, ne effluat. Illud uerò, adorate purè, sic intelligi posse arbitror, q; ipse Deus optimus maximus, solus uerè adorāndus, ab homine coli debeat purè & syncerè, hoc est, nullo nostro in eius obsequio, permisso proprio aut amore, aut cōmodo. Nullum enim fucum, nullam hypocrisim, nullam crustam admittit purissima illa simplicitas. Proinde maximopere nobis pertimescendum erit, ne nos qui aliquid uideri uulgò uolumus, dum absq; huiusmodi disciplinæ atq; eruditionis freno, seruire posse Deo aut credimus, aut credere fingimus, duos, quod aiūt, parietes de una fidelia dealbare uelimus. Iam tertiæ lectionis is erit sensus: Filiū Dei, à quo nostra omnis est salus, libenter audite, suscipite, amplexamini, eius expetite amicitiam, non persequamini, non in eum fremite, nō aduersus eum conuenite, ne si quando irascatur, pereatis de uia iusta, hoc est, ne excæcati, deinceps, quod eundum sit uobis, non uideatis, & sic in peccato uestro moriamini. Quod quidem obueniet,

Cum exarserit in breui ira eius.

Id est,

A Id est, cum subito, cum nō speratur, repentina superuenerit de improviso calamitas. Illud enim, ne pereatis de uia iusta, prætereire istuc uidetur, ne scilicet de mundo exterminandi, in æterna supplicia protrudamini. Via quippe iusti, seu uia iusta, recta uiuēdi ratio appellari potest. Siquidem uita hæc nostra ea est, per quam duo nobis monstrantur itinera: unum, quo ad futurā illam aliam immortalē uitam: alterum, quo ad miserimā alteram illam inferiorū properamus mortem, quæ sanè breui, atq; insperata futura est hora: nam nō uideo quid iam longū in hac breuissimā uita dici queat, quam ex Græcis unus umbræ somnium appellandā esse censuit. Hebræi habent, modicū, cuius dictionis is erit sensus: Ne modicam quidem eius iram feretis, quid magnā? Vasa quidem estis fictilia uix usui apta, & iam exterminio obnoxia. Tunc uerò, serò licet, sentietis q̄ illi quidem felices fuerint ac beati, qui totam spem suam, fiduciāq; in Deo, nō in huius mundi fauore ac gratia collocauerint. Sed quid opus uerbis? quid multis moneo, ut huic regi ex animo seruiatis? quando is est, ut planè beati sint, quicūq; ipsum regem adorant, & in eo confidunt. Sat sit igitur hoc unum monuisse, & iterum atq; iterum inculcasse, Beati omnes qui confidunt in eo.

PSALMVS *Dauid, cum fugeret à facie Absalon.* III.

Omne quid multiplicati sunt qui tribulant me?

B Psalmus iste reuelatus fuit Dauidi, cum à facie filij sui Absalon, ut in Regnorum libro secundo legitur, sese fuga subtraheret. Tunc enim in spiritu illi, uti umbræ, ac præludio, domini IESV mors, persecutio, & demum è tumulo resurrectio ostensa fuit. Ex qua quidem uisione & spectaculo, hanc mirabilem composuit odam, que tum ipsi, qui multa à proprio filio, à Iudæis, à suo populo est passus: tum uel maxime, uerissimeq; Dei filio, qui eadem, & atrociora, in terris à suis pertulit, conuenientissimè aptatur. Propterea cum Christus ipse, aut loqui, aut, quod hominis proprium est, pati aliquid in psalmis introducit, hi omnes loquuntur, patiunturq; quotquot ad eius uenerandum corpus attinent, quorum ipse caput est: nec secus quidem fit, siue sit Dauid qui loquitur, aut patitur, siue anima alia, siue tota ecclesia. Christus enim tum est, ut umbræ ratio, ac ueritas conueniat, qui & loquitur, & patitur, cum ait, Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? Quàm multi sunt, clamat Christus, qui me affligunt. Quo tamen meo merito? Quò, malum, quorundam progressa est feritas, ut uel de meis proprijs alumnis unum secum trahant contra me? Siccine filios enutriui? Siccine uiros tam diros, tam omnis humanitatis expertes alui, qui aduersum me tandem insurgerent? Quis hic nō fleat periculum animæ, quæ se hostium cuneis, atq; his fortissimis, circumseptam uidens, clamare cogitur, Heu quàm multi sunt hostes qui me insectantur? Videt sanè misera hominis conditio, tauros hinc pingues, illinc canes multos circum se stare: à dextris, à sinistris, ab omni undequaq; latere salutem suam à mundo, à carne, à sensibus, à peruersis hominibus impetiri, & non uociferabitur, Quàm magnus illorum numerus est, qui ex composito, factoque impetu in me, hoc est, in rem tam debilem atq; infirmam insurgunt? Aiunt enim à spiritu sancto edocti, tentationes à dæmone diuersis artibus exerceri. Aut enim à fronte eum ferire assentunt, cum spem felicitis exitus in rebus maximè nefarijs pollicetur, & suggerit: aut à tergo, quando ob memoriā malè antea cæ uitæ oblectat, seu nimium terret incautos. A dextris etiā ab arte sua nō cessat perfidus, nobis ad blandiēdas, ac uim atq; opem ad assequendas uirtutes, quo nos ad cenodoxiā impellat, addens. A sinistris tandem nos impetit, cum abiecta simulatione, nobis & cæsim & punctim cominus aperto iam Marte uim infert manifestam.

Multi dicunt anima mea, non est salus illi in Deo eius.

Grauiissima omnium hæc est tentatio, cum animæ alioqui nimium per se pauidæ, obijcitur ab hoste, non est salus tibi à Deo tuo. Te, inquit, contemptui habet, non te audit. Quod quidem accidit, cum Deus animas penè uidetur non so-

C lum deseruisse, sed & illis aduersari tum, cum nimium diu, ut sibi uidetur, sub aduersitatum pondere laborare apparent. Heu quàm dura tunc est uita, quàm intolerabilis, quàm odiosa. Nulla certè omnium inuenitur aduersitas cum hac comparanda, ne mors quidem ipsa. Verùm tu hostium derisionem aduerte, cumq̃ Deo tuo atrocissimū illud in cruce improperium audi: Confidit in Deo, liberet eum nunc si uult. Vah ille Deus, quem hic tanti facit, & in quem sperare iactitat, non fert opem, quare non est salus illi in Deo eius. Nemo certè homo est, qui in diuturnis tentationibus aliquando non fathisceret, planeq̃ desperaret, nisi mox fides præstò esset, quæ queribundæ illi admirationi, qua anima sese à nimium multis circumuentam conqueritur, responderet:

Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

Hic ab Hebræis *selah* interponitur, nota nimirum exaltandæ uocis, seu animi ad ea quæ dicenda sunt, intendendi. Atq̃ est, quasi id dicat afflictus: Impetat orbis uniuersus, urgeat, lædat, uulneret, ac in me cuncta sua, siue supera, siue infera sint, agmina moueat, quid timebo? Quid me illis obijcere trepidabo, cum tu Domine susceptor meus sis, meq̃ tuteris, ac ab illorū telis uendices? Falluntur sanè hostes, cum de me dicūt, nō est salus illi in Deo eius: quando quidem tu, ô Domine, me sub tuę protectionis alas nō aliter & suscipis, & cōgregas, quàm solet auis aliqua suæ prolis studiosa, atq̃ amantissima. Vidēs ne ô lector quid agat fides? Tu igitur, clamat in nobis fides, susceptor meus es, gloria mea: hoc est, tu solus es gloria illa mea, qua gloriari & possum, & debeo. Alij enim genus, diuitias, patriā, honores, addo & iustitiā propriā, propria opera, proprias religiones, ut lubet, iactitent: ego autem, uel inuito mundi fastu, usq̃ ad raucedinē uociferabor, quòd tu solus es, in quo meam spem omnem ac gloriam collocaui. Neq̃ uerò mihi opus erit caput, mentis, atq̃ adeò animi indicium, præ confusione ac dolore humili figere, ut hi solent qui capite damnati ad supplicium ducuntur, cum tu caput ipsum meū erigis, ac me tandem gloriosum reddis: hoc est, tua me gratia iustum facis, & saluas, quæ sanè est unica mortalium omnium gloria & exaltatio: ex quo quidem non amplius pudibunda fronte, aut demissa, sed hilariter atq̃ aperta incedam. Porrò hîc caput, minimè erit absurdum, mentem, seu humanum intellectum appellare mauis, in Christo intelligi, erectum quidem ad expressam patris uisionē, & contemplationē, quam sanè ab illis suis primis incunabulis excellentius affectus est, quàm intellectuales omnes aliæ creaturæ: & quam subinde alia capitis exaltatio est subsecuta, simulac cœpit à patre mundo ostendi. Quando enim in CHRISTO diuinitas ipsa in terris cœpta est manifestari, tum & illius caput, id est, Deus ipse in illo homine cognosci potuit: nam caput Christi Deus, ut ait Paulus. Hanc enim gloriā, capitisue exaltationē, alio loco exoptauit filius ipse, cum patrē hoc modo allocutus est: Pater, inquit, clarifica me apud te ipsum, hoc est, fac me cognosci filiū tuū: quod idem est, quòd exalta caput meū. Verùm uos persecutores mei, quo uultu iactare auderis, haud esse in Deo meo mihi salutem? quomodo, quæso, istuc? longè enim aliter seres habet, q̃ uos optastis: nam

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Hîc filius Dei se semper à patre exauditū cum orauit, gloriatur. Et exauditus est, ait Paulus pro sua reuerentiā. O fiduciam nostram. Pater, inquit, ago tibi gratias, quoniam exaudisti me: ego autem sciebam, quoniā semper me audis. Quis, oro, adeò sibi diffidens est, ac de se, suaq̃ uirtute atq̃ ope desperās, quin spem summat atq̃ animū, cum hoc tam certum de Dei bonitate erga se recolit testimoniū? Cum clamore, ait Paulus, ualido, & lachrymis orauit patrē. Quæ rogo, bonitas, quæ benignitas cum illa cōparanda, qua nos Deus se in filio semper audire testatur? Hæ quidē sunt lachrymę, hi gemitus, hic clamor, haud noster, nostrarū precum aut modus, aut numerus, quibus intercedentib. à Deo audimur. Vult sanè pater, atq̃ à nobis & lachrymas & suspiria exigit, sed eo pacto ac lege, ut ipsarum lachrymarū uim atq̃ efficaciam, sui filij lachrymis & precibus acceptū referamus.

A mus. Cadit, crede mihi, nostra omnis præsumptio, hisce fidei ac ueritatis consideratis rationibus. Sed ad institutū redeamus. Exaudiuit me, inquit. de monte sancto suo. In omni, ait, loco semper exaudit me Dominus: sed potissimū in monte sancto suo, hoc est, de excelsō suæ gloriæ throno, ac solio. Hebræi habent, De mōte sanctitatis suæ, qui Sion est, typus nimirū ecclesiæ. Promiserat enim Deus sese in medio populi sui habitaturū, ac se ad arcæ propitiatorii orantes exauditurum, unde diuina solita erant hauriri responsa atq; oracula. Ecquis hic non uidet ueritatis imaginem ab illis umbrosis rebus, & imaginibus caducis, solidam emanasse? Arca enim ecclesiam adumbrabat, propitiatorium Christi carnem, qua nobis propitiatio factus est, salus & uita. Mons uerò sanctus, è quo nos iri exauditum testatur Deus, ipsa diuinitas: quæ Christo homini, atque adeò ecclesiæ suæ sanctæ uim dedit, illi ut ex duabus naturis in unitate personæ, unum esset cum patre, hoc est, unus Deus: isti uerò, ut ex participatione gratis concessa, una esset & ipsa cum Deo, uoluntate & amore. Exauditur itaq; anima, facileq; impetrat quicquid rogat, si è monte sancto Dei, hoc est, si è diuinæ in Christo naturæ fide ac persuasione haudquaquā uacillante spem firmam rogata obtinendī, sumit, non aliunde. Etsi quidem leuandi sunt oculi nostri in montes, ut admonet Dauid, auxilium tamen nostrum à Domino sperandum erit, de monte scilicet sancto eius. Quis, inquit, requiescet in monte sancto tuo? Quis adeò montis sancti huius amans erit, ut in illo requiescat, uiuatq; non secus quàm solet amans esse in amato magis quàm in se? Habitat igitur in monte sancto Dei, id est, in Christo eius filio, atq; propterea in eius ecclesia, is qui nullo alio è loco, nulla uè alia è re, & ope, suum exoptat auxilium, præterquam ab ipso Dei filio, qui mons Domini præparatus in uertice montium, ab Esaia dicitur. Cæterum uocis nomine, & clamoris, cum sæpe aliàs, tum potissimum hoc in psalmo, uult uates ardentem in Christo fuisse affectū intelligi, cum oraret: qui uel tum maximè quidem per illud Euangelij considerari potest, ubi ipsum Dei filium in agonia factum, sanguineas guttas exudasse narrat. Ab hoc enim archetypo, neq; aliunde, quæ admodum cæterarum uirtutum, ita & orandi nobis exemplum petendum erit.

Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me.

Hic nulli dubium esse debet, Christi mortem significari: qui quidem sicut uerus erat homo, ita uerè mortuus est, & propria se uirtute è tumulo excitauit. Dormiui, inquit, mortis somno in cruce, & in sepulchri gremio soporatus sum. Nam quemadmodum Christi mors, ita & iustorum, sopor uerius, propter futuram resurrectionē, dici potest, quàm mors. Sed quid anima illa, quæ se iam sentit exauditam à Deo? Ego, inquit, simulatque intellexi me, meosq; gemitus ac suspiria Deum respexisse, leniter soporata dormiui: depulsoq; timore, atq; diffidentia omni amota, lectulo me meo curis uacua commisi. Vide securitatē hominis Deo fidentis. Alioqui cor curis exæstuans, ac cōscientiæ stimulis exagitatū, corpus omne consumit, atq; ab oculis somnū aufert. Et ego aliquando miser & infelix, cum Elia præ tædio ac lassitudine uia huius uitæ, quàm semper maximo meo damno inquinauī, sub una iuniperorum sedens, dormiui in peccatis. Sed neque hoc fatis: nam in peccandī delectatione soporatus prorsus à uera uita exanguis iacui. Verū stimulo iam tandem infixō, quo mihi cœlitus est dictū, Vsq; quo piger dormis? exurrexi: non quia uolui, aut multū conatus sum, sed quia Dominus suscepit me: aut, ut legunt Hebræi, quia Dominus sustentauit me, scilicet ne posthac cadam, & moriar omnino. Quamobrem

Non timebo milia populi circumdantis me.

Vt lubet multiplicentur qui me affligunt, in me cōspirent, insurgantq; ac de me dicant, Nō est salus illi in Deo eius: non deinceps uerebor, quò me iterum in letalem aliquem somnū protrudant. Vide quæso, uiri pectus stabile, in malisq; obduratum, atq; in Deo firmatū, quod nihil, ne myriades quidem quamuis numerosas hostiū pertimescit. Omnia enim æqualia putat esse in hoc mundo, uani

C tati nimirum obnoxia, citòq; prætereuntia. Deum enim, quem unicè diligit, timet: atq; homines, per Deum. Idcirco non est quod tam pauide quis uiuat, cum tyrānus plagas, exilia, bonorum honorumue depopulationes, carceres, damna, triremes, boias, eculeos, locorumq; mutationes, & mortem tandem intētat, cum his atque huiuscemodi corporeis admotis tormentis, amplius quid faciat, ut ait Dominus, non habeat. In animas enim ius exercere non possunt tyranni, atque plagarij isti: qui tamen cum numerosi admodum sint, passimq; uel in ipsa parua decurionatus manu, nedum in regnis appareant, nemo est tam infractio animo, qui aliquando illorum ferociam non timeat. Quapropter

Exurge Domine, saluum me fac Deus meus.

Iacere dicitur Deus humano more, quando ex occultissimo suo, iustissimo tamen iudicio, bonis sinit malos præstare, atq; eos premere: exurgere uerò, quando ex liberatione suis præstita, diuinam suam potentiam, quæ antea iacere uidebatur, & suscitatur, & manifestatur: tunc enim apparet quòd non dormit, neq; dormitat qui custodit Israel. O Domine, inquit, in cuius resurrectione omnium sita est salus, exurge iam demum, tuam demonstra potentiam ac uirtutem, & melibera. Cæterum, quod ait Augustinus, mos est scripturæ, ut sæpe Deo tribuat, quod ipse in nobis facit & operatur, ut hic: tunc enim, ait, nobis Deus surgit, cum nos ei surgimus. Ergo, dicit aliquis, nos prius surgimus, quàm nos Deus (hoc certè uelle uidetur Augustinus) excitet, ac nobis surgat. Sed alia disputatio est. Fac igitur ô Domine I E S U nos à luto, ab humo, à peccandi cōsuetudine, à sopore ac nocte profundissima æternæ mortis surgere, atq; in te transire. Quòd enim aliud transfugiū esse potest, quod idem turpe non sit, præter id quo transfugimus, ut ait ille, à dominis agrestibus, à nocte scilicet, à mundo, à peccato, à morte, ad lucem, ad Deum, ad innocentiam, ad uitam? Propterea enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut nos peccatis mortui, iustitiæ uiuamus, non ut perpetuo somno in peccatis obdormiscamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisisti.

Transacta beneficia memorat, quo cœlestem patrem ad uētura prouocet. Dici non potest, q̄ ipse æternus benefactor ad dona sua in memorem animam transfundenda propensus sit. Diuus Hieronymus ex hebræo sic legit: Quoniã tu percussisti omnium inimicorū meorum maxillam. Quibus quidē uerbis uolunt Iudæos in Christum uerbis maxime ac maledictis peccasse, designari. Haud solum autē eum impudentissimè negarunt, sed blasphemias insuper, dicteria, ac contumeliosissimas irrisiones addiderunt. Vah, inquit, qui destruis templum Dei, & illudebāt ei. Dignū quippe est, ut in ea ipsa corporis parte, qua quis peccauit, ipse mulctā, talionis lege, subiaceat. Sensus igitur erit: Non timebo populum quamuis numerosum me circumdantē: quoniam dētes, maxillasq; illorum, hoc est, eorum blasphemias ac maledicta, quibus ueritatis cultoribus obtrectant, fortiter comminuere es solitus. Sine causa, addit: id est, ipsa sola malitiā illos ad hoc impellente, non quòd illud meritis sim. Multum admodum ad retundendas hereticorum blasphemias, obtrectatorumue maledicentiam, facit doctrina humana: sed fermè nihil est ad uim illam, quæ à Deo cœlitus infertur, & quam quidē sæpe in Concilijs ecclesiæ uniuersalibus experti sunt Græcorū hæretici, uicti magis à sancta quorundam simplicitate, quàm ab argutissimis doctorū disputationibus. Disputandū sanè est (fateor) cum hæreticis, doctrina quidē, sed multo tutius sanctitate uitæ. Non conturbor, ait Velleius apud Ciceronē flumine inaniū uerborum, nec subtilitate sententiarū, si orationis est siccitas. Siccitas uerò ista, ac ieiunitas in Christianorū concionibus & disputationibus, est ipsa spiritus absentia. Ecquis est qui spiritus sancti succo uegetus, rhetorē quamuis eloquētem, sed absq; huius uirtute uerba effluentem, uereatur? Confidite, ait Dominus I E S U S, ego uici mundum. Eadem ratione & electi, per ipsum, non per se, aut per suam literarum copiam, uincere posse confidunt. Sermo meus, dicebat

Paulus,

A Paulus, in ostensione spiritus & uirtutis est, ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in uirtute Dei. Vides, uides, inquam, celebrandorum conciliorum robur, & fundamentum? Vides qui inter alios, publico edicto, ad sancta illa comitia, uel ab extremis mundi regionibus euocandi sunt?

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Reprehsis itaq; maxillis, retusisq; sannis, in Deum, Deiq; amicos conspirantium, iam demum exoptata apparet salus, quæ quidē ab ipso Deo solummodo sperari debet. Idcirco duo hic propheta dicit. Vnum, quod Deo ipsi tantummodo nostra referenda sit salus, & liberatio: huius enim, suos, etiam ubi omnia clamata uidentur, ac planè perditæ, de improviso liberare mos est. Alterum uerò, quod salus eiuscemodi ad Dei populum solummodo pertineat. At qualē asserimus Dei esse populū? Eum sanè, quem uirum beatū suprā in primo psalmo appellauit spiritus. Eum dico, qui nullo actionum suarū habito respectu, malæ ne an bonæ sint, sola Dei misericordia scit se liberandū, & qui uel in media ipsa morte, ac sepulchro, in eo cōfidit. Soli enim fermè semper in tentationibus desperantes pereunt. Porro ut inflammatorē affectum demonstrat uates, subito personā mutat, Deumq; alloquitur dicens, Et super populum tuum benedictio tua: hoc est, tuos bonis cumulare consuefcis o Domine. & est metaplasms. Benedictionem Dei in scripturis frequentissimè legimus esse beneficentiam ac liberalitatem: nam cum dicere in Deo idem sit quod facere, consentaneum item erit, benedicere, benefacere intelligi. Vnde illud: Benedicens benedicam tibi, & multiplicabo te. Hinc & illæ tam crebræ cœlitus patribus factæ in lege antiqua benedictiones, Abraæ scilicet, Isaac, Iacob, Ioseph item, atque aliæ alias passim per scripturas. Hinc rursus translatum putant quidam ad homines, ut superioris benedictio pro bona imprecatione, felicisq; omine accipiatur: non sanè excogitata ad demonstrandam quorundam animi leuitatē & tumorem, qui sibi adeo ferè semper adblandiunt, ac placent, cum cernunt subditos incuruari, & presso poplite petere benedictionem, ut cum suam illam, protensis digitis, crucem dissecare occeperint, mimos eos dicas, aut personatas simias: adeo & genu, & brachio, & collo, & limis (ut sic dicam) oculis, benedictionem porrigunt. Eane animi uanitate proferenda est salutis nota? Vestra ne sunt huiuscemodi benedictiones, o mortales, an illius potius, quem mansuetissimè nunc orat uates dicens, O Domine benedictio tua super populum tuum maneat: uel, quod clarius atq; elegantius à paraphraste accepimus: A te solo expectanda est salus uera, qui in populum te cognoscentem mirificè semper fuisti liberalis.

PSALMVS *David, ad uictoriam in Canticis.* IIII.

Vm inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.

Propheta in spiritu de gentium ab idolis cōuersione ad ueram pietatem, cultumq; solidū, psalmus iste innotuit: & est lætū canticum, ac, ut græci appellāt, προσκέλευσις, hoc est, uehemēs adhortatio ad fidendū Deo, in quo solo totius uictoriæ nostræ uis ac robur consistit: & qui finis noster est, adumbratus quidē sub titulis illis psalmorū crebris, in finē scilicet. Psalmus hicigitur hortatur omnes, ac tuba ueluti quadā militari uocalissīma prouocat ad inuadendas hostiū copias, illis uē fortiter resistendū: quia certissima promittitur de bello uictoria, & triumphus. Verū illi in organis quondam, nablis, & ceteris instrumentis musicis pro uictoria aut adipiscēda, aut iam adepta, Deum orabant, illiq; gratias agebāt: nos uerò in cordis gaudio presentiq; animo, ac iustitiæ sacrificio tantummodo. Præterea illud est cum Augustino considerandum, quo nos admonet, Christum in psalmis continuum esse, semperq; loqui ac uersari, siue caput sit quod loquitur, siue membra cætera. Verū in Christi uoce, ut ipse ait, unumquemq; suam agnoscere posse, & debere uocem. Nam ipse aliquādo dicit, quod sibi soli conuenit, nec tamen se à nostris uerbis dirimit, imò à suis proprijs ad nostra redit, & à nostris interdum ad sua proptia transit. Qui enim cum Augu

C stino in psalmodi enucleatione sic sentit, nō multū torquebitur, si in quasdam literas interdū salebras inciderit, quibus minus Deo digna dici à propheta nonnunquam uidebuntur. Itaq; tantus uates, utpote nobile CHRISTI membrū per fidem effectus, atq; adeo fidelissimus quisq; Dei amicus, in hoc psalmo gloriatur de diuino fauore, non de humano, in cōspectu maximè carnaliū quorundā hominum, qui uiam crucis, asperā scilicet & difficilē, irrident: ipsiq; quantum possunt, & lingua, & uita aduersantur, ac detrahunt. Ait igitur, Cum inuocare exaudivit me Deus iustitiæ meæ: hoc est, Deus iustificator meus, & is, à quo mea omnis dependet iustitia, quicq; meæ testis est innocentie, cum anxie eius implorarem auxiliū, exaudivit me. Iactat ne se hic de iustitia sua uir sanctus? Iactat sanè, ac proprias nonnunquā celebrat laudes, ubi diuinū honorē, non proprium resultare posse cōfidit. Hi enim tuto suas prædicant laudes, qui è nostro isto sanctorū uulgo minimè sunt: qui quidē sancti seipso non dū integrè abnegarunt, qui sua omnia chara nimiū habent, qui nihil aliud quàm suū nomen, haud Dei, illustrari cupiunt: quicquid habent, à Deo se habere ignorant, atq; ad hoc, ut aliū sentiāt, Volebamus, inquit Paulus, uobis tradere non solum Euangeliū, sed etiam animas nostras. Vide, oro, calorē Pauli in fratres, ô tu, qui nihil aliud in donis tibi cœlitus datis expiscaris, quàm tuū nomen ac cōmodum. In tribulatione dilatasti mihi. Narrat uir sanctus, sui clamoris effectū, iustitiæq; exitum, & uim, quæ eiusmodi est, quia mentis tranquillitas acquiri solet, & ex qua quidē summum cordi innasci gaudium existimamus. Cor enim ut mœrore constringi cernimus, ita & gaudio contrā dilatari. Quod tamen gaudiū nunquā, ne semel quidem, nisi pacata prius conscientia, alicui contingit. Mala nanq; conscientia, uidelicet à facinororum fluctibus sceleratorū exagitata, nunquā quiescit, sed cor miserandum in modū concerpit, ac uastat. Cor nostrum dilatātū est in uobis ô Corinthij, aiebat Paulus. Atqui rursum hic Pauli cōsiderāda est in Corinthios tum charitas, qua uel ipsa faxea corda emolliri possent, tum gaudium, ex bona eorundē conuersatione. Videtur enim uates hoc in loco totam suę supplicationis summā in hoc loco casse, ut corde libero, patentī, ac ut alio in psalmo uocat, mundo & cādido, donaretur. Sciebat enim ex cordis libertate, atq; innocentia, pacē animi erumpere solitam, qua in terris alia certior nulla esse potest. Sint mihi regna, sint magistratus, sit uel ipsius orbis imperiū, ne hilum quidem faciendū duco, si ueluti rapax Tityi uultur, meam excarnificet conscientia stimulus. Gratanter igitur applaudit sibi uates, & ait: In tribulatione, quam afferre solet mundus, homo, peccatum, mors ipsa, me dilatasti: hoc est, mihi de concessa liberatione gaudiū præstitisti, atq; in angustijs redactō latissimum sæpenumero de improviso campum aperuisti. Putas ne cum uiro huiuscemodi lætitia affecto, posse affici tyrannum? adulterum? parricidam? draucum? patricū? furem? rerum sacrarū uiolatorem? decoctore? malum ciuem? malum principem? malū sacerdotem? malum monachū? Deuastat (crede mihi) funditusq; concerpit cor, quicquid sedem in eo habet, quod terrā sapit, atq; illud omne quod sensus hos brutos alit, & oblectat. Cœlestis enim originis cum sit cor, haud facile adulterinas suapte natura admittit cogitationes. Alioqui naturarum ubi diuersitas, sibi discordiam esse necesse est. Affectus carnis, seu, ut noster habet, interpres, prudentia carnis mors est, ut ait Paulus: affectus autem spiritus, uita. Quid magis aduersum in re ulla esse potest quàm uita & mors? caro & spiritus? bellū & pax? Cæterum quia fidei semel exaudita est, se iterum, ne ingrata existat, exauditum iri sperare, orat denuo,

Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Pugna enim carnis cum spiritu, cum nunquam in hac uita cesset, idcirco nunquam à liberationis desiderio est cessandū. Ingemiscimus, ait Paulus, expectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionem corporis nostri. Hoc enim desiderium si adsit frequens, frequēs est oratio, & ea quidem, cui facilis ad diuinū contemplādum aspectum pateat aditus. Illum quidem uirum, ne horulæ punctum, ab oratione cessare arbitror, qui in continuo liberationis affectu uiuēs, nihil tam

in uita

A in uita expetit, & quærit, quàm quomodo sua uota omnia, studia, appetentiæq; omnes, atq; affectus, Deo probentur.

Filij hominum usquequo graui corde?

Blandè, peramanterq; mortales omnes propheta admonet, uel in primis cordatiores, quos (secundũ Hebræos) inclytos appellat Hieronymus: & ait, O filij uiri, seu inclyti, quos uidelicet Deus nobili, diuinoq; effinxit animo, eia quousq; plumbeo, depressouè, ac nõ quærente, quæ sursum sunt, corde, uitam traducitis anxiam: O filij haud amplius Dei, propter turpitudinẽ peccati, sed Adẽ: qui terreni, non cœlestis Adæ imaginem præstatis: quiq; illius præuaricationem imitamini, non CHRISTI obedientiam, usquequo graui atq; obstinato corde uiuistis? De simplicioribus enim deque his qui in ignorantia tenebris uoluntantur, nulla ferè debet esse admiratio, si à solidæ ueritatis scopo aberrat: sed uos, ô inclyti, qui donorum cœlestiũ amplitudine præditi estis, qui sapientes, qui prudentes, qui religiosi, Dei q; serui per emphasim ab omnibus ubiq; gentiũ appellamini, usquequo cor in uobis stupidum, graue, terrenarumq; rerum ambitione, & cupiditate languidum, planèq; emortuum cernitur?

Ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium?

B Nõne de uobis illud Hieremiæ dici uerissimè potest, quo queritur falsum hæreditasse patres, ac uanum absq; utilitate? Quid, quæso, uanius: quid magis mendacio, uanitatiq; obnoxium, quàm sic terrena ambire, & amare, ac si nulla esset post hanc mortalẽ immortalis uita: regnumq; Dei in huius mudi bonis elementisq; consisteret, & nõ potius spirituale foret? Mendax enim ea est arbor, quæ loco fructuũ, folia duntaxat producit. Mendax uitis, quæ expectata ut faciat uuas, facit labruscas. Mendax arcus, & fallax est, qui à scopo exorbitat. Veram ne igitur, solidamq; ac sibi cõstantẽ esse dicã in uobis religionẽ, & non potius falsam, flaccidam, & nutantẽ omnino, cum uos uidero tam anxio studio mundum, mundi ue fastum, & gloriam, cõtra fas omne, tum quærerere, tum falsim, etiam usq; ad ambitus culpam, in omni loco, in omni gradu, atq; ab omnibus mercari: emerere aucupari: meretricioq; quodãmodo ritu lenocinari? Verum cum ratio, siue humana mens, uoluntate atq; intellectu perficiatur: uoluntatis autem primum atque summum sit bonum, finis adeptio: primum uerò & summum sit malum, à fine seiungi: bonum item intellectus cum sit uerum, malum autem, falsum: nemo est (nisi prorsus in literis plumbeus sit) qui non fateatur illum falsa, uanaq; & amare, & sectari, qui omnia illa affectu persequitur, & quærit, quorũ adeptione, ueluti à turre aliqua sublimi, à fine debito, bonoq; solido ac minimè uacillante, desjctur. Sperat aliquis, exempli causa, lumẽ à tenebris, aurũ à nube, uitã à morte posse excuti: is errat omnino, quando quidem à sole expectandum sit lumen, aurum è terra, à Deo uita. Nam quemadmodũ principium uitæ Deus est, ita & finis. Omnes enim nos qui uitali hac aura fungimur, ab eo ipso sumus, in ipso uiuimus, & mouemur. Eodẽ sanè modo & ratione, uel luci solem, uel auro terram esse, liquere potest. Atqui in animæ rebus haud secus esse arbitror: siquidem cum Deus ipse summum sit bonũ, summa felicitas, summaq; animorum trãquillitas, & pax, atq; idẽ omnium rerum certissimus quemadmodum autor, ita & finis: indubium relinquitur, ut ab omnibus qui ratione utuntur, solus, uti bonũ & finis, solisq; medijs, adminiculisue illis quæri debeat, quæ & uera & solida sint, atq; ad assequendũ quod optant idonea. Ego gloriã meam non quero, aiebat sapientissimus magister. Est qui quærat, & iudicet. Vide, si potes, summã æterna consequendi. Aut tu si nullũ fructũ alium tuarum actionũ expetis, quàm uulgo honorari, laudari, digitoq; ut ait Satyricus, mōstrariet, debito excidisti medio. Quid, obsecro, in rebus diuinis terrena cõmiscet? Finis enim cœlestium rerum spiritus est. Regnum item suum Dominus non esse de hoc mundo asserbat: tu tuũ hic præscripsisti, hic uis, hic amas, hic mordicus tenes. Quamobrẽ à sanctissimo uate admonemur, ne tandiũ uana pro solidis, falsa pro ueris, fucata pro apertis dea-

C memus. Nam à finis adeptione is abest lōgè, qui nō à falsis medijs ea deligit, quæ uerè nos manuducunt ad finē ipsum, ac bonum, qui Deus est. Ecquid igitur ullo ab alio externo bono, uos, ô filij hominum, tantopere exaltari cupitis?

Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum.

Felix sic: Et scitote, quòd segregauit dominus sanctum suum. Hic uolūt Christum intelligi, circa quæ res miras operatus sit pater. Et interponitur diapsalma. Huic igitur nitendum esse soli, quia solus uerè magnus existimandus est, cætera uerò tantilla, condita omnia proclamant. Magnus profectò mihi uidetur mundus: sed quid ad Dei filium, qui ait, Ego uici mundum? Maiori postea quadam admiratione afficior, cum angelicarum naturarum excellentiã considero: cum uerò eundem ipsum lego in scripturis Dominum dici exercituum, & cui adstant ipsi beati spiritus quotidie acclamãtes, Sanctus, sanctus, sanctus, eidemq; ministrãtes: umbras ipsos esse, præ illo, existimare cogor. Quid porrò terrificas demonũ naturas magnificiam, qui, ut sacer refert Euangelista, credunt, & ad tantum nomen contremiscunt? Nōne hic est, cui cœlestia, terrena, atq; inferna ipsa omnia simul genua flectunt? Quam deslenda quorundam hic esset miserima conditio, qui non solum mundũ quidem ipsum, alioqui mira, ac planè diuina ornatum pulchritudine, uerum etiã ipsam carnis faciem, libidinē scilicet, molliciemq; detestandæ copulæ, hoc est, breuissimam uoluptatũ horulã, perenni cœlestium suauitatũ fonti anteponunt. Scitote, ô miseri, quoniã mirificauit Dominus sanctum suũ: id est, filiũ suum, quem, ut ait Paulus, constituit hæredē uniuersorũ, & quem Daniel sanctũ sanctorũ, alius uerò dominũ dominantũ appellat, mirũ omnibus, mirabilem q; fecit: quod mirificare uno uerbo noster reddidit interpret. Quid, oro, huius magnitudini comparandũ? Regnãne? magistratus? ampli fundi? ample ditioes? plena æraria? intolerabiles uectigaliũ exactioes? mutuane illa, ut uos uocatis, nunquã tamen restituenda? quid dona, ut modo fit, coacta? Vana proculdubio sunt hæc omnia, si ad illam sancti huius potentiã mirificã conferatis, iam & illud sanè nō prætermittendũ, cur Felix legat, segregauit. Hi enim qui in excutiendis scripturis, emunctioris sunt naris, nobis tradiderũt, idem esse, atq; eundẽ prætere sensum, segregare, & sanctificare. Nam quod diuino cultui multis in locis antiquæ legis segregabatur, id amplius prophanũ non erat, sed sanctũ. Vnde legimus sabbatũ sanctificatũ, hoc est, segregatũ, totumq; Domino consecratũ. Primogenita item tam crebrò legimus sanctificata, quod est diuino cultui segregata, ac sacris ritibus addicta. Nec porrò secus illud Hieremiã intelligi oportet, quo legitur: Priusquam de uulua exires sanctificauit te, & prophetã in gentibus dedi te: hoc est, antequã nascereris, ego te in futurũ mihi prophetã segregauerã. Ita etiã Paulum uideo ab utero matris suæ segregatũ: sic Barnabam, sic alios aliàs passim in scripturis. Diuus Hieronymus legit, Cognoscite quoniã mirabilẽ reddidit Dominus misericordẽ suam. Alij uerò, Quoniã manifestauit Dominus sanctum suũ. Idẽ tamen omniũ sensus. Pater quidem mirificauit Christum eius filium, et mirabilem effecit, cuiq; opera facere dedit, ut inquit Ioannes, quæ nullus alius fecit. Et quẽadmodũ pater ipse illũ gloria, & honore insignem, à cæterorũ uulgo segregauit, ita eum suum esse filiũ, in uirtute, ut ait Paulus, manifestauit, ac definiuit. Non refert igitur utrum legas, sanctum, an misericordem: est enim, ut dixi, sanctus sanctorum, & uniuersæ uix eius misericordia & ueritas. Quid (ait) in pluribus immoror? Is Dei sanctus tam patri charus est, ut omnes, quotquot ad eum clamauerint, pater illicò exaudiat.

Dominus, inquit, exaudiet me, cum clamauero ad eum.

Ad sanctum scilicet suum, & misericordem, tanquam mirabiliter (ut sic dicã) mirificatum. Atqui hic uides Dei testimonium quomodo suos uel aliqua oppressos, ob idq; ad eius auxilium confugientes, statim audiat, atq; inter aduersitatum turbines, & tentationum, spectabiles reddat: uerũ id beneficio, atq; intercessionem Christi sancti sui, qui, ut ait Paulus, factus est inter Deum & homines mediator,

tor,

A tor, adeò ut quicumq; eius nomen inuocauerit, saluus futurus sit. At uos sapientiores, & quibus sunt curæ cæterorum animæ,

Iraſcimini & nolite peccare.

Diuerſa enim cum ſint in repub. Chriſtianorum membra, uti in ciuitate ſunt magiſtratus uarij, uariuſq; cultus uitæ: in qua tamen hi qui primarij dicuntur, illorū qui minutioris ſunt plebis curam habent, hiſ fauent, atq; eos, cum opus eſt, caſtigant, ſubq; ciuili diſciplina, tum publicis, tum priuatis legibus coërcent: hi, inquam, primi, quemadmodum ſapientia & doctrina uegetiores ſunt, quàm cæteri è uulgo: ita eos modèſtia, ac, qua maxime præſtare alijs debent, animi modèratione in reprimendis à culpa ſubditis, ornatos eſſe oportet. Quare admonentur, ut, poſtquã naturis omnium inſitum uidetur, ut primos uix frænare poſſint iræ motus, irāſcantur quidem in multitudinis noxas, ſed ea tamen æquabilitate animi, ne quid nimis, ut eſt adagium. Nam quicquid lacerato, aut dixeris, aut feceris animo, punientis impetus, non corrigentis charitas dici debet. Quocirca nunquam arguendi aliorum peccata, alicui ſuſcipiendum eſt negocium, niſi pacato prius animo, atq; indicet conſcientia, ſe magis dilectione in puniendo moueri, quàm ira, aut furore. Caducum eſſe omne illud, quod abſq; charitate fieret, aiebat Ambroſius. Cæterum iram nonnunquam peccatum nō eſſe compertum eſt, motus maxime naturales ſi non exceſſerint limitē. Sæpe item motu quodam concitatori ex ingenerata in nobis infirmitate, poënaq; à Deo ob peccatū illata, inferueſcit ira: quę raro iudicium expectans rationis, uì omni comprimenda eſt, ne ex peccato, aut nullo, aut digno uenia, in quod eſt prolapſa in capitale deuoletur. Eſt & ira laudabilis, & expetenda, quam zelum libentius appellauerim quàm iram: quo, quadam ueluti ſanctiſſima excandefcentiã, aut in propria, aut in aliorum peccata mouemur. Sed hiſce omnibus iræ partibus, eſt alia quædam **B** belluina magis, quàm humana, longè nocentior: quæ planè rationis metas perumpens, ferina rabie, aut in ſumendis ab reo poënis, aut in exaturanda ſui cordis erinny, contra hoſtes incaleſcit. Ex qua quidem miſerrima iræ parte naſci ſolent homicidia illa tam crebra inter homines eos, qui in ciuitatibus ſectas, & ſimultates fouētes, ne uagientibus quidem in cunis parcere ſolent, cū deſauiendi in hoſtes offertur occaſio. Quàm ergo cauendum, ne ira, qua ueluti uirtutis, ac iuſtitie inſtrumento uti debemus, à rationis dominio ſeſe ſubtrahat, atq; illi impetret, cui tanquã ancilla obſequi par eſt. Quòd ſi etiam rationis terminos iram deſerere aliquantulum, ob iniuriam acceptam, in aliquo uideris, (de ijs qui ſponte ſua mali ſunt, maligniq; ac ad exuſcitandam nō ſolum ſuam propriã, ſed & aliorum iram in cæteros, ſunt proni, non eſt modo dicendum: conclamati enim ſunt, & planè immedicabiles) admoneatur, ne ſol occidat, diesq; claudatur, antequã ira reſideat, & furor. Iraſcitur quoq; & nō peccat is, qui ſic anteaçtę uitæ ſuę curſum, ſibi iratus deplorat, ut eiſdem illis iplis præteritis non deinceps inquinetur peccatis. Ille, inquam, irāſcitur abſq; culpa, cuius animus adeò in ſubditorum uitiã excandefcit, ut ea ipſa tamen, quorum cauſa efferbuerat, non amet, & ſectetur. Quis, oro, talem ferat iudicem, qui in alium iratus, quia clàm furtū fecit, ipſe palàm furetur; qui multa adulterum uix à paucis deprehenſum afficit, ipſe uerò alterius uxorem publicè poſſidet: Quare à ſapientiſſimo uate additur,

Quæ dicitis in cordibus ueſtris, in cubilibus ueſtris compungimini.

Licet enim ſenſus hemiſtichij huius per ſe obſcurus ſit, obſcurior tamē ex oratione paululum duriuſcula redditur: quæ quidē, meo iudicio, planior erit, ſi pro cōpungimini legeris cōpungite, cuius hic erit ſenſus: Mortificate, rationiq; irã, quam contra alios concepiſtis, & cuius incendij uobis conſcrij eſtis in cubilibus, hoc eſt, in cordis ueſtri latibus, ac reſeſib. ſubigite, conſiderantes an illud proſus, quod lynceis penè oculis in alijs uidetis, propter quod in irrationabilem excandefcentiã ſæpenumero prolabimini, exhorreſcatis. Felix ſic: Cogitate in corde ueſtro ſuper cubili ueſtro, & ſilete, hoc eſt, redite ad cor: & in quiete mentis ueſtræ, liberę ſcilicet ab omni irrationabili motu, cognoſcite quę dicimus, & ſilete,

C quiescite, cessatē ab omni iræ impetu effreni. Secretum enim cordis cubile, ab aliquo mali appetitu atq; irascentia sic tangi permitto (postq; homines estis) ut sileatis tamen, quiescatisq; hoc est, ut prorsus cessantes, desideria illa uestra tam longè ab æquitate remota haudquaq; sequamini. Paulò secus Diuus Hieronymus legit ex hebræo: Loquimini, ait, in cordibus uestris super cubilia uestra, & tacete. Et est perinde, ac si dicat: Confitemini Deo, ipsumq; in cordibus uestris laudate, ac super cubilia uestra, id est, in secretiorib; adytis animæ, tacete, cō quiescite, abstineteq; ab insanijs istis uestris longè à ratione semotis. Quin potius

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.

Hic iustitiæ sacrificium uult uates intelligi omnē uirtutis cultum, quem qui amat & sectatur, etiam si nunq; ad perfectiorem uirtutis eiusdem terminum deueniat, ipse tamen ad uirtutem conatus, Deum mirabiliter promeretur. Quid uestri mihi boues, inquit, ô insensati? Quid uictimæ? quid ipsi cultus exteri absque animi pietate? Sacrificate mihi potius iustitiæ sacrificiū: hoc est, errores omnes animi, uitiaq; ac libidinū turpitudinem, uti letales dipsades auersati, cursum eum, qui ad assequenda cœlestia in futurum, in præsentiarū uerò candorē animi, præmonstrat iter, arripite: Deum in omnibus concelebrate, illi soli iusticiam uestrā adscribite, uobis uerò aliud nihil, præter peccatū. Omnia inquā, uestra, ut illi solūmodo sit gloria, diiudicate, reprehēdite, mala esse prædicate. Alioqui crusta est ac fucus, ista uestra iustitia & cultus, propter quem in Deo uos sperare dicitis. Neminem enim unq; dixerim uerè in domino sperare, nisi illum qui Deo ipsi iusticiam illam, de qua loquimur, tanquam suauissimī odoris uictimā, ad aras, ut sic loquar, humilitatis, modestiq; iugulauerit: quod quidem est, quicquid rationalis sacrificij, sanctorum scilicet desideriorū, actionumq; illarū

D quæ potissimum à cordis puritate ac candore proficiscuntur, à nobis prodierit, id totum Deo acceptū referre. Verum diuus Augustinus censet iustitiæ sacrificiū esse cor contritum & humiliatū, quod se puniendo macet Deo: quod sanè fieri puto, per bona post pœnitentiam opera, quibus de ueteri uita ad nouam transit. Sed cur Propheta statim post sacrificium iustitiæ subintulit, Et sperate in Domino? Quia licet uir sanctus non solū suas actiones, suaq; ad uirtutem studia ac uita ipsa cordis Deo continuo litet, sed & seipsum totum, quicquid est, & corpore, & animo tanq; holocaustū illud antiquum, ad honorem Dei accendat, exploratissimū tamen habet, hic uirtutū præmia condigna tribui nulla: nam quæ à Deo sperantur bona, cœlestia sunt, & quæ sensu corporeo percipi nequeunt. Siquidē quæ non uidemus, speramus, atq; ea per tollerantiam præstolamur. Rursus quia deratione actus humani est, ut ad finem sibi naturalem concinnetur: finis uerò perfectissimus, & is naturalis, hominis, æterna est felicitas, quæ à solo Deo sperari oportet: idcirco à propheta subinfertur, Et sperate in Domino, hoc est, quemadmodū sacrificiorū iusta, Deo ipso solummodo conuenire fatentur ubiq; omnes: ita cum eorum, tum ceterarū optimarū actionū ac rituum præmia, ab illo expectari fas erit. Verum quoniam uix, ut diuus ait August. inuenitur, qui bona illa quæ ad animū pertinent, & amet, & inquirat, aiūt quidā quasi desperantes,

Quis ostendet nobis bona?

Quis in hac errorum ualle, labyrinthoue inextricabili terrenarum cupiditatum, ac laborum penè intollerabiliū, solitudinumq; pelago, æterna hæc bona, quæ nobis à Deo speranda sunt, & ad quæ nos suspirare hortaris, demonstrare poterit? Quis, oro, in tam profunda tenebrarū caligine, atq; adeo æterna nocte, faciem aliquā lucidam, nobisq; cœcutientibus præuiam, proferre audebit? Quis tot in malis, & ijs quidem continuis, ostendet nobis bona? Impossibile hoc sanè uidetur esse. Vide te quæso, rationis humanæ quæstionem, quæ nisi carnis incommodis, aut commodis, æterna metiri solet. Quis ais?

Signatum est super nos lumen uultus tui Domine.

Hic lumen uultus Domini, interpretari non audeo rationē, seu rationis lumen,

A mē, cum prudentiam carnis lego mortem ab Apostolo appellari. Quinetiam hanc esse iudico meretricem illam speciosam in prouerbijis Solomonis, sapientiam scilicet humanā, seu rationis lumen, quæ nisi spiritu frænēt, usq; adeo infanit, ut uel contra Dei sapientiā, iustitiāq; & uerbum, disceptare non uereatur: & quæ, cum sibi unī tantummodo lucida sit, hoc est, sibi sapiens, sibiq; spreto Deo, molliter nimium adblandiens, cæca est omnino. Itaq; huiusce luminis super nos obsignati hāc esse intelligentiā arbitrati sunt quidā, ac sensum, ut sit uates, seu animus alius purgatissimus, qui se lumine aliquo raro, nec omnibus cōcesso, offusum sentiens, temerariē quorūdam quæstioni respondeat. Dixerunt enim: Quis ostendet nobis bona? Hic autē, Signatū est super nos lumen uultus Domine, hoc est, per amabili tuę supramūdane illuminationis presentia, per uerbum tuum, per spiritum tuū, per filium tuū, per sanctam legem tuā, signata est atq; ostensa in nobis lux spiritus sancti: haud rationis humanæ, quę non potest non propriā amare, fouerēq; cæcitātē, ac sui iudicij tenebras & caliginē propriorum consiliorū non libenter amplecti. Huic enim sententię uide an Paulinę illæ crebræ adstipulētur: Ne contristetis, ait, spiritum sanctū Dei, per quem obsignati estis in die redemptionis. Quid alia illa ad Corinthios scribēs: Et qui obsignauit nos, inquit, deditq; arrham spiritus in cordibus uestris. Potēsne igitur ex his quæ dicta sunt animaduertere, quoddā aliud esse lumen ab illo per se (heumimium) languido, rationis humanæ, nobis qui credidimus à Deo datū? Quis iam ambigat luminis huius appellatione, cognitionē diuinorū intelligi, qua se sentit anima mirabili atq; insueto modo attactā, ac ueluti cerā molliter impressā, & obsignatam spiritus sancti beneficio ac donor? Donasti nos, ait, ô Domine, cognitionis tuæ, alioqui humanum excedentis intellectum, raro quodam lumine ac radio: cuius uī atque afflatu, quā clarè cernimus in nobis aliud esse nihil, præter peccatum, tenebras, caliginem, errores: in te autē, lucē, bonum, uitam deniq; immortalē, atq; omnium rerum perfectionem. Quæ sanē omnia ne cute quidem tenus intelligere est potis ratio hæc nostra per se cæca, imagine tamen Dei alioqui insignita, sed deturpata prorsus, ac penē abolita, ob turpem peccandi consuetudinē. Ecquid iam aliud ualet tenuis (ut de me dicam) pars hæc mei affectare: ad quæ niti? cum quib, aduersari? nisi cum proprijs tenebris? cum propria cæcitate? cum carnis uoluptatibus? cum præsentis uitæ commodis, ac crucis odio? Sensum enim istum quem posui, prophetæ spiritui quadrare non dubito, cum ex suprā memoratis omnibus, tum ex Felicis littera, cui & consentit paraphrastes. Ait enim Felix ex hebræo: Exalta super nos lumen uultus tui: uel, extolle uexillum luminis uultus tui Domine. Qua quidem littera admone-mur, uatem orasse à Deo lumen, quod in se non esse cōpertissimū habebat: alioqui cur exorare cōtenderet, quod rationi ingenitū sciret? Orat igitur anima, quę se suaq; exactissimè pernoscit, spiritus Dei lumen sibi dari, datumue aulescere, atq; ait: exalta super nos Deus cognitionis tuæ lumē. Extolle, inquā, tui uultus lumen, seu uexillum, quod in hac dura cum carne acie sequamur. Extincta enim tui in nobis cognitione, quod aliud certius inter bellandum sequemur signum? Dic, oro, animæ meæ, firmabo super te oculos meos, ut & ego me tuis ipsidem oculis obfirmatū, hoc est, tuæ cognitionis lampade illustratū, ac obsignatū omnino sentiā: ex qua quidem lætari, diesq; festos agere ualeā, dum alij interim gaudent ditati affatim, multiplicatiue terrenarum rerum bonis ac lauiticia. Quapropter infertur,

Dedisti lætitiā in corde meo.

Atq; aliam quidem ab illa, qua solent affici diuites illi terræ, qui ob frumenti, uiniq; abundantiam, id est, ob terrenarum rerum omnium affluentiam lasciuire consuescunt. Cæterum Hebræis is uersus integer est, hoc modo: Dedisti lætitiā in corde meo, à fructu frumenti & uini multiplicati sunt. uel, ut legit Felix: Cum frumentum eorum & mustum multiplicati sunt. Olei, non est in hebræo, nec in uetusto hexapli psalterio Origenis se inuenisse diuus testatur Hierony-

C mus: quanquam sententiæ non officiat, cum de bonorum abundantia terrenorum, qua gaudent huius mundi diuites, intelligatur uersus. Verum non desunt, qui suspicantur de pane ac uino sacrificij altaris, hic Dauidem uaticinatũ fuisse: & sanè, ut mea fert opinio, per quam optimè, licet ab alijs reclametur. Volunt enim uatem, simul ac cunctos superius, quotquot sunt mortales, ad sacrificandum uniuersale illud iusticię sacrificiũ inuitasset, ad ultimam ac summã sacrificij speciem transisse, ab illis ipsis primis omnibus antiquis uictimis adumbratã, qua multiplicati fideles, ueram bonorum abundantiam possident, cum illi interim falsam atq; umbratilem sentiant. Sed de hoc sacramento aliàs forsitan, cum commodior locus prouocauerit.

In pace in idipsum dormiam & requiescam.

Gaudeant illi, ut lubet, in frumenti, uini, olei, cæterorumq; bonorum eiusmodi opulentia: ego in hac pace cordis ac spiritus gaudeo, paucis scilicet contentus emoriar, & requiescam: nihilq; aliud in hac mortali uita expetam, aut inquiram, spe ea fultus, quod cætera omnia facillè adijcientur mihi.

Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.

Vnde miser ex me mihi bonum aliquod arrogem: nam tu Domine singulariter, hoc est, tu solus hanc mihi spem firmam attulisti. Illi enim multiplicati, ab seseq; auulli ac planè distracti & dispalati, in illa sua rerum multiplicatione lætentur: ego uerò unì Deo, ac singulari, in æternum adhærebo. Hic, hic, inquam, mundanarum rerum prorsus oblitus, in mentis tranquillitate ac pace, obdormiam: in futuro autem foelicitate omni, bonorum scilicet aggregatione et copia omnium beatus & quietissimus, requiescam. Iam & ultimò illud considerandũ, quod ait, In idipsum, idem prætere quod unã, uel simul: & est in Hebræo perinde, ac si legas: In pace simul dormiam, & requiescam. Eadem enim dictio est Hebræis, qua superius uersu secundo, secundi psalmi est usus, in unum scilicet, hoc est, simul. Atq; huius tandem in idipsum, is potest sensus exprimi, ne non sua desit copia spiritui: Sine metu ô Domine, fauore tuo solummodo contentus, unã cum diuitibus illis, imò quid unã dico: magis feliciter quàm illi, & iacebo, & obdormiscam: quoniam tu ipse Domine, qui solus potes, uel ea que non sunt, tanquam ea quæ sunt, uocare, & recensere, singulari quodam modo me ab omni metu, perturbatione ue animi liberum habitare facies. Illud enim, Constituisti me, Hieronymus legit, habitare fecisti me.

PSALMVS V. *pro hæreditatibus ad uictoriam.*

Vlt Felix, ad uictoriam idem præferre, quod ad effundentem sanguinem, scilicet Christum, hæreditates uerò esse utranq; tum Iudæorum, tum gentium Ecclesiam, quæ in hoc psalmo laudes canit effudenti sanguinem, filio uidelicet Dei, qui solus pro omniũ salute, sanguinem in cruce largissimũ effudit. Cætera de titulorũ interpretatione, partim in præcedentis psalmi titulo dicta sunt, partim cum occasio occurrerit, dicuntur. Et cum totũ psalterium de Christo, ut iam est dictum, interpretari debeat, in hoc psalmo ipse filius Dei, siue Dauid nobilissimũ eius membrum, siue quæuis anima alia, quæ se à periculis undiquaq; circumuentã cognoscit, orat Deum, ne ad suas surdus preces appareat. Et hic notanda est in primis familiaris prophetę tautologia. Cum enim uerba dixisset, addidit clamorẽ: ne, tamẽ in hoc manens, subiunxit uocẽ orationis meę. Si quidem repetitæ sententiæ præterq; quod ardentiorẽ animi affectum in orante ostendunt, seipsas quoq; mutuò interpretantur. Porro clamor in scripturis, cordis est, non uocis: quando enim clamat animus, corq; ad Dominum uociferatur, clamorẽ istum attendit Deus. Ne sileat, aiebat Hieremias, pupilla oculi mei. Non enim silet, aut mutus est oculus, cum lachrymas fundere minimè cessat. Quis unq; sibi persuasum habuit, Deum oris uoce absq; sensu mentis delectari? Quocirca cordium afflictorũ desideria sunt, quę clamant: ut semper anxio cum desiderio clamant liberari hi, qui in carcere detinent, siue e-

dant

A dant, siue bibant, siue etiam dormiant, aut uigilent. Et hæc iugis illa est oratio, de qua dicitur, quod oportet semper orare. Clamat itaq; cum Christo, anima, iam propter fidem fiduciaue ardorem, in Deum transfusa:

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum

Hoc est, ipso intellectu atq; intentione clamorem meum attende, serioq; percipe quid sibi uolunt cogitationes meę intime. Vocat enim suos irrequietos affectus ad amatum, humano more, uerba, clamorem, uocem. Ita flagrans amor, aiebat Cassius, cum se intra se cohibere non ualet, non intelligit quo ordine, qua lege, qua ue serie ebulliat, solummodo contentus suspirijs. Clamat fides, clamat amor, clamat affectus, lachrymæ, gemitus: hæ enim uoces sunt animæ, quæ nutu minime, ut ait ille, aut uoluntate prodeunt, sed motu magis erumpunt. Hinc ue timor suas habet uoces meticulosas, dolor gemebundas, amor iucundas. Sic tandem solent orare illi qui ab homine quopiam exaudiri efflagitant, repetitis scilicet eiusdem sententiæ uerbis, quod facilius quod cupiunt exorent. Neq; aliter uates animę admodum efflagitantis exaudiri affectum exprimere debuit, quam illius generis uerbis, quibus humanus iudex flecti consuecit.

Intende uocem orationis meę, rex meus & Deus meus.

Tu qui proprie mihi es tum rex, tum Deus, considera quàm ualido cordis affectu ad te orem. A quo enim alio habui ut sic clamarẽ? Quem ad istum meum clamorem, alium habui impulsorẽ præter te? Tu igitur qui dedisti ut ita clamem, perpende an mihi frustra clamandum sit. Cæterum rex meus, ille audet dicere, in cuius mortali corpore, ut ait Paulus, non regnat peccatũ, sed sanctitas, & iustitia, hoc est, ipse Deus. Atq; hic nostra omnium deprimitur arrogãtia: nam quem admodum ipse fecit nos, non ipsi nos, sic ipse regit nos, nõ ipsi nos. Deuiat enim prorsus, atq; a uia iustitię aberrat is omnino, qui se sibi non Deum proponit ducem & regem: quod quidem facile illis accidit, qui a se potius in suis actionibus quàm a Deo, cuius gratia, si quid boni agunt, aliquid est, dependent.

Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies uocem meam.

Solet enim mane esse, simul ut recedente noctis caligine, lux prima emergere cœperit. Et est, ac si dicat, Statim me exaudies: quæ uox conceptam indicat certitudinem ac fidem, in orante omnino necessariam. Id certò scio, ait, facies. Præterea quandiu in tenebris, & cæca errorum nocte uersatur homo, non exauditur a Deo, qui lux uera est, lampasq; ardētissima: cuius quidem beneficio ac dono, cum illustrari contigerit, illicò exauditur. Atq; illud sanè considerandum, non dixisse uatem hora tertia, sexta, aut plena luce, sed mane summo, hoc est, cum primum tenebræ mentis expelli occeperint, exaudies. Quàm hic castè, atq; ex animi medullis ponderanda esset Dei in nos facilitas, atque adeo promptæ eius ad mortalium clamorem aures: non enim extinctis plenè in nobis peccati tenebris, diuinus tamen sentitur fauor, præsentiaq;. Sedentibus, inquit, adhuc in tenebris lux orta est. Quid illud? Adhuc illis loquentibus, ego dicam, adsum. Scilicet norma hæc benignitatis parum, ut cætera uirtutum exempla, a nonnullis animaduersa, quibus ita aliorum calamitates stomacho sunt, ut ne extremus quidem halitus miserorum, nauseam eorum sedare ualeat. Putant enim se nimium præbere contemnēdos, nisi turgidi sint, difficiles, duri, ad pietatemq; plumbei, crudeles, torui, & plusquam ferrei. Tu itaq; Domine, quoniam in te uno confido & spero, idcirco statim exaudies.

Mane adstabo tibi, & uidebo, quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es.

Iam illud in scripturis mirabile cernitur, quod hoc mane sit tam familiare spiritui. Legimus enim (non est animus omnia omnium rerum citare testimonia) Leuitas mane solitos stare ad Deo canendũ. Proinde id tēporis patres antiqui, etiam priuatim oraturi, sanctissimè obseruauerunt, hodieq; obseruāt. Nec mirum sanè: animus enim hoc tempore ad peruestiganda diuina experrectior est, quàm cum interdium omnia circumsirent. Verum quia & mane, & uesperis, & quacuncq; hora uenimus oratum, absq; dubio exaudimur, modo non desit cor atque intelle-

c Etus, anima scilicet precationis: uidetur mane istuc sensum aliū hoc in loco secre-
torem, spirituiq; propiorē innuere uelle. Est ergo mane, gratiæ illucescentis tem-
pus, quod luxit, ut ait Paul. in cordibus nostris ad illuminationē cognitionis Dei
in facie Christi I E S V, donec, inquit sponsa, aspiret dies, & inclinentur umbræ.
Neq; illud ab re est, quod in lxxx. psal. legimus: Mane, ait, oratio mea præueniet
te. Mane igitur adstabo tibi, hoc est, nō amplius iacebo, nō amplius in luto sor-
descā, nō amplius resupinus ociabor: sed mane, id est, cum me statim tuus ille ma-
tutinus afflauerit splendor, diuinoq; calore irradiauerit, adstabo erectus. Penē
hic dixi nostrū arbitriū nullū. Nam cum hominis dignitatē, naturæq; eius subli-
mitatē intueor, eum uideo maximis undequaq; suffultum à Deo donis, & in pri-
mis libero arbitrio. Quis hoc, nisi in animarū cognitione omnino stupidus sit, in
homine esse non asserat? Cū uerò meā ipsius animaduerto ad malū procliuitatē,
atq; ut cum uulgo dicā, necessitatē, totus exhorresco, ac penē adducor, ut illud
uel nullū omnino, uel quamminimū esse supicer, adeo nullā in me cerno esse fir-
mam, liberamq; in deligēdo bono uoluntatē, sed totus mei dissimilis factus, uix
horæ momento in boni propositi optione perseuero. Ita profectō ad huiuscemo-
di me adigit infirmitatis meæ consideratæ opinionē, malus mos, malus habitus,
malæq; in peccatis cōsuetudo, ac quasi obductū callū. Atq; hinc de me propterea
dictū illud Esaia uaticiniū uereor: Quod si, inquit, nō dixerint iuxta uerbū hoc,
nō erit eis matutina lux, sed corruent, & esurient, & cum esurierint, irascentur, &
maledicēt Deo suo: & ecce tribulatio, tenebræ, dissolutio, angustia & caligo per-
sequens, & nō poterunt auolare ab angustia sua. Cur, quæso, nō expauescā, cum
lego, quod non poterunt auolare ab angustia sua? Si non poterunt, ubi arbi-
trium, cum arbitrium nihil aliud sit, quàm sui libertas? Nusquam opinor, si à iu-
stitiæ sole semotū fuerit: alioqui neq; ipsa salus æterna, aut beatitudo firma esse
D poterit & æterna, absq; matutinæ lucis huius beneficio, & dono. Itaq; cū arbi-
trium, tum cætera illa bona quibus hominem à belluis distare cernimus, fateor
esse ut per se aut parum, aut nihil ad consequenda cœlestia ualeant: cum ipsa ue-
rō luce, atq; ipsi æterno bonorum fonti unita, omnia & uelle, & posse Omnia, in-
quit Paul. possum. Sed in quorū aut qua alia ab re? num à naturæ dotibus? num à
uiribus illis planè contractis, quas cum homine nasci, cum ipsōue crescere, &
enutrirī uidemus? haudquaquam, ait, sed in eo qui me cōfortat. Porro hunc uer-
sum hoc modo interpretatur paraphrastes (cum paraphrastem cito, Campen-
sem intelligo) Summo mane componam ad te precationem meam, & uidebo
me assequutum quod uolebam. Videbo, inquam, infirmitatem meam aliās mihi
prorsus ignotam. Videbo, quō mihi sit eundum, cum interim absq; huiusce lu-
cis radio halluciner omnino, & cæcus sim. Incipiente enim cognitionis luce in
me, te uidebo: in cuius contemplatione illud cernitur, quod non Deus is es, cui
placere possit iniquitas. Videtur hic Græcis, iniquitatem pro omni genere pec-
cati debere accipi, quod extra æquitatis sit normam. Anomia, dictio quæ hic po-
nitur, non propriè iniquitatem significat, sed esse omnino extra rationis legem:
unde anomosis est, quem nos ex legem dicimus. Vide Eutymium. Sensus igitur
erit, quod Deus eius naturæ sit, qui non patitur in suis diutius immorari peccati
tyrannidem, sed eam ueluti rem sibi infensam atq; odiosam, à suis longè propel-
lit. At tu in sequenti uersu Dei iudicium tremendum perpende.

Non habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos.

Hiscæ enim tam crebris nominib. iniquitatis, malignitatis, doli, iniustitiæ, uult
Dauid impiorum animas & mores, in omnem prauitatem demersos, plenam ue-
eorum malitiam exprimere: quemadmodum illius generis uerbis, non appro-
babis, non habitabit iuxta te, non permanebunt ante oculos tuos, odisti, perdes,
& similib. alijs, diuinum de illis iudicium exprimit. Nam cum Deos illos pro-
pter ipsorum prauitatem ac factum detestetur, non fert eos diutius bonis esse mo-
lestos. Ergo tam copiosa uerborum sylua, Dei indignationem in prauos homi-
nes

A nes aperuit. Non habitabit, inquit, iuxta te malignus: hoc est, non patebit apud te locus maligno, improbo, peruerso, noxio. Quomodo enim stipula iuxta ardentem ignem stare poterit, & non ardebit? Qua ratione mors cum uita, tenebræ cum luce perseuerabunt? Discedite à me, ait, operarij iniquitatis. Atqui hic mihi considera, quo plenius rem pertractemus, per iniquitatis operarios nō tantum publicos istos peccatores, quos etiam mundus ipse execratur, describi: sed & illos quoq; quorum facies cum uideatur sanctissima, sunt tamē sepulchra dealbata: & qui licet mundo uasfrē admodum imponere calleant, Deo tamē secretorum cognitori sunt noti, imò, ut uerius dicā, incogniti. Amen, inquit, dico uobis, nō noui uos. Ante oculos tuos, anthropopathia est, atq; idē ualet, quod non eos diu sustinebis in conspectu tuo stare, tantopere illos detestaris: exemplum nimirum à cōsuetō hominum more desumptum: nam quos uehemēter execrantur, eos non possunt nisi toruē intueri. Vnde illud: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei. Quod quidem clarius in sequentibus aperit, cum ait:

Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

De iniquitate satis est dictum, nunc de mendacio dicendū. Mendaciū hoc loco erit omne illud, aut factū, aut dictum, aut à moribus profectū, quod simpliciō res animas à recta exorbitare facit. Si quidem cum Deus summa sit ueritas, quicquid contra eius doctrinam factum, dictū uel fuerit, id mendaciū sit necesse est. Vide, oro, quantum fermē detestabiliōres sint hi, qui mēdacia loquuntur, quod hæreticorū proprium est, atq; hypocritarū, quā operarij iniquitatis. Argumentum à pœna. Nam cum uates pronunciaffet, illos qui operantur iniquitatem, odio esse Deo: loquentes mendaciū, ait, ab ipso perdendos: ut grauius omnino uideatur à Deo perimi, quā odio haberi. Quod dictū sanē esse uolui, ut uideāt **B** fucati Christiani quid agant: optimeq; perpendant, an quicquā horrendum magis esse possit, quā incidere in manus Dei uiuentis. Nescio enim an mihi utile esse possit, unā cum habitu hoc lugubri, squallorem quoq; uultus, ac graues oculos circumferre: Euangeliū cum ore, tum moribus, inter fratres profiteri: animus uerò meus sexcentis mundanarū rerum curis defatigatus, nihil aliud, uel in ipsissimis secretioribus templi partibus, uel cogitet, uel moliat, quā quomodo suas expleat cupiditates. Vidēsne mendaciū formam: uides quò se ingerat monstrum hoc horrendum, periculosum, maximòq; dignum odio?

Virum sanguinum & dolosum abominatur Dominus.

Quali hæc summa sit totius improbitatis, quenquam occidere: quod quidem fit non tantum pugione, aut ense, quantum odio, cordeq; inimico. Quare multis prius improbitatis partibus connumeratis, concludit uates hoc epilogo. Dixi quod Deus noster is est, cui iniquitas haudquaquā placere potest, & apud quē locum non habet malignus, coramq; stare non ualet iniustus. Dixi quod odio habet omnes qui operantur iniquitatem, perditq; omnes eos qui loquuntur mendacium. Ne igitur auditorem diu suspensum teneam, in summa uirum sanguinū & dolosum abominatur Dominus. Hi sunt enim fructus eorum, qui sponte mali sunt, omnia ut dolis, odijs, simultatibus, falsis pollicitationibus, astu, simulataq; amicitia, & hypocrisi immisceant, atq; eò tandem progredi audeāt, ut uel ipsum innoxium sanguinē ardentissimē sitiāt. Quæ demētia cum hac cōferenda, mentem scilicet homini datam ut prosit ceteris, totam ad ledendū conuertere? Atqui passim uidere est quā amplum per uniuersum ferē orbem sit factū theatrū eorū qui respub. moderantur, tum infaniæ, tum crudelitatis, adeo ut periculosissimū iam sit, & capitale, ciuibus esse iustis. Inenarrabile, ait Lactant. est, quod fit aduersus eos, qui malefacere nesciunt: & nulli nocentiores habētur, quā qui sunt ex omnibus innocētes. Audent igitur homines improbissimī, ministri esse iustitiæ, qui feras immanitate uincunt? Hæc Lactantius pro conditione sui temporis conquestus est. Nos uerò optimē nobiscum agi ducimus, ni peiora sint quæ quotidie in ciuiū perniciē moliri lupos, quos, ut ait, idem, non uētris rabies, sed cor-

C dis efferauit, non sine lachrymis cernimus. Cæterum in hoc loco uirū sanguinum appellat uates uirum audum, studiosumq; effundendi innoxium sanguinē, quem nos sanguinarium dicimus: & quem nō solum eum esse intelligimus, qui manu, ferroq; aliquem interimit, sed qui odio, ut dixi, iræue, ac maleuolētia insequitur. Quémnam iam latet, quod qui odit fratrem suum, homicida est: iam illud notandum, non immeritō homicidæ fraudulentum à uate copulari: nam qui aliquem fallit, ut ait Eutymius, aut in pericula conijcit, eum occidere uidetur.

Ego autem in multitudine misericordiae tuae, introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Elegans profectō antithesis emphasi perornata. Sint illi iniqui, ait, ut lubet: sint maligni, iniusti, impij, dolosi, sanguinarij: ego multa, atq; admodum ampla misericordiae tuæ abundantia fretus, particeps minimē illorū ero, alioqui tamen deterior, quàm illi, futurus forsan. Illi ē p̄ssimo sinu tuo egrediuntur, ego uerō ingredior. Illi abs te sua uoluntate abalienati, absq; ullo timoris freno uiuunt: ego autem introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuū in timore tuo: hoc est, cum trepida, filialiq; ueneratione, & ut ait paraphrastes, reuenter maiestatis tuæ rationē habebo. Hic uates ad ueterē adorādī morē, qui in templo manufacto fieri uidebatur, alludit. Egressis igitur illis abs te, ego ad te ueniā. Equidem hoc in loco impudentes quorundā orationes reprehendi arbitror, qui simulatq; perfractas quasdā suas preculas in tēplo publico faucibus magis quàm corde mansas obtulerunt, putant sibi Deum uel multis nominibus deberi: qua quidem parū considerata sui ratione turgidiores facti, licentius quodammodo propter familiaritatē, ut sibi uidetur, cum Deo initam, peccare audēt. Errāt profectō, ignorantes uim totam orationis in animo sitam esse, nō in faucibus & palato. Hos enim mansuetissimū in modū carpens propheta inquit: Non in presumptione, aut supercilio, coram te meā fatebor indignitatē, peccatiq; languorem detegam: sed cum reuerentiā, ac timore te colam, te uenerabor, te adorabo.

Deduc me in iustitia tua propter inimicos meos.

Vix à paucis prophetæ prudentiā cōprehēdi, uel hoc uno suspicor, quod cum sit totus tropis & mysterijs etiam per syllabas singulas inuolutus, præteritur tamen aliquando adeo integrè, ut penè satius sit ab huius interpretatione abstinere, quàm tam somniculose oscitare. Assiduus enim cōmentariorum lector, à mea hac sententiā (credo) non discrepabit. Senserat quidē uates se paululū præijs, quorum uitia cōmemorauerat, de se iactantius iudicasse: quocirca ne in uanam aliquam opinionem, aut gloriam prolaberetur, mox pedē, improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem presit humi nitens, repressit: ac fassus est, si quod per uirtutum gradus esset eundum, eō per Dei manus sese deductū iri. Domine, ait deduc me in iustitia tua: hoc est, per bonitatē tuā, qua iustus es, & bonus, deduc me: ut quemadmodū tu es, ita quoq; ego sim, & bonus, & iustus. Aut (sic cogimur aliquando sensus uarios opinari in re præsertim tam obscura, ne diuinus spiritus suo fraudetur intellectu) deduc me, quo iustitiæ tuę solidæ, & ueræ, nō falsę, aut, quæ est natura humane iustitiæ, nutāti, studeā. Hanc, queso, mihi da mentē, ut nihil mihi probeēt, nihil rectū, nihil sanctū à me reputetur, nisi quod tibi probari cognouero: ac quicquid statueris, quantūcunq; mundo, carni, id est, mihi ipsi displiceat, placeat tandē. Deduc me, inquā, in te, & sat est. Nam quicquid in Deo est, cū Deus sit, idcirco iustitiā Dei, ipsum esse Deū oportet: quare deduci in iustitia Dei, erit deduci in Deo. Et est cōsiderādū, quod in scripturis plerūq; Dei iustitia pro ea, qua ipse iustus est, hoc est, unde quaq; perfectissimē bonus, accipi solet, ut in hoc loco. Ceterū anxius animę suę periculū nō ignorātis affectus à uate exprimit, cū orat se ppter inimicos suos in Dei iustitia deduci. & est sensus, Inimici mei sūmo me studio, ac peruigili cura obseruāt, sicubi præcipitare possūt: nec mihi est integrū tam uafra eorū insidias, nisi tuo ducatu, uel cognoscere, uel declinare: Da, oro, illorū impias non sequi suggestiones, prauaq; cōsilia, quę quidē tā turpia

▲ turpia sunt, tàmue foetida, ac malè olentia, quàm malè olent sepulchra patentia, à quibus passim grauissimū exire odorē sentimus. Quid multis utor? Quem admodum enim sepulchrum apertum iam iam expectare mortuum uidetur: ita illi, absq; ullo honestatis operculo, in hoc incumbunt, ut me deuorent, & extinguant. hos enim timeo. Quis, nisi amens sit, tam cruentos hostes atq; implacabiles, non extimescit? quapropter deduc me in iustitia tua, ac

Dirige in conspectu tuo uiam meam.

Felix sic legit: Rectam fac coram me uiam tuam. & hæc lectio magis spiritui quadrare uidetur: cuius sanè mentem doctissimè, ut cætera, exprimit paraphrastes. Fac, ait, plana sit ante oculos meos, uia qua itur ad te. atq; idem fermè Symachus. Explana, inquit, Domine uiam meam ad te: hoc est, expedi, repurga uiam tuam coram me, ut inoffense gradiar, atq; ad optatum finē perueniam. Fac me uere uitam te dignam. Atqui uiam hanc quam sibi explanari poscit uir sanctus, uiam mandatorum Dei esse arbitror, quæ quidem affabrè perpurgatur, inoffensèq; curritur, cum nostrum per iustitiam solam, quam esse definiunt in omnes dilectionem & charitatem, cor dilatatur. Etenim cum Deus amor sit æternus, atq; ad omnia pertingens, inq; rebus omnibus diffusus: ad huius imitationē, nostra omnis felicitas cōsummatione perfectissima redditur. Nam bonum eo diuinius existimatur, quo in plures magis diffunditur. O immensum facilitatis Dei pelagus in mortales omnes, ubi ipsius iustitia, ipsius bonitas, ipsius uia, qua insistere, quamq; amplecti debemus, nostra iam adeò facta est, ut eò, quò nos ipse, absque merito nostro, destinauit, certissimè, quasi ex nobis deueniamus. Interim uerò orandū, Tu Domine dirige in cōspectu tuo uiam meā: hoc est, fac id agam, in eo uerfer, illud sequar institutum, quod tu probas, nō quod ego, cuiusq; tu in teipso
B exemplum exhibes, & cui soli uerum successum aspiras, hoc ubi dederis, quī iam hostes hosce meos, quamuis audaces, atq; inexorabiles, carnē scilicet, mundum mundiq; amantes, pertimescam? Tantum enim abest ut huius generis hostes, seu dæmones, seu homines sint, metuam: ut etiam, te autore, illorum ferociam tantī faciam, quanti solent muscas, aut pulices, elephantes.

Quoniam non est in ore eorum ueritas: cor eorum uanum est.

Narrat, nec sine lachrymis quidem, propheta, insidiantium probis hominibus, uitia, ac uersutias. In ore eorum, ait, non est ueritas, ideo neq; Deus. Non est, aiunt Hebræi, in ore eorum rectum, interiora eorum insidiæ. Sed idem sensus, qui is erit: In sermone quorundam nihil est, cui tutò fidi possit. nec sanè mirum: nam cor eorum, seu animus, seu, ut alia habet litera, intimū, spurcitijs oppletum est. Quicquid enim loquuntur, mendacium est: quicquid cogitant, uanū: quicquid moliantur, immundum, insidiarumue plenum, ac planè noxium. Etenim à summo bono, æternaque ueritate auersi, quomodo falsa, parūue sibi constantia, aut loqui, aut animo uoluere non poterunt? Et amplexati sunt, inquit Hieremias, stercora. Non possum interdum (fateor) non supremum in modum admirari, unde tanta sit huic uitio mentiendi, uis ac robur, quod uel ipsos rerum sacrarum ministros & sacerdotes interdum adeò strictim connodet, ut nihil sibi magis uelle uideantur in suis pactis, conuentis, pollicitationibus, aut id genus alijs, quàm mentiri. Ex quo quidem mentiendi habitu & consuetudine, illud sæpe euenire oportet, ut etiam in his quæ sibi admodum officere possunt, si mētiuntur, aperta fronte mentiantur. Quid ergo?

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Non te moueat temporū mutatio, plerunq; etiā in eodē uersu, ut hic, frequēs: familiare quippe prophetis est idioma, phrasiscq; cōsueta. Cæterum quis tam ferreus, uel ex Dolopū gente, qui à lachrymis tēperet, cōsiderans quibus cum, tum aliās, tum nostro hoc infelici æuo uiuunt? Sepulchrū patens, ait, est guttur eorū: linguis suis dolose agunt: seu, ut alia est litera, Lingua sua falsò blandiuntur. Vidēsne hoc schemate adulatorū frequentiam exprimi? Adeò enim istius generis

C hominum increuit numerus, ut uix iam, quis uerus sit amicus, qui uera dicat, dignosci queat. Postquā enim impostorū technis, dolis, astu, mēdacijs, falsisq; blādimentis infectus est orbis, suspecta iam facta sunt omnia. Verūm qua ratione dictū sit, sepulchrū patens eorū guttur, uideamus. Quemadmodum enim sepulchrū reseratur, ut mortuū admittat: ita illi sua illa noxia blandiloquentia in hoc incumbunt, ut simpliciores illecebrarū hamo pellectos uorēt, & extinguāt. Eliquant enim blādiusculas suas quasdā astutiolas prudētes, si Deo placet, uiri, quō incautos illectēt, attrahant, & sic miseros inescatos deglutiāt, ac funditus perimant: ut non minus de illo, qui eorū illecebris irretitur, ac tū dicas, q̄ de illo qui iam positus sit in sepulchro. Porro cum stomacho huiusce fœdissimi sarcophagi maleolentia est cōsideranda. Linguis suis, ait, dolose agunt. Nulla profectō res unquam rei alteri tam similis fuit, q̄ linguæ dolosæ & fraudulentæ, tumulus patens est similis. Quid fœdus, oro? quod sepulchrū putridis cadaueribus plenum tam malè foetet, quā lingua simulatoris? q̄ fraudulentis? quā dolosis? Hebræi habent, diuidere ac partiri, loco illius, dolose agebant: uel, ut est alia litera, falso blandiuntur. Nam huiusce generis homines nō ut res habet, aut ut corde cogitant, loquuntur, sed diuidunt, partiunturq; uerba ad eorū gratiā, quibus uolunt imponere, cum interim quæ uera sunt tegant. Quos quidē diuus Iacobus in sua epistola ait ex eodem ore dulce & amarum proferre. At tu Deus

Iudica illos.

Destruere illos, condemna, illisq; uim aufer, atq; illorum fastum infringe, tu qui odisti omnes operantes iniquitatē. Si enim in nos carnis ardor defauit, si animi extollentia, si fraudulēti homines, si bilingues, si hi, quorum doctrīna tam malè olet, quā malè olere solent sepulchra, amoto operculo: hos omnes, uti hostes tuæ sanctissimæ uoluntati obluētantes, destrue spiritu oris tui.

Decidant à cogitationibus suis.

Hoc est, irrita fiant illorum consilia. Fallantur (obsecro) frustrenturq; suis conatibus, atq; omnibus suis in rebus uarij sint, fluxi, incōstantes. Nō, quæso, quod cupiunt, adipiscantur. Quā sepe maligni homines, hi dico, quibus ratio data est, ut cum ratione, qua potissimum à cæteris animantibus dissimiles esse debent, uiuant, atq; alijs prosint, consilia in aliorum perniciem effingunt? quæ tamen, ut est in alio psalmo, æquissimo Dei iudicio, stabilire nequeūt. Hinc enim illæ tam crebræ sunt in nonnullis falsæ, inconstantesq; pollicitationes, iuramenta, simulationes, dissimulationes, ac plus quā Sardonici risus.

Secundum impietatem eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine.

Vide iustitiæ normā. Fas enim est, ut quemadmodum uirtutū præmia à probissimis, quibusq; expectari debent, ita iustissimo æquilibrio nefariorum scelera sint ponderanda, ac mulctanda. In magnitudine igitur, ait, impietatis ipsorū, secundumq; quod eorum commeruit prauitas, à te, atq; adeo à tuis, longè illos expelle, ne nobis diutius imponant. Quod quidē scilicet à facie Domini propelli, grauissimum pœnarū genus esse existimo. Eo enim expellēte, quis locus tutus? In miserrimo certe uitę genere manere, ac tādē postea in gehennā decidere necesse est illos, spe omni sese inde explicandī sublata. Quis, oro, casum huiusmodi illorū reparabit, qui idcirco cadūt, quia spōte se sua à diuina ope, atq; æterno bono tam infelicitè subtrahūt? Neq; tamē, ait uir sanctus, me tantū mouet istorum improbitas, & qua in me crudelissimè ferociunt, malignitas, quantum quod nec tibi parcunt summo bonitatis fonti: nam te irritauerunt Domine. Quō amplius eorum potest ascendere impietas? Potest ne homo quispiā ad tantum prauitatis culmen excitare animū, ut Deum ipsum cōtra se prouocet? Aut is, credo, demēs est, aut prorsus à Deo destitutus. Sed quis illorū futurus sit exitus, qui Deum in se prouocant, uel uno Hieremiæ testimonio sciri potest. Siquidem cum dixisset Dominus, Nunquid me ad iracundiam prouocāt: mox addidit, Nōne se ipsos in cōfusione uultus sui? Expelle itaq; illos abs te: quod sanè debes, cum propter
multa

A multa, tum potissimum propter iustitiam: nam te impudentissimè, ô Domine, irritauerunt. Quid sceleratius excogitari potuit?

Et latentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt & habitabis in eis.

Petierat propheta Dominum, ut impiorum studia & consilia refringerentur, ac euanescerent: nunc petit, ut eos qui illius se fidei commiserint, ita iuuet, quò sempiterno gaudio lætari queant. Perpende, te obsecro, qualis illorum futura sit merces, qui spem omnem suam, haud in se, sed in Domino collocauerunt. In æternum, inquit, exultabunt: seu, ut alia habet litera, ouabunt, more scilicet triumphantium. Quod quidè gaudij genus propriū eorū est, qui iam defuncti corpore, uitam degunt cum Deo. Sed si ad præsentē quoq; uitā gaudiū hoc referre malis, quid ni affirmē aliud in hoc mundo tam solidū, tamq; uerum esse nullum, præter id, quo anima Deo unita per spem, atq; amorē, afficitur? Cæterum quid tam in rebus humanis exultabile? quid tam triumphali ouatione dignum, quàm Deum in se habere, ueram scilicet uitam, ueram beatitudinem, uerum bonum, ueram salutem? Hæc illa est foelicissima aliàs nobis facta promissio. Inhabitabo, inquit, in eis, & inambulabo: & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto.

Hæc solida est gloria, in Domino gloriari. Quod quidem nulli hominum conuenire arbitror, nisi illi, qui rebus omnibus humanis pessundatis, Deum super omnia diligit: quod sanè est diligere eius nomen: nam ipse est nomen suum. Dum alij, inquit, in sese, suisq; fortunis, ac amicis gloriatur, te interim diligētes in te solo gloriabuntur, quoniam tu benedices iusto. Causam reddit uates, quamobrem gloriabuntur. Et est perinde, atq; dicat, Cur in æternum exultabunt sancti? cur habitabis in eis? cur gloriabuntur in te? Responsio: Quoniam tu benedices iusto: hoc est, iusto benefacies, non sinesq; diu à malis ac peruersis hominibus iustitiæ studiosum diuexari. Omnis igitur salutis nostræ summa, super amplissimæ Dei beneficentiæ, gratiæ, misericordiæ uè cardines uersatur. Sint uirtutes, sint dona, sit uoluntas, sit arbitrium, gratia demum est quæ nos seruat. Atq; hic consideranda est piorum hominum cōsolatio, quibus nimirum dicitur: Et si maligni uobis homines maledicunt, confidite, quoniam Dominus ille, à quo gratiæ omnes deriuantur, is est, qui secretissimo quodam modo (uobis forsā ignoto) benedicere solet iusto, atq; ipsum circumquaue bona sua uoluntate, ceu clypei tegumento protegere, ac munire. Quamobrem sequitur:

Scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos.

Diuus Hieronymus ex hebræo legit, coronabis: sed non officit sensui, qui is erit: Tua quidem bona erga nos uoluntate, tua, inquam, dignatione & beneuolentia, non nostro studio, cura, aut merito tuti sumus: ac in tantis hostium impugnationibus haudquaquam deijcimur, sed fortissimè stamus. Quemadmodum enim miles in acie prælians, siue à dextris, siue à sinistris, aut eminus, aut cominus ab hoste impetatur, totum se umbone tegit: ita homo in uirtutū theatro enutritus, si sit aduersis hostium telis, & his igneis, circumuentus ac lacesitus, de se statim, decq; propria uirtute desperat, sed totum se sub Dei benignitate, ac misericordia, ceu sub tutissimo clypeo, protegendū committit. Muro tuo inexpugnabili, ait alio in loco spiritus, circūcinge nos Domine. Haud dubiū quidè, murum hic inexpugnabilē, Dei potentiā, uirtutemq; præ se ferre. Ita hoc loco, uoluntatē Dei, illius dignationē, & ut ait paraphrastes, gratiositatem & fauorem prætere arbitror: cuius uī, atq; ambitu, circumsepti fideles, nullum tam atrox est bellum, quod non facile perferant, utpote qui non ignorent ab ipso Deo fortissimo uires omnes suas pendere: à se autē aliud nihil, præter metū, infirmitatē, lapsum, mortē. Verūm hoc secundū eorum sententiā, qui asserunt salutē omnē nostram ex mera Dei uoluntate, soloq; eius proposito, absq; nostra ulla tum fidei, tum actionū oblatione fore: quod Latinos ferè omnes pro cōfesso habere uideo, secus Græci. Sed alienior hæc est materia, q̄ ut instituto nostro deseruiat. Illud interim pro cōperto habendū, ita in re salutis cum Dei uoluntate ac proposito, nostrum

c concurrere arbitrium, ut nescias aliquādo, cui magis faueas: quanquā ego libentius gratiā, hoc est, benignissime Dei uoluntati, ac proposito, primas tribuere soleam: quæ sanè persuasio & fides, tutior mihi semper uisa est, atq; eam alijs probatum iri semper efflagitauī: modò nos cautes immotas, aut rupes nolint esse, ut plerosq; ex gratiæ assertoribus hisce in temporibus uelle uideo.

PSALMVS VI. *In organis super ogdochordo.*

NIMAE secum reputanti quā ignoranter, quamq; uitiose præteritam trāsegerit uitam, horrendus quidam, si sapit, occurrit ob futurum iudiciū pauor. Vnde perterrita clamat:

Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me.

Ogdochor dum, ne in multis nos morentur tituli, instrumentū erat octo chor darum, quo, alternatim cum organo, à musico pulsato, oda hæc inter alias solita erat decantari. Quid uero octonarius ille neruus, aut organū, aut uicissitudo illa harmoniæ significet, dicant aliī. Nos interim ad institutū. Ira igitur, & furor Dei, in hoc loco, ut in plerisq; alijs scripturæ, horrendum eius iudiciū significat: quod sanè nemo, nisi is qui in hac uita diuinā implorat ueniam, euadere poterit. Atqui in primis est ex animo considerandus perterritæ animæ stimulus, quo intus in ipsis cordis medullis exagitur, in hac dictione, Domine. Quæ quidē inuocatio non sine profundissimo gemitu & singultu ab ijs proferri potest, qui & proprios norunt lapsus, & quæ iam pœna se maneat præsentiscunt. Verū cum Deus absq; animi perturbatione iudicaturus sit: & cum furor, & ira in supremū iudicem cadere nequeat: scriptura tamen non nisi per uerba inter homines cōsueta, qualis nunc sit, aut qualis ad iudiciū illud uniuersale futurus expectetur, exprimere uolet: Cum exarserit, inquit, in alio psalmo, in breui ira eius, sensum igitur uersus huius doctissimè, ut solet, aperuit paraphrastes, cum ait: Domine ne pro ira, quam aduersum me, licet meritò, concepisti, castiga me: neq; pro bili, quam ego moui tibi, suppliciū sume de me. Quis, quæso, iratum Dominū ferat? Correptionem, inquit, ego infelix, patre dignam non recuso: sed tantopere sæuam, tam diram, tam immanē, ut scilicet cōmerui, quī feram? Vide, oro, num huic simile olim petiuerit Hieremias: Corripe me, ait, Domine, ueruntamē in iudicio, & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me. Peccaui, clamat hic anima saucia, peccaui. num id nego? num res meas, ueluti sanctas, uendito? num iustitiā? num spiritum? num suspiria? num crebras, & has diutinas, orationes ostento? hoc solum enim è meo depromere possum cordis promptuario, peccaui. At tu Domine, licet meruerim, quæ æterna est, mortem, noli me iuxta meritum meum damnare, nec debitas de me, oro, pœnas exige. Imò Domine,

Miserere mei, quoniam infirmus sum.

Iram equidē, ultionemq; peccatis meis debitā deprecor, misericordiā precor: nam infirmiorē me esse sentio, q̄ ut manū tuā tam grauē sustinere ualeā. Quod si quidē humanę uires sunt pōderandæ, quodnā aliud reperit animal tam infirmū, tam debile, tam deiectū, tam ignauum, q̄ homo, ille præfertim, cuius cor, uermis continuus conscientiæ, hydra omni truculentior, turpissimè exedit? Quare

Sana me Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.

Dolor enim, ait, qui molestissimis cōsciētia morsib. me rodit, ossa ipsa aduulgis sensu carētia peruenit, atq; ea miserabiliter conturbat. His enim uates uerbis intīmæ suæ afflictionis uehemētiam exprimēs, nos naturæ doloris admonet: cuius ui ac intētionē, sentimus, summoq; cum periculo nostro experimur ossa ipsa concuti, ac labefactari. Gelidusq; per ima cucurrit ossa tremor, ait eximius ille, & poeta, & philosophus. Rursus non erit absurdum ossa pro mentis uiribus interpretari: quæ & habitus uirtutū appellari possunt, licet non admodū rectē, qui sanè à perturbationibus infinitis uitisq; animi enerues facti: atq; ut sic dicam, euirati, ex nostrarum imperfectionum commistione perlanguescunt, in tantum, ut iam

non

A non ossa, sed caro quædã mollis, & infirma dici potius debeãt. Quid igitur dicãt?

Anima mea turbata est valde.

Pulchra admodum in hoc loco metaphora ab Eutymio ponitur. Quoties, ait, quis ad iram irrationabilem, aut ad prauas cõcupiscentias fuerit stimulatus, tunc diabolus immodicè spirans, animam solet & corpus perturbare, nõ secus ac ualidus uentus in mare irruens: miscentur enim ambo, atq; æstuant, nec propriũ aliquem locum, aut ordinem seruant. Propterea non ineptè arbitrati sunt quidam, hic animam, omnem uim illam intelligi, qua uiuimus & sentimus, ex mortis memoria, pœnarumq; horrore summè deieciã, & consternatam: quemadmodum & illud de Christo intelligi oportet, Tristis est anima mea usq; ad mortem.

Sed tu Domine usquequo?

Plenissima affectus reticentiã. Usquequo? uide quid addi debeat. Usquequo, ait, tuam illam solitã opem sic diuexato, sic fracto, differes? Usquequo tam infelicitè turbabitur anima mea, & uenter meus? Quousq; horrendum istuc doloris monstrum in me desæuiet? Diu, inquit, abs te neglectus sum, cum tamen auxilio tuo quammaximè indigerẽ. Vbi igitur es Domine? usquequo abes? Cõtemplare, te obsecro mi lector, ad quantũ interim deueniat dolorẽ anima, quæ in medio ipso uerborum conatu intercipitur, ac mutit. Postquã enim dicere cœperat, usquequo non subuenis, à memoria statim peccatorũ, quibus longè diuulsa fuerat à tam amantissimo patre, ueluti ab acutissimo iaculo traiecta, elinguis redditur, contentaq; solummodo suspirijs, tacet: postea uero à spiritu admonita, qua uia quouẽ medio, cõmoti iudicis ira sedari queat, statim à mœrore euigilans clamat,

Conuerterq; Domine & eripe animam meam.

Tu qui auersus es à me, inquit, propter fœditatẽ peccati, ita ut nihil iam mihi ob oculos uerfetur, nisi mors, timor, terror, desperatio: reuertere ad me, ut prius, atq; eripe animam meam. Hunc sensum secutus paraphrastes, Redi, ait, Domine ad solitam clementiã. Viro enim maximis in perturbationibus animi constituto, uidetur Deus auersus, ac ueluti se aliõ recepisse, cum eum sinit aliquandiu, nõ sine mirabili dispensatione, excruciarì. Orat igitur ut ad se reuertatur, hoc est, pristinũ suum fauorem exhibeat, quasiq; sese ab ira recipiens, ab imminente exitio, ac quo maximè affligitur dolore, eripiat.

Saluum me fac propter misericordiam tuam.

Nescio an diuinius exprimi posset huius hemistichij sensus, quàm à paraphraсте est expressus. Libera, inquit, ò Domine, animam meam à malis, habita ratione non tam peccatorum meorum, quàm benignitatis tuæ immensæ. Quid huic addendum putas? quid, quæso, lachrymas nostras frigidissimas? quid planctus? quid actiones? quid affectum illum mordacem, quem compunctionem appellamus, præferimus? Saluum me fac, inquit. Quĩ uerò? propter iustitiam meam? propter merita? propter, uel usq; ad mortem, labores, sudoresue extremos? Minimè quidem: at propter unam tuam misericordiam: ut neruum totum, uimq; omnem salutis, Dei miserationi, & pietati acceptum referre discamus. Non propter uos faciam, dicit Dominus, notum sit uobis: sed propter nomen sanctum meum.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?

Dici facile non posset, quantum præsentis uitæ amantes fuerint antiqui patres. Huiusmodi enim desiderij ratio ea esse uisa est, quòd illis nõ tam perspicuè futuræ uitæ status fuerit reuelatus, quemadmodum postea nobis, Dei filio glorificato. Quocirca ipse in Euangelio certiorẽ sui regni notionem tunc fuisse asserens, hoc modo suos alloquitur discipulos: Beati estis, qui uidetis & auditis, quæ uidere & audire multi reges & propheta concupiere. Quo ergo ueteres illi futuræ uitæ bona minus perspecta habebant, et si non dubitarint ea omnia mortalium omnium excedere captum & intellectum, hoc fuerunt præsentis uitæ cupidores. Rursus, quia ex suo obitu, suõq; à bonorum cœtibus secessu per

C mortem, uidebant improbos rerum potituros, Deiq; honori & religioni, quam sanè semper ante omnia cordi habuere sanctissimi illi uiri, insultaturos: uidebāt etiam cū demigrassent, nefarios homines illam adhuc teneram in terris, fastu atque ambitione calcaturos. Nonne istud idem diuinus ille exoptauit antistes, qui lectulo cubans, agensq; animam, huiusmodi orauit affectu: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recusabo laborem. Cernebat enim uir prudens, ex suo obitu tenerum suum gregem à lupis exterminandū: quod quidem nec suos latuit alumnos, qui beatam animā iam iam cœlestem requiem subeuntem, lachrymis insequentes clamabant, Cur nos pater deseris? aut cui nos desolatos relinquis? inuadent enim gregem tuum lupi rapaces. Hinc ergo tam anxie perfectissimi uiri orabant seruari in uita. hinc & orabant in præsentiarū nonnulli, ut ea habeat, quī conditoris bonitatem, cultumq; dignis laudibus extollant, & dilatent. Non est in morte, ait, quī memor sit tui. quasi dicat: Quid me Domine tam citò mori cogis? cur me immaturo ueluti fato absumis, cū apud uita defunctos nulla tui extet memoria? In sepulchro enim quis te unquam celebrabit? Mortuus ac tumulo mandatus, poterit ne tuas laudes proferre? cultū tuum longius extendere? beneficiāne tua immensa inter mortales prædicare? Huic simile orasse Ezechiā regem legimus, cū uitam sibi prorogari exposceret. Quia non infernus, ait, id est secundū Hebræos, sepulchrum, confitebitur tibi: neq; mors, hoc est, neq; mortui laudabunt te. Non moriar, inquit Dauid, sed uiuam. ac mox causam addit, quam ob rem uiuere in corpore cuperet: Et narrabo, inquit, opera Domini. Ingens nimirum indiciū, uitam propterea diuinitus homini datam, ut sui conditoris cultum, quantū in se est, amplificet: non ut eum uitæ fastu, prauisq; moribus, uel coarctet, uel corrumpat etiam, ut nonnullos agere uidemus, qui ad decrepitos usque annos prouecti cū sint, attritiq; in Dei, ut uocant, seruitio, nondum tamen malè olentem animam ex humo attollere didicerunt. Iam (credo) palàm factū est, quid sibi uolunt hic mortis atq; inferni nomina. Hanc quidem interpretationem hi qui uetustissimos, atque adeò uerissimos Hebræorum libros cōsuluere, nos docuerunt. Latini uerò ab eo quòd terra reconduntur mortui, ac infra nos ponuntur, inferos appellant. Cæterum in Genesis libro legimus, Iacob in mœrore illo suo dixisse: Descendam ad filium meum lugens in infernum. Quis, oro, tantum uirum censeat prædixisse se in locum pœnarum descendurum? dicere enim uoluit, sese in luctu sub terra in sepulchro per mortē iri conditum. Infernus igitur sit ipsum sepulchrum: inferi uerò ipsa cadauera. Non nego tamen, sensum, quem modò dicturus sum, hic posse accommodari. Aiunt enim per mortem peccatum intelligi, quo cum quis scœdatur, amens statim fit, & cæcus omnino. quocirca in sorde illa letali manentem, impossibile est Dei memoriam salutarem habere. Infernum porrò exponunt esse locum pœnarum, in cuius obscuritate neque proprii reatus resipiscētiā, neque peccati odium, neque laudis diuinæ studium haberi posse. Ante mortem, ait Eurymius, pœnitere quem potest: post mortem uerò retributionis tantummodo tempus est. Vide, quæso, quā abundans in sensibus sit uatum spiritus. Vide, inquam, an in horrida mortis memoria ac inferni, ubi nihil uidetur esse nisi mœror, dolor, desperatio, queat anima nondum ad scoriam usque repurgata, laudare Deum, quem ob antea actæ uitæ scelera, cogitur tanquam alter Adam, aut Cain, fugere. Hi enim solummodo diuinas celebrare laudes sciunt, quorum mens ita suo unita est auctori, ut nihil iam quod terrorem ciere possit, aut cogitent, aut sperent. In horrore igitur mortis atq; inferorū, quis dignè laudat Deum? Quis rursus defunctus uita, ac tumulo conditus, suis ciuibus nomen sanctum Dei prædicabit? Aut quis peccatorum mole obrutus, iamq; infernis tenebris atq; ignibus destinatus, non magis execrabitur, quā extollet Dei cultum? Certè non mortui laudabunt te Domine, neq; omnes qui descendunt in infernum.

Laborauit in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum.

Hyperbolæ audentes sunt, doloris nimirum amplificandi causa adhibitæ: impossibili

A possibili enim modo se precaturū pollicetur. Quid non promitteret (ut in uotis uideamus) expauescens conscientia: Cuncta quidem plus quam difficillima, modo à tam diris absolueretur pauoris moribus. Laboraui, inquit, suspirādo, plangendo, lachrymādo, adeoq; in his defatigatus sum, ut largo imbri lachrymarum lectum meum lauerim: quod quidem impossibile uidetur. Sed talibus utimur, cum dolemus acerbius: neq; aliud hic sanè uult uates, quam instantiā, uehementēq; orationis ardorem demonstrare. Conceditur (inquit Fabius) dicere amplius, quando dici quantū sat est, non potest. Felix sic habet: Nabilem reddam per singulas noctes lectū meum: hoc est, efficiam ut natet lectus meus in lachrymis meis. Vides ardentem in propheta affectus? Audiamus (ait Eutymius) nos homunculi tanti regis pœnitentiā, eamq; imitemur. Sanctissima profectō, atq; tam sancto monacho digna adhortatio, modo nostri temporis pœnitentes, pœnitentiā summam ac uim, in nescio quibus propriæ uoluntatis afflictationibus, absque intimo succo, minimè statuerent: quibus quidem de more quotidie peractis, rursus idem sunt, ad pias scilicet actiones frigidi, inconstantes, duri, difficiles, morosi, atq; omnibus, qui uel parum ab illo suo præcipiti proposito, ac falsa pœnitentiæ imagine dissentire uidentur, obtrectantes. Verum non negauerim prophetā re ipsa, aut si re nō ualuit, uotis tamē ueris, propositoq; nō ficto præstitisse, si quid inflāmatius ore protulisset, cū ut ignis tam æstuātis desiderij, ignem illum alterum concupiscentiarū restingeret, culpasq; deleret, tum ut nos tepidioris naturæ homines ad flāmam illam, qua uerus pœnitens uri debet, excitaret. O normā cœlitus ijs datam, qui antea ctæ suæ uitæ rationem secum exactissimè reputāt. Laboraui, inquit, non simplici quodā modo, aut in superficie, sed in gemitu meo: uel, ut legit paraphrastes, fletu lamentabili. Postea adiicit: Lauabo, seu natate faciam lectū meum, non semel ac iterum, sed per singulas noctes. Cer-

B nis assiduitatē laboris in pœnitēte: Cur uerò in nocte: num dies à carnis cruciatus eximēdus? Per diu enim uariæ solent nostri secreti silentiū interturbare cogitationes, quæ raro in unum, perseuerante lucis strepitu, quo mirum immodum distrahimur, coire possunt. At nox, cū ex defectu lucis, qua (ut dixi) facile in uaria distrahimur phantasmata, tum ex alto rerum omnium silentio, ac quiete, nos magis acuit, excitatq; ad res animi pertractandas. Cōmodissimum enim id temporis ad nobiscum ratiocinandū esse dixerunt patres. Illud porro, lachrymis meis stratum meum rigabo, præcedentem particulam explicat.

Turbatus est à furorꝝ oculus meus.

Furorem appellat Propheta horrorem illum iam in corde conceptū, uerum extra pet membra ipsa peruagantem. Nam de furore illo superius dicto in Deo, nō dici, hebræus indicat. Diuus enim Hieronymus sic reddi: Caligauit præ amaritudine oculus meus: uel oculus simpliciter, uel tota hæc corporis habitudo, & facies, præ dolore assiduo decolorata, ac natua specie destituta. Inter cæteros enim effectus, quos dolor cum lachrymis permixtus parere consueuit, reddit in primis faciem rugosam, totumq; corporis habitū cariosum, tabidum, penitusq; deformatū: & ut alia habet litera, plus quam senilem, et cadauerosum. Hic igitur uates intelligi uoluit, succum sibi omnem corporis deperisse, secq; prorsus contabuisse. Nec sanè mirandū, quod sancti Dei uiri tam crebris interdum questibus suum dolorē proferant: nam præter id quod nobis qui inter pœnitentiā lamenta uitam traducimus, in exemplū proponuntur, est considerandū, quod Deus in suis indolentiam non requirit, quemadmodū neq; ipse in terris præstitit, ut sanguineus ille sudor in horto, uel solus, testari potest. Quod si electis omnis abesset dolor, ubi crux illa, sine qua Christianorū uita esse nō debet? Queri uerò ad lamentariq; apud Deū, ac eius opem exposcere, animi est pij admodū, Deumq; ad quem confugit, pro patre habentis: qui quidem, cū nihil sit adeo indulgens ac misericors, lamentis huiusmodi, quæ à corde attrito, simul & amante, procedunt, non offenditur, sed delectatur.

Inueteratus inter omnes inimicos meos.

C Cur, quæso (dicit aliquis animæ, quæ tam queribundè suum depromit laborem & dolorè) tanta pateris: Vnde hæc tam dira afflictio? Inueteraui, inquit: hoc est, nondum nouū indui hominē, qui secundum Deum creatus est: adhuc seruiō legi carnis. Inueteraui, inquā, & in uia iustitiæ (quemadmodū senes cernimus citò, uel in tantillo labore defatigari) absq; uigore spiritus fatigatus sum. Inueteraui dico, ac (quod cū singultibus, & semel, & bis, & tertio proferre cogor) turpissimè inueteraui. Siquidem nouum haudquaquā est hoc meum cum hostibus certamen, cum dolore, cum luctu. Annosum enim est, utpote quod mecum unā ex matris meæ utero sit exortum, mecumq; cum ipsis annis subcreuerit.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatē, quoniam exaudiuit Dominus vocē fletus mei.

Vt animum recepit uates, utq; sensit se iam, fugatis tenebris, consolationis radio tangi ac perlustrari, insultat hostibus, atq; ait: Discedite à me, facessite, abite quotquot malum machinamini. Iam plus satis audiui, persensiq; uestra inimica in me odia. Recedite, inquā, spe uestra impia delusi: nam Dominus meo lamentabili fletu, clamosoq; eiulatu, & lachrymis, placatus est. Ille enim qui mihi dedit ut tam largo lachrymarū imbri deslerem, ad eum uē confugerem, is ad dona sua iam demum respexit.

Exaudiuit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam suscepit.

Hæc omnia eundem sensum habent, ut interim à superuacanea illa in hoc loco, inter orationem deprecationemq; differentia celsamus. Illud magis considerandum, quomodo ardeant, exudent, uiuaq; sint omnia in sanctis. Neque id rursus prætereundum, quod in hoc uersu Felix legit, suscipiet: quò intelligas summè confidentis orationem esse, quò exauditurus sit Deus in posterū, cum modo exaudierit: alioqui genus esset ingratitude haud mediocre, illum, qui iam se sensit exauditum, iterum exaudiendum se minimè sperare. quocirca à uate est dictum, suscipiet.

Erubescant & conturbentur omnes inimici mei: cōuertantur & erubescant valde uelociter.

Et hic animaduertenda est tautologia: nam hæc omnia, erubescant, cōturbentur, conuertantur, idem uolunt ac discedant, licet diuersam habere uideantur intelligentiā: atq; est Hebræis perinde atq; dicas, dilabantur, rursus uē cum ignominia suo frustrati consilio ad propria reuertantur: similitudine nimirum à uictis in acie mutuata, qui pedem cum ignominia & pudore referunt. Nonne & de ipso quoq; dæmone, infensissimo mortalium omniū hoste, scriptū apud sacros autores legimus, quod semel in pugna spiritus ab uno aliquo ex electis deuictus, indignabundus ac cōfusus ita pedem retrahit, ut nunquā postea cum illo in eo genere peccati congredi audeat: Fortissimū hostem, qui cum manū conferere pertimescamus, simulac ad primū, & hunc leuissimū ictum confusus, dat terga. Cæterum sentit Eutymius dictiones, ualde uelociter, omnibus superioribus uerbis adijciendas. Optat, ait, propheta, atq; imprecatur illos quāocysimè hæc omnia pati. Verum, dicit aliquis, quomodo sancti Dei uiri, uel cum primis David, tam dira aliquādo uisi sunt hostibus suis imprecari? Sic enim dicere possumus, quò cum oratio sit opus animæ, cogitationibus, intimisq; affectibus cum Deo colloquentis, eò diuino afflata spiritu se penumero trahitur, ut mira quædā, atq; ineffabilia uideat, ac patiat: multa insuper interdū ei iudicia, alioqui recōditissima, summi iudicis reuelentur, quæ quidem corporeis uoluptatibus addictis minimè sunt nota. Ita David, cæteri q; præclari Dei interpretes, incredibili quodam in suis precibus ardore, atq; ecstasi, in Deum ipsum rapti, cernunt quantum flagris & damnationi prauis homines sint proximi. Tunc enim, quæ Deum optimū, optimè iustissimèq; in reprobos decreuisse cognoscunt, eadem illa, quò boni minus à spe firma dilabantur, accelerare rogant. Nec quidem, cum Deum super omnia & uenerentur, & diligant, ab eo quicquam petere queunt, quò non certò sciant ipsum ultrò daturum. Cauendum tamen, ne carnis affectu aliquo moti, aut ira, audeamus temerè tyrannis, aut alio modo Dei hostibus, mala imprecari, aut

A aut de illorum infortunijs gaudere, dolere uel in secundis illorum rebus. Nondum enim ad illam supremam diuinorum cognitionem, nos tardi atque hebetes, ascendimus, qua reuelata facie, qua in huiusmodi rerum dispositione sit Dei uoluntas pernoscamus. Potius autem ex hisce sanctorum imprecationibus doceri debemus, quam longè à cœlesti fauore proiecti sint, ac perditum omnino hi, quos, quia pater illos, sua ipsorum causa, non traxit, ardens dæmon contra electos tam dirè furere facit. De quibus tamen orandum erit, ut, si fieri potest, conuertantur ad Dominum ualde uelociter, atque illis millies illud Domini inculcandum, Ne tardetis conuerti ad Dominum: ne differatis de die in diem, & dicatis, Miseratio Dei magna est: subito enim ueniet ira eius, & in tempore uindictæ disperdet te. uel illud Esaiæ: Subito dum non speratur, ueniet contritio.

IN FINEM PSALMVS DAVID, QVEM CANTAUIT DOMINO PRO UERBIS CHUSI FILII GEMINI. VII.

DOMINE Deus meus in te speraui.

Titulus huius psalmi haud uno modo redditur. Alij enim, ut hic uides. Alij sic: Exercitatio David, quando cecinit Domino super uerbis Chus stirpis Beniamin. Alij uero aliter. Volunt enim dictionem hebraeam, quam exercitationem nonnulli interpretantur, errorem etiam posse reddi, aut interpretationem, aut angorem, quod magis placet, aut sollicitudinem, aut musicum quoque instrumentum, quo canebatur hic psalmus. Nos, ait Felix, hæc omnia Christo adaptamus: nam & angorem & sollicitudinem quam maximam habuit, & passus est à Iudæis ipsis, qui Chus dicuntur, & filij dexteræ (sic enim interpretantur Beniamin) etenim filij dexteræ fuerant, omnes uero aliæ nationes filij sinistrae. Quid per dexteram, nisi misericordia: & quid per sinistram, nisi Dei ira designatur? Verum ipsi Chus erant, id est, Aethiopes nigerrimi, atri, obcæcati mente & corde, cum ipsum Dominum crucifixerunt, hæc Felix. Nos autem ad psalmi mentem uertamus stilum, ne in enucleandis psalmorum titulis, nodum in scirpo querere uideamur. Dei itaque filius hic est qui loquitur, qui nostras assumit calamitates, qui ueluti colonus in terris, ut ait uates ille, labores, dolores uel suos & nostros exponit. Ille igitur absque peccati labe qui fuit, tanquam omnium sceleratissimus, tot diros sponte sua patitur cruciatus: nos uero uel ab ipso uitæ exordio perditissimi, ne tantillum quidem poenarum, quas comeruimus, non nisi fracto animo ac queribundo toleramus: hinc enim omnia iam facta sunt nobis odiosa, in omnibus morosis ac duris: offendunt omnia, pungunt, lacerant, mordent, uel ipsæ quidem edentulæ res, atque innocuæ, nobis aut pauori, aut fastidio sunt. His tamen, & nobis cognitis, & cæteris plusquam manifestis, audemus nescio quid perfectioris uitæ ac studij præferre, nostrasque uenditare sanctimonias non erubescimus: quarum quidem umbram, & hanc tenuem, uix, ueluti per transfennam semel uidimus. Sed ad Dei filium reuertamur, qui hoc in psalmo summam totius perfectionis, cuius ipse autor est, effigiat. Si enim generali quodam modo, quædam in hoc psalmo posita intelligi arbitramur, ut sunt illa: Si est iniquitas in manibus meis. Et, Iudica me Domine secundum iustitiam meam. Nemo tanta cum fiducia unquam orare potuit, quanta innocentissimus Dei filius. Si uero de crimine falso alicui intentato accipienda ducimus, alicui nostrum etiam, cum duce nostro Christo, conuenire credimus. Equidem, ut de me dicam, peccatorum omnium maximum me esse fateor: attamen non propter hoc, illos qui falsa in me moliuntur, quique eorum maxime insimulant, quæ, ne per somnium quidem, unquam cogitauit, et qui à uirtutum itinere, aut salutis cursu me remorari contendunt, excusare debeo, aut malum illorum animam approbare. Imò uitam ipsam, res, fortunas, & denique quicquid sum, effundere mens est, & debeo, potius quam illorum scelera, scædosque mores, ac uitam omnium turpissimam & inquinatissimam laudare, aut obtegere. A professione igitur fidei suæ in Deum, ut sanctos decet, precem auspicator anima, & ait, Domine Deus meus in te speraui. Non ego in gladio, inquit, non in uiribus,

C non in scientia, non in meritis, non in amicorū tum copia, tum excellentia meorum, sed in te Domine mi Deus speravi. Certissimum quidem est, illos, qui uerē Deo fidunt, deserī ab eo non posse: cum neq; uir bonus eum queat deserere, qui suā se fidei penitus commiserit. Quis talem, peruersum non censeret hominem? Porro spem nostri definiunt esse uim illam, qua æterna sperantur: hoc est, cum fiducia minimē uacillante expectantur, & quam ex Dei gratia, atq; ope, oriri non est qui ambigat: cuiq; patrocīnātur, ac uim suppeditant opera illa, quæ à charitate erga Deum proficiuntur, quæq; spem ipsam tanquam ardentis faculæ præire solent: alioqui absq; bonarum actionū fructu & decore sperare, temeritas potius, quàm spes, appellari debet.

Saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

Quoniam igitur in te speravi, & quoniā impossibile est eos, qui in te sperant, suo frustrari uoto ac spe, idcirco serua me, tutareq; ab hac tam numerosa me persequentium multitudine. Num me abs te totum pendentem in cruentas illorum manus cadere permittes? Ad quem, oro, alium, si abs te deseror, confugiam? nunquid ad me ipsum uitro ipso fragiliorem? num ad amicos fortunæ magis de more obsecundantes, quàm honesto, quàm decori, quàm ueræ amicitia? nunquid mundi me huius tam inconstantis fidei cōmittam? Ne uiuam si id tento. Serua tu igitur me ô qui potes, meq; miserrimū in modum catenis uitiorum innodatum libera. Timeo enim ne tandem deceptus cōprehendar. Quis, rogo, tam est ingenio perspicaci, tam prudenti, tam acri, cui hostium technæ tam uariæ sint notæ? Et si tamen sunt, qui poterunt sine te superari? Exime igitur me ô Domine,

Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neq; qui saluum faciat.

Quàm, bone Deus, elegāter uates leonīs prædam corripientis, dilaniantisq; imagine, ferociam, ardentemq; iram hostium, nostram insectantiū salutem, expressit? & est sensus: Ne, quæso, corripiat hostis tanquā leo animam meam, neq; dilaceret, dum non est qui eripiat. Pulchra profectò similitudo. Nullū enim animal tam audax est, quod cum leone potissimum prædæ inhiante, concurrere audeat. Quis, oro, tam diras fauces à pastu immunis auertet? Cēsset Eutymius hunc psalmum illi maximē conuenire, qui ab immanibus exagitatus tentationibus, cum Domino suas cōputat rationes: ut persecutores sint dæmones: leo uerò, ipse infeliciū spīrituū omnium princeps satan, qui cum animas in desperationē rapere molitur, nemo ex omnibus inuenitur, qui illas è cruentissima eius ingluuie redimere ualeat, nisi solus animarū amantissimus Deus. qui quidem sensus admodum pijs affectibus probari solet. Cæterum haud facile dici posset, quàm imensus ferarum sit numerus earum, quæ præclarissimos quosque uiros à schola Christi, secum ad inhospitas syluas, tetrāq; nemora trahere conant. Etenim quæ feræ, quæ belluæ adeo immanes sunt, quæ tam atrociter in umbrosis saltibus minutiores animantes insectentur, ac uastent, quàm uastent animi candorem, libido, ira, cupiditas, odium, rabies, ambitio? Quæ ars igitur? quæ industria? quod, quantumuis solers, ingeniū, aut consilium, nutantem hanc uitam nostrā à tot malis redimet, cum non sit in rebus conditis, qui ad eam redimendam, seruādamq; sufficiat, nisi tantummodo Deus? Redimet ne homo hominem? hoc est, peccator peccatorem? sordidus sordidū? cæcus cæcum? quis unquam hoc uidit? Solus igitur ille, qui, quemadmodū ab omni peccati labe integer uixit in terris, sic bonorum omnium autor est, atq; idem eorundem bonorum & finis, & requies.

Domine deus meus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis: si reddidi retribuētibus mihi mala: decidam meritò ab inimicis meis, inanis.

Est hic consideranda illius confidentia, qui alicuius insimulatus sceleris ab aliquo, sese diris deuouet. Felicitas sanè maxima est cōscientiæ, nihil conscire sibi, ac nulla culpa impalescere. Si igitur feci istud, hoc est, si uerū est quod mihi obiiciunt aduersarij, & de quo tam malè audio: si, inquam, meis in manibus inuenitur iniquitas, id est, mihi adfuit, in hoc genere peccati, de quo accusor, cōsensus: si me-

A si me ipsum ulciscor, quæ maxima est iniquitas: si alicui malum unquam pro malo reddidi, tunc non exaudies: atq; ita tua ope denudatus, ac gratia, cadã, & deficiam. Jam tunc hoc merui. Videtur hic hebræus paululum à nostro uariare sensus. Si iniqui, aiunt, & prauis aliquid unquam molitus sum, si iuncto mihi consuetudine, pacisq; fœdere adstricto malum rependi, cadam meritò abs te reiectus. nam secundum eorum literam sic legi potest: Si conatus sum perdere quẽquam, qui pacẽ & amicitiam meã ex animo expetiuit, quod quidẽ minimẽ feci: sed magis persequentem me nulla causa, defendi, amauiq;: inanis, ac uacuuus tuo auxilio, eò corruam, quò me hostes impellunt. Diuus uerò Hieronymus sic uertit: Si reddidi retribuentibus mihi mala, & dimisi hostes meos uacuos. Vide perfectionem animę. Non solum, ait, facientibus mihi mala par pari nõ retuli, sed illos quoq; non dimisi uacuos beneficijs, & largitionibus.

Persequatur inimicus animam meam: & comprehendat, & conculet in terram uitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.

Ardens deuotio, atq; animo optimẽ sibi conscio digna. Animæ nomine seipsum intelligit uates, id quod frequẽs in scripturis est. Vitæ porrò in terrã conculcatio, uitæ est extinctio. Gloriæ uerò in puluerẽ collapsio, est nominis ac famæ, qua sibiipsis boni superstitēs sunt, abolitio. Atq; hic selah interponitur, nec immeritò. Siquidem quàm candido pectore, uel in hostes ipsos esse debeamus, mirandũ nobis in hoc loco proponitur exemplum. Sensus igitur esto: Si talia commisi, quemadmodũ ignobile istud uulguis de me iactitat, persequatur me hostis, uel homo, uel dæmon sit, non recuso, postquã sic merui: uerũ ita persequatur, ut etiam comprehendat: adeò rursus cõprehendat, ut nusquã effugiam. Quid? ubi cruentus ille comprehenderit, conculcet illicò, prosternatq; usq; in terram, uĩ tam adimat, ac demum gloriam omnem meam, famæq; & nominis memoriam in tenuissimum puluerem deducat: hoc est, ad nihilum adeò redigat, quò funditus peream. O mirabiles prophetæ affectus. Quis idoneus, ut hæc ardentes exaggerationes intelligat? Persequatur, ait, dæmon, caro, mundus, fomes peccati. Comprehendat, id est, in lege peccati meam deducat animam captiuam, ac laceram. Conculcet in terram uitam meam, affectus scilicet omnes animæ, terrenis rebus, mundoq; ipsi seruire faciat, Gloriam item meam in puluerem deducat: intellectum uidelicet meum, qui gloria est animæ, induret, obfuscet, obtundat: unde à gratia tua desertus, penitus obbrutescat. Quid, quæso, aliud imprecatus est Hieremias cum dixit: Recedentes à te, in terra scribentur.

Exurge Domine in ira tua.

Satis dira imprecatione, deuotione uel se uates purgauit in superioribus: nunc orat hostiũ oppressionẽ. Dum enim sinit Deus, occultissimo quodam, æquissimo tamẽ iudicio, prauos homines licentius in bonos defæuire, iacenti similis uidetur, ac dormiẽti: aut certẽ, ut audacius dicam, deiecto, prorsusq; uiribus destituito. Inenarrabile quidem est, quomodo diuina illa maiestas, quos maximẽ uult defensos, indefensos relinquat: atq; eorum, quos odit, iniurijs patiatu esse obnoxios. Ait igitur: Exurge Domine. Cur quiescis? cur differs? iustitiã tuam hĩc inuoco. Ostende, te obsecro, potentiam tuam in ira, hoc est, in ultione & uindicta. qua commotiones, grauesq; iras me insectatium reprimas. Felix sic: Exurge Domine inter iracundias tribulantium me. Cui & conuenit paraphrastes: Commo ueant te, ait, furores hostium meorum: ut dictio, Ira, ad inimicorum rabiẽ, referatur, non ad Dei uindictam. Quanquam quid uetat, Deum, ut tanquam iratus ad innocentiaẽ defensionem exurgat, inuitare? Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, aiebat Paulus.

Exaltare in sinibus inimicorum meorum.

Hoc est, facte omnibus altiorẽ: cunctiq; tuam supereminẽtẽ potentiaẽ, illam nimirũ qua omnes omniũ terminos excedis, persentiãt. Scribit Eutymius hĩc, fines hostiũ, pro eorũ morte accipi. Cum altus, inquit, sis, & sublimis, ita etiã appa

D

C re, atq; ostende te hominibus. Huiusmodi autem apparebis in finibus, hoc est, in morte inimicorū tuorum. Mors enim uniuscuiusq; finis est. Hæc Eutymius. Quæ quoniam uisa sunt digna spiritu prophetæ, libenter hic cæteris assuimus.

Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mādasti, & synagoga populorū circūdabit te.

Cernis ne quantis argumētis utatur uates ad exorandam diuinam opem? Ab ijs enim quæ ipse Deus obseruari iussit, argumentatur. Tu, inquit, exurge eo modo, quo uis homines inter sese mutuis exurgere beneficijs. Mandasti quidem ut nos inter nos æquè iudicemus, ac miseros è sceleratorum manibus uindicemus. Tu iam præsta, quod præcepisti. Tu tuam, ne mendax, uanus, tyrannidisq; appetentissimus ab improbis appelleris, uindica cōstitutionem. Quod sanè si feceris, tum synagoga, tum populorū corona, cœtusue frequēs gentiū circunuallabunt te, ad te recurrent, te amplexabuntur, ad te, qui ob tuam de me neglectā curam, auersi retrocesserant, reuertentur. Per me enim tuus ad te reuocabitur populus, tuumq; ad cultum aggregabitur, unaq; frequentissimus ad tuas coibit aras. Nescio equidē quo pacto id accidat, quod impijs regnantibus in Dei ecclesia pastoribus, greges facile ad impietate prolabantur, quasiq; à Deo abducantur, cum interim tamen culpam omnē in greges ipsos reijciant. Ita pii, probiq; cum regnāt, populus ad Deū, uelit nolit colligitur. Quare semper cum à lege naturæ, tum ab ea quæ mandata est literis, cautum fuit, ne quis ad gubernandas respublicas, cœtusq; ciuium, ac conuentus, ascisceretur, nisi is, qui & religione, & uitæ sanctitate cæteris præstaret. De ijs uerò qui honores, aut gradus, nō secus ut canes leporē, insectantur, in hisq; adipiscēdis die noctuq; immoriuntur, licet indocti, ineptiq;, ac tam longè à probis moribus extorres, quàm longè exulāt à cœlestibus bonis dæmones, non est præsentis instituti dicere, Videant hi qui promouent.

Et propter hanc in altum regredere.

Cœlestis enim pater cum sinit sanctum suum gregē, synagogam scilicet populorum, à malis opprimi, uidetur solum regni sui dereliquisse, ac ad suorū iniurias cōnuere, neq; bonorum amplius partem, ut boni solent iudices, tutari. Cum autem suorum se uindicem, defensoremq; manifestat, uidetur tum solum regium denuò repetere, atq; iterum in altum cōscendere, ut iudicet. Idcirco rogat uates: Tu qui dissimulare uideris, & qui iam nō putaris ab aduersarijs meis in tuo sede resilio, quicq; longè abesse à tuis cēseris, regredere, reuertere in altum, in solum, ad iudicium. Tu qui miserorum es arbiter, iudica causam tuam: & si nō propter me, qui extrema quæq; merui, at saltem propter hanc tuam congregationē, quæ ex falsò intentata mihi calumnia, penè in maleuolorum consensit mētem. Tenebra enim admodum est multitudinis opinio, & quæ, quemadmodum ad deteriora, ita ad meliora facile inflecti queat, modò eius generis uita præditi sint illius moderatores, quod ipsis uiuentibus nemo peccare audeat.

Dominus iudicat populos.

Hebræi legunt, iudicabit, idemq; Græci. & est uerbum ardentissime fidei, atq; adeo certissimæ in Deum. Cuius quidē sensum ita explicat paraphrastes: Quam prouinciam (exurgendi scilicet ad iudicandum oppressorum causam) non grauatè suscipiet Dominus, & iustè iudicabit populos. Et cum ita fore credam,

Iudica me etiam secundum innocentiam meam, & secundum iustitiam meam super me: uel, quæ in me est.

Nullam meam esse iustitiā, atq; innocentiam, si ad tuam cōferatur, certò scio, cum ne astra quidem ipsa munda sint in conspectu tuo: olimq; in angelorum choris reperta sit iniquitas. Quis se gloriatur mundum habere cor? Verum si me cum istorum uita componas, conscius mihi quidem, in eo maxime de quo me accusant, eius iustitiæ, atque integritatis uideor esse (donāne tua obtegere possum?) ut sperem me abs te actutum iuuari. Id ergo facias precor, petoq; ut quemadmodum cæterorum, ita etiam meæ rationem habeas innocentie. Certus enim sum aduersarios meos malam habere causam.

Con-

A *Consumetur nequitia peccatorum, & diriges iustum.*

Deficiat ergo, finemq; habeat iam tandem, obsecro, improborum malitia, qui me, nulla mea in eos culpa, tam crudeliter adfligunt. Et diriges iustū, hoc est, des ei optatum rerum suarum euentum, cuius ea est uoluntas, ut absq; nefandorū hominum, si fieri potest, impedimento, in iustitię semita gradiatur. Porro iustum ne deferere poteris, quem tu sic esse uoluisti? Tu es enim Deus,

Scrutans corda & renes.

Hoc est, eorū quæ cogitamus, de quibusue oblectamenta capimus, es perscrutator. In corde enim cogitationū sedem esse, nemo ferme est quē lateat. Ceterum quia in renibus, ut asserunt Physici, inest affectus ille gignēdi cæteris uolentior ac uoluptuosior, renes pro uniuersali oblectamentorum sede ponit propheta. & est sensus: Tu Domine intimarum etiam cogitationum, & cupiditatum es explorator. Vides, inquam, ubi uerus sit amor, ubi fucatus. Itaq; uera cum hæc sint, illi propterea tuto iudicium committitur contra iudicium hominum, qui ferè semper iudicant secundum apparentiam, cum Deus interim intueatur cor. Olim enim Absalon à multis habitus est iustus, Dauid uerò peruersus: ex quo illum secuti sunt, hoc relicto. Iob rursus ab amicis ipsis suis reputatus est peccator: ipsi autem non solum quidem alijs uisi sunt iusti, uerumetiam illi, uiro alioqui iudicij haudquaquam humani, sed planè diuini. Vides mortalium ferè omnium in alijs iudicandis cæcitatem? Nonne filius Dei inter suos seductor turbarum appellatus est? nonne publicanorum amator, potatorq; uini, Pharisæi uerò iustissimi? Quotus enim quisq; est, uel ex eorum numero, qui religiosiores uidentur, cui iusio illa, qua admonemur, ne ante tempus iudicemus, sit cordi? has enim partes, hoc tribunal, hanc sedem occulta hominum disquirendi, seruauit sibi Deus. Quocirca temeritas eiusmodi cum ab omnibus, tum uel maximè à bonorum cœtibus prorsus euelli debet, ac eliminari.

Iustum adiutorium meum à Domino, qui saluos facit rektos corde.

Secus Felix: Scutum meum super Deum, aut in Deo. Et sic dictio, iustum, seu iustè, seu potius iustus, ad præcedentis uersus finem pertinet, ut sic legas: Scrutans corda, & renes Deus iuste: uel, ut est in hebræo: Probator cordiū & renū Deus iustus. Ait igitur uates, totam fiducia suam, ac spem, in Deo sitam esse, qui iustus est. Estq; quasi epiphonema ad ea quæ dicta sunt. Nec mirum si per transnominatorem scutum pro fiducia posuit, nam quemadmodum scutum, illum quem tegit, fidentè ac securum reddit: ita ille, qui in omnibus huius mundi aduersis, quæ adeo multa sunt, ut numerari nequeant, Deum pro scuto habet, tutus efficitur, ac fidens. Quem sanè fauorem, recto solummodo qui sunt corde, sentiunt & experiuntur: hi dico, qui optimè de Deo cogitantes, haud huc, illucue incertis opinionibus peruagantes, curui incedunt.

Deus iudex iustus, fortis, & patiens: nunquid irascitur per singulos dies?

Hic Dauid sacro numine afflatus, præuidit hostium suorum ultionem, quæ sanè tanta cum instātia, animiq; ardore, in superioribus petiuerat: atq; ob id semetipsum consolans clamat: Deus, iudex est iustus: ideo nō me inultum sinet. Fortis item est: utpote qui, quæcunq; uult, facit. Longanimis rursus tamē est: expectās scilicet omnes ad pœnitentiā. Sed nunquid irascetur per singulos dies? Minimè, inquit: siquidem longanimis est, ac patiens. Et quia non quotidie uos punit, sed suffert, iramq; dissimulat, quò malos in se animos emolliat, ad pœnitentiāq; attrahat, nolite ob id improbiore effici. Nam nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrabit. Verum quoniā Hebræis diuersa est lectio ab hac nostra, diuersus quoque exoritur sensus. Sic Felix: Deus iudex iustus, & Deus irascitur per singulos dies. id est, quia iustus est, indignatur quotidie, quia isti nouis quotidie eum sceleribus ad iram prouocant: unde mirum, ni acceleret ultionē, sic frequenter irritatus. Paulò diuersius paraphrastes, Deus, inquit, & iusti est iudex, & eius, qui sceleribus suis Deum irritat assidue. Quid si alium adhuc adhibeā sensum? Alia

C enim ab ijs omnibus oblata litera effecit, ut aliam quoque suspicarer intelligētiam. Non irascetur, ait, per singulos dies: hoc est, Deus qui mihi uideretur iratus, me tandiu in afflictionibus laborantem deserens, non semper mihi iratus erit: quandoque enim misericordiæ memor erit, & mutabit sortem. Sed quoquomodo se res habeant, uos qui tantopere mihi infesti estis,

Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum.

Afferit propheta, summi iam iudicis imminere in impios multam, nisi quāprimum resipiscant, conuertanturque ad ipsum. Per gladium enim, pœnarū acerbiter: per arcum uerò celeritatem intelligi uult Eutymius. & rectè quidem. Ensis enim cum uibratur, seu, ut legit Felix, acuitur, aut collimatur, apparatus est ad inferendam alicui mortem. Idem & de arcus tensione dici conuenit: qui tunc tendi, parariue dicitur, cum oculis neruus aptè, ne sagitta à scopo aberret, admouetur, sed rectà petat. quanquam Felix legat, Direxit: quod sanè uerbum celeritatem magis uulnerum indicat, quàm si legas, parauit. Iam nec illud omittendum quod admonet Eutymius. Crasioribus, ait, uerbis propheta sæpe uti solet, ut auditorum hebetudini consulat. Hac ratione gladium Deum uibrare, arcum tendere, telaque iaculari, atque alia bellica instrumēta habere dicit, ut auditoribus timorem augeat, ac per nota eis nomina lapideam eorum mentem concutiat. Verum huiusmodi armis non indiget ille, qui aspectu solo facit terram tremere, & in cuius manu est omnis spiritus. Hæc Eutymius.

Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

D More hebræo uasa sunt instrumēta. Vnusquisque, ait Ezechiel, uas interfectionis habet in manu sua. Vasa igitur in eo parata, sunt spicula in arcu posita, quæ seculum mortem portant. An uerò spicula huiusmodi letalia sint, sciunt hi, qui modò in mari Egæo, & Punico, cum Schytarum & Arabum classe conflagunt, ubi nullo alio armorum genere, tam immaniter prosternuntur nostri, quàm sagittarum imbre (ut sic dicam) ac nimbo. Illæ enim cum hamatæ sint, uenenoque præsentaneo illitæ, raro à fauciorum corporibus absque anima euelli possunt. Sed quibus tandem sagittas illas diuini iudicij parandas dicit: ardentibus nimirum odio, studioque nocēdi. Contra hos certè tela omnia tum humana, tum diuina, leges, iura, scitæque omnia collimantur. Paraphrastes uerò aliter intellexisse hanc dictionem, Ardentibus, uisus est. Præparata enim, ait, apud se habet tela mortifera: parabit ea, quo modo solent qui ardētissimè persequuntur aliquem. Vtrumuis enim sensum accipias, non errabis: modò non ignores, uasa illa in arcu parata, mala illa esse, quæ ex ipsa diuini iudicij celeritate, in scelestissimos quosque, uariarumue cupiditatum, ac libidinum flamma incensos, torqueri solent.

Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

Assuescendum est in primis eiusmodi tropis hebræis, in scripturis cum omnibus, tum maxime odarum huius generis, in quibus à plurali sæpenumero transitur ad singularem, & contra. Hic enim cum supra dixisset, Consumetur nequitia peccatorum. modò dicit, Ecce parturit, aduersarius scilicet, peccator, impius, scelestus. Neque sanè aliud sibi uult uates in hac partus, parturitionisue translatione, quàm significare, perditos homines, circaque aliorum perniciem intentos, totos esse in excogitando, concinnandoque exitio alicui: neque aliud uersare animo, uerbis agere, factisque moliri, quàm ut aliquem, seu uis, seu dolo, è medio tollant. Atqui cogitationum exordiū, conceptui: consiliorū anxia illa ad nocendum dispositio, parturitioni: factum uerò partui assimilari potest. Sic enim legit Felix: Ecce enixus est iniquitatē, postquā concepit afflictionem. Quam quidē distinctionem omnibus peccatis, quæ, ut nostri partiri solent, suggestionem, delectationeue, atque opere perficiuntur, cōuenire arbitror. Concipit aliquis animo formas illas irritabiles, quas obijci nobis à dæmone scribit Lactantius: huiusmodi enim conceptus, nisi prudēs aliquis informem illum adhuc, atque inanimū conterat, prauo pedetentim effigiatur oblectamento, aliturque cōsensu: qui porro iam grandis factus,

A factus, cupit, laboratq; in lucem prodire, quod Latini parturire appellant, ac tandem prodit: isq; fit partus a cione nefaria, ac facinorosa. Sensus igitur erit: Ego, ait, dixi, quod nisi conuersi fueritis, gladium suū uibrabit æternus iudex: sed quia nulla facta est conuersio, ecce, iusto Dei decreto, parturijt impius iniustitiam: uel, ut habet paraphrastes, Ecce sceleratus ille parturiet iniquitatem, nocere magno opere cupiens: concipiet animo stultum & molestum laborem, & tandem pariet rem nihili. Sanè quàm rem nihili. Nam

Lacum aperuit, & effodit eum: & incidit in foveam quam fecit.

Verissimum illud esse adagium, quotidie & uideo, & miror: Consiliū scilicet malum cōsultori pessimum. Illud etiā: Mali corui malum ouum. Quàm multi enim, dictu miserabile, suo se gladio iugulant. Quot consilia quorundā leuium animorū intercisa: quot deliberationes formantur animo, quæ aut morte, aut casu aliquo inopinato, intercipiuntur? Ignorant miseri, quod in suo Deus arcu parauit uasa mortis: quæ censet Eurymius uaria esse genera mortis, gladiū scilicet, ignē, aquā, terramotū, hiatus terræ, ægritudines uarias, quibus acuatim quotidie oppleri tumulos sepulchrorū cernimus. Nōne arcus diuini celeritatē esse fatemur, cum miseros istos, de quibus hīc uates loquitur, uidemus ad pedes nostros, aut ense, aut fuste, aut apoplexia etiā ictos, uel angina intercepto spiritu suffocatos occumbere? Quid de tātillo araneoli morsu, aut præsentaneo scorpis aculeo dicā? Quot heri, Deus bone, lætissimo uidimus genio cœnam uel usq; ad gallicinium produxisse, cras uerò, ad summū perendie, exhalasse animā? ô incerta mortalium consilia. Sensus igitur is erit: Foveam effodit miser ille: neq; hoc satis, eam ipsam apertam reliquit, sperans ut ego imprudens in eam incidam. Verum longè illi diuersum eueniet: corruet enim ipse in eam, nunquā illinc extrahēdus. Quibus sanè uerbis nihil aliud nobis significari uoluit, quàm hostes istos nostros sceleratos, eadem ipsa, quæ cunq; nobis mala cogitant, ac uī omni intendūt, absumptura. Ecquis iam tam pusillæ fidei uir est, qui uel ex unius istiusmodi psalmi testimonio contentus, totum se nolit Deo in aduersis cōmittere, sperans fore, quod malos tandem malè perdet æquissimus arbiter? Absalon enim à crine, Iudas uerò Christi, hoc est, innocentiæ proditor, à collo pependit. Quid Iudei? nōne de terra ablati sunt: nōne funditus à gratia diuulsi?

Conuertetur dolor eius in caput eius: & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.

Ecce affectus iniquitatis quò iniquum pertrahit. En quomodo in cœlum expuunt temerarij. Studium enim illud suū, ait, tam anxium (dolorem id uocat uates, seu, ut legit Felix, laborem. Quid nō cum dolore ac labore molitur impius?) anxietas inquam illa tam studiosa me interimēdi, in ipsius caput recidet: nedum quidem in caput illud suum perunctum, sed in ipsum quoq; intellectum, quem hic per eminentiam, uerticem appellat. & est ac si diceret: Non solum enim corporea illius moles tuum iudicium sentiet, uerumetiam mēs ipsa, atq; intellectus indurabitur, obbrutescet, in sensumq; reprobum sua sponte præcipitabitur. Ita enim orare possunt hī, quibus Dei uolūtas adeò perspecta est, ut nihil iam petere aut uelint, aut possint, quod non certò sciant futurū: atq; in hoc, sicut in cæteris diuinis dispositionibus, toti in Deum ipsum transformati, omnia illa solummodo cupiunt, amant, uolunt, quæ ipse æterna lege & uult, & ordīnat. Ita enim erit. Ego autem ab illorum insidijs liberatus,

Confitebor Domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.

Celebrabo, inquit, Dominum secundum iustitiam illam suam, qua me sui cultorem ab impijs, eorumq; moribus, & fœditate eripiens, illos tandem, ut meriti sunt, perdidit. Nulli porro dubium esse debet, confessionem, quod diuus asserit Hieronymus, non poenitentiam semper, sed gratiarum actionem sæpenumero ac laudem significare. Vnde illud: Confessio & pulchritudo in conspectu eius: nam ornatissimis moribus, uitæq; pulchritudine ac candore, laudari Deum conuenit. Atque hic idem esse, confiteri Domino, & psallere nomini Domini altissimi.

mi, cenſeo. Quod quidem illud eſt, quo in oratione Dominica petimus ſanctifi-
cari nomen Dei. Hoc agunt illi, qui haud fictè, & in ſuperficie, ſed ex animo cre-
dentes, fiduciamq; ſuam totam in Deo collocantes, quæcunq; illius ſunt, uerbis,
moribus, geſtis, ac uitæ integritate profitentur: quò mundus ipſe, alioqui per ſe
ad malum procliuiſ, habeat, unde in nobis benedicere, non maledicere, aut ob-
latrare nomini ſancto Dei ualeat.

Super torcularia, ſeu ad githith. PSALMVS

DAVID VIII.

Omne Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra.

Theophylactus in commētarijs ſuper Ioannem cenſet Hebræos ſo-
litos cantare hunc psalmum tempore antiquæ legis in feſto Scenope-
giorum menſe Septembri, quò iam conuectis frugibus, factisq; uin-
demijs, gratias hoc psalmo bonorum omnium datori Deo agerent. Alij aſſerunt
githith inſtrumētum muſicum extitiſſe, quo cum psalmus iſte cantabatur. Adeò
variant, apud interpretes, de titulis psalmorum opìniones. Quoquo modo ſint
illæ, exploratiſſimum nos habemus hunc psalmum decantari ſolitum ab anima
illa quæ ex admiratione rerum conditarum, in quibus ſumma conditoris ſapien-
tia ac bonitas maximè relucet, obſtupescit, totaque extra ſe poſita exclamat, Do-
mine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra. He-
bræi legunt, Domine, Domine, ſeu Domine dominator: quare illud primum di-
uinitati Chriſti Ieſu conuenire, ſecundum, humanitati, coniectamus: & eſt ac ſi
diceret, Deus here noſter. Nos interim hoc modo: Domine rerum omnium opifex
ac ſeruator, qui Dominus, per ſpecialeſ quandam tui cognitionē, factus eſt
noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum: hoc eſt, q̄ admirandus eſ tu. Nomen
enim Dei eſſe eius gloriam, famā, cognitionē, qua ipſius bonitas, maietasue co-
gnoscitur, facilè nobis perſuaderi patimur: ac, ut ait quidam ex Hebræorū rab-
binis, nomen eius ipſe eſt, & ipſe nomen ſuum. Et nomina inſuper habet omnia,
ut ait Hermes, quoniā unus eſt pater: uel potius, quod idem aſſerit, nomē habet
nullum, quoniā pater eſt omniū. Verum hæc aliās. Nunc, quantum ad inſtitutū
noſtrum attinet, dicendū, hic animam ſanctā mirum in modum ſtupore affici &
admirari, quomodo tam ſublīmis appareat Deus in rebus conditis: qui tam lon-
gè, tam latè, tamue profundè innotescit, q̄ altè, quā longè, quàm latè, eius incō-
prehensibilis bonitas cernitur, & ſe paſſim uidendam exhibet. Atqui hanc eſſe il-
lā in Paulo latitudinē, longitudinem, profunditatē, ſublīmitatēue, quā ut com-
prehenderēt Ephēſij, ipſe flexis genibus Deū orabat, arbitrati ſunt quidam. Cæ-
terum ex effectibus, atq; rerum conditarū ordine & concinnitudine, notionē de
Deo cum habeamus, eos ipſos effectus partim naturales, partim naturam ipſam
excedere dicimus: ſed cum hi, ſecundū naturæ legē, uimq; illam rebus ab initio
ingeneratā cœlitus procedant, illi magis ad ea pertinent, quæ gratiæ, fideiq; my-
ſteria continent. In utriſq; tamen admirabilis, ac ſuper omnia ſublīmis apparet
Deus. Idcirco dicendum: Domine, Domine, inquam, noſtrū omnium, q̄ merito
magnifica fama nominis tui per uniuerſas terrarū regiones eſt ſparſa: quàm ſub-
līmis, q̄ excelsusq; ab omnib. quotquot hanc terræ uastitatē incolūt, prædicariſ.

Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos.

Magna ſanè ſunt argumenta tuæ maietas in terra: ſed nō minora, quæ appa-
rent in cœlis. Quod ibi decus? qualis ordo? qualis cōcentus? Quod nos legimus,
Quoniā, Quæ, uel Qui, legit Felix, hoc modo: Quàm admirabile eſt nomē tuum
in uniuerſa terra, quæ dedit confeſſionem tuam ſuper cœlos: uel, qui eleuaſti lau-
dem tuam ſuper cœlos. Sed unde ruruſ admirabile nomen tuum redditur?

Ex ore infantū et lactentiū perfecisti laudē propter inimicos meos, ut destruas inimicū et ultorē.

Hic temeritas ſumma eſſet, hunc uerſum ſecus interpretari, quàm ſumma ſa-
pientia interpretata eſt tum, quū ludæis obmurmurantibus hoc modo ſatiſfecit,
ſi tamen lapideis animis unquam ſatiſfieri potuit: Nunquā legiſtis, ait, quia ex

ore

A ore infantium & lactentium perfecisti laudem: Proinde ego quidem uatis excellentiam, atq; adeo spiritus ignem, ignisq; eiusdem celeritatem uix à perfectissimis uiris comprehensam, nedum retentam, contemplans, facile adducor, ut credam hic sanctissimū Dauidis pectus, cum cœpisset uelle res illas, quibus potissimum Dei gloria & maiestas apparet, enarrare, à spiritus uelocitate interceptū, mirabile infantium & lactentium argumentum interposuisse: quod quidem in Iudæorum persecutionibus in Dei filium, cuius laudes in omnibus suis psalmis celebrare nititur, fore præuidit. Quid ni mirabile dixerim? Antequam enim Dei filius nostræ huius miserię particeps factus, omnis iustitię normam in terris fabricasset, legimus à sanctis uiris dæmones à miserorū corporibus eiectos, claudos rectis incessisse plantis, leprosos emundatos, ac tandem mortuos ad uitam restitutos. Quod uerò pueri, & hi lactentes, ore illo suo balbutienti & imperfecto, perfectā fecerint laudem Deo, quis legit unquam? Nonne hoc inter miracula, uel ea quidem, tum ab antiquis, tum à nostris elegantissimè decantata, cōnumrandum? Verum si qui sunt, qui hoc in psalmo allegorías diligunt, pulcherrimæ admodum sunt, ac sparsim per cæterorum libros coniectæ. Ego quidem hunc totum laborem, mihi tantummodo ut satisfacerem, meo maximo incōmodo desumpsi. Scio certè & ego quoq; cum illis, eos, qui non in suasorijs humanæ sapientiæ uerbis, ut ait Paulus, sed simplicissimo modo, crucis diuinitatem in suis libris pertractant, paruulos, atq; infantes posse appellari. Scio rursus humiles, modestos, patientes, innocuos, & qui nullo alio cibo pasci, aut uolunt, aut cupiunt, nisi cœlesti, lactentes uocari. Est infans, sub cuius lingua mel est, & lac. Est lactens, qui duo sponsi fugit ubera illa, quæ uino meliora esse canit sponsa in amatorijs Canticis. Sed hæc & eiusmodi, sicut suo loco posita, margaritę quædam sunt preciosissimæ, & quæ mirabilem in modum me afficiunt: ita non sua sede collocata meum reddunt animum (ut alij afficiantur non quæro) à gustu illo, quem afferre solent solidi in scripturis sensus, planè refugum, & nescio qua sorte, aridum ac ieiunū. Proinde ut illa excellentissima sint, cedroq; digna: mea hæc ita accipi uelim, tanquam ab homine in solitudine sese inter pœnitentiæ lamenta macerante, atq; otio istiusmodi imaginationibus nō prorsus abutente, ut non abuti mei ordinis uiros semper concupiui. Neq; enim à recto intelligentiæ scopo aberrare dici debeo, si extollendæ diuinæ uirtutis materiã, nō minus admirandam elegantiam libertatē uel, ac ingenij acrimoniã in pueris, suppeditare affirmauero, quàm cætera in uniuerso cōdita. Num absq; magna aliqua ratione factum putem, quod uatum eximius exemplum puerorum inter miranda rerum exempla, quibus uel usq; ad cœlos, maiestas conditoris celebratur, interposuerit? Si initium eius tenellæ ætatis cogitas: si innatam in parentes cum risu uel cognitionem, uel mansuetudinē: in iram ac ueniam, facilitatem: si malè prolatam, atq; in salua natantem balbutiem: si tatham, si mammã, si lusus, si iocos, si fletus tandem illos in rem omnem faciles consideras, omnia certè amabilia uidentur, & nescio quid præ se ferentia laudis diuinæ: cum nulla ferè sit domus, quæ uerè appellari queat, aut læta, aut felix, in qua tener infans non uagiat, & perstrepat. Quid memorem pericula illa infinita, à quibus non nisi manifesta cœlestis numinis ope, sanctorumq; angelorum ministerio, eripitur puer? Verum ut non sit aliud, illud in primis dignum uidetur consideratione, quod ex tam tenera ætate, nos Dominus intelligere iusserit, quid sit nobis à cœlesti patre sperandū. Si uos, inquit, cum mali sitis, hoc est, amore proprio corrupti, potestis tamen bona data dare filijs uestris, nulla etiã expectata gratia: quanto magis nouit pater cœlestis bona dare uobis. Igitur, ut iam tandem finiam, uidetur propheta, cum immensam Dei bonitatem in humanum genus prædicare instituisset, nosq; in dignam tanto largitore imitationem excitare, post exclamationem sui maximi stuporis testem, de pueris statim subiecit in hunc sensum: Bonitate Dei in mortales omnes plena adeo est terra, ut ad cœlos usq; pertingat, imò illos superet. Hæc enim ita admiror, & omnem excedentem intellectum iudico, ut nihil supra.

- C Quocumq; me uerto, passim in oculos tantæ bonitatis argumenta incurrunt, radijsque suis meam totam offundunt mentem. Sed quid opus uerbis? uel in sola illa tenella puerorum ætate sic elucet, sic resplendet, sic est perspicua, ut ex illo rum ore, qui adhuc suum illud lallare exprimere nequeunt, hostium Dei maledicentia abundè confutari possit. Ex ore igitur paruulorum, non ex sermone, quia infantes sunt: sed suo modo, ut cætera agunt inanima, quæ suo etiam modo norunt suum fateri cõditorem, maiestas diuini nominis prædicatur. Opera, inquit, manuum eius annunciat firmamentum, cum tamẽ ore careant atque animo cœli. Cæterum non illud omittendum, quod loco Perfecisti, Felix legit, Fundasti uirtutem: uel, ut alia habet litera: Initium fecisti tuæ uirtutis prædicandæ. Si quidem paruulis prædicantibus illis, de quibus Paulus ait: Estote malitia paruuli, sanctam legem Dei, sit robur spiritus, inualescitq;, ac in auditorum animis initium uirtutis uim sumit: quo quidem ad aucto, uelutiq; alimentis quibusdam spiritalibus alito, ad perfectissimum uitæ statum fit transitus. Inimicum uerò & ultorem, quos destruendos dicit, aiunt quidam esse Iudæos, qui impudentissimè, non iam dissimulato Marte, Dei filio infensi fuerunt in terris: qui tamen & ultores appellari queunt ob id, quòd iniurias Christo illatas, propterea quòd à Deo non esset, qui sabbatum nõ seruaret, iustas, atque in lege præceptas affirmarent: & sic Dei contumelias ulciscabantur, ultores, si Deo placet, zelantissimi. Verum cum alia sit litera Hebræis, uidetur alius prætendi sensus: ut is ultor sit, qui se uelit contra Deum ulcisci. quare sic reddit paraphrastes: Ut destruas, seu subueras inimicum, & eum qui ueluti uindicem se opposuerat tibi. Quas uerò iniurias ulcisci uelit, nescio: nisi fortè improbo pro iniuria sit, se factum hominem ratione præditum: accepisse legem, qua secundum rationem uiuere oporteat: &
- D demum innumera Dei beneficia in humanum genus quotidie in oculis habere. hoc certè scio, prauissimum quenque, & qui iam in peccatis obduruit, nolle esse Deum, ut licentius peccare posset. Quare maxima se iniuria affectũ putat, cum sit lex & Deus.

Quoniam uidebo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti.

In prophetis enim parum referre dicunt, per unum tempus, an per aliud legas. Prius dixit, Eleuata est. perfecisti laudem. modò uero uidebo. Et est perinde ac legas, Video, seu uidi. Et uidetur causam ponere propheta, cur tantopere Dei in homines bonitatem miretur: ex cõtemplatione scilicet rerum conditarum, cum omnium, tum illarum maximè, quæ in cœlis tanto ornatu conspiciuntur. quod quidem animæ illi præsertim euenire necesse est, cuius studium ac uoluntas, fractis interdum corporeis istis membrorũ repagulis, per ampla diuinarum sedium theatra spaciatur. Verum cum Deus tam nobilis opificij autor sit, tanquam immensi operis artifex, atq; idem quemadmodũ initium, ita & finis: nequit anima satis mirari, quĩ id accidat, quòd cũ tantus sit, adeò sese dericiat, ut hominis fermè nihili tam benignè, tamue paternè curam habeat, sic illum euehat, sic extollat, sic perornet. Vnde subdit,

Quid est homo, quòd memores eius? aut filius hominis, quia reputas eum?

Atqui candidior hic à paraphraste ponitur sensus, quàm qui multum à me de beat illustrari. Ait enim: Quoties uideo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & reliquas stellas, quas elegantissimo ordine in illis collocaſti, tunc sic apud me cogito: Deus bone, quid est miserabilis homuncio, ut tu illius rationem habeas? aut Adæ nepos, ut tu inuisere illum, aut amicitiam contrahere cum illo dignum ducas? fecisti illum tantum non Deum. At tu uide quomodo singuli ferè apices in propheta, singulas ex se flammæ eiaculentur. Non contentus enim dixisse, quoties uideo, seu suspicio cœlos: dicit, tuos. Neque hoc satis, addit præterea, opera digitorum tuorum. Neque his rursus moratus, cum subiecisset, stellas: subintulit, quæ tu fundasti. Plumbeã prorsus animam illam esse arbitror, quæ huiusmodi affectuũ telis non transfodit. Ad hæc, opera digitorum tuorum dicit,

A dicit, propter uaria spiritus dona, tanq̄ nodos quosdā in digitis : nam in scripturis, Dei digitus est ipse spiritus sanctus, propterea quod quemadmodū digitus eiusdē est substantiæ cum manu, atq̄ adeo cum reliquo corpore: ita spiritus eiusdē est cum patre & filio substantiæ ac naturæ, idemq̄ Deus. Aut quod uidetur sentire Eutymius, ut magis mirabilis appareat conditor, qui talia, ac tam immensa corpora, tantilla diuinæ suæ potētiae parte sit fabricatus. Porro quod lunæ stellarum ue mentionē faciat, omisso sole, ea uidetur ratio : quod quo tempore conspicitur luna cum stellis, is non uideatur: quocirca cum hæc suspicere se canit, appositē de sole tacuit. Non desunt etiam qui censeant, lunæ haudquaq̄ fieri posse mentionem absq̄ solis intelligentia, quippe quæ ad hoc, haud aliunde habet unde luceat : nam absq̄ solis radio, corpus ea est iners, tardum, tetrum, obscurū. In alio quoq̄ psalmo, omīssis stellis, atq̄ ipsa luna, tantūmodo solis meminit. Tu fabricatus es, ait, aurorā & solem. Cœli igitur, sol, luna, altra, omnisq̄ firmamenti ornatus reliquus, ab ipso summo rerū opifice fundata sunt: hoc est, adeo in primogenio suo ordine stabilita sunt, ut dimoueri minimè ualeāt è sede sibi præscripta. Sensus ergo is erit : Iurè obstupesco, demirorq̄ tuam immensam erga nos, ô Deus, bonitatem, qua sic terra est referta, ut supra cœlos etiam magis q̄ dici possit, euadat. Etsi enim insani illi ac temerarij, tantam tuam excellentiam aut ignorant omnino, aut cognitam demoliri conantur : pueri tamen, & hi lactentes, & sciunt & prædicāt. Quod si uel parum oculos attollo, si cœlum suspicio, ô quàm ingens decus tuum in illo resplendet: ibi sol, ibi luna, ibi sidera, ibi ornatus infinitus. Quis hæc animo pertractans non extra se admiratione rapiatur? Tutantus, tam immensus, tamq̄ immensi artificij opifex, caduci uasculi, quod homo est, planeq̄ uitrei, & nihili, eam geris curā, ut nihil fermè aliud cogitasse uidearis, quàm ut moribundā hanc carnis molem, sexcentisq̄ miserijs obnoxia exaltares? Tantum non fecisti eum Deum. Quid?

Minuisti eum paulominus ab angelis.

B Siquidem solo corpusculi onere, moriēdiq̄ necessitate, ipsis beatis spiritibus, qui dñi uocantur, quia diuinus illis aspectus plenius q̄ cæteris creaturis comunicatur, minor est homo. Eo excepto, nō uideo cur homo non dici debeat maior angelis, simulatq̄ Dei filius ad patris dexteram, humanam collocauit naturam: adeo quod filius Dei idē sit, qui & filius hominis. Vterius, nōne clamat Apostolus, quod sunt omnes administratorij spiritus, in ministeriū missi propter electos? Maior ne est ille qui ministrat, an is cui impenditur ministerium? qui alijs obsequitur, an cui obsequium præstatur? Atque ob id forsan probabilior uisa est aliquibus litera qua legūt, Minuisti eum paulisper à Deo. Sed hæc magis de Dei filio, qui ob carnis assumptæ naturam inferior est patre, dici arbitror, quàm de ullo alio homine. Nec illud interim satis intellectu facile esse opinor, quo dicunt ipsum Dei filium etiam angelis, nedum Deo, propter moribundæ carnis infirmitatem, minorem : cum lego Dionysiuū asserentem, Christum uti hominem etiam summos angelos purgare, illuminare ac perficere. Neque illud obstare credo quod Paulus scribit: Eum uerò, inquit, quem modico, quàm angeli, minoratum esse uidimus **I E S U M** Christum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. Siquidem asserunt hic legi debere, modico quàm Deus : quemadmodum ibi, Minuisti eum paulisper à Deo. Sed de ijs alijs. Nos qui in hoc psalmo uolumus naturæ humanæ dignitatem extollere, ne ab instituto nostro recedamus. Atque in primis illud superius dictum non omittendum, Quid est homo : in hebræo non tantum hominem ipsum, quantum ærumnosam ac sordidam eius natiuitatis conditionem significari. Quocirca saluator, quo nostram omnem humilitatem miseriamq̄, solo peccato excluso, sese subiisse testaretur, filium hominis, hoc est, mortalem, ærumnosum, abiectū, atq̄ unum è uulgo ac infima plebe se libenter appellabat, eumq̄ titulum sibi propriū fecit. Ex quo uolunt quidam distinctionem illam, qua nos aliqui filios rectè hominum nuncupandos asserunt, Christum uerò filium hominis, prorsus repudiandam, cum in scripturis maxime

C antiq̄uis passim sit uidere, filium hominis quemlibet hominē dici: ut illud, exempli causa: Quid est homo quod innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eū? Vel illud ex hebræo: Nolite confidere in principib. in filio hominis, in quo non est salus. His itaq̄ medullitus introspectis, illud cogitatu iucundissimū exoritur, quomodo gratia hominis dignitati annexa fuit, cum Christus per omnia nobis similis fieri uoluit, absq̄ peccato, ut ait Paulus.

Gloria & honore coronasti eum Dominus, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

O miram prophetarum conuenientiam. Nonne tibi uidetur Dauidem hic illud Moſis replicasse? Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestiis, uniuersaq̄ terræ, omniq̄ reptili quod mouetur super terram. Quæ ergo alia tam excellens gloria? Quis honor cum illo conferendus, quo ad imaginem similitudinēque sui conditoris factus est homo? Cui unquam aliq̄ ex rebus conditis tam amplum imperium cōcessit Deus, ut ei diceretur, Replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, uolatilibusq̄ cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram?

Omnia subiicisti, ait Dauid, sub pedibus eius, oues & boues, & uniuersa pecora campi.

Verū Paulus scribens ad Hebræos, de Christo Dei filio, hunc locū interpretatur, quæ quidem interpretatio adeo uera est, spirituiq̄ prophético germana, ut nullam aliam fas sit admitti, Sed in hoc tamē rursus mihi excellentiæ conditionis humane memoria refricatur, cum succurrit animo, per amantissimū nostri generis Dei filium, omnia diuinæ dignitatis quæ sunt, reliquis nobis cōciliata, concessaq̄ illius dono & beneficio. Quapropter quicquid de hominis dignitate lex sacra enarrat, Christo primum uti capiti, instauratoriq̄ nostro competit, ac de eo **D** iure omni intelligi oportet. Cuius tamen dignitatis, tanto unusquisq̄ copiosius fit particeps, quāto spiritu illo diuino, quo mediatore dñi appellamur, largius fuerit donatus. Sed heu nos miseros, qui magna ex parte excellentissimū illud potestatis munus, dum ipsi conditori subditi esse nolumus, amissimus. Verū adhuc spes est recuperādi dominij his qui uerē Christo credunt: quorumq̄ imperio ex summi opificis mandato, & dæmones & montes, & quicquid uspiam est, obtemperat. Omnia certē subiecta sunt illis qui ex Deo nati sunt, & qui iam in terris uitam uiuunt cœlestem, quibusq̄ etiam ipsi beati cœlites & seruiunt & ministrāt. Cæterum oues in hoc loco, sunt minorum pecudum greges: boues uerò maiorum armenta. Pecora porrò campi, feræ agrestes, quibus non sine ratione est additum. Insuper, auxelis est: & est perinde ac dicat, Videte ô mortales, admirandam Dei benignitatē: satis non habuit tot pecudes cicures usibus uestris mancipasse, adiecit & feras. Nullæ enim tam sunt immanes, tam diræ, tam noxiæ, quas homo natura et arte, suo imperio nō subiiciat, utilitatē uel ex eis non capiat. At qui ut uno uerbo tādē rem totam definiā, & superi & inferi, illi, qui se penitus Deo addixerit, subiiciuntur, & parent. Nec profectò ab ulla alia est causa, quod tam crebris exagitamur aduersis, quā quia cōditoris nos uoluntati, ut par est, inuiti obtemperamus. Regnum ergo in res conditas obtinebimus, seu potius recuperabimus, si pristinam animæ dignitatem, ut ait Eutymius, seruauerimus.

Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Volucres cœli, uolucres aëris intelligit, pro quo sæpenumero cœlū in scripturis ponitur. Præterea cum maris pisces omnis generis subiectos esse homini dixisset, se haud bene sub piscium nomine belluas marinas cōprehendisse suspicatus est. Idcirco post piscium cōmemorationem mox addidit, Et qui perambulat semitas marium: seu, ut legit Felix, pertranseuntia semitas maris: cautē quidem, ne illud, Qui, ad pisces, nō ad monstra marina referas. Eam ob rem à paraphraste sic redditur: Pisces qui natant in mari, & quicquid usq̄ degit in ullis aquis. Nam maris mōstra, Balenas, Orcas, Pristes, Physetros, & id genus alia innumera quis pisces dicat? Aiunt uulgò id in mari esse, quicquid in terris nascat: quæ quidem opinio

A opinio in tantū doctioribus etiam uisa est uera ac celebris, ut scribant rerum quidam omnium, non solum animalium, simulachra in mari esse, uuam, gladium, seras, cucumin uerò & colore & odore similes. Notat etiam Felix esse quorundam opinionem, qui hunc hemistichium, quem dicimus de monstris marinis intelligi, ad hominis ingenium referant, & dicant: Tantum ei tribuisti ingenium, ac ad omnia mentis acumen, ut pertranseat semitas maris.

Dominus Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Admiratione eadem, atque eodem spiritus ardore, quo coepit psalmum, desinit uates. Quo exemplo monemur, quod interdum flagrantiori aliquo affectu, ne uerba Deo dare uideamur, diuinum opus inchoare contigerit: postea uerò, quæ humana est natura atque intentio, fugax scilicet ac uaga, frigere mens coeperit, mox uel in calce saltem recalefcatur spiritus.

IN FINEM pro occultis filij. uel, Vincenti super morte insipientis. PSALMVS DAVID IX.

CONFITEBOR tibi Dominus in toto corde meo.

In finem pro occultis filij, uel pro morte filij, seu, ut notat Felix, super morte insipientis. Est psalmus igitur, secundum illos, qui putant eum celebrandum pro morte filij, laus pro gratiarum actione, de infinitis beneficijs humano generi à cruce & morte filij Dei exhibitis: quæ occulta dicuntur, ob id quod crucis mysterium occultum in priscis illis temporibus semper extitit: angelis quoque ipsis à seculis æternis absconditum, ut ait Paulus. Hi uerò, qui titulum Felicis approbant, aiunt gratiarum actiones esse, pro morte insipientis, scilicet antichristi, & cuiuscumque alterius (sic ipse ait) Christianæ fidei inimici. Quod **B** quidem fore credimus, cum erepto prorsus è manu principis mundi huius domino, Christus regnum, ut ait Paulus, tradiderit Deo & patri, Deusque erit omnia in omnibus. Sit ut lubet titulus, nos potius quam ardentem, quam uel ex animo referendam sint gratiarum Deo, ob dona mortalium generi collata, per filij Dei cruorem ac necem consideremus. More suo propheta cupiens alijs mouere affectum amoris & gratitudinis, eodem sese ardere demonstrat. Nam summa circa mouendos affectus in hoc posita est, ut is qui persuadere nititur, prius ipse moueatur. Confitebor, ait, in toto corde meo: hoc est, agam gratias tibi o Domine, non more eorum qui te ore ac ritibus colunt, corda autem illorum abs te longè abeunt: sed in toto corde meo; animo scilicet toto ad hoc affecto, & ardente, adeo ut nihil aliud prius habeat. Mirum ni uideas, in rebus omnibus illis, quæ ad interiorem hominem formandum, uirtutesque animi ad discendas attinent, cor omne, affectus, amorem denique omnem, ac curam à Deo expeti: alioqui illud unum ad quod inuestigandum nati sumus, dissipatis studijs, distractoque in plura ingenio atque animo, inquirere, nonne hominis est ocio ac uita ipsa prorsus abutentis?

Narrabo omnia mirabilia tua.

Legimus enim in Job: Cum uix paruam scintillam eius sermonum audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? Peraudax itaque hyperbole est, animi summè in Dei amore flagrantis index, quo etiam impossibilia conari fateatur. Quod enim uult se penumero, non quod facturus sit, pollicetur uir in Dei amore perustus. Ecquis potis est mirabilia omnia Dei enarrare, cum sint inenarrabilia, quia infinita? Porro assidua beneficia ac dona, quibus humanum genus Dei est misericordiam benignitatemque expertum, appellat uates mirabilia, quæ sunt, ut ait Eutyminus, trophæa ueluti quædam de inimico admiranda. Cæterum, illum in toto corde confiteri ac laudare Deum dicimus, cuius cor non est aliqua, ne tantilla quidem parte, caducis rebus inhærens, sed Deo penitus affixum.

Letabor & exultabo in te: psallam nomini tuo altissimum.

Vide, te oro, gratissimi animi candorem. Fatetur enim sic se exhibitum sibi fauo-

C rem æstimare, tantiuue facere, ut in perpetuum de eo lætaturus sit, gratiasq; acturus. Memor fui, inquit alio in psalmo, Dei, & delectatus sum. Solus enim uerum ac solidum Deus est bonum, quo lætari nos decet: cætera uerò, quibus lætari solent homines, mœrores potius merentur appellari, quàm gaudia. Si nulla res cõdita, uel inter primos beatorum spirituũ choros posita, satiare potest humanam mentem, satiabit ne tantillum gaudiũ huius mundi, quod adeo fugax est, ac præcipitans, ut nesciam an fulgur celerius è cœlo eiaculentur nimbis? Sensus igitur: Non in auxiliõ humano, quod infirmum est: non in curribus, non in equis, non in structis copijs, non in rebus qualibuscunq; mundi huius labilis, nõ in propria iustitia & uirtute: sed in te solo lætabor, nomenq; tuum psalmis, atq; odis celebra bo, licet omni sit laude altius, ac sublimius.

In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & peribunt à facie tua.

Cõnumerat propheta beneficia, quibus lætari, gratiasq; agere intendit. Diuus Hieron. ex hebræo sic reddit: Cum ceciderint inimici mei retrorsum. atq; hinc uir sanctus hunc uersum cum superiore uelle cõnecti uidet: ut legas, Psallam nomini Dñi altissimi, cum ceciderint inimici mei retrorsum, & corruerint, & perierint à facie tua. Alij interim hoc modo: Dum fugabitur inimicus meus à te, hoc est, cum amplius opem dissimulare nolueris, tunc aduersarij mei peribunt à præsentia tua: ut solent uicti, contra faciem uictorum stare nõ audentes, terga dare: & ita dum timore acti fuga sibi præcipites consulunt, faciliè aliquò impingunt, in deũ cadunt, & pereũt. Haud raro enim in scripturis faciẽ pro præsentia accipi, scit uel mediocriter in illis eruditus. Ecclesia ad sponsum: Cum per tuę passionis merita, ac uirtutẽ, ô dilecte, antiquũ hostem fugaueris, nouissimaq; abolebitur mors, tunc illi quidem infirmabuntur, prorsusq; uiribus denudati peribunt, hostes scilicet fidei, hæretici, peruersiq; doctores. Interim uerò sinis, quẽadmodum cõminatus es, regnare hypocritas: nam nondũ impletas esse iniquitates Amorrhæorum, uel hoc uno suspicor, quod ad uniuersa flagitia etiam nõ cõuiet Deus.

Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam: sedisti super thronũ, qui iudicas iustitiam.

Tu interim, ô Domine, cum ego uiribus impar illis essem, pro me stetisti, causæq; meæ patrociniũ suscepisti. Ecquis iam tam orphanus, tamue destitutus cliens est, qui se miserũ sub tanto patrono expostulet? Facit Deus iudicium nostrum, in fauoremq; causæ nostrę sententiã profert, & ab hostibus nostris quamuis potentissimis opprimi ueremur? Sedet pro tribunali ille, qui solus iudicat iustitiã, & de causæ naufragio dubitamus? Non equidem supremus ille iudex inter nostri huius æui iudices connumerandus est, qui adeo interdum iustitiæ sunt ofores, ut in deliberandis iustitię causis, illud unum maximè uideantur in primis profiteri, ut iustitiã opprimant, benemeritos de suis ciuibus conculcent, & pessimè meritos extollant. Hinc (credo) eiulatus illi mœstissimi uiduarum, orphanorum, innocuorumq; ciuium, nõ solum per domos, ac tecta propria, sed, quod infelicius est, in teterrimis carceribus audiuntur.

Increpasti gentes, & perijt impius.

Adeo uel sola Dei increpatio, bonorumq; uirorum cum Deo, ad extinguendam hostium rabiẽ, sufficit. Sensus: Tu impios istos humani seminis hostes tantum increpasti, & perijt eorum dux. Et hic more suo Hebræus numerum mutat. Quid faciet satan, immundorum omnium spirituum princeps, si gladio ipse spiritus feriatur, cum ad solam obiurgationem suis factam, pereat?

Nomen eorum delesti in aeternum, & in seculum seculi.

Hæc enim tota exaggeratio, in aeternũ significat. Vult hic uates omnimodam illorum extinctionẽ intelligi, ut nulla causa esset reliqua post mortem, quam ob rem nominari possent. E medio enim mundi huius sublata principis tyrannide, per Christi mortem: cultu illius deletõ, deletisq; impijs illis ritibus, & sacrificijs: deletum est & nomen, ita ut iam per orbem uniuersum, uix nominis Iouis, Mercurij, Apollinis, Dianæ, cæterorumq; huius generis monstrorum supersint reliquæ.

A quia. Ita & eorum, qui sceleribus, prauisq; cupiditatibus, & fordibus libidinibus uitam suam omnem conspurcantes, in hostium castra transfugiunt, cum uita tran sit & nomen, & fama, & quicquid est, quod post mortem etiam bonos uiuere fa- cit in hoc mundo. Nomen enim illud quod peracto uitæ cursu superest impro- bis, nomēne est, an potius uitæ transactæ labes, memoriæq; execrabilis, atque æternum dedecus?

Inimici defecerunt framea in finem, & ciuitates eorum destruxisti.

Hic uersus quamuis uariè enarretur, tamen hoc unum dicam, quòd Hebræi pro dictione frameæ, legunt uastationes, seu solitudines, seu potius depopula- tiones: sensus tamen idem cum nostro, qui is erit: O inimici, uestræ depopula- tiones, uestræ uastitates, in sempiternum (id enim in finem significat) consum- ptæ sunt, iam finem habent, iam posthac non dabitur deuastandi facultas. Et est in dæmones, atq; in eorū cultores insultatio. Iam, inquam, ciuitates uestras, quæ hominum corda erant, euertit Dominus, & destruxit. Vide aliud, secundum a- liam literā, insultandi genus. Vos uestras uastitates fecistis æternas: uos nostras ciuitates euertistis: Memoriæ illorum, quibus extrema quæq; comminabami ni, unā cum ipsis interiit: Non erit ita: nam Dominus, qui nostræ fauet causæ, in æternū permanet. Vnde mox addit, Periit memoria eorū cum sonitu, & Domi- nus in æternū permanet. Verum si cui magis simplex nostri interpretis arridet li- tera, non contradicimus, sed eo modo quo res sacre probari debent, & probo, & exosculor. Huius igitur is erit sensus. Frameas, hoc est, arma, telæq; inimici, quæ sanè in acie spiritali multa admodum sunt, per filij Dei aduentū prorsus è mani- bus illius cruentis excussa: subindeq; illorum ciuitates, corda scilicet hominum, summa olim impietate ædificata, per uerū unius Dei cultum destructa iam esse.

B Plusquā æreus ille est, cui iam cōpertum non sit, quàm acuta hostiū arma fuerint, quàm iræ immanes, quàm ampla tyrānis, quàm uastū imperium dæmonū in or- be terrarū ante accessum ad nos diuini uerbi: quo quidē fortissimo duce sese pro nobis in acie offerente, acutæ illæ hostium frameæ, obtusæ sunt, è pugno eiectæ, ac penitus uī omni denudatæ: ipsi uerò terga degerunt, eorumq; imperiū & no- men extinctum est. Tam enim robustos hostes planè deiectos fatebimur, & de- biles illos, qui ius in animā habent nullum, timebimus: Sæuire quidem in nos, uel inuitis nobis, possunt: uincere uerò, minime, nisi uolentibus nobis.

Periit memoria eorum cum sonitu.

Hebræi habent, Periit memoria eorum cum ipsis. Vtrunq; enim abolēdos om- nino esse hostes nostros, præ se fert. Nam quemadmodum sonitus, tandiu soni- tus est, quandiu auditur: mox uerò non est, sed prorsus euanescit, cum desierit: ita improbi homines, uel dæmones, atq; eorum mancipia, desæuiunt quandiu à iustissima Dei prouidētia permittuntur, mox nō sunt. Periit enim memoria illo- rum cum ipsis, ut ne uestigium quidem famæ illorum supersit, ipsis è medio sub- latis. Porro quid inanius sonitu excogitari potest? In ipso enim suo strepitu, ac boatu, quis non perterretur? eo tamē cessante, atq; in aere resolutio, nihil, ne me- moriam quidē, superesse uidemus. Ita tu caue putes maiores esse potentia & uir- tutis, hostium humani generis terrores ac strepitus, cum nos illis suis nocendū ar- tibus aggrediuntur, quàm sit fragor, sonitus, aut ampullarum tumor: modò nos nobis non desimus. Atrociores enim uidentur his, quibus nondum uirtus crucis est nota. Itaq; de medio reuulsis hostibus,

Dominus in æternum permanet.

Is dico, de quo ipsi hostes insultantes dixerant, Eradamus eum de terra uiuen- tium: heres enim est, occidamus eum: declarauit tandem se eum esse, qui uerè so- lus sit, & permaneat, cum interim cætera omnia, præ illo, caduca sint, ac nihil. Neq; hic illud, quod dicit Eutymius, prætereundum. His uerbis, inquit, semel re- ceptæ fidei stabilitas, atq; ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur. Nec sanè mirum, si quidem in Euangelio legimus amantissimum nostri Dominum dixisse

E

c Petro, Ego pro te rogavi Petre, ut non deficiat fides tua. Scimus enim Dei filium rogasse patrem, ut non deficiat illius ecclesie fides, qui sumus nos: & ueremur ne Turca, aut hæreticus, aut impij quorundam Christianorum mores illam extinguant: Illud forsitan uerendum, ne eiectionis illis, qui hucusq; filij regni uisi sunt, tradatur uera Dei cognitio atq; hæreditas, peccatorib; & publicanis. Iam milites, iam ipsi militum duces comiscant arma libris: atq; inter tormentorum strepitus audimus uerba fidei, sacramq; legē libenter admitti. Quis amplius miretur Benjamin lupum rapacem effectum Paulū: cum nostris quoq; diebus cernimus ferocissimum illum ursum, agnum factum? Quæ res iam ulla quorundā supercilium retundere est potis, si hæc non potest? Quam profecto uerissimum illud Osee est, quod legimus, Deum scilicet uocare ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.

Parauit in iudicio thronum suum: & ipse iudicabit orbem terra in æquitate, iudicabit populos in iustitia.

Non te rursus mutatio temporum moretur. Hæc omnia quæ hic canit uersus, iudicis integritatē denotant. Nam cui desit aut iudicij rectitudo, aut mens æqua, aut iustitiæ zelus, is omnino à iudicandi munere secludi debet. Cæterum, quod aliàs diximus, cum Deus ad sceleratorum hominum flagitia coniuere, nec opem suis statim afferre uidetur, quasi à throno iudicij deiectus sit, suspicamur: cum uero suos iam absq; dissimulatione ab improborum manibus liberat, tum ipsum iustitiæ tribunal ascendisse, iudicareq; quotquot usq; gentium sunt in æquitate, dicimus. Atqui sub tentationum malleo defudanti tetra sunt omnia, plena mœroris ac desperationis, adeo ut penè, uel ipsi perfectissimi uiri, eo quandoque impatientiæ impellantur, ut dicant, Non est Deus. Vides quò nos interdum nostra obtrudat sanctitas? Verum ille, qui nouit etiam infinitis rebus finem ponere, quicq; suum probè cognoscit figmentum, tum, quando maximè est opus, accedit: atq; illos flagrantissimis suis afflatibus, quibus uel ipse durissimus adamas emoliri posset, in abditis animæ recessibus admonet, ac dicit, Ego sum, nolite timere. Tantum porro abest ut nimium perfractè feramus, quicquid rerum aduersarum in nos desæuire iusserit Deus, ut etiam infracto pectore, ac uti decet robustissimi ducis CHRISTI IESV imitatore, amplexemur, nedum toleremus. Parauit, ne dubitemus, in iudicio thronum suum: seu, ut habet Felix, Direxit in iudicio sedem suam, ut iudicet in æquitate, & iustitia. Quod si adhuc hæsites, quid sibi uelit throni huiusce apparatus:

Factus est refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Poterimus ne uereri, quin Dominus sit pauperum refugium, atq; eorum adiutor, in tempore potissimum tribulationis (hæ sunt quidem opportunitates operi implorandi) cum credimus eum iudicare in iustitia, & æquitate: Super quem, ait, respiciam, nisi super pauperem, & contritū spiritum? Imò, nescio quo secretiori modo, cum sit æquissimus omnium arbiter, pauperem tamē speciali quodam fauore prosequitur, & tutatur. Sed quis uerus sit pauper, aliàs dicemus. Non omnes enim qui uicatim, ostiatimq; plenīs manticis interdum stipem quærunt, pauperes Christi dici debent. Quod si ramen huiusmodi quærendi cibi mos in Dei ecclesia uisus est æquus, ac, ut sic dicam cum opulentiorum uenia, necessarius: alium uerò, quo etiam sanctimoniales cernimus passim per uillas cum asellis circumcurrere, quis probus ferat?

Et sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.

Hic enim, qui Dei nomē, hoc est, Deum ipsum, ut iam dixi, nouerunt ex æquo & iusto, iudicium proferre solitum, illo ipso solummodo nituntur, eiq; fidunt, in neminem alium in suis ærumnis & afflictionibus respiciunt, eum solum inuocant, quærunt, lachrymis ac suspirijs ad sibi opitulandum prouocant. Quam bonus, ait ille, sperantibus in se, animæ quærenti eum: id est, animæ illi, quæ de eo assidue sollicita est, & cui omnis in primis cura est, ut illi placeat, ac cum uate illo dicere audeat, Etiam si occiderit me Dominus, in ipso sperabo. Sperent igitur quotquot

A quot fideles sunt in Domino, nullo respectu siue meritorum, siue demeritorum habito: sed solummodo hoc fidei ardore acti, quoniam Dominus non derelinquit quærentes se: alioqui aut nimius erga merita nos amor obcæcabit, aut demeritorum exacta nimium consideratio ad animi desperationem adiget. Illa enim sicut præmittenda sunt nobis ad sepulchrum, ita hæc detestanda: sed eousq; ut neq; in illis confidamus, neq; ob ista admodum diffidamus, sed totam salutis nostræ summam in bonitate Dei, gratia & misericordia sitam esse credamus, damnationis uerò in nobis tantummodo.

Psallite Domino qui habitat in Sion, annunciate inter gentes studia eius.

Cum talis sit Dominus, quemadmodū dixi, psallite illi in cœtibus sanctorum, quæ Sion est: hunc laudate, huic uestras odas, hymnos, cantionesq; non scorto, aut lenoni adscribite. Sed cur hoc? ut nimirum quamplurimi eius uirtutem, bonitatemq; agnoscentes, uno uobiscū grege facti, ac ouili, eius item cōcelebrent studia illa, quæ superius mirabilia appellauit uates: seu studium & curam, qua, ueluti pater uniuersalis, erga genus humanū afficitur: seu etiam, quod ait Aquila, immutationes. O dictionem auream. Quid ni ego, uel usq; ad spiritus à corpore diuisionem, tam mirabiles Dei immutationes prædicem? extollā? diuulgemq; omnibus? Qui longè, ait Paulus, erant, facti, sunt propè in sanguine Christi. Ecce immutatio una. Vis ne aliam audire? Habitatibus, inquit, in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Abiecti enim assumpti sunt, mortui ad uitam restituti: & tandem Deus homo factus est, & homo Deus. Hæc studia sunt, hæc artes, hæc immutationes, quæ de Deo cogitanda sunt, atq; ab omnibus propalanda. Spargite in uulgus, ait paraphrastes, admiranda eius consilia.

Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.

B Hoc est, non relinquēs Deus innocuum sanguinem inultum, eorū pauperum scilicet, recordatus est. Videtur Deus nonnunquā pauperum oblitus eo modo, quo superius in hoc eodem psalmo est dictum de iudicio eius dissimulato. Cum enim non requirit, uidetur oblitus. Cum uerò requirere, hoc est, ulcisci, uindictamq; de persecutoribus pauperum sumere cœperit, palàm fit ipsum nō esse immemorem clamoris miserorum. Nam inferius dicitur: Desiderium pauperū exaudiuit Dominus. Porro pauperes Christi non secundū in ediam, pecuniarum uel indigentiam solummodo iudicari oportet: uerū hi sunt, qui ab ipso seruatore nostro Deo, in Euangelio pauperes spiritu appellantur: hoc est, qui nulla in re uitæ huius sua bona statuunt. A mundo enim despecti & contempti, sua se sponte ab omni superuacaneo affectu abdicant: oblatos honores respuunt: præteriti cum risu ferunt: deiecti, in ordinemq; redacti, ne summum quidem uultum mutant: lacepsiti iniuriā, tacent: in calumnijs, in pressuris, in uerberibus, in contumelijs, in infamia demum, ac derisione, idem uultus, idemque animus & cor, fixum scilicet in Deo. Sciunt enim nihil adeò in hoc mundo tanti æstimandum, cuius uel beneficio, uel iniuria, ne tantillum quidem à perseueranti contemplatione cœlestium rerum auerti debeant. Alioqui nimia dum carnis teneritudine affecti, ad leuissimum quencq; fortunæ morsum animo destituimur, aut ineptissimè ad eius plausum gestimus: fit sanè, ut quas horas in rebus homine dignis collocari par fuerat, totas in spinosis istis eventis, atq; adeò dubijs & uarijs, animo pertractandis consumamus. Cæterum hæc omnia inferiora, aut sirenæ sunt, aut canes: hæc cantu, illi adlatratu, nos à boni propositi tramite, qui arduus est, uiroq; forti dignus, deturbare contendunt. At per illum soli spiritu pauperes, expedito atq; imperterrito gradiuntur passu.

Miserere mei Domine, uide humilitatem meam de inimicis meis.

Quasi iam omni tentationū genere defunctus sit uir sanctus, nunquā sic Deo gratias agere consueuit. Sed quia præteritos per Deum uicit ictus, iterum se sperat uictoria potiturum. Atq; hæc est continua pectoris erga Deum affecti exercitatio, gratias de uictoria præterita agere, sed nihilominus Dei misericordiā, atq;

opem implorare ut iterum uincat. Nunquā enim in hoc mundo perfecta speranda est quies: nam cum nos tutos, quia uicimus, arbitramur, tum magis sapenūmero recrudescit pugna, & fortior eo fit hostis, quo minus expectatur. Ait igitur: Miserere mei Domine, uide humilitatē meā. hoc est, deiectionē meam: uel, ut legit Felix, afflictionem meam, ex persequentibus me odio. Ab ijs enim, qui nos odio insequuntur, quem alium exitum expectari par est quā afflictionum? Quod quidem periculum ut perpendat Dominus, ac uindictet, ab anima suā miserīe conscia, ardenti huiusmodi precatione inuitatur.

Qui exaltas me de portis mortis.

Quī cum fiducia non clamem? Tu enim ille es, qui me erigis, atq; à mortis ianuis ac faucibus retrahis, cuius ad limen iam miser accesseram. Iam enim de me actum erat: sed tu, quæ tua est pietas, à limine illo tetro me ad uitam reuocasti. Num propterea me sic extulisti, ut uitam in luxu, ocio, & desidiā transigam? ne uiuam, si hoc uolo: uerūm

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filie Sion.

Hoc est, ut mirabilia illa tua, ut studia, ut in mortales omnes, & cōsilia, & beneficia, prædicem, atq; in sanctorum cœtibus enarrem. In prauorum enim hominum conuentibus hæc potius obtegenda sunt, quā diuulganda. Portæ in scripturis, haud rarò pro locis publicis, conuentibusq; popularibus, ubi uel iudicia, uel conciones habebantur, poni consueuerunt. Ad hoc enim, inter cætera quæ usui erant populo, ciuitatum portæ deputabantur, utpote loca, tum ciuibus, tum ruralibus uiris satis commoda. Nobilis, ait Solomon, in portis uir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Portæ igitur mortis, ut rem paucis absoluam, iudicia sunt mortis intentata à tyrannis, concilia sceleratorum, cœtusue, ac cōciones hæreticorum, & demum quæcunq; ad mortem pertrahunt, uti sunt peccata, & desperatio. Per portas enim hæc teterrimas est iter ad mortē. Portæ uerò Sion, sunt iudicia, congregationesq; bonorum, sancta concilia, casti mores, exemplaq; optimæ uitæ, ac tandem quicquid ad Sion, cœlestem scilicet Hierusalem, nos manuducit. In his itaq; portis, Dei sunt laudes annunciandæ. Neminem porrò ab hoc munere immunem esse arbitror, simulac Deus unicuiq; mandauit de proximo suo: modò is, qui annunciare instituit, ea sit doctrina, ac uitæ sanctitate præditus, ut uita respondeat uerbis.

Exultabo in salutari tuo.

Felix, In salute tua. & est sensus cōnectendus cum superiori uersu: quo innuit uates, sese idcirco misericordiam consequi optare à Deo, ut in sanctorum collegio & cœtu, innumera suæ bonitatis dona enarrare ualeat, ac cum lætitia de accepta ab ipso salute testari. Ideo paraphrastes: Vt conscribā, ait, & commemorem uarios te laudandi modos illis, qui uersantur in portis Sion: & gaudio afficiam eos propter salutē tam miraculose allatā mihi per te. Venite, inquit in alio psalmo, & uidete quanta fecit Deus animæ meæ. His dictis, denuò ad decantandum Dei iudicium redit, quod contra hostes populi sui fecit, & ait:

Infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt. In laqueo isto, quem absconderunt comprehensus est pes eorum.

Diuerfa similitudine eandem sententiā dicit propheta, quæ est: Malum quod, alijs parauerunt, in suum ipsorum caput recidit. Lacum, inquit superius, aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit: similitudine nimirū à luporum uenatione sumpta, qui foueis capi solent. Præterea de laqueo isto in alienā mortem abscondito, hoc est, dolose excogitato, quod aliud exemplū conuenientius citare debeo, quā illud Amon? Is enim eodem ipso in patibulo, quod Mardocho parauerat, suspensus interiit. Quod sanè exemplū, uel solū, uellere illorum aures deberet, qui dignitate aliqua sublimi à principe suo donati, nihil prius habent, quā ut carnifices suorum ciuium appareant. Sed

Cognoscetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum cōprehensus est peccator.

Aper

A Apertissimum admodum iudiciū illud est, unde cognosci Deus queat, æquitas ac iustitiæ amans esse, cum prauos ipsos sese suo illo gladio, quo alij interitum concinnauerāt, iugulare sinit. Cognoscetur igitur Dominus, ne uereamini, cum pauperes, cum afflictos, cum destitutos ac contemptos, cœperit in iudicio liberare: quem alioqui duri homines cognoscere renuunt: Aegyptijs nimirum persimiles, qui, nisi ab aquis comprehensi, pedem à persequendis Iudæis referre contempserunt. Hi enim suo conatu frustrati, unā cum suis illis curribus atq; equis obruti fluctibus interiēre: quorum cadauera, ad æternā posterorū memoriā, super littus maris, ut in Exodi libro legimus, insepulta iacuere. Cæterū dum in hac uita uiuitur, quis tam nefarius est, qui uelit se nefariū confiteri: Quare à perspicacissimis quoq; ingenijs uitæ deprehendi potest, quis malus sit, uel ne. Sed simulatque Deus ad iudiciū obeundum uenerit, thronumq; suum æquissimum, ut iudicet, ascenderit, deprehendetur illicō miser ille, teste sola conscientia. Deprehendemur certē & nos ex operibus manuum nostrarum tum, cum omnis fucus, simulatioque illa, quæ modō uirtus cæcis uidetur, aberit, locumq; cedit. Hic uerō interposita dictio selah, admonet rem esse narratam, dignam omnino quæ animo reponatur.

Conuertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.

Epiphonema est, ad omnia superiora spectās, ab animoq; de salute sibi prestata exortum. Abeāt, inquit, peccatores, facessantq; suo maximo exitio, ad inferos, uti olim Datan & Abiron, rebelles legislatori abiere. Abeāt et unā cum illis gentes uniuersæ, quibus curæ non est Deus, quæq; nulla tenentur religione. Indigni enim sunt uita, qui uitæ autorē non cognoscunt. Totus, fateor, cohorresco, dum hæc cōmentor. Quam mihi uerēdum est, ne in eorū numero adscribar, qui facile tam beneficū Dominum obliuiscuntur. Vna enim cum sit in homine uis memoria, quæ admodum una est uoluntatis, atq; intellectus: unum expetere oportet, quod solum ipsa, uel quod ipsum attinet, recordetur, sicut illa unū solum uult, ille intelligit. Is Deus est. Alioqui in diuersis phantasmatis, atq; appetētijs, tres istæ animæ partes occupatę, sæpe omisso Deo, ad turpia memorāda, aut appetēda, aut cognoscēda, & amāda etiā, reuoluunt. Quid igitur insanie, aut potius impietatis, & in Deū ingratiitudinis, cor meū incitat ad illud appetendum, quod Deus non sit: num meo in pectore unā simul esse queūt Deus & mundus: num fastus & humilitas: num puritas & libido: num mors & uita: Illa enim quæ admodum animam undiquaq; felicē reddunt, ita hæc bonū omne, uel in primis Dei cognitionem, longē à corde propellunt: unde miserabilis quædam exoritur in memoria stupiditas, in uoluntate peruersitas, atque in intellectu tarditas & hebetudo: quibus simul concurrentibus, ac in animæ perniciē conspirantibus, ea facile una ex illis fit, quæ, ut ait uates, obliuiscuntur Deum. Sic igitur illis eueniet,

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.

Ad tempus enim patitur iustus, sed in æternum non deseritur (sic in finem significat) imō in memoria æternalerit iustus. Patientia pauperū. Hebræi habent, Expectatio, seu spes mansuetorū non interibit in æternū, licet aliquādo uideatur nutare. Mirum, quod aliās me dixisse recolo, quantū benignissimus Deus fauere soleat miseris & ærumnolis: dissimulat tamē aliquando, ad eorumq; lachrymas conuiuet, ut sentiant, uel serō, nullam in terris sperandā esse beatitudinē: illudq; solum, & expetendum, & diligendū, quo absente, illa quoq; quæ uidentur mundo excelsa & felicia, summæ despectionis plena sint, & miseriæ. O si hemistichij huius uerba literis aureis insculpi animo illorum, qui nimium muliebriter mundi molestias tolerant: quid tolerant dico: intuentur potius, concederetur: **P A T I E N T I A** pauperum non peribit in finem.

D I V I S I O.

Exurge Domine, non confortetur homo.

Iam Dauid, simulatq; uictorias per Dei misericordiam partas commemo

Crauit in superiori parte huius psalmi, idque totum diuinæ retulit acceptum providentiæ: orat modo, ut ea etiã ratione cuncto suo populo adesse uelit, ne improbi cristas erigentes, supra modum insolescant. Ait igitur: Exurge Domine, qui dormire uideris, cum non fers opem: ueni in auxilium nostrum. Non, quæso, confortetur homo. Hæc dictio, Homo, cum neglectu est pronuncianda, & cum stomacho: quasi diceret, homuncio futilis, uitroque fragilior, ne inualeat, non præualeat, ubi tu es iudex ac fautor: uel, ut alia habet litera, non temere agat. Videtur hic mihi uates breuibus quorundam leuitatem, naturamque paululum, quam fas est, audaciorum, uoluisse exprimere. Hi enim aliquando cum cæteris omnibus sint & doctrina & moribus inferiores, audent tamẽ ad omnia, quæ tractanda sunt, siue humana, siue diuina sint, suum ingerere iudicium, ne dicã temeritatẽ. Sed quia id uiti genus immedicabile ferme uisum est humanis rationibus, orat uates, ut a diuina manu rescindatur, ne in futurum, quod ait Felix, corroboretur.

Iudicentur gentes in conspectu tuo.

O terrificam imprecationem. Gens, inquit, scelerata hæc: hæc, inquam, quæ coram mundo uult, etiam cum manifestissima legis iniuria, pro lege stare uideri, ac iudicari: reprimatur, oro, abs te, arguaturque, ac tandem eius causa in conspectu tuo uentiletur, iudiceturque, qui falli non potes.

Constitu Domine legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

Hoc est, da illis aliquem, qui suam illam arrogantiam reprimat. Vel, ut reddit Felix: Pone Domine iugum ipsis. Potentes se faciunt, sed a Deo uel leuissima castigatione uisitati, cernunt se nihil aliud esse, quam homines. Diuus Hieronymus legit Terrorem, ubi nos legimus Latorẽ: quasi uates Deum oret, ut tyrannis, tyrannorumque satellitibus ac magistratibus, terrorem per signa & portenta immitrat, ne tam immaniter in Christi pauperes defæuiant: sed cum cernunt ob horrenda illa prodigia esse certam quandam providentiã & uirtutem plusquam humanam, cui omnia obtemperare, uelint nolint, oporteat, ab incæpto resiliant, confidentes se esse homines, & nihil aliud præterea. Huic sententiæ noster adhærens paraphrastes, sic reddit: Incute Domine terrorem illis, & ostende gentes illas impias sibi, ut sentiant homines esse semiris modis miserabiles: uel, ut alius habet interpretes, Ut cognoscant se esse quid mortale, caducum, ærumnosum, nil postea. Qui enim de se sic sentit, quomodo in suæ naturæ consortes tam crudelis erit: tam dirus, tam immanis, ut ipsos ueluti belluas quasdam excruciet & interimat: se uerò ut Deum haberi efflagitet: Verum in re nostra magnopere foret, si nunquam (postquam a nobis nil nisi arrogantiã, fastus, tumor, ac cum superbiã iunctus neglectus sperari potest) nostris ceruicibus concussor aliquis, durusque monitor deesset, siue tyrãnus is esset, siue lex aliqua iniqua, siue morbus sæuior aliquis, siue aliqua alia extrema calamitas: ut uel hoc modo edocti admoneremur, nos homines esse, hoc est, miseros, calamitosos, bullã, umbrã, imò umbrẽ somnium. Hic interponitur selah. Quam uerò aptè, sciunt hi, qui ob continuam propriæ miseriæ considerationem, se ipsos, tanquam feras aliquas indomitas, & timent, & fugiunt.

PSALMVS X. SECVNDVM HEBRAEOS.

Ut quid Domine recessisti longè?

Querelis passim scatet hic psalmus animæ, diuinæ providentiæ imperscrutabiles recessus inuestigare conantis: sed frustra. Quis enim profundissimũ iudiciorum Dei pelagus perscrutari potest? Cur impij prosperantur, ait Esaias: Quis, oro, tam in fide robustus est, qui secum reputans, uirum iustum nullo modo malum, quod queat auertere, laturum: Deum uerò iustissimum, atque adeo ipsam iustitiam, cum omnia possit, tolerare bonos a sceleratissimis quibusque opprimi, quasi non uidere, quæ hic aguntur, non aliquando nutabundus exclamet: Ut quid Domine recessisti longè? hæc secũ. Solet profectò Deus afflictis atque erum nosis adesse: superbos autem, & in aliorum iniurias promptos, deijcere. Quis fit igitur, ut tandiu sinat bonos a malis diuexari? Abest certè procul, nec uidet, aut curat humana. Hæc secum expendens animã mœrore aliquo immenso affecta,

Afecta, quemadmodum de his apud Deum postulare cogitur, ita non potest eum non rogare, atq; opem in tantis rerum difficultatibus nõ implorare. Ait itaq; : Quare homines permittis temerè & casu ferri, quò fors iubet, nec ulla eorum cura tangeris? Num profus omnem de tuis expuisti cogitationem? Metaphora nimirum hæc, sumpta ab ijs uidetur, qui procul à suis positi, relictorum nulla tanguntur cura. Porro anthropopathia est, qua, dum finit Deus perditos homines pro sua libidine debacchari, ac bonos affligere, procul stare dicitur, recessisse, auertisse se, dormire, & similia alia pati.

Despicis in opportunitatibus, in tribulatione?

Felix: Vt quid occultaberis in tempore, in tribulatione? Videtur hic uates inuenere uelle, ac uice miserorum conqueri, Deum longè abesse: aut si adsit, oculos, tempore quo ipsi aduersis agitantur, tegere, ne iniurias, quas ab improbis tolerant, uideat. Cæterum in opportunitates, quas hic nominat propheta, tempus scilicet ad ferendas afflictis suppetias idoneum, ipse Deus nouit: nos enim ad tam alta iudicia perscrutanda profus hebetes sumus.

Dum superbit impius, incenditur pauper.

Turgescit impius, ac superbia inflatur, cum, nemine cõtradicente, imò omnibus applaudentibus & laudantibus, regnat: suaq; desideria fauente, ut sic dicã, uniuerso, ut lubet, implet. Quæ pestis maior, quàm nostris ineptissimis plaufibus improbos in improbitate stabilire: atq; id agere laudibus, quòd qui sordidi sunt, sordescant magis? Interim uero quòd exitialis hæc flamma in dies magis inualescit, incenditur pauper, affligitur, cruciatur, zeloq; fidei totus exæstuat. Impossibile enim est, hominẽ diuini honoris studiosum, absq; extremis animi cruciatibus posse intueri, quæ quotidie in rebus pub. in urbibus, in priuatis edibus, in templis, in ipsissimisq; templorum penetralibus perpetrantur. Nullum ignis genus est, ne illius quidem, quem ex Phlegetonte ipso ardenti deriuari aiunt, cum hoc comparandum. Alia litera sic habet: Præ superbia sua insectatur improbus afflictum. Vnde exclamat paraphrastes: Sũma arrogantia impius persequitur pium. Neq; hoc mirum sanè, postquã suos in hoc mundo Deus iussit in crucis amplexibus debere emori. Verum uide arrogantium exitum.

Comprehenduntur in consilijs quibus cogitant.

Hebræis est, cõprehendantur. Quæ extimescenda imprecatio uatis est, in spiritu cernentis, eos nullo modo posse resipiscere. Quid hoc iudicio calamitosius? Quid tam horrendum, uel in ipsis inferorũ sedibus, unquam uisum est, quàm impium hominem intueri mille nefandorum operum maculis conspurcatum, nolle, propterea non posse, ad æquiorẽ mentem transire? Hinc enim fieri æquissimo Dei iudicio sanctissimi asserunt uiri, quòd qui longo habitu in peccatis induruere, minimè queant, nisi maximo miraculo, in resipiscentiam uenire: sed potius, ut alius reddit interpret, apprehendant beneplacita, quæ excogitauerunt, qua quidem re nõ infelicius, aut dici, aut excogitari potest. Num id uerum est, peccatorẽ hominem inueniri, cui, quòd malum corde concepit, exequi permittitur ac perficere? Hæc enim incoelicißima est comprehensio, qua irretitur is, qui ideo derelinquitur à Deo, quia sponte sua malus est: diuinæq; bonitati, quæ æquè omnes ad se prouocat, blandèq; inuitat, reluctãs, haud aliunde, sed à seipso, atq; à uoluntarijs, proprijsq; consilijs in præceptis agitatur. Est rursus alia litera: Coadiuuantur, inquit, in consilijs, quæ cogitant. Neq; hoc rarũ inter nos. Nonne quotidie cernimus omnia ferè, quæ ad luxum, quæq; impia ad uota perditorũ hominum faciunt, abundè, à quo fato nescio, suppeditari? Quis iam ditior inter ciues? quis agris, honoribus, donis, facultatibus, liberis, tam potens? Hæc enim omnia impium hominem adiuuant ad maiorem ignorantiam tum Dei, tum sui; quo sanè morbo nescio an sit alius tam lethalis.

Quoniam laudatur peccator in desiderijs anima sua.

Hic monet Eutymius, Quoniã seu Quia, dictiones apud Hebræos non semper

c causam reddere, sed aliquando aduerbium esse confirmandi: interdum etiam, iuxta usum idiomatis, superfluas esse, sed solummodo positas esse ornatus causa. Sensus igitur: Adeo enim præualuit error ac uitium huiuscem iodi, ut non solum non inueniatur qui peccatorem à uia illa sua nefanda auertat, sed neq; desint qui laudibus eum extollant palpentq;, in his præsertim quæ effrenata illi libido suggerit, ac quæ infinita concupiscentiarū flamma proponit. Veri im longè alium sensum esse ostendit Hebræa litera, quæ sic habet: Nam laudat impius de desiderio animæ suæ. Cuius sensum ita reddit paraphrastes: Placet enim impius ipse sibi, & facit quicquid illi petulantia animi suggerit. Neq; hoc satis: siquidem, ut alius inquit interpres, improbus laudat suos coplices, ob ea quæ ipse spurcissimis desiderijs affectat animo: eadem enim & ipsi sectantur. Chaldaeus uero sic: Quare iactatur impius super concupiscentia animæ suæ? Vide quantum uariant interdum interpretationes, ac æquè desudent interpretes, in his maximè quæ ex amphibola breuitate fiunt mutila.

Et iniquus benedicitur.

Felix: Et iniquus benedicit blasphemanti Dominū. Quid hac impietate grauius? quid scelestius? Ad tam enimOLIDAM rerum faciem peruentum est, ut non desint, ut ait paraphrastes, qui adulent iniquo tam manifestè blasphemus in Dominum? Mens igitur prophetæ est, improbos ac scelerosos illos in hoc uersu describere, qui & seipsos & alios perueritatis nomine, cum aperta Dei contumelia ac blasphemia laudare soliti sunt. Nedum quidem hoc, sed ab alijs etiam plurimis laudantur, ac, si Deo placet, ad cælum usque extolluntur: adeo præposterè uiuunt, uel ea sanè uita, quæ iam omni facinorosa audaciæ obnoxia sit. Quid iam, oro, adolescentem natura simplices ad temerarios illos alieni thori congressus, ad furta, ad homicidia coniecit, nisi genus istud nefandorum hominum, qui cum bona sua omnia in ganeis decoxerint, interq; aleatores ac parasitos confenerint, corruptores tandem puerorū efficiuntur, & illorum maximè qui facultatis patriæ profusiores uidentur? Sed quemadmodum hi inter ciues, cum nonnullis alijs uitiorum monstris tolerantur, ut sunt usurae, artesq; meretricia, ludi il liberales, & similia: ita nullo modo in rerum sacrarum administratione ferri debent, ne, quod aiunt, ad ingenium lupus. Malus enim suarum rerum custos, bonus haudquaquam aliorum esse poterit.

Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quaeret.

Factum hic minimè tolerandum, atque arrogantiam illorum, quos supra peccatores & iniquos appellauit, uult uates ostendere. Irritat igitur illi Dominum, inq; suum exitium prouocant, coguntq;, ut sic dicam, sua illa in malis pertinacia. Qui enim eius generis maculis conspersus est, raro ad synceriores uitæ statum se transfert, sed potius secundum multitudinē iræ suæ non quaeret, uel, ut diuus interpretatur Hieronymus, secundum altitudinem furoris sui non requiret. cuius is sensus erit: Secundum quod profunditas iræ suæ atque superbiae eum extimulat, non curabit de Deo: consilia tantum propria requiret, sequeturq;, non Dei. Ideo subiungit uates: Non est Deus in conspectu eius. Vide quò nos trahit mens improba, corq; ad iniquitatem uegetum. Verum si uellet quis uerbum è uerbo reddere, sic esset uertendum: Improbus præ sublimitate nasi sui non requiret: ut nasum sublimem ferre, superbiae indicium esse non ignores. Hi quidem nunquam requirunt, id est, nil pensi habent, neminem metuunt: nunquam inquirunt, liceat necne, quod agunt, an deceat, an sit utile, an honestum, aut minus: sed in omnibus suo arbitrio, libidine, ac ferarum more, impetu feruntur. Ex qua quidem impudentia illud emanat, quò d

Non est Deus in conspectu eius.

Vel, ut diuus legit Hieronymus, Non Deus in omnibus cogitationibus suis, hoc est, id sunt omnes eius cogitationes, id caput omnium illi est consiliorum, quòd non sit Deus. Parum aliter Felix: Non est Deus omnes cogitationes eius. id est,

A id est, quicquid cogitat, non est Deus: sed gloria, sed ambitio, sed fastus, sed ficta religio, pecunia, furor, ira, scortatio: sibi enim persuadere nitit, quod qui hæc punit, non sit Deus. Atque hoc est quod alio in psalmo dicit, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Qua quidem persuasione qui infecti sunt, nihil non turpitudinis moliri audent. Quare,

Inquinatae sunt viae illius in omni tempore.

Adeo, inquit, indies magis corruptitur eius uita, ut nunquam speres meliora. Iam prorsus de illo cõclamatum est. Secus Hebr. Idcirco Felix sic: Prosperantur uia eius in omni tempore. Nullum certè aliud tam terrificum potest esse iudicium, quam cum Deus sinit res impijs ad uota succedere. Atq; hinc illud esse arbitror, quod Dominus ait: Misereamur impio, ne discat facere iustitiam. Talem equidem, ô Domine, nollem misericordiam. Sensus ergo: Quicquid enim instituit uir improbus, prosperè ei succedit. Cupit ille quicquid libuerit, nec difficile potitur cupitis: ita ut iudicium sententiæ Dei ab eo prorsus semota uideatur, cum secundum eius merita non iudicat. Vnde alia est litera ex Hebræo, hoc modo: Iudicia tua, ô excelsè, ab illo sublata sunt. quod noster interpres sic reddit:

Auferuntur iudicia tua à facie eius, omnium inimicorum suorum dominabitur.

Aliquãto lucidius habet Hebræus: Alitè à cõspectu illius iudicia tua. hoc est, ardua illi tua erunt iudicia, quæ minimè apprehendere poterit. Ille enim modis omnibus, omniq; hora ac loco nocere dat operam: quid uerò de se statuas, ignorat prorsus. Quare turgidior factus, atq; efferatior, confidit se, uel solo flatu suos posse sternere aduersarios. Idcirco Hebræis est: Omnes inimicos suos flatu prosternet. Queritur uates, & ego quidem cum ipso, tantum potentiæ ac successus, dari improbis, ut uel solo spiritu, si tantum moti grandius spirare cõperint, obuios quosq; sibi hostes sternere sese posse putet. Solent enim qui eiusmodi sunt, dum eis omnia pro animi sententia eueniunt, fortis suæ miserrimæ, ac conditionis oblitæ, mirum in modum tumere, & immane, nescio quod spirare, præsertim cum ira conciti, & superos & inferos in aciem prouocant. Hincq; illa tantæ securitatis persuasio originem habet, de qua uates in sequenti uersu sic:

Dixit enim in corde suo, non mouebo à generatione in generationem, sine malo.

Hoc est quod dicere uult: Cogitauit firmauitq; id apud se: sic credidit, neque aliud sibi persuaderi uoluit. Non mouebo: uel, ut legit Felix, Non elaboro à generatione & generatione: hoc est, per multa secula non nutabo, nihilq; accidet incommodi, eò quod nihil infortunij experior. Sine malo, præcisa locutio, sed tumoris plena: addendum est, uiuam, seu, ero: ut dicas, sine malo uiuam, aut ero. Ad tantam ne mentis insaniam deuenire potest homo aliquis, ut hæc dicat? Scilicet par est, ut quæ Deo tantummodo conueniunt, sibi arroget. Persuasum ne habet Adæ filius longissimo se uicturum tempore, in uita hac tam labili, nec incommodi quicquam accepturum: semper felix ero: sine malo uiuam: Quid, quæso, id aliud esse ducimus, quàm quod olim stultissimus ille angelus dixit? Similis, ait, ero altissimi. Quid illud rursum, quo persuasi primi parentes, comederunt uiam illam acerbam, per cuius gustum, quicquid iam uiuunt posteris, totum etiamnum coacescit? Eritis, ait serpens, sicut dii.

Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine & dolo: sub lingua eius labor & dolor.

Descripta superius improborum felicitate (ut eos tam digno honestem uocabulo) transit propheta ad uias illorum nocendi, opprimendiq; innocuos, manifestandas, & dicit, quod omnia quæ loquitur uir improbus, execrabilia sunt, & digna odio, cum omnibus maledicat, obtrectet, spernat omnes ac uituperet. Sed hic oc cultioris nescio quid intelligentiæ uidetur innuere litera, quæ est Hebræis: Improbus, aiunt, implet os suum periurio. nec ab re asserunt uerbum, Implet, positum, cum is mos & consuetudo illis sit, qui Deo & hominibus infensi sunt, quod non tantum deierare contenti sunt, nisi pleno ore, multaq; obstinatione præferant sese ex animo, & uerè deierare. Simulachrum hoc impietatis, forensibus, in con-

Centionibus clarius, quæ alio in loco cerni potest. Porro pro maledictione, quicquid uulgo docetur, quod aut hæresim sapiat, aut turpem uitam, intelligunt quidam: quemadmodum pastoris benedictionem, doctrinæ ac uitæ sanctitatem prætereendere arbitrantur: alioqui ubi in pastore scientia & sanctitas locum non habent, cur eum pastorem uerius dicam, quam opilionem, non uideo. Quod si tamen horum alterutrum, quæ nostra est debilitas, tantummodo est expetendum, malo sanctitatem uitæ. Sat enim doctus est, qui sanctus est. Amaritudine, hoc est, ut ait Eutyminus, iracundia: cum non nisi summa exagitatus iracundia loqui potest. Hebræi habent, fraude: quod quidem bene conuenit cum dolo: quanquam pro dolo, alia litera habeat, auaritia. Vtrumque enim perditorum hominum consuetudini bellicosissime quadrat, qui omnia & supera & infera arrogantissime confundere soliti sunt. Sed de auaritia postea. Sub lingua eius labor & dolor. Num tibi uideatur hic uates dicere, ac eiusmodi uerborum cõgerie attestari, illius generis homines, cunctas suas actiones, atque intimos animi motus omnes, mendacibus, dolis, fallacibus, periuribusque commiscere? Quid laborem, doloremque continuum in tam male affectis pectoribus memorem, cum iniquus nihil non molestum, & quod prius in se, in alijs postea, laborem dolorumque pariat, loqui possit? Hebræi habent: Sub lingua eius molestia & prauitas, seu iniuria: nam quicquid lingua eius profert, iniuria est, ac prauitas. Verum postquam lingua tam presentaneum uirus per se admodum exitiale est, ut merito serpentibus, illis comparari queat, qui in siticulosis Africæ littoribus enutriuntur, quicquid, ut scribit Plinius, solo sibilo cæteros serpentes fugant, frutices nec contactos necant, afflatos uero exurunt: tamen adhuc illi animum ad execrabilia, ac magis detestanda promouent. Nam,

Sedet in insidijs cum diuitibus, in occultis, ut interficiat innocentem.

D Ecce aliud peruersi cordis indicium. Iniquorum enim uitam comparat propheta, tum leoni in specu aliquo latitanti, prædamque expectanti: tum latroni qui in desertis locis, aut saltibus uitam degens, clam habitat, siletque, ut prætereuntes adoriatur. Verum cum diuitum fiat mentio, seu, ut est in Hebræo. Sedet in insidijs in atrijs: uideatur aliud genus latronum ab illo, quod clam degit in nemorosis locis, exprimere uoluisse: eorum scilicet qui in ipsis aulis, atrijsque principalibus reipublicæ populos deprædantur. Et sic erit sensus: Cum alij in desertis ac solitudinibus insidiantur, latrocinanturque: hi domi, ac in urbibus: illi hospites, isti ciues expoliant. Ab illis interdum pietatem aliquam prodixisse, & uidimus, & experti sumus: ab istis, ne umbram quidem, adeo suorum ciuium sanguinem, peculium, fortunas, uitam tandem expetunt. Ad hæc, quis crudelior unquam uisus est, aut latro, aut prædo, aut pirata quoque, quam is qui usuris, nefandissimisque uersuris ac depeculationibus integras respublicas exhaurit? Quid putas aliud sibi uoluisse Hieremiam, cum ait? A minimo usque ad maiorem omnes auaritiæ student. A propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Hi sunt igitur qui sedent insidiantes in atrijs, in aulis, in ipsis intimis uisceribus ciuitatum (ne dicam modo de illis, qui quascunque uoluerint res undique ueniantur, atque emunt, ut postea quanto libuerit precio distrahant) ut interficiant innocentem, æriusque alieno obstructum, atque eum quidem, cuius nullo suo uitio, res alius decoxit.

Oculi eius in pauperem respiciunt.

Arsiduam perpetuamque insidiatoris narrat attentionem uates: qui cum pertranseuntem aliquem uiderit, summa diligentia, uel irreuerberatis oculis obseruat, quomodo eum comprehendat: sumpta nimirum similitudine à latronibus, haud multum hisce à nostris domesticis dissimilibus, qui totis in hoc uiribus incumbunt, quomodo miserorum calamitatibus res suas accumulent. Et quod hic legimus, pauperem, nomen magis miserabile exprimunt Hebræi. Eadem enim dictio, oppressum, uiribus exutum, confractumue significat: ut ferè semper eos appellat uates, qui obteri solent, bonisque omnibus denudari ab impijs: eo depingere intendens, quales ab illorum rapacitate reddantur, haud quales fuerint anteaquam

A anteaquam illis facti essent obnoxij, alioqui quomodo iam cōfractis, ac ad summam inopiam redactis insidiarentur?

Insidiatur quasi leo in spelunca sua.

Quis hic non miretur tantam uatis in translationibus copiam? Animus eius est, ut ostendat his similitudinem tropis, quàm ardentem flagrent peruersi, nefarijque homines, atque adeò ipsi spiritus nequam, innocētes uel usque in cinerem redigere. Ait enim, illos plus quàm leones callere insidiandi artes, plus quàm latrones, plus quàm aucupes. Nam quemadmodum leo in antro delitescens speculatur, si quod ex minutiori grege animal incautum, nihilque insidiarum aduertens pertrāseat: ita improbi, ita dæmones, incautas animas, si ex ijs forsan è mandra aberret aliqua, contemplantur.

Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum.

Perstat propheta in metaphora leonis, & sic ordinanda est litera: Ipse insidiatur rapere pauperē, ut rapiat pauperem. hoc est, insidiatur ut rapiat, quia pauper est, quia fidelis, quia Dei amicus, quem ipse infelix odio habet. Sed cur rapit? ut attrahat eum, hoc est, ut eum deglubat, ac discerpat. Iam illud non omittendum, quò uates pathos mouere intendit, cum dicit, secundū ueriores literas, Insidiatur ut rapiat pauperē, ut rapiat pauperem: quas duas clausulas non sine singultu auctoris prolatas fuisse existimo, & est sensus, Illum, illum, quem à calamitatibus par fuerat eximi, insectatur, & miseriam miseriam accumulatur. Neque illud quoque silendum, quòd Hebræi, Attrahit eum, cōnectunt cum sequētis uersus principio: ut sit sensus, Attrahit eum ut dilaniet: dilaniabit enim absque ulla cōmiseratione, quicumque in illius rete aut laqueum inciderit. Litera enim Hebræis hæc est: Insidiatur ut corripiat afflictum. Corripit afflictū, cum trahet eum in rete suum. Quis sensus, quia uisus est uerus, mihi admodū arrisit, nec alium quærendum esse censi. Tamen ne noster interpres suo etiam ipse defraudetur, interim dicendum,

In laqueo suo humiliabit eum.

Id est, dolo & calliditate, qui nefandorum hominum laquei sunt, illaqueabit eum, ac ad terram deijciet, prosternetque & occidet. Inclinet se, & cadet, ad pauperem referunt. & est sensus, quòd pauper inclinabit se, hoc est, ob atrocitatem afflictionū, ad terram incuruabitur, & cadet tandem, cum dominatus fuerit pauperem, cum scilicet impius manus sacrilegas erexerit super innocuos. Et hæc secundum literam nostri interpretis. Verum, quoniā, ut dixi, huius uersus principium, scilicet, In laqueo suo, connexum est Hebræis fini præcedentis: & ille sensus uisus est, quem sequi debeam, ab hoc non declinare animus est, tum ob multa, tum uel maximè, quòd uates in similitudine à leone in insidijs latitāte mutata perseverat. Sic enim Hebræi: Cōprimit se leo, deijciet, & cadit uiribus eius cœtus confractorū. Ferè idem Felix: Subsidentem, inquit, humiliabit, & cadet in fortitudine eius exercitus contritorū. Quæ metaphora, ut idem sæpe repetam, est à leone subsidente, & inclinante se in spelunca, ut incauta animātia capiat, desumpta. Quemadmodū enim ille comprimit sese, & incuruat, & deijciet, ut eo fortius in prædam insiliat: ita miserorum oppressores, ita hæretici, ita adulatores sese, uafri homines interdū demittunt, & se cum deiectis deijciunt, cum flentibus flent, quo cōmodius hisce dolosis artibus inescatos opprimant, & cōminuant. Sic uides, quomodo ex peruersorū hominum, nec minus dæmonum uafra ac dolosa deiectione, cadat exercitus contritorū. Eo enim iam robore sunt, ut innoxiorum facile multitudinem, quam exercitū uocat ob assiduam cum hostibus conflictationem, prosternere queant. Sed unde hoc, quæso?

Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus.

Si quis auet rationē intelligere, causā uel non ignorare, quam ob rem improbi, omni humanitate exuti, tanta cum sæuitia miseros ciues insectent, decipiant, irretiant, fraudent, dispolient, extinguāt, ut in huiusmodi nocendi studio, atque arte, rapacitatem latronum, leonum truculentiam, ac dolos aucupum superent: eam

C esse dicit propheta, quod dicunt in corde suo, hoc est, secum cogitāt, definiuntq̄, non esse Deum, qui rerum præsentium curam habeat. Auertit faciem suam, inquit, ne unquam ista, quæ hic fiunt, uideat. Nō curat quæ hic agunt homines. Excidit illi prorsus de humanis actibus memoria. Hinc enim apte admodum, ut cætera paraphrastes: Persuasit, inquit, sibi Deū negligere hæc, & auertere faciem suam ab his, nec habiturum unquam rationem horum. Quare his tam inhumanis, tam uē diris, nec omnino tolerandis actionibus consideratis,

Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum.

Iam uates cōnumeratis pauperum Dei calamitatibus, transit ad sanctarū animarum preces ac gemitus, quibus Deū ipsum, quō tandem ad suos respiciat, sumatq̄ pœnas de improbis illis, qui feritate ac sæuitia, uel cū ipsis Hircanis tigribus contendere possent, orare soliti sunt. Et primū, ut Dei potentia, quæ iacere dicitur dum non succurrit, sese exerat demum, rogat: nec tam diu suos sinat cultores ita inhumaniter à malorū petulantia tractari. Exurge Domine Deus. Satis iam superius de his familiaribus tropis prophetae est dictū. Ad sensum igitur; Expergiscere Domine ad ultionem. Exaltetur manus tua, hoc est, leua in altum, percussurus ualidius, manū tuam. Metaphora quippe hæc inde sumpta uidetur, quod hi qui aliquem paulūm atrociter percutere intendunt, dexteram, quantum in sublime possunt, leuant. Ne obliuiscaris pauperum. hoc est, ne negliges tuos omni humano auxilio destitutos: his fer opem, ne quando à maledicis dici cōtingat, te facile illorum obliuisci, quos tibi cordi esse in primis oportuit.

Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requireret.

D Est perinde, atq̄ si dicat: Qua bonitate, quæ uē patientia, impium ferre potes tam manifestè blasphemum, ut audeat dicere non esse Deum: nō esse prouidentiam in coelis ullam, quæ sit ista cura? Hebræis autē sic est litera: Cur laecestis improbus maledicto Deū? dicit in corde suo, non requireret. Atqui uel ex hoc unico uersu perpendi potest, sanctos Dei uiros, non sui causa, sed gloriæ diuinæ gratia, uindictam efflagitare: proinde summam hic animi indignationem, ob læsam Dei gloriā, in sanctis uidere est. Primum enim hoc indicat interrogatio, Cur laecestis impius Deum? Deinde personæ mutatio, postremum oratio mutila, Non requireret. hoc est, apud se cogitat impius, quod tu Deus nō requireret, neq̄ ultionem fumes. Vides quomodo Dei bonitate ac patientia abutuntur nonnulli? Mira nimirum impietas, diuinam indulgentiam, patientiamq̄, ab improbis stupiditatem reputari.

Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.

Sensus est: Oblatrat enim peruersus ille maledicus, te non inquisiturū de suis actionibus: at secus experietur infelix. Vides siquidem tu, & laborē, doloremq̄ hominum omnium iniuria affectorum cōspicis: iramq̄, & furorem illorum, qui iniurias inferūt, optimè cōsideras, & subtiliter (sic ait Eutymius) magno cum examine discernis, ut in futurum eos pœnis tradas. Hæc sanctus monachus. Tradit uerò in manus Domini, est ab eius iudicio puniri, req̄ ipsa experiri, quod Deus non sinat in perpetuū, licet ad tempus dissimulare uideatur, malos in bonos desæuire. Similitudo nimirum ab operantibus accepta, qui tum opus exequi dicuntur, cum illud in manus accipiūt. Sic Iurisconsulti, sic aduocati, sic procuratores, sic cæteri causarum disquisitores, pupillorū ac uiduarum, illarum maximè, quæ ueræ uiduæ sunt, ut ait Paulus, causas in manu habere dicuntur, cum eas à luporum ingluuie, ut tenentur, uendicant.

Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.

Pauper, orphanus, pupillus, uidua, in scripturis pro quocūq̄ ab omnibus destituto, & qui omnibus omnium iniurijs facile obnoxius est, accipi solet. Et quia Deus his potissimum, qui ab hominibus prorsus deseruntur, citius consulere, opemq̄ illis ferre consueuit, scriptura propè ad agij loco, eum iudicem esse uiduarum, pauperum orphanorumq̄, omnium scilicet afflictorum, iactitat. Horum igitur

A tur causa, ait, tibi est derelicta. uel, ut legit Hebraeus: Super te relinquet oppressus. hoc est, causam suam tibi committet oppressus. nam pupillorum semper, quæ tua est bonitas, curam habere es solitus. Malè enim se haberent res nostræ, hoc est, mortalium, si tyranni, ac cætera huius generis monstra, impunè, & pro libidine in miseros ciues grassarentur: ipsi uerò omni humano auxiliò denudati, nec Deo quidem essent cura. Nolite timere, ait Moses ad populũ: state, & uidete magnaia Domini, quæ facturus est hodie. Aegyptios enim quos nunc uidetis, nequaquã ultra uidebitis usq; in sempiternum. Quam uellem animo liberò, atq; humano, huiusmodi tractarent comminationes, mundi principes, atq; animarum antistites, & rectores. Quod si tamen fastus aliquis, aut arrogantia à mundo illis conceditur: quid monstri id est, in Dei ecclesia, in templis, in ipsis quoque sacrarum sepium cellulis & antris, mortuorum scilicet domicilijs, inueniri superbiam, & dominandi ambitionem? Cuperem equidem, sic me Deus amet, cum meo Paulo, anathema fieri à Christo, modò sanctissimum eius nomen & gloria, passim ab omnibus magis, quam propria celebritas, quam magistratus, quam mundus iste concupiscentiarum omnium irrationabilium nutritor, amaretur. Felix profectò religio Christiana, Felix princeps, Felix ciuis, si ea sibi ratione uiuendum in terris arbitrarentur, ut bona sua omnia in cœlis esse iudicarent & crederent: Christusq; ardentius coleretur, quam æs, aut rerum mundanarum possessio, & scortum, & si quid turpius est.

Contere brachium peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius, & non inuenietur.

B Confringe, inquit, potentiã improbi, in qua tam arroganter cõfidit. Non nos moueat ad distinctiones inter peccatorẽ & malignum, nominum uarietas: absurda plerunq; sunt, & parum ad institutũ facientes. Logice enim tractandarũ scripturarum spiritalis est, ac quieta: nõ illa contentionum plenissima, quæ cum nimium audax sit, ac in partiẽdis omnibus importuna, plerunq; nos in suis illis bellicibus diuisionibus, adeò diuidit & confundit, ut ignoremus quẽ maximè sensum in scripturis sequi debeamus. Hic enim cupit, oratq; uates, illorum, qui iam ad omnis generis flagitiorum culmen peruenerunt, brachium, potentiã scilicet atq; imperium conteri. Quæretur peccatum illius, abs te uidelicet. Quod melius expressit Felix: Inquires, inquit. Et est sensus: Postq; cœperis illius improbitatẽ per iudicium inquirere & inuestigare, qui interim dicit in corde suo, quòd nõ requires: postquã, inquam, cœperis instituere quæstionẽ, eiusq; mala denudare ac iudicare, statim iniquitas eius quæ alijs noceat, nõ erit, desinet, euanescit. Vel, non inuenietur qui malè agat, iudicio tuo æquissimo perterritus. Ceterum, quomodo non etiam iustissimus quisq; statim à lite cessabit, causaq; cedet, si in iudicio cum Deo illum intrare contingat, quando coram ipso, ne astra quidem ipsa munda sunt? atq; olim in beatis angelis prauitas inuenta est? Multo magis igitur cum malorum operationes excuti cœperint, euanescent omnino, terga dabunt, projicienturq; tanquam quisquiliæ leuissimæ à facie uenti.

Dominus regnabit in æternum, & in seculum seculi: peribitis gentes de terra illius.

More suo uates de concessa diuinitus ope gratulationem celebrat. Certè suos Deus deserere non potest. Ideo in omnibus fermè psalmis, in quib. pro liberatione à malis oratur, subiuncta est simul & gratiarum actio pro iam percepta. Ita in hoc psalmo, post ardentissimam contra miserorum oppressores imprecationem, tanquã exorato iam Domino, impetrataq; in illos ultione, gloriari sanctos, hostibusq; insultare facit, hoc modo: Dominus regnabit in æternum, & in seculũ seculi: peribitis gentes de terra illius. hoc est, negabãt illi Deum curam rerum humanarum habere: ridebantq; eos, qui Deum rerum omnium providentiã habere, cunctãue exactissimè diiudicare ac regere, asseuerabãt. At secus, suo maximo malo, experti sunt: eum scilicet sempiternum omnium regem, potentissimumq; iudicem esse. Vos gentes impuræ & exleges, eradicabimini in præsentiarum de hoc mundo, qui illius est, non uester: postea uerò de terra illa uiuentiũ, cuius Do

C minus rex ipse est æternus, summa cum ignominia arcebimini. Hoc idē post patrem cōminatus est Solomon, in suis Prouerbijs dicens: Impij de terra perdentur.

Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.

Causam reddit uates quamobrē Dominus iudicio in scelestos homines seuerissimo usus sit, atq; utatur continuo, ut de terra illius funditus extirpentur, quæ est maxima omnium pœnarum. Non quis mihi modò teterrimos inferorū ignes, aut sulphureos halitus, cruciatūsue cæteros animarū, miserorum in imo Phlegæontis lacu iacentium memoret: secludi enim à felicissimo Dei aspectu in æternum, ea est pœnarum omnium acerbissima. Desiderium, ait, pauperū exaudiuit Dominus. Quid putas quantum commoueant pñj patris animū, gemitus illi afflictorum? suspiria? singultūsue ab imis cordis radicibus euulsi? quid lachrymæ illæ? quid planctus? quid eiulatus uiduarū, orphanorumq; & omnium illorum, qui ob continuas minas, oppressiones, depopulationes, cædes, cōfiscationesq; (quod aiunt) bonorum, querelis magis ac lamentis uitam miseram sustentant, quam pane, aut alio cibo simili? Hæc nempe sunt desideria, quæ à Domino exaudiiri clamat uates. Porro quid censes aliud expeti posse à uiro illo, cuius corpusculum in terris utcumq; uictitat, cor autē eius in cœlo fixum ac uegetum, ardet totum cum Deo unitum, atq; per amorē & cognitionem in ipsum prorsus transformatum, nisi ut in terra, quemadmodum in cœlo, fiat Dei uoluntas? ut eius sanctificetur nomen? utq; illius tandem adueniat regnum? hoc est, ut blasphemi, ut maledici, ut disseminatores dissidiorum, ut impuri, ut rapaces, ut simulatores, elati, ambitiosi, tyranni demum de terra extirpentur, quò pax, quò iustitia, quò tranquillitas, quò charitas tum in Deum, tum in homines, ob illorum scelera fugata, redeant, in ipsaq; locum habeant, & nobiscum habitent?

D *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.*

Non mirū sanè esse debet, si Dominus aures illas suas pientissimas, ad cor nostrum præparatum ad exorandum aliquid, quod eius sit uoluntatis, porrigit, cum ipsius præparationis ille autor sit, ac dator. Quare sic reddunt Hebræi: Diriges cor eorum, auscultabit auris tua. Nam quid oremus sicut oportet, ipsi nescimus, ut ait Paulus: multo minus quomodo, aut quo exordio rem tãtam inceptemus. Sed ipse Christus adiuuat infirmitatem nostram, ac postulat pro nobis. Vides igitur, uelle præparari, nedum quidem præparationem ad orandū, donum Dei esse, modo altissimis illis primis ab Deo oblati inspirationibus nō reluctemur. Porrigit enim Deus, atq; offert homini sua dona: non cogit tamen, ut illa admitat: quanquam assensus illi etiam, & uoluntas, & ipsa quoq; potestas ad amplectendum bona, non secus donum Dei sint, quam illud est, quo assiduus cœlitus admonemur afflatibus, ueluti à solis radijs, ne lucem oblatā aspernemur. Verūm & illud interim fatendū (ne quæ donorum omniū sit uis ignoremus) arbitrium quoq; nostrum inter diuina dona in primo rerum exordio homini data, cōnummandum: quo, tanquam oculo, ut nonnulli asserere uidentur è nobis effosso, id ferè fit, quod diuus scribit Dionysius, ac si quis, sole suos radios sanis largiente oculis, sibi oculos eruens, solaris luminis particeps fieri postulet. Paraphrastes enim sic hunc uersum reddit: Desideria pïorum audiuisti Domine, gubernabis corda ipsorum, præparabis aures tuas precibus eorum.

Indicare pupillo & humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Felix sic: Vt iudices orphanū, & pauperem, ac si dicat, Auscultauit auris tua, de quibus te interpellant miseri, ac eorum desideria & uota exaudiisti, ad hoc sanè, ut iudices illorū causam, qui humano prorsus destituti sunt patrocínio, ne ultra homo adijciat adeo insolescere super terrā. Vt quid enim ob uires, aut uirtutes aliquas tibi diuinitus concessas, aut potentiam & dignitatem plerunq; in immerito collocatā, homo è terra prognate intumescis? Dominus enim est qui humiliū causam tutatur. Tu interim homo bulla, tua sorte mortali te ipsum metire. Notat Felix in hoc loco henos poni, ubi nos hominem legimus, quæ dictio hominem planè abiectum, & uilem significat: quare melius putat hoc modo legendum,

A dum, Ne pergat conterere, homo ex terra, id est, homo abiectus & uilis, qui ex terra est, terrenaq; meditatur, ceteros ex terra. Vel, ut ipse quoque interpretatur: Ne addat amplius ut opprimat homo ex terra. id est, homo impius, terrenusq;, ne pergat conterere iustos. Quocirca sic reddit paraphraſtes: Vindica pupillum & humilem, ne mortalis homo poſthac uim audeat inferre.

PSALMVS DAVID IN FINEM, XI.

IN Domino confido.

I Psalmus est, mortales omnes, modo uelint, in Christum, qui finis est noster, perfecta q; uirtutum omnium consummatio, dirigens. Olim enim Dauid à facie regis Saul profugus, nullis in locis, ob exploratorum uigilantiam, tutus considerare diutius poterat. Quacunq; enim in sede latuisset, aut quocunq; proficisceretur, illi non longo intervallo sequentes, eum tandem coegerunt, ut relicto regno Israelis, ad Philisteos transfugeret, hoc est, ad idololatrias. Vide quid agat interdum persecutionum acerbitas. Illos igitur tam passim sibi infensos exprobat uates, conqueriturq;, cur uirum eum, qui semper in Domino fuerit confusus, adeo molestè insectarentur, ut ne in desertis quidem locis sese occultandi daretur facultas: imò de latebra in latebram, de monte in montem oberrare, tanquam auiculam timidam, cui nusquam nidos struere concedatur, impellerent. Umbra prorsus hæc omnia sunt eorum, quæ nunc accidunt. Sunt sanè undiq; circa nos molestissimi hostes, qui nō sinunt animam, quoquo uersum se uertat, tutam esse. Modò enim importunissimas ingerunt cogitationes, arduam esse uiam uirtutum, nos uerò debiles: quocirca nos frustra conari. Modò etiam, quid stulti molimini? Si prædestinati non estis, quò uester is durus tendit labor? Rursum etiã persuadere nituntur, uitã illã, quæ in pietatis exercitio desudat, miseram esse, & arumnosam: contra autem, mundanarum rerum cupidos ac sectatores, bonorum omnium lautitia abundare. Quare cum tam periculosè sese nobis insinua re nitantur suggestiones, ne cedamus tam malo suadori, à patribus admonemur. Offert enim dulcia dæmon unus, alius aspera & amara: caro prouocat, trahunt sensus, illectat mundus, perterrefacit lex. Tu ne cede malis, sed tota fiducia tua sit in Domino: ac dic, in Domino confido.

Quomodo dicitis anima mea, transmigra in montem sicut passer?

O meæ cogitationes, ô tetri spiritus, ô adultores. Qua impudètia me hortari audetis, ut deserta uia Dei, quæ recta est, ac tuta, ad solitudinem, ad montes incultos, ad terram minimè peruiam & aquosam, profugiam? Timidis enim auibus, ut passer est, solet is esse mos, ut de agro in agrum, de monte in montem errando demigrent, simulatq; nulla eis ab aucupibus nidificandi conceditur libertas. Vide, oro, aliam eo periculosiorè cogitationem, quo occultam magis. Transmigra, ait, in montem, hoc est, in proprium sensum, in proprium consiliũ, in proprium amorem. Iam passer es, prudēs scilicet iam es, quid uereris? (ait Hieronymus, passerẽ in scripturis pro prudètia accipi interdũ) iam quidẽ dignus es, ut alios instruas. Quid in imis latitas? Desere iam tandem loca hæc campeſtria, atque ad montes propera. Cur tu perinde, atq; ille, non dignus es, qui ad altiorem gradum proueharis? immeriti ascendunt: tu meritissimus præteriris? Nonne uides tuã in sementem desinere plantam? Ubi tuorum laborum fructus? ubi inedia? ubi curæ illę tam anxie, si uotis optata non respondēt, succeduntq;? Cernis, ô amice, quàm nos occultè adlatrent canes, latètes scilicet cogitationes? At tu, si sapias, prudētissimè respondeas: In Domino, non in rebus hiſce lōgo spacio inferioribus, quàm ea sint, ad quæ expetēda factus est homo, cōfido: hunc amo, hūc uolo, uel ruat mundus.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraauerunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.

Dicat aliquis, cur bone uir in Domino hoc tuo confidis? Quoniã, inquit, ecce peccatores, ecce dæmones, ecce adultores, qui bellicis præparatis armis, inno-

centes, quando maximè non comprehenduntur, aggredi soliti sunt. Huiusmodi enim naturæ hi sunt, propter iam conceptam animi puritatem, & simplicitatem, ut facillè ab acutioribus seducantur ingenijs, ac suggestionibus, ni præstò adfit Deus, qui horum potissimè fautor est & defensor. Porro per sagittas, pharetram & arcum, totum belli apparatus intellige, siue corporeum, siue spirituale id sit. Per illud uerò obscurum, quo recti, ut ait propheta, impetuntur corde, insidias: quod Græcis significantius una dictione exprimitur, ἐν σκοτομίῃ, qua noctem significat, quâdo maximè luna est obscura: quod Latinis esset obscuriluniū. Quæ sanè omnia occultas hostium insidias præcedunt. Quo quidè nocendi genere uti solent dæmones, adultoresq; & amici illi, qui affectu carnis magis, quàm spiritus, erga nos afficiuntur. An nescitis, ait paraphrastes, quoties impij tetenderunt arcus, aptauerunt sagittas suas ad neruum, hoc studiose agentes, ut clam tela sua iacularentur in eos, qui candido sunt pectore, ipsi quidem lædere studuerunt:

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.

Aliam causam ponit, quam obrè Domino fidere debeat. Condidisti, ait, tu Domine leges, iurâq; omnia. Tu mandata, quæ mandasti custodiri nimis, tanquam uirtutum ædificium erexisti. Illi autem & leges, & iura, & madata impudentissimè destruxerunt. Si quidem, tempus faciendi Domine dissipauerunt legem tuam. Hunc esse huius uersus sensum affirmat diui Hieronymi litera. Leges tuas, inquit, destruxerunt. Verum cum secus habeant alij, uisum est etiam alium prætendi sensum. Aiunt enim, fundamenta diruta sunt: ac si uates asserat, res suas adeo deiectas, euersasq; à fundamentis esse, ut nihil prorsus superesset salutis: quocirca eo ardentius confidendum esse in Deo, quo maior est calamitas,

Iustus autem quid fecit?

Quid commeruit? quid tantum delinquere potuit, ut in uita tandiu perduret, quò illud proprijs cernat oculis, de quo iam olim conquestus est Elias? Aras, inquit, tuas destruxerunt, prophetas occiderunt, & ego derelictus sum solus. Plena commiserationis hæc est interrogatio, nec pathetico uacat affectu, quasi diceret: Ego miser, qui nocui unquam nemini, omnibus autem nec requisitus profui, tamen ab amicis deseror: deuincti beneficijs partim me produnt, partim contumelijs insectantur, partim etiam uel eo usque impellunt, ut nullum uspiam mihi supersit confugium. Atqui neq; ob id animum despondeo, sed in Domino eo fortius confido, quo magis ab hostibus meis impetor, & affligor. Is enim in cœlis, omnibus supereminens residet, cunctaq; mortalium, quæ hic aguntur, intuetur, examinat, iudicat.

Dominus, inquam, in templo sancto suo: Dominus in cœlo sedes eius.

Felix sic: Dominus in tēplo sanctitatis eius. Quod si quis adhuc ignorat, ubi habitat Deus, audiat prophetam alium. In sanctis suis, ait habitat Deus, & in cœlis præsidet. Hic enim in terris nobiscum per gratiam, donaq; illa sua sanctissimi spiritus, ac lucē eam, qua nos in se totos rapit, conuersatur: Illic uerò in cœlis perfectissima uisione, æternocq; bono, ac felicitate, præsidet, & suos beat. Talis igitur is est, in quo spem meam omnem collocaui. Nec ab re quidem: nam

Oculi eius in pauperem respiciunt: palpebræ eius interrogant filios hominum.

Dicendum in primis hic esse arbitror, in pauperem, non inueniri in Hebræos: sed tantummodo sic, Oculi eius considerant, palpebræ eius probant filios hominum. uel, ut reddit paraphrastes, Dominus in cœlo habet solium suum, unde oculi eius contemplantur omnia, & palpebræ illius obseruant diligentissimè quæcunque designant posteris Adæ. Quare is sensus esto: Dominus non solum uidet, ac sua illa rerum omnium, ut ait Eutymius, exquisita scientia cognoscit, sed iudicat etiam, æquissimacq; statera mortalium omnium actus librat. Palpebræ enim pro obtutibus ab Hebræis usurpantur: unde alia litera sic habet: Eius intuitus explorat filios Adæ: seu, ut legit Felix, probant, hoc est, discutunt, exami-

mi.

A minant, diligentissimeq; attendunt quicquid moliantur filij Adæ, hominiones scilicet fragiles, & nihili.

Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

Rursus legendū esset, Dominus probat, seu exquirat, ut sensus a peritior redderetur. Et uide, an Felicis litera penè integrum sensum faciat. Dominus, inquit, iustum probabit & impium, & diligentem iniquitatē odio habuit anima eius. Clarius adhuc paraphraestes: Dominus, ait, obseruat & iustum & impium: sed eum qui amans est iniquitatis, odio persequitur ex animo. Vnde in primis admone-mur, quid sit animā Dei odisse aliquē, hoc est, ex animo, ac serio. Hac enim periphrafi intimū odium exprimere uoluit. Porro is diligere iniquitatem dicitur, cui non solū ipsa placet iniquitas, sed & qui eam defendit, amatq; ardentissimè. Nec nos moueat, quod tum hic, tum aliās, Deum habere animā legimus, oculos, palpebras. Sacrarū rerum scriptura, cuius propositum est, omnibus, uel ipsi mulierculis quidem, ut consulat: non uult, cum nobis de ineffabili Deo eloqui instituit, aliter loqui, quàm more humano, ac ueluti de homine, eiusq; natura & effigie, nos loqui consueuimus. Sic enim ad Esaiam locutus est Dominus: Calendas uestras odiuit anima mea. hoc est, ex animo, non fictè odiui. Cæterum Deus mirabili quodam artificio iustū aduersis examinare, perpolireue est solitus, non secus quidem quàm solet aurum aurifex ignitis prunis, ac flamma: ex qua quidē arte, id quod syncerum est, facile secerni potest, ac dignosci: fæx uerò iacet, nihilq; æstimatur. Ita Deus suos per tribulationum ignē excoctos, in lucem educit, ut omnibus palàm, quantum dona tanti opificis ualeant, innotescat. Falluntur sanè hi, qui secus quàm per angustias & æumnas, excelsum sibi uirtutis iter patere existimant: cum rerum harum uel atq; acerbitate, mundanarū rerum amor extenuari soleat, non secus, ac sub malleo ferreo bracteola. Nam quemadmodū ab auro in fornace posito euaporat quicquid alienæ materiæ admixtum fuerat: ita diuinus amor eo perfectior redditur, quo minus iam res conditæ diliguntur. Verum tu, si sapias, quid pœnarum improbos maneat, animo perdende.

Pluet super peccatores laqueos, ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.

Non possum equidem non supremū in modum mirari, ac simul dolere, si sit uis uspiam gentiū, qui iam audeat esse malus, simulatq; passim & legit & audit, quàm horrenda sint illa, quæ à summo rerum omniū iudice parata sunt illis, quibus cum integrū sit, manū uel ad ignem, uel ad aquā porrigere, ad ignem potius, quàm ad aquā admovent. Pluet, inquit, super peccatores laqueos. Alludit enim (ni fallor) uates, ad Sodomorum euerfionem illam tam tetram, ubi nunc lacum Asphaltē, bitumē euomentē limi, esse affirmāt, cuius natura sulphurea est. Horum quippe exterminii, propter insignē suam immanitatem, pro qualibet dira atq; horrida ultione usurpari solet. Pœna profectò tam execrabilī uitio cōdigna: Terrificos cruciatus. Sed ò pœnas omnes suo horrore ac fœditate superans uitium. Potest ne: uerūne est: Christianum hominē ad tantam mentis cæcitatem deuenire, ut membra illa non iam amplius corporea, sed ob sacrā undam spiritalia effecta, tam detestandæ copulæ prostituat? Non credo, licet audiam, licet uideam. Quare ad propositū reuertamur, ne tam sanctas odas, patiensissimi huius uitij uel memoria conspurcet. Laquei enim sunt ea omnia, quæ nos implicat, irretiuntq; & ne euadamus, perstringunt. Quæ sanè, licet cum superioribus tormentorum generibus, quantū ad carnē attinet, horribilia sint, & metu digna, & quæ uerius in futuro seculo apud inferos mortiferis inquinati peccatis experientur, quàm impræsentiarum: tamen neq; ab ijs sunt modò immunes peccatores in anima. His enim æquissimo Dei iudicio laquei cæcitatē animi, atq; desperationis, stupida cum hebetudine intellectus permixtæ iniiciuntur. In hos, inquā, in modum pluiæ diuinitus projiciuntur concupiscentiarum ignes, atq; iræ, sulphurq; detestandī nominis & famæ perpetrati sceleris. Spiritum rursus procellæ in illos iaculatur Deus, quemadmodum meriti sunt: tempestatem scilicet, horroremq; illum, & confusionem, quæ continuis stimulis, uel usq; ad amentiam, exagitant

C conscientiam. Et hæc tandem omnia pars calicis eorum: hoc est, talia bibent. Et est metaphora à ritu antiquo mutuata, quo per conuiuij modiperatores sua cuiq; uini portio, quam hauriret, statuebatur. Ita, ea similitudine, quicquid nobis à Deo uel obuenit, uel statuitur, amarum sit, uel dulce, calix noster est ac portio: quam uelimus, nolimus, bibere necesse est. Sed de calice aliàs.

Quoniam iustus Dominus & iustitias dilexit, æquitatem uidit uultus eius.

Hoc ultimo psalmi uersu rationem reddit, cur Dominus, ex more, bonos exploret, perficiatq; aduersis: malos uero detestetur, atq; in eorum exitium & perditionem, uerberet. Iustus enim cum sit Deus, non potest non amare iustitiã, hoc est, secundum phrasim hebræam, iustitiæ cultores. Quare non absq; ratione est dictum, quod iustitiam dilexit, & æquitatem uidit uultus eius: & est perinde ac dicat, æquitatem aspicit, illiq; fauet. Solent enim qui alicui rei fauere uolunt, non solum uerbis ac nutibus, sed & gestu ac uultu exhilarato præ se ferre animi fauorem. Porro hæc legens quis iam iustitiæ studio defatigari potest, quamlibet malam gratiam rependat mundus? Sat sit, obsecro, nos, qui sub truci aduersitatum malleo expolimur, Deo charos esse. Sat sit, inquam, tam æquum iudicem causam nostram sereno, fauentiq; uultu aspicere. Non nos malæ fortunæ acerbitas ab instituto deturbet, postquam perpetuam, quoad uixerint, suis domesticis exercitationem in cruce esse decreuit Deus.

PSALMVS DAVID *super octauam.* XII.

Auum me fac Domine, quoniam defecit sanctus.

D Psalmum hunc canit uir sanctus: quanquã quis sanctior Christo? Is enim ille est, qui uerè, uel solus, huius mundi pericula, & miseras dignoscere, queriq; potuit in terris uiuens, utpote cui non solum ea, que in imo hoc mundi diuersorio tractantur, nota erant: sed & quæ in ipso patris corde æterna caligine cunctis mortalibus obtecta sunt, erant aperta. De ogochoro, seu octaua, iam est dictum in superioribus. Vir igitur sanctus, ut dicere inceperamus, cum Dei filio queritur, quod rerum summa penes improbos, sed in primis apud delatores & adultores, posita sit: qui quidem primas in rebus publicis dignitates, innoxios quosq; opprimunt. Nullum sanè uulnus acerbius arbitror posse perpeti, uel regnũ, uel rempub. aliquã, quàm cum pestilentissimi homines rerũ summã gubernãt, honorũ uel nulla profus ratio habet. Et quia passim per orbẽ fermè uniuersum idẽ error usque adeo iam proserpsit, ut ne loca quidem sancta ab hac exitiali labe immunia sint: propterea uir tum Dei, tum sanctæ illius ecclesiæ studiosus querit, quoniã defecit sanctus. Sed primũ feruenti ac exestuanti animo exclamat: Saluũ me fac Domine, serua ô Domine, succurre, serua opem. Ita sanè exclamare soliti sumus, cum nihil, in re aliqua, omnino subsidij superesse cernimus: nisiq; Deus actutũ opituletur, actum de nobis putamus. Defecit sanctus: uel, ut alia habet litera, consumptus est sanctus. hoc est, nulli boni supersunt. Enallage numeri est. Credentiũ numerus admodũ diminutus est. Nam fidi qui sint, atq; integri, iam inter mortales esse desierunt. Omnes enim, uel in primis hi, qui aliqua præditi sunt & dignitate & potentia, quæ sua sunt querũt, non quæ IESV CHRISTI. In ipsis enim diminuta est ueritas uitæ, quia corrupta. Diminuta est ueritas doctrinæ, quoniam aut ineruditi sunt, aut falsa docent: diminuta est ueritas iustitiæ, pacis, beneuolentiæ & charitatis tandẽ in populos. At qui querelas hæc à propheta in illos, qui auctoritatem & potentiam super alios nacti, improbè uiuunt, prolatas esse, illud est indicium, quod in sequentibus canitur, Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Qui quidem pauperes, silentij & quietis cupidi cum sint, libenter à uulgi strepitu latitant, cum interim peruersi quidam audaculi sese ad omnia ingerunt, se ostentant, se tamen, ac cæteros infeliciter perturbant. Porro uix dici posset, quantum propheta noster insensus sit omnibus uniuersali quodam modo pec-

A do peccantibus ex malitia ac consulto: sed dolosos potissimum, atq; illos, qui duplici sunt corde, execratur omnino. Et aptè quidem bona omnia à filijs hominum excidisse exposulat uates. Nam ab illis ipsis quidem, à quibus summa uitæ perfectio deriuari debuit, mala omnia emanarūt, emanatq; in dies magis. Quid propterea à reliqua uulgi multitudine expectandū sit, tu qui legis iudica: siquidem ut cætera absurdissima, quæ uulgò fiunt, omittam,

Vana locuti sunt vnusquisq; ad proximum suum: labia dolosa in corde & corde locuti sunt.

Mendacia quisq; loquitur cum socio suo, & apud amicū lingua loquitur fraudulenta, cui duplex animus scelerata suggerit uerba. Sic paraphrastes. Quid nī igitur dicā, querarq; falsim per aulas, per plateas, in nundinis, in domib. quoq; sacris, nedum prophanis, mendacia audiri? deceptiones: simulationes: dolos: postquam audio spiritum asserentem unumquenq; uana cum proximo suo eloqui: Porro labijs dolosis in corde, & corde loqui: uel, ut ait Felix, labiū adulationum in corde, & corde loquentur, est, cum quis eò malitiæ peruenit, ut malum inferre proximo sitiat, bonū tamen uerbis polliceatur. Interim enim applaudit, arridet, adulatur, tempus expectans uenenum euomendi. Hī cum tantummodo sibi ipsi amici sint, idcirco alios fallere, & decipere, ut inde sibi emolumenta & commoda comparent, summa arte inuestigant. Simulatores enim istiusmodi generis homines appellantur, fax scilicet orbis terrarum, ac nautea, omni latrina graueolentior. Verū,

Disperdat Dominus uniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.

Cernis ne quanti uir probus istiusmodi dolosorum hominum pestem faciat: aut quantam animo concipiat indignationē? Disperdat, ait, Dominus uniuersa labia fraudulenta: linguamq; nō nisi turgida, grandiaue, & arrogantia loquentē
B confundat. Falsis enim blanditijs & assentationibus, iungit uates magniloquentiam, illis solitam, qui malis artibus iam demum fessi, ad sedem aliquam concupisitam, uix uī deuenere. Sed in sequentibus, quæ sit lingua magniloqua, uerbaq; ut sic dicam, sesquipedalia, elegantissimè edisserit.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?

Videntur hic imprudentissimi illius generis homines id uelle dicere: Nos linguis nostris magni, potentesq; erimus. Labia nostra, os scilicet nostrum penes nos est. Iam quæcunq; libuerit eloqui, eadem & facere licebit: nemo enim est, quem uereamur. Quis noster Dominus est? quis superior? Decernamus, statuamus, ordinemus: nonne os nostrum in nostra est potestate? Quis iam nostra audebit reprehendere statuta: leges: ordinationes: plebiscita: diffinitiones? Perpende, te oro, quò nos aliquando nostra propellit temeritas ac cum arrogantia iunctus cōtemptus, ut neminem ne Deum quidem, pertimescamus. Nihil enim mentiri, nihil uē fingere, aut decipere, pudet, dummodo nostris ciuibus formidabiles, ac pertimescendi simus.

Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus.

Hic uersus cū uariè legatur, in idem tamen recidit sensus: ut intelligas scilicet, quòd Dominus diu miseros sub angustiarū onere laborare non patitur: quòd si diu, nō tamen in æternum. Nouit enim pius pater miserendi tempus. Illud uerò non prætereundū, quod Hebræis, Prę, seu Propter, geminatur. Aiunt enim, præ uastitate afflictorū, præ gemitu, siue eiulatu pauperum, nunc exurgam. Quæ sane geminatio haud modicā in se habet dinosim ac pondus. Hic igitur inopes & pauperes, intelligi uult uates, bonos & innoxios, qui malorū fraudib. deceptionibusq; & iniurijs, adeo obnoxij sunt, ut miserabilem in modum, nō affligantur modò, sed prorsus obterantur. Ex quo, cū intolerabiliores, quàm ferre queat humana cōditio, interdum patiantur iniurias, uelint nolint, ingemiscere, ab imisq; præcordijs suspiria trahere cogunt. At Deus, cui derelictus est pauper, & qui tum miseris opitulari est solitus, cum ipsi suam potissimū miseriam, & sentiunt, & fa-

C tentur, tam iniustis oppressionibus motus, ait: Nunc ad horum auxilium exurgam, qui hucusque dormire uisus sum.

Ponam in saluari: fiducialiter agam in eo.

Hoc est, collocabo afflictos in salute, eosque liberabo. Paraphrastes sic: Collocabo pauperem eo loco, ut tutus futurus sit ab illo, qui laedere uirulenta lingua sua conabatur illum. Sed illud considerandum quod Felix legit, Ponam in salute: loquetur pro ipso. Est mutatio numeri. Nam cum Dominus dicat: Ego Exurgam, & ponam in salute pauperem, hoc est, seruabo illum: statim uates subiungit ex sese, Loquetur Dominus pro ipso paupere: quasi asserat, uaticineturque illud Euangelij, Non enim, ait, uos estis qui loquimini, sed pater uester qui in caelis est, ille est qui loquitur pro uobis. Tamen nec suauissimo quidem affectu caret id quod nos legimus, Fiducialiter agam in eo: hoc est, meos cum omni fiducia pauperes faciam, ac uigore, res suas agere, uel eousque, ut nihil in diris illis suis afflictionibus trepident, sed robustissime persistant. Nonne hanc diuinam Dei opem sanctissimi senserunt martyres, cum mortem caeteris molestissimam tam gratanter, tam ue imperterritio animo oppetierunt? Quid illi, qui ibant, ut sacra ponunt annalia, gaudentes a conspectu concilij, quonia digni habiti sunt pro nomine I E S V contumeliam pati? Nonne amoris plenissima, ac fiducia, uox illa fuit Pauli? Curramus, ait, ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem I E S V M, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis uestris deficientes. Sed & illud quoque admodum castissimis mentibus placere solet, quo sentiunt aliqui in hoc uersu prophetam futuram felicitatis nostrae statum prauidisse: miserorum scilicet, piorumque omnium salutis summam totam collocandam esse, haud amplius in iustitjs illis carnis antiquae legis, sed in saluari patris, hoc est, in Christo eius filio, qui factus est nobis salus & uita & redemptio. Nam uiderunt, inquit senex ille prudentissimus, oculi mei salutare tuum. Huic enim sententiae uideetur fauere Chaldaica translatio, quae sic reddit: Ponam redemptionem populo meo. Quamnam alia potest esse redemptio, quam Christus I E S V S, qui redemit nos, et lauit, ut ait Paulus, in sanguine suo? Redemptionem, inquit in alio psalmo, misit populo suo: hoc est, filium suum misit populo suo. Quis populus eius? nonne credentes? nonne illi qui tum hic, tum passim in sacra lege, pauperes, egeni, inopes, erumnosi, et quorum dignus non erat mundus, ut ait Apostolus, appellantur? His igitur fauet Deus, suumque semper ab ipsis rerum primordijs, pollicitus est auxiliu. Fallere enim non potest ipsa ueritas, neque stare non potest promissis. Quocirca nefas est uereri, ne adferendas nobis suppetias exurgat, ac dum a mundi huius oppressionibus exagitamur, ne nos ponat in saluari suo, postquam se nobis affuturum promisit: nec eius eloquia sint nisi pura, uera, quibusque toto animo fidere debeamus. Nam

Eloquia Domini eloquia casta, argentu igne examinatu, probatum terra, purgatum septuplum.

Quam longo interuallo inter se differunt eloquia Domini, & eloquia hominum. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, ait uates de filijs Aegypti, labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Eloquia uero Dei, ait esse casta, pura, sincera, & quod simplicissimae Dei naturae conuenit, simplicissima, & absque fuce. In plerisque enim mortalium conuentibus, in pactis, in foederibus, in ipsis etiam doctrinis sepe numero errores insunt, mendacia, doli. In diuinis uero eloquijs quid aliud expectandum censes, quam rectitudinem, fidem, ueritatem, constantiam? Proinde uerendum haudquaquam est, ut is qui summa & aeterna est ueritas, nos sua laetet blandiloquentia, aut inanibus pollicitationibus, cum eius uerba & promissiones, ut inquit paraphrastes, candidissimae sint, ipsorumque argento, igne diligentissimè expurgato, puriores. Pulcherrima sane similitudo. Iam, inquit, eius uerba omni uanitate defaecatiora sunt, quam ipsum sit argenteum, plumbo, aut alia adulterina commixtione depuratum, coctumque septies, hoc est, pluries. Scripturae enim mos est,

A mos est, per septenarium numerum, indefinitū significare, ait Solomon: Argentum electum est iusti lingua. Quod tamen de uiro iusto non tantum intelligi oportet, quā de Deo ipso: quanquam iustitia ipsa potius, quā iustus appellari debeat. Probatum terræ, græcismus est, pro purgatum à terra, ut omnino purum sit. Totus enim is uersus uariè admodum ab Hebræis legitur. Sermones Domini, ait quidam interpres, sermones puri: argentū excoctum in catino, uel, ut alius reddit, in uase alchimico terræ, depuratum septies. Felix uerò sic: Argentum igne examinatum à Domino terræ, purgatū septies: ut illud in Catino, seu uase alchimico, alludat ad modum depurandi argentum in uase fictili: Id uerò à Domino terræ, præ se ferat argentum publicum, manifestum, & quod tanti ab omnibus æstimetur, quanti res pura, haud adulterina æstimari par est. Vt cunq; enim uariet lectio, sensus non uariat, quo purissimo defæcatōue argento, ac exactissimè depurato, dicta Dei propter eorum ueritatē, æternamq; certitudinem comparat propheta. Quocirca paraphrastes, postquā dixit pollicitationes Domini candidissimas esse, atq; argento ipso igne diligentissimè expurgato puriores subiunxit, à quo arte et instrumentis ad eam rem aptis, ablatum est quicquid inerat terræ impuriore, idq; septies repetita concoctione. Quò uerò in sacris literis argentum, uel doctrinam, uel uitam puriorem, quemadmodū aurum tum fidem, tum charitatem significet, manifestius est quā ut à me, qui aliud ago, refretur. Ergo impossibile est, quin Deus propter miseriam inopum, & gemitum pauperum ad afferendum auxilium exurgat, eosq; ponat in salutari. Siquidem illius excellentiæ sunt diuina uerba, & promissiones, ut sint tanquam argentum purgatissimum, ac summè defæcatum: & est maioris ponderis dictio, quā si solummodo dixisset, sicut argentum.

Tu Domine seruabis nos: & custodies nos à generatione hac in æternum.

B æternum. Atqui hic notandum, summoperè necessariam esse intelligendis psalmis troporum cognitionem, quibus utuntur Hebræi: uel illius maximè, quo subito, cum non aduertis, fit uel personæ uel numeri uariatio, ut hic: Custodies eos pauperes scilicet: Custodies eum, hoc est, pauperē. Sensus igitur: Tu Domine, quando tuæ pollicitationes adeò puræ sunt & ueræ, ut nihil purius ac uerius esse possit, seruabis optima fide, quæ promissisti, & nos tutaberis perpetuò, seruabisq; ab huiusmodi pessimo hominum genere. Quid, quæso, aliud hortari nos uoluit Petrus, quando Iudæos admonuit dicens, Saluamini à generatione praua, quā quod nunc uates orat: Difficillima sanè res est, circa molā, quod aiunt, triticeam uersari, & nō polline dealbari: uel ad profurnium sedere, nec fuligine denigrari. Porro sicut picare proprium picis est, ita in prauorum consuetudine, prauitate non affici fermè impossibile. Quare Dominum precatur, ut nos à generatione hac (quod quidem cum stomacho est legendū) tutetur: quasi dicat, à generatione ista, quæ cum ob innumera cœlitus beneficia sibi data, & grata & sincera esse deberet, facta est omnium generationū pessima, ingratiissima, impuriissima. Verum quoniam labilis, fors est humana, qui tantam uel per secretiores passim orbis angulos coniectam malitiam, uitare poterimus, nisi tu nos custodias, ac perpetuò serues? Quis in terris iam locus tutus? quæ urbs? quæ domus? quod tugurium etiam unius hominis uix capax, quod prorsus immune sit ac liberum? quodq; non subrepat aliquando uel dolus, uel fraudulentia, uel simulatio, uel incōstantia, uel bellua illa omni Lernæa hydra crudelior perfidia? Quā uerum igitur est illud quò defecit sanctus? quò diminutę sunt ueritates à filiis hominum? qui tamen cum dicto citius, ab una illa atq; inuariabili unitate sese diuellere soliti sint, circumquaq; securi obambulant, nihilq; uerentes utranq; in aurem stupidi obdormiunt. Idcirco à propheta dicitur,

In circuitu impij ambulant.

Hoc est, quoquo uersus te feras, circumfusi sunt undiq; peruersi homines, ob-

C errantq̄ tanquam in corona malignissimi dæmones. Quis igitur tutus? Audiuī, ait, alio in psalmo, uituperationem cōmorantium in circuitu. At unde tanta malorum colluuiēs? Respondet paraphrastes, haud ego: Cum principatum nacti fuerint, qui inter homines perditissimi sunt. Verūm

Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Per ea quæ dicta sunt, nulli dubium esse debet, hunc psalmum in primis compositum esse in assentatores, ac sordidi ingenij homines, qui ob facilitatem principum, ad sublimiorem aliquem gradum euecti, nihil non agunt, quò suam libidinem de ciuium miserijs satient: si tamē satietas ulla, aut modus ullus in exaturanda cupiditatum erynni statui potest. Hi sunt enim plerunq̄, qui ex humili fortuna ad primas dignitates in bonorum perniciem asciscuntur: quibus quidem nulla tum amplis regnis, tum rebus publicis, tum religionibus quoq̄ ipsis priuatis, pestis nocentior esse potest. Proinde sapientes multo optabilius censuerunt habere principem stultum & malum, consiliarios uerò & ministros bonos, quàm hos malos, principem bonum: propterea quòd per ministros agunt omnia principes, audiunt, uident, loquuntur. Quare cum hi perditissimi sint, quālibet boni principes existant, omnia peruertunt, ac in reipublicæ perniciem detorquent, quantumuis ab ipsis principibus instituta sint, & sapienter, & piè. Atqui quomodo non experimur quotidie uerissimā illam Solomonis sententiam? Dum regnant iusti, lætatur populus: dum autem dominatur improbi, gemit. Sensus igitur erit: Mala omnia supra cōmemorata eueniunt nobis, cum tu, ô Domine, sicut altus es, atq̄ profunda iudicia tua, exaltasti eos immeritissimos, fecistiq̄ ut tanquā dii in terra, uulgi stolidi opinione haberentur: cum tamen nihil aliud sint, q̄ filij hominum, hoc est homines uiles ac nihili. Huic enim sensui alia ex Hebræo litera **D** quadrat admodum, cum ait: In circuitu impij ambulat, cum exaltabuntur uilissimi filiorum hominū: uel, ut interpretatur Felix, Cum exaltabunt opprobria filijs Adæ. Sed nulla melior Chaldaica: In circuitu, inquit, obambulant impij, sicut hirudo, uel sanguisuga, quæ fugit sanguinem filiorum hominū. Ecquis tam alta hæc Dei iudicia perscrutari potis erit?

VINCENTI, PSALMVS DAVID XIII.

VSQUEQVO Dominus obliuisceris me in finem?

Is psalmus totus affectibus ardens, ab anima illa decantat, quæ prorsus ob uarios perturbationū occursum exagitata, nullum euadendi modum per proprias uires inuenit. Ex quo de se suaq̄ uirtute diffidens, cum Domino uidetur cōqueri, cur tam tardè subueniat. Talem enim animi desperationem haud semel Dauid in suis illis, tum à Saule, tum à proprio filio, exuscitatis persecutionibus, expertus est: sed eo maximè tempore, quo à patria & regno exulabat. De psalmi titulo, quem Felix interpretatur, effundenti sanguinē, satis superius in quarto psalmo est dictum. Nam certè cui alij nostram salutem committere debeamus, non uideo, nisi fortissimo illi, qui deuicta morte, profligatoq̄ inuisibilem hostiū exercitu atq̄ imperio, non armis ferreis, aut telis, sed cruore proprio ac nece, uictor tandem euasit. Circunuellata igitur anima, & penè ab circuncursantium uariarum perturbationum impetu obruta exclamat, *Usquequo Domine obliuisceris me in finem?* Neminem quidem esse arbitror, uel mediocriter in schola spiritus exercitatum, qui ignoret quas animi consternationes, anxietates, cruciatūsue experiatur anima illa, quæ in inquisitione ueritatis, exercitiisq̄ seipsam superandi, ac proprios motus, innatasue cupiditates atque appetentias rerum diuersarum innumeras, occupata, torquetur, anxiatq̄ uel quadam solitudine, pulsūue, ut sic dicam, irrequieto concitatur. Hinc enim suam ipsius considerans imbecillitatem, proprijque acuminis hebetudinem & languorem: illinc uerò potentissimorum hostium insidias & laqueos aduertens, qui eo atrociores sunt, quo eorum pars maior inuisibilis est, angitur supra modum, utpote quæ se

miserrimam

A miserrimam reputat, dum suam in longum miseriam protrahi cōspicatur. Quocirca illud sæpenumero illi obuenire est necessariū, ut inter tot rerum difficultates atq; angustias perstricta, dubitet interdum suam à Deo negligi salutem. Eò enim aliquando dubietatis ipsi perfectissimi quoq; uiri adiguntur, ut quid in re salutis opus sit factò, deliberare nesciant: sed tum potissimum, cum res suas adeò ab hostium dolis circumuentas uident, ut ferè nullus elabendi modus appareat. Clamant igitur ferè attoniti, Usquequo Domine tuorum non recordaris? Esto quòd ad tempus nostra non cures, num hæc tua obliuio erit in finem, hoc est, in perpetuum? Oblitum Deum nostri dicimus, cum eum curam de nobis non habere suspicamur.

Usquequo auertis faciem tuam à me?

Hoc est, usquequo, quasi nolens uidere quæ hic aguntur, ut hi solent qui indignabundi, cum rogantur, auertunt faciem, tuum subtrahis fauorem? Quare sic reddit paraphrastes: Quousq; auertis tanquam iratus uultum tuum? Quousq;?

Quandiu, inquam, ponam consilium in anima mea? dolorem in corde meo per diem?

Vide quantam commiserationem, hisce repetitis sententijs, mouere intendit. Quandiu, inquit, mecum ipse consultabo anxius? Hic sanè mihi considera, quid nostra ualeant consilia, cum nostra sunt: his enim nostras in dies magis accumulari curas, & has quidem superuacaneas experimur. Quid cor, cum perplexitate illa infinita humanorū consiliorum exeditur? Quàm quidē necessarius sit rebus nostris diuinus fauor, sciunt hi qui in pugna hac carnis molestissima iam planè attriti sunt. Qui si certè nos ob innatam nobis malitiam, in angustijs uiuere permittit: hoc est, si auertit faciem suam à nobis, nulla nostra uigilantia, nulla circumspectio, nulla cautio ad assequendum finem, ad quem adipiscendū facta est humana natura, sufficiunt. Nam quo magis nos à malorum congerie, Dei auxilio destituti, conabimur extricare, hoc magis intricabimur. Dolorem.) Clarius Hebræi, anxietatem seu mœrorem. Vnde paraphrastes: Quousq; uanis curis animam meam affligam, quæ nihil præter mœrorem continuū pariunt? per diem uerò, iugiter, quotidie, absq; requie.

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

Usquequo perfidos homines? usquequo dæmones? usquequo carnem hanc petulantem sines in me ferocire, cristasq; erigere? Quousque atrox hæc pugna, in qua hostibus meis prorsus sum impar, perdurabit? æternane erit? Quādiu subiecta erit anima mea uanitati, etiam nolens? Quandiu seruo legi peccati & mortis? Hoc certò scio, quòd qui in carne sunt, ut ait Paulus, placere Deo non possunt. Quare tu Domine, qui omnia ab æterno respicis,

Respic? & exaudi me Domine? Deus meus.

Conuenientissimè enim uerbo Auertis, opposuit uerbū Respice: & est perinde ac si dicat: Habe, quæso, calamitatis meæ rationem, & tandem post tot gemitus ac suspiria exaudi me. Tu sanè meam nosti indigentiam: tu gemitus, tu lachrymas non ignoras. Cur igitur more irati, auertis faciem, & non respicis? nonne te in Dominum, in regem, in ducem, in Deum meum elegi, in quem solum confidere debeam? Hebræi habent, Respice, responde mihi: quasi diceret, Annue ô Domine, ac responde, qua demum uia elabi possim.

Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.

Eodem consilio uates, quo supra, petit sibi uitæ lucem impartiri, atq; oculos illos quibus ueritas cernit, illuminari: hoc est, prementium malorum tanquam gradinem ac tenebras quas mortis somnus, desperatio scilicet, consequi solet, dispelli. Vnde Felix: Ne quando obdormiam mortem: seu, ut ipse interpretat, dormitionem æternæ mortis incurram. Alioqui quomodo mortem hanc omnibus debitam deprecaretur? Sensus igitur erit: Absterge ô Domine mei intellectus oculos, à caligine illa qua per tales ueluti quosdam tentationum uapores, cataclysmicè obnubilati, penè cæci facti sunt. Nam nisi tu præstò sis, quid nostra confi-

C lia: quid conatus? quid animi vires agere poterunt? Quomodo ego quidem ex me eò euadam quò nō is somnus obrepat, eaq̄ occupet oscitantia, quā indubita tus interitus comes sequat̄? Solis enim diuino lumine, suo uitio, destitutis, mors datur æterna. Illud uerò considerandum, quòd electi, quibus ab hoc seculo demigrare cōtingit in uitam, quodammodo moriuntur: hoc est, ut semper uiuant; ab hac uita decedunt: mali uerò sic moriuntur, ut semper mortui sint. Quod quidem infelicissimū mortis genus tum illis accidisse non dubitamus, cum illorum, Deum oblitum esse in finem, in perpetuum scilicet, haud dubij sumus. O miserri mam illorum conditionē, qui adeò impiē uitam hanc uiuunt temporariā, ut æternam amittāt. Aeterna uerò uita amissa, quid, oro, aliud expectandum ducimus, quàm mortē illam, quē idcirco terrificā est, ac malis omnibus obnoxia, quia æterna: quia perpetua: quia interminabilis? Quare, uide Domine, & considera,

Ne quando dicat inimicus meus, praualui aduersus eum.

Cernis quàm trepidula aliquando fiat anima, cū non ignorat periculum? Cernis quàm nō cessandum sit ab imploranda Dei operē? Respice, ait, exaudi, illumina, ne in extremo illo meo obitu, in quo rei summa absoluetur, hostis preualeat, iactetq̄ sese, ac dicat, me pugna celsisse: tum dico, quādo mors aderit, nec ulla salutis spes erit reliqua. Quò mihi, rogo, tunc erit confugiendum, quando uitalis, ingrauescente morbo, respiratio intercludetur, uox aberit, perlanguescēt oculi, frigida extrema, attri unguēs, cadent malæ, rigebit frons, ac tandem relicto corde, anima frigidum deseret corpusculum? Alia litera habet, Superauī cum, pro Præualui. Vt cūq̄ litera sit, uox est in aduersarij consternatione exultantis: quē quidem insultatio plerūq̄ uictis solet esse acerbior, quàm ipsa mors. Sensus itaq̄ is erit: Habe, quæso, Domine rationem mei periculi, & exaudi me cum tam crudelibus inimicis colluctantem: ne fortē dicat hostis exultans, factus sum illo superior: uici tandem, occubuit. Et hoc quidem modo,

Qui tribulant me exultabunt, si motus fuero.

Felix: Tribulantes me: seu, ut alius legit, infestatores mei exultabunt, cum lapsus fuero. Solent enim in monomachia certantes, admodum gestire, lætari, uiresq̄ colligere, si hostem suū uel paululum labare gressibus uiderint. Porro consilium omne nostrum ac deliberatio in hoc nostra firma esse debet, ut mori malimus, quàm uel semel peccando Deum offendere. Huic enim proposito insistere, in hanc curā incumbere, niti ac tota ui animi intentos par est eos omnes esse, qui ob fusos, fugatosue hostes ac dæmones, trophæa uictoriæ in sublimi suspendere efflagitant. Quo quidem genere triumphī, nescio an aliud, uel in deuictis Persis, Turcis, aut Pœnis celebrius esse possit. Verum summa adhibenda est diligentia, ne in medio ipso pugnae feruore meticulosi nutemus, & ut ait uates, moueamur, ab instituto scilicet nostro ac proposito: quod sanè esse debet, ne à pugna nisi uictores secedamus. Cæterum in pugna huiusmodi non parum facit, si quibus potissimum armis uti oporteat, non ignoretur. Quare à propheta adijcitur,

Ego autem in misericordia tua speraui.

Duræ sunt, ait, conditiones belli, dubij euentus, hostes fortissimi: & si omnia circūspicio, meq̄ exactè considero, uictoriæ spes extat nulla, nisi in te. Quocirca in misericordia tua, non in me, meisq̄ uiribus & actionibus, quamuis, ut mihi uidetur, sanctissimis, & semper speraui, & nunc spero. Vides qua acie collimatus sit spei gladius? Perpendis quò te, de Domini bonitate fiducia prouehat? Ignoras ne adhuc quibus telis minaces illi tui hostes confodiendi sint? Ita è contrario, non est in bello illo, quod sit in carne, miles adeò accuratè, uel septemplex circūdatus, hoc est, omni uirtutum genere circūseptus, qui faciliè non occumbat, si hoc unum spei telum deerit.

Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.

More suo uir sanctus de condonata sibi uictoria, quam totā in Dei misericordia sitam

A dia sitam esse asseruit, gratias agit. Dignus profecto ille est, qui totam suæ uictoriae summam à Deo pendere credit, cui Dominus opituletur, atq; eius cor solidò perfundat gaudio: quemadmodum & spei & fidei comites semper sunt, pax & gaudium: ex quo iugis illa, de perceptis spiritus donis, gratiarum actio, enasci solet. Nequit sanè confundi, qui in Domino sperat. Exultabit igitur cor meum in salute mihi præstita, tot exantlatis rerum difficultatibus, modò in spe: tunc uero exultabo in Deo **I** E S V meo, cum uidebo eum sicuti est, cognoscamq; eum, sicut cognitus sum. Interim enim cantabo, agamq; gratias tam benignò Domino, ubi ultus fuerit iniuriam, ut canit paraphrastes, qua affecerunt me hostes mei. Cur tali Domino & patrono, meas omnes ingenij uires, mea studia, measq; lubricationes, meas uigilias, non dedico? Ille, ille est, qui per accessum eius filij ad nos, bona omnia contulit: nam ipse est omne bonum. Vnde ad Moysen loquitur Deus: Ostendam, inquit, tibi omne bonum. Ille, ait Paulus, qui unigenitum suum nobis dedit, quomodo non omnia bona cum ipso dedit? Illud postremò notandum: Psallam nomini Domini altissimi, in Hebræo non inueniri, sed à pio aliquo interprete à psalmo septimo mutuatum, huicq; additum.

Vincenti David, seu danti æternitatem.

PSALMVS XIII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

B Psalmum hunc dicarum uincenti, aut danti æternitatem, Christo scilicet bonorum æternorū omniū erogatori, in eos compositum esse, quidum rerum potiuntur, Christi pauperes absq; commiseratione aliqua crudelissimè, ac pro libidine diripiunt, &, ut scribit uates, comedunt, affirmant doctiores. De huiuscemodi quidem potentium immanitate conqueritur apud Michæam Dominus dicens: Comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & cōciderunt sicut in lebetè, & quasi carnem in medio ollæ. Hoc igitur modo in terris malè habitus uir sanctus, miratur, ac apud Deum, quid sibi uelit tam sæua superiorum atrocitas, expostulat: & ait, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Cum omnibus, secundum Damascenum, natura ingenita sit cognitio, Deum esse: neq; tam nota sint prima principia, quàm hoc: tamen cum quis adeò scelestus est, ut sibi uitam totam in perpetuis uitiorum sordibus traducendā esse arbitretur, atq; ob id Deum contemnat & execretur, dicit proculdubio in corde suo, non est Deus. Licet enim ore id non dicat, sic tamen uiuit, ut prorsus Deum esse neget. Ait de his Paulus: Dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Præterea illi, quibus iam Deum esse innotuit, acerrimum eum exactorem uirtutis esse, atque omnium iudicem, ignorare non possunt. Quare neq; prauis cupiditatibus facilè obtemperabunt, neque impietate ulla afficientur, præsertim si eò sint cognitionis euecti, ut quem admodum eum esse, ita & optimum esse non ignorauerint. Ex qua quidem professione id nasci solet, quòd sicut Deum & esse, & optimum esse cognoscunt, ita eum summo studio, curaq; omni, & diligentia, & colunt, & amant. Nam ex huiusmodi cognitione is amor oritur, qui ex se studium, ac eum ipsum, quem supra omnia diligit, imitandi ardorem parit. Reprobis uerò, etsi quantum satis sit notionis diuinæ à benignissimo omnium Domino habeant, ut inexcusabiles sint, ut ait Paulus: eò tamen sæpe iniquitatis adducuntur, ut Deum non esse, qui sua uideat scelera, sibi persuadere conentur: atq; in re alia, quàm in Deo, sibi confidendum esse existiment, quæ sit illis Deus. Siquidem cum in solo Deo confidendum sit, id necessariò Deus tuus erit, in quo cōfidis. Quod si in alio, quàm in Deo uero confidis, iam Deum negasti, iam dixisti in corde tuo, non est Deus. Proinde qui confidit in Deo, is Deus illi erit. Qui in opibus, qui in operibus, qui in homine, iam & opes, & opera, & homo, Deus illi erunt. Vide, oro, quàm facile, uel non aduertentes, ita efficimur insipientes, ut dicamus, non est Deus. Itaq;

G

C ut iam finiam, is qui non sapit quæ Dei sunt, quiq; ignorat Christum esse Dei sapientiam, insipiens factus, dicit uita, & moribus, licet forsan secus fateatur lingua, non est Deus. Eam ob rem mala arbor ac radix infecta, bonos cum non ualeat afferre fructus, à uate infertur:

Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis.

Corruptum & integrum in rebus solummodo corporeis cum opponantur, in his quæ uacant corpore, transumptiuè dicuntur. Nam animi integritatem dicimus, perfectam ad Deum conuersionem: quemadmodum ab ipso auersionem, corruptionem appellare soliti sumus. Corrupti sunt, ait, ueluti carnes putridæ, in studijs suis: hoc est, in cordis radice mala, ac peruersa. A corde enim mala omnia ortum habent. Nam cum Deum esse negent, in quo omnis inest puritas: & mente & corpore inquinati euadant necesse est: atq; ob id per omnia reprobî, in studijs, in curis, in consilijs, in amoribus, in actionibus quoq; suis prorsus obbrutescunt. Primum enim gradum sceleratæ uitæ, aiunt sancti Dei uiri esse, in animo statuere Deum non esse: proximū uerò, uitæ actiones deprauare: hoc est, nihil rectum, nihil sanctum, nihil cum ordine, aut uelle, aut agere. Ex qua quidē re, tum Deo in primis, tum bonis omnibus, sicut fanis putrida cadauera, sunt abominationi. Nec sanè mirum: nam recto iudicio præditis, nihil habetur uirtute suauius: uitæ uerò nihil magis detestabile, & iniucundum. Quare Solomon, uir prauus, inquit, abominatio est iustis. Porro cum diuus Paulus, Christum illis, quibus eo nihil amœnius atque odoratius afferri poterat, prædicaret, aiebat: Odor sumus alijs uitæ ad uitam, alijs autem mortis ad mortem. Hincq; assererat Solomon, sceleratum uirum abominationem esse illi, qui rectà graditur.

D *Non est qui faciat bonum.*

Est perinde ac si dicat: Non est cadauer, quod non nauseam cieat. Et quemadmodum inter illa quæ naturā ipsam hominis prosternunt ac deiciunt, foetor ponitur: ita nil tantum pñ hominis animum angit, & planè affligit, quantum mala sceleratorum uita, & mores. Animus enim suum habet odoratum, licet incognitum, illis maximè qui nullum aliud odorem aut suffitum esse existimant, præter illum, quem rosacea aqua permixtū cithacum aut ladanum excitat: aut quem etiā tantilli soricis umbilicus è molliculis emortui animantis pellibus euaporans, ad delicatas nostrarum matronarū nares emittit. Scilicet puella sponso haudquaquā est placitura, nisi prius sit undiquaq; libidinosus illis suffumigationibus perlustrata. O nostrorum ciuū mores, o impensas in alenda Christi inedia impensius erogandas, quàm in enutriendo in rebus pub. luxu & libidine.

Dominus de cælo prospexit super filios hominū, ut uideat si est intelligens aut requirōs Deum.

Quasi attonitum ac stupidum, uates Deum facit, atq; admirātem, omnes adeo à recta deflexisse, neminemq; qui bonis actionib. daret operā, inueniri. De cælo, ait, respexisse. Humano enim more hæc à uate, & his similia, dici sepe legimus. Nam cum ubiq; uerè sit Deus, ac per omnia diffusus, in cælo tamē eum esse, atq; habitare, omnib. ubiq; est iam persuasum. Vnde Eutymius: Quasi ex alto cœnaculo procumbere & spectare Deum facit propheta, cum tamē & ubiq; sit, & omnia exactissimè pernoscat. Simile fermè & illud est in Genesis lib. Cumq; uidisset Deus terrā esse corruptā, dixit ad Noe. Item illud de Sodomitis: Descendam, & uidebo, an iuxta clamorem, qui ad me peruenit, omnia commiserint. Illud rursus, Descēdit ut uideret ciuitatem, & turrim: anthropopathia est, nostro propheta admodum familiaris. Contemplatur igitur Deus sublimi tanquā è specula, an inter Adæ filios sit intelligens & inquirens Deum, hoc est, si est qui intelligat, sapiat quæ bona & recta sunt, quæq; ad bene, beateq; uiuendum cōducunt. Cæterum, illum absq; errore Deum inquirere dicimus, qui eum in sp̄itu & ueritate, uti spiritalem naturā decet, & colit & ueneratur: atq; interim fucatis abiectis operationibus, aut ritibus, illum, ut patrem, nō minus timet, quàm diligit, ab eoq; bona omnia, quæ tum ad corpus, tum ad animū maximè spectant, plena cum fiducia

A ducia rogat. Inquiritur rursus Deus, ac utcumq; intelligi potest, uita optimè instituta, orationumq; studio, & feruido, & pertinaci. Paraphraistes enim sic legit: Dominus è cœlo contemplatus est posteros Adæ, ut uideat num sit in tanto hominum numero cordatus quisquam, qui Deo studeat esse charus.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonū, non est usq; ad unum.

Nostris temporis homines hæc omnia ad priscos referunt, utpote qui ante summi patris, per eius amantissimum filium, conciliatam gratiam, in iustitiæ operationibus enerui erant, ac prorsus hebetes: secus uerò impræsentiarum, simulatq; secum, ipse ueniens, & robur & uim bene operandi nobis attulit. Illi ut lubet: nos audacter dicimus, ne unum quidè esse modò, cuius sanctitas non omnino sordida sit, atq; impura, ni recēs semper gratia illum excitet, moueat, purget, attrahat. Omnes, ait, declinauerunt. A quo obsecro: à Deo, à bono, à uita. In quod uerò: in se, in sua studia, in omne malum, in mortem. Sequuntur enim iam omnes (non falsus sum) omnes, inquam, sequuntur, non quæ uerè bona sunt, sed quæ illis bona uidentur: non quæ Iesu Christi, non quæ proximi, sed quæ ad se, suumq; commodum augendum attinent. Hos quidem deplorat Esaias hoc modo: Omnes, ait, quasi oues errauimus, unusquisq; declinauit in uiam suam, relicta scilicet uia Dei. Ne, quæso, nostras ambagibus palliemus imperfectiones. Res enim hæc accuratius, quàm à nobis fit, est perpendenda. Stupiditas quidem periculosissima ea est animi, cum quis se sibi bonū esse persuadere nititur, cum tamen sexcentis, ne amplius sex, aut septem dicam, se obnoxium esse maculis, uel uno die, cernat. Neq; enim illa solummodo letalia esse peccata existimo, quæ uel à sicarijs publicis, uel à fœeneratoribus, aut adulteris & maleficis, perpetrari nouimus: sed illa etiam, quæ intus interdum, ut in comœdijs accidit, transiguntur in desiderijs, in uotis, in appetentijs, in anxietatibus tãdem illis animi irrequietis, quibus non aliter ambitionis, odij atque auaritiæ stimulis exagitamur, quàm solet canis, aut equus, ardente Sirio, ab œstris compungi. Sed ad propositum reuertamur. Declinare in hoc loco idem est, quòd Dei legem reijcere, ac bene operandi studium relaxare. Nam qui iuxta Dei præscriptum studet uiuere, is fidus ceu seruus dominum comitatur, nec aliò declinat: qui uerò illud contemnit, & eum qui iussit, contemnit, ab illoq; se subtrahit, atq; aliò deflectit. Inutiles ait, hoc est, ut hebreus reddit interpretes, adeò computruerunt, ut Deo & hominibus nauseam ciere possint. Qui non eos inutiles adpellabimus, cum sint membra putida, & planè emortua: Quis uerò unquam ad usum aliquem, membrum adhibuit huiuscemodi affectum, quod nisi à reliquo corpore refecetur, periculum est, ne totum corrumperet? Ita impij, ita scelesti illi, qui ob uitæ impuritatem, & Deo & hominibus inuisi sunt, cum charitatem, quæ uita est animæ, non habeant, nihil uiuum, nihilq; uegetū agere queunt, quia mortui sunt: & Deus ipse, non est Deus mortuorum, ut sacrum testatur Euangelium: Non est qui faciat bene. Horrendum profectò uerbum, & iudicium. Quod sanè, ut maius habeat pondus, facit uates, ut à Deo, postquam de cœlo prospexit, omniaq; exactissimè explorauit, proferatur. Quo quidem uerborum tropo, uoluit exprimi, sceleratos illos palàm fuisse perditos, uulgoq; deploratos: ut nonnullos nostra quoq; ætate esse cernimus, & maximo cum incommodo uniuersi penè orbis experimur. Porro illud non absq; energia est additum, Ne unus quidem.

Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant: Venenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in ujs eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

Hi tres uersus neq; in græcis, neque in hebræis exemplaribus habentur. Sed quorundam est opinio, in septuaginta interpretū traductione hos olim habitos: quod sanè, ex eo quòd ab apostolo, qui illorū consueuerat uti translatione, in epistola ad Romanos sunt positi, cõiectari potest. Alij uerò, quibus et ego assentior,

C putant apostolum, ex diuersis locis, quod de cordis humani impietate hic scribitur, congersisse. Vt cunque sit, illis omisis, quæ in psalmo quinto sunt dicta, cætera prosequemur. **V E N E N U M** aspidum sub labijs eorum.) Aiunt rerum naturalium indagatores, aspidem anguem in Africa gigni, cuius quidem ictui nullum extet remedium. De hac enim letali serpente legimus, quod obuia quæq; uientia præsentaneo suo ueneno perimit: & uocatur ab autoribus aspis somniculosa, quod somnũ letiferum percussis immittat. Cui uerò alij uitio aptius quàm rancori ac oblocutioni comparari queat, non uideo. Nam rancor in uase, sicut id totum inficit, & putere facit: ita in animo aliquo miserrimo positus, cor ipsum totum, in quo sedes est animæ, corrupens, ad os tandem peruenit: ubi linguam aggressus, eam contaminat: unde necessariò uomitus quidam ater obrecciatio nis erumpit, à quo quidem illi, qui audiunt, facile inficiuntur. Sub labijs, ait: hoc est, sub lingua, sub uerbis. Hebraismus est, & est sensus: Quicquid loquuntur uenenum est mortiferum. **Q V O R V M** os maledictione & amaritudine plenum est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.) Omnia inquit, eorum uerba blasphemiae sunt, irrisiones, maledicta. Hi enim sunt, qui in iniurijs acceptis par pari referunt, uel interdum non lacesiti.

A M A R I T V D I N E.) Ex illa enim maledicentia, facile mentis indignatio & rancor, qui hic amaritudo nuncupatur, deprehendi potest. Est adagium satis uulgo tritum, quod qui amarum gerit in corde, dulce expuere nequit. Omnis amaritudo, clamabat Paulus, atq; ira, tollatur de medio uestri. Signum enim animi huiusce generis morbo affecti, sunt torui illi aspectus, pallor, macies, silentium, cum illo maximè, quem odio insequeris: cum cæteris uerò, obrecciatio, ac perpetua, etiam in sacris occupatus, maledicentia. **V E L O C E S** pedes eorum ad effundendum sanguinem.) Mirum profectò esset, nisi post amaritudinem, **D** indignationemq; animi, mors sequeretur, uel ea quidem, qua frater odio occiditur, uel qua ferro. Vtrunq; enim perficit cor maleuolentiae ueneno infectum. Vides odij summam? Vides quò te trahat animi indignatio? Cernis ad què finem te ducat infecti cordis amaritudo, ut illum, quem filius Dei proprio cruore & morte uiuificauit, tu odio atque indignatione interimis?

C O N T R I T I O & infelicitas in uis eorum: uiam pacis non cognouerunt.) Contritionem hanc in corpore, infelicitatem uerò in anima esse arbitror. An à felicitate solida & uera (hæc enim inferna felicitas miseria est) ceciderit, unde infelix dicitur ille, qui à recto exorbitans, ac, ut inquit uates, declinans, simul cum eiusdem propoliti hominibus inutilis factus sit, non est qui dubitet: cum omnes pro confesso habeant, illum infelicem, ac planè extinctum esse, & deploratum, qui dicit in corde suo, non est Deus. Ex qua quidem animi infelicitate, qui est æternus quidam in conscientia terror & horror, aliud emanat ulcus extra in membris, quam contritionem hic appellamus, nec prorsus ipsis ethnicis autoribus ignotam. Nam cum Catilinæ sæuitiam, atque in rempublicam Romanam indignationem uellet exprimere Sallustius, sic de illo scribit: Color exanguis, fœdi oculi, citus modò, modò tardus incessus, prorsus in facie, uultuq; uecordia inerat. Atqui quotidie in oculis sunt exēpla, quàm liuidi sint, quàm fœdi, quàm uecordes, quàm uix aspectu tolerabiles sanguinarij homines, & hi, qui nihil tantum in uita amant, quàm ut cæteros homines & odio & ferro infectentur. Hinc rursus hypocritæ, hinc alieni, seu honoris, seu æris appetentes: hinc inuidi, hinc illi qui non suas depereunt mulieres, miserè effigiantur: ut sanè asseuerare non dubitè, contritionem continuã in improborum corporibus inesse, & quam quidem ab interna illa infelicitate, corrosione scilicet conscientiae, deriuare dicimus. Verum unde hoc tam tetrum emanat uirus? ob quam causam, oro? Quia uiam pacis non cognouerunt. Fidem hic, uiam pacis esse arbitror: qua quidem iustificati, ut ait Paulus, pacem habemus ad Deum. Quæ sanè est, cum secura redditur conscientia, ac credit, Deo, omnia quæ agimus, grata esse. Alio qui cum dubiæ sunt nostræ in re salutis actiones, dubia & ipsa redditur salus: quæ

A quæ tamen nisi in certissima persuasione ac fide, quod eam assequuturus sit, uiuenti datur nulli. Non enim ulla alia iniuria tam cum molestia affici potest Deus à suis, quam cum ancipiti animo rogatur: ac dubiè, quod ipse certissimè daturus est, petitur. Hæc igitur ea est cognitio pacis, quam uates asserit à reprobis ignorari. Vbi enim mens fluctuat, corq; curis ac studijs exagitur dubijs, pax ibi esse non potest. **N O N** est timor Dei ante oculos eorum.) Hæc tandem totius nostræ peruersitatis summa est, absentia scilicet diuini timoris. Qui quidem cum sit sapientiæ exordium, imò ipsa sapientiæ perfectio, non potest non maximo pe re sui cultores extollere, hoc est, ex hominibus heroas facere, cum eos à peccati contagione immunes reddit. Siquidem timor Domini, ut ait Solomon, expellit peccatum: quo quidem ab anima semoto, ac per spiritus gratiam, non solum eo, sed & ipsius fomite restincto, pax cordis, arrha scilicet salutis, peccati sedem occupat, fitque unum cum Deo anima per amorem in campo sedatæ conscientiæ. Ita è contrario, simul ac Domini timor esse inter complures desijt, cernimus, nostroq; maximo dolore experimur, illud quod in Osæa legimus: Non est ueritas, ait, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Maledictum, homicidium, mēdacium, furtum & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Poterat ne elegantiori penicillo nostri æui conditio depingi? Quæ, oro, mala à corde illo abesse possunt, à quo abest ueritas, misericordia, pietas? His enim seclusis, illa actutum subeunt.

Nōne cognoscent omnes qui operātur iniquitatē: qui deuorant plebē meam sicut escam panis?

Perstat propheta in instituto: atq; hic tangit illos, qui facile sibi subditos perinde exagitare solent, ac obterere, uti solet panis obteri dentibus, & deuorari. Quare sic reddit paraphrastes: Mirum profectò eos, quibus mādata est cura plebis, posse eò amentia peruenire, ut licere credant opprimere miseros, & deuorare populum meum, non maiori commiseratione, quam deuorari solet frustum panis. Nōne cognoscent? quasi dicat, Re ipsa certè uidentur de Deo nihil unquam legisse, aut proprii muneris & officij, parum memores esse. Dura profectò increpatio: sed quæ nostris à magistratibus, rerumque publicarum primoribus, exactè perpendatur. Nōne cognoscent aliquando quàm malè egerint? Cognoscent sanè, ac per pœnas experientur, quod nunc scire dissimulāt. Et ut maximè inpræsentiarum cordis improbātam tam altè ex longo habitu absconditam uidere non possint, ex uerissimo tamen conscientia testimonio sentient tandem quid ignorauerint, quod maximè sciri oportuit: tunc dico, quando, ut minatur Solomon, turbabuntur timore horribili, & præ angustia spiritus gementes dicent: Ergo ne errauimus à uia ueritatis? & iustitiæ lumen non luxit nobis? solique intelligentiæ non est ortus nobis? Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, & ambulauimus uias difficiles: uiam autem Domini ignorauimus. Quid nostra nobis profuit superbia? quid fastus? quid ambitio? Transierunt omnia illa tanquam fumū umbra. Vide, obsecro, ad quantam interdum cognitionem perueniant acti plagis, qui in croceis uiuentes, uix, an Deus esset, suspicabantur. Vt cibum panis.) Hyperbole est, qua bonos ab improbis superioribus, rectoribusue multitudinis prorsus atteri significatur. Littera quæ hic est **Hebrais**, ab hoc paululum sensu deuiat. Felix sic: Populum meum commederunt panem: uel, ut alius habet, uorant plebem meam in cibo panis. Idcirco huius litteræ sensum hunc esse arbitror, quod uorant Dei plebem tum etiam quando comedunt panem. Adeo enim infelices sunt, ut ne uictus quidem eorum quotidianus sit absq; macula & infamia: ut id quoq; quod edunt, & bibunt, & uiuunt tandem, sit peccatum, dum ex usuris, & rapinis, & furtis, delitias, nedum uictum quidem necessarium, sibi comparant.

Dominum non inuocauerunt.

Sed Belial, aut Mammonam, ut auari: aut Belzebub etiam, ut impudici & scortatores. At quomodo illum inuocabunt, in quem non credunt? Quæ po-

C test illorum esse inuocatio, qui dicunt, totoque uitæ circulo testantur, quod non est Deus? Præterea iucundum ualde est considerare uatis prudentiam in explicanda sceleratorum hominum uita. Ut enim quàm deplorati essent quorundam mores, spe omni sublata respicientiæ, enarraret, primum illis Dei negationem tribuit. Non est, inquit insipiens in corde suo, Deus. Deinde clarius recensere cupiens, quàm flagitiosè inter cæteros conuersarentur, ait, eos, & Deo & hominibus, uti putentia cadauera nausæ esse, ac foetere: neque inter illos quenquam esse, qui bene ageret, sed Dei populum ac plebem, crudelissimè deglubere, & deuorare. Postremò uerò tantæ prauitatis radicem detegens, ait non esse ante illorum oculos diuinum timorem, ipsosq; Deum non inuocare: hoc est, nullam prorsus de Deo curam habere, nihil ab ipso expectare, nihil uè petere. Cum enim Deum esse, ut ait Anselmus, per se notū sit, ex hac fit cognitio, quod homo identidem ipsum cognitum nominare libenter aueat, atque eius uirtutem prædicare, extollere, dilatari, illamq; in angustijs & ærumnis, quas uita humana quotidie experitur, inuocare non reformidet. Vates igitur cum negat illos, in quos hæc scripsit, Deum inuocare, planè dicit, eos omnis religionis uacuos esse, atq; à diuino timore penitus alienos. Ceterum in scripturis inuocare Dominum, aut Dei nomen, perinde illud esse quod Deum colere, norunt hi, qui sacræ legis studio libenter nauant operam. In Genesis libro scribitur, quod Enos cœpit inuocare nomen Domini: quod est, ipsum cœpisse Dei cultum, iam tum in primis illis rerum exordijs parum cognitum. Item illud de Abraham, quo legimus sanctissimum senem aras extruxisse, ac inuocasse nomen Domini, nihil aliud uult, quàm Abraam colendi Deum loca instituisse, ibiq; primum eum ipsum coluisse, ac cæteros ad id agendum prouocasse. Vnde Chaldæus hunc uersum sic reddit: Nomen Dei non prædicauerunt.

D *Ibi trepidauerunt timore ubi non erat timor.*

Licet enim, Vbi non erat timor, in codicibus Hebræis non inueniatur, sed solum ibi, formidabunt formidine, cui statim adiicitur, Dominus in generatione iusta est: tamē ut nostro etiam faueamus interpreti, ut par est, dicendū erit, quod si ad præsentem uitam huiusmodi superuacuum referamus timorē, non erit præter uatis mentem. Nonne uidemus, etiam inter illos qui aliqua religiosa uel dignitate uel professione in Dei ecclesia præditi sunt, quàm perfractè bonorū, honorū uè temporalium timeant, ac lugeant amissionem? Deum uerò, qui solus timendus est, neq; timeant, neq; uereantur? quid cum moriendum est? quantos eulatus? quanta lamenta? quos gemitus audire licet? Non sic enim pauet lepus, aut capreolus ad canum latratum, uti hi ad minimā quanque mortis memoriam. O si non moriendū esset, aiunt. Quid, oro, tali metu in Christiano uiro turpius? quid magis superuacaneum? Timendum ne erit hinc demigrare, ubi uir iustus non absq; dolore maximo animi, & cruciatu, manere potest? Sed quid hi timent, forsitan aliquis dicat? nonne Deum? nihil minus inquam, Timent enim sese. Timent transactam uitam. Timent conscientiae testimonium. Timent æternas pœnas, quas etiam uiuentes quodam modo miserabili præsentiscunt. Timent igitur, ubi timor esse non debet: illum uerò qui potestatem habet mittere in gehennam ignis, neq; metuunt neq; colunt. Rursus enim ad futuram uitam quæ dicta sunt conuertamus. Illic dictio sic posita uidetur, ut innuat prophetam tormentorum locum præuidisse animo, ubi damnati infelicissima inquietudine trepidant, ubi non est trepidatio, similis uidelicet: tam sæua, tam formidabilis, tam atrox. Huic non dissimile illud est quod in Esaia legimus: Ecce terra Chaldæorū, talis populus non fuit: id est, huic similis. & est sensus: Vos Deum, quem solum timere oportuit, non timetis, quin potius eum contemnitis, plebemq; illius pro libidine deuoratis, atq; omnia deniq; effreni petulantia peruertitis. At ego iam præuideo quò uestra uos impellet malitia, ad loca scilicet illa inferorum tetra, horrida, ac omnis generis tormentorum plenissima: in quibus quidem adeò perterrefaciemini, adeoq; pauebitis, ut similis nunquam pavor fuerit,

Quo-

A *Quoniam Dominus in generatione iusta est.*

Causam reddit propheta, quamobrem tot mala in cōmemoratis peruersæ uitæ hominibus futura sint. Quoniam, inquit, herilem domum offenderunt, quæ gens utiq; est, iustitię studens, & timorata. Nam qui alicuius habitationem dirue re molitur, quomodo non ipsam habitationis dominum offendet? Ad hæc, qui probis uiris molestias ingerere conantur, non dubium quin ipsum Deum, qui in sanctis libenter conuersatur animis, laceasant. Lacesitus uerò ac quodammodo ob assiduas eorum iniurias impulsus, ultionem tandem de illis sumere deliberabit: generatio autem iustorum benedicta erit.

Consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes eius est.

Consiliū uiri iusti, quem hic uates inopem, hoc est, rebus omnibus huius mundi denudatum appellat, est, Dei præsidium ac uoluntatem hominis præsidio & uoluntati præferre: Deum super omnia, calcato prorsus huius seculi amore, diligere: lenocinia carnis ab sese, tanquam importunissimas harpyias abigere: mundum hunc affectu deserere, Deum solum timere, ac se tandem ad omnem conditarum rerum iniuriam, pro Dei honore libenter exponere. Hoc tamen consiliū, hoc uotum, hoc institutum magis diuinum, quam humanum, confundunt facile improbi, ridentq; ac profusissimo cachinno subsannant: &, quod magis dolendum est, nullam aliam ob causam tam salubre propositū damnare præ se ferunt, quàm quia Dominus spes eius est. hoc est, quia in solo Deo, non in huius mundi dynastis, pusillitate ue confidit. Est enim apostrophe. O impijssimi uiri, uos sanctum inopis consilium illud, quo fiduciam suam omnem in Domino posuit, irridetis: Haud mirum quidem. Nam uos dicitis, non est Deus. Non est Dei timor ante oculos uestros. Deum inuocare contemnitis. Et non probauerunt, ait Pau-

B lus, Deum habere in notitiam.

Quis dabit ex Sion salutare? Israel? cum auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Mos est scripturę aliquid desideratis, ut dicat, quis det? aut quis dabit? pro uti nam det. Vnde illud est in Numeris testimonium: Quis tribuat, inquit, ut omnis populus prophetet? hoc est, utinā omnis populus prophetet. Et illud: Quis dabit capiti meo aquas? id est, utinā dentur capiti meo aque. Ita in hoc loco, Vtinā, inquit, salus ueniat ex Sion. Quare sic reddit paraphrastes: Vtinam præstet Dominus ut ex Sion prodeat salus Israël promissa. Videtur hic uates, postquā iustorum calamitates longa ueluti periodo deplorauit, filij Dei ad mortales accessum præuidisse, quo solo opitulante, à tot ærūnis liberati, unā cū ipso liberatore Deo opt. max. dij efficerentur. Optauit igitur uir sanctus, ut quod certò uenturū esse non ignorabat, acceleraret. O utinā, inquit, salus illa iam tum ab exordio rerum conditarum promissa, adueniat. Erumpat iam tandem ex Sion, ut est pollicitus, seruator. Exeat, egerminet demū flos ille è radice Iesse. Quid ultra præstolandū, simulac totus corruptus est orbis? Iam non est qui faciat bonū, ne unus quidem.

R E S P O N S I O. Tunc, o uates, salus adueniet, cum auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ. Hæ gentes utiq; sunt, quæ iam olim nō plebs eius, ut est uaticinium, nunc plebs eius. Imò omnes sunt, quāuis ab his nostris cultioribus plagis remotissimi. Iam non est Iudæus, aut Græcus: sed omnes unum sumus in Christo I E S V, qui fecit utraq; unum. Omnes enim, ait Esaias, errabamus sine pastore. Ecce captiuitas humani generis: quæ quidem prorsus, per aduentū filij Dei, à nobis auersa est ac discissa. Quando enim unquam aliàs exultare potuit Iacob, supplantator scilicet uitiorū? aut quando lætatus est Israel, hoc est, uidens Deū? nisi postquā cœli, iam à principio ob hominum scelera clausi, aperti sunt, ac uox patris audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. O lætitiā inenarrabilem. Tunc egrediemini, ait Malachias, & salietis quasi uituli de armento. Vide exultantem animam, atq; ob salutem præstitam, gestientem, cui animanti assimilet uates. Qui non igitur ouantes è turpissimis peccatorum claustris, ut nos inuitat sponsa, egrediamur, ut Solomonem regem intuea-

G 4

Cum diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis sue? A saltūne poterimus abstinere? a gaudiōne? simulatq; ipsum uidimus salientem in montibus, transilientē ue colles, ac similem factum, ob agilitatem, caprea, hinculoq; ceruorum? Ergo perpetuo nobis est gaudēdum, ac die noctuq; exultandum, postq; salutis æternæ, uitæq; beatæ quicquid incidat, certi sumus: id quod purissima in Christum fides, hoc est, regni Sion municipatus efficit. Nos interim qui hic cum mundo conflictamus, scimus quod ex Deo sumus.

PSALMVS DAVID XV.

DOMINE quis habitabis in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?

Non admodum explicatu facilis à uate proponitur quæstio. Ardua enim res est, atque adeo ad intelligendum difficilis, quis ex Dei dono dignus sit, qui in eius ecclesia inter electos censeatur, ubi adhuc acerrimè pugnatur, ac in tentorijs militaribus, tabernaculisq; Cedar, non absque periculo habitatur. Sed illud difficilius: quis dignus tandem reputabitur, qui triumphato mundo, uictor requiescere debeat in monte sancto Dei, hoc est, in æterna beatitudine, quæ omnis rationalis creaturæ finis est, ac laborum requies. Vnde Eutymius: Requiescere is dicitur, qui ex longo itinere & labore fessus, requiem capit. Per montem sanctum, ait, supercoelestem locum intelligere debemus.

RESPONSI O. Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiã. Omnes Hebræorum codices habent, ambulans, siue gradiens sine macula, & faciens iustitiam. Nulli enim dubium esse debet, totum hunc cursum uitæ, uiam esse quandam, per quam mortales omnes deambulare oportet: & in qua, ueluti in arena ac theatro unusquisq; sese qualis in alio futurus sit seculo manifestat. Verū quoniam non omnibus spectatoribus facilis est, cuius uirtutis unusquisq; sit, cognitio: idcirco id uates à spiritu edoctus, ne hæreamus, aperit: ac toto quantum potest conatu, è sublimi tanquam specula clamat: O mortales, ô uos quotquot in felicissimo illo uenturo redemptionis humanæ æuo nascituri estis, quid hæsitatis? quid uestros priuatos cultus iactaturi estis? quid ritus? quid uariū religiosæ fidei uiuendi modum, alter alteri præponetis? Vnum hoc uobis expetendum erit, in hoc solum incumbendū, qualiter cum innocentia ambuletis, colatisq; iustitiam. Cætera enim ultra hæc, ornamenta potius & decorem pietatis appelletis, quam ipsam pietatem oportet. Equidem nihil aliud esse iudico ingredi sine macula, q̄ innocenter, simpliciterq; in domo fidei, quæ est ecclesia, uiuere: ut de Jacob legimus, qui uir simplex erat, habitans in tentorijs, umbra scilicet futuri Christiani, qui ommissa carnis prudentia, sibipsi tantūmodo prospiciendi, simplici quadam ratione uitæ, abs Deo pendere debet. Atqui hi certè sunt, qui, ut scriptum est, & ingrediuntur & egrediuntur, & pascua inueniunt. Ingrediuntur enim per diuinos excessus in Deum: egrediuntur uerò ad res curandas proximorum, bona fide. Nam à suis ante omnia Deus requirit, ut omnis ab eorū pectoribus absit fucus & dolus. In utroq; tamen inueniunt cœlestē, qua se nutriant, pactionem. Ecquid aliud uoluit Apostolus, quando dixit, siue excedimus, Deo: siue sobrii sumus, uobis? Cæterum in hoc uersu, interiorem uidere uideor iustificationem illam, quæ à fide est: simul & exterioris officij munus, siue fructum fidei, qui in actionibus à charitate profectis cōsistit: per quas tum Dei, tum proximi dilectio cognosci potest. Et hæc quidem ingressio illa est, atq; deambulatio, absq; macula, de qua & hic & aliàs mentionem facit Propheta, cum ait: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. Porro eum ipsum operari iustitiam arbitror, qui iustis totus deditus est operationibus illis, quibus nimirum Deo gloria, proximisq; utilitas ac beneficium prouenire solet. Nam actiones eas omnes ociosas ac frigidas omnino esse opinor, quibus horum utrunque non conueniat. Nostra itaq; studia, nostras literas, nostra ocia, sint quantūuis sancta & diuina, nulla esse existimo, nisi pro fine & studij & ocij, Dei gloriam statuamus.

Qui loqui-

A Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

Felix sic : Qui non detraxit lingua sua. Atqui veritatem eum loqui in corde suo asserunt, qui absque fuce omni & simulatione, sed ex animo, atque ingenuè, ut Christianū decet, cum proximis ambulat, promissisq; nunquam deest. Quod quidem fidei genus à Cicerone definitur esse, dictorū conuentorumq; constantia. Hinc certè hypocritis ac fraudulentis pudor iniicitur, qui uenenum aspidum ueritatis loco sub lingua obtegere consuecunt. Qui non detraxit, seu ut alia habet litera, qui non detulit lingua sua. Legimus enim in Regnorum libris, Miphiboseth Saulis filiū descendisse in occursum regis, illotis pedibus, & intonsa barba, dicens : Seruus meus accusauit me, seruum tuum ad te Dominum meum. Vide ad quas animi angustias deuenit miser ille, propter unius delatoris linguam, ut tantis miseræ indicij sese ante conspectum regis sisteret. Nescio sanè qua sorte id accidat, ut in ipsis quoque honorum cœtibus adeo surrepat interdum de aliorum uitij deferendi facilitas, quod quasi à natura ingenitum uideatur omnibus, ut alter alterius uitam mordeat. Quòdnam colloquium ? qui conuentus habentur, in quo alienorum peccatorum denarratio non audiatur ? Tantùmne obtreccionis amans est lingua ? Procul clamat Solomon, Sint à te labia detrahentium, ac quasi à facie colubri fuge à detractore. Delatores igitur, hypocritæ, obtreccatores, dolosi, & in primis simulatores, è numero illorum sunt, qui non requiescent in monte sancto Dei, unà cum felicissimo illo cœtu qui operatur iustitiam, qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

Non fecit proximo suo malum.

Hoc est, nulla in re læsit, ne in appetentijs quidem ac desiderijs. Etenim sicut eius generis fræno moderari linguam fas est Christianum, ut nihil prorsus eloqui audeat, quo non gratia atque utilitas audientibus afferatur, Dei uerò gloria illustretur : ita ab eo nihil expeti quidem aut fieri debet, quod non sit alijs utile, Deiq; nomen sanctificetur. Mirum ni hic uideas, quàm à iustorum congregatione longè expellēdi sint futiles gerrones illi, quibus una illa in primis cura est, ut uel in doctissimis grauissimorū hominum colloquijs, risum intempestiuum moueant, aut adeo fabulas ingerant, unamq; post aliam tanquam annulos connectant, cachinnosq; immisceant, ut sanissimis quoq; animis stomachum prouocare, ac uomitum, non minus sufficiant, quàm si plenam nauetæ pateram uel pisitendo haurirent. O hominum genus inuisum bonis, atque his quidem quibus sanctissima illa Pauli admonitio semper est cordi : Omnia quæcūq; facitis in uerbo & in opere, in nomine Domini I E S V Christi facite.

Nec opprobrium accepit aduersus proximos suos.

Hoc est, ab alijs non est passus proximū suum opprobrio haberi : sed illius famam, uti suam propriam tutatus est. Nam ex præcipuis ueræ charitatis indicijs, illud potissimū est, fratris famam abs te defensam : nullumq; quod depellere possis, eius opprobriū ferre. Quocirca ut sibi quisq; gratiam & famam apud bonos (quis probus improbis placere studeat ?) saluam optat : ita & alterius nomen & gratia, bonis omnibus curæ esse debent. Est & alius sensus, qui illis placere solet, qui nostræ huius uulgatæ æditionis mentem libenter sectantur : ut accipere opprobrium aduersus proximos suos, nihil aliud uelint esse, quàm illos, neque propter peccata, neq; propter morbum aliquem corporeum, irrisione aut contumelia uelle afficere. Sed prima aliquanto melior, ut mea est opinio : ut sint gradus hoc modo. Primum, neminem lædendum esse uerbis : unde est dictum, Qui non egit dolum in lingua sua. Deinde non lædendum factis : quam ob rem additur, Nec fecit proximo suo malū. Postremo defendendū etiam esse ab aliorū iniuria : ideo statim adiecit, Et opprobriū non accepit : uel, ut alia est litera, Non tulit super proximo suo. Quapropter adiunctum est,

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.

e Hoc est, iniquum proximi calumniatorem, quamuis potentem, quamuis ferocem, quamuis diuitem, contempsit.

Timentes autem Dominus glorificat.

Id est, quantūuis despectos mundo honorat, tuetur, cum illis conuersat. Verū paululū diuersius legunt Hebræi hūc uersum: Despectus in oculis suis contemptus est: timentes Dominum honorabit. quod quidem sic reddit paraphrastes: Qui ipse contemptor sui, & de seipso nihil minus q̄ magnificè sentiens, alienæ uirtutis est admirator: maximè autem facit eos, qui reuerenter colunt Deum. quasi diceret, sese posthabito cæteros diuini honoris studiosos, quāto potest affectu complectitur, beneficijs subleuat, & demū totus in alienis est cōmodis. Aspicias ne quomodo passim per scripturas uox illa, de qua nōnulla supra, charitatem scilicet à seipso incipere, abrogetur: Quī, uel uno filij Dei testimonio, non sit illis satis, qui per triuia hanc uenditant: quem quidem scimus, nedū à Deo, nedum ab angelis, sed ab omnib. fermè rebus conditis diminutū. Verū hoc paulisper, hoc est, quandiu fuit à Deo discerptus, ut ne speciem quidem hominis haberet. Atque id certè ob amorē, quo semper affectus fuit erga alios, haud erga se. Alioqui quis unquam illū ad tantas coëgisset ærumnas: nonne sua se sponte in sacrilegas illas Iudæorum manus crucifigendū tradidit: Sic nimirum agere solet perfecta charitas, quæ nihil minus quàm propria attendit commoda, uerū quæ aliorum ac Iesu Christi, ut inquit Paulus.

Qui iurat proximo suo, & non decipit.

D Felix: Iurauit affligere, & non mutabit. Vtraque enim lectio spiritus sancti mentem sequitur. Iurauit, inquit Felix, affligere, scilicet seipsum, ac propriam uitam: perstabitq; in illo, quoad eius uixerit, proposito. Et est sensus: Hic uir iustus se quantum potest, per abstinentias, ieiunia, uigilias, & id genus alia, perseveranter affligere decreuit. Tantū uerò abest, ut alios lædat aut affligat, ut etiam illos officijs subleuet, ac sibi in percipiendis uitæ commodis præponat. Verū sensus is nostræ erit literæ, quò fidei constantia inter homines celebretur. Nam si cui oblata occasione iurare contingat, quod damnosum sibi postea, & molestum fore appareat, præstabit tamen: neque ullo suo aut damno aut periculo ab eo quod iurauit, deflectet animum. Sic Ionatham cum Dauide, alioqui patri suo infenso, fœdus inijsse legimus: quod etiam quæ summa erat in iuene illo constantia, sanctissimè, maximo tamen cum periculo seruauit. Sic olim Regulus ille (liceat etiam Dei dona in ethnicis agnoscere) Carthaginē redijt, ubi tamen grauisimum sibi paratum supplicium diuinabat. Quantam uerò fidei constantiam ab ijs qui per sanctum Dei nomen, quo nihil in terris uerendū magis habent, iurant, in re præsertim honesta requiri censemus: Verū cum iuramentū penè in totum per euangelium sit à Christianis abscissum, quo iubetur, ut sermo noster sit, est est, non non: tamen propter Dei gloriam atq; utilitatem proximi, cum aliter fieri nequeat, permittitur iuramentum: hoc est, ut nemo ex sese, aut pro se & sua sponte iuret, sed ubi proximi interuenit cōmodum, aut salus. Ita hoc modo re utimur prohibita in alterius bonum, quemadmodū iudex in iustitiæ defensionem, homicidio. Sic Paulum iurasse, ad confirmandū euangeliū, legimus: haud secus. Nam iurare, ac tam uenerandū nomen Dei in testem assumere, in re nihili, ut passim fieri uideo, aut decipiēdi animo, nō est scelus hoc iuramento grauius. Quod si tamen duriusculū uidetur in hoc loco de iuramento à uate dici, non erit absurdū pollicitationes intelligi, quas in bono uiro uim iuramenti habere oportet. Alioqui in eodem fermè puncto horæ eadem polliceri, quæ statim neges, hominis turpissimū est, ac parum sui compotis.

Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.

Ne de usuris modò loquamur, quibus uniuersus ferè orbis miserimū in modum atteritur: satis sit admonuisse, haud fas esse iniusto aliquo lucro proximo aliquid auferre, Olim enim Deus à fratre usuras exigere prohibuit, à Iudæo scilicet Iudæum.

A dæum. Ab alienigena tamē & à gentibus permisit, ut omnia suis cultoribus subiecta esse indicaret. Nobis uerò, qui omnes in Christo fratres sumus, neminem licet, seu Græcus ille sit, seu Arabs, seu etiam ab ultimis oceanī littoribus conuena ulla in re grauare. Quapropter usuram prorsus à Christiano uiro euulsam uult Deus. Nec mihi iam nomina illa mentita, Interesse, cum pactis uendendi & retrouendendi, cæteraq; his similia ab imo inferorum barathro euocata obijcias: cruxta est hæc, atque apertæ damnationis quidam ridiculus fucus. Mutuanda est ergo ex Dei præcepto. Quid mutuanda aio: nōne tua egeno impartiri iuberis: nōne donare? Sed postquam eò res nostræ deuenere, ut libentius eas mutuò, quam dono demus: mutuanda est, inquam, tua pecuniā, sed nihil inde interim sperandum, ne esculentū quidem minimum. Nam uerissimum hoc est dictum, quòd qui pecuniā suam non dederit ad usuram, requiescet in monte sancto Dei: qui uerò dederit, è Dei populo, ut sacra lex sanxit, exterminabitur.

Et munera super innocentem non accepit.

B Et hoc in lege prohibitū. Nam nihil est, quo tam, ut sic dicam, exoculetur iudex, sapiensq; à iustitia delabatur, q̄ munerum frequentia. Hinc illi sunt lachrymarum pleni in Esaia questus. Principes, ait, tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequunt̄ retributiones, pupillo non iudicant, & causa uiduæ non ingreditur ad illos. Vidī, uidi ego aliquando uel in sacris locis, quod fas, quod leges, quod iustitia nō potuerunt, exculpsit munus. Vidī, inquam, quod absq; singultu dicere nequeo, ui munerū nocentissimos homines in sublimiorē aliquem gradum accersiri: innocuos uerò, quamuis elegantissimo præditos ingenio, aut è gradu deijci, aut præteriri. Ex quo quidem inuerso rerū ordine illud necessario oritur, quòd uulgò iam omnīū pessimos illos appellāt, qui ab omnib. olim optimi ob uitæ simplicitatē uocabantur. Illud porro hic aduertendū, quòd nō solum iudices aut primores rerumpub. iniquos uult uates intelligi: sed eos quoq; qui iniustas fouent ac protrahunt lites, cōpendij sui causa. Quod quidē exitij genus, adeò per orbis urbes licentius peruagat, ut penè nulla alia in re suam quis omninari possit ruīnam, q̄ cum in palatio, quod aiunt, rationis agit lites. Hūc uerè miserum, hunc erumnosum, hūc uiuentem mortuū appellare possumus: non tam sane ob legum uitiū, quæ iustissimæ sunt, q̄ ob causas agentium cupiditatē, ac cum impietate iunctas cauillationes: quibus quidem iam & rostra omnia, & senatus (bonos semper excipio) & rotæ quoq; ipsæ miserabiliter rotantur, & insanunt.

Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Qui illa quæ dixi, ait uates, seruaerit ex animo, fixus inuictusq; quicquid incidat, permanebit. Vnde alia habet litera: His rebus qui studuerit, in æternū non nutabit. Nam is tanquā ex omni parte beatus, nunq; a soliditate ea ac fide quam in Deo habet, deturbabit: nunc quidem per gratiam, in futurū uerò per gloriam. Siquidem is uir ille est euangelicus, qui domū suam supra petram ædificauit. Felix: Faciens hæc, non elabetur in æternum. Paraphrastes: Qui facit hæc, non peribit unquam. Christus uerò: Hoc fac, & uiues.

INSIGNIA DAVID, uel secundum Græcos statua,
seu columna Dauid. PSALMVS XVI.

Statua seu columna in rerum gestarū memoriam uictori erigi solet, trophæo aliquo onusta. Sic Christo psalmus iste pro statua uictori ponitur, qui ob deuictam mortem, iugulatumq; peccatū, ac direptum inferorum regnū etiam nunc cum suis triumphat. Porro de insignibus Dauid sic ait Felix: Quis magnæ uirtutis, seu uictoriæ insignia tulit nisi Christus? qui principē huius mundi, aduersus quem nulla arma, nullæ insidiæ, nulla ingenia potuerūt, uicit: ac extra lares proprios, hoc est, extra lares huius mūdi eiecit, ac expulit. Sunt qui censent quoq; titulū huius psalmi significare instrumentum musicum, quo psalmum istum canebant. Vt cuncq; sit, filius Dei omnium redem

ptor est, qui loquitur, ea ratione, quam in superioribus psalmis diximus. Tentatus enim ille est, ut nos: in tentatione patrē inuocauit, ut nos: quo per omnia similibus nobis, ut ait Paulus, fieret. Debit enim, inquit, per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret. In eo quidem in quo passus est, & tentatus, potēs est & his qui tentantur, auxiliari. Ait igitur:

Conserua me Dominus, quoniam in te speraui.

Ecce quomodo spem, uim eam esse, qua à Deo, cum oramus, exaudimur, opemq; eius benignissimam sentimus, tam crebrò inculcat uates. Proponit enim causam, quamobrem seruari debuit: Quoniã, inquit, in te speraui. Quis, oro, bonus eos, qui suã se fidei commiserint, deseret? Multo enim certius pater hoc agit cœlestis, qui totius bonitatis fons est. At tu mihi considera, quàm necessaria sit spes, fiduciaq; in orante. Cætera quidem, quæ bona tibi uidentur, cum petis, non mirum si interdum hæsites, cum quomodo orare oporteat ignoremus omnino. Verùm si peccatorum ueniam, salutemq; æternam petieris, ut continuo petere est necesse, caue dubites te affecuturū quod petis. Alioqui si in orando consequi dubitas, quod ipse Deus tibi dare pollicitus est, de te actum est, tuaq; oratio impia fit, ac immunda omnino. Clamandum igitur esse ad Dominum semper, nos admonet uates, imò ipse uatum Dominus, qui hic loquitur, cum spe tamen, atq; fiducia adipiscēdi rogata: ne simus, ut ait apostolus Iacobus, fluctui maris similes, qui à uento mouetur, & circumfertur. Non enim existimet, ait, homo ille (scilicet qui dubius orat) quòd accipiat aliquid à Domino. Hæc diuinus apostolus. Iam illud rursus perpendendum, quomodo Dei filius, atq; cum eo purgatissimus quisq; animus, non sua proponit merita, non opera, non eleemosynas, non ieiunia, non psalmorum numerum, aut missarum, non cætera huiusmodi, fidei nimirum ornamenta, atq; (ut diuus appellat Benedictus) bonorum operum instrumenta: sed spem solam, qua plena fide, Deum exorari credit. Spes ergo, fides, fiduciaq; quæ idem penè sunt, impetrant à Deo: præterea nihil, quò tandem tuarum actionum supercilium deponere perdiscas.

Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

Quid mirū si flagrans Dei amore anima clamat, Deus meus es tu, cum ab eo ipso didicerit hoc esse suū nomen? Ego sum, inquit, Dominus deus tuus. Quàm porrò uerum illud est quod Paulus asserit, neminem scilicet posse dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Soli enim fideles (hi dico, qui non solum ore, atq; externo cultu, sed intimo cordis affectu, Deū esse fatentur) hunc honorant, hunc amāt, in hocq; solo confidunt, uerè dicere possunt, Deus meus es tu. quod quidem nō ualet blasphemus, adulter, avarus, atq; is, qui dicit in corde suo, non est Deus. Beata profectò gens, cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Verùm cur bonorū meorum non eges? quia Dominus es. Nam si mearum rerum egeres, nō esses Dominus. Quis tamen (dicit aliquis) à nobis Deus requirit nostra? Adijciturne aliquid Deo, nostris ex rebus? Quis adeò demens est, qui ex honore ac cultu, Deo à creaturis impenso, arbitretur ipsius felicitatem augeri? Delectatur tamen huiusmodi beneuolentiæ, ac grati animi indicio, ut occasionem habeat, quæ est eius bonitas, maiora elargiendi. Alij modò aliter hunc uersum legunt, & exponunt: Bonitas mea nō super te. hoc est, aliquam mihi dare bonitatē non teneris: uerùm quicquid fecisti, tuo munere ac benignitate fecisti. Diuus uerò Hieron. sic: Bonum mihi non est sine te. Vides quanta spiritus copia in hisce diuinis odibus abundat? Neq; interim aliam prætermittam interpretationē, quam paraphrastes adamasse uisus est. Ait enim: Dic o anima mea Domino, Dominus meus es tu. Bonū meum non ad te. Ut sit aliquis in spiritu, qui animam suam, ut Deo sese penitus consecret, adhortetur: sed ne uideatur eò aliquid tam excelso numini, ex sua illa cura & studio, cōferre, eam admonet hoc modo: Bonum meum non ad te. hoc est, nihil meum tibi bonum confert, o Deus. Tantum, inquã, abest, ut tibi, quicquid illud boni sit, usui esse possit, ut

A sit, ut etiã fastidio existat. Quare sic reddit paraphraſtes: Perſuaſum habes ô anima mea, & dixiſti ad Dominum, Dominus omnium es tu: quare ſi quid in me eſt boni, id tibi uſui non erit: ſed ſanctis, qui degunt in terra, & fide robuſtis, modis omnibus prodeſſe ſtudebo. Propterea additum eſt:

Sanctis qui ſunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis.

Felix dilucidè magis. Ait enim: Sanctis, qui in terra ſunt, & admirabilibus, omnis uoluntas mea in eis. & eſt ſenſus: Non ſum adeò extra me, ut credam in me eſſe aliquid, quo tua queat augeri ſublinitas. Cellior enim ultra omnẽ metam eſtu, quàm ut meis beneficijs frui debeas. Attamen quoniã Deus meus eſtu, cuiq; mea omnia debeo, erit interim meus omnis amor, cura & ſtudium in ſanctos, qui mecum adhuc his in terris degunt, atq; abs te peregrinantur: illos, dico, qui tum uirtutum omniũ cumulo, tum maxime fide inſignes atq; admirabiles omnibus exiſtunt. Deus igitur mortalium beneficijs, aut donis, etſi lætetur propter nos, tamen ditior minime fit ex his, aut potentior. Sancti uerò, quoad in terra uiuunt, non parum rebus noſtris indigent, atq; illarũ commodo iuari poſſunt, & ſubleuari. Quod quidem adeò Dei filio ſemper placuit, ut nihil aliud plane in carne geſiſſe uiſus ſit, quàm ut patrẽ ex beneficijs in miſeros collatis promeretur. Sibi enim factum putat, quodcunq;, uel minimis eius domesticis, fecerimus. At tu uide quomodo caro, hoc eſt, amor proprius, hæc omnia inuertat. Deo enim benefacere, cui nihil dare poſſumus, arbitramur: fratres uerò, quos ipſe iuſit rebus noſtris adiuuari, uel uſq; ad nauſeam faſtidimus. Perpulchra ſanè commutatio. Verum ſi magis ſenſus noſtræ literæ conueniens arriſerit, is erit: Filius enim Dei homo Deus, fatetur hic patrem mirificaffe, hoc eſt, mirabiliter, copioſeq; perfeſſe ſuas uoluntates, ſua ſcilicet deſideria, ſua uota, preceſq; pro ſalute hominum in terra etiãnum degentium, effuſas. Nam nulli dubium eſſe debet, Chriſtum multa in humani generis commodum ac ſalutem exoptaſſe, à patrẽq; petiſſe, & exoraſſe. Ego, inquit, rogabo patrem, & alium paraclætum dabit uobis. Illud etiã: Volo pater ut ubi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. In his enim, ut in cæteris, exauditus eſt, ait Paulus, pro ſua reuerentia.

Multiplicata ſunt infirmitates eorum: poſtea accelerauerunt.

Antequam enim Dominus Ieſus ad mortales accederet, homo factus, quis non peccatis onuſtus? Omnes, ait Paulus, peccauerunt. Ad hæc, quod conuenientius epitheton tribui peccato unquam potuiſſet, quàm languoris ac infirmitatis? Multiplicata erant igitur, atq; in immenſum accreuerant peccata, cum in omnibus, tum in gentibus maxime: qui poſtea, accepta ex alto ſpiritus ſancti uſ & gratia, ad ſacras regenerationis undas adeò accelerauerunt, ut plane illud ueriſſimum fuiſſe cernamus, quòd ubi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Quocirca in Actis legimus, quòd glorificauerunt Deum dicentes: Ergo & gentibus poenitentia dedit Deus ad uitam? Hebræi ſic habent: Multiplicabuntur dolores: ſeu, idòla illorum: poſt alterum feſtinauerunt. Et eſt Domini Ieſu expoſtulatío, qua queritur mortales ferè omnes idòla, ſuperſtitioſò ſue cultus, qui niſi dolores, anxietudinesq;, & moleſtias pariunt, elegiſſe, ſe totius bonitatis, pacis, atq; adeò æternæ quietis fonte derelicto. Hinc idem apud Hieremiã deflet, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas. Alio item loco Iudam appellans, eius uanitatẽ deridet: Iuxta numerum uerbum tuarũ, ait, fuerunt dii tui Iuda. Nec minori ſtomacho clamat in Oſea: Multiplicauit Ephraim aras ad peccandum. Vides, ni fallor, multiplicatas infirmitates, hoc eſt, uanum cultũ, ſimulachra, moleſtias uè, ac labores ſuperuacaneos ferè omnium. Qui non dicã omniũ omnino, cum lego populum Dei, uineã electam, plebem ſanctam, tam acriter à uatibus obiurgari? Porro feſtinauerunt, ait, poſt alterum, hoc eſt, relicto uero Deo, alterum amatorem amplexati ſunt.

Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus.

Non erit, inquit, mea amplius eccleſia, ut hucusq; diſſimulaui, coetus ille, illaq;

H

C ecclesia malignantiū, qui ex sanguinibus, non ex Deo nati sunt. hoc est, qui gloriantur se filios Abraę secundū carnem: & qui (ut aliquid per excessum dicam) Christianos se iactitāt, se sanctos, se à mūdo segregatos, absq; spiritu, & fide: cum tamen non solū uiuunt, sed miserandum in modum marcescunt in sanguinibus, in carnis uidelicet putredine, ignorantes miseri, quod qui in carne sunt, placere Deo non possunt. Longē enim hi sunt ab illorū conuentu, de quibus in Euangelio legimus: In mundo sunt, sed de mundo non sunt. Felix sic: Non libabo libamina eorum de sanguine. Hic nonnulli opinant̄ de Iudæorū sacrificijs dici, quæ magna ex parte cōstabant sanguine, adeo quod adagiū propè loco erat, absq; sanguinis effusione non esse remissionē. Quæ tamen sacrificia, oblato sanguine illo in cruce, cuius sanguinariæ omnes hostiæ illę umbra fuere, penitus abolenda essent. Alij gentiū ritus quosdam impijssimos taxari credunt, in quibus pro uino cruorem libare humanū consueuerant, sēq; mutuis uulneribus ad aras conficientes, propriosq; natos immolantes, ac cæteros huiusmodi carnificinę usus religiosissimè in suis illis sacrificijs obseruātes, toti in tabo ac sanie uolutabātur. Vtrumuis accipias, hoc satis liquet, seruatorē nostrū hic profiteri usus istiusmodi cruentos, superstitionemq; omnem alienissimā esse à mundissimo suo cultu, cuius uim totam in animo prorsus sitam esse uoluit, atq; in his postea rebus externis, quę ornare queant, non foedare, aut irrequietam facere conscientiam.

Nec memor ero nominum eorum per labia mea, seu per os meum.

Et est perinde atq; dicat: Hisce nominib. quibus hucusq; eos nominauī, haud amplius nominabo. Verūm quæ illa gentium fuerunt nomina, antequā asciscerentur ad uitam: Mortui sanè, impij, cæci, immundi sues, filij iræ, damnationisq; ac mortis mancipia. Iudæorū uerò: populus Dei, populus peculiij loco habitus, uinea electa, pars, hereditas, funiculus Domini. Horum igitur nominum fatetur Dominus sese posthac memoriā non habiturum. Quomodo, quæso? Qui enim longē erant, propè facti sunt in sanguine Christi: ac seruos suos, ut ait Esaias, uocauit alio nomine. Quo, oro? Vos genus electum, ait Petrus, regale sacerdotiū, gens sancta, populus acquisitionis, qui aliquando nō populus Dei, nunc autem populus Dei: qui non misericordiā consecuti, nunc autē misericordiā consecuti. Vide nunc miserrimam Iudæorum nominū commutationem, qui non iam populus Domini, sed populus duræ ceruicis, & incircuncisi cordis appellantur: semen item nequam, generatio praua, adultera, uiperea. Vos, ait Christus, ex patre diabolo estis. Illud porro non omittendum, quod sunt qui interpretantur, nomen eorum, ad sacrificia & libamina referri. Quæ quidem interpretatio uisa est placuisse paraphrastæ, qui sic reddit: Illos mihi illarum uictimarum sanguine adeo libare non iubebo, ut ne mentionem quidem unquam amplius eiusmodi libaminum fieri apud me uelim.

Dominus pars hereditatis mea, & calicis mei.

Ne longius peruagemur in recensenda tota lege antiqua, in qua cum nullam Deus partem Leuitis inter fratres suos attribuisset, se illorū fore hereditatē asseruit: dicam omnia illa, ut cætera prisçæ legis, umbram eorum, quæ postea acciderunt sanctis Dei uiris, fuisse. His enim nulla esse debet in terris rerū possessio, quibus cœlestis hereditas promissa est. Verūm cum in hoc mundo nihil æquè proprium iudicetur, tantaq; diligētia custodiri soleat, quanta solent hereditaria bona: idcirco hoc nomine sanctissimi quoque uiri libenter utuntur, utpote qui sibi Deum habeant, ut propriam hereditatem. In eo enim omnia bona sua, & ea charissima & propria, possident: neq; est res ulla, cui maiori cum diligētia studeant, quàm ipsi, quem unicè diligunt, gratificari. Nec mirū quidem: in Deo enim, per Christum, æternam uitam, ac omni regno ditiorē possidemus felicitatem. Cuius sanè estimationē quo magis exprimeret, tam multas uoces congestit, portionem scilicet, partem, calicem, sortē, hereditatem. Summa igitur: Voluit hic uares, seu uatum princeps Christus Iesus significare, sibi ex partis beneficio, partē illam in
cuius

A eius populo contigisse, ut inter eius electos connumeraretur, eorū filius factus: hincq̄ patrem ipsum orat, ut quemadmodum sibi, ita & cæteris, qui suas sequentur partes, uelit fors esse, hæreditas ac portio. Quod quidem hoc modo exprimit paraphrastes: Dominus, inquit, ipse portio est, & patrimonium populi, qui partes sequentur meas, & calicis mei particeps fiet: quare tu Domine tutaberis illos, qui ueluti sorte obtigerunt mihi. Quocirca subiungit propheta:

Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

Seu, ut alia habet litera: Tu sustentator fortis meę, hoc est, me adiuuisti, mihiq̄ ut hanc eligerem hæreditatem, adfuisisti. Tu illæsam, immotamq̄ illam seruabis. Nam quos dedisti mihi, non perdā ex eis quenquā. Quare hinc perpendi potest, tum Deum sanctis, tum sanctos Deo, hæreditatē esse. Hi enim, quoniam ipse alit eos, sustentatq̄, ac de illis curā habet, ut de hæreditate patriā haberi solet, hæreditas sunt Deo. Ipsi uerō Deus: quoniā hi Deum, ante omnia colunt, amant, bonaq̄ omnia sua ipsi acceptum referunt, ac toti demum ab illo pendent. Cæterum calix, ut iam diximus in alio psalmo, est, quicquid mali aut boni à Deo nobis obuenit. Sume calicē, ait Dominus in Hieremia, uini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo, & bibent, & turbabuntur, & insanient. Vide quantæ amaritudinis plenus fuerit calix ille, è cuius haustu insanisse bibētes legimus. Sed in hoc loco calix est ipse Deus, qui se suis benignissimè ingerit, atque epotatus, mirum quanta illos afficiat suauitate, ac sapiētia. Hem calix meus, aiebat alio in psalmo, inebrians, quā præclarus est. Non tamen quidē huiusce calicis partem, hoc est, Deum ipsum totū (ne cum partē audis, de tota hæreditate assequenda dubites) in nos transferri posse credamus, nisi calix alter nobis probetur, qui est, ut celestis patris, haud nostrā, compleamus uoluntatē. Qui porro calix (postquā Deus suos pascere decreuit amaritudine & absinthio, ut inquit Hieremias, in hoc mundo) quā Dei filio amarus extiterit, scit illa in horto ab ipsis penetralibus anime conuulsa oratio, quando hoc modo orauit: Mi pater, si fieri potest, transfer à me calicem istum. Sciunt, inquā, eadem ipsa repetita uerba. Scit crux, scit poculū illud, felle ac myrrha permixtum, huius nostri figura atq̄ admonitio quædam, ne suos in delicijs Deum alere solitum arbitremur. Haustu profectō intolerabilis is esset, ni Christus ipse hunc prius præbisset. Postquam enim & hunc insuauē, et alia complura figmento suo insupportabilia, ut sibi gentium omniū hæreditas, ob Adæ peccatum amissa, restitueretur, sponte prælibauit, facta sunt iam omnia, quæ prius uidebantur amara, super mel & fauum, dulciora. Norunt enim hi solummodo, qui non iam sibi uiuunt, sed ei, in quem per amoris flammam penitus transformati sunt, quā suaue, quā ue ultra omnē mundanam consolationem, & iucundū, et gaudij plenissimū sit, unā cum Christo, eodem ipso tribulationum calice inebriari, unumq̄ propterea cum ipso per uoluntatē, ac dilectionem effici. Sed me stultum, qui penè propositi mei, atq̄ instituti oblitus, rem coner uerbis explicare inenarrabilē, & quæ gustu magis à pijs animis sentitur, quā intellectu comprehenditur. Id enim totum amor efficit: præterea nihil. Ait igitur amantissimus Dei filius ad patrem: Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Hæreditatem, inquam, ab alieno possessore usurpatam, ac penè consumptam, ad integrum mihi reddis: ut qui filius sum, sim & rex & Deus, non Iudæorum tantum, sed & gentium: mihiq̄ potestas omnium, & quæ in cælis sunt, & quæ in terris, abs te detur: quemadmodum & tu quoq̄ Dominus es, rex, atq̄ rerum omnium imperator, & Deus: nam ego, & tu, unum sumus.

Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi.

Hebræi sic: Funes ceciderunt mihi in amœnis: etiam hæreditas pulchra ad me. Metaphora sanè est à rebus corporeis desumpta. Nam funibus olim homines metiri consueuerant hæreditates. Humus tua, aiebat Amos, funiculo metietur. Quare is sensus erit, quod filius Dei, suæ hæreditatis sortem, amœno ac iucundo assimilat fundo, & ait: Sors mihi cecidit in fundo optimo & amœno, in quo mihi quidem hæreditas præclara ac speciosa assignata est, Quam nobis hic esset læ-

C tandem, nisi tam tenaciter corporeis rebus inhæreremus, postquam Dei filij hæreditatem, qui sumus nos, amœnam, speciosam, præclaram ué nuncupari audimus. Quid huiusmodi appellatione felicius? quid, quæso, pro tanta patris dignatione, insuetoque munere eius amantissimi filij, rependere unquam poterimus? Hoc nempe, quod eius rependit unigenitus, qui ait:

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum.

Vel, ut est alia litera, qui consuluit mihi. hoc est, qui mihi spiritum dedit: meque, quod illi gratum esset, eligere docuit. Hoc enim ferme idem est, quod in Ioanne legimus: Sicut docuit me, inquit, pater, hæc loquor: & qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia quæ placita sunt ei, facio semper. Edoctus quidē, mirisque modis, ac intellectū humanū excedentibus, Dei filius à patre in terris fuit eruditus, sed tentationibus maximè, & pressuris, ut per omnia similis nobis, misericors fieret, ut ait Paulus. Qui quamuis, inquit, esset filius Dei, didicit tamē ex his quæ passus est, obedientiam. Hincque à capite erudiuntur membra, Deo in aduersis, qui nos ut sibi uideatur, utque nobis magis expedire iudicat, instruit, gratias agere: quod idē est, quod nunc ait, benedicere. Et quia non inter ultima Dei muna illud est, rebus in aduersis, & quæ tum carni, tum animo plerumque displicēt, diuinum non ignorare consiliū: idcirco sic redditur is uersus à paraphraste: Lau dabo Dominum, qui in omnibus à consilijs fuit mihi.

Insuper & usque ad noctem, increpauerunt me renes mei.

D Felix: Castigauerunt me: seu, ut alius legit interpres, erudierunt me. Quia enim scriptura, ut in superioribus psalmis diximus, solet interiores magis affectus cordis per renes significare, fateor hic uir sanctus, se intimis affectibus huc actum, ut improborum hominum necessitudinē, communionemque & amicitiam abhorreret. Cum enim Deū secreta, quamuis altè recondita & obstrusa nosse fatemur, eidem scientiā quoque renum nostrorum, ac cordium attribuimus. In illis enim cogitationū, in his oblectamentorum sedem esse definiunt. Quapropter si quis uehementi aliqua animi attentione affectat aliquid, querit, cogitat, peruestigat, is quodammodo eruditur, increpaturque ab ipsis irrequietis animi motibus, quod potissimum in uehementer cogitantibus quomodo, cæteris spreis rebus, soli Deo, ac per ipsum eius hæreditati, hoc est, sanctissimis uiris, inseruire queat, accidere necesse est: ut sic paulatim caro in spiritū transeat. Summa igitur: Adeo enim, inquit, mea desideria omnia, meum amorē, mea oblectamenta, ad sanctā mei amatī conuerti hæreditatē, ut his accensus, noctibus etiā insomnis & cogitabundus, nihil aliud uersum animo, quam ut Deo gratus sim. Hoc sanè agere nequeunt hi, qui cum primum se lux à mundo subtraxerit, nihil potius cogitant, quam ut meditata interdum scelera expleant. Illi uerò, uel dormientes, cum illo, quē intentissimè querunt & amant, conuersantur. Tantū enim abest, ut importunis illis suggestionibus, quæ per soporē, uel à dæmone, uel à naturali quadā membrorum lege in dormientes immittuntur, obnoxij sint, ut etiam ipsa uaria ac confusa animæ phantasmata unita habeant, ac munda omnino, atque erudita.

Prouidebam Dominū in conspectu meo semper: quoniā à dextris meis est, ut non commouear.

Vnde igitur huiusmodi spiritus eruditio, renūme increpatio, aut correctio: quis fructus, quæso? quis finis? Hic nimirū, ut Deum continuo nobis prouideamus, proponamusque: hoc est, ut Deū semper ob oculos habeamus, nunquā non obseruemus, timeamus, colamusque, ac illi soli nitamur. Qui quidē cum nostris à dextris est (eos enim, quorum opera nos defensos uolumus, à dextris collocare soliti sumus) tanquā fidus comes & amicus, hoc in itinere passim à latronibus obfesso, de quibus supra: Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, ut interficiat innocentē. Cum, inquā, à dextris est: hoc est, cum nobis ferre opē cœperit, securi tum sumus, ac tuti prorsus ab omni hostili incursione uiuimus. Quare à paraphraste sic: Opposui, inquit, ueluti scopum ante oculos meos semper Dominū: qui quia adest mihi ad latus dextrum, nemo poterit perdere me. Vide quid in Dei amore accensa

A accensa anima dicere queat. Non respexi, ait, quid mihi conduceret, quid uer-
ceret: non ad hostium crudelitatem considerandam, non ad eorum tela illa, quae in-
ijcere solent in non suos, meditanda, conuertere animum: sed mihi illud satis uisum est,
Dominum uidelicet ob oculos, quicquid incidisset, continuo habere. Is est mihi om-
ne bonum. Is amara omnia, ac plane mortifera, in dulcorem salutemque conuer-
tit. Scio equidem nulla me a tentatione posse superari, ab eoque separari, quoniam a
dextris, ne commouear, est meis. hoc est, auxiliatur, ne in firmissima fidei acie uacil-
lem, ac ut ait Felix, elabar. Quod autem legimus: Et diabolus stetit a dextris eius (ne
de auxilio e demone expetendo cogites) hunc habet sensum, ut diabolus locum
occupet, ne sit locus Deo, qui tamen semper adstitit a dextris pauperum.

Propter hoc latatum est cor meum, & exultauit lingua mea.

Ille enim, qui Deum die noctumque ob oculos habet, quique eum certissima scit fide
sibi in omnibus subsidio esse, quomodo non ex corde gaudebit? Quomodo etiam
illius non exultabit os & lingua? hoc est, quomodo non, uel in ipsis amarissimis
cruciatibus gratias aget? Hic igitur uir sic affectus, se tanto gaudio, ob diuinam
praesentiam, perfusum asserit, ut non solum cor, in quo nimirum solidi gaudij sedes
est, ac radix, mirandum in modum letitia gestiat, sed & lingua quoque exultet. Quid
linguam aio? corpoream ipsam molem totam membrorum, quiete atque ocio iam
diu optato frui, ob tanti boni accessum, praedicat. Quare a uate adijcitur,

Insuper & caro mea requiescet in spe.

Et si enim adeo uerum eum esse sensum, quem dixi, certe sciam, carnem scilicet,
necum cor, aut animum, & linguam, coelestis eiusmodi gaudij fore participem, quo ani-
ma illa afficitur, quae Deum continuo ob oculos habet, ut nullus alius uerius sit:
tamen is, quem statim dicam, mitior est, ac animae diuinis contemplationibus assue-
Btae magis gratus. Proinde hic Dei filium de corporum morte, ac eorundem resurre-
ctione dicere arbitrantur ferè hoc modo omnes: Non solum quoad uiam, sem-
per mihi Deus erit cordi, in oculisque uersabitur: ex qua quidem fide tanta afficiar
laetitia, ut uel corpus ipsum alioqui graue & onerosum optata pace, tutoue ocio
& quiete, copiose fruatur: uerum etiam post meum quoque obitum, in spe quiescet,
hoc est, securum de futura resurrectione dormiet. quem sane sensum perpulchre
sic reddidit paraphrastes: Corpus quidem meum, inquit, in sepulchro iacebit: sed
nihil dubitabo, quin excitaturus sit illud. Sed cur requiescet in spe?

*Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre cor-
ruptionem.*

Non mirum sane esse debet, si quasi inopinatio spem memoret, ac de improviso
interferat: cum eius uis sit, ac roboris, ut illi, qui hanc perfecte possidet, leuia om-
nia, & suauia reddantur. Quid in terris tam asperum est, tamue ab humanitate om-
ni abhorrens, quod non aequissimo ferat animo uir spei clypeo munitus? Alia
litera habet: Non dabis sanctum tuum uidere foueam. Proinde omnes, nisi prorsus
in fidei articulis stupidi sint, persuasum habent, creduntque indubie, filium Dei, Chri-
stum Dominum, inferos adijisse, uere mortuum & sepultum: sed neque animam a-
pud inferos, neque corpus in sepulchro, ultra triduum detentum: hincque nulla cor-
ruptione resolutum. Licet enim mortuus, ac tumulo mandatus fuerit: non tamen
in morte ac tumulo mansit: sed in tridui spatio rediuiuus, immortalis, beatamque
uitam, etiam cum corpore est adeptus: adeo ut non iniuria, eum ipsum inferos
nunquam adijisse, aut foueam uidisse, fas sit fateri. Videre enim, pro ingredi, non
erit inconueniens intelligere, iuxta illud in Euangelio a Ioanne positum: Qui
incredulus, inquit, est, non uidebit uitam. Rursus illud: Non uidebit regnum Dei.
Summa igitur haec erit, Dominum Iesum adeo celeriter resurrecturum, ut neque
illius anima ad umbras tartareas concessisse, neque corpus in sepulchro mansisse,
multo minus corruptionis labem contraxisse appareat. Intactum enim corpus
illud uenerandum, atque ab omni cadauerosa putredine immune, semet e tumu-
lo excitauit, quo nos quoque secundum propositum uoluntatis suae, tempusque

c præfinitum à patre, aliquando cum corporibus hisce ærumnosis ad immortalẽ secum uitam excitet. Quòd si nõ statim, postquam è uita demigramus, à tumultu reuocamur, uiuimus tamen interim animo beati cum Deo, certi quoque corporum resurrectionis ac reuiuiscentiæ. Sic autem mori, non est mori: sic sepeliri, non est sepeliri: sic corpore corrumpi, non est corrumpi. Confer, si libet, momentaneam sepulchrorum corruptelam cum futura uita, potius enim illam non esse, quàm esse, fateberis: iurabisq; mortem hanc corporum, aditum ad uitam magis, quàm mortem, posse dici. Cæterum, ut de omnibus uel tantillum saltem prælibemus, sicut Christus mortem oppetens, sed sub mortis imperio neutiquam manens, ipsam interemit, ut te uiuum faceret: ita ad inferos bellator fortissimus concessit, ut te inde, celeriter remeans, quò, propter Adæ transgressionem, nondum penè natus descenderas, extraheret.

Notas mihi fecisti uias uitæ.

Hactenus Dei filius, se à patre seruatum, ne diutius apud inferos, in morteq; ac in sepulchro, unde corrumpi posset, detineretur, gloriatus est. Non hoc erit, ait, sed potius uiam, qua ad uitam, immortalẽ scilicet, nulliq; obnoxiam contaminationi, deuenire ualeam, demonstrabis. Hebræi habent uiam, numero singulari. Sic enim ex Hebræo Felix: Notam mihi facies semitam uitæ. Cæterum uiam uitæ, esse obseruantiam mandatorum Dei, interpretantur quidam, optimè quidem. nam si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Verum propè nihil ad psalmi intelligentiam facit. Non hoc uult uates impræsentiarum: alia res est. Quod si ego de meipso, hoc est, de abiectissimo Christi membro uellẽ hunc uersum interpretari, sic sanè dicerem, edoctus nimirum à numine illo, quo uel tenuiter afflante, cor hominis totum, in diuinis ignibus, è quibus uera est scientia, exæstuat ac eliquescit. Ego, ô Domine, propter contractam ex parentũ delicto noxam, à primo quidem meo ortu debui tanquã iræ filius ad æternos inferorum cruciatu obtrudi anima, corpore uerò in puluerem, putremue glebam resolui perpetuò: tu tamen noluisti. Imò, quòd tua me arctius astrinxit beneuolentia, semitam uitæ, hoc est, quo medio, quòue adiutore, æternã uitam, tum anima, tum corpore, assequi possem, demonstraisti. Quæ quidẽ semita, quod medium, qui adiutor, unigenitus tuus est: qui propterea à sinu tuo secretissimo, ad hanc nostrã periculosissimam pugnã, cum peccato & morte conflaturus descendit, ut nobis, qua ui, quibusue telis nostri confodiendi essent hostes, præmonstraret. Alioqui quis non cæcus? quis non debilis? Omnes enim uires nostræ diris hostium iaculis penetrabiles erant. Omnes errabamus dispalati, fusi, fugatiq; nec spes euadendi ulla erat reliqua. Tu uiam, tu robur, tu uires, tu belli tandem palmam, nobis amantissimum tuũ filium donans, concessisti. Nunc itaq; mortalibus omnibus, uitę semita unã cum Christo Iesu ostensa est, qua nos (ô debiles omniũ gressus) lōgos post itineris labores eò peruenire possimus, unde plenissimo, atq; adeò tutissimo satiari gaudio concedatur. Tunc dico, scio,

Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.

Hoc sanè quidem, quoad eius in carne uiuitur, non præstolamur: sed quando uultus tuĩ præsentia aderit, teq; uti es, uidebimus, tum lætitiæ huiusce cumulus apparebit. Felix sic: Satietas lætitarũ cũ uultu tuo. hoc est, ubi aspectus ille tuus est desiderabilis, amorisq; plenissimus, in quem, nouo semper animi ardore, prospicere efflagitant cœlestes spiritus, ubi sanè lætitarũ copia inuenitur: tunc enim eris omnium bonitas, omnium uita, omniũ pax, omnium amor & gloria. Tunc uerò nos, qui modò ex parte cognoscimus, rem totam perfectissime cernemus, intuebimur, cognoscemusq; ac copiosissimè satiabimur, cum apparuerit gloria tua, quæ nunc per speculum in ænigmate, magis promittitur, quàm datur.

Delectationes in dextera tua vsq; in finem.

Quid multa admodũ memorẽ? In manu tua est, tuãq; potentię est id muneris, ut nos scilicet perenni gaudio in te oblectari facias. Quæ tum felicitas, Deus bone, nostra erit? quæ lætitia? quæ animæ exhilaratio, quando in nostræ huius caducæ

A caducæ molis corporeæ reuiuifcentia, ad Dei patris dexteram, unâ cum eius amantissimo filio statuemur? Quæ oblectamenta alia, quæ delectationes cū hac comparandæ: Pudeat iam Christianum hominē in his sordidissimis mundi lenocinijs ac delectationibus uolitari, quorum finis mors est & continuus conscientia laniatus. Cæterū dextera Dei plerūq; in scripturis uita est æterna, in qua quidem inenarrabiles sentiuntur delectationes, ad quarum comparationem, hæc carnis, moeror sunt & afflictio: cum interim sinistra eius, sit uita præsens, ob arduos labores atque ærumnas, quas experiuntur hi, qui die noctūq; internis incumbunt purgationibus.

ORATIO DAVID. PSALMVS XVII.

DAVID *Dominę iustitiam meam.*

Filius Dei, sapientia patris, Christus Deus homo, hoc in psalmo est qui ex animo precatur, ne pater, alioqui mortaliū exacerbatus in peccatis duritia, nostram sinat tam potentibus aduersarijs succumbere imbecillitatem. Illud in primis considerandum, quod uir exacte iustus nunquam propriam solet ante diuinū conspectum iactare iustitiā, nisi cum in acerbiori aliqua positus aduersitate ac persecutione, nouit indubiē se propter iustitiam illud quidem pati, quod alioqui ē cæterorum si esset græge, haudquaquam pateretur: scitq; hostium suorum causam iniustam, ac planē dignam, quæ à supremo iudice Deo opt. max. reijciatur. Clamat igitur: Exaudi Domine iustitiā meam. hoc est, causam meam, quam tu iustam esse nosti, defende. Esto enim quod nihil in nobis boni sit, quod abs te non proficiatur: bonus tamen ad eō es, atq; amantissimus nostri, ut tua dona uelis quoq; nostra esse. Quare tua ex hac benignitate audaciores facti, dicimus iustitiam abs te datam, nostram esse. Exaudi igitur, ac tua defende munera.

Intendę deprecationi meę. Auribus percipę orationem meam.

Congeries hæc est, Exaudi, intende, auribus percipe: qua animi admodū exæstuantis in periculis, ac fermē desperantis, affectus demonstratur: ne diutius in distinctionibus rerum incognitarum immoreris. Dicas igitur, ut hi solent, qui in aliquod coniecti periculum anxie clamant, rem suam exaggerant, uerbaq; inculcant, quò ad commiserationem facile commiserantes moueant,

Non in labijs dolosis.

Perinde enim id est, ac si dicat: Tu scis quod ex animo loquor, atq; oro. Hypocritæ quidem labijs dolosis orare solent: & hi quoq;, quos quotidie, uel cum lachrymis, à Deo petere cernimus, ut sibi remittat debita, quæ admodum suis ipsi remittunt debitoribus: cum interim nihil tam uersant animo, quam quomodo exigere ualeant, non solum quidem æs debitum, quod capitale uocant, uerum etiam usuras, sanguinem, uitam. Ridiculum sanē, aut potius flebile, uirum quempiam uidere in templo, cum gemitu ac singultu, pro offensionibus ab sese in Deum factis, ad aras orare: pro alienis autem uindicandis, quas aliquē in se moliri suspicatur, ne de iam perfectis loquar, suspirare, occasionem, tempusq; ad se ulciscendum animo præmeditari. Putas ne huiusmodi preces pro se factas, mundas esse? Censendum ne est, à dolo malo immunē huiusce hominis linguam sic orantis esse?

De vultu tuo iudicium meum prodeat.

Orat hic patrem, ut iam tandem inter se, & hostes suos iudicium faciat, & ait: O Deus, de arcano sapientia tuæ thesauro iudiciū profer. Pronuncia tu, ait paraphrastes, in causa mea: nam nostræ ætatis uiri, in iudicandis iustitiæ causis nihil nō plerunq; agunt, ut eam funditus extirpent. A quo, obsecro, iustum expectandum erit iudicium, nisi abs te, qui non solum iustitiæ amator es, ac defensor, sed ipsa iustitia appellaris, & uerē diceris? De vultu tuo, idem est, quod à cōspectu tuo, sedesq; iudiciaria, & potestate.

C *Oculi tui Videant equitates.*

Hoc est, ope lata, auxilioq; præstito, te meam causam æquã approbare, & considerare manifesta. Nam nō me clam est, quod oculi tui in pauperem respiciunt, nec nisi res iustas approbas ac defendis. Præterea illud maximè non prætereundum: quod licet cum in hoc psalmo, tum in alijs sæpe horrenda quædam persecutionum appareant monstra, quæ uitam hanc nostram corpoream uexent & perterrefaciant: nulla tamen atrociora, si simul conferantur, quàm illa quæ à contrarijs, secum uerè rixantibus in animo fiunt affectibus. Nullum profectò belli genus cum illo quod in se intus experitur homo & patitur, æquiparandū: atq; eo sæpius scire illud solet, ac latè magis peruagari, quo quis animum à conflictu studiosius auocare nititur & laborat. Quæ turbæ, oro: quæ cōmotiones cum illis conferendæ, quum consilio uoluntas, uoluntati ratio, rationi uoluptas, susq; deq; alterum alteri repugnat, & contradicit? Hinc uerò, cum hæc legimus, non tantū corporeas improborum hominum insidias ac persecutiones, iras, enses, tela, atq; id genus alia, attendamus oportet, quantum carnis nostræ faces, appetentias, pugnam uerè spiritus cum sensuum arrogantia & libidine. Illa enim non semper nos tangunt, ab ijs autem continuò exagitamur, ac cum eorū ferocia nobis dum hic uiuitur, perpetuum est negotium.

Probasti cor meum, & uisitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

Paulò secus Hebræi: Explorabis cor meum: inuisis nocte: igne me examinabis, non inuenies: cogitatio mea nō præteribit cor meum. ut sit sensus: Ego enim oraui ut meam defenderes causam, atq; innocentiam mihi abs te datam: quæ quidem ut omnibus innotescere queat, explora cor meum, inuisis nocte, hoc est, eo sanè tempore secreta animi examina, quo maximè dediti cogitationibus esse solent homines: tum dico, quando ex ipso rerum silentio & solitudine, malis ab hostium dolis impetimur, dieiq; præteriti phantasmata in nobis congerunt. Hoc ferè idem de se quondam professus est Iob. Probauit, inquit, me Dominus, quasi aurum quod per ignem transit. At tu si aues, quo modo, uel quo instrumento à Domino proberis, intelligere: abs te, ne lōgius exempla quæras, perdiscere poteris, si aliquando sub tentationū malleo tenacissima carnis forcipe uersatus es. Quæ uis ignis cum illa comparanda, qua tu accensus, nedū mundum quidē, sed & cœlum ipsum territas, minisq; oneras? linguæ arrogantia & supera & infera simul conuoluis: ac solo flatu tanq; aspis somniculosa tum Deum, tum homines iri perditum autumas? Caue itē putes esse usquã, nec inter Chalybū montes quidē, caminum ardentiolem, q̄ est cor libidine exæstuans, aut fœdis conspurcatū amoribus. Huius enim generis arietibus nos sinit Deus concuti: hoc igne, hoc incendio, hoc flamarum cumulo cor nostrum experit, probat examinatq; cœlestis aurifex, quò tandem cuius temperaturę simus appareat. Ad hæc quanta ferocia mundus interdum in non suos defæuit: quanta dæmones: quanta homines? Sed is felix, qui de se illud iactare potest: Non est inuenta in me iniquitas: seu non inuenies, ut alia habet litera: hoc est, non inuenies in me, ne tantillum quidem infirmæ fidei. Perstabo enim immotus, nec tentatori cedam. Vide candidū animum, de se nihil, de Deo autem omnia præsumentem. Verum quis ex nobis iam est, qui tantam præ se ferre queat animi constantiam, ut hæc dicere audeat, postquam maximè adeò intepuit fides (ea habita, natura quoq; ipsa rerum à nobis immutari potest) ut nihil planè illius habeamus præter nomen? Cæterum ab Hebræis principium sequētis uersus huic additur. Sic enim reddunt: Cogitauit, ut iterum te deprecarer, ut tentares me, seu probares, non pertransibit os meum: id est, non dicam amplius uerba huiusmodi. Alij uerò secus: Cogitauit, hoc est, sic apud me statui, non pertransibit os meum: usq; eò scilicet non cedam aduersarijs, ne uerbo quidem: uel, ne uerbo quidem aut lingua præuaricatus sum. Alij etiam sic: Animus à uerbis haudquaquã uariat: sed quod corde cogito, illud idem & ore profero. Cui sanè interpretationi fauet paraphrastes, ait enim: Examinasti totū me, nec in-

A nec inuenisti id quod animo cogitauī, discrepare ab ore meo.

Vt nō loquatur os meum opera hominū, propter uerba labiorum tuorū ego custodiui uias duras.

Diuus Hieronymus legit: In opere hominum propter uerbum labiorum tuorum ego obseruauī uias latronis. Felix uerò: In operibus hominis in uerbo labij tui ego custodiui semitas dissipatoris. Et est sensus: Quando hominem intueor aliquem operari, ego quid sibi uelit, quo animo, quoue ingenio operatur, obseruare soleo, metuens ne incautus seducar: atque id ago tuis sanctissimis uerbis admonitus, quibus nos hortaris, ut à uijs dissipatoris, seu corruptoris, seu, ut legit Hieronymus, latronis, perquam diligentissimè caueamus. Dissipator porro est corruptor ac latro, qui simplicissimos quosq; tectorio quodā mentitę sanctitatis, ad peccatū allicit. Quid nō subuertit fucatus sanctus? Non uacat modò exempla recensere, quot uirgines stupratę, quot matronę prostitutę, quot uiduę deceptę, ob simulatam quorundā religionem. odiosa sunt hæc. Possem & mecum quidem, quod sæpè facio, stultam quorundam facilitatem, uel potius leuitatem dolere, qui ne momentū quidem horulę in sententia perseuerant: & quod magis dolendum est, in his quę fidei sunt, eo inconstantiores apparent, quo à pluribus peruersę iustitię assertoribus edocentur. Danda igitur opera est, ut cautè propter uerba labiorum Domini, atque eius sanctam legem, obseruemus dissipatores istos gregis Dominici. Vigilate, inquit Dominus, ac iterum dico uobis: uigilate. Verum si cui arridet magis uulgatę æditionis litera, quò uersus integer sit, ut in ecclesia legitur, sensus erit: Probasti me ô Domine, igneq; tentationum & persecutionum examinasti: at ego quidem facta hominum non sum locutus, non blasphemauī, non questus sum, non murmurauī, non detraxi. Propter enim uerba tua, sanctasq; iussiones, ego nō solum malum non egi, sed uias arduas uirtutis aggressus sum, quę suapte natura nihil molle aut tenerum amat. Quod & fatentur quoq; philosophi, qui asserunt artē ac uirtutem circa difficile uersari. Seu custodiui, hoc est diligentissimè attendi, cōsiderauīq; ne duras perditionis uias ac difficiles rebus secundis deceptus, aut aduersis deterritus, sectarer. Ambulaui mus, inquit improbi illi apud Solomonem, uias difficiles. Quare, ne custodia hæc mea uana sit, ô Domine.

Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea.

Supra enim uir sanctus suam secretissimo quodam cœlitus afflatu attractus iactauit innocentiam. Verum ne suis uiribus aliquid arrogasse uideretur, commodum subiecit orationem, qua primum innocentię tutelam, persecutionū deinde depulsionem exorare nititur. Ait itaque: Perfice, hoc est, sustenta, firma meos in uijs illis gressus, quibus itur ad te. Iuuā, inquā, meos conatus, mea uota, mea consilia, ut in ipsis tuę iustitię semitis rectus perpetuò gradiar, atque à tuo instituto nunquam deflectā: ne labantur pedes mei, hoc est, ne à recta exorbitem ac peccem. Vide, quæso, q̄ necessarium sit abs Deo nos in uiam iustitię conduci. Nam si à nobis uel tantillum quidem aberit, recidunt omnia quę ad salutem adipiscendam faciunt. Cæterum quę uis tam ualida erit, quę illos quos Dei spiritus in bono proposito stabiliuit, ab animi rectitudine amouere queat? Tantum uerò abesse debet, ut ob ignauiam cursus noster retardetur, ut etiam in dies magis incalescat, ardeatq; ad assequendū illud quod toto affectamus studio. Illud interim animo recondendum, quod de se Paulus prædicat: Ego, inquit, non arbitror me apprehendisse, sed quę priora sunt oblitus, ad anteriora me extendo.

Ego clamaui, quoniam exaudisti me.

Cogita q̄ tenera familiaritate loquat̄ hic sponsa ad sponsum. Quoniā, inquit, in alijs meis precibus exaudisti me, clamaui, quasi diceret, exaudi me etiam nūc, ut iterum clamem: hæcenus enim non fefellisti, falles modo? Non puto. Igitur

Inclina aurem tuam mihi, & exaudi uerba mea.

Etiam si minus dignè clamaui, aut nimis summissè. Est similitudo ab optimatibus, proceratq; itaturę uiris mutuata, qui sese inclinare, auresq; quodāmo-

C do ad os uoce exili ac timida loquentis, admouere solent. Sic benigni principes, sic eorum imitatores magistratus, sic parentes agere soliti sunt erga liberos, meti culososq; ciues, aut in plebe pauídos: alioqui perterrefactos subditos & oppres- sos auerfari, ac tumido prospectu ab sese propellere, ferinæ mentis indicium est, non Christiani affectus & charitatis. Felix secus hunc uersum reddit: Ego, in- quit, uocauī, quoniā respondebis mihi: ut sit hæc perfectissima spei forma, quam in supplicante esse oporteat. & est sensus: Clamo, inuoco, quia te meis clamori- bus responsurum certò scio: alioqui superuacaneum eum esse laborem quis non uidet in orante, cum absque spe orat? Non oratio illa uerè dici potest, aut debet, sed derisio ac stupiditas animi parum considerantis, quid sit cum Deo loqui, aut ab eo aliquid petere. Porrò uerba illa quæ hic cupit à Deo exaudiri, cordis sunt desideria, in Dei amore ac fide flagrantia.

Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Tunc enim mirabilis omnibus ea uidet liberatio, cum quis à periculo aliquo, in quo omnia desperata apparent, eximitur. Orat igitur hic anima, cui mundi in- fidia, carnisq; lapsus sunt noti: nec minus interim quàm longū in peccandi con- suetudine obduxerit callum, & duriciem ob oculos, ueluti spectra quædam terri- fica ac uisa, continuo illi obijciuntur. O Domine, exhibe te mihi mirabilem, ubi maxime omnia adeò desperata uidetur, ut iamiam periclitari necesse sit, quò no- scant omnes tuam esse manum, quæ liberat, non hominē, non artem, non fortu- nam. Poteris ne me, quamuis in immenso peccatorum morbo & languore posi- tum, ac uix spirantem, tuam tamen opem implorātem, auxilio frustrari, qui quæ tua est benignissima natura, seruare soles in te sperantes? Quòd si alicui propter illius scelera, ac obstinatam in perpetrandis delictis uoluntatem, tua auferenda est misericordia, ab illis potius qui tuæ potentia ac uirtuti reluctantes, sese plus quàm uis humana postulat, erigunt, aufer: hoc est,

A resistētibz dextera tuae.

Dexteram Dei, in hoc loco, eius uirtutem ac potentia esse dicimus. Dextera Domini, ait uates in alio psalmo, fecit uirtutem. Non desunt enim inter morta- les qui ex rerum secundarū opulentia in tantum efferuntur, ut nihil magis suis in actionibus quærere uideantur, q̄ ut Deum, uirtutis omnis scilicet erogatorem, contemnant, & quantū in se est, è cœlo deturbent. Quo sanè sacrilego facinore, an aliud, uel impurissimis auribus possit esse magis detestandum, norunt hi, qui in acie dij, ut sibi uidebantur, immortales, in medio ipso belli strepitu, ac cum ar- dentius in Deum excādescerent, inopinato tormenti uulnere icti, miserabiliter inter cruenta tum hominū, tum equorum cadauera efflarunt animā. Hos Domi- ne, atq; horum similes, postquam sic expetunt, contere: me uerò tuum,

Custodi ut pupillam oculi.

Exactam custodiam, non uulgarem precatur hic uates. Et est perinde ac si di- ceret: Illis arrogantibus abs te suo merito disiectis ac contritis: me diligentia illa qua oculi pupilla custodiri solet, custodi. Cernimus enim in ipsis membris hu- mani corporis, nullum æquè diligenter ab externis offensionibus reparari soli- tum, quemadmodū tenella illa oculi pars, quam luminis scintillam appellat La- ctantius, nos pupillā. Ita hac diligentissimæ curæ similitudine petit se uates ex- actè seruari: neq; tamen sola huiusmodi contentus, aliam adiicit,

Sub umbra alarum tuarum protegē me à faciē impiorum, qui me affluerunt.

Metaphora rursus hæc alarum, immensam Dei erga nos bonitatem demon- strat. Exprimi sanè quidem non potest, quàm sollicita sit ea cura quam suis im- pendunt pullis aues: quàm anxia illa quam homo proprijs oculis: sed infinito maior ea, qua Deus tutatur in se credentes. Huic enim sententiæ quadrat & il- lud alterius psalmi, quo ornatissimè à propheta mortalium dignitas enarratur. Scapulis suis, ait, obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Quis ex his ma- xime, qui præsumunt alijs cum miserorum neglectu & contumelia, non saltem à terræ

A à terræ animantibus uinci erubescat, simulatq; uidet quomodo gallina sui prorsus oblita, pullos suos foueat, alat, pro ipsisq; (quod & uoce & pluma demonstrat) infirmet, pugnétue, ac uitam ipsam ut liberos tutetur ac seruet, cōtemnat. Tales sunt nimirum affectus in mente Dei erga mortales: quos quia cernere tanta in maiestate minimè poteramus, suum misit unigenitum, in quo cerneremus. Hæ sunt, inquam, curæ, hæc studia, hi mores quibus ornati esse debent urbiū magistratus, atq; ipsi principes, & hi quoq; qui moderandarū animarū sceptrum facile assumunt, & plerunq; etiam (malum) & querunt, & absq; pudore, tum æretum hypocrisis ac assentatione uenātur atq; emūt. Præterea à facie impiorū idem ualet quod à præsentia impiorum, ne me uideant. Aptè profectò: nam nō solum à nefandorum hominū lingua ac manibus defendi nos oportet, uerumetiā à turpissima illorum conuersatione & uita. Hoc quoque modo Loth iustum, ut scribit Petrus, oppressum à nefandorum hominum iniuria, & luxuriosa conuersatione eripuit Deus. Nam erat habitans, inquit, apud eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant. Quod autem iustissimi uiri tam anxie perant ab improborum hominum necessitudine & conuersatione eximi, id in causa esse uidetur, quod non nisi exulcerato animo uidere queant istiusmodi morum portenta, quibus & cœlum & terra, & ipsa quoque infernæ regionis abyssus inficiuntur. Quanta putas amaritudine affici uirum probum, cum uidet passim regnare fastum, superbiam, ambitionem, spreto pudore, modestia, pietate. Quare mirum haudquaquā esse debet, si rogat à malorum præsentia hominum, & conuersatione subtrahi.

Inimici mei animam meam circumdederunt.

B An quidem uerum sit, quod ab omni parte hostium cuneis circumuallati simus, hi norunt, qui in pugna spiritus die noctuq; uersantur. Alioqui cor stupidum, ac ad minimum hostilis impetus ictum perterrefactum ac uictum, ne per somnium quidem tanti mysterij capax est. Felix sic: Inimici mei in animam circumdederunt me. hoc est, propterea circum me adstant, ut animam meam, portionem scilicet mei immortalem interimant, secumq; trahant. Atq; hic uides iam uim hostium describi, postquam mores descripsit. Ad mores enim attinet, quod supra impios illos appellauit: hoc est, sine Deo.

Adipem suum concluderunt, os eorum locutum est superbiam.

Adipe & pinguedine in scripturis (animus enim est supfluas ambages amputare) rerum abundantiam significari, uel mediocriter in sacris literis eruditus scire potest. Pinguis factus est Israël, ait Dñs in Deut. Et est sensus: Adipem suum concluderunt: hoc est, opes facultatesq; copiosas suis comodis reposuerunt, unde tam insolenter ferociunt, ac contra Deum in primis ac cōtra homines blasphemias fastu plenissimas cōgerunt. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorū, ait uates in alio psalmo: transierunt in affectū cordis. Cæterū ex opulentiā, felicitq; rerum successu oriri solet fastus ac superbia: qua quidē peste cum quis est affectus, nihil in terris excellentius ducit, q̄ ut adipem suum, hoc est, cor & uiscera, ut ait Eutymius, stringat ad misericordiam, claudatq; animum, ne quem ex bonis maximè in amicitiam admittat: & qui, ut reddit paraphrastes, tam est pastus bene, & obesus, ut aruina obstructū uideat os eius: quare & contemptim & cum fastu de alijs loquitur. Ex quo illud potissimū obuenire necesse est, quod alio in loco scripsit uates: Posuerunt in cœlū os suum, & lingua eorum transiuit in terra. hoc est, in Deū & homines, quæcumq; illorū suggessit arrogantia, locuti sunt. Quare additum est: Os eorum locutum est superbiam. Cum enim id uitij genus adeo fastuosis diuitibus, atq; arrogantibus plebis superiorib. familiare sit, ut nullo alio se à diuino fauore tam manifestè alienos esse demōstrent, ac gratia: illud tamen futili quadam honorum, quibus ornati sunt, autoritate ac licentiā obtegere nituntur, dum omni in loco & tempore quælibet effutire, sibi de aliorum moribus ac uita licere arbitrantur. Vnde illud oriri cernimus, quod à subiectis sibi populis, nihil sperare

C audeant, præter timorem, iram, indignationem, neglectum, inquietudinem, odium, obreftationem. Quis hoc modo regnare exoptat?

Proijcientes me nunc circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram.

Quasi, ait, proiectamentū quoddam me existimantes, atq; eum quidem, qui indignus essem ipsa uita, contempserunt ac undequaq; circumdederūt, peruestigantes oculis, quo terræ loco, sua in meam perniciem expanderēt retia. Heb. sic: Gressus meos circumdederunt. hoc est, quocumq; ambulare contingebat, hi uias omnes euadendi præcludebant. Oculos suos statuerūt declinare, seu ponent ad declinandum in terrā: hoc est, perpetuò in nos oculos fixos habent, si qua ueniat occasio nos adeò deiiciendi, ut labamur in terrā. Eiusmodi enim illi sunt, qui, uel post reconciliatā amicitiam, resarcitamq; pacem utcumq;, & uerba, & actiones, & ipsos quoq; minimos reconciliati amici gestus, ea obseruant uigilantia & perspicacitate, qua quondam augures soliti erant oscines obseruare. Sed illi deteriores, quàm isti. Hi enim religione quadam, licet supersticiosa & falsa, ne quid inauspicatum agerent, augurijs utebantur: illi uerò odijs ac simulatibus infecti, nullum non mouent lapidem, quò fœdus illud mentitum amicitiae perrumpant. Alij prijs mentibus consulentes, hunc uersum interpretantur hoc modo. Oculos suos, aiunt, statuerunt declinare in terram, ne, proditorū more, aut quemadmodum senes illi dierum malorū inueterati, de quibus in Susannæ historia horrendum contexitur iudicium, in cœlum aspicerent. Hisce enim uerbis, inquiunt, improborum affectus describuntur, quibus tanquam ab œstro molestissimo concitati, in proximum continuò machinantur malum: quippe qui oblitī, quid decus appetat, & honestum, ad suas tantummodo cupiditates intenti sunt, miseri & cæci. & sic secum: Vt cumq; ista placeant, uel displiceant, sic uolumus.

D *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam: & sicut catulus leonis habitans in abditis.*

Nunquam, fateor, uidi elegantiorē metaphoram, & quæ clarius, ueluti politissimū speculum, eorum reddat imaginem, qui, seu clam, seu palam, nescio quid crudele in animo moluntur, req; perficiūt, cum est occasio. Leo enim palam, utpote qui proprijs fidit uiribus, irascitur, rugitq;, ac prædam petit. Catulus uerò clam in insidijs & dolo, cum palam non audeat, ob uirium imbecillitatē. Quod quidem felicissimè, ut cætera, sic reddit paraphrastes: Quisquis illorum, ait, similis est leonī, qui maximo studio inhiat prædæ: & catulo leonis, qui insidiatur ex locis occultis prætereunti ouiculæ. Tu interim, qui hæc legis, omnia ad animum transfer, atq; ad allegorias, troposue, metaphoras ac secretissimos prophetarum sensus, assuesce. Quam malle profectò, Dei religioni studentes, ouiculas intel ligere uulgò nuncupari, & has truculentissimè discerptas: quàm leones, leonūq; catulos, in insidijs sedentes, & sese mutuis morsibus, non cōtentos innocuis carnibus, dilaniantes. Quantū, proh Dei fidem, semper obfuit Dei ecclesiæ, ac sanctorum cœtibus, superiorum discordia, & simultas? Qui possunt tenella uirgulta in arboris durtiē crescere, trunco ipso ab sese diuulso, ac longè à radice proiecto? Vis ne furculos tuos, ô arbor, ô radix, semper uegetos esse, & uirides, tute prius esto unum: hoc est, non tantum tute tecum concors esto, atq; unanims, sed & ipsos minimos malleolos ac furculos, tanta charitate tibi cōnecte, quanta sibi uoluit connecti eius sponsam Christus Iesus. alioqui discordantibus à capite membris, mirū si ignores aliud nihil in toto corpore uideri posse, quàm languorem, morbum, dissolutionem & mortem tandem. Iam illud non omittendum, quòd Felicis litera apertior est, quàm si legas: Susceperūt me sicut leo. Ille enim: Similitudo eius sicut leo.

Exurge Domine præueni eum, & supplantata eum.

Tu Domine, inquit, qui dum ferre suppetias differs, dormire uideris, exurge, præueni, anteuerte, præoccupa, præcide eius conatus, ne quod machinatur malum perficiat. Supplanta, in quā, illum eo modo, quo hi solent, qui currenti tibiā aut pedem subijciunt, ut cadat, ne ad metā deueniat. Vides quomodo ex omni parte

A parte ardentissimis scateat affectibus is uates: Vides quomodo de Deo loquēs, à consueto hominum more, quò nostræ consulat hebetudini, non discedat?

Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.

Hic indubiè legendum esse, framea tua, septimo casu, tam Hebræi quàm Græci affirmant. Sic Felix: Eripe animam meam ab impio framea tua. Alia uerò litera & secus, & clarius: Eripe animam meam ab improbo, qui tibi uice gladij est. Idem paraphrastes: Animam meam, inquit, libera ab impio, qui gladius est tuus. Erit igitur sensus: Eripe animam meam ab impio, qui est framea tua, seu gladius, quo tuum perficis iudiciū. Legimus enim in Esaia: Væ Assur, uirga furoris mei & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea. Proinde sequitur: Ab inimicis manus tuæ. hoc est, eripe me ab inimicis, qui tibi uice manus sunt, qua nos cædis, atq; infers plagas. Quod de dæmone etiā dici uideo, tum aliās in scripturis, tum in Iob maximè libris. Manus, inquit, Domini tetigit me, cum dæmon tetigisset, cuius ira Deus usus est uice manus. Quare piorum est animorum, si quando à tyrannis atq; peruersis magistratibus affliguntur, æquo animo ferre, postquam in scripturis passim legunt, improbis superioribus, gladij loco, sapientissimum uti Deum. Alio qui, qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, ut ait Paulus. Non admodum enim iam interest, à quo hominum genere regatur mundus, simul ac altior factus est mundo uir probus.

Domine à paucis de terra diuide eos in uita eorū: de absconditis tuis adimpletus est uenter eorū.

Hoc est, improbos eos, ab electis tuis, qui pauci sunt, secerne: eos, dico, qui de terra sunt, terram sapiunt, & amant, non cœlestia. In hac enim terrenarum rerum colluuiè & inconstantia, felicitatem suam collocauerūt, atq; adeo bona sua omnia. Vnde illud scomma in diuitem epulonem, ex Euangelio: Tu, inquit, recepisti bona in uita tua. Ex istis sanè erat diues ille, quos nunc uates in hoc psalmo memorat. Variè admodum Hebreis is est uersus, ac sequens. Felix sic: A uiris ex tempore, quorum pars in uita: & abditum tuum, ut impleas uentrem eorū. Quorum uerborum is sensus esto: Eripe animam meam etiam à uiris ex tempore: hoc est, qui ad hoc tātum pertinent tempus, non ad futuræ uitæ perennitatem, quorum pars in uita: hoc est, qui actionum suarum, bonorumq; gestorū partem, mercedem scilicet in hoc mundo recipiunt, quemadmodum de epulone illo iam diximus. Et abditum tuum, ut impleas uentrem eorum: hoc est, secretum, atq; altè absconditum est humanis ingenijs consiliū tuum, quòd in tanta bonorum copia uiuant. Quis hoc tuum iudiciū perscrutari par est, quo Lazarus ille iustus malis affectus sit: heluo uerò, & qui nihil à sordido suæ uitæ consuetudine atque instituto differret, bonis omnibus afflueret? O profunditatem inconprehensibilem. Non solū, inquit, improbi & scelerosi, in huius seculi bonis quietissimè narrant: sed & illis liberos donas, quibus post se, opulētissimas suas opes, tanta crudelitate partas, relinquunt. Ideo subiicit uates,

Saturati sunt filijs: & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

Vel, ut alia habet litera, pueris suis. Id est, tam pollucibiliter atq; abundanter huius mundi rebus affluunt, ut etiam nepotibus suis ac seruis aliquid impartiant post mortē. Plus quàm par est, diuites sunt. Cæterum si non placet interpretatio, quam posui de absconditis, dicas abscondita diuitias esse, de quibus in superioribus questus est, quòd adipem suum cōcluserunt: seu quia potissimum hæ in auro & argento, peregrinisq; lapillis, qui in terra latent, consistant, uel quia ab avaris diuitibus absconduntur. Idcirco alius sic reddit: Thesaurus tuus replebit uentrem eorum. Et uerè uentrē: nam ad animā diuitiæ hæ caducæ minimè spectant, nisi fortè in eius damnum. Expauescendæ igitur sunt, nō amandæ, postquam ab ipsius ueritatis ore proditum est, diuites difficile peruēturos in regnū cœlorum. Nonne amentię genus illud est, rem eam expetere, conatūe omni, & labore quærere, quæ tua diu esse non potest: cœlestia uerò, quæ æterna sunt, ac propria animæ bona, non solum non quærere, sed auersari, & obuia quoq; tanquā colu-

c brum letalem, fugere: Nulla enim res, re ulla alia inferiori, aut equali, expleri potest. Et cum nihil homine maius sit, quàm ipse Deus, ipso solo impleri potest, ac satiari. An autem satient animū diuitiæ, imperia, & quibus maximè sollicitantur mortales, belluæ illæ infinitæ libidinum, testari hi possunt, quibus bellorum tororumue alienorum, nullus est finis. Illi ut lubet,

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua.

Iam suam felicitatē illorum felicitati opponit uates. & est emphatica antithesis. Illi enim, inquit, bonis caducis abundant, postquam sic uolunt: nihil moror. Ego iustitia diues, tua felici æternæq; uisione ac pace non fluctuagis mundi huius rebus satiabor, expleborq; ad summū. Illi, inquam, ita ut expetunt, copiosissimè habeant. Quid mea interest? Ego non eis tam manifestam damnationem inuideo, sed iustitiæ potius, uirtutum scilicet perfectioni, ut cœpi, incumbam. Est enim in harū studio plurima me mala experiri oporteat, non frangar tamen, non deſiciar animo. Erit profectò, erit, ut tuam faciem aliquando uideā ô Christe, atque ex tuo illo amabili aspectu, quo solo beatæ animæ explenē, ueram obtineam beatitudinem. Tunc sanè, plenè, uerè copiosèq; satiabor, quando tua manifestabitur gloria: cum interim indubitātū damnationis futuræ indicium sit, res eas in terris expetere, ac tam anxie, ut uideo, & amare & quærere, quarū uoluptas aut commodū cum morte desinit. Diuus Hieronymus ex Hebræo, loco, Cum apparuerit gloria tua, legit, Cum surrexerit similitudo tua: quod idē est quò d species aut gloria: nisi malis similitudinem, hic dici hominem qui ad Dei similitudinem est factus. Et erit sensus: Tum saturabor gaudijs, cum è tumulto euigilans, ad immortalem uitam surrexero. Similitudo enim Dei in nobis adeò per Adæ peccatum perlanguit, ut mirum uideri possit, quomodo nō prorsus sit abolita, nostris maximè accedentibus erratis ac lapsibus. Verum per iustitiam fidei hic in terris, operāte Christo, reformari potest: ac dum de fide in fidem ambulamus, augete.

D Tum uerò cum Christo, in quem per amorē transformamur, nouissima in resurrectione perficietur, quando ad eius similitudinem rediuiui è sepulchris excitabimur. Nam quos Deus ad uitam præsciuit æternam, ut diuus inquit Paulus, prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui.

PSALMVS XVIII.

IN FINEM PVERO DAVID, SEV DOMINI DAVID,
*quæ locutus est Domino uerba cantici huius in die qua eripuit eum
Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & dixit.*

iligam te Domine fortitudo mea.

Dei filius Christus Dominus, hoc in psalmo, Deo patri gratias agit, quòd se immunē ab improborū manibus reddidit. Sed hæc omnia propter nos, ut scilicet in angustijs, siue quas mundus, atq; ipsius amatores, siue quas dæmon, in anima ac carne excitare solet, quò tutò euadendum sit, perdiscamus. O nos beatos, si continuo Christi actiones ante oculos haberemus. Caderent, mihi credite, prorsus squammæ illæ, à cæcitate nostra, quas olim Paulus per triduum passus est: & quibus nobiliorē partem oculorum obtegentibus, in iustitiæ semitis planè lusciosi atq; hallucinantes gradimur. Porro nihil hîc agere illos arbitror, qui admodum in tituli interpretationi distorquentur, ignorantes quòd Dauid in suis illis persecutionibus, quibus tum à proprio filio, tum ab externis nationibus affectus est, ac tandem diuino suffragante auxilio liberatus, Christum ualde angustandum, liberandum etiam, in spiritu uiderit. Proinde caput ipsum nostrū audiamus, ac cum ipso (modò simus digna tanto capite membra) decantemus hanc amoris odam. Sed illud in primis considerandum, neminem huiusmodi appellationibus, fortitudinis scilicet, firmamenti, refugij, liberationis,

A tionis, Deum inuocare posse, præter illum, qui totus, nihil sibi reseruans, ab ipso solo pendet, ac de eius auxilio certus est. Ad hæc, cum amor sit primum & maximum donum, atq; in ipso omnia à perfectissimo Deo & opt. max. dona dentur gratuita: nullum aliud maius donum, uel Deo, uel homini rependere possumus, quam amoris. Vnde illud est sponsi ad animam: Dilige, pro tantis fat mihi solus amor. Christus enim, ut Deus, simplici quodam, infinitoq; ac inenarrabili amore diligit patrem: sed ut homo, eum maiore dilectione solus, quam omnes simul electi, & colit, & amat. Quocirca audacter & uerè dicere potest, Diligam te Domine fortitudo mea. Equidem cum ne guttam quidem minimam eius flagrantis amoris adhuc persenserim, quoniam tamen illum ipsum hoc modo clamare uideo, qui me etiam reluctantem ac sordidum, ad sublimiora secum trahit, ac perinde me unum esse cum patre, uti ipse est, & cupit, & uult, summa cum fiducia, unà cum ipso, dicam: Meritò te amo, ô pater, cum sis fortitudo mea, sine qua ipsi etiam cœlestes spiritus infirmi sunt, ac debiles. Cum tu Domine multis immensisq; me affeceris beneficijs, & in reddenda gratia me imparem cognoscā, agam quod possum, quamuis neq; hoc sine te queam, te reamabo.

Dominus firmamentum meum & refugium meum, & liberator meus.

Hebræi: O' rupes mea, propugnaculū meum, ereptor mi. Vide metaphoram. Solent enim hi, qui se in præruptas rupes, pendentiaue saxa, ac loca inaccessa recipiunt, se tutos putare. Quis eò nisi aliger quispiā ascendere est potis? Tales profectò olim Israelitarū turmæ fuere ab Madianitarum exercitu fugatæ, de quibus in sexto Iudicū capite sic legimus: Fecerunt sibi antra & speluncas in montibus, & munitissima ad repugnandum loca. Alio quoq; in psalmo, Deus à propheta, petra refugium herinaceis appellatur. His igitur appellationibus, tutissimā esse Dei protectionē, innuere uult uates. Vnde sic reddit paraphrastes: Dominus instar rupis & turris, semper fuit mihi, seruator meus, dux meus & fortitudo mea. Stolidus nimium sum, si hic non considero, quod hæcenus ignorauī, omnia scilicet bona mea, omnes uires, omnia arma, in Deo sita esse: neq; ulla ab alia re mortalium errores tam crebros enasci, nisi cum sibi, quod Dei solus est, tribuunt.

Deus meus, adiutor meus: & sperabo in eum.

Felix: Lapis meus, confidā in ipso: & sic in metaphora persistendū est earum rerum, quæ omnifariā præ se ferunt securitatem. Porro nunquam de Deo nostro simile quoddam insultationi illi, qua in Aegyptios olim usus est Moses, auditum est dici. Vbi sunt, inquit, dii eorum, in quibus habebant fiduciam?

Protector meus, & cornu salutis mea, & susceptor meus.

Hebræi: Clypeus meus, uirtus, qua seruor: perfugium meum. Clypeus enim noster est Deus, qui tela illa ignea, pro nobis, quæ intorquet hostis, atque in nos iaculatur, suscipit. Cornu est, quia potens & robustus. Siquidem in scripturis per cornu, quo animantia potissimum & pugnant & intumescunt, potentia, uirtus, robur, gloria interdum, ac regnum significatur. Vnde impijs dicitur: Nolite extollere in altum cornu uestrum. De Christo autem: Et erexit cornu salutis nobis. Et illud: Exaltuit cornu populi sui. Vide uerò quam tenera, ut sic dicam, usus est dictione, susceptor: more scilicet anxie nutritis, quæ perterritum puerum, aut leuī, nescio quo strepitu fugatum, inter amica brachia suscipit, stringitque ad pectus.

Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

Post inuocationē memorare iam incipit, quibus è malis Dei beneficio ereptus sit. Præsentaneum enim remedium est, in angustijs acerbioribus, ac tentationum mole, ut de iam præstitis beneficijs & liberationibus gratias agens, Deum, ut iterum opem ferat, implores: quod quidem in scripturis fit passim obuium. Adde quòd eum inuocare non potes, de quo salutem non speres. Quare in Euangelio Lucæ legimus, Dominum Iesum eleuatis oculis in cœlum dixisse: Pater gratias ago tibi, quando me audisti. Ego sciebam, quia semper me audis. Et cum hæc

C dixisset, uoce magna, hoc est, fiducia plena, clamauit. Verum cupis ne scire quid utilitatis afferat eiusmodi erga Deum, uel affectus, uel gratitudo? Ab inimicis meis, inquit, saluus ero. Hic certè uides quàm breui compèdio eò peruenit, quò nostri labores omnes defudāt: ad eam scilicet animi securitatē, ut nullum quamuis crudelem pertimescamus inimicum. A spe enim, ac laude, gratiarumq; actione, tantum sibi comparatum bonū asserit: non à superstitiosis syngraphis, & tabellis collo alligatis, quibus nostri temporis milites utuntur, aut in rebus publicis factiosi. Vis ne miles, inter densissima hostium tela, uel inermis, inoffensè uiueret? Deum, quem præteritæ uitæ impuritate, furtis ac rapinis offendisti, uitę innocentia & puritate tibi concilia, eumq; time.

Circumdederunt me dolores mortis: & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

Quis tam ferreus est, qui hoc non fleat? Qui culparū suarum pondus non excretur, pro quibus eluēdis tam uilis factus est Christus, ut perterrefactus clamet, expostuletq; sese à doloribus mortis circumuentum? At tu, si tam durus es, atq; extra te positus, ut hæc nō uideas, immensum saltē liberationis munus recognosce ex periculi magnitudine, in quo se esse queritur Deus tuus. Cæterum dictio, Dolores, in Hebreo quiddam uehementius sonat, quàm latinus reddit interpret: subitum scilicet, uiolenterq; irrupentem, ac omnē corporis texturam dissoluentem dolorem, ut ille est, quo miris cruciatibus ac torminibus distorquentur parturientes. Ita igitur non dissimulanter, aut in superficie, Dei sui languores cōtemplabitur ardens anima. Cœpit Iesus, ait scriba ille diuinus, pauere, & tædere, & contristari. Mirum si neges uehementes in pauore illo, qui mortem intentaret, in tædio, in tristitia, fuisse dolores. Et torrentes, inquit, iniquitatis.) Felix: Cōgregationes Belial perterruerūt me. Quod clarius expressit alia litera: Torrentes quidam perditorum hominum me exanimarant. Sunt profectò peruersorum hominum impetus, quasi torrētes: qui nulla lege, nullo ordine, nullo habito respectu, uel honesti, uel decoris, ferarū more, in omnibus suis consilijs & actionibus sese habent, uti nimirum torrentes solent, qui subitis imbribus, uel niuibus è montiū apice eliquentibus, repentino quodam impetu præcipitanter defluunt. Conturbauerunt me.) Perterruerunt me, ait Felix: seu exanimarant: aut, ut paraphrastes, Torrentes diaboli terruerunt me. Aiunt enim corpoream naturam in Christo, à naturali sua dispositione immutatam, propter acerbitatē doloris: nō tamen rationem à rectitudine, ne pilum quidem, deflexisse.

Dolores inferi circumdederunt me: præoccupauerunt me laquei mortis.

Volunt, enim quos modò dixit, dolores mortis, eosdem etiam dolores inferni appellari, quò ex tanta uerborum exaggerantia, ut moris est Dauidi, summam angustiarum uim & anxietatem in Christo futuram exprimeret. quod quidem placet. Addunt porro hunc inter Christi dolores atrociorē fuisse, quòd suos scilicet tam diros cruciatibus, ac sæuam mortem, per paucis profuturam præuidit. Vnde illud è purissimi illius cordis radicibus emanauit, Sitio: quo se supremum in modum salutem humani generis sitiuisse significauit. Condoluit igitur Christus futurum mortalium exitium, ac nigras inferorum ædes infinitis animarum agminibus patere, suamq; bonitatem penè ab hominum duritia deuictam conquestus est. Præoccupauerunt me laquei motis.) Felix: Præuenerunt me. Ut intelligas, anxios Iudæorum animos, ad festinandam Christi necē exitisse. Queritur etiam apud Hieremiam filius Dei hoc modo: Foderunt foueam, ut caperēt me: & laqueum absconderunt pedibus meis. Hinc, uelut interpretationem dictorum, adiicit: Tu Domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem. Summa: Tam astutas in me fabricati sunt technas, uafrosq; dolos, & insidias, ut euadendi spes esset nulla. Nihil non tentauerunt, ut me occiderent, eraderentq; de terra uiuentium. At ego.

In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui.

Narrat hic Christus, quò angustiatius fugerit. Non quidem ad magos, & ariolos,

A los, non ad mathematicos ac physiognomos, ut quosdam, uel in sublimiori professione aliqua constitutos, confugere audio, uidi quoq; sed ad Deum uerum, atq; hunc solum omnipotentem, & constantissimum. Summa enim uirtus est, ac præcipuum fidei argumentum, cum aut ab inuisibili tentamur hoste, aut iniurijs à uisibili impetimur, non despondere animum, aut nimium perfractè dolere: sed illuc nostra dirigere consilia, unde certissima expectatur salus. Ita enim egit Christus cum semper, tum maximè, cum prociens in faciē suam prolixius orauit, factusq; est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrā. Porro quid apertius ab apostolo dici potest, quàm illud quod ad Hebræos scribens enarrat? In diebus, inquit, carnis suæ, preces, supplicationesq; ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore ualido, & lachrymis offerens, exauditus est. O miram filij Dei erga homines dignationem: ô nostram uerò ignauiam: ipse enim innocentissimus, pro se, suaq; salute, orat: nos autem sordidi, horas omnes, ac si nullum esset periculum, ad puluinar stertimus. Nonne aliquando saltem, si non continuo, à pollicitationibus per nos in baptismo, uoto illo scilicet publico, ac solenni, factis, excitamur? Pater, inquit ille, saluifica me ex hac hora. Mi pater, ait, transfer à me calicem istum. Nonne pro nobis etiā? Pater, inquit, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut nos. Poterit ne filius amantissimus à patre tam pio uoto fraudari? Cum clamore, ait Paulus, ac lachrymis: quod penè idem est, quod antea ipse Dei filius in propheta questus est: Oculi mei, inquit, languerunt præ inopia: quasi lugens, & cōtristatus ingrediebar. Atque hoc sæpe aliās, sed tum fortius cum cruento ligno suffixus, humani generis ingratitude defleuit. Et cuius miserando spectaculo, sol obscuratus est, discissæ rupes, ac condita omnia dederunt notam doloris.

B *Et exaudiuit de templo sancto suo uocem meam.*

Vide gratitudinem animi, qui in extremo quoq; periculo constitutus, non potest non fateri beneficia. De monte sancto suo, inquit, deq; æterno maiestatis sue palatio, ac sede cœlorū immortalī, exaudiuit me. In cœlo enim habitare Deum, in tranquillitate infinita, hoc est, in seipso, & credimus & prædicamus. In cæteris enim locis ac rebus, cum per potentiam quandam inenarrabilem, incomprehensibilemq; bonitatem, totus sit, quippe qui natura spiritus sit, propterea indiuisibilis: in cœlo tamen, beatorum scilicet sede ac patria, speciali quadam prærogatiua per diuinum aspectum, quo suos omnes beat, sedem habet.

Et clamor meus introiuit in aures eius.

Hoc est, non solum clamor meus, miserorum scilicet omnium, in sanctissimum eius conspectum peruenit, sed usq; ad ipsius aures sese insinuauit. Cupis ne scire an à patre filius sit auditus? Et clarificauit, inquit, & clarificabo. Verum quibus tandem signis pater suam solitus fuerit mortalibus manifestare potentiam, cum in antiqua lege populo illi duræ ceruicis, tum uel maximè moriente amantissimo eius filio in cruce: tum, dico, quando terrificis portentis ac signis testatus est sese dolere, atq; irasci, in nece tam mansuetissimi agni, edisserit uates, ac feruentissimo pectore clamat,

Commota est, & contremuit terra.

Ardent omnia in hoc psalmo: quare flagrante in diuino amore, opus est intellectui, ad hunc peruestigandum. Alioqui mens algida, atq; cœlestis prophetarum furoris expers, quomodo in flamma huiusmodi perfectissimis uiris uix cognita, incalescet? Num hæc legentes ignoramus adhuc, ad diram illam filij Dei mortem, condita omnia perturbata, concussaque, ac terrifico spectaculo cœlestis patris dilectissimi sui unigeniti spectantis necem, declaratam iram? Fuere quidem olim, mirabili mortalium stupore, terræmotus, tellusq; non semel altissimo sub, sedit hiatu. Fuit aëris tempestas, atque aliæ cœli terræq; & abyssi commotiones, Sub hora tamen, qua filius patri reddidit spiritū, fuere cuncta terribiliora quàm

c unquam, ac horrenda magis. Ab Euangelio enim accepimus terram motam, petras scissas, monumenta aperta, inferos patuisse, obscuratum solem, lunamq; ut ait Petrus, sanguineam factam: signa insuper sursum in caelo & in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & uaporem fumi. Quæ quidem omnia, moriente Christo, accidisse, non desunt, qui dicant, citantes illud Ioelis ab apostolo Petro in mediū adductum: licet alij ad iudicium uniuersale referant. Vtrunq; enim, ut mea est opinio, spiritui cōuenit: sed illud magis, quo quidam asserunt diem illū magnum, & ut ipsius Vatis uerbis utar, manifestum gratiæ tempus protendisse: quando quidem is statim, connumeratis miraculis, quæ diem istum felicissimum præuenire debuerant, infert: Et erit (postquā scilicet signa illa præterierint) quod omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quæ sanè inuocatio, quum fide & cultu consistat, in alio seculo locū non habebit, cum omnia ibi definita, sedem sibi in æterno destinata, citius quā ipse sit oculi nutus, perenni lege fortiētur. Signa igitur quæ hic à Vate narrātur, indicia iræ patris ac doloris, ob filij necem fuere. Qua ratione uerò humani in Deo dicantur esse affectus, cum natura stabilis semper sit, ac sui similis, iam antea diximus. Nostri enim intellectus hebetudo, uix aliter de diuina illa natura, uel cogitare, uel ratiocinari, nisi more humano ac consuetis uulgò uerbis, idonea est. Atqui huius temporis sexcēta prius præterire argumēta præludiāq; testantia Dei indignationem in mortalium genus. Sed illud in primis (cætera enim omittam) quod in Exodi libro legimus: lam, inquit, aduenerat dies tertius, & mane inclaruerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima operire montem, eratq; omnis mons terribilis. Huiusmodi enim terrificæ illius regionis cōmotiones, umbra erant futuri, quemadmodum cætera Iudæorum, quibus quotidie in spiritu erudiuntur electi, hoc est, Dei ecclesia. Plagas illas hic Vates memorat, ac minas, quæ in Iudæorū gratiam cœlitus olim Aegyptijs obuenerat: quo admoneamur, nostræ huic ætati, quam auream appellare fas sit, postquam in ea uixit Christus, & nunc uiuit, portenta illa præluisse.

Fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.

Vides iam palàm, quam obrem concussiones illæ elementorum à Deo sint factæ. Quoniam, inquit, iratus est eis. Cur iratus? ob necem scilicet tam indignā sui unigeniti, ob generis humani internecionē, ob latè diffusum per orbem tartaræ potestatis imperium. O desiderabilem electis supremi patris excandescētia, atque iram, improbis uerò extimescēdam. Cæterum moriente Christo, genus aliud terræ, etiā quā id est, quod pedibus calcamus, permotum esse credimus: homines scilicet, qui tum præsentēs aderant crudeli illi spectaculo ac tragœdiæ. Cetero, ait Euangelista (ecce terræ fundamentū) & qui cum eo erant (ecce terra) uidentes quæ fiebant, & quia sic clamans expirasset, timuerūt ualde: hinc uides & terram motam, & montium fundamenta concussa. Ita enim tropo scripturæ, terra & montes, frequentissimè usurpātur. Aliud fermè huic simile ab alio Euangelista enarratur. Omnis, inquit, multitudo eorū qui aderāt ad spectaculum illud, uidentes quæ fiebant, percūtiētes pectora sua, reuertebantur. Porrò Dei ira in hoc loco est diuinæ iustitiæ uindicta, exactaq; punitio, quam cum intentat Deus, aut signis huiusmodi terrificis pollicet, quis liber à pauore? Tunc ait Propheta, conturbati sunt principes Edom: robustos Moab obtinuit tremor. Perterrefactis enim principibus, nemo sanè ex uulgi turba est, qui impauide uiuat.

Ascendit fumus in ira eius.

Vide quomodo de Deo Vates, ut de homine loquit: quò tandem ex his, quæ quotidie in iratis hominibus fieri cernis, assuescas, uel sic, Dei potentiam ac iustitiam eius iram, uindictamq; tum fateri, tum extimescere. In ira furoris mei, inquit, sufflabo in te. Creatore enim irato ob creaturæ interitum, uindictæ olim fumus præcessit, cū tyrannum ex parte coercuit: quod quidem ultionis futurę atrocioris exordium fuit, quemadmodū fumus est igni præuius. Quocirca demones
natura

A natura acutissimi, suam prorsus prævidentes exterminandam tyrannidem, atq; ad æternos sese obtrudendos, per Christi mortem, cruciatus, exhibant clamantes: Venisti ante tempus torquere nos. ac si dixissent, fumus tuæ est iræ, quem sentimus: nondum enim ignis tempus aduentasse scimus. Cur igitur cum fumo flammam quoq; ante tempus eiacularis? Cæterū nōne de homine uehementer irato dicimus, quòd in illius nares fumus ascendit? Hic itaq; maxima Dei ira atq; ultio, in reprobos est expressa. Solet enim scriptura, & potissimū Davidis, mentis oculos excitare ad illa de Deo consideranda, quæ corporeis passim oculis ultrò occurrūt. Ad hæc, in prisca illa Iudæorum ætate uulgò omnibus erat notum, Deum scilicet, cum præsentius suam decreuisset potentiā, iram quoq; atq; ultionem declarare, in tonuisse, fulgurasse, ac terram terrificè concussisse. Quo alio signo se iratum ostendit in Iudæorū gentem, quæ, iniussu Domini, regem sibi petierat? Quo rursus alio, se potentē, quando suo Vati liberationē populi ab Assyrijs est pollicitus? Visitaberis, inquit, cum tonitruo, cōmotione, uoce grandis turbine, tempestate, flamma ignis urentis. Neq; sanè quidem alio se indicio, potentem, cōmotumq; ac timendum præbuit, cum mortalium redemptionem Christi morte paratam, cœlestis lampadis obscuratione, terræmotu, rupiumq; collisione, testatus est. Adeò enim antiquitus omnibus inualuit persuasio eiusmodi, ut etiam poëtæ ethnici hanc se habuisse suis in carminibus demonstrauerint. Sic enim illorum princeps: Ipse pater media nimborum in nocte, corusca fulmina molitur dextra. Cum igitur tropos, atq; huiusce generis metaphoras, in scripturis legere contingit, caue ducas in Deo esse, aut iræ aut excandescentiæ motus: quippe qui simplicissimæ, atque adeò perfectissimæ naturæ sit spiritus: sed tantummodo ex his elice, quàm mirabilis, quàm potens, quàm iustus, quàm ue irreuocabile eius iudiciū sit, ac firma lex. Præterea ordinem illum, quem in humanis conditionibus seruari oportet, si in rebus prophetis uidere nequis, ne idcirco ab illarum lectione deterrearis: sed magis assuesce in sanctis uatibus sanctum furorem pernoscere, ut in tanta præsentis psalmi troporum congerie est uidere: qui partim ad Christi tempus, partim ad iudicium uniuersale: totum uerò ad ea, quæ quotidie in peccatorum conuersione fieri cernimus, attinet. Non est enim tam horridus in rebus conditis fragor, tam sæua concussio, tam asper motus, tam dira tempestatas, quæ illa minor non sit, quæ in hominis pectore uerè sese examinantis, ex cordeq; resipiscentis, ac quibus, ob uitæ impuritatem ac turpitudinem, obnoxius sit pœnis, peruidens, miserabilem in modum uersatur. Porro quis adeò lucidus ignis est? quæ fulgetra? quod fulmen? quæ coruscationes adeò splendide, adeò ardentes, quæ cum face illa diuinæ consolationis comparandæ, quam in se sentit uir sanctus, ob reconciliatam cum Deo conscientiam, sol ipse quidem purificatæ conscientie splendori cedit.

Et ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo.

Irati hominis, ut iam diximus, qui è naribus spiret fumum atq; ignem ex ore, Deo personam tribuit Vates: quò terrificū eius in sceleratos homines iudicium, hisce saltem usitatoribus uulgò uerbis, cor nostrum alioqui durum ac intractabile, intelligat & ueneretur. Verum carbones, hoc est, bonæ naturæ dotes, per Adam extinctæ, per Christum accensæ sunt: per uoluptatum, inquam, undas ac fluctus, restinctæ, per spiritus ignem reaccensæ. In ardentissimā enim flammam diuinæ amoris, per Christi accessum ad homines, iam terminauit uoluptuosarum rerum fluor ac torrens.

Et inclinavit cœlos, & descendit: & caligo sub pedibus eius.

Habitus hic cœli, sæuiente procella, describitur: tum enim demissum uidetur, ac terræ incumbere, montesq; fumo, & caligine, & nebula cōuolui, & obscurari, Quæ quidem cum uidentur fieri, ut olim in monte Sinai uisa sunt, & quotidie in excelsioribus montibus cernunt, Dei præsentiam pertimescimus, fateamurq; eum ipsum descendere, caliginemue sub eius pedib; cōdensari: quod in picturis quo-

C que effingere conatur pictores, ut passim in templis locisque prophanis fieri conspicimus, licet ab omnibus ferme causa ignoret. Ex hac porro terrificæ coelorum concussione atque obscuritate, crebræ illæ rogationum supplicationes in Casino monte à sanctissimis illis mei ordinis uiris originem habent. Vidimus enim sæpe, maximo cum spectatum miraculo & stupore, ipsius fulminis telum iamiam terris propinquum, ut precum in aëre pendere, tandem in medijs ipsis coruscationibus unâ cum nimbis in tenuissimum uaporem resolui. Quis, oro, huiusce generis remedium tam salubre, ad placandum Deum iratum, mortales edocuit? Quis fidelibus carbones illos iam in nobis reaccessos, cinere olim obductos & planè emortuos excitauit, in flammamque effudit, nisi is qui nostri gratia despectus, inclinauit sese, formam serui accipiens, descenditque, ut ait Paulus, in inferiores partes terræ? Verum caligo sub pedibus eius. Nam obscura uia est, ut inquit Eutymius, atque incomprehensibilis incarnationis filij Dei modus & ordo.

Et ascendit super cherubin, & volauit: volauit super pennas uentorum.

Crubin Hebræis aues sunt: crub auis. Hic enim Dei potentiam, celeritate omnia indicibili superantem cogita, quippe qui pro equo, crub seu uolucrum, & hanc coelestem habere dicat à Propheta: & qui pennis, ut ait paraphrastes, ipso uento celerioribus uolat & equitat. Cæterum in rebus corporeis nihil uento celerius esse re ipsa uidemus. Quid si alas addis? Vide prosopopœiam, ferè necessariam ad exprimendos diuinos affectus in terris, apud rudiores præsertim, qui ratio ad coelestium rerum contemplationem mouere animum norunt, nisi corporea aliqua similitudine proposita. Et uerè Dominus Iesus cum inclinasset coelos, & descendisset, equitauit super cherub, hoc est, super plenitudinem scientiæ (sic enim hanc uocem interpretantur) quam esse charitatem diuus asserit Augustinus. Ipse enim solus creaturarum omnium simul charitatem supergressus est, cum pro inimicis, atque illis quidem ipsis impijs occubuit: cum ne pro amicis certè, & illis iustis & bonis, quis mori audeat.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aëris.

Nimborum uis, qui terræ incumbunt, eo maxime tempore quo totus passim nigrescit aër, à Propheta narratur, ex quo tremendam creatoris potentiam in nubium obscuritate latentem ferè sentimus. Facit, inquit paraphrastes, tenebras latibulum suum circum se: in modum tugurij habet obscurissimas aquas, & densissimas nubes. Certum porro est, inuisibile diuini luminis plenitudinē, ut ait Dionysius ad Gaïum monachum scribens, appellari diuinam caliginem, seu Dei tenebras. Has tenebras, ait, & hanc caliginem, ponit Deus latibulum suum. Rursus alio in loco: Diuinæ tenebræ, inquit, cooperiuntur omni lumini, & absconduntur omni uisioni, propter incircumscriptibilitatē, & super plenissimam proprii splendoris claritatem. Nocturnæ enim oculi, hoc est, mortaliū intellectus, ad hanc densissimam diuinæ naturæ caliginem, quæ lucem habitat inaccessibilem, omnino cæcutiunt. Quocirca quid humanis, tardis scilicet atque hebetibus animis, profundissimos illos diuinarum tenebrarum recessus aliquando intelligere speramus, cum & in nubibus aëris, in prophetis uidelicet, apostolis, angelicisque naturis, tenebrosa sit aqua: id est diuinarum rerum scientia & speculatio hallucinetur & lusciosa sit? Angeli enim Dei, ut ait Dionysius, nubes coeli sunt. Cæterum de apostolis canit ecclesia hoc modo: Qui sunt isti qui ut nubes uolant, per coelestem scilicet contemplationem ac notitiam? Qui tamen, quandiu in terris peregrinati sunt à Domino, non tam altè, quemadmodum angeli, diuinæ notionis secreta perscrutati sunt. Hi enim, ut ait idem, recipiunt illuminationes diuinas receptione prima, clara & immediata. Illi uerò receptione secunda, symbolica & mediata: nam per angelos deferunt ad nos.

Præfulgoris in conspectu eius nubes transierunt, grando & carbones ignis.

Vidisti ne unquam commotiones aëreas & uicissitudines elegantius exprimi? Cla-

A mi: Clarius Hebræi: A' splendore, aiunt, qui coram eo est, densæ nubes transierunt, hoc est, fulgetris crebrò micantibus, fulminibusq; candentibus, extenuatæ nubes disparuerunt. Solent enim nubes ex crebrescentibus coruscationibus admodum extenuari. Sensus igitur erit: A' præsentia fulgoris & coruscationum, quæ cœlitus erumpunt, dissoluuntur nubes, quamuis densæ & opacæ. Grando transit, fulminaq; illa ignea, quæ perinde cuncta perurunt & afflant, atque solent accensi carbones in aridas segetes coniecti, stipulas amburere ac deuastare, euanescent. Sunt & alij carbones, quos supra memorauit uates, succēsos esse ab eo: qui prius tanquam præusti quidam fudes, semiustiq; titiones, extincti uidebantur, erantq; omnino: postea uerò uiuidi effecti, atque maiori quàm antea, reacensi lumine & ardore, quamcunq; afflant animam, quamuis algidam & mortuam, in ignis illius naturam transmutant, qui consumens dicitur: similes nimirum lucernæ, quæ cum premitur, ut purgetur, uidetur extinguï: sed emuncta, postea maiori sese lumine manifestat, & lumen præbet. Hos enim carbones, Dei scilicet apostolos, alio in psalmo, carbones desolatorios, seu iuniperorum, appellat. Propheta: quorum quidem natura ea uis est, ut tenacius quàm cæteri ignem alant ac seruent. Transeuntes igitur carbones eiusmodi, ac tanquam scintillæ in arundinetis discurrentes, ut ait Solomon, ibant omnia sacrosancta diuini spiritus conflagratione perurentes, ac ueluti grando uel aliqua uentorum intra nubes colluctantium irritata, quæ latè solet agros depopulare, sataq; sternere, ac uites gratissimo fructu denudare, simulachrorū cultores cum ipsi aris & lucis demolientes, funditusq; exterminantes.

Et intonuit de cœlo Dominus, & altissimus dedit uocem suam.

B Ex incensa uentorū inter sese luctantiū ira, istæ nubes tonitrua ædunt: hincq; fulgetra ac fulmina, quæ hic uates carbones ignis uocat, excutiuntur. Tum sanè nemo homo est, quamuis altus ac sublimis, qui non paueat, fateaturq; diuinum illud esse opus, propterea timendum. Verùm aliud quoq; tonitruum genus à uate hic dici arbitror. Intonuit igitur Dominus, & altissimus dedit uocem suam, quando Dominus Iesus, data de frumētī grano doctrina: quid dicam? ait, Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo uox de cœlo dicens: Et clarificaui, & clarificabo. Turba uerò quæ stabat, & audierat, dicebat, tonitruum factum esse. Nonne altè Deus intonuit, uocemq; dedit altissimus, cū aperti sunt cœli, & facta est uox patris dicentis, Hic est filius meus dilectus? Nonne quādo factus est repente de cœlo sonus aduenientis spiritus? Quid? nonne modo etiam fatemur cœlestem patrem, tonitruo quodam secretiori ac uoce, nos desides excitare, cum aperit nobis sensum, ut intelligamus scripturas? ut resipiscamus? ut à uia nostra mala, in semitas iustitiæ, pacis ac uitæ redeamus? Nedum hoc quidem, sed

Misit sagittas, & dissipauit eos.

O amabiles sagittas, ô pharetrā calore alio ignitam, q̄ ille sit, quem suo Cupidini inesse somniant cæci adolescentes. Sunt, inq; cœlesti patri suæ sagittæ, suæ pharetræ, sui arcus, sua tela: sed quibus solūmodo hi trañciunt, quibus nullū cum mūdo fœdus est ac pax. Immittit enim Dñs ab arcu illo suo diuino & funda, suæ sacre legis stimulos, ac resq; morsus, uerba scilicet illa omni gladio ancipiti, ut inquit Paulus, penetrabilia: quorum quidem uulnere dissipationem, longæue fugantur turpes animi affectus motusq; ac tandem dæmones illi tam mortaliū generi infensi: quos sanè, ut ait Eutymius, hic nō nominat spiritus, quia non solum eos, sed & eorum nomina abominatur. Sat igitur fuit dicere eos.

Fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.

Vide altissimi bonitatē, qui non solum etaculari dicit fulgura, sed multiplicare: quò animū facile aduertere queas, quantū nunquam mortalibus defuit, quos semper admonitos uoluit, tum primū quidem per optimam naturæ legem, eandem ipsam postea in tabulis illis lapideis repetitam: tum per sanctos Dei uates atque interpretes, per signa, per miracula: tum nouissimè per sanctissimos suos

C apostolos, cæterosq; illius prædicatores: quæ quidem omnia diuina sunt fulgura, quibus copiosissimè nostra, alioqui dura ac lapidea afflata corda conturbantur, partim quidem ad pœnitentiã, partim uerò ad desperationem. Nonne fulgur illud fuit cœlitus emissum, cum Paulus furia concitus in Dei uiros, ab equo deturbatus proruit in terram, nihil uidens? Quid illud, quãdo intransib. urbis mœnia? Magis, conturbatus est rex, & omnis Hierosolyma cum eo? Sexcenta alia, atq; eo amplius in scripturis inuenies Dei fulgura huiuscemodi, alijs quidẽ ad uitam, alijs uerò ad mortem. Sed felix ille, qui à tam salubri percussus telo, afflatuq; admonitus, melior fit, haud deterior, uti solent hi qui eo stupidiores fiunt, ac in tam benignum numen duriores, obstinatiorésue redduntur, quo crebrius uulnerantur. Huiusmodi enim pertinacia affectus olim fuit Pharao. Iulianus postea inter Christianos: sed parum antea Iudas Ischariotes. Sed nullus unquã adeò amplus fuit exemplorũ istiusmodi numerus, quin modò à quamplurimis nostri æui hominibus æquef. Vnusquisq; enim habet in sua patria quod doleat, cum ob multa, tum potissimum ob obstinatam quorundam in malis pertinaciam.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.

Post tonitrua fulgetraq; ac nimborũ agitationes hinc inde uarias, gratus sequitur imber, serenus fit aër, amœna omnia. Idcirco, ait, reuelata sunt fundamenta orbis terrarũ. Haud amplius enim uisuntur cisternæ illæ dirutæ, non ualentes continere aquas: sed riui amœnissimi: sed fontes uiui salientes in uitam æternam. Ex qua quidem aquarũ copia, profundissima humorũ receptacula deteguntur: hoc est, reconditi scripturarum sensus, per aduentũ spiritus Dei reuelantur. Nam gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Et hæc quidem omnia,

Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tue.

D Tunc dico, quando increpasti gentes, & periit impius. Quando, inq; increpabat eos, & nõ sinebat loqui. O miram diuinæ potentia amplificationẽ. Cui enim ad uerbum parent flumina, ac profundissima aquarũ scaturigines obtemperat, eum potentissimũ esse necesse est. Quare Iudæi diuinã in Christo admirantes potentiam, dicebant: Quis est hic, cui mare & uenti obediunt? Nonne is idem est, qui olim increpauit mare rubrum, & exiccatũ est? Non est enim in rebus conditis res ulla adeò in suæ naturæ soliditate immota, quæ protinus à minima diuinæ potentia increpatione ac iussu non dissoluatur, & pereat. Multo magis uerò, si quæ agunt homines, rerum naturæ aduersantur: legibus bonisq; moribus, humanitati, ciuilibusue sanctionib. ac publicæ cõcordiæ & paci repugnant. Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.) Ardens periphraſis, qua ira describitur. Ira enim, ut ait Eutymius, ignis similis est: quæ sanè accensa atq; excitata, uaporem quasi fumum emittit, & per irati hominis nares in aërem spirat: unde & spiritus iræ dicitur. Eos qui ualde irati sunt, iram spirare asserunt. Hac igitur similitudine motũ iræ significauit Propheta, humano more loquens. Adeò, inquit, tu Dñe iratus eras, quòd spiratio, ut ita dicã, spiritus iræ tuæ in aëre esset, & inimicos dissipares, hæc Eutymius. Cæterum ut nulla alia unq; fuerit increpatione, ac spiritus iræ Domini, ea sola tandem nos perterruisse debuit, qua ipse Dei filius cõminatus est dicens: Nisi pœnitentiã egeritis, moriemini. Quo mortis genere quæso? Moriemini, inquit, in peccatis uestris. Quæ unq; tam extimescenda audita est increpatione? quò nostræ igitur tendunt uanitates? quò tumor? quò nostræ sanctitatis opinio? Nisi enim pœnitentiã egerimus, moriemur. Ergo pœnitentia ad assequendam beatitudinem, hoc est ueram uitam, necessaria est, ne tandiu à pœnitentia, nescio qua deludamur. Quæ uerò uera sit pœnitentia, alia res est. Nunc ad institutum.

Misit de summo, & accepit me: & assumpsit me de aquis multis.

Diulgata enim Dei potentia per terrificas aëris commotiones, quò ad considerandum potentissimũ cœlestis patris imperium excitaret ignauos, ad propositum redit Propheta, quo cœperat ipsius opem implorare, dicens: Dñs firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Ac paulò post: Exaudiuit de templo

A templo sancto suo uocem meam. Quod quidem rhetorum more, facta digressio ne repetit, inquit: Misit de summo, & accepit me. Vide grati animi affectum, qui omnia quæ ad uictoriã faciunt, diuinæ bonitati attribuit: cõtra quorundam nimirum arrogãtiã, qui parta in acie, aut in arcis alicuius expugnatione uictoria, non Dei potentiam & auxilium, sed aut militum fortitudinem, uimq; pecuniarum, aut arietum, tormentorum uel æneorũ ordinem, ac aptam dispositionem iactitant, eisq; tribuunt, si quid felicioris successus, in euentibus belli dubijs affecti sunt. Quid porro dicendũ, quomodo in referẽda gratia pro reportata de inuisibilibus inimicis uictoria, turpissimè erratur, dum nos solũ modo, nostraq; studia ac consilia miramur & laudamus? Quotus enim quisq; est, uel ex prudentioribus quidem uiris, qui non magis transactæ suæ uitæ innocentiam, ieiunia, uota, peregrinationes, & id genus cætera adiaphora credat, ac uulgo memoret, causam suæ uictoriæ extitisse, q̃ benignissimi patris fauorem & gratiam? Secus uerò Dauid, qui interrogãti ueluti amico, quò suas referret uictorias, respondit: Misit de summo, & accepit me. Hebr. Misit ab excelso. Quid misit, oro? auxiliũ uirtutemq; uincendi. & me eripuit. Vide effectũ coelestis auxiliij. Hic Dauid Deum penè uidere facit corporeis oculis, manum è sublimi porrigere, seq; ex aquis malorum in quibus uolutabãt, eripere, ac iam demersum extrahere. Idcirco canit: Assumpsit me de aquis multis. Metaphora hæc quidem ex aquis profundioribus sumpta esse uidetur: in quas si quis ceciderit, aut è ripa deturbatus fuerit, pereat necesse est, nisi ab aliquo actutum liberetur. **A'** profluuiò, inquit, calamitatũ immenso, in quibus periclitabar, extraxit me. Aquæ enim in scripturis angustias nonnunq; ac persecutiones ostendunt, ut illud est: Saluũ me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Interdũ per aquas, populos prætendi, in prophetis maxime uidemus: unde illud in Esaia: Ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas, regem Assyriorum.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis.

Iam uates aperit quæ sint aquæ illæ è quibus se ereptum memorat, hostes scilicet fortissimi: quos quidem non tantum illos esse iudico, qui inter ciues armis ac sicarijs affatim muniti sunt, quantum qui honoribus, magistratibus, autoritateq; sunt præditi: hisce enim honorũ ciuium ornamentis si accesserit malus animus, prauaq; cõscientia, ac turpis uita, quid infelicius rebus pub. cõtingere potest? Hebræi habent, fortissimè, quo intelligas quanta ui opus sit & robore, ne tam uafri hostibus succumbas. Huiusmodi enim sunt animarũ insidiatores, qui eo extimescendi magis sunt, quo inuisibiles & acuti,

Et ab his qui oderunt me.

Oderunt (inquit Dominus, non tantum propter se, quantũ propter nos, qui credimus) & me & patrem meum. Hi nimirum, ut ait Eutymius, dæmones sunt, qui uniuersos oderunt homines, uel in primis ipsum Dominũ, in quem ad tempus præualuerunt. Quare additum est,

Quoniam confortati sunt super me.

Robustiores, inquit, me, facti sunt. Olim enim uiuente adhuc patriarcha illo antiquo, in eius filio Ioseph, adumbrata fuit istiusmodi seuitia odij, quo longè ualentius improbi bonis præstant, illisq; aduersantur. Fratres, inquit, eius oderant illum, nec poterant quicquam pacificè loqui. Hæc umbra. Veritas uerò haud semel in Euangelio queritur, sese gratis odio haberi à suis. Ciues enim, ait, oderant illum. Quare ex his asseuerandũ esse puto, eum qui alterum odio habet, dæmones imitari: qui uerò habetur, Christũ: qui & se & suos mundo inuisos fore prædixit, ac uoluit: ne carnis uisco irretiti, facile in his quæ oculis corporeis uidentur, beatitudinis summam statuerent. Et in hoc quidem genere erroris admodum reprehensibiles sumus, cum adeò teneriter nobis adblãdimur, quòd bonis plerunque neglectis, quia officere nequeunt, ad conciliandos nobis improborum animos, totos neruos intendimus. Ex quo illud euenire necesse est, quod

C & bonis et malis inuisi efficimur. Illis quidem, quoniam dissimiles nostri sumus. Istis uerò, quia alieni instituti normam profitentes, populares tamen uideri appetimus ac ineptissimè quærimus. Bonus is tandem esse nō potest, qui malis aut placere, aut assentari studet.

Praeuenerunt mē in diē afflictionis meæ.

Vides quàm uigili cura, nauanda est opera ne opprimamur? Venerunt, inquit, super me de improviso hostes, uti aqua solet torrentis, ruptis aggeribus, ne mihi euadendi esset uia. Quod quidem elegatissimè expressit paraphrastes hoc modo: Callidis suis consilijs circumuenire incautum conabantur me, tempore afflictionis meæ, quando scilicet maximè destitutus uidebar. Putasne Christum in terris ab hac quoq; peste illæsum uixisse? Observantes, inquit Lucas, miserūt insidiatores, & qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderēt eum principatui & potestati præsidis. Quid magis, oro, monstis simile quàm uelle amentiam, uerbo, sapientiā ipsam captare ac fallere? Audet tamen & maiora: quanquā nesciam, an maius aliquod moliri queat homo, quàm in ipso ueritatis ore, uerba inuertere cupere, & conari. Porro diem afflictionis uniuscuiusq; tempus constitutum ab æterno, à Deo patre, quo affligatur, esse existimo. Ante enim illud temporis, quid in nos possunt aduersarij, uel si mundus ipse uniuersus ferociat? Quid interim nobis timendum? Quòd si uerò tempus ipsum perferendi persecutiones aduenisse nouimus, iam Deo placet ut patiamur. Quid igitur recusamus? Quàm detestanda quorundam est animi mollities, qui (uti febricitantes solent, qui dum futuram periodicam extimescunt, semper, uel cum non laborant febrī, febricitant) in suspecta tantum aduersitate ita miserè anguntur, ut nihilo infelicius illi se habeant, qui in media ipsa calamitatum flamma uoluntur.

D Quid igitur tam effœminatè morbos portamus? quid rerum iacturam? Siue uiuimus, siue morimur, Domini sumus, Ruat cœlum, Dominus firmamentum nostrum, arx, & robur est. Pudeat Christianū, ab ipsis etiam puellis Spartanis ethnicis, in hoc genere luctæ superari. Nam quæadmodum benignissimi patris manus, suos in aquas angustiarum induxit, ita rursus extrahet.

Factus est enim Dominus protector meus,

Adeo ut non timeam ne mihi perpetuò hærendum sit in luto aquarum multarum. Non iam de meis uiribus, non de mea iustitia, nō de ui animi deblatero: sed uici, quia Dominus me suo dignatus est auxilio, & custodia. Non solum enim hoc, uerum etiam

Eduxit me in latitudinem.

Hoc enim idem est quod supra: In tribulatione, inquit, dilatasti me. & est sensus: Ex angustijs me in locum patentem, ac spaciosum eduxit.

Quia uoluit me.

Vel, ut legit Felix, quia dilexit me. Quid mirū enim si hominē tutatur Deus, illiq; in tribulationibus fert opem, pro quo emendo, proprii filij unigeniti, atque eiusdem amantissimi, sanguinē tradidit? Translatio hæc latitudinis sumpta esse uidet à ceruis, qui ex angustijs ac periculosis locis, in quibus à uenatoribus arcebantur, liberati, gaudēt planitie, camporūq; latitudine, ac sese ad altiora loca, ubi & circumspicere, & cauere insidias possint, recipiunt. Ita sancti Dei uiri in acerbissimas persecutionū angustias ab improbis coniecti, metu penè exanimantur, donec, miserante Deo, à laqueo uenantium exempti, loca patentia atq; excelsa, ubi cœlestia circumspectare ualeant, petunt. Vnde alio in Psalmo, animi summè grati dedit specimen uates, dicens: Qui posuit pedes meos tanq̄ ceruorum, & super excelsa statuit me. & hoc quidem, quia dilexit me, seu, quia uoluit me. Cur enim uoluit me? Omiram tanti patris misericordiam. Vt secundū electionē, propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante. Itaq; antequā ego uellē eum, uoluit me, uocauitq; cum adhuc nō essem: quo tandem beneficiorum eius omnium in mortales collatorum causam, illius uoluntatē esse, & beneuolentiā fateamur,

A fateamur, quæ arbitrium humanū, æ quali bonitate mouet, ac ad se trahit: ut non minus illud ipsum arbitrium munus Dei sit, quamuis naturale, quam cæteræ intellectualis animæ dotes. Quibus enim hoc persuasum est, hi fateantur oportet bona omnia, siue quæ à Dei uoluntate, siue quæ à nostra, arbitrioq; proficiuntur, ab ipsius Dei dono, ac gratia prouenire. Voluit, inquit, me, eripi scilicet, atq; ad uitam ærumnarum omnium expertem ascisci.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundū puritatem manuum mearum retribuet mihi.

Videtur hic uates suum extollere meritum. Non extollit quidem, sed nos potius ad cōsiderandam Dei erga homines benignitatē prouocat. Deus enim, qui gratis iustitiam nobis impartit, ac manuum puritatem, hoc est, uitę innocentiam elargitur, pro ea præmium, perinde ac si nostra esset, & non sua, reddere est pollicitus. Retribuet, ait Augustinus, secundū iustitiā bonæ uoluntatis, qui dedit misericordiam, ut uellem. Quare suam in nobis uidetur Deus coronare misericordiam, simulatque coronat iustitiam, cuius causa & origo ea sit. Adhæc, secretior nescio quo modo, hic mihi occultus retegitur sensus, quo cōtemplari libuit, prophetam in hoc uersu, ut sic dicam, iactabūdo, nos admonere uoluisse, quam non illos Deus deserat, qui studio omni, ac cura adhibita, iustitiæ student, uitæq; puritatem atq; innocentiam sectantur, proq; illis omnibus æternam mercedem rependat: quò sanè quidem magis attendenda sit prompta cœlestis patris retributio pro iustitia facta, ex illius misericordia, nostra: quam quòd iustitia nostra, uitæq; puritas retributionē mereatur, & quærat. Nihil enim in terris tam sordidum est, atq; impurum, quam nostra est iustitia, si nostra tantummodo est.

Quia custodiu iuas Domini, nec impiè gessi à Deo meo.

B Vide quàm eleganti breuitate utrunq; complectitur, iustitiā scilicet, atq; actionum puritatē. Custodia enim uiarum Domini, studium est uitę, quod Deus, non mundus, præcipit. Argumentum utrinq; ingens. Custodiui, inquit, uias Domini. Ecce cordis iustitia. Nec impiè gessi. Ecce manuum puritas. Quas quidem uitæ conditiones is solummodo possidet, qui seipsum plena fide Deo committit, ac se penitus ad proximorum utilitatem exponit. Diffidere autem de Deo, atq; in actionibus illis, in quibus synceritas omnis inesse debet, turpitudinem exercere, summæ infidelitatis indicium est. Cæterum ad propria commoda, uel cum proximorum incommodo & ruina, omnia referre, cuius est, digni magis qui inter feras conuerfetur, quam inter homines. Non eò, inquit uates, malitiæ perueni, ut à Deo meo unquam deficerem. Quod sanè accidit, cum homo suo uitio ac culpa, à Deo deseritur. Deseritur tamen prius ab homine Deus, quam ipse hominem deserat: ut in omnibus ualidissimus pateat campus considerandi summi patris in mortales tum bonitatem, tum patientiam. Vis ne à diuino fauore minimè deserat, ea, qua præditus es à primis ipsis exordijs, potestate, illius serua præcepta: uel saltem, quod tibi integrum est, pro uirilī conare: quibus abs te neglectis, statim ab ipso negligaris, desereris uel, ac ueluti suæ sanctæ uoluntati obluctaris, in reprobam mentem prouere lineris. Quod ea uerò aliquando, premente carne, non prætereantur, fieri quodammodo non potest: uerum illorum studium relaxare, sponteq; ommittere, ultroneæ à Deo defectionis indicium est: tum sanè impiè geritur à Deo, ut ait uates. Remissio igitur curæ ac studij, obediendi diuinis iusionibus, à Deo auersio est. quàm quidem remissionē ab se alienam fuisse, in sequentibus testatur propheta.

Quoniam, inquit, iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli à me.

En studium Dei præcepta exequēdi, quod non remittit unquam uir sanctus. Ob oculos, ait, cuncta eius habeo decreta, legesq; illius à me haudquaquā sum moueo. Quę, inquit paraphrastes, iustissimè ab ipso præcepta fuerant, uersabantur assiduè ob oculos meos, & mandata illius nunquā repuli à me tanquā parere nolēs illis. Porro iudicia & iustitiæ in hoc loco licet idē præ se ferre uideantur,

K

c tamen iudicia existimamus esse, quæcunq; Deus ipse bona esse iudicat, & quæ illi placent. Vnde erit sensus: Non mea sequor iudicia, non consilia, non uoluntatem, sed Dei. Quæ uerò iustitiæ sint, Hebræus interpret aperit. Sic enim uertit: Et cæremonias eius non repuli à me. Quæ profectò, non uti in eis sita sit tota pietatis summa, & religionis, seruandæ sunt: sed tanquam decor ecclesiæ ad ædificationem. Alioqui eliminatis à fidelium cœtu ritibus huiuscemodi sacris & cæremonijs, quas uel Getæ ipsi, aut Sarmatæ laudare soliti sunt, non uideo qua re ulla alia corporea, suam erga Deum ecclesiâ testari queat pietatem. Non pietas quidem hæc sunt, sed pietatis testificatio, gratiq; animi assertio atq; exhibitio.

Et ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitatibus mea.

Hoc igitur modo, ut dixi, ait Vates, uitam degens puram & innocentem: Inculpatè, ut cœpi, uitæ reliquum exigam: quandoquidem sola ea uera est inculpatæ, ac casta uita, quæ ne unguem quidem transuersum à iudicijs ac iustitijs Domini deflectit. Nam hoc antiquum semper cum homine fuit fœdus ab Deo initum, quòd ipse custos esset, protector ac merces: homo uerò innocens & immaculatus. Ego Dominus, ait ipse ad Abraam, omnipotēs: ambula coram me, hoc est, uitæ integer esto, & me cole: ego uerò ero merces tua magna nimis. Nec est omittendum, quòd non dixit, & non peccabo: quod quidem humanæ sorti uix est concedendū, sed obseruabo me, &, ut ait Paraphrastes, cauebo sollicitè, ne impietate mea offendam illum.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius: uel, ut est alia littera, ipso iudice.

D Qua quidem in re ostendit, nihil in bonorum conuentibus debere esse fuci & simulationis. Vide porro stabilem de percipienda retributione fidem in hac geminatione ac repetito uersu. Neq; id solū quidem, sed ut alios ad idem innocentia studio prouocaret, idcirco secundo dixit, quòd Dominus retribuet secundum iustitiam eius: ac si dicat, Dominus enim illis qui piè uiuunt in hoc seculo, mercedem rependere solitus est: quare, ne sui dissimilis uideatur, mihi quoq; qui illius ope adiutus, innocenter uixi, retribuet. Errant tamen hi qui se putant a deo inculpatè posse uiuere in hoc mundo, ut illorū uita per actus singulos Deo probari mereat. Lapsibus enim, uel ipsi sanctissimi uiri, quia homines, obnoxij sunt. Tantum uerò abest, ut studiū illis desit ac conatus, attingendi metam perfectionis, ut etiam in dies magis incalescat: atq; eo acrius illi resurgant, quo sepius relabuntur. Quod qui habet institutū, iuxta Ioannis doctrinam peccare non potest: hoc est, non potest ex animo rebus malis incumbere, atq; in illis diutius perseuerare, licet peccet aliquando: quia semen Dei manet in illo.

DIVISIO secundum Latinos.

CUM sancto sanctus eris, & cum uiro innocente innocens eris.

Cum Vates enarasset quæ suæ rependit Deus iustitiæ, digreditur ad idem de cæteris prædicandum: concluditq; talem nobis esse Deum, ut ait Cyprianus, qualem nos esse uolumus, ac credimus. Ideo quicunq; se sanctum, hoc est, piū & religiosum, in his quæ Dei sunt, exhibet, pius ei ac benignus se exhibet Deus. Quòd innocens, &, ut legit Felix, immaculatus, hoc est, in humana conuersatione purus, nemini nocens, quàm multis benefaciens, talem is sibi Deum facit.

Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris: seu, peruersus eris.

Qui enim electus erit, hoc est, fidelis, simplex, quiq; perfectè sese in uirtutibus exercuerit, talis erit illi Deus, fidelis scilicet, promissa attendens, simplex, ipsaq; uirtus ac merces. Verum qui peruersus fuerit, hoc est, qui ab omnibus supræmoris alienus, curuus, exorbitansue incesserit, ac pactū quo se Deo adstrinxit, immaculatū fore, uiolauerit, cum hoc Deus ipse peruersè, hoc est, præter morem suum, dirum se ultorem ac iudicem exhibebit. Et est considerandum hic de illis duntaxat dici, qui lege recepta atq; intellecta, sponte prauisunt, à Deoq; desci-

scunt,

A scunt, ac sese prorsus ab eo diuellunt. Horū enim multitudinem deplorat Moses in Deut. dicens : Dereliquit Deum factorē suum, & recessit à Deo salutari suo. Vidit enim Dominus, & ad iracundiā concitatus est, & ait : Abscondam faciem meam ab eis. Vides quomodo præter naturam suam hic agat Deus in populum illum peruersum, quem chariorē semper habuit, quā charam habeat homo pupillam oculi proprij. Generatio, inquit, peruersa est, quæ in fœdere mecū inito, promiserat se mihi promissa seruaturam, fregit pactum, peruersēq; mecum graditur. Peruertam et ego, inuertamq; omnia, ac à promissis animum deflectam, simul ac ipsa prius pollicitationes perfregit. Quam uereor, ne nostra tempora in minas illas antiquas deuenerint. Videtur enim mundus ferè totus, sed in primis cordatiores qui censent, adeò in suis actionib. consilijsq; cæcutire, atq; à rectitudinis linea exorbitare, ut uerè affirmare non dubitem, multas, non dico mortaliū turmas, sed regiones quoq; & prouincias Christianorū à Deo desertas esse. Solent enim qui huiusmodi sunt peruersitatis (ut intelligas quò miseriarū peruentum sit à nonnullis) semper perplexè impediteue & perturbatè sua agere omnia, nullam certam uitæ rationē habere, castaq; firmatq; omnino ignorare consilia, & demum omnia quæcumq; tractant cum ceteris negocia, peruersè agere. Contrà uerò Deus tanta huiusce peruersitatis hominū temeritate lacepsitus, cum tempus quo eis quæ meriti sunt, rependat, postulauerit: ita perturbat, atq; illorum omnes peruertit uitæ rationes & consilia, ut sempiterno in reprobam mentem traditi, errore & confusione miserabiliter rorentur. Hincq; horrenda illa uitia quæ Paulus ad Rom. scribens cōmemorat, ortum habent. Hinc atrocissimè in rebuspub. inimicitia, in magistratibus crudelitas, auaritia, ambitio. Hinc, inquam, oppressiones miserorum ciuium, hinc libidines : & hæc quidem promiscuæ, homicidia, odia, ciuilesue discordiæ, & simulationes, etiam in his qui ecclesiastici appellantur, originem sumunt. At tu, cui nobilissimarū rerum studium est curæ, cum sancto uiro, ut ait Ecclesiastes, assiduus esto, & quemcumq; cognoueris obseruare timorem Domini. Facile enim cum corrupto peruersoq; homine, peruersus eris. Nam qui, ut ait idem Sapiens, tetigerit picem, inquinabit ab ea. Neq; sanè absq; causa clamat Apostolus, Exite de medio eorum, & immundū ne tetigeritis. Hæc enim immunditias tu o Domine execraris.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis.

Id est, abiectū, mundoq; despiciabilem, atq; eum quidem quem sanctū, quem immaculatum, quem electum tibi fecisti, seruas. Homines uerò fastuosos, atq; arroganter extollentes oculos, indicium nimirum elati animi deijcis ac humilias. In eiusmodi cōditionis hominem inuehit Iob, dicens : Quid te eleuat cor tuum? & quasi magna cogitans attonitos habes oculos? Ac ne parui momenti id esse uitium putemus, hoc inter ea quæ odit Deus, à Solomone connumeratur. Volunt physiognomi ab oculis maximè, cuius habitus uniuscuiusq; mens sit, dignosci facile posse : sed in primis superbi. Cæterum nōne olim tum, cum uocauit Dominus non plebem suam, plebem suam : gentes, populus scilicet uilis, abiectus, ac humi pronus, salutem est consequutus? Iudæorum uerò natio turgida, atque omnia fastu intolerabili calcans ac fastidiens, reiecta? uiliorque omnibus nationibus facta?

Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.

Ne longius à mente Prophetæ euagemur, torquentes nos plus quàm par est, in secernenda lucerna à luce ac lumine, arbitramur hic Vatem suam, atque adeò nostrū omnium ab hostium crudelitate liberationem, per allegoriam lucernæ à Deo accensæ uoluisse à nobis coniectari: fusos uerò fugatosue aduersarios, per lucis aduentum, hoc est, depulsionem tenebrarū intelligi. Quod nos etiam sic esse fatemur : qui cum aliqua nos urget miseria ac calamitas, clamamus solem abesse, noctemq; omnia caligine obduxisse : sperantes interim, quòd sol remeabit aliquando, id est, tranquillior rerum facies. Verus tamen & ille erit sensus, quo fa-

Ciunt animam cum Deo hoc modo colloquentē: Tu illuminas lucernam meam Domine. hoc est, omne lumen quod in me est, à te est, sine quo nusquam lumen est. ac si dicat: Lucernam satis lucidam abs te habeo, non à me, qua tum uideri, tum fateri, & possum & debeo, quòd Deus meus es, liberator, firmamentum, refugium. Sed hanc fac tu illustriorem, quò adhuc eadem ipsa copiosius uideri queam. Nónne illud quod in Euangelio legimus, huic ferè simile esse fatendum est: Credo Domine, adiuua incredulitatē meam. Summa: Video enim, ait, quā mihi sit eundū: amplius uerè uidebo, cū eliminatis prorsus tenebris, solem ipsum iustitiæ meum in cor reduxeris. Cum sedero in tenebris, ait Michæas, Dominus lux mea est, & deducet me Dominus in lucem, & uidebo iustitiam eius. Nemo enim tanta perfusus est fidei cognitionis uel luce in hoc mundo, quin maiori semper perfundi indigeat ac uelit.

Quoniam in te eripiar à tentationē: & in Deo meo transgrediar murum.

Felix longè secus: Quoniā, inquit, in te percurram per militum cuneū. Alius uerò: Perrumpam conteramq; aciem quantumuis instructam. O fiduciam. Lege rat profectò psalmum hunc, seu magis psalmi spiritū hauserat beatus uir ille, qui cum cæteris dimicaturus tyranno respondit: Ego in nomine Domini Iesu Christi, signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus. Per murum, hic rerum difficultates intelligi arbitror. & erit sensus: Per te Deum meum difficultatem omnem superabo, liberq; euadam. quasi dicat, te adiutore, nulla me angustia tenere poterit. Ego, inquit, peccata omnia, uiam scilicet mihi ad Deum, tanquam muro quodam æneo, obstructa, saltu transiliam. hoc est, expedite me ab illorum commercio in hoc uitæ cursu seruabo.

Deus meus impolluta via eius.

D Cum admiratione enim diuinæ erga nos bonitatis proferēda sunt hæc, Deus meus. & est perinde ac dicat: Deus meus is est, ô mortales, cuius uia, studia uide licet ac præcepta, æqua sunt: facta item pura, certa, & quæ optimè pollicitationibus respondeant. Quare adiicit: Eloquia Domini igne examinata. Porrò uiam Dei, uirtutem esse, quæ nostrū ad Deum explanet iter, scribit Eutymius. Atq; ob id, inquit, irreprehensibiles illos esse oportet, qui per uiam istam incessuri sunt. Quam uerò in terris immaculata fuerit Christi uita, hi norunt solūmodo, quibus nulla est cum mundi uoluptatib. pax & concordia. Semel enim in eius uulnerib. immeris, ac cruore, nihil purum uidetur et impollutū, præter illud quod Christi uitam referat. Reliqua enim studia, curæ, sollicitudines, sanctimonix quoq; sordescunt omnino, si uel parum ab huius exemplo & imitatione discedunt.

Eloquia Domini igne examinata.

Felix: Eloquium Domini examinatum. Vel, ut alius: Sermo Domini per-purgatus. hoc est, certissimæ ueritatis est, &, ut reddit Paraphrastes, ab omni fūco alienissimus. Quomodo uerò eloquium sit tanquam aurum purgatū alchimico, supra in psalmo alio fusius enarratum est.

Protektor est omnium sperantium in se.

Hebræi: Clypeus est omnibus in se confidentibus. hoc est, quod expressit Paraphrastes: Instar clypei est omnibus qui in ipso præsidium suum collocant. Naturæ enim simplicissimæ atq; purissimæ cum Deus sit, iustitiam rursus cum diligit, immaculatos omnes illos uidelicet, qui, quantū carnis onus permittit, Deiformes fieri desudant, ab hostium immanitate eximere solitus est, ut iam promissit: & eloquia eius uera sunt. Quid igitur timendū? Fallere enim non possunt diuina uerba, quæ magis quàm aurum sæpius excoctū ac probatum, uera sunt, pura & defæcata. Quid aurum memorem? quid ignem? Non solum enim liberalissimus Dominus tutatur, fouet, & par pari omnibus in se sperantibus refert: sed omnem omnium exuperat spem, cum supra quàm sperari potest, amplissimè dona accumulatur. Vnde,

Quis

A. *Quis Deus præter Deum nostrum?*

Exclamatio hæc est omnibus his, qui latam sibi cœlitus opem sentientes, nihil potius habent, quam quod à cæteris agnoscat, quod ipsi experti sunt, admodum conueniens. Quis alius Deus, aiunt, potest in se sperantes seruare? Certè, ut inquit Moses, non est Deus alius, ut Deus rectissimus: magnificentia eius discurrit nubes. Quantis hic lachrymis deplorandi essent hi, nisi aliud agere instituissem, qui cum iam penè in cœlestium rerum disciplinis attritam uixerint uitam, data occasione sese per morbum aliquem grauiorem demonstrandi cuius temperaturæ sint, retunduntur illicò, auerliq; a cœtutum à bonorum omnium fonte, in lacunis expiscantur. O ingratos homines. Nonne Deus erat in sua Ecclesia, ô uos qui cõsulistis deum Acharon? Quid Christiano? quid sacrorum ordinum candidato, commercij cum saga? cum maga? cum phanatica? Horret animus sacrilegos recensere tetragonismos, circulos, angulosq; ac cætera huiusmodi ab imo auerno eruta portenta, cum sexcentis uenerandæ crucis distincta signis, ad illudendam debilem hanc fidem nostram. Quod si angine, pleuresi, aut podagræ medendum est, quis Deus præter Deum nostrum? quis magis potens? quis magis ad opitulandũ accinctus? Omitto prudens ueneficia illa quæ à rabida uenere in inconcessis amoribus perpetrantur. Tam enim nefaria sunt, ut quæ ne à scelerationibus quidem lenonibus, absq; uerecundia proferri possunt. Tu Christiane cum tanta sacramentorũ iniuria sacro oleo abuteris? Tu labia illa minio conspurcata, sacrosancta, atq; ipsis beatissimis spiritibus nõ nisi cum tremore uidentia hostia audes perlustrare? Tu ad tantam iudicij diuini obliuionem deuenisti, ut presumas inter meretricia oscula commiscere uerba illa diuina, quorum uim immensa, altissimi Patris filius in manus delabitur sacerdotis? Tu, ut tuam exatures rabiem, & cœlum & terram et elementa omnia, & ipsas quoq; Stygias sedes, atq; ima inferorum penetralia cõmoues & inquietas? Sed me incautum, qui longius quam putaram, in re forsan non uera, digressus sum. Non enim me latet uelle rhetores illos qui scribunt aliquid ad disciplinã faciens morum, posse confingere, simulare dissimulare uel, mentiri etiã, si in re sua est, modo animus sit iuuare, non officere. Ad institutum igitur nostrum redeamus.

Deus qui præcinxit me virtutibus ad bellum, & posuit immaculatam uiam meam.

Vide quàm graphicè hic pingat Vates boni militis dotes. In primis enim magnanimo ac forti pectore illi opus est: deinde felici successu, quæ quidem duo in hoc uersu cõprehendunt, cætera in reliquis qui sequunt. Ait itaq; suo more Vates (tu interim à corporeis ad spiritualia transire assuesce) Ipse ille est Deus, non belial aut fatã, aut alius aliquis spiritus nequã, à saga in nouilunio à profunda sepulchrorum fossa euocatus, qui me undiq; robore, fortissimãq; muniuit armatura. Neq; hoc satis, O diuinam in electos bonitatem. Fecit insuper, ut incontaminata esset uita mea. Porrò quis nesciat brutos hos carnis sensus à planta pedis usque ad uerticem luxuriantes, nos à uitæ cursu retardare? Præcingendi enim sunt à Domino (à nobis uerò quid possumus?) ne uti uestimẽta ad pedes usq; demissa cursum impediãt. Quanq; tamen uestis illa in primis polymita puero Ioseph à matre confuta, nobis desideranda sit, longa licet ad talos: & de qua Paulus, Induite, ait, Dñm Iesum Christum. Qui quoq; uia illa immaculata est, quã sibi tanquam uestem positam fatetur Dauid. Nam ipse solus uerè immaculatus ex se, & est, & dici debet: nos uerò per ipsum. Siquidem solus absq; peccato in terris conuersatus est. Ille, inquam, solus sanctissimã in hoc mundo uiuens uitam: is est,

Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me.

Hebræi: Aequauit pedes meos sicut caprearũ, & super excelsa constituit me. Aiunt id genus animantium, si quando à uenatoribus acrius urgentur, maximo conatu loca excelsa, utpote tutiora petere. Ita rerum cœlestiũ studiosos agere necesse est. Eo enim & studio & cursu indefesso illis contendendum est, ubi omnia quæ illorum proposito officere possunt, circũspicere ualeãt. Atq; hinc duas alias

C dotes in strenuo milite necessarias, ex hac ceruorum, caprearumq; similitudine est uidere, celeritatem scilicet & agilitatem. Alioqui desides, atq; inter hostes, illorumq; insidias stertentes, quomodo aut carnis uiscum, aut cupiditatum tela effugient? Dauidem enim perfectissimi uiri typum præ se ferentem, legimus in caprearum rupibus & latibulis iram regis deuitare solitum. Quid Gadditas illos cōmemorem, qui cum ad Dauidem transfugerent in solitudine latitantem, facies leonis, pedesq; quasi caprearum habuisse referuntur? Ait igitur: Ipse Dominus, qui me robore impenetrabili circumquaq; muniuit, is etiam fecit ut pedes mei non minus ueloces essent, quàm sint ceruorum: & quoties opus fuit, in æditis ueluti locis atq; præruptis, inaccessisq; hostibus, ubi tuto mihi esse liceret, me collocauit. Non uacat affectu solito in Dauidæ uerbum, perfecit: adeò ardent omnia in hoc sanctissimo uiro.

Qui docet manus meas ad prælium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea.

Secus Felix, & clarius: Docuit manus meas ad prælium: & contritus est arcus æneus brachijs meis. Cuius quidem uersus sensum sic reddit Paraphrastes, & optimè, ut suus est mos. Docuit manus meas arma tractare, sic ut frangere poterim brachijs meis arcum, etiã ferreum. Vide quomodo Vates fateatur omnia sibi bona prouenisse à Deo. Suprà enim factus est, sibi à Deo datam esse, non tantum ad fugam, sed ad insequendos hostes, pernicitatem: nunc uerò manuum promptitudinem, roburq; lacertorum ac uim, in se cognoscit. Censet Eutymius hîc, manus, uirtutes illas significare, quæ ad actiones pertinent: & ut alius exponit interpres, discretionem, ut ait Paulus, spirituum: quò profectò nō ignoremus, quomodo cum mundo, cum carne, cum affectibus animi pugnandum sit. Alijs enim armis utitur pugil, alijs eques. Cæterum Iudas ille Machabæorum imperator perfectissimã posteris reliquit pugnandi formam, ut in eius gestis legitur. Iudas, inquit, semper cōfidebat cum omni spe auxilium sibi à Domino affuturum: & hortabatur suos, ne formidarent, sed sperarent ab omnipotente sibi affuturam uictoriam: & locutus est ad eos de lege & prophetis, singulosq; animauit, non hasta, aut clypeo, sed sermonibus optimis. Solent enim nostri temporis milites ridere, si audiunt uictoriam à bello contra infideles, domum magis spe & fiducia in Deo, referendam, quàm ense, aut tormentis æneis, absq; fide. Quid uerò sentiant hî, quorum conuersatio in cœlis est, de mutuis inter Christianos uulneribus & nece, nō est præsentis instituti edocere: uiderint alijs. Quòd si tamen corporeis armis certandum erit, strenuè id quidem, & imperterrito animo: sed eo, quo Iudas ipse, de quo ita legimus: Iudas quidem, & illi qui cum eo erant, manibus quidem pugnabant, cordibus uerò Dominum exorabant.

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ.

Felix: Scutum salutis tuæ. hoc est, eam dedisti mihi opem, qua uti umbone usus sum ad mei protectionē. Et uerè ea mihi pro scuto fuit, id est, nō leuis illa quidem, aut inutilis, sed fortis, sed utilis, sed salutaris. Ea, inquam, illa fuit, à qua omnis mea profecta est salus, non aliunde.

Et dextera tua suscepit me.

Explicatius quomodo res acta sit enarrat. Tua, inquit, ope protectus sum, qua quidem clypeo tanquam aliquo salutarî, tela hostium depulsa sunt. Verum quomodo? quia dextera tua, inquit, suffulsi me: seu, ut interpretatur Felix, sustentauit me. Solent enim, ait Eutymius, qui alicui opem ferunt, uti dextera, quippe quæ & potentior est, & aptior & agilior, quàm sit læua. Non desunt etiã qui sentiant hîc, Vate bona humano generi prouentura ex aduentu filij Dei, quæ dexterã patris appellant, præuidisse. Ab hac enim dextera, seu brachio (sic illum uocat Zacharias) bona omnia mortalibus emanarunt olim, & nunc maximè emanant: adeò ut illum à recta prorsus exorbitare existimē, qui per medium aliud, quàm per Christum, æternam beatitudinē assequi opinetur. Nam quemadmodum cœlestis pater omnia, per hoc mediū, sapientissimè condidit: ita eadem illa nunc feruat per

Aurat per ipsum: illisq; qui cœlestium bonorū capaces sunt, æterna illa bona, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, copiosissimè elargitur. *Dextera igitur Domini huiuscemodi, ait Dauid, suscipiet me, quando suscipiet Israel puerū suum. Ideo alio in psalmo clamat: Suscipe me Domine secundum eloquium tuum, ut uiuam, secundum te scilicet, qui hæctenus secundum me uixi: & non confundas me ab expectatione mea, seu spe mea, quin potius suum ipsa sortiatur finem, hoc est, te ipsum. Nullus unquam sperauit in Domino, & confusus est, ait Ecclesiastes.*

Et disciplina tua correxit me in finem: & disciplina tua ipsa me docebit.

Talpis cæcior est, qui hîc non uidet, quantæ utilitatis sit in hoc mundo rebus aduersis affligi, nullamque pacem, nec inducias quidem cum ipso habere. Videtur hîc Vates hoc unico uersu asserere uoluisse, tot antedicta à Deo sibi collata bona, provenisse, seque inde ad summum penè uirtutum culmen ascendisse, aduersitatum lima, ac beneficio. *Disciplina tua, inquit, correxit me: hoc est, castigatio tua, non ab exandescenti animo atq; irato, sed pio ac paterno profecta, erudiuit me, in finem: id est, erudiuit, in æternū me erudiet. Disciplina, inquam, tuæ correctionis, qua me ut filium, non ut seruum admones, & in officio contines, me docebit, dabitq; mihi intellectū, ne sicut equus & mulus efficiar, quibus non est intellectus. In Hebræo, pro toto hoc uersu, non est aliud quàm: Et mansuetudine, seu bonitate tua, multiplicasti me: hoc est, paterna tua gratia, & benignitate, tantum mihi fortitudinis, quibusdam ueluti auxiliariis copijs accumulasti, uirtutum insuper ac gratiarū, ut iam potis sim à meipso aduersarios debellare. Quid aio à meipso? Tu enim es qui dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata uestigia mea. Ruptis igitur hostium impedimentis, contritisq; laqueis, quibus ego miser detinebar, securus iter facio. Aperta enim iam est uia, expurgatumq; ab insidijs iter est, quò tutò ad te, per te, uenire queā. Haud hîc aliud uult Vates, q̄ omnia sibi, Dei dono, ex animi sententia successisse, quod quidem, secundum historiam sacram, aliquando uerum fuit. Legimus enim capite secundo tertij Regnorum libri, quò postquam Moab Dauidi factus est seruus tributum soluens, atq; ipse rex deuicta Syria in ualle Salinarum fecisset sibi nomen, seruaui eum Dominus Deus in omnibus, ad quæcunq; profectus est. Summa: Fatetur uir sanctus in tam lōga uerborū periphrasi, se adeò in pugna carnis profecisse, ut & actiones, & motus animæ, qui & gressus dicuntur, rationis imperio subegerit: ita quòd omnes eius partes robustiores sint factę, q̄ quòd amplius nutare queant, ac uinci. Et hæc quidem est grati animi de beneficio cœlitus percepto confessio, non iactabundi ostentatio.*

Persequar inimicos meos, & comprehendam illos: & non conuertar, donec deficiant.

Stabili ex prioribus erga se admirandis Dei operationibus concepta fiducia, inanimat sese Vates, & ait: Inimicos meos tandiū insectabor, donec comprehendero illos: nec, nisi deletis illis, reuertar. Solent enim exercituum imperatores, hî maximè qui uictoria potiti in conflictu cōpertum habēt nihil esse uicisse, nisi & uictoria sciant uti, palantes hostes, ac in fugam uersos, à tergo insequi, quò prorsus unà cum armis, desiderio quoq; iterum instaurandi prælij expolientur. Argumentū sane mirabile, ac instructio in rebus spiritus necessaria. Non quidem sat est unum aut alterum superasse uitium: perstandum enim summa ui est, modisq; omnibus contendendū, ne hostis non omnino à nobis contritus, fortius recrudescat. Aiunt quippe sanctissimi uiri, humani generis hostes arcu orationum æreo facile transfodi, fugari lachrymis, ac flagrantissimis in Deū affectibus prorsus deleri. Sunt enim huiusmodi acie sanctorū arma instructa, de quibus etiā Paulus: In uerbo, ait, ueritatis, in uirtute Dei, per arma iustitiæ, à dextris, & à sinistris. Porro quia sæpe per ignauiam nostram, uel extinctus hostis reuiuiscere solet, propterea prudentissimè subiungit Vates: Non conuertar, donec deficiant. Tunc enim magis timendus est hostis, cum non sentitur, Simulat se sæpe mortuum, ut

C incautos postea à tergo aggrediatur. Sed quia, quoad uiuūt in hoc mundo, nunquam ab insidijs cessant hostes, eò profectò nunquam nobis ab illorum insectatione est desistendum. Non reuertar, ait Hebræus, donec consumetur.

Confringam illos, nec poterunt stare: cadent subter pedes meos.

Figura fuit illa eorum, quæ nunc fiunt in Ecclesia, cum domitis Philistæis, Moabitibus, Ammonitis & Syrijs, rex Dauid nunquã adduci potuit, ut cum illis pacem finiret, donec bona eorum parte deleta, reliquos sibi tributarios efficeret. Confringam illos, seu potius, ut ait Felix, percutiam eos, et surgere non poterunt. Vides ad quantum exterminium cogendus sit hostis, caro scilicet, appetentiarumquæ libido ac petulantia, ne te lædat: Et quidẽ de te actum esse ne dubites, si uel tantillum fœderis cum tam sæuo hoste, ut tute tibi es, percusseris.

Et præcinxisti me uirtute ad bellum: & supplantasti insurgentes in me subtus me.

Quis non miretur huius sanctissimi Vatis animi gratitudinẽ? Suam enim enarrans per partes, ut fit, uictoriam, in media ipsa enarratione, ad scribendũ Deo quicquid felicitis successus esset nactus, digredit: & ait, quod Dominus is ille fuit, qui se tam ualida præcinxit armatura ac uirtute, ut hostes profus attriuerit. Loco supplantasti, Felix legit, prosternes, seu incuruari facies: utrunquæ enim ad extremam hostium deletionem ostendendam facit. Cæterum supplantatur hostis, cum putans uincere, uincitur: prosternitur autem, aut incuruatur, cum adeo fortiter ense, aut fuste percutitur & uulneratur, ut nulla salutis suæ spes extet reliqua. Sensus igitur: Tu Domine ille es, qui bellis gerendis me idoneum fecisti: strauisti quoquæ inimicos meos omnes, illos qui insurgere in me moliebant, eosquæ insuper terga mihi dare coegisti. Idcirco addit Propheta,

Et inimicos dedisti mihi dorsum.

D Hypallage est. Quid hoc oro? Obuertisti mihi terga, haud pectus hostiũ: eosquæ in fugam egisti, sed quã tamen effugere non poterunt. nam

Odientes me disperdidisti.

Felix sic: Et inimicos meos dedisti mihi ceruicem. Quod quidẽ ipsemet exponens, inquit, fecisti illos retrorsum ire, ut post tergum illos insequerer: ac me odio habentes, ad internecionẽ perducerem. Non fuit, inquit, qui uersa facie ueniam rogaret: ea propter, ô Domine, illorum superbiam penitus extinxisti.

Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Hæc plagarum omniũ miserrima est, cum clamant ad Dominũ peccatores, & non exaudiunt. Humiliauimus, inquit, animas nostras, & non aspexisti. Quæ res infeliciores homini accidere potest? homines enim quantumlibet mali sint, & adorent creaturas magis quàm creatorem, ut inquit Paulus: in afflictionibus tamen Deum inuocare soliti sunt, sed nõ serio. Siquidẽ in alijs rebus magis, quàm in Deo, uel cum Deo simul, spem suam ponunt. Verum zelotes est Deus noster, qui se solum coli uult, inq̃ se solo exigit, ut ponat homo fiduciã suam. Non quidem eius fauor ac gratia, uanis ritibus, superstitiosaquæ, ut est illa ludæorum, emittitur religione, aut cruentis sacrificijs placatur, sed corde puro, cõuersioneque uitæ tota diuino cultui consecrata. Quid igitur Deum nostris precibus sollicitamus? nos, dico, qui res alias cum ipso adoramus, aurum scilicet, scortum, gloriam, famam: Vides, certò scio, quo animi proposito eum ipsum præditũ esse oporteat, qui cupit à Domino, cum orat, exaudiri. Alioqui si infecti auaritię ueneno, si fraudibus, si dolis, si odio, si nosmet ipsos ulciscendi cupiditate fuerimus conspurcati, quomodo purissimas diuinæ maiestatis aures obtundere audebimus? Quocirca quia Dominus illos sua ipsorum culpa contempsit, nequæ illorum dignatus est supplicationes admittere, secure

Comminuam illos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo eos.

His enim similitudinibus uult Vates suos hostes, non tantũ Moabitas & Syrios, quantum dæmones iri exterminatum intelligi. Parum enim esset, uel Dauidem olim, filium Roab Adadezer regem Soba, ac omnes eius curruum subiuga

les sub-

A les subneruasse: uel, nos qui mutuis tam crebro inter nos desequimus uulneribus, palmam à Tuneto, aut Byzantio reportasse, nisi illi regij animi ferociã edomuisset, nosq; depositis armis, dominandi cupiditatem, atq; ambitionẽ allideremus, unãte cum ipsis ensibus abijceremus. Hi sunt sanè hostes, qui à nobis (modò nostra nobis salus sit curã) non simpliciter uincẽdi, sed radicitus extirpandi sunt: ac non aliter, ut ait Paraphrastes, dispergendi, quàm puluerẽ solet uentus, et tanquã lutum platearum abijciendi. Lutum enim platearum, ut notat Felix, solet abijci, ac ex illo extra uias cumulus fieri, ne credo, nundinas impediãt, dum coeni uisco atq; odore offensi homines, à negocijs abstrahunt: quamuis adeò iam succreuerit intra urbiũ moenia lucri sitis, ut ne, si caderet quidẽ nautea è cœlo, aut asphaltum, deterrerentur, & à contractibus forensibus ciues, & à licitatione licitatores.

Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.

Hæc de seipso Dauid, ut Christi typus. Alio qui nusquam legimus in Dauide completũ esse, quòd constitutus sit in caput gentium. Et quidẽ, ne ipsum Deum unicum esse rerum omniũ conditorẽ ac reparatorem, cuiq; acceptũ referri oporteat, quicquid boni successus, in hac dura cum mundo & carne cõslictatione, nobis prouenit, dubitarem, subitã introducit filij Dei personam, qui fateatur sese diuino auxilio atq; ope adiutũ, ereptumq; de manu hostili, ut ait Hieremias. Vnde cœlestis nobis exoritur doctrina, qua admonemur, quàm fortĩ medela nos monstra rerum indigeamus, postquam Dei filium, & hunc innocentissimũ, cernimus paterno auxilio seruatũ. Porro Iudæi, ut iam diximus, populus Dei peculiari prærogatiua appellabantur, quemadmodum cæteri, gens. Ait igitur hic Christus: Tu pater ille es, qui me à rixis ac iniurijs populi tui, Iudæorum scilicet, liberabis: quo quidem abs te, sua sponte reiecto, cõstitues me in caput gentium.

B Et certè tota Dei filij uita, si rem ex animo cogites, nihil aliud in terris fuisse tibi uidebitur, quàm contradictio quædã, rixa & contentio cum Iudæis. Hi quidem liuore, & qua maximè cruciabantur, ambitione moti: ille autem amore ac beneuolentia. Illi, ut eum perderent: noster uerò, ut illos uiuificaret, suãq; æterna domo, & felicitate donaret. Quid? ne illi quidem ipsi inter se in eo, in quo Christo contradicebant, erant cõcordes. Alij enim asseuerabant eum bonũ esse, alij non, sed seducit turbas. Quid Pilatus? Regem uestrum crucifigam? illi autẽ, Non habemus regem, nisi Cæsarem. Populo tandem isto duriore, quàm sit æs aut adamas, proiecto, constitutus est Christus caput, dux, rex ac princeps gentium. Vides quomodo naturalibus fractis oleã ramis, horum loco succreuit oleastri surculus? Et erit, ait Osea, in loco ubi dictũ est eis: Non plebs mea uos, ibi uocabuntur filij Dei uiui. Sed illud magnopere horrendũ, quod cum cogito, totus cohorresco. Clamat enim Dominus in Euangelico illo Esaiã spiritu: Inuentus sum à non quærentibus me: palãm apparui his, qui me non interrogabãt. Ad Israel autem: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. Putãsne totas noctes in peccatis stertendum esse spe fultis regenerationis, ordinum, sacramentorum? Erras toto, ut aiunt, cœlo, si ritibus conuenis, uita uerò dissentis, ac contradicis.

Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

Quæ maior potest esse laus, quàm sic à filio Dei laudari? Ecce clamat Esaias, & ut potest, Deo in carnem uenturo gratulatur. En gentem, quam nesciebas, uocabis: & populi, qui non cognouerunt te, ad te current. Dominus autem: Populus, ô Esaias, quem antea meum neq; habebam, neq; cognoscebam, seruiuit mihi per fidem. Sed & aliquid amplius addã: In auditu auris, hoc est, non uiso me, non perspectis miraculis ac signis, suscepit me: filius uerò dilectus cõtempnit. Idcirco beati illi, qui non uiderunt, & crediderunt. Quàm uereor quidem interdum, ne abiectis nobis, subintret Parthus aut Turca, postquã eò res nostræ deuenerunt, ut penè diuina bonitas à nostris sceleribus superari uideatur.

Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt.

C Heu lachrymabilem commutationem. Tu popule electe, cui data est lex, ut ait Paulus, promissio, testamentū, sinis te à suis & canibus, hoc est, à publicanis & peccatorib. ab æterna uira deturbari? Quàm uerum fuit illud, quòd filij regni eiekti foras sunt, interim illo genti facienti iustitiam concessio, nam publicani uos, ac meretrices, præcedent in regno cœlorum. Conqueritur igitur Dominus, & ait: Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Quod quidem fermè idem est, quod hic dicitur: Filij alieni mentiti sunt mihi. hoc est, hi qui filij esse debebant, negauerunt me, persecutiq; sunt, ac tandē occiderunt: quocirca alieni, spurijq; facti sunt. Vis ne audire qua sortè miserabili mentiti sunt ei? Nos, aiunt, patrem Abraam habemus: Iesus autem, Vos ex patre diabolo estis. Filij, inquam (quod sine animi dolore replicare nequeo) alieni inueterati sunt,

Et claudicauerunt à semitis suis.

Id est, spurij isti non solum semel, bis, aut iterum, me negarunt, sed in malis quoque penitus consenuerunt, semperq; claudicantes, prauè in iustitiæ semitis inceserunt. Verū quoniā Hebræi aliter hæc uerba legunt, Et claudicauerunt in semitis suis: uidentur etiam uelle sensum alium intelligi. Sic enim legunt: Ex penetrabilibus suis trepidauerunt, uel defluent, seu cadent ex clausuris suis. Quibus & consentit Paraphrastes: Desertores, ait, semper in metu erunt, & abdent sese in latibulis suis. Propterea quidā, sed in primis Felix, illud mentiti sunt, eundem habere sensum autumant cum illo sexagesimifexti psalmi, uidelicet: Præ multitudinē uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Quem sic reddunt: Tua potentia efficit, ut hostes tui fateantur se mendacium & uanitatē sectatos esse, cum propria se uirtute superaturos iactarent. Felix uerò sic: Dicent præ timore non fuisse aduersum me. Alijs autem uisa est absurda hæc sententia, proinde asserunt Vatem uoluisse his uerbis nihil aliud à nobis intelligi, quàm illos penitus Deo supplices, atq; eius potentia obnoxios fuisse, illud Deuteronomij citantes, Negabant te inimici tui: uel, ut alia habet litera, mentient tibi inimici tui, & tu eorū colla calcabis. Et forsan, aiunt, inde mentiri pro trepidare, seruilī maximè subiectione, scriptura usurpare solet: quòd qui ita subiecti sunt, multa soleāt, timore nimio adacti, his mentiri, quibus seruiunt, & quorū potentia reformidant. Nam ex illis quidā sic reddidit: Seruili ter mihi supplices facti sunt, quocirca ex penetrabilibus suis trepidarunt. hoc est, in locis etiā clausis ac munitis timore cōtabuerunt.

Viuit Dominus, & benedictus Deus meus: & exaltetur Deus salutis meæ.

Iuranti hic erat mos apud Hebræos, ut passim in ueteri instrumento est uideri: & est perinde ac dicat, per Deum uiuentē, cum interim gentes per deos mortuos iurarent. Verū in hoc loco uox est gratias Deo agentis: unde Hebræus in terpres sic uertit: Laudatus propugnator meus. Felix uerò ferè idem cum nostro, Viuit Dominus, ait, & benedictus creator meus. Adeò dulcissima uoce uite delectati sunt penè omnes, & quam uerè, singulariterq; Deo uiuenti in secula, conuenire arbitrati sunt. Sensus igitur: Ipse Deus, qui fons est uitæ, uitamq; habens in semetipso, cum dij gentium mortui sint, hæc tam mirifica, quæ hæctenus enarraui, operatur: idcirco sit semper benedictus, laudatusq; in æternum, qui mihi rupis instar ac propugnaculi semper extitit: exaltetur ab omnibus, colatur, agnoscat: ipse enim salutis meæ autor fuit. Huiusmodi quidem sublimitatis mens debet esse Christiani, ac perfectio, ut in omnib. tum dictis, tum factis, semper aueat Dei nomen exaltari, suum uerò deprimi. Vides quomodo suo more Vates se ad psalmi finē accingens, laudibus illum cōcludere satagit? Desunt ne nobis ignauissimis argumenta uirtutum in hoc sanctissimo uiro?

Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.

In Hebræo, Iracundis non habetur, sed hac uoce aduersariorū affectus exprimitur, qui rabie sola, atq; ira eos impellente, in Dei electos insanire solent, nō iusta causā aliqua, aut ratione. Summa est, quòd Deus ipse semper uiuens, atq; omnium potentissimus, uires nobis suppeditat nos ulciscendī, qui & solo nutu subigit

A git nostro iuri atq; hastæ, inimicos eos nostros, qui sola animi importetia ac rabie in nos defæuiunt. Et quidem nõ te mouere debet, quòd hic cernis Vatem sese iactare de accepta cœlitus facultate se ulciscendi. Nam nihil aliud esse de inimicis nostris, uel in primis inuisibilibus, quorum, ut inquit, Dionysius, furor est irratio nabilis, amens concupiscentia, phantasma proteruum, pœnas sumere, quàm illis non cedere, eorumq; suggestionibus non assentiri, cum à sacra lege, tum ab experientia edocti, probe nouimus. Vis' ne è tam dira lucta uictor recedere? ne pedem moueas, sed perista, dura, finge te fortem ac ualidum. Alioqui mirum, quàm dæmon in meticulosos acer sit, atque audax. Secus uerò nobis cum hominibus nostræ professionis certandū est. Carbones, inquit Paulus, ignis congeras super caput eius. hoc est, par pari in iniurijs ne referas: non odio te persequentem insequaris, non remordeas, sed uince in bono malum. Hostes enim beneficijs deuincire, ac nobis obsequijs conciliare, summa laus est, atq; honoratior triumphus & uictoria, quàm si eos laqueo strangules, aut ferro iugules.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.

Iam finem facit Propheta omnibus prædicandi à quot malis ereptus sit à Domino, quò cuncti in eum credentes perdiscant tandem ad unicum illud asylum, tutumue perfrugium recurrere, ac post adeptam liberationem, partamq; uictoriam uim omnem, qua uictores euaserunt, illi referre acceptam, atq; eum, quantum fas est humano ingenio, laudū trophæis onerare. & est, ac si dicat: Quid multa commemoro? quid per partem bellum commissum, uictoriamue concelebro? Tu enim is ille es, qui omnibus illis, qui in me insurgunt, superiorē me facies, à uiroq; iniquo & maligno: seu, ut legunt Hebræi, à uiro uiolentiæ: uel, ut uertit Felix, à uiro iniquitatis, tutaberis me. & est mutatio numeri.

B *Propterea confitebor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo psalmum dicam.*

Hic enim Dei filius Patri pro electis gratias agit, & ait: Quoniam me in caput gentium, reiectis filijs illis alienis ac rebellibus, constituisti: meq; à populi contradictione eripuisti, superiorēme omnibus illis, qui in me cristas erexerāt, fecisti, uim mihi de inimicis meis me ulciscendi suppeditans: demumq; quoniā me ab omni homine maligno ac uiolento tutatus es, in futurumq; tutaberis, te, tuumq; nomen laudabo, spargamq; tui regni famam per cunctas passim nationes: ac demum faciam, ut omnes, qui sanctum tuum uerbum accipient, te laudent, te extollant, ac tuum tremendum nomē sanctificent. Vidēsne, o homo animalis, quò tuæ referendæ sint odæ? quò cantiones? quò metra illa tua mille libidinū næuis conspurcata? Nomini, inquit, tuo, o Deus, psalmum dicam: non scorti, aut lenæ nomini, aut adulteræ. Quid turpitudinis in metris illis, quos metricales uocant (ob id puto, quòd à Cale oppido Galliæ originem habeant: uel, quòd magis placet, à calo, quòd bonum significat, eo modo sic dicti, quo apud inferos, Eumenides) non auditur? Quàm sanctioribus musis, puerorū, puellarumue ingenia exercitanda essent? quàm castiori plectro emollienda, ad amoremq; diuinū, non lasciuum ac turpem, in suis istis primis annis imbuenda? Vidimus enim aliquando, uel castissimas matronas, neq; insipientium amantiū lachrymis aut donis, neq; pulchritudine ipsa sua ab omnibus laudata, atq; à quàm plurimis concupita, potuisse flecti: ad unam tamen lasciuam cantionem, cor ad ea cogitanda conuertisse, quæ perpetrata, & sibi, & familiæ, & patriæ, perpetuā infamiæ notam inurerent. Sed parum forsan hoc esset, nisi & templa quoq; ipsa istuc uenenū infecisset. Ridiculūme illud est, an flebile magis dicendū, auribus choros audire, sacros hos psalmos in templis Deo canere: corde uerò, intercalari quadam ueluti turpitudine, fœdos amantium ignes ab organis haurire?

Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam Christo suo David.

Mutatio rursus est personæ, & est ac si dicat, magnificas salutem: seu, ut legit Paraphraustes: Adauges in immensum salutifera dona regi tuo, facisq; misericordiam

C Christo tuo Dauid, & semini eius usq; in seculum. Quanta spes hic cōcipi debet, postquam cernimus totam uim regni Christi in misericordia consistere. Genuit enim pater filiū sibi ab æterno, Deum uerbum, natura sibi æqualem, eiusdemq; potentię ac uirtutis, quem constituit regem uniuersorum, per quem fecit & secula, & cui fecit misericordiam: hoc est, regni eius summā uoluit esse misericordiā. Proinde eundem ipsum filiū appellat uates Dauidem, hoc est, amabilem, lenem, speciosumq; forma præ filijs hominū: quo etiam nomine ab Hieremīa uocatur. Et seruiant, inquit, Dauidi regi suo: id est, ut interpretantur, Messīa. Regnū igitur amabilis huius regis, amor est & misericordia: non fastus, nō odium, non ambitio, non tyrannīs, non crudelitas.

Et semini eius usq; in seculum.

Cuius eius? Christi scilicet. Hęc enim electorū est multitudo, quę semen Dei appellatur. Quinimō in ipsis diuinum est semen, atq; ob id peccare non possunt, ut ait Ioannes. Quid autē sit hoc semen, si interrogor: puto esse æternos illos motus atq; igniculos, à summo rerū opifice ab æternis seculis in electorū cordibus accensos, secundumq; infinitā eius misericordiam, electorumq; ipsorum electionem atq; propositum, ut cum Chrystomo sentiam, futurum, præuisos, immotāq; sententia destinatos: quorum quidem suauissimo illapsu ac monitis, crebro experrecti, non peccant ad mortē: hoc est, in peccatis haudquaquā moriunt, sed in Domino: propterea beati. In seculum, ait: id est, misericordia regni huiusmodi æterna erit, & adeo æterna, atq; interim tam regi nostro familiaris, ut penē iustitię uideat, ut sic dicā, oblitus. Erit, inquit Zacharias, ex his, qui offenderit in die illa (gratię uidelicet) quasi Dauid. hoc est, erit sicut Dauid, qui post culpā suam magnam misericordiam est consecutus. quare clamabat: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiā tuam. Vides differentiā legis & Euangelij? Cernis quā uerū sit illud, quod olim mundi sapientibus Dei maiestas, iudæis iustitia, Christianis uerō misericordia innotuerit? Et quidē, licet misericordia & iudicium cantanda sint Domino, misericordia tamē Domini plena est terra. Dulcor sanē is est, quo absente, nostrę omnes actiones, quāuis diuinę & sublimes, amarę sunt, ac Deo parum gratę: præsentē uerō, uel illę quidem, quę nota aliqua imperfectionis resperşa uidentur, mundę efficiuntur, & Deo gratę.

Danti æternitatem, PSALMVS DAVID XIX.

Oc psalmo uates Dei uirtutem ac providentiā, ex opificio cœlorum relucētē, celebrare intendit. Memorat deinde legis diuinę excellentiam & robur, ac demum à peccatis seruari rogat: petitq; ut quicquid animo cogitat, aut ore loquitur, illi probetur, & gratum sit. Nulli dubium esse debet, cœlos istos uisibiles, stellas, solem, lunā, dies, noctes, diuina esse spectacula, in quibus conditoris gloriā intuemur, æternamq; eius potentiā, ut ait Paulus, & diuinitatem contemplamur. Et quia hęc iam ex consuetudine atq; usu apud homines cœpta sunt euilescere, pauciq; inueniuntur, qui ex tam pulchra cœlorum machina, Dei maiestatē intelligere curent: prudentissimus uates uoluit hęc rebus, quę ante oculos semper obuersantur, & nunquam non apparent, humani generis stupiditatem excitare ad illam considerandam, à structura scilicet ordinatissima cœlorum, ordine, motu, ornatu, & sic orditur:

Cœli enarrant gloriā Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Volunt interpretes hebræi hic idem esse, eundemq; sensum præterdere cœli, & firmamentum: quamuis dictio hebræa, ut ipsi asserunt, non firmamentum, sed æther, significet, utpote quę nō à firmitate, sed ab expansione dicatur. Ex quo illud, quod nos in Genesis libro legimus: Et uocauit firmamentū, cœlum: illi, æthera uocauit cœlos. Hinc etiā ex nostris quidam Aristotelem imitati, dicūt cœlorum, syderumq; naturam hoc nomine appellari, ducta nimirum huius uocabuli origine ex eo, quod semper motu circumductili æther feratur. Quemadmodum igitur, ut hi uolunt, idem est æther, quod cœli: ita quoq; idem enarrant, gloriā

A riam scilicet Dei, ac maiestatem. Quare à magnitudine & pulchritudine rerum conditarum, quasi proportione quadam, ut uocat Eutymius, earum, artificis excellentia consideratur. Nam qui cœlorum, siue ætheris, formam, situm, pulchritudinem, ornatum spectat, uisu, ueluti doctore aliquo, utitur, ad sempiternam Dei uirtutem specularandam. Quocirca dicimus cœlos, cœlorumque machinam, Dei magnitudinem prædicare, cum proprio eos aspectu, ornatuue ac motu, pro uoce uti consideramus. Nemo est enim, nisi sit omnino indoctus, qui censeat cœlos esse animatos, atque os habere ac linguam, ut cætera animantia, contendat: uerum, ut dixi, ipsa in illis pulchritudo & forma, uox est quædam mirabilis, qua eorum opificis magnitudo annunciat in uniuerso mundo. Ad quam quidem considerandam nos prouocat Esaias non semel, sed illud in primis: *Leuate, inquit, in excelsum oculos uestros, & uidete, quis creauit hæc.* Ceterum, ut hic uerissimus sensus sit, quem dixi, quis nos tamen uetat, postquam uideo Paulum, quartum huius psalmi uersum de sanctis apostolis interpretari, hic sanctos Dei uiros, ac uates ceteros, cœlorum nomine intelligere? Cœli igitur apostoli sunt, ac cæteri eiusdem propositi uiri, è quibus Deus, ueluti ex hoc æthere solet fulmina, ignita uerba iaculatur, terret, fulgurat, ac terrifico quodam iustitiæ strepitu detonat. Hinc nimbi illi, ardente persecutionum Sirio, consolationis gratissimi: hinc fiduciæ pluuia, hinc casti amoris nubes, æstum atque ardorem huiusce inhospitæ solitudinis uitæ refrigerantes, ortum habent. Audite, ait Moses, cœli, quæ loquor. Quid mirum si cœli existimandi sunt hi, qui tum ore, tum animo, cum Paulo clamant: *Nostri conuersatio in cœlis est.* Sed quid enarrant cœli isti felicissimi? gloriam profecto Dei, quam esse arbitror cum Casiodoro, gratuitam peccatorum ueniam: ex qua quidem solus glorificatur Christus, nos uero, nostraque iustitia, uis & studium, damnantur. Verum hanc gloriam quis enarrare? quis prædicare? quis extollere potis est, nisi cœli isti formosissimi? Etenim terra terram sapit & prædicat: hoc est, mundi fastum ac pompam. Secus uero cœli isti mystici, quibus sui artificis gloriam & maiestatem annunciantibus, nostra illico cadunt omnia, proprius scilicet amor, ac carnis cura.

Dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat scientiam.

Nescio an ullus alius possit esse apertior sensus huius uersus, quam quem ponit Paraphrastes. Ait enim: *Dies unus indicat subsequendum alterum, & nox una docebit nos cognoscere aliam: perpetua enim uicissitudine mutuo succedunt.* Inter cætera huius structuræ mundanæ, quæ pulcherrima sunt, hæc inter prima esse uidentur, cum in rerum ordine, dies diei, perpetua quadam uicissitudine, eructat, seu manifestat uerbum: hoc est, mandatum Dei, ut miro quodam modo & ratione, subsequens dies à præcedenti pendeat, ab eoque modum præfixum, qui ei obuenturus sit, sumat. Ex quo quidem ordine & harmonia, rerum opifex laudatur, eiusque magnitudo ab omnibus & cognoscitur, & prædicatur. Neque porro id solum in mutua ista dierum ac noctium concordia est uidere, sed in anni partibus quoque, qui tam concinne quadripartite diuiditur, ut nullus alius in rebus conditis mirabilior appareat ordo, qualem in ueris, æstatisue, autumnii, atque hyemis ordinatissima successione cernimus. Quod sanè non esset, si nullo ordine, nullaque unius & eiusdem optimi ac perfectissimi providentiæ principij, sed casu, temerariaque uis ac sorte, mundus regeretur. Hoc itaque modo, illud adagij loco uulgo celebre uerum esse deprehenditur, quod discipulus prioris est posterior dies. Ceterum dies, gratiæ tempus est: nox, legis & peccati. Vnde illud: *Nox præcessit, dies autem appropinquabit.* Nox Dei ignorationem præterdit, dies scientiam & fidem. Dies spiritum, nox carnem. Noctis inuolucris obducti erant propheta: diei radijs Euangelium, hoc est, Christi præsentia. Verum & nox suam habet gloriam, quamuis tenuem, ad illam diei, in quo sol iustitiæ nunquam deest. Noctis enim ea est gloria, cum doctorum hominum stimulis exciti, nos omnes sub peccato esse arguimur, ac de nocte ad diem reuocamur. Nonne igitur nox, legis scilicet minæ, atque nostra declarata per legem damnatio, & cōscientiam, annunciat nocti scientiam? hoc est, illis quidem, qui etiam nunc in fidei ignorantia,

L

C Iudaicisq; superstitionibus uersantur. Etenim absq; legis ac conscientiae monitis in profundissima errorū nocte uolutamur: ab illis uerò puncti, facile ab huiusmodi, tum legis, tum conscientiae tenebris, ad lucē diei, quae est fiducia in Deo, prodimus. Porro felicissimum illum esse diem arbitror, qui, ut aliquādo nox dies efficiatur, se in noctem transformat. Quod quidē accidit, cum perfectissimi uiri sese infirmioribus animis tandiu attemperāt, quandiu crescant in uirum perfectum. Cum liber essem, aiebat Paulus, ab omnibus (ecce lux in Paulo) omniū me seruum feci, (ecce nox) cum Iudæis Iudæus, cum gentilibus gentilis, omnibus omnia factus sum, ut Christum lucrifacerem. An uerò dies, in suauissima Christi academia, diei eructet uerbum, hi norunt, quibus in uita nihil iucundius est, q̄ in sacrarum literarum campo assiduè spaciari. Sacrum enim Euāgeliū, quod lucidissimum diem appellare fas est, quomodo diei, sanctae uidelicet animae, uerbū illud diuinum, qui Christus est Iesus, cuius ipsum grauidū est, non eructabit: non ostendet: non notū faciet: O lux, ô lumē, ô lampas uniuersi, Christe benignissime me, quem unicū & colo & ueneror, usquequo in tenebris uersor? Semper ne in caligine errorū, insipientiaq; cor meum frigidū uolutabitur? Heu me miserum, quot annis absq; luce, attonitus super terrā, infelicē hanc traxi uitā. Transactę me poenitet uitae. Tu igitur dies luce omni splendidior, mihi, non iam diei, sed nocti obscurissimae ac deploratae, tuum sanctissimū uerbū, tuam sanctā legē, tuam gratiam, tuum fauorē, instilla. Da me in te transfundī ô lux beatissima.

Non sunt loquela neq; sermones, quorum non audiantur uoces eorum.

Felix: Ut non audiat uox eorū, hoc est, nō est idioma, nō sermo, non natio tam remota, quae nō audierit uocē rerum conditarū suo more loquentiū, passimq; predicantium sui conditoris sapientiam, potentiam, uirtutem, bonitatem. Namq;

D *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae uerba eorum.*

Censet Eutymius praecedentem uersum legi debere per interrogationem, ut sit sensus: putandumne est, uariarū rerum articulata uoce carentium pulchritudinem, cessare posse à celebrandis laudibus sui opificis, etsi inanimae sint? Non hoc quidem. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum. In elementis igitur, uniuersisq; fabrica & structura, ipse ornatus, distinctio, utilitas, pulchritudo, uisq; illa rebus omnibus à suo conditore sapientissimè, qua seruantur, quaq; altera alteri affinitate est cōiuncta, ingenita, uox est ac sonus, quo Dei magnitudo etiā in ultimis orbis recessibus degentibus innotescere potest. Sed quid hæc, dicet aliquis, ad promerendā fidem eam, quae in assequēda uita aeterna prorsus est necessaria? Respondet spiritus, quod nunquā uiri sanctissimi defuere, & in primis apostoli, qui per uniuersum orbem donum hoc fidei disseminarent. Quod ne repentinum aliquod ueluti monstrum exhorrescerent homines, praedictum à sanctis Dei uatibus longè antè fuit. Ait enim Esaias: A' finibus terrae audiuimus laudes, gloriam iusti. Rursus uice Domini: Mittā ex eis, qui saluati fuerint, ad gentes, in mare, in Aphricam, in Lydiā, tenentes sagittam, in Italiā & Græciam, ad insulas longè, & annuntiabunt gloriam meam gentibus. Quam gloriam, quæso? remissionem certè peccatorū, gratis dandam per Christū mortalibus. Quo nimirum beneficio, maximā sibi comparauit gloriam Deus apud eos, qui & in terris sunt, & qui in caelis, cum pro his mortuus est Christus, qui & impij erant, & hostes: quae quidem morte extinctus planè mundus uniuersus, ad uitam est restitutus. Gratias ago Deo meo, aiebat Paulus, quod omnium uestrū linguīs loquor. Quorsum eo linguarum dono, tum Paulus, tum cæteri primę Ecclesiae proceres à Deo insigniti fuere? hac nimirum causa, ut in omnē terram exiret sonus eorū, ac non essent loquela, neq; sermones, quorum non audirentur uoces eorum.

In sole posuit tabernaculum suum.

Quia nullum aliud in caelis sidus Dei maiestatem æquè attestatur, uti sol, idcirco Vates huius peculiariter mentionē facit, asserens, quod in ipsis caelis tam nobilem faciem collocauerit, Felix sic: Soli posuit tentoriū in ipsis, Cui & quadrat Para-

A Paraphrastis litera. Ipsi, ait, solū aptauit Dominus habitaculū in eis, & imperium dedit in eos. Vnde Eutymius: Deus, inquit, habitationē solū posuit in cœlo. Vides enim quomodo Græci cum Hebræis in huius uersus lectione cōueniant. Sol itaq; ut ipse ait, qui constitutū sibi in cœlo habitaculū nunq̄ reliquit, diuinæ gloriæ ac prouidētię prepetuus est præco. Et quidē ut nullū aliud in sole, quo queat à nobis summa Dei potentia cōsiderari, argumentū sit: num illud non per se amplissimū, cum, eo exoriente, maneq; iubar illud aureum, ex quo aurora est dicta, mundo proferēte, uniuersi facies mirabiliter exhilarescit, ac miro quodam modo innouatur? Verūm quo magis id quod dicit illustretur, eum persimilē facit sponso ē thalamo egredienti, decore scilicet, ac circūquaę gemmis atq; auro insigni. Est similis, ait Paraphrastēs, sol sponso, qui exurgens egreditur de cubili suo. Ferunt Iudæos antiquitus sub expansa cortina, sponsam sponso tradere solitos: ē qua quidē cum progredere, omnes qui aderāt, exhilarabat, indeq; festi ipsi dies nuptiarum sumebant exordiū. Proinde prophetā aiunt ex tali Iudæorum more, huiusmodi de sole cecinisse encomium, quē non solum sponso, qui nuptiali ē thalamo egredit, sed giganti quoq; aut, ut legunt alij, heroi cōparat. Vnde sequitur:

Exultauit ut gigas ad currendam viam.

B Mysteria enim quæ in hoc psalmo ab alijs enarrantur, diuina quidē sunt, propterea ab illis curiosus lector, ut lubet, ea inquirat. Nō minoris forsan laboris res ea est, ac ratio interpretandi, quam nos sequimur, cuiq; uel usq; ad sudorem, insistimus, quā illorū, qui in allegorijs assueti, nihil non agunt, quō cuncta allegorica in scripturis esse demonstrant: utinam aptē. Verūm nec nos in huiusmodi interpretandi genere ieiuni erimus: quā uerō feliciter, iudicēt alij. Sat enim mihi sit candorē animi profiteri, atq; in me esse non dissimulare. Illud igitur in primis dicendum erit, ne intacta prorsus mysteria relinquamus, quid sibi uelit, in sole Deum posuisse tabernaculum suum. Et quidem posset aliquis in dubium uertēre, an ob id, quod in fidei causa ab apostolis per orbē uniuersum sparsum fuerat, finem nostrū nancisceremur: & si sine, & hoc per beato, non essent frustrandi electorum labores, in quo tandem huiuscemodi moraretur finis, in quo adipiscendo tot rerū difficultates sancti Dei apostoli adierunt. Quocirca subiunxit Vates, quod in sole posuit Deus tabernaculum suum. hoc est, in facie Christi, ut ait Paulus, & claritate, qui lucis omnis fons est atq; origo, quemadmodū sol est lucis huius corporeæ autor & principiū, uoluit Deus cognosci, qui antea fuerat incognitus, quando scilicet nox erat, stertebatq; mundus uniuersus somno altissimo errorum immersus. In hoc igitur sole conquiescit pater, in ipsoq; suū posuit domicilium. Nonne, inquit, ego in patre, & pater in me est? In ipso enim, ut clamat Paulus, omnis plenitudo diuinitatis; etiam corporaliter, inhabitat. Ne porro illū lucem esse unius solummodo regionis aut gentis suspicaremur, de se asserit hoc modo: Ego sum lux mundi: qui sequit me, nō ambulat in tenebris. Quid illud? ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et uerē mundi lux est Christus: nam subtracta ab orbe hoc nostro, satis per se obscuro ac turbido, Christi luce, plena erunt omnia tenebrarū, impietatis, perfidię, ignorantia, crudelitatis: & tandem nihil erit in humanis nisi nox perpetua ac mors. Non quidē lux est Christus eo modo, quo sol est uisibilis: sed penetratior ille est, utpote qui cor ipsum electorū, atq; animā, ad eō suis diuini amoris radijs perfundit & illustrat, ut unius penē substantiæ cum ipso efficiatur. Is itaq; sol iustitiæ, aureus sanē, atq; aspectu desiderabilis, ē thalamo illo suo regio, in quo idem cum patre Deus lucē habitat inaccessibilē, egrediens, cum ab æterno delituisset, erupit tandem in lucē hanc uitæ, carnemq; assumens, homo factus est. Verūm ne subito, ueluti spectrū, aut uisum aliquod nocturnū, disparuit lux hęc amabilis Christus Iesus? minimē quidē: nam habitauit in nobis, ut ait Ioannes, & manus nostrę contrectauerunt de uerbo uitæ. Ne porro, cum solem hunc pulcherrimum audis hominem factum, eum ipsum cogites solummodo despectū, ac quasi leprosum, ut inquit Esaias, atq; à Deo percussum, ob idq; ad obediendū patri uel impulsū, ac

C metu: eiusmodi dubitationi occurrit spiritus dicēs, quod exultauit ad currendam uiam suam, gestiens nimirū, ut ait Paraphrastes, tanq̄ uir strenuus absoluere cursum suum. Fatebatur enim se Christus, in Hieremia, peregrinū esse super terram, & colonū absq; diuersorio. Quare uitæ huius cursum ac uiam, à calce ad metam, uti peregrini solent, perficere accelerauit. Quid ni appellē cursum? cum uelociter currat sermo Dei, qui Christus est? O mirabilem gigantis huius atq; herois agilitatem. O nostri hinnuli saltum celerem, & stupendum.

A summo caelo, ait, egressio eius, & excursus eius usq; ad summum eius.

Hebraei clarius: A fine cœlorum egressus eius, & recursus ad finem eius. Cuius quidem sensus, unica ipsius solis ac gigantis sententia diffinitur. Ego, ait, exiui à patre, & ueni in mundum. En à summo cœlo egressio eius. Iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. En rursus excursus eius usq; ad summū eius. Cum tot igitur passim per rerum conditarum machinam, atque adeo per tot suæ erga nos beneuolentiæ signa, sui notionem dederit,

Non est qui se abscondat à calore eius.

Nemo iam homo est, qui se ab eius amore excusare ualeat. Calor is est uniuersalis. Proinde unusquisq; quantum lubet, quod suum cuiq; arbitrium maneat liberum, sumere potest. Porrigit enim Deus homini, & uelle, & perficere, suum tamen non subtrahens fauorem, atq; auxiliū: sed non cogit, non inuitos trahit, ille c̄t̄it tamen pollicitationibus, quod dona sua non aspernentur. Vide enim quomodo bona uoluntas tua sit, ac Dei donum, quemadmodum etiā fides, quam donum Dei esse affirmat Paulus.

Lex Domini immaculata conuertens animas.

Commodum enim, connumeratis argumentis illis, quibus adamussim perspectis, nullus est tam barbarus, qui nō admiret, simul & prædicet Dei potentiā ac maiestatem, adiicit de lege & doctrina Domini, munere quidem eximio, uerēq; diuino & cœlesti. Nam cum per sacram legē ad Dei cognitionem accessum habeamus, cognitio uerò Dei sit uita æterna, cōcludi potest, Dei doctrinā uitam esse æternam. Vnde illud est Pauli, ad Timotheū scribens, de illa elogium, quo asserit diuinā legem nos ad salutem instruere. Porro cum uaria contineat lex, in unum tamē desinentia, uarijs illam uocibus appellat Vates, modo legem, modo præceptū, modo testimoniū, modo iudicia, eandem ipsam nominans. Quarum quidem uocū ea uidetur ratio, ut lex sit id illud omne, quod ad bene rectēq; agendum, rationem præscribit. Testimoniū uerò, quod de Dei uoluntate nobis testatur. Iudicia etiam, quoniam uiuendi cum proximo legem explicat. Mandata rursus, seu iussiones, quod quæ à nobis seruari uult Deus continet. Timor item Domini, eò quod Deum timere, ueramq; religionem, contemptis superstitionibus, ingerit. Iustificationes quoq; ob id, quod iustum eius obseruatorem reddit. At huiusmodi tam uarijs nominibus appellata, una lex est irreprensibilis, atque animas à Deo auersas conuertens. Et est perinde ac si dicat: Falsus sum cœlos istos uisibiles Dei gloriam prædicare, quod sanè magnum est, sed propè nihil, si ad legem gratiæ conferas: ea enim sincera est, perfecta, absoluta, nihil mutationis admittens, nihil uarietatis, nihil quod inconstantiam præ se ferat, aut corruptionem, cum in cœlis ipsis, alioqui pulcherrimis, uicissitudines lucis, atque alterationes alijs aliæ succedant. Ista porro animas restituit, reuocat, & in æternum renouat, beatq; & recreat: cœli uerò tantummodo corpora. Quantum postea fidele sit legis testimoniū, ob id certè considerare possumus, quod fide à diuina lege subtracta, ea omnia quæ ad salutem hominum faciunt, uacillare oportet: qua quidem re, nihil in rebus humanis, simul & diuinis, absurdum magis accidere potest. Cœli præterea Dei sapientiæ, sapientes solummodo admonent: at scriptura diuina, uel imperitis ipsis mulierculis, paruulis, mundoq; despectis, sapientiam suppeditat. Mandata Dei postmodum æqua sunt, iusta, irreprensibilia, cum interim cœlorum lumen obliquet interdum, ac sæpe sui dūsimile sit.

Præ-

A Præceptum Domini, ait, lucidum : sed lucem istam cœlestis structuræ nubes crebro, ut videmus, obscurat, densissimâq; obducit caligine. Illa tantummodo corporeos oculos aperit, oblectatq; : hæc mentis aciem, ipsumq; totum interiorem spiritum aperit, & exhilarat. Sol item, luna, & cæteræ aliorum corporum cœlestium faces, cursum suum, motum, ordinem, à summo illis opifice præfixum, dum seculum hoc erit, tenebunt : uerum ultra omne æuum timor Domini permanet in seculum seculi. Iudicia porro Domini ad eò uera sunt, ut ne pilum quidem à recto uariant : sed fallunt sæpenumero astrorum iudicia, luxq; ipsa nonnunquam deficit, atq; omnia tandem uicissitudinibus immutantur, uariant, ac in interitum festinant, cum sacra Dei lex uitam eam polliceatur, quæ æterna sit, uereq; beata. Hinc igitur cernas uellem, quam indicibilis sit Dei in nos bonitas, qui, cum satis per se naturæ lex ad præstandam nobis de eiusdem magnitudine, ac potentia, cognitionē sufficere uideretur, addidit tamen & legem scriptam, quò nulla in re nobis assequendi finem, ad quem cōditi sumus, deesset. Lex itaq; eadem hæc est, quæ immaculatam animam reddit, atq; irreprehensibilem : & est, ut ait Paulus, lex spiritus uitæ in Christo Iesu Domino nostro.

Sapientiam præstans paruulis.

Sola enim humilitas, uirtus ea est, quæ legis huiusce sensum assequitur. Quòd si tamen huius mundi sapientes interdū uisi sunt (ut nunc maximè uidentur in nostra hac ætate, in qua omnes de profundissimis sacrarum literarum sensis, ac mysterijs, differere audent, sed utinam candido animo) elegantius quæ de diuina lege sentiunt, proferre, quàm pauperes spiritu, non intelligunt tamen : non ita afficiuntur, ut hi, qui nihil de se suoq; ingenio præsumentes, in solo Deo fixū habent, quicquid sunt. Qui enim de terra est, terrenaq; sectatur, atq; amat, is, ut inquit Ioannes, de terra loquitur, terræq; incumbit, & immoritur. Erras quidem si **B** animalem hominem (sic eum appellat Paulus) unquam cœlestiū rerum pabula corde haurire existimas, quamuis Demosthenē orationis grauitate superet. Spiritualiter enim illa, ut inquit Paulus, examinantur : quocirca à spiritualibus ufris, infensis scilicet mundo, tantummodo percipiuntur. Gratias tibi ago, o pater, aiebat filius Dei, quòd abscondisti hæc sapientibus, & reuelasti ea paruulis.

Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda.

Mandata proculdubio nouæ legis intelligit, quæ iustum gratis reddunt hominem, ac conscientia pace lætificant, non deterrent, ut olim lex uetus, impræsentiarum etiã nonnullæ quorundã parum sibi constantes in Ecclesia ordinationes.

Præceptum Domini lucidum

Tum factum est, cum detecta Mosis facie, & ablato, discissoq; à summo usq; deorsum uelo templi, unâ cum capite nostro Christo Iesu in interiora uelaminis, ut ait Paulus, penetrauimus. Cæterum quomodo lucidū id non esse fatebimur, cuius origo lux ipsa est ac sol?

Timor Domini sanctus, permanet in seculum seculi.

Alij reddunt, timor castus : alij, filialis, quòd intelligas, hunc eum non esse timorem, quem in Iudaico illo populo ferreo, atq; adamante omni duriore, fuisse legimus. Porro timorem eum castum esse diffiniunt, cum Deus filiali quadam reuerentia timetur : qui quidē cum ab amore proficiscatur, non potest non sanctus, ac Deo ipsi gratus esse : atq; is prorsus infinitus est, perstatq; in æternū, cum in eum tendat, qui supra omnem æternitatē æternus est : ille uerò alius cum seruilis sit, ac temporarius, cum tempore deficiat necesse est : propterea nonnulli mancipium illum mortis appellandum censuerunt.

Iudicia Domini uera iustificata in semetipsa.

Profectò uera, ac in sese absq; alieno adminiculo firma manentia. Nam eo ipso quòd Domini sunt, uera statim sint oportet : nec alia peruestiganda est ratio, ut folet mundi sapientes, qui, ne in ipsis quidē rebus, quas prorsus cœlestis pater uoluit humana ingenia latere, fidem adhibent. Ex quo quidē errore, & temerario

C ausu, fides penè in Ecclesia Dei periclitata est. Felix sic: Iudicia Domini ueritas, iustificata sunt simul. Quare sic reddit Paraphrastes: Iudicia Domini ipsa sunt ueritas, & modis omnibus æquissima. Insuper

Desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum multum, & dulciora super mel & fauum.

In rebus enim corporeis nihil æquè existimari uulgò solet ab hominib. ut aurum, & lapides preciosi: proinde à prophetis sæpenumero pro diuinis eloquijs usurpari solent, utpote quæ magis optabilia sunt, quàm quæuis res preciosissima. Et quidem nihil in terris tam utile esse potest, ac iucundū, quàm Dei uoluntatem in sacra lege intelligere. Mirum quàm tranquillè ocietur anima in ea cognitione, qua Deus cognoscitur, gustaturq̃, ac planè hauritur. Putasne animæ illiusmodi gaudio affectæ, ea quæ uidentur in hoc mundo suauia & preciosa, placere posse? nihil certè minus. Nam semel in diuinum amorem, per sacrarum literarum cognitionem transfusa, nihil aliud, tum in cœlis, tum in terris, iam uult & optat, quàm in eo, quem unice diligit, pausare. Præterea, quemadmodū hîc aurum, lapisq̃ preciosus, id omne quod appetere solent homines, quod principale sit ad obtinendas diuitias, atq̃ inter cæteros principatum, significat: ita apum labor atq̃ opus, ponitur à propheta, pro quacuncq̃ re, quæ uoluptatem nobis, siue in esculentis delicatioribus, siue in quauis re alia delectabili afferre solet. Nec porro uacat mysterio, quòd inter cætera edulia, mellis & faui solummodo mentionem facit propheta, cum mel nouum, fauus uerò antiquum adumbret testamentum. Illud enim purissimum, utpote à cera repurgatum: is autem permixtus, & confusus. Amabilia sunt igitur diuina præcepta, ut ait Paraphrastes, magis quàm aurum, etiamsi purissimum sit, & plurimum (hoc significat, multum, in nostro interprete) & suauiora sunt melle, & fauo mellis dulcissimo: hoc est, quicquid expeti potest à mortalibus in hoc mundo, quod diuitias, quod potentiam, quod uoluptatem adducere consuevit, id minus est, quàm si in Dei lege oblecteris. Obryzum scribit Felix pro lapide precioso. Idcirco posuit Paraphrastes ex Hebræo, purissimum, aurum scilicet quod Hebræi ophir dicunt: & est aurum syncerum, excoctum uè sapius, ac optimè perpurgatum: de quo quidem in Daniele legimus, quòd uir unus uestitus lineis, & renes eius accincti auro obryzo. Cum itaque digna adeò sint, iucunda, plenaq̃ decoris ac uoluptatis, uerba tua, ô Domine,

Seruus tuus custodit ea.

Seu, ut alia est litera, Seruus tuus admonitus est ab illis: ut cautius scilicet agat, & non peccet. Conuersio nempe est ardens, atq̃ exclamatio ad Deum, qua eorum, quæ dixit, gustum ac experientiã se habuisse testetur, desiderabilia uidelicet super aurum, & quodcunque preciosius auro in terris inuenitur, Dei iudicia esse. Quare sic uertit Felix: Seruus tuus cautus fuit in ipsis. Vide enim quomodo diuina haudquaquã probantur eloquia suauia esse, solaq̃, quæ præ cæteris rebus sint expetenda, legendo solummodo, aut loquendo, sed custodiendo: ut nimirum ea prorsus inutilis, ac uana censeatur doctrina, quæ ex ore tantummodo erumpens, curiosorum aures uano demulceat pruritu. Verùm frustrane custodienda sunt, atq̃ ex animo seruanda Dei iussa: & minimè quidem. Nam

In custodiendis illis retributio multa.

Hîc proculdubio æterna bona, diuinis præceptis obtemperantibus, retributionem fore asserit. Verùm ut multa ac maxima sit, ut est, merces illa beata & æterna, ad quam suspiramus, cupientes iam tandem dissolui, & esse cum Christo: est & alia in hoc seculo non parui ducenda, quippe quæ à Domino in Euangelio centuplum appellatur: quam sanè esse arbitror, cum penitus à nobis euulsis peccati radicibus, calcatoq̃ mundi fastu, atq̃ edomita carnis petulantia, uirtutibus ditamur, nihilq̃ non agimus, quòd ex hominibus dñi efficiamur. Paruipendendane erit huiusmodi retributio ac merces, quæ nos adeò diuinæ uoluntatis adimplendæ cupidos facit, & inflammat, ut unum iam cum tanti boni autore Christo Iesu

A Iesu facti, eadem ipsa bona, quæ post hanc uitam expectamus, cum carne nihilominus conflictantes per gustamus:

Delicta quis intelligit?

Celebratis Dei laudibus in superioribus, ostensoq; q̄ ardenti studio in perficienda Dei lege nauanda sit opera, quantuue facienda sit eius obseruatio, dubitat Vates, an aliquis tam sapiens inueniat, qui impedimenta illa omnia, peccata scilicet, quib. ab assequenda æterna beatitudine retrahitur anima, perfecte intelligat. Tum enim maxime cum nō putamus, è nobis exeunt reliquix quædam latentes uetustatis, Cananæorū residuū nondum omnino edomitū. quare cōtinuo nobis clamandum est, *Delicta quis intelligit?* Quis delicta omnia aduertere potis est? quamlibet enim uirtutū studia amemus, quālibet cautè sollicituue circumspectemus necubi impingamus, uitare tamen nō possumus, quin in multis labamur, quorundamq; peccatorū nexib. adstringamur, quorū ipsi cōscj nō sumus, quæq; nostrā prorsus fallunt conscientiā. Quapropter quis hīc tam imperterrito est animo, qui nō sibi ipsi interdum timeat, simulac cernit sanctissimos dei uiros uereri, an sit in terris aliquis, qui examusim peccata pernoscat? Errores, seu ignorantias, legit Felix: quē secutus Paraphrastes, sic reddit: Quæ errore cōmittimus, tam sunt multa, ut ne deprehendere quidem quisq; possit omnia: quare ab huiusmodi, quæ latenter irrepūt, munda quæso me. Propterea à propheta subdit:

Ab occultis meis munda me Dominè, & ab alienis parce seruo tuo.

B Tam enim uerum est illud, quod in Prouerbijis legimus, quàm aliud quidem maxime: prauum scilicet, atq; inscrutabile cor esse hominis. Certè postquā compertum habemus, passim, & ut sic dicam, artuatim è nobis ebulire flagitia, nostris actionib. tuto fidere nequimus, quantumuis candidè, tum nobis, tum cæteris, uiuere uideamur. Quid igitur hīc sibi uult Vates? hoc sanè: Ab ijs me affectibus, uerbis, operationibus, quæ cum tibi aduersentur, mihi tamē placent, aut saltem nō, ut par est, displicēt, libera. Quamuis enim oculatissimè cuncta quæ ago, & cogito, mihi uidear ad normā tuæ sanctissimæ legis edolasse: attamen, cum opus ultimā exegerit manū, uideo me plurimū à rectitudine aberrasse, cum nihil tamē minus uererer. Aiunt quidem peccata omnia duobus includi terminis: aut occulta omnino esse, aut aliena. Occulta illa esse dicunt, quæ in nobis innascunt, quæ & originalia uocant idcirco, quod in secretioribus animæ recessibus oriri soleant. Aliena uerò illa ipsa, quæ suadentibus malis hominibus, aut dæmone, committimus. Ab illis, inquit, quia sordes quodammodo sunt naturales, me emunda: ab istis autē me uendica, ac parce. Illud porro nō omittendum quod alij legūt, à flagitijs parce seruo tuo: quæ sanè prorsus alienos nos faciūt à Deo. Alij itē putant hīc Vatem orare, ut se seruet Deus à consortio alienorū, illorū scilicet, qui in sorte Dei minimè censentur. ac si dicat: Retrahe me, ne impiam illorū uitam probem, secterq; qui longè abs te alienati sunt. Quare hī uolunt masculino genere pronunciarī debere, alienis: ob id quod sequitur, Si mei nō fuerint dominati. Alij rursus asserunt, ab alienis peccatis legendum esse, quæ nostra fiunt, cum non prohibentur ne accidant: aut non mulctantur cōmissa, cum possumus, ac nostra interest. Verum Hebræorū interpretes, & in primis diuus Hieronymus, in hoc consentiūt, ut sic legamus: A superbia, seu fastu, cōtine seruum tuū, ne dominet mihi: & est sensus, ut mea est opinio, uerè spiritui prophetæ cognatus. Nō em̄ rogo, ait, me à reconditis sordibus, & quæ me penitus fugiūt, emundari, propterea quasi reliquorū periculum me euasisse arbitrer: hæc esset quidem nimia de me ipso præsumptio. Nam nisi tu serues, nisi mundes, nisi fluxe meę nature, ac uitro ipso fragiliori succurras, manumq; supponas, uideo me in quauis facinorosa flagitia, quorū caput est superbia, posse prouere. Peto igitur ut à grauioribus quoq; flagitijs illis me seruū tuū, hoc est, eum qui sese totū tibi iam ab ipsis primis incunabulis consecrauit, & cui nunquā res ulla tam fuit cordi, quàm tuæ est sanctissimæ legis obseruatio, tuteris, perpetuoq; munias. Ne dominet mihi, ab Hebræis

C additum esse puto: quò periculū quod in uoluntarijs delictis natura est insitum, perpendatur. Solent enim à uoluntate profecta peccata, simulatq; animam prorsus occupauerint, ad alia statim rapere. Desideria patris uestri, ait Christus ad huiusmodi male affectos homines, uultis perficere. Vides in his uerbis peruersæ uoluntatis conatum, ad exaturandā suæ libidinis rabiem contendentē? At quantum magis elaborandū nobis esset, ne tam imperpectè à diuinarum rerum consideratione auersi, in id flagitiorum sponte nostra prolaberemur, unde exire potest, ne per pœnitentiā quidem illam quæ nihil opis ludæ Domini proditori attulit, nequiremus. Traditi enim, iusto Dei iudicio, hoc est, uolentes, in mentē reprobam, quomodo Dei iniuriam poterimus non amare? ex animo delinquere? atq; in perpetuis erroribus obdurescere? Sed etsi uerum illud sit, quod de peccati dominio, secundum Hebræos, est dictum: noster tamen interpres, quem altissimo spiritu præditum fuisse iudico, suo non est fraudandus sensu. Ait enim:

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero.

Quāuis lucidior esset litera, si secundū græcam lectionē uerteris: Si mei dominata non fuerint: ut dominata, ad peccata referas: tamen & hæc quam frequenter mus, pia est lectio. Peccata enim quæ suprâ cōmemorauit, suos uocat hostes Propheta: & est perinde ac si dicat: Non oro, Domine, ut peccata, hostes scilicet mei tollant omnino à me: quandoquidē hoc nobis penè à natura ingentū esse uideatur, ut crebrò labamur: sed eorum deprecor dominū. Sat mihi sit illis ipsis carnis necessitatib. quibus uel ipsi innocentissimi uiri etiā inuicti parent, inferuire: tantum nō seruiā atrocissimis illis hostib. qui sunt, peruersa uoluntas, obstinatio, temeritas, superbia, ambitio, atq; cum cæteris huius generis monstris desperatio. Hoc enim abs te exorato, immaculatam perpetuò degam uitam, insuperq;

Emundabor à delicto maximo.

D Hæc est irreuocabilis in malitia consuetudo & impœnitentia, quod est maximum omnium bonorum animæ exterminium. Et quidem ex eo, quòd tentatori libentius seruiamus, quàm nobis ipse imperat & dominat, formatur in nobis habitus quidam pestilens in peccandi consuetudine: qui quidem cum tenacius cordis radicibus inhæserit, alteq; sese in penetralibus animæ insinuauerit, procreat impœnitentiam & desperationem, quod est peccatum in spiritū sanctum, id est, omnium maximum. Felix legit: Transgressione maxima, uidelicet rebellionē, à fideq; defectione. Nullū enim maius potest esse delictū, quàm à Deo, ut ait Sapiens, per desperationem apostatare.

Et erunt ut complaceant eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Immundum illud esse, planeq; Deo execrabile, quicquid id est, quod uir impius aut loquitur aut cogitat & agit, nemo est, uel mediocriter in schola spiritus enutritus, qui ambigat. Is sanè est, quem alio in psalmo conquestus est Dauid dicere in corde suo, nō est Deus. Qui quidem turpissimus uitæ modus adeò uel in ipsis nobilioribus rerum pub. membris uim sumpsit, ut fermè nemo sit qui libentius de oppressione miseris inferenda, aut de satianda siti uel auaritiæ uel libidinis non loquat & cogitet, quàm ut semet rationis atque adeo diuinæ legis imperio subijciat, uiuatq; nemini infensus, gratus omnibus. Horrendas interim omitto blasphemias, dissolutos mores, motusue effœminatos, ac choreas illas detestabiles, irritamenta scilicet libidinū, atq; infecti cordis indicia. Etenim eiusmodi qui sunt infecti morbo, cum Vate sanctissimo metrum hoc canere ex animo nequeunt, licet ore interdū proferant. At secus hi qui spiritu Dei, ut ait Paulus, non spiritu huius mundi acti, concepta prius in corde fiducia, ac certitudine illa quæ maxime in filijs Dei est necessaria, canūt, ac ardentissimo affectu dicūt: Et erunt ut cōplaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in cōspectu tuo semper. hoc est, ut interpretat Eutymius: Preces meæ erunt tibi gratæ, atq; eas suscipies, quando scilicet à prædictis omnibus emundatus fuero: ut eloquia hîc oris, sint animæ familiares cum Deo colloquētis in regio cubiculo cōfabulationes. quod quidem

A quidem in sequentibus magis exprimit: nam uult meditationē cordis in cōspectu altissimi idem esse, quod oris eloquia: nam & anima suū habet os, suāq; eloquia ac sermones. Impossibile enim esse arbitror, cor illud quod nondū cogitare turpia exhorret, sanctarū cogitationum posse fieri domiciliū. Non me latet tamen, oris eloquia simpliciter posse intelligi: nam tum quidē perfecta Deo laus canit, cum & os & cor in celebrādo diuino cultu sanctissimē cōueniunt: alioqui corrupto corde ac sordido, mirū si putes tui oris eloquia & orationes gratas fore Deo.

Domine adiutor meus & redemptor meus.

Hebræi hunc uersum ultimum cum superiori sic legunt, & est (ni falsus sum) uera ac germana lectio: Sint, aiunt, sermones oris mei, & cordis mei meditatio, ut tibi probentur, ô Domine propugnator mi & redemptor. Felix sic: Sint in uoluntate (tuā scilicet) eloquia oris mei, Dñe creator meus & redemptor meus. Quocirca Paraphrastes elegantissimē, ut suus est mos, hoc modo reddidit. Sint, quæso, grata tibi uerba hæc oris mei, & gratus sit animi mei affectus in te Domine, qui Deus meus es, & redemptor meus. Cæterum quis redemptor noster est? quis adiutor? quis refugium herinaceis, nisi Christus Iesus? qui quemadmodum nostræ omnis actionis, nostri studij, nostræq; orationis atq; amoris principiu debet esse, ita & medium & conclusio finisq; & consummatio.

PSALMVS DAVID XX.

AUDIAT tē Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob.

Equidem statuerā hunc psalmum interpretari, ut esset Ecclesia, quæ Deum oraret pro salute illius, qui in rerum Christianarū expeditione contra infideles, qui & terra & mari ad extinctionem fidei Iesu Christi accinguntur, futurus esset imperator. Verum cum uideo exercitus quos in profligandis fidei hostibus instructos esse decuerat, in mutuas Christianorū clades armari, stylum ad Dominū meum Iesum Christū conuerti: quem pro totius humani generis salute precaturum, præuidens David, optat illum, oratq; exaudiri. Nondūne satis Christianorū sanguine respersa est Italia? Quam dignius sanè uestra esset laude, ad Euphratem potius aut Danubiū uestros uos cogere exercitus, q̄ ad Lirim, Rhodanum aut Truentū. Quam æquius, inquam, esset, classes hæc uestras, uel ipso cœlo formidabiles, Byzantiū properare (cur nō uolare dixerim, simulac cernimus enses barbaricos iam iam Italiæ ceruicibus imminere?) q̄ per hoc uestrum tantillū Adriaticū ociari per languescereq;. Sat ne etiamnum pœnarum dederunt Insubres? sat ne Sabaudienses? sat ne tota Italia? Cum itaq; inter tot rerum pericula non sit, ne unus quidē ex orbis primoribus qui uelit, uel si uelit, queat, miserimæ nostræ ætatis conditioni ferre suppetias: unum, & illud maximū, in primisq; expetendū, extat confugiū, Christus Iesus, Deus opt. max. qui cum sit perpetuus apud patrē pro nobis intercessor & aduocatus, is solus est, qui totius nostræ miserix pondus sustinet: idcirco uotis omnibus optandū est, ut illum pater ipse, in die maximè tribulationis exaudiat, nobisq;, ipso mediatore, reconcilietur. O igitur unicū nostrum solamen I E S U Christe, firmumq; robur ac præsidium, exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob. In primis enim considerandū est, nos nobis imprecari, quicqd Christo imprecamur, cum ipse caput sit, nos membra. Verum & illud arbitrandū, nihil omnino stimuli Deo addi posse nostris precibus, ut suum exaudiat unigenitum, atq; hūc amantissimū, quem semper audit, ac ut petat, admonet, quò illi det eius hæreditatem esse uniuersum. Sed hīc Vates duo uoluit. Vnum, quo sui uaticinij excellentiam ostenderet, cuius uis attractus, Dei filium carnem assumpturū, eundemq; ipsum patrem pro cunctis Adæ posteris rogaturū, longè antè cognouit. Altero uerò (quæ sua erat in nos, qui uisuri eramus illum, quem ipse uenturum præuidit, charitas) nos admonendos duxit, cuius fidei speiq;, atq; animi ardoris, in eum esse oporteret Christianos, qui pro ipsis sese exhibiturus esset uictimā, idēq; sacerdos ac precator. Porrò tribulationis diem in Christo appellat Vates,

C tempus illius peregrinationis in hac uita, quæ nihil aliud fuit, quàm crux & amaritudo quædam, cum flagrantissima nostræ redemptionis siti coniuncta: quæ sanè fuit continua pro nobis oratio. Optat igitur Dauid, & nos cum ipso optamus orâtes hoc modo: Ne frustra, quæsumus, tot pro nobis suscepti laboris ærumnas pertuleris. Ne uanus afflictionū tuarum acruus extiterit. Ne crux, ne sanguis, ne moeror, ne mors ipsa tandem inanē sortita sit finem. Sed pater aspiciat, tuasq; admittat preces, quarum finis nostra est salus. Ab hac enim proiectis nobis, fas erit te indignationis insimulare, patrē uero crudelitatis, qui aut te filium orantem nō audiat, aut nos frustra creatos indicet. Itaq; cupimus: quid cupimus aior: uolumus potius te exorare id, quod te orare scimus, hoc est, nos saluos fieri.

PROTEGAT te nomen Dei Iacob.) Id est, Deus ille quem Iacob suis in afflictionibus inuocauit, te exaudiat, teq; de manibus iniquorum eripiat, atq; tute tur, ne te prorsus, ut eorum molitur peruersitas, extinguant. Iacob enim, qui & Israel, simul cum Abraam & Isaac, speciali quodam modo inter ceteros patres multitudinis credituræ in Christum gestabant umbram. Quare quum legimus Deum in scripturis dixisse, Ego sum Deus Abraam, Deus Isaac, Deus Iacob: et si secundum historiam tres illos uiros peculiari quadam tutela semper protegerit, tamen nos magis, qui credituri eramus, fauor ille diuinus spectabat, quàm illos quorum uita ferè omnis typus fuit futuri. Sensus igitur erit: Nomen Dei Iacob, hoc est, Dei nominis inuocatio protegat te: uel, ut legūt Hebræi, exaltet te: seu, in tuto te collocet: & est uerbum hîc Hebræis, quod propriè eiusmodi exaltationem significat, qua quis ab hostibus ereptus, in loco tuto ac inaccessio collocatur: nisi fortè magis arrideat Paraphrastæ litera, qui sic reddit: Suppetias ferat tibi maiestas Dei Iacob: & sic clarior erit sensus, ut nomine Dei, illius intelligatur maiestas, numen, uirtus, & idem ipse Deus.

Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur tē.

D Sensus est eo uerior, quo breuior. Certissimum sit, ait, auxilium tibi à Domino. Iam tum enim in lege Moysis celebre fuit apud Iudæos, diuina oracula, promissiones, atque adeo certissima auxilia, de sacrosancto tabernaculi propitiatorio, ac templi sanctuario è Sion prodire, ut hî bene norunt, qui crebris uigilijs in scripturis sacris uersant. Licet sanè omnibus seculis, in omni loco orari colique Deus uoluerit, quò tamen populum illum antiquum, quem præ omnibus charum semper habuit, à gentium superstitionibus in uera contineret religione, certam sibi sedem in qua rogare, ei præscripsit, donec copiosiore spiritu per aduentum sui unigeniti ad nos, donati homines, cultui illi assuescerent, quo uerè diuina adoratur maiestas, in spiritu scilicet & ueritate, haud amplius in Sion tantummodo & Hierusalem. Orat igitur Dauid Patrem, ut filio suo dilecto opituletur, atq; eum, ut ait Felix, de Sion fulciat, quemadmodū olim è monte sancto Dei, & Hierusalem, quæ Sion est, indubitatū prodire auxilium Iudæis, fama erat. Cæterum non ab instituto alienū esse arbitror, si dicam, hoc quoq; modo Ecclesiam pro unoquoq; nostrū orantem imprecari, ut nostras, alioqui frigiditas ac ieiunas, exaudiat Deus orationes, eo maxime tempore, quo acrius à tentatore impetitur: quod quidem tempus, diem appellat tribulationis Vates. Solet enim id temporis potissimū nos nostræ miseræ admonere: quocirca necessitate sæpe numero acti id agimus, quod spontè aliàs atq; omni tempore agi oportuerat.

Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat.

Sacrificiū filij Dei, cuius hîc memorat Propheta, fuit eius crux & mors, quam Patri pro mortalium salute obtulit. Ipsius enim satisfactione, non nostra, seruati sumus. Felix sic: Memor sit Deus omnium munerum tuorum: seu, suffiet omnia munera tua, hoc est, munera omnia tua æquè grata habeat, ut solent in sacrificijs haberi & suffitus & nidor. Atqui munera hîc uocat Dauid labores, afflictiones, moerores, ieiunia, orationes, ac cetera huiusmodi per Christū, tanquam sacrificia Deo patri pro nobis oblata: quorum sanè omnium orat ut memor sit, uidelicet ne fru-

A ne frustra ab eius filio suscepta sint: hoc est, ne damnemur. Nam tota salutis nostræ uis ac summa, in Christi nece & sanguine consistit. Ob id quidem ad has nostras carnis ærumnas accessit Dei filius, ut aperto uirtutum itinere per sanctitatem doctrinæ ac uitæ, nos tandem mortem oppetens crudelissimam, cruore sui corporis innocentissimo, à peccatorum sordibus ablueret. Porro pingue ut fiat holocaustum illius exoptat, quod ferè idem esse cum sacrificij memoria arbitror, & quod quidem in Christo fuit natura humana, super afflictionum & angustiarum aram, amoris igne consumpta. Nonne tum uisa est admodum ardere, cum è ligno pendens filius Dei exclamauit dicens, Pater ignosce illis? Pinguis igitur fiat tua hæc oblatio, hoc est, grata acceptaq; sit patri, sicut solent pinguis atque opima, grata esse in uictimis & sacrificijs. Eo enim tempore quo Deus huiusmodi cruentis hostijs ac sacrificijs coli uoluit, ex selectioribus atque optimioribus, suam erga Deum testabantur religionē. Et quidem holocausta illa, si Deo probabantur, ignis quidam occultus è cœlo lapsus absumebat, & sic paulatim in cinerem delabi uidebantur. Quare Felix sic uertit: Et holocaustum tuum in cinerem conuertat. Et tunc id quidem. Nos uerò Christiani, qui ex cortice nucleum, aut ex umbra corpus seligere, subleuante cor nostrum à terra spiritu Dei, nouimus, aliud ab illo prisco sacrificium intelligimus. Quemadmodum enim illud totum in honorem Dei, ueræq; pietatis cultum & religionem cremabatur: ita nos, qui melioribus litare uictimis, nimirū rationalibus ac uiuis iubemur, eum ipsum hominem holocaustum, & hoc mirè accensum dicimus, qui sese totum, quicquid est, Deo deuouens, omnemq; conditarum rerum amorem exuens, ac quicquid carnem mundumq; sapit contemnens, in mortuos concupiscens. Harū cineres resoluitur: atq; in illum qui spiritus est, ignem se totum transfundens, ardet uiuus, ardensq; uiuit, unius effectus naturæ, ut sic dicā, cum Deo, qui ignis consumens dicitur. Selah hic interponitur.

Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.

Det tibi, ait, quicquid desideras, & omnia cōsilia tua compleat. Quis, oro, est, quem lateat desideria è corde emanare? Quare hic uides, sitis illa in Christo redimendi à peccati iugo ac uetustate homines, quomodo ex animo fuerit, & consultò, non temerè aut fictè. Desiderio, inquit, desiderauit hoc pascha manducare uobiscum, antequam patiar. hoc est, in tot meis laboribus & ærumnis, in hoc uitæ curriculo tolerāter assumptis, nihil aliud tam frequens in corde habui, quàm ut uobiscum in hac ultima cœna, de mortalium salute commentarer, eamq; uobis quodammodo in manibus ponerem: ex animo quidem, atque amore percitus, non fictè, aut cum simulatione, ut pleriq; mortalium faciunt, qui sua in omnibus commoda uenantes, nihil nō agunt, modò quæ cupiunt, uel cum Dei iniuria assequantur. Cæterum quia, ut à sacra lege accepimus, cogitationes mortalium timidæ sunt, & incertæ prouidentia nostræ, propterea in tanta rerum uarietate ac perturbatione, consilij dono, ne labamur ab ijs, quæ Deus firma esse uoluit, est opus. In salutis enim nostræ suscepto per Christum negocio, duo genera consilij fore esse præuidit Vates: alterum quidem, quo consilium inierunt Iudæi, ut Iesum, & nos cum Iesu tenerent, & occiderent: hoc est, quò nostram impedirent salutem: sed frustra. His enim longè olim antè comminatus est Deus per Esaiam; illisq; obiecit illud admodum horrendum: Væ filij desertores, ut faceretis consilium, & non per me: & ordiremini telam, & non per spiritū meum. Alterum uerò genus illud fuit, per quod Dei filius ab Esaiā magni cōsilij angelus est appellatus. Magnum profectò atq; ab æterno in mente Dei firmatum propositum & consilium id fuit, cum decreuit suum ipsum coæternū sibi filium, eundem cum ipso Deum pro hominibus, et his quidem impijs ac inimicis emori. Quod igitur tandem istuc fuit diuinum consiliū: hoc nempe ut gratificaret nos, ut ait Paulus, in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionē in sanguine eius. cui & ipse filius proprijs uulneribus, sanguine ac nece satisfecit, Corroboret, ait, pater tuum

C consilium o fili, tuamq; adimpleat uoluntatem, cum una, eademq; sit cum patris uoluntate: quæ est, ut dum ipse mittit, tu missus, ambo eorum omnium, qui ante mundi constitutionem sunt electi, salutem, cum utriusq; spiritu, certissimam ope remini. Et sic semoto à nobis dubitationis uitio ac terrore,

Letabimur in salutarituo.

Hoc est, de salute nobis præstita gaudebimus, alterq; alteri tam diuinum munus gratulabimur. Felix: Exultabimus in salute tua. Clarius Paraphrastes: Exultabimus ob salutem, quam attulisti nobis. Vides quomodo opus nõ sit in hoc loco, ut aliqui interpretantur, sub illo salutarituo, Christum intelligere: quanquã nulla salus esse queat sine Christo. Quo quidem amabili hoc hemistichio expressè dicitur, cum canimus, In salute tua nobis concessa iucundabimur.

Et in nomine Dei nostri magnificabimur.

Felix: Erigemus uexillum. hoc est, triumphantium more, cum explicato uexillo, orabimus. Quid ni orabimus? cum in solo nomine Dei nostri magni sumus, qui antea pomiliij ueluti quidam eramus pessundati, uel à minutissimis quibusq; mundi rebus? Dicit non facillè potest, quam parui eramus, quam despecti, quam humiles, antequã Dei filius, Christus Iesus, nos exaltaret: hoc est, ipse prius omnium abiectissimus factus, uilissimusq; & ab omnibus cõtempus, adeo nostrã hanc extulit miserã, ut nihil non ageret, colluctans cum huius mundi principe, quò tandem illam sic in altum eueheret, ut ad dexterã Dei patris uictor collocaret. Pudeat iam Christianum in illis rebus immorari, quæ idcirco ab ipso spernendæ sunt, quia uiles, quia mortales, quia ipso inferiores sunt. Alta enim à nobis requirit Deus ac sublimia, postquam dii facti sumus per Christum. Num cœlestes effecti, ad terram iterum mordendam reuertemur? Vbi, oro, illa antiquorum patrum in contemplandis diuinis rebus celsitudo? ubi feruor fidei? ubi cœlestis patriæ feruida illa inquisitio? Heu cecidit robur è Sion. Suspicio enim aliquãdo, accuratius à nobis, quã molim à Iudæis, nostra in terris statuatur bona, ac inquirantur, simulac uideo nostrã hanc Ecclesiam nihil aliud iam esse, quã inextinguibilem terrenarũ rerum sitim & ambitionem apud quamplurimos, atq; illos quidem, qui altissimam uitæ professionem præ se ferunt.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas.

Quid in singulis recensendis immoror? Det tibi Dominus quantum desiderare potes, optatoq; euentu secundet. Impleat, ait Augustinus, non solum petitiones, quas in terra, sed etiam eas quas in cœlo facis, interpellans pro nobis.

Nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum.

Ecce, orantis qualis debet esse affectus & fides. Alioqui perplexè rogãs, quomodo similis non erit in alto nauiganti, absq; uelis ac clauo? Compertissimum iam esse debet, totius rei Christianæ summã, fidem esse, deq; diuina erga nos beneuolentiã certitudinem. Verba sunt igitur Prophetæ in spiritu cernentis, quã non uanæ futuræ essent Christi supplicationes. Quis unquam de sanctissimis illis uatibus hoc dubitauit? Verum id dictũ uelim, quò tandem excitemur ad concipiendam animo haudquaquam uacillantem de salute nostra certitudinem, ne in re tam certa cespitemus, aut dubij simus: periculosissimũ id quippe esset. Idcirco dubietas omnis, è qua oriri solet diffidentia, si sapimus, procul à corde amoueatur: ac certi de nostra salute (tantum in peccatis non perseueremus) etiam interposito, si fas est, iuramento, dicamus cum Propheta, Nunc cognoui, uel, ut reddidit Paraphrastes, nunc experientia didici, quòd seruauerit Dominus Christum suum. quo quidem seruato, è mundo omnis est sublata perditio, extincta mors, ac abolitum peccatum.

Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potentatibus salus dextera eius.

Hebræus sic: Respondebit illi de cœlis sanctitatis suæ, uirtute saluifica dextera suæ. Ex his enim Hebræorum uerbis uidetur is sensus esse: E penetralibus cœlorum sacrosanctis audiuit pater filij sui amantissimi preces, eiusq; uotis annuit,

A nuit, atq; illum uirtute eximia suæ potentia seruauit. Et uerè in potentatibus de-
 xtera Dei, salutem nostram per Christum factam esse non dubitamus, explora-
 tissimum nimirum habentes, quàm fragiles eramus, hostes uerò nostri fortissimi.
 Quòd si modò etiam in lapsus, & hos turpissimos, proni sumus, nostra est culpa,
 qui sic uolumus: non quòd per Christum, atq; eius mortem non sit addita imbe-
 cillitati nostræ, & uis, & robur. Hoc enim uno maxime inter cætera, lex gratiæ &
 spiritus, ab illa carnis antiqua & imperfecta, admodum dissentit, quòd si tum ho-
 mines peccare contigerat, qui eos ablueret non inueniebatur, cum omnes sub
 peccato conclusi essent, ut ait Apostolus. Modò uerò Christus in terris ueniens,
 hoc est, unus absq; peccato ad peccatores accedens, omnia eorum peccata sua fe-
 cit, secumq; tulit. Quare in alio psalmo conqueritur hoc modo: Longè à salute
 mea uerba delictorum meorum. O ingratos homines, ac ad cõsideranda diuina
 beneficia stupidos. Nostra enim ingratitude, nostra perfidia, nostra à Deo auer-
 sio fecit, quòd quæ erat per Christum leuissima effecta cum mundo pugna, & con-
 flictatio, nunc omnium grauissima sit facta, & intolerabilis. Idcirco continua, &
 illa quidem potentissima est opus tutela à Deo in acie tam forti ac saua, ubi ne
 horulæ quidem momento à periculosissima cum carne mundisq; illecebris cessa-
 tur lucta & bello. In cœlis porrò Deus habitare dicitur peculiari quodã modo,
 cum ubiq; sit, ex eo, quòd in illis, eius diuinitas & maiestas præclarior ostenditur.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus.

Duplici enim antithesi, & hac pulcherrima, utitur Vates: primò in hostes, qui
 in rebus, ut sunt currus, & equi, adeò caducis ac nihili, spem suam collocauerant,
 inuectus: deinde diuinam bonitatē in uendicandis suis à malis cõcelebrans, Hi
 enim, ait, in magnifico curru apparatu, equis uè ferocibus confisi sunt: nos uerò
 in nomine Domini Dei nostri inuocabimus, in clamabimusq; uti hi solent,
B qui in bello manus cum hostibus conferturi, sese mutuis clamoribus ad pugnam
 adhortantur: quod sanè aiunt ad reuocandos timidorum animos mirum in mo-
 dum ualere. Proinde Vatem hinc arbitror sumplisse similitudinē: & est perinde
 ac dicat: Alij, ut lubet, in insigni apparatu bellico, mutuis se clamoribus cohõ-
 rentur: nos autem nullo equitatu, nullis curribus, nullis uè copijs instructi, ue-
 rum in solo Dei nostri nomine cõfisi, pugnabimus, in clamabimusq; Dei solum-
 modo auxilio freti. Et quidem re ipsa Dauid, eundem ipsum animum Deo tan-
 tum modo fidentem in se fuisse, cum aliàs, tum maxime in pugna cum Philistis,
 præ se tulit. Nam cum esset cum eorum duce Golia conflicturus, illi, ut sacra re-
 fert historia, audacter dixit: Tu uenis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego
 autem uenio ad te in nomine Domini exercituum. Nonne tibi uidetur tunc Va-
 tes dixisse, quòd nunc dicit: scilicet, hi in curribus, & hi in equis: nos autem in no-
 mine Dei nostri inuocabimus. Turris fortissima, ait Solomon, est nomen Domi-
 ni: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur, hoc est, uictoria potietur. Quid ueremur
 an fortissimum omnium sit sanctum Dei nomen, cum legimus, quòd quicumq;
 inuocauerit nomen Domini saluus erit: Tantum uir solidæ iustitiæ studens, in
 propriæ uirtutis curru, aut operationum suarum audaciâ, ueluti equo effreni,
 haudquaquam spem ponat: sed in Dei misericordia suam omnem uincendi fa-
 cultatem positam esse certò sciat. Alioqui nostrorum ieiuniorum, orationumq;
 & elemosynarum numerum & turbam, hostibus in pugna spiritus obijcere, ho-
 minis est supra modum in Dei bonitatem ingrati, & digni sanè, qui ob superbiâ,
 in reprobam tradatur mentem, cadatq; in turpissimos errores, ut quotidie in hac
 Domini area fieri conspiciamus. Quare

Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus.

Ipsi, ait, uiribus illis suis, quibus tam impudenter fidere sese iactabant, desti-
 tuti, compeditiq; seu, ut reddit Felix, incuruati, depressi, factiq; aduersarijs in-
 feriores, ita à Deo, propria sua culpa, in sexcentos, & eo amplius, peccatorum la-
 queos traditi, ut effugere nequeant, occubere. Illi sic: nos autem surreximus,

M

c se, ut alia habet litera, insurreximus, in hostes uidelicet, & erecti sumus. Vides quàm longè ab inuicem absint, & hi qui sibi ob propriam excellentiã facillè ad blandiuntur: & illi qui cum nihil se esse fateantur, atque ex animo credant, à solo Deo pendere uolunt. Hi, inquam, sua culpa, in mentitã quandam fucatamq; sanctimoniam à Deo proiecti, facillè in quouis errata prolabuntur: illi, utpote qui in Deo semper sunt ac uiuunt, eo audacius in inuisibiles insurgunt hostes, quo Dei præsidio tenacius inhaerent. In se enim nihil aliud inesse intelligunt q̃ culpam, lapsum, peccatum, mortem: in Deo autem innocentiam, iustitiam, uirtutem, uitam, & omne bonum. Stat quidem semper erectus in Deo, qui nihil sibi reseruans, totum se, quicquid est, in diuinam reijcit misericordiam, cum ille interim alius mille uitiorum occultorum nodis obstrictus, illisq; obligatus, tanto foedius cadit, quanto obstinatius suos ignorat errores. Ceterum uult diuus Augustinus in hac nostra cum mundi acie & bello, illud superius dictũ de curribus & equis, de his intelligi mortalibus, qui à uolubilibus mundi huius trahuntur bonis, ac tument. Quocirca temporaliũ rerum cupiditatibus irretiti, facillè à uia iustitiæ prouunt. Nos uerò quibus per spiritum sanctum data est regni coelestis arrha & certitudo, à lapsibus actutũ surgimus, non tam quidem uiribus nostris, quæ planè nullæ sunt, quàm erecti ab alio: cuius sanè auxilio atq; ope, cum fortissimis humane naturæ hostibus congredi audemus.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

Modò Vates ad Deum se uertens, obsecrat, ut quemadmodũ in toto hoc psalmo oratum est, ita exaudiat, saluumq; faciat Christum suum, cuius quidem salus nostra est, uti sunt etiã illius gratiæ ac dona. Paraphrastes per futurũ legit, hoc modo: Dominus seruabit ipsum regem, & nos quoq; exaudiet, quotiescunq; implorauerimus auxilium illius. Verũ longè secus Hebræi: aiunt enim: Serua o Domine. Rex respondebit nobis in die qua clamabimus. Chaldæus quoq;: Verbum, ait, Dei redime nos, rex fortis accipe orationem nostram in die inuocationis nostræ. Quam quidem literam diuus etiam Hieronymus approbat. Sententia igitur tam uariè lectionis una erit hoc modo: Serua nos Domine, ferq; opem: nam si tu nos seruaueris, non frustra quidem ad regem nostrum, bonorumque omnium autorem, quotiescunq; insurrexerint aduersarij, clamabimus. Ipse enim proculdubio respondebit, uotisq; nostris benignissimè annuet. Res quippe nostræ malè se haberent, si à sceleribus nostris deterritis fugatisq; à præsentia iudicis, id unum quoq; fiducia in Christo solamen nobis deesset.

EFFVNDENTI SANGVINEM, PSALMVS

DAUID XXI.

Domine in uirtute tua letabitur rex, & super salutare tuum exultabit uehementer.

Depinicion est, quo coelesti Patri laudes, pro parta uictoria eius unigeniti, canit Ecclesia. Cum enim Ecclesiã dico, sanctos uiros intelligo, ne imaginariã nescio quam Ecclesiã formemus animo. Est igitur psalmus de Christo Ecclesiæ capite ac sponso, qui sua ut esset sponsa absq; macula & ruga, copiosissimè in cruce effudit cruorem: cuius sanè uim ac mysterium hoc facilius penetrabimus, quo strictiori nodo, tam felicissimo capiti membra arctius copulabimur coaptabimurq;. Alioqui euulsi artus à capite pereant necesse est: ac caput itidem absq; suis membris, cuius erit caput? Ideo cum capitis huius nostri uel laudes, uel gloria, uel labores etiam atq; ærumnæ, & ipsa mors tandem celebrantur, caueas oportet, ne te prorsus ab eo seiungas, etsi ipse à te, quantum est iactus lapidis diuelli uideatur. Et quidem cum & hic, & aliàs sæpenumero, regem ipsum nostrum CHRISTVM IESVM legis aut letari, aut mœrere, ne tu, nisi cum ipso læteris & mœreas, ad ipsum non pertines. Verũ altior hæc est ratio, quàm quæ à carnis uisero irretitis cõprehendi ualeat. Huius enim generis sensa ac mysteria,

A steria, quemadmodū à spiritu proficiscuntur, ita spiritualiter à spiritualibus tantummodo, ut inquit Paulus, dijudicantur. Vide, te obsecro, à quanto bono excluduntur hi, quibus res corporeæ magis quàm diuinæ sunt cordi. Vitam enim illam, haud uitam quidem esse existimo, sed miseriarū cumulum, ac mortem illorum potius, qui terræ solūm lucris, negotiationibusue, usuris, ac infinitis cupiditatibus inseruiunt. Num semper humi cubandum erit? Quid porrò de illorum uita censendum, qui cum in interiori cordis secreto innumeris sollicitudinū curarūue stimulis, tanquā uulturibus quibusdam perrodantur, Deo tamen, tantillo obseruantia, quod aiunt, regularis satisfacere opinantur? Vitā ne hæc est censenda? Quī uitam, oro, illam appellauero, quæ omnino à uera uita, quæ Deus est, eo longius abest, quo error ac peccatū, sub prætextu tranquilli cordis, periculosius obtegitur? O cæcam mortalium ignorantia. Ad tantam' ne animi hebetudinem? quid hebetudinē dico? ad tantam' ne malitiā peruentum est à nōnullis, ut sacramentorū, bonorūue morum ac rituum candore & puritate, ad cōcilios sibi honores ac dignitates, pro lenone abuti non reformident? Hi enim ut luter: ego ad alia uocatus, cū perfectissimo Vate cantabo Domino, dicamq;: Domine in uirtute tua lætabit rex. Rex noster Christus est: qui licet Deus, atq; propterea eiusdem naturæ idemq; Deus cum patre esset, uti homo tamen, utpote minor patre, ad superandas inimicorum oppressiones, rerumq; humanarū difficultates, ac, ut ipse uocat, contradictiones, & patris opem implorauit, & eius uirtutē sapissimè expertus est. In ea quidem parte, qua hominibus obtemperabat, uirtute diuina ac sapientia simul cum ætate robustus factus, res mirandas in terris operatus est. In ipsa hora, ait Lucas, exultauit in spiritu sancto. Qui quidem uirtutis, gratiarumq; liquor acrius, tum cœptus est à capite in artus atque adeo in barbam, barbam Aaron descendere. Tum inquam nobis, nostræq; imbecillitati additus est uigor, ac uirtus quædam plusquàm humana & mortalis, cum cœlorum ianua, prius seueritatis pessulo obfirmata, cœpta est per Dei misericordiā referari. Quidni igitur cū rege nostro, eodemq; ipso & amico & fratre, nō læter, ob uirtutem ei, ac mihi simul cum ipso cœlitus præstitā? Omnia enim Christi bona, omnes gratiæ, omnesq; uirtutes, meæ factæ sunt. Porrò salutare Dei in hoc loco, ut in plerisq; alijs scripturæ locis, salus est, ut aliàs annotauimus. Nec illud omittendū, quod Hebræi hunc uersum maiori legūt emphasi, quàm nos. Quare sic uertit Felix: In salute tua quàm exultabit uehementer: hoc est, inenarrabilis erit lætitia illa regis, cum se suosq; sentiet de improborū manibus ereptos, sui patris dono ac gratia. Eodem enim uerborum tropo in superiori quoq; psalmo est usus Vates. Lætabimur, inquit, in salutari tuo.

Desiderium cordis eius tribuisti ei.

Vide, te obsecro, psalmorum concinnitudinem. Antea enim in superiori psalmo dixerat filio Dauid, Tribuat tibi pater secundum cor tuum: modò uerò patri, Desideriū cordis eius tribuisti ei. Tunc, omne consilium tuum confirmet. modò, uoluntate labiorū eius non fraudasti eum. Ecce quomodo alternis, ueluti camœnis ac tibijs, sibi respondeāt psalmi, ac inter patrem & filium nostra firmata sit salus. Haud amplius igitur res in dubium est uertenda, simulatq; sole ipso clarius cernimus filium toto animo ac desiderio nostrā exoptasse salutem: patrem uerò filij uotis annuisse. Idcirco à Vate additur:

Et uoluntatē labiorum eius non fraudasti eum.

Quid hoc enim? id sanè. Quicquid te rogauit, nō illi negasti. Poterat ne pater filio illi præsertim, per quem uniuersa condiderat, quibusq; omnibus illum præfecerat, atq; omnium eorum iusserat esse solamen ac tutelam, quicquam negare? Quomodo, quæso, defraudatus est dicendus labijs, cum ipsemet rem asserat hoc modo? Pater, inquit, scio quod semper me audis. Quid tamen illud? Non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatē eius qui misit me. Asserunt patres in Christo Iesu duas fuisse uoluntates, quemadmodum duas naturas, diuinam scilicet

C atq; humanā. Hac enim pati & mori, utpote sensibus reluctante, recusabat. Vnde illud est: Transeat à me calix iste. Siquidē integros in Christo affectus humanos fuisse, præter peccatū, affirmant. Illa uerò quam unam cum Patre æternam habuit & morti & cæteris ærumnis, quas electorū causa sponte sua suscepit, uoluntariē sese subiecit: atq; propterea asseuerabat se nō uenisse ut suam faceret uoluntatem, eam nimirū, quam è uirgine nascens, secum traxit, humanā scilicet, sed uoluntatem eius qui se miserat, nempe æternā, atq; unam cum patre. Verū unde hoc ei? Vnde tam largus gratiarum riuus, seu potius flumen & mare?

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.

Hoc est, ea uidetur ratio esse, quòd amplissimis eum muneribus ac beneficijs anteuertisti, præoccupastiq; suauissimis benedictionib. atq; liquorum omnium dulcissimis, cum interim alij primorum parentum maledictionibus amarissimis præueniantur. In dolore, ait, paries: maledictaq; terra in germine suo. Quantis uerò præuentus fuerit filius Dei cœlitus donis, anteq; in hanc pugnam cum mundo ac morte descenderet, testantur passim prophetarū uaticinia, sed illud in primis, quo eum implendum prædicit Esaias, spiritu sapientiæ & intellectus, spiritu consilij & fortitudinis, spiritu scientiæ & pietatis, & spiritu tandē timoris Domini. Quam quidem munerum exundantiam Ioannes Baptista oculis penè corporeis intuens clamabat, quòd de plenitudine eius nos omnes accipimus. Oceanus enim quidam est Christus, è quo gratiarum omnium ac uirtutum amnes & riuus effluunt. Quare non immeritò selah hîc interponitur, quò paululum è sensibus exeuntes, ea quæ dicta sunt, quæ ué dicent, spiritu colligamus. Nec mirum profectò si, ut in principio psalmi uidimus, rex noster Christus in Patris uirtute lætatus est: siquidem suauissimis præuentus benedictionibus, quæ poterat non ardere, atq; ea uelle quæ Pater eum uelle, mundi q; in theatro exequi iussit, ac uoluit. At uide mortaliū quorundam iudicium, quibus adhuc est persuasum, posse hominem ex sese, animi uirtutes ad fidei normam corrigere absq; ulla alia cœlitus electione, cum tamen legant ipsum Christū idcirco omnifaria illa spiritus dona præ se tulisse, quoniā illum pater in benedictionibus dulcedinis longè antè præuenerat, illum ornans, aptansq; ueluti uas quoddam preciosum, in quo omnis plenitudo diuinitatis, etiam corporaliter, ut inquit Paulus, habitaret. Electus enim es, si nescis, ante mundi constitutionem, ut essēs sanctus, ut idem ait, & immaculatus. Non uos, inquit, me elegistis, sed ego uos elegi. Elegit ergo nos Deus, ac ab æterno donis suis dulcissimis anteuertit, ut simus filij eius, ea nobis prouidens quæ ad salutem attinent, nosq; iustificans, ac demum glorificans. An uerò nos sua sponte eligat, arbitrariōq; suo iudicio ac proposito ad se trahat: uel quòd prænoscat nos per fidem suos fore, propterea eligat, iustificet, saluet, non est meæ infantia id posse exprimere. Quod si tamen possem, ut fuit unicuiq; est ingenium, non auderem tamen meum inter tam nobiles pugiles interponere iudicium, hîce præsertim temporibus, in quibus utrius faueas opinioni suspectus haberis. Satis enim mihi factum arbitror, si illi sententiæ tacitè subscribā, quam uerissimam maximè esse iudicem. Nam limacem suo se nutrientē succo, quis unquam reprehendit? Hoc solum interim apertè effari liceat cum Propheta, filium Dei in terris, ab omni parte idcirco perfectissimā uixisse uitam, quia à cœlesti Patre gratiarum cumulo fuit præuentus.

Posuisti in capite eius coronam de lapidē precioso.

Vel, ut ex Hebræo diuus legit Hieronymus, coronā de obryzo: de quo auro nōnulla in psalmo decimonono sunt dicta. et est perinde atq; si dicat: Fecisti eum regem, data illi potestate uniuersali in cœlo & in terra. Corona enim præcipuum est regis insigne ac decus, quo honor qui tantæ debetur maiestati, exprimit. Corona aurea, ait spiritus in alio loco, super caput eius, expressa signo sanctitatis, gloriæ, honoris, & opus fortitudinis. Hæ sunt sane dotes, quibus ornatū esse regem conuenit, & quæ in obryzo, auro uidelicet puro summèq; defæcato, mysticè cer-

A cè cernuntur. Suo enim more Propheta spiritualia, carnali uocabulo delinuat: quod quidem frequenter inculco, ut ingenio tardiores in re spirituali, corporea imaginari dediscant. Summa igitur erit, ut Dei filium intelligas à Patre regia potestate donatum: quod sanè eximium fuit donum ac beneficiū, inter alia innumera, quibus præ cōsortibus suis ornatus fuit, cuiusq; gloriam uidimus, ait Ioannes, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ & ueritatis: ut interim essentialia illud, ut uocant, præmiū, in hoc loco minimè cōuenire dicam. Solent enim id bonum incomprehensibile, ueluti ceram in omnem formam inflectere. Porro umbra huiusce spiritualis regni fuit celebris illa Rabbath urbis expugnatio, quam cum cepisset Dauid, tulit, ut sacra refert historia, diadema Aichol regis de capite eius, pondo auri talentum, habens gemmas preciosas, & impositum est super caput Dauid. Iam tum primū quidem expressius quàm in antiquioribus figuris, cœpta sunt iura omnia regnorum Christo subijci.

Vitam petijt à te, & tribuisti ei: longitudinem dierum in seculum seculi.

Petijt enim nō semel Christus à Patre, & sibi & suis uitam immortalem, quam se tamen habiturū certò nouerat. Vnde illud in primis est: Pater clarifica me ea claritate quam habui antequā mundus fieret. hoc est, da mihi pater immortalitatem. Opus ne est morte & emoriar. Tantum enim abest, ut diutius à morte occuper, ut etiam uix triduo completo, rediuius è tumulo atq; immortalis egrediar. Scio equidem quod non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Cernis ne hīc quomodo nobis facta sit uita, & illius quidem quæ in æternum protendatur, promissio per Christū? Non tantum enim sibi Christus, tum uitæ mortalis donum, tum cæteras quæ ad bene perfectèq; uiuendum in hoc mundo faciunt, doctes à Patre postulauit, quantum nobis, qui quæcunq; bona habemus, ab ipso nos habere credimus. Alioqui ablato à mundo Christo, quid boni expectandū esset, cum ipse sit omne bonum? Vitam igitur à te, ô pater, petijt: tu uerò quod petijt, dedisti, nempe longitudinē dierum in æternū. Non solūm, inquit, dedisti ei uitā, sed uitam longam, æternā, immutabilem. hoc enim significat, in seculum seculi.

Magna est gloria eius in salutari tuo.

Maximo cum stupore animi hæc nō omni hominum colluuiōi cognita, sunt consideranda. Vis enim diuina huiusmodi excellentiæ est, ut eum statim cui benignè affuerit, uerendum omnibus reddat. Hanc olim expertus Iudæorū populus, cæteris nationibus (ut interim omittam maiestatem, honorem, dignitatem, & qua maxime exteris populis summæ erant uenerationi, cultus politiem) maximo erat terrori. Ita nunc contrā, nil in toto orbe terrarum abiectius, nil uilius, nil magis detestabile inuenitur, quàm istuc uulgus Iudeorum suis sceleribus à fauore illo antiquo Dei destitutū. Quid porrò de Ecclesiæ primordijs dicendum? Bone Deus, quis uitæ modus? quæ reuerentiæ? quanta maiestas, uel ipsis inferorum manib. formidabilis? desiere penè funditus cuncta hæc, atq; horū loco succreuit iam ea uitiorū labes, cuius maculis infecta, omnibus ferme inuisa facta est ac despicibilis. Olim enim pro miraculo uulgo habebat, si in publicis locis aut sacerdos aut monachus uidebatur: ex qua quidem uitæ modestia, maximam sibi in populis conciliabant gratiam & reuerentiam. Nunc uerò dilaxato, planeq; amisso rigore illo antiquo morum ac seueritate, amissa est & in populis prisca illa in religiosos uiros obseruatiā. Quam magna igitur, quam immensa ei data est gloria ob salutem illi abs te præstitam. Num magna illa non fuit gloria, cum datum est illi nomen quod est super omne nomen? Quid illud, quod audito I E S U nomine, coelestia, terrena, inferna quoq; ac cuncta ab initio cōdita, flexis genib. summam etiā nū testantur reuerentiā? Quod pectus igitur tam ferum? quæ mens adeò inhumana est, quæ suum audiens regem ac Dominū, tanto honore & gloria coelitus ornatū, non timore ac reuerentia afficiatur, trepidetq; uenerando quodam metu atq; ecstasi? Cæterū quid gloriosius? quid honoratius ciui alicui esse potest, quàm in periculo aliquo immenso constitutū, manu ipsa princi-

c pis aut regis eximi: Verum nō solum hoc dono affectus est Dei filius, sed alia insuper addita est gloria ac decor, cum eum tecum, ô Pater, in cœlestibus consedere fecisti, ut sicut omnes honorificant Patrem, ita & filium honorificent.

Quoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi.

In, tam Græcis quàm Hebræis uacat. Quare uerior ea uidetur litera, quam ponunt Hebræorū doctiores, quæ sic reddi potest: Quoniam pones eum benedictiones in æternum. Non solum enim Christus amplissimas in se habet benedictiones, sed est benedictiones ipsæ: ut modò, si non aliàs animū aduertisti, Christum id semen esse intelligas, in quo gentes omnes, ut sacra refert historia, benedicendę forent. Iam quidem relecto umbrarū uelo, scimus Christū esse omnium benedictionem ac pacem. & est sensus: Quid innumera eius dona enumerare coner: In summa dico: Tu pater ab æterno decreuisti, ut non solū beneficijs ille tuis ac donis auctus ornatusq; & esset & diceretur, sed illud etiam addo, quòd ipse idem rectius tua dona ac beneficia appellari queat ac debeat, quàm illorum, licet amplissimorū, particeps: adeò in illum uoluisti thesauros omnes tuos sapientiæ reconditos effundi, Nam, ut cætera omittam,

Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Hæc tandem totius felicitatis summa est, Dei aspectu frui. Sunt enim qui in theatro aut arena sese fortissimè exercent, atq; inde palmam frequentissimè referunt: his tamen labor omnis, & ut aiunt, oleum & impensa deperit, si excursu stadio, prostratoq; aduersario à regis uultu ac præsentia longè propellantur. Quid si regio aspectu, ueluti uictores solent, dignarentur? gauderent planè admodum. Sed omnem lætitiã superat, si eos rex uultu hilari & gratulabundo conspicit, uocat, illisq; applaudit & gratulatur. Sic Vates quò particularem quendam patris fauorem erga filium suum dilectū ostenderet, facit illum ex aspectu paterno hilari & aperto affatim lætari: & est perinde ac dicat: Aspicias eum cum gaudio. Vnde illud etiam est quo filius alloquitur patrem: Adimplebis me, ait, lætitia cum uultu tuo. Alioqui quid mihi principis afferre potest gaudij aspectus, aut truculentus, aut uulgaris? Facies enim principis in aliquem aperta & hilaris, aut conceptæ animo beneuolentiæ indicium est, aut futuri beneficij: quemadmodū maleuolentiæ uenturijq; exitij signum est, toruus uultus, minax & obscurus. Quare qui prudentiores sunt curiales, uiso semel atq; iterū principis uultu in se turbato, solent cedere, nec suo periculo prætolari, quò tandem illud erumpat tonitruum atq; iræ præludiū. Solent enim humaniores principes huiusmodi uti artificio erga illos quos amāt, sed tamen in aliquo grauiori delicto deprehensos, ne uel inuiti in rem alioqui charam sæuire cogantur. Difficilis quidem res est, principem iustum, iustitiæ etiam cum suorum interdum exitio non parère.

Quoniam rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi non commouebitur.

Cernis quomodo passim Propheta filiū Dei regem appellat: Diuino hoc quidem consilio agitur, quò tandem perdiscamus, cui regij potissimū seruire debeamus. Iam causam omnem quam ob rem tantam felicitatem Christo contigisse cecinit Vates, in spem reijcit, & dicit, suprâ memorata omnia Dei bona illi obuenisse, quoniã sperauit in Domino, ac totā in eius bonitate & misericordia suam collocauit salutē. quare non cōmouebitur, ait, non nutabit, nō deficiet: misericordia, inquit, facit ut persistat. Ecquis iam, obsecro, est, qui despondere animū uelit ac queat, postquā cernit totam Christi beatitudinem à spe misericordiæq; Patris emanasse? Verum admonenda est carnaliū hominum ignauia, ne, cum audiunt innocentissimū Dei filium fleuisse, doluisse, sperasse, timuisse, misericordiãq; implorasse, id sibi ob propria contigisse peccata opinentur. Absurda sanè hæc esset opinio, ac prorsus detestanda. Quid igitur? Nobis fleuit Dominus Iesus, nobis doluit, nobis timuit, nobis sperauit, nobis misericordiam implorauit, impetrauitq;: licet uerè fleuerit, uerè doluerit, uerè sperauerit, uerè timuerit, ac uerè misericordiam impetrauerit, Per omnia enim debuit fratribus assimilari, ut inquit Paulus.

A Paulus. Non commouebitur.) Diuus Hieronymus uertit, non decipies. Et certe ille qui sperat in Domino, decipi haudquaquam potest: nam, ut idem asserit, spes non confundit. Sit aliquis quantumuis scelestus, ac à uia iustitiæ extorris, & impius, num eum ipsum deperisse omnino dicam, cui speranti ueniã pollicitus est Deus? tantum à peccandi consuetudine sese uiriliter eximat, nec ultra adijciat iniquitatẽ addere iniquitati. Atqui illud admonuisse utile erit, spem illã scilicet tantummodo ueram esse, si eo modo, quo Dei filius sperauit, sperauerit aliquis: hoc est, in misericordia altissimi: uel, ut legit interpres Hebræus, in bonitate altissimi, non in actionibus proprijs, ac orationum numero, & multitudine. Errant enim admodum nonnulli, qui plusquam par est, suæ illi obstinatæ, in offerendo quotidie altaris sacrificio, aut exequenda corporea aliqua opera, in qua pietas inesse arbitrat, consuetudini tribuunt, absque uera in Deo fiducia, ac fide. Sperandum enim est, quia bonus Dominus, non quia nos boni. Sanctæ quidẽ consuetudines in Dei ecclesia, atque ordo & modus supplicandi Deo, non utiles solũ, sed etiam necessariae sunt, ac seruandæ: uerum hac lege, & instituto, ut noster omnis amor & gloria longè absit, sed Dei tantummodo in illis, & nomen, & gloria, requiratur: ex quo quidẽ proposito, & consilio, illud necessariò oritur, quod homo in se nihil sperare audeat, in Deo autẽ quamplurimum. Et si enim de meritis disputandum erit, non ad suas sanctitatis operationes, tanquam ad promptuariũ quoddam mercium recurrit, omnibus diuulgans, quot horas nocte una uigilauerit, quot Missas in tota uita sua celebrauerit, quot lachrymas, quot uerba, quot uisiones quoque & afflatus spirituales perpeßus fuerit: sed diuinam bonitatem potius, Christi que cruorem, ac mortem, summa cum reuerentiã & timore, commemorat.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

Vide quomodo inualidi atque imbelles fiant hostes alioqui truces ac feri, contra eos qui totam spem suam in Domino ponunt. Vide insuper cui rei hostium debellationem adscribi oporteat. an nostræ iustitiæ, quæso: an studijs: an conatibus: an potius quia Dominus debellauit? Non est enim quod tu te ames, aut tibi applaudas, si carnis petulantiam, mundanarumque rerum appetentiã, in te extinctam senseris. Id nempe totum haud tu, sed Dei uirtus perfecit. Inuenit sanè, profusque hostes tuos prostrigauit Dei manus, ac bonitas. uel, ut alia est litera: Suffecit manus Domini inimicis tuis: id est, quamlibet innumeris sint, atque illorum sæuitiæ ac fortitudini impar existas, una uel sola Dei manus ac uirtus, ad eos prosternendos potis est. Dextera tua, inquam, ô Deus, inueniat, assequaturue: comprehendat insuper, inuoluatque poenis & cruciatibus illos, qui te, tuosque tecum odio persequuntur. Infelix planè, omniumque miserrima eorum sors est, qui cum te insectentur, tu eos contra apprehendas, atque adeò occupes, ut nullus effugiendi locus extet reliquus. Felix sic legit hunc uersum: Inueniat manus tua omnes inimicos tuos. Num porro id satis? minimè quidem. Nam

Pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui.

O horrendum mortaliũ quorundam exitium. Quando, inquit, eos cœperis secundum multitudinem impietatum eorum exagitare corrigereque, ac eorum acta, irato uultu, examinare, pones illos tanquam furnum accensum. Et quidem hoc olim genus uindictæ, per Esaiam Deus Iudæis comminatus est, dicens: Erit fortitudo uestra ut fauilla stuppæ, & succendetur utrunque, & non erit qui extinguat. Felix sic uertit: In tempore iræ tuæ. Aiunt enim Hebræis eandem dictionem, & iram, & uultum significare. Exempli causa. In psalmo alio legimus: Vultus autem Domini super facientes mala, habent Hebræi, Phene autem Domini. Rursum, ut hinc legitur,

Dominus in ira sua conturbauit eos, & deuorauit eos ignis.

In Hebræo, Phene autem Domini. Quare utraque dictione usus est indifferenter noster interpres. An uerò atrocior queat esse in anima, inflammatioque gehenna atque æstus, quam Deum in se iratum experiri, atque à clementissimo trucu-

C lenter aspici, clarior res est, quàm ut à me exprimi debeat. Aetnae quidē, Vésui, Phlegethontisq; ipsius ignes, mortuas fauillas, aut cineres dices, si ad aëstū edacissimū pectoris illius, qui à facie Dei, tanquā alter Cain, profugus, sentit se à diuino fauore, ob sua scelera, destitutū, atq; ob id ad aeternā mortē destinatū, compares. Faxit Deus ut hæc ignores. Etenim quæ experientia didicimus, facile non nescimus. Porro in fœdis amoribus, nōne dicimus amantes ardere? Quid auros? nōne illos habendi cupiditate? superbos fastu? iratos excandescencia? inuidos odio? ambitiosos inquietudine peruri cernimus? Hic clibanus est, hic ignis, hæc fornax, hic caminus ille igneus, quem secum gerunt hi, qui se hostes Dei, turpissima uitæ consuetudine profitentur, quiq; à diuinis iussionibus abhorrentes, totos se in corporearū rerum amoribus immergunt. Effectus uerò, atq; ardoris huiuscemodi, terminus is erit, quod sequitur: Dominus, ait, in ira sua conturbabit eos: seu, ut legit Felix, opprimet, ac tandē sempiternus illos deuorabit ignis. Solet enim scriptura, pœnam atrociorē diuinitus illatam, ignis conflagrationibus significare: quanquam de aeternis inferorū incendijs è uero igne ad sceleratorum tormenta erumpentibus, non sit ambigendū. Dominus omnipotens, ait sanctissima illa mulier, dabit ignem, & uermem in carnem eorum, ut urantur & sentiant: hoc est, in igne ut uiuant in aeternum. Interim autem

Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filijs hominum.

Impios enim superius iri perditum affirmauit, modò uerò etiam eorum posteritatem tollendam esse prædicit. Fructus quidem ac semen, hoc in loco filij sunt, nepotes, & reliqua posteritas, quam è cæterorum hominum conuentu exterminandam fore uaticinatur, ut de Iudæis (omitto prudens integras recensere familias, etiam nostra ætate, parentum impietate funditus extinctas) uidere est, qui per incertas sedes perpetuò errantes, cæteris nationibus sunt abominationi, essent uel etiam beluis ipsis, ni quorundam Christianorum uitio, nulla habita fidei ratione, & amarentur, & in nobilioribus ciuitatum uicis collocarentur, fouerentur, ac ad conuictum quoq; familiarem, cum uxoribus proprijs, innuptisq; puellis, admitterentur: quasi miserrimi decoctores, unde damna instarent, non habeant, nisi à sceleratissimis Iudeorum contractibus, usuris, uersurisq; adiuti, blandè in omnium rerum suarum interitum properent. Tantum non fiunt publica connubia: cætera uerò, uel quæ scribere erubesco, indifferentia. A filijs hominum.) Hebræa est phrasis, pro, ab hominibus. Huiusmodi enim uerborum congerie, & circunlocutione, diuinæ uindictæ seueritatem in improbos exprimere uoluit. Cæterum, ut de interioribus quoq; qui ab animo procedunt, fructibus, ac filijs, non nihil dicamus: quicquid agunt uiri athei, quicquid cogitant, quicquid docent, quicquid moliuntur, diu stare non potest: sed adeo confunditur atque impeditur, ut nihil prorsus, quantumuis accuratè res suas ordinent, efficiant. Quid boni, diuq; manentis à tam corrupta radice emanare poterit? Hoc sanè modo habiti Dei hostes sunt,

Quoniam declinauerunt in te mala.

Felix sic: Quoniam proiecerunt super te malū. Non solū enim, inquit, malo te affecerunt impij illi, quando astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersum te, sed more uasis à fundo prouoluti, quicquid ueneni in corde iam antea conceperant, id demū totum in tuam perniciē effuderunt. Verū

Cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

Hebræi: Cogitauerunt fraudem, & non potuerunt. In alio psalmo: Meditati sunt inania. Omnē quippe lapidē, & fraudis, & doli, uoluerunt Iudæi, quò Christum perderent: sed frustra. Nam illud sanè maius fuisset, quàm solem radijs, aut aquis oceanum exhaustisse. Est ne in naturis rerum quicquam amentius, quàm uelle uitam mori? Conati sunt igitur impossibilia, & ea quidem magno studio, ui, atque arte. Verū in medio ipso malitiæ conatu desiere. Alta enim nimium, & supra uires, animo conceperunt: sed, ut ait Felix, non potuerunt, perficere scilicet.

A scilicet. Eorum quidem consilia eò spectauerunt, ut prorsus interiret filius Dei, hoc est, fons uitæ, rerum opifex, Deus ipse. Interijt tamen secundum tempus, ut inquit Paulus: uerum postea, debellata morte, reuixit immortalis. Cōsiderasne quā sæpe frustra improbi, malicij ciues, in optimos quosque, & plerunq; de sua republica bene meritos, insaniant? Quod si tamen occulta Dei prouidentia, & iudicio, uel usq; ad bonorum suorum depopulationem, exilium, carcerem quoque, ac mortem affligi sinuntur, eò tamen remeant, unde amore ac desiderio, nunquam semoti discesserant: ad caput scilicet suum Christum remigrant: quos ideo in terris ab improbis sic malè haberi uoluit, ne se aliter, quā ipsemet egit, æternam requiē adepturos sperarent. Crux enim & afflictio, uia est, qua ad Christum pergimus. Quare longè hi absunt à scopo, qui uiam sibi salutis aliter parant. Cum equidem uideo hominem aduersis, quantum potest, reluctantem, in illisq; desilentem, murmurantem, ac penè diuinis permissionibus resistentē, eum ipsum tanquā in æternam mortem properantē comitor lachrymis, si resuffragari nequeo. Non eo se modo habuit fortissimū illud pectus I O A N. Lodouici Gonzagæ nobilissimij patritij Mantuani, qui audita morte duorum filiorum suorum, iuuenum quidem optimæ indolis & expectationis, qui in octo dierum spatio, alter Mantuæ, alter uerò Venetijs, uiuere desierunt, ne summū quidem mutauit uultum, non defleuit, non questus est, non inculcauit cœlū, ut pleriq; mortaliū solent, etiam in minoribus infortunijs: sed in Deo fixus, nihil prius curauit, quā ut Christo Iesu, quem sibi in omnibus unicum elegit solamen & perfugium, gratias illas redderet, quas alij ob thesaurū aliquem inuentum preciosissimum redderent. Quid mihi, inquit, iucundius in terris esse potest, q̄ res mihi charissimas, illi, quem supra omnia & colo & amo, obtulisse? O uocem diuinam, atq; à pectore cœlesti conflagrante incendio perumpentē. Occumbāt & cæteri, ait, filij, occumbat uxor, occumbat tota deniq; familia absq; ulla pōsteritatis spe, modò

B meus mecum sit Christus, & mihi opituletur, ne hilum quidē facio. Atrociora enim, inquit, pro me passus est Christus. Porrò cui alteri, nisi Deo, genui filios? quis illos mihi concessit? nōne Deus? Insaniam quidē, nisi libenter illi reddam depositum, qui semper in me tam beneficus fuit. Sed ad psalmū reuertamur: pene enim, dum nobilissimum meæ patriæ, diuinumq; id donum, & exemplar fortitudinis, ac in Christū amoris, gratulor, & latenti quodam modo proponere satago, nimium digressus sum: si tamen in laudando uiro illo, qui laudes omnes exuperat, nimietas inueniri potest.

Quoniam pones eos dorsum, in reliquijs tuis preparabis uultum eorum.

Hic uersus uariè legitur. Felix sic: Quoniam sepones eos, cum neruis tuis diriges in uultus eorum. Alius interpres: Quoniam pones eos partem, in neruis tuis diriges contra facies eorum. Diuus uerò Hieronymus: Quoniam pones eos humerum, funes tuos firmabis contra facies eorum. Quæ quidem lectionis uarietas, ne sua asperitate suauissimum Vatis sensum offendat, emollienda erit. Et primum, quod ad uulgarem æditionē attinet, sic quidā interpretantur: Pones eos dorsum, hoc est, in fugā eos conuertes. & est idem cum illo noni psalmi uersu: Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Dorsum ponere, ait Eutym. is dicitur, qui fugit, ac terga dat. nihil enim aliud corporis eius uideri potest, quā tergum. Hæc Eutymius. Quo quidē locutionis tropo & periphrafi, quoddā fugę genus ignominiosius exprimi uoluit, quā si dixisset, fugerunt. & hæc in hoc mundo quidem. Postea uerò quā ab humanis discesserint, quid eos maneat, aperit: In reliquijs tuis, ait, preparabis uultum illorum. & est sensus: Interim enim quod in fugam uersi, in præceps feruntur, facies illos uidere, quod nunc uidere recusant, inter damnatos, qui sunt reliquiæ tuæ: hoc est, quos, propter illorum in peccatis obstinationē, reliquisti, prorsusq; abs te proiecisti. Tunc enim uidebunt reliquiæ illæ miserrimæ in quem transfixerunt. Modò quippe præparatos non habent uultus, atq; oculos, sed cæci omnino sunt. Res quidem hæc mihi digna uidetur, quæ lachrymarum amne, atq; eo sanè capaciori, quā sit Rhodanus, Tyberis,

c aut latè exundans Padus, consideret: quòd homo ad Dei imaginè formatus, in tantam mentis caliginem prouat, ut à lumine radijsq; solis, sua se sponte subtrahens, nihil antiquius in uita se habere profiteatur, q̄ perfractio diuini timoris freno, in perpetuis tenebris uiuere (si huiusmodi tamè hominū uita appellanda est, & non magis miseria, ac mortis umbra) terga dare legi ac dorsum, non faciē mentis, quæ sola est capax iustitiæ, quæ per fidem est Iesu Christi, contra ueritatē atq; ipsum Deum, uertere. Iam illud quod reddit Felix, considerandū. Quoniam, inquit, sepones eos: hoc est, ab alijs, à tuis electis: ab illis, qui ab æterno in libro sunt scripti uitæ, separabis. Heu infelicem separationē. Et separabunt, inquit, bonos à malis: hos quidem, ut regnum felicibus animis ab æterno paratum, accipiant: illos, ut perpetuā miseriam, inconsolabilem uel dolorem subeant. Interim uerò eos tanquam scopum sagittis tuis assiduè petes. quod sic reddunt Hebræi: Cum neruis tuis diriges in uultus eorum: hoc est, sagittabis in eos. ut sit sensus: Fugient profectò, sed non effugient, à tergo habentes persecutorē, ante oculos autem sagittantē in illorum faciem. Huic item sensui conuenit quoq; litera, quæ uertit: Pones eos partē: hoc est, pones eos in unam partē, ceu signū & scopum, in quem iaciantur uulgo iacula, & sagittæ. Sed & diui Hieronymi litera quadrat, utpote ex Hebræo desumpta. Ille funes, hi neruos. Ille humerū, hi dorsum, interpretati sunt: eundem tamen omnes præ se ferunt sensum: qui sanè is erit, quo nos instruat animo perpendere, ad quantā salutis desperationē deueniant Dei hostes, qui eò ignominia corruant, ut diuina manu destituti, signum, aut scopus, in quem turbæ iaculentur ex arcu spicula, à spiritu appellentur. Habent enim hunc exitum tandem improbi homines, ut in illos, & supera, & inferna, & quicquid uspiam in orbe uniuerso conditum est, conspirent: licet ipsi, propter obduratam in peccatis mentem, non sentiant. Hi sic. Tu uerò Domine,

Exaltare in uirtute tua: cantabimus & psallemus uirtutes tuas.

D Accensus enim Vates admodū ex consideratione salutis amplissimæ, Christo, ac cum Christo nobis præstitæ, more suo, cum gratiarum actione, cantu, & triumphali, ut sic dicam, ouatione, psalmum terminat, oratq; ut nota fiat mundo potestas eius æterna. Sensus porrò uersus huius à Paraphraste expressius redditur, quàm ut à me aliquid addi debeat. Ostende, inquit, Domine, quantus sis, & uiribus quantum ualeas: ut occasionē habeamus cantandi, & psalmis celebrandi omnipotentia tuam. Et sic cum sanctissimo uirtutis nomine, quemadmodum hanc incœpit odam dicens, Domine, in uirtute tua lætabitur rex: eam claudit, ac terminat, canens eo modo quem diximus.

PSALMVS DAVID VINCENTI SVPER

ceruam matutinam, siue auroræ. XXII.

EV S Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?

In hoc psalmo omnia pathetica sunt. Verùm antequàm odam decantemus, præludio prius ludendum erit. Præludia uerò in psalmis sunt ipsi tituli, qui plerunq; difficiliore sunt interpretatu, quàm ipsi psalmi. Nec adhuc ex doctioribus aliquem uidi, qui cum est de titulis tractandum, non magnopere desudet, se torqueat, ac tandem fateatur, se uocum amphibologijs uictum, nihilq; nisi per tenuissimas coniecturas, se posse intelligere, melius dicere, diuinare. Secus indocti, qui adeò impudenter omnia sua uulgo exponunt, ac si è cœlo ipso supremo delapsa, ea sola mirari, amplectiq; debeat. Quæ sanè res tantam in Ecclesia Dei peperit confusionem ac dubietatē, ut plerunq; satius esset simpliciores Senecæ tragœdias legere, aut Aesopi fabulas, quàm eorū scripta. Ex Hebræis enim interpretibus uolunt aliqui dictionē, quæ uisce tituli huic præfertur psalmo, instrumentū musicum esse, in quo psalmū hunc David iusserat decantari. Alij item aliud. Sed celebrior ea uisa est sententia, qua dicunt, ceruā matutinam, siue auroræ, significari: quæ mihi quoq; non parum arridet. At illa magis, qua affirmant nonnulli, stellam illam, quæ solem mane præcedit (hanc

Græ

A Græci phosphoron uocant) adumbrari. Nam cum nulli dubiū esse debeat, hunc psalmū totum de Christo intelligi oportere, cum ex ipsa odæ serie, tum ex Euangelistarum, ac Pauli testimonio, nescio an alius germanior Deiꝫ filio cōuenientior, titulo adscribi queat sensus, q̄ ipsum illud sydus matutinum nuncupare, utpote qui nobis per carnem suam purissimam, omnem attulit cognitionē solis illius, qui illuminat omnem hominem uenientē in hunc mundum: quemadmodū illud est ueluti præco quidā istius solis, quem oculis corporeis cernimus. Et quidem si filius Dei, filius hominis fieri recusasset, omnis prorsus uera de Deo cognitio à mortalium intellectu expuncta esset. Conuenit & ille ceruæ matutinæ. Familiare enim est epitheton Dei filio, qui se damulæ, aut ceruorū hinnulo libenter assimilat. Et uerè Christus cerua matutina tum fuit (quando summo mane, ut refert Matthæus, consiliū inierunt sacerdotes, & seniores populi aduersus Iesum) agitata à canibus: quæ post crudeles morsus, post uulnera, post cursum illum miserandum ab uno ad alterum iudicem, excelsam tandem petijt crucem. Et super excelsa, inquit, statuit me. Verum quo quo modo intelligatur titulus, hanc psalmi summam esse affirmant, filium scilicet Dei se in cruce derelictū à patre expositulantem. Nec mihi nunc altius repetenda res est, quò probem ipsum Dei filiū uerè, ut ait Esaias, languores nostros tulisse. Fidelibus enim, nō infidelibus, hunc meum laborem probari cupio. Id sanè quidē mihi semper firmissima persuasum fuit fide, quòd quemadmodū Christus semper fuit, ut nunc quoq; est, supra quàm dici potest, humani generis amantissimus; ita pro ipso redimendo, quippe qui peccata omnium in proprio corpore luere, eorumq; reus, ac pro bonis omnibus qui non eramus soluendo, præ & fideiussor esse statuerat, ueros, atque eosdem ipsos atrociores, quàm qui ab humano intellectu comprehendī ualeant, dolores subiit: hincq; tanquā unus ex nobis, quid unum aio: tanquā ille, qui totius mundi scelera in se transferens, scelus quodammodo ipsum, peccatū, ac maledictum, ut inquit Paulus, effectus est, clamat quanto potest animæ affectu, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Duplicata enim dictio, Deus Deus, commiserationis est plena, dolorisq; intentionem ostendit. Iam illud in primis non o mittendum, quòd Respice in me, non inuenitur in Hebræo: sed simpliciter est, ut refert Euangelista, Eli eli lamaasabatani: hoc est, ut idem diuinus interpretatur scriba, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Queritur Dei filius, qui fieri potest, ut pater ille, qui etiam hostibus proprijs parcere, atq; illis opitulari solet, se tamen filiū obsequentissimū extremo in dolore & periculo constitutum deserat? & est, ac si diceret: Quare me innocentissimū in manibus impiorum deseruisti? Cur me perinde quasi ad te non pertineā habes? Dicent sanè improbi, te prorsus auertisse faciem tuam à puero tuo, de quo tamen toties affirmasti dicens: Hic est filius meus dilectus. Siccine dilecti filij à patribus deseruntur? Respice, te quæso, in me. Nam

Longè à salute mea uerba delictorum meorum.

Quàm uerum illud fuit, quòd olim de Christo uaticinatus est Esaias: Nos putauimus, inquit, eum quasi leprosum & percussum à Deo, & humiliatum. Tantum non dixit Vates, destitutum & derelictum. Vide argumētum filij Dei, quo causam suam tutari nititur apud patrem. Reatus, inquit, peccatorū meorum procul sunt à salute mea: hoc est, nulli mihi impedimento esse debent, quin salutem obtineam, quia nulli: mors autem pœna est peccati: cur igitur morior, cum non peccauerim? Serio enim, non fictè, Christus propter se peccatorum omnium fordes attraxit: alioqui mori non poterat, cum mors peccatū, ueluti umbra corpus, sequatur. Alij hunc uersum hoc modò interpretantur. Verba, hoc est, numerationes, seu facta alienorum delictorum, quæ mea facta sunt propterea, quia eorum factus sum uas, & reus, non sinunt me exaudiri ac seruari. Quomodo enim Christus non omnium peccatorum fuit reus, cum sua se sponte principalem patri pro omnibus constituit debitorem? Impossibile quippe fuit tam immensum debitum solui, absque Christo: qui uice omnium sub peccatorum onere hic gemens,

Clamat, ad eò immensa illa esse, ut penitus à patre exaudiri non mereatur. O felix culpa, ô felix, ut sic dicam, peccatum, & mors: postquam tanto bono, ut Christus est, ornatus est mundus. Quid, oro, mundus hic esset absq; Christo? Ecquis porro est, qui animũ iam, propter facinorosam suam antea ctã uitam, despondere uelit, simulatq; uidet Dei filium ad tantã, ut per excessum dicam, amoris dementiã erga humanã naturam deuenisse, ut pro omnibus illius delictis, atq; his grauissimis, patri uadimonium promittat, totum debitum soluat, ac sese (ô incomprehensibilem amoris uim) cum ipso humano genere elongatum asserat à Deo? Cum enim Dei filium factum esse pro nobis maledictum, peccatoe peccatum damnasse in carne intelligimus in Paulo, tunc ea, quæ hîc dicuntur à propheta, noua nō uidentur, licet mira atq; insolita. Spiritus, inquit Hieremias, oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Cæterum, longè à salute mea uerba rugitus mei, legunt Hebræi, quæ quidem uerba, meo sanè iudicio, per interrogationem legi possunt. & erit sensus: Cur longinquus factus es à me, ô Deus, cum tamen rugitus mei uerba audias, hoc est, gemitus, immensosq; clamores à cordis penetralibus euulsos: quasi diceret: Res hæc in te admodum insolens est ac præter morem tuum. Rugitum porro dicens propheta artificiosissimè naturam doloris exprimit: quæ quidem ea est, ut postquam uim spiritus, in corde eo maxime, quod in fortissimũ uiri pectore situm sit, diutius continuit, tandem illa cumulo mœroris excita, cum se amplius tenere nequeat, erumpit in clamorem quendam leoninum magis, quàm humanum. Idcirco ex hoc uersu & immensitatem doloris, & summã fortitudinem in diuino illo pectore Christi fuisse non dubito.

Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi.

D Aut per noctem, aut eodem casu legendum erit, die ac nocte. hoc est, iugiter, seduloe clamabo, ut salutẽ abs te exorem, & tamen non exaudies. Stultũ profecto uidebitur apud mundi sapientes, quod ad te non auscultantem, clamem, & dicent: Cur clamas? Cur eius aures obtundis, qui ad tuos rugitus obsurdescit? Sed stulti illi ac hebetes, quos profus, quomodo tu pater tuos ad tempus negligere uideris, præterit: atq; propterea insipientem illam iudicant precem, quæ statim nō exauditur, cum interim tua apud te iudicia æquissima maneant. Non igitur abs te, neq; ab alio quopiam poterit mihi insipientiæ dari, si ea rogo, de quibus non exaudior. Verum diuus Hieronymus hunc uersum sic legit ex hebræo: Nec est silentium mihi, ut hinc saltem intelligamus, iugem, continuumq; clamorem, ex desiderio siue immensa redemptionis humanæ, fuisse in Christo. Vnde elegantissimè reddidit Paraphrastes, Absq; ulla intermissione. Atq; hinc rursus nostrã capitur ignauia in orando, quæ, ne mille quidem sancti spiritus igniculis admonita, ad mediæ horulæ perseverantiam disponi potest. Neq; hîc loquor de stabili solum modo membrorũ situ, sed de firmo, uti decet diuina peragi, ac constanti in Deum proposito, & uoluntate. Alioqui orationum uim & robur, in horarum numero, uel usque ad corporis lassitudinem metiri, atq; in locis publicis uendicare, superbæ mentis indicium est, parumq; considerantis, in quo Dei honor consistat, aut fidei feruor.

Tu autem in sancto habitas, laus Israël.

Vide fiducia in orante. Alijs forsan, ait, uidebitur te iniustitiæ merito insimulandum, quod, cum rogaris, nō exaudias. Errabũt sanè: nam tu semper, siue exaudias, siue exaudire neges, sanctus es, & in sanctis illis, quos tu tibi ab æterno, ut sancti essent, elegisti, inhabitas. Nemo unq; iuste te huiusce errati accusare poterit, quod tuos deseras, & non tuos adiuues, cum sis laus Israël: hoc est, cum is sis, quem canit, quem laudat, quem celebrat, cuiq; gratias agit credentiũ populus, quod semper eum liberas. Quomocunq; enim res se habeant electorum, siue dulcēs, siue amaræ sint, semper eas curat Deus, quãuis secus uulgò appareat. Est & alius pius sensus, ut in sancto, ad ipsum Dei filiũ hîc orantem referatur, hoc ferè modo: Dixi quod non imputabitur ad insipientiam mihi, si continuus orator cum

A cum sim, nihil impetro: nam ex hoc uerè dici non potest, quòd me auerferis, cum semper ego in te, tu pater in me sis. Tua enim una mecum est uoluntas, una deitas, una natura, atq; idem amor. Porro infinita propè sunt in sacris libris ac lege uaticinia, quibus olim pollicitus est Deus fore, ut nobiscū, uel usq; ad cōsummationē seculi conuersaretur. Sed illud in primis apud Leuitas cap. uigesimo sexto: Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, ponam tabernaculum meum in mediò uestri, & non abiiciet uos anima mea.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Amplificatio hæc est querele. Ex eo enim quòd pater ad filij sui dilectissimi preces cōnuere uideretur, qui tamen priscis illis patribus, atq; Israëlī uniuerso precanti semper affuerit, magnitudinem calamitatis in Christo immensam fuisse ostendit. Ait itaq; In te olim iusti omnes, siue patriarchæ, siue prophetæ hi fuerint, suis in angustijs sperauerunt: sperauerunt, inquam, & liberasti eos. quasi diceret, nullus unquam ab te fuit derelictus, modò ex animo sperauerit. Quid?

Clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerūt, & nō sunt confusi. Ego autem sum uermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.

Vidēsne quantam cōmiserationem hæc cōmisceant? Mos enim est prophetis, ut ad maiorē emphasim sententias easdem repetant & inculcent. Sensus igitur huius omnis uerborū congerie is erit: Spem suam progenitores nostri in te, ô pater, ponere consueuerūt, atq; propterea omnis illorum suis in afflictionibus ad te clamor erat: & quotiescumq; id faciebant, tu illos liberabas, neq; unquā passus illos pudore suffundi, hoc est, repulsam pati. & hi quidem serui. Ego autem filius cum sim, uermis, & nō homo, opprobrium insuper hominū, & abiectio plebis, reputatus sum. Ego, inquam, filius ille tuus unigenitus, & is amantissimus, abs te derelictus, factus sum res omnium uilissīma, proiectamentumq; ab omnibus derisum, exhibilatum, ac infinitis iniurijs affectum. Non solum enim nouissimus uirorum reputatus sum, sed ne uir quidem. Quare uermis despectissimus, atq; infimæ plebis sæx magis quàm homo, dici debeo. Et uerè uermis est Christus, qui exiguus, abiectissimusq; omnium cum in terris uideretur, mirum tamen quàm exactè perrodar & cōminuat quicquid nactus fuerit in suis electis rubiginis, ac duritiæ. Cæterum ferunt sancti Dei interpretes, inter cætera quæ Dei filius in gratiam nostri gessit in terris, maximam semper in patre fiduciam prætulisse, utpote qui suas omnes afflictiones in patris uoluntatē semper reiecerit: quod quidem neq; illius hostes Iudæos latuit. Idcirco cum uenerabile eius corpus ligno crucis, cruentissimis confixissent clauis, atq; illum moribundis oculis iam iam agere animam conspexissent, scomma huiusmodi inter sese de illo, maximo cum cōtemptu, & ironia, iactitarūt: Sperauit in Domino, eripiat eum nunc, si uult. Quam ob rem à Vate infertur:

Omnes uidentes me deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput.

Quàm contemptus, quàm ue abiectus, & uilis præ omnibus mortalibus, fuerit mansuetissimus Dominus in terris, in hac undequaq; cōmiserationis plena enarratione exequitur propheta. Quid, oro, ignominiosius? Quid opprobriosius in plebe audiri potest, quàm id quod refert Lucas in historia crucis? Viri, ait, qui tenebant eum, illudebant ei, cædentes eum: & uelauerunt eum, & expuebant in faciem eius. Quid, obsecro, illud erat, nisi in maiorem miseriam, mortis cruciatus prorogare? En quanta pertulit pro suis hostibus Dominus maiestatis. En quanto opprobrio subiacuīt Deus, ut homini ereptū honorē restitueret. Ec quid rursus sæuius? quid contemptius? quid tantum lachrymis dignū, quàm au dire, quòd milites præsidis plectentes coronā de spinis, imposuerunt capiti eius, & dicebant, Aue rex Iudæorum: & dabant illi alapas. Vidisti ne unquam tam tetrū spectaculum: tam informer tam crudeler tam cruentum: cum cernis speciosissimum illum iuuenem, in cuius diuinam faciem ipsi quoq; cœlestes spiritus cupiunt aspicere, à Pilato absq; ulla commiseratione à planta pedis usq; ad uer-

N

C ticem cruentatum, ac sexcentis, & eo amplius, uerbicibus liuidum, è rostrisq; uulgo ostensum hoc scommate? **ECC E H O M O**. Non ab re igitur, neq; fictè suam deflet miseriam summus opifex, postquã suum adeò insanit opificium, ut netenus quidem cutem, tam saeuæ morti sui cõditoris condoleat. Quotus enim quisque est, uel ex sublimioribus, ut sibi uideatur, animis, qui Christi mortem habeat, ut sponsus sponsam in amatorijs canticis hortatur, sicut signaculum super cor suum? Porro de irrisione qua Dominus in illo suo ultimo uitæ termino est habitus, uno spiritu, tum prophetæ, tum prophetarum filij euangelistæ, unoq; ore plura olim cõquesti sunt: sed in primis ipse Dei filius apud Hieremiam conqueritur hoc modo, dicens: Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die. Cui postmodum succinuit Euāgelista: Prætereuntes, inquit, mouebant capita sua, dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus excitas illud: & deridebant eum. Cæterū illud, locuti sunt labijs, diuus Hieronymus uertit, demittunt labia: quod quidem ad exprimendū subsannantium morem summo opere facere uideatur. His enim ridiculus quidam mos est, ut cum alicui procacius illudunt, labia demittāt, ac foedissimū in modum distorqueāt. Verū aptius aliquibus uisum est, id omne uno uerbo reddere, conuiciati sunt.

Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam uult eum.

Seu, ut alius uertit: Quoniam deamat eum. Vide ironiam. Sirex, inquit, Israel est, descendat nunc de cruce: confidit in Deo, liberet eum nunc, si uult. Hoc planè illi dicere uolebant: Stultè admodum ac ridiculè fecisse uideris, qui à Deo te diligi es arbitratus. Perpendis ne, ô homo, iam tandem quomodo auroræ cerua per syluas, per nemora, per rupes à canibus agitata, ægrè trahat spiritum? Mirum ni iam exhalauerit animam. Quid uerò? Initia quidem dolorum nondum audita sunt. Antequam enim nobilissimus pugil ultimum suæ uirtutis præbeat specimen, quibus armis confusus propinquā præstoletur pugnam, prius indicat Vates his uerbis:

Quoniam tu es qui extraxisti me de Ventrq; spes mea ab Uerbis matris meæ.

Totus hic uersus confirmandæ suæ spei gratia paulò antè derisæ, probroq; habitæ à Iudæis, adhibetur hoc ferè argumento: quòd impossibile sit coelestem patrem qui nos adeò benignè, nostra absq; scientia & uirtute, ex latebris uteri materni eduxit, aluit, ac usq; ad uirilem ætatem enutriuit, non rursus sic adultos & amare, & nobis opitulari, eo maximè tempore quo maior ingruit angustiarum procella: impia hæc enim esset persuasio. Qui, quæso, fieri potest, ut qui nos sine nobis, atq; adeò nobis ignorātibus à secundinis illis tricisq; maternis explicauit, statimq; in ipso uitæ exordio mamillarū succo enutriuit, modò adultos, clamantes, cognoscentes, eiusq; auxilium implorantes, deserat? Te procurante igitur, ait Dei filius ad Patrem, Ex utero materno prodij, indeq; bene sperare me docuisti, cum adhuc matris meæ ubera sugerem. Quid dicam?

In te proiectus sum ex utero.

Quis hic non attonitus miretur audiens, quòd is cui condita parent omnia, ac genu flectunt, dicat se ueluti abortum inanimum ex matris utero proiectū? Nudus, inquit, pauper, infirmus, miser, inops, & qui uitam à uagibus auspiciatus sum, ac lachrymis è claustro materni uentris eiectus sum: sed in te tamen, hoc est, tuæ curæ ac prouidentiae derelictus. Quare

De Ventrq; matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.

Vide quomodo diuina beneficia mortalibus collata, etiam ab ipso primo conceptu horum sursum pertractet, ut nos aliquando ingratitude nostræ pudere faciat. Semper enim uel ab ipso cõditarum rerum principio, antequam quicquam faceret ab exordio, cum nondum terra esset, aut cœlum, de suis electis curam habuit Deus, hoc est, ab æterno. Cum talis igitur sis, inquit, ô pater, ne nunc, oro, à me discedas, proculq; absis.

Quoniam

A *Quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet.*

Si mei, inquit, discipuli, me relicto, aufugerunt, quid de alijs sperandū? Ergo tu solus spes mea. Hoc idem Dominus olim in Esaiā conquestus est, dicens: Circumspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & nō fuit qui adiuuaret. Nullum, quod sciam, maius est animi in angustia positi exterminii, quā se solum uidere ab omnibus, & illis ipsis quidē amicissimis uiris derelictū, eo maxime tempore quo maiori auxilio est opus. Et quemadmodū summa infelicitas existimari solet fuisse felicem: ita extremam esse calamitatē iudico, in calamitatibus à charioribus deseri: ut desolato Christo accidisse legimus, qui cum in horto illo trans torrentem Cedron, de quo sacra refert historia quædam, ob Christi frequentiam non indigna memoratu, à militum turmis impeteretur, uidit se ab intimis illis suis, à secretis discipulis, & à Ioanne quoq; illo tam charo deseri. At iam theatrū plenum est: producendus est pugil fortissimus, qui cum orbe uniuerso, cum peccato, cum morte, cumq; ipso autore mortis ac peccati est conflicturus.

Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.

Hic iam primū cinctum se, & cōclusum memorat à potentissimis hostibus: quorum ferociam quo maiori exprimeret emphasi, grandes ac prauvalidos tauros, quales regio Bassan diues pascuis alere solet, illos appellat. Nam Felix sic reddit: Circumdederunt me tauri multi: tauri Bassan circūdederunt me. Idem ferme Paraphrastes: Cinxerunt me, ait, tauri multi, fortes, & ueluti saginati in pascuis Bassan circūdederunt me. Solent enim huius generis animantia eo seuius ferocire, quo fuerint in pinguiorib. pascuis enutrita: qualis est regio Bassan, quæ, ut est in libris antiquæ legis, mirum in modū ferax est ac felix. Vitulos hic appellat Vates effrenes iuuenes et indomitos, qui cum nullo natura rationis iugo continentur, facile in effrenatas actiones feruntur, ut quotidie infinita ob oculos exempla, etiam in grauioribus rebus pub. atq; edibus habemus. Tauros uerō pingues, obesos illos Iudæorū sacerdotes, honoratosq; uulgò scribas & pharisæos appellat, qui ex nimia rerum copia elati, tyrānico magis imperio atq; arte, quā legum scientia, res tum sacras, tum prophanas moderabantur. Huiusmodi enim strenuis, si Deo placet, ducibus, primo in cōgressu cinctum se expostulat Dominus Iesus, hoc est, se penitus in eorum manibus ac potestate positū. Crudelis quidem fuit illa Iudæorum in Christi corpus sauitia ac rabies. Crudelis & sacerdotum & pharisæorū persecutio: sed quibus forsā, ob ignorantiam, aut rei nouitatem, uenia præstari debuit. Adhuc enim sol ipsæ iustitiæ carnis uelo adumbratus, nō se illis prorsus & apertè, ut illorum exigebat perfidia, impendere uoluit. Sed quid modò, ipso sole mediū iam tenente cælum, hoc est, glorificato Christo, ac sese aperta ueluti facie, omnibus exhibente, cum tot mala in Ecclesia Dei fieri cernimus, erit dicendum? Crudelior certè hæc mihi q̄ illa semper uisa est in Christū pugna ac persecutio. Quæ uerò tela atq; arma illa sint, qui ministri, quis locus pugne, & qui tandem spectatores, quibus omnib. rebus atrocior hæc q̄ illa effecta sit in Dei filium cōcertatio & pugna, uniuersali quodam rumore sciunt omnes: sed altiori qui sunt mente præditi, & sciunt, & ingemiscunt, expectantes quò demum hæc se rerum confusio ac perturbatio dirigat. Sed ad propositū redeamus, ne dum nimium exactè res uniuersales, in oreq; omnium positas uentilamus, particularis nos iudicij, & forsā odij insimulemur. Itaq; ad ceruā nostram tot uenatorijs canibus circūuentam, nostra redeat oratio. Putas ne mansuetissimum Christum rabidos illos tauros ac petulantes uitulos, ob ea quæ superius dicta sunt, ad cōmiserationem flectere potuisse? minimè quidem. Clamat enim,

Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Non sanè fatis fuit Iudæos in cruciatibus filio Dei admotis, taurinam induisse ferociam, nisi & immanitate leonū usi, funditus discerpere eum statuissent. Aperuisse enim illos fauces horrendo illo hiatu asserit, quo leo cum prædæ incumbens, totoq; ore rugitum euomens, illam aggredit. Aiunt quidem leones terrifi-

C co quodā modo rugire solitos, cum prædam appetunt, & uident. Quem quidem morem non ignorauit Amos: Num rugiet leo, ait, in sylua, si non sit illi præda? Porro quid sæuitiæ leoninæ tam simile unquā fuit, q̄ cum positi ante iudicem illum dirum Iudæi, calcatis legibus, æquoq; iam pridē ab atrijs pontificum eliminato, abrasa iustitia, conculcatō ue iure, decoreq; & honesto, inualecebant clamantes: Tolle, tolle, crucifige eum: Obsederunt me, inquit. Obsidionem uerò hanc fuisse arbitror cum sæpe aliàs, sed tum potissimum, quando modestissimus iuuenis, cum iam aptarent manicas & funes, circumfusa agmina circumspectans, pacatissimo pectore respondit: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fistibus comprehendere me? Tum cohors, & tribunus, & ministri Iudæorum accesserunt, & iniecerunt manus in Iesum, & ligauerunt eum.

Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.

Toto, inquit, corpore exhaustus sum sanguine: qui quidem è membris meis crebris ictibus attritis, eo modo & copia effluxit, qua solet aqua è uase aliquo effundi. Aptā profectò, ac planè intentioni prophetæ deseruiens similitudo: qui sanè, cum uellet indicare totum cruorem adeo è Christi corpore effusum esse, ut ne gutta quidem quamuis modica remanserit, addit similitudinem aquæ de uase aliquo proiectæ & effusæ, quæ nihil omnino sui relinquit uestigijs, cum cæteri liquores saltem saporem in uase relinquant. Verum alij hac effusæ aquæ metaphora uolunt intelligi extremam membrorum Christi dissolutionē, quæ non tantum à cruciatibus & tormentis procedere consueuit, quantum à metu in homine mirè exagitato. Quocirca à Vate additur:

Factum est cor meum tanquam cera liquefcens in medio uentris mei.

D Illi enim quam modo dixi de membrorum dissolutione, libenter assentior opiniononi, postquam in mentem mihi uenit illud in Iosue libro, quo asserit cor populi pertimuisse, atque instar aquæ fuisse liquefactum. Ea enim uis est pavoris, ut è summis in intima, & à supernis ad infima cogat calorem: quo præsentem, membra omnia uegeta sunt, uiuuntq; ac proprium seruant decorem. Eo uerò sese, ob metum, in occultioribus partibus, magisq; intimis insinuante, frigus statim pectus occupat, atque propterea cætera omnia refrigerantur, ipsaq; membrorum compages uitali calore destitutæ dissoluuntur. Deficiente uerò naturali humore ac sanguine, in quo uita est animantiū, perlanguescunt ossa, & quodammodo luxantur. Vnde in superiori uersu conquestus est Christus, sua omnia dispersa fuisse ossa. Cor item cum sit organum, ut dicunt physici, partis sensitiuæ: cumq; primum sit uiuens in animali, atq; ultimum moriens, faciliè ex nimio caloris cumulo oppressum eliquitur, quemadmodum solis calore ac radijs, cera liquefcere solet. Vnde, oro, cōcitationes illæ cordis, in uiro etiam sapienti, sed in maximo mœrore aut metu constituto, originem habent, nisi quòd cor ipsum à superabundanti calore illuc, propter nimiam illam perturbationem, aggregato, obrutum liquefit, & immutatur? In medio uentris, ait, huiusmodi intestinorū turbam esse commotam. quasi diceret, uulnerati cordis liquor in uentrem, mox ceræ à solis radijs liquefactæ, effluxit. Per uentrem uult Eutymius iuxta græci nominis significantiam, totam corporis concauitatem intelligi. Vt cumq; intelligas, id scias uelim, Vatem hîc omni eiuscemodi uerborū exaggeratione nihil aliud exprimere uoluisse, quàm membrorum dissolutionem, quæ ex metu, ac dolore aliquo immenso, in delicatioribus præsertim naturis accidere solet.

Aruit tanquam testa uirtus mea.

En alius doloris, ac pavoris effectus. Reductus enim, ut dixi, ad abditiores intestinorum recessus calor, uelut pabulum absumens, ciet ariditatem, ac sitim excitat: quocirca humor omnis, uel, ut hîc legimus, uirtus, seu, ut reddit Hebræus interpres, succus exhauritur, eo modo quo testa seu olla igne exsiccat, & arefcit. Conqueritur igitur Dominus, uires omnes sese defecisse, ac ob naturalis harmoniæ corruptionem, cruorisue profusionem, atque ex consumpto uitæ succo

A succo & humore, exaruisse, quemadmodum arescere solet olla testea in fornace. O Christe, quantis tibi nominibus debitor sum, quantum me meæ præteritæ teneritudinis dispudet. Tu semper dirus tibi fuisti: tu in te crudelis, asper, inhumanus, quò me infinitis peccatorū sordibus infectum repurgares, ablueres, ac tandem te summum bonum, summamq; pacem, & æternā uitam, iam millies amissam, mihi restitueres. O si saltem guttam unam sanguinis pro te effundere par sis, ac dignus, qui pro me tu totus effusus es & dissolutus. Id unum tamen tibi de me polliceri audacter uelim, quòd nihil tam auidè in terris cupio, quàm pro te posse mori. Hoc enim impetrato, quicquid de me futurum sit, non curo. Sed ad te, à quo nunquam discessit, redeat stylus. Videor nimirum te è crudeli illo ligno pendentem audire, proferentemq;

Lingua mea adhesit faucibus meis.

Hoc est, lingua siti exusta, in moribundis faucibus pallida iacuit. Quare non præter naturam fuit, quòd Christum in cruce ardentem sitim tolerasse legimus: ut interim de siti illa æterna, quam semper habuit Dei filius cum patre, redimendorum hominum, nihil impræsentiarum dicam, cum totus hic psalmus nihil aliud præ se ferat. Quid, quæso, aliud filium ipsum è sinu patris ad terras deturbauit? Quid tam nobilem ceruam in uasto hoc perturbationū teatro sistere fecit? Quid mori tandem, nisi sitis ardentissima recuperandi genus humanum? Cæterum faucibus meis, interpretes Hebræi reddunt, palato meo. quos imitatus Paraphrastes, sic legit: Lingua mea agglutinata est palato meo. quod quidem in ægrotante euidentis signum est mortis: unde rari sunt, quibus, cum morti fiunt proximi, lingua uisco, nescio quo, impedita, sermonem non inturbet: adeò ut uix sit, uel ex propinquiore quidem, qui, quid sibi uelit, aut postulet ægrotus, intelligat. Quare statim adiicitur à Vate,

Et in puluerem mortis deduxisti me.

B Hoc est: Ita me, ô pater, confici iussisti, ut planè sepulchro, in quo puluis solummodo ac cinis esse solet, adaptaueris, mortiq; cuius ui omnia in puluerem rediguntur, me tradideris. Corpus itaq; exangue in tumulto iacere uoluisti. Vnde paraphrastes: Et tandem, inquit, in puluere, quemadmodū mortui solent, sepelies me. Certa igitur mors mea est,

Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.

Diuus Hieronymus ex Hebræo: Circumdederunt me uenatores: quòd melius exprimat Christum fuisse ceruam illam, de qua in titulo nonnulla. Videtur hîc rursus Dei filius uelle causam tantę suę anxietudinis reddere. Antea enim se à tauris, & uitulis, quos rugientibus leonibus assimilauit, circumuallatum est questus: modò uerò se à canibus, ceu feram, circumseptum replicat: moxq; qui fuerint canes illi, ac uenatores, aperit, inquit: Concilium malignantium, hoc est, peruerforum hominū conuentus, obsedit me. Hæc sanè obsidio longè anteq; accideret, sapientissimū non latuit regem, qui eorundē canum uice, sic nostram oblatrat ceruam: Circumueniamus iustum. Ecce canum obsidio. Causa uerò: Improperat, aiunt, nobis peccata legis. Grauis est nobis etiam ad uidendū, En rabiem caninam: Contumelijs & tormentis interrogemus eum, mortcūe turpissima condemnemus eum. Ecce iam tandem quò canum sæuitia prorupit. Quam uerè illud de seipso prædixit filius Dei in alio psalmo: Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.

Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.

Hîc tandem grauissimam pœnarum omnium in suo corpore cōmemorat dulcissimus Iesus. Altera enim manu, aut pede, clauo aliquo obtusiori traiecto, statim ibi humorum congeries aggregatur. quare nerui cæteri pastu humorū destituti, maximo cum dolore confixi cōtrahuntur. Idéo ui altera extendenda est manus & pes, ut par sit in confixione cum prima. Nulli porrò dubium, quòd membra illa, quæ neruorum robore magis ualent, dolori quoq; læsa magis obnoxia

C sunt. Præterea in corpore sic affecto, nudo scilicet, ui extento, distractoq; & consumpto, ut fuit illud Iesu, non difficile erit ossa dinumerare. Idcirco sic is uersus à Campensi redditur: Tractatus sum ab eis tam inhumaniter, ut numerare potuerim facile omnia ossa mea. Cæterum si querere licet, cuius generis homines hi fuerint, qui tam crudeliter dilaniarunt Dominum uitæ: idem ipse suum aperiat dolorem, qui cum in Zacharia interrogetur, quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? respondet, his plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Neq; ob id tamen saturi.

Ipsi uerò considerauerunt, & inspexerunt me.

Felix sic: Ipsi cōsiderabunt, toruū aspicient. Idem enim cum nostro est sensus, sed expressius reddita est litera. Nam Hebræis in hoc loco, id quod nos legimus considerare, uidere, seu inspicere, aliquid aliud intelligit, quam simpliciter intueri, aut uidere: sed est cum uoluptate & gaudio aspicere, uti hi solent, qui in extrema calamitate inimici nondū plenè exaturati, ipsum sese inter cruciatus ac mortis terrores distortquentem, risu quodammodo sardonico, ac crudeli omnino, aspiciunt, atq; interdum toruo illum considerantes uultu, præ se ferunt etiam in mortuum, sæuitiam. Hoc igitur modo à suis habitus Christus, clamat, ac quanto potest dolore omnibus diuulgat, his notis: Ipsi, quos me diligere arbitrabar, me acerbissimis in tormentis ægré anhelantem, multoq; in sanguine prouolutum intuebantur ridentes, insultantésue, quod alios seruauerim, meam uerò salutē neglexerim. Neq; hoc satis: nam me nondum planè exanimato,

Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem.

Per futurū legit Felix, diuident: sed nihil officit sensui. Idioma est Hebræum. Milites illi, quos modò canes, modò tauros, modò uitulos appellat Vates, cum, ut refert Euangelista, crucifixissent eum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem: & tunicam, scilicet acceperunt. Per uestimenta, exponunt indumenta consuta: per tunicā uerò, uestem inconsutilem, de qua sortiti sunt: illa autem partiti. Verumenim uero qui mysteriorum sublimitatem, cum in his diuisis uestimentis, tum in inconsutili tunica requiri credunt, non falluntur omnino: sed ab alijs hauriant, qui innumeri sunt, qui totam uitā Christi pijs suis quibusdam allegorijs perornare norunt. Nobiscum autem non malè agetur, si sensum Vatis germanum, in quo maximè exprimendo elaboramus, assequi poterimus. Cæterum cum illud in Iob legis, quod equidē absq; lachrymis (non erubescio crucem Christi) recensere nequeo, nonne ob oculos positū tibi uidetur spectaculū miserabile filij Dei, suum hoc modo exostulantis dolorem? Nunc oppressit me dolor meus, & ad nihilū redacti sunt omnes artus mei. Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis: sed hæc passus sum absq; iniquitate manus meæ. Ipsi ita:

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice.

Cœperat enim Vates in superioribus, sub Christi typo, ferè idem orare, cum dixit: Deus meus ne discesseris à me. Sed uolens afflictionū suarū, multò magis Christi, nos esse admonitos, à supplicatione illa se auerterat, & ad querelas quas audiuius, id est, ad enarrandum quantis malis teneretur, paululū digressus, iterum ad intermissam precem reuertitur, atq; ait: Nec elongeris à me Domine, ne sis procul, ne amplius opem differas. Iam me cinctum à canibus, & his quidē insaturatis, uideo. Iam uestes meas, ut de mortuis fieri solet, partiti sunt inter sese. Quare tu, quæso, ne longè abscesseris, quin potius, cum sis robur meū, ac uirtus, ferre mihi suppetias propera. Illud porrò quod nos legimus, conspice, Hebræis est, propera, seu festina. Atq; hinc sanè habes, cuiusmodi habitus illū, qui cupiat à Deo, cum orat, exaudiri, esse oporteat: suum uidelicet ut agnoscat periculū, hostium insidias non ignoret, ad Deumq; assiduo cordis gemitu, ac desiderio clamet, ut libere. Interim uerò toleranter ferat quicquid accidat, sed in primis Domini manum. hoc est enim, quod nunc dicit, ne elongeris à me: sed

Erue

A *Eruq̄ à framea Deus animam meam.*

In alio psalmo idem precatur: De gladio maligno eripe me, hoc est, à potestate dominioq̄ improborum meam protege uitam.

Et dē manu canis unicam meam.

Nescio quidem an infelicius quicquā mortalibus accidere possit, quā à malis superiorib. gubernari. Quod sanè, ne inter minimas hominū molestias collocari putes, facit hīc Vates à Dei filio inter acerbissimos suos cruciatus connumerari. Sentis ne hīc instantiā in orante necessariam? Vidēs ne quomodo in tentatione positus, uerba, quæ mouere queant liberatorem, inculcare debeat: Nos stupidos quos hi non tangunt affectus. Cæterū unicam suam petit Dei filius è manu canis eximi. Animam enim suam uocat unicam, id est, solitariā, derelictam, omni prorsus auxilio destitutā, & quam tu, ô pater, unicè diligis. Canem uerò appellat immundū Iudæorum cœtum, de quibus supra est questus, dicens: Canes multi obsederunt me. Et uerè canes: siquidem Dei filium olim, cum adhuc inter mortales degeret, mordicus dilaniarunt: modò autem immortalem factū, quem dentibus nequeunt, ineptissimis blasphemijs aggrediunt. Non mirum sanè esse debet, si numerum mutat. In scripturis enim prophetarū & numeros & tempora confundi, non absq̄ tamen sancti spiritus consilio, frequenter cernimus.

Salua mē ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam.

Suprà enim: Aperuerunt super me os suum, sicut leo rugiens. Hisce quidem animalium nominibus tum ferociam, tum implacabilitatem Iudæorum accusare intendit. Est enim unicornis, seu monoceros, bellua adeò fera & indomabilis, ut mori magis eligat, quā ad humanos usus mansuefieri: cum cæteræ animantes, & ipsæ quoq̄ tigres, alioqui natura implacabiles, uiuæ capiantur: hæc sola non nisi mortua in potestatem hominū uenire patitur. Vnde Iob rerum harum non ignarus sic loquitur: Nunquid uolet tibi seruire monoceros? Num pernoctabit ad præsepe tuum? Num illigabis monocerota loro tuo ut aret? Huiusmodi igitur immanitate insignes fuerunt Iudæi in Christum, & nunc sunt, ut leones audacia, tigres sæuitia, monocerotem uerò implacabilitate superent. Quare huius totius uersus is sensus erit: Erue me, ô pater, à crudelitate hostium meorum, qui uerius leones quā homines dici debent: atq̄ à potentia illorum indomita, qui nihil tantū in uita amant, aut uideri uolunt, quā feritatem præ se ferre, hanc meam tutare deiectionem, qua factus sum uermis, & non homo, opprobriū hominū, & abiectio plebis. Sic ferè semper in scripturis mos est accipi hoc nomen, humilitas, despectio scilicet ac deiectio. Vnde in alio psalmo: Vide, ait, humilitatem meam de inimicis meis. Cæterū cornu, ut alias admonuimus, potentia est, imperium, uirtus, robur, fortitudo, & id genus alia.

Narrabo nomen tuum fratribus meis.

Equidem absq̄ ulla dubitatione asserere possem, omnē esse in hoc sacro psal-morum uolumine iustitiæ normam, uirtutumq̄ legem, ac decorem illum quem in uita seruari conueniat: cuiusq̄ robur & uis ea sit, ut curemus ne ingrati in benemeritos de nobis existamus, sed par pari, quantum possumus, & animo & re beneficis referamus. Verū quia nulla è nobis retributio, quæ digna sit Deo, pro-dire potest, quippe qui nullarum rerum nostrarū indigus est: hoc cupit tamen, atq̄ à nobis exigit diuina maiestas, ut bona quæ nobis ipse contulit uel irrequisitus, nos fratribus saltem rogantibus cōmunicemus. Quotus enim quisque est, qui non facilius eligat uulgo reputari absq̄ ulla bonorum suorum (de bonis ani-mi loquor) collatione in alios, quā multis benefaciens, ab aura populari præ-teriri? Non sic quidē se habuit filius Dei in terris, non sic eius apostoli, non sic cæ-teri primæ illius Ecclesiæ primates. Quid putas aliud in mente Pauli tum fuisse, cum sese anathema pro fratrib. suis fieri exoptauit, nisi posthabitis priuatis com-modis, & salute quoq̄ propria neglecta, totus quicquid erat, in aliorum salutem transfundi? Chamæleon quidem necesse est ut fiat quodāmodo is, qui in alios

C quicquid bonorum cœlitus se accepisse pernoſcit, transmittere eſt paratus. Sed illud omne, quò (quemadmodũ in illo ſuo anathemate Paulus eſſagitaui) diuinum illuſtretur nomen, non ſuum, Deiq; prædicetur bonitas ac iuſtitia, non ſua : ut nonnullos agere cernimus, qui ſuis in ſtudijs & actionibus, quantumuis iuſtis & ſanctis, ſe ſemper prædicant, proponunt cæteris, & nonnunquã ſæpe præponunt : cæterũ de illo à quo bona cuncta procedunt, aut nulla, aut frigida mentio. Scilicet tua illectus uirtute & pulchritudine Deus, te tam honoratis condecorauit bonis. Vide igitur quid Dei filius pro ſua exorãda ſalute polliceatur. Vide, inquam, an cum noſtræ ætatis hominibus in morbo aliquo aut periculo conſtitutis conueniat. Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis. Totum enim bonorum conſilium in hoc uerſatur, ut non ſolum ab ſeſe, ſed ab uniuerſi quoq; orbis hominibus colatur Deus, ſanctumq; eius nomen ac cultus celebretur, ametur, & ſi fieri poſſet, uel uſq; ad Antipodas apporet. Fratres hinc uocat Chriſtus cohæredes ſuos, Dei ſcilicet filios per fidem, quos ab ſe edocendos aſſerit : ut uel hinc, ſi nõ aliunde, perdiſcamus, nullam poſſe eſſe in terris, neq; in cœlis etiam, plenam de cœleſti patre, aut de ſalute noſtra cognitionem, niſi unctio doceat, quæ Chriſtus eſt, rex noſter, ſapientia patris, & per quem acceſſum habemus ad Deum, ut ait Paulus : quanquã ſpeciali quodam modo fratres appellat apoſtolos, utpote qui unã cum ipſo in carne tanquam pronubi ſponſam fratri & præparauerunt, & ſanguine proprio ac morte tutati ſunt. Non ero, ait, ingratus, ſi me liberaueris. Nomen enim tuum (id ſcilicet quo omnes ut pater diligis, foues, amplecteris, ac paterno affectu ad te trahis) omnibus illis quos tu tibi, ut tu ſint, eligis, atq; ab æterno elegiſti, manifeſtabo, in medioq; Eccleſiæ, hoc eſt, in puris ſanctorum cõuentibus ac cœtibus te laudabo, ut merito es laudandus. Innumera porrò cum ſint argumenta quę nos admonent, quàm flagranti corde atque ore ſimul laudandus ſit à nobis Deus, id unum tamen uidetur maximũ, cum animo recenſemus quàm benignus ſit, quàm ue ad miſerorũ calamitates & pius & facilis : non iam ut Dominus, ſed ut pater, & is quidẽ clementiſſimus, qui non tam citò ad gemebundas preces pauperum cõmouetur, quàm præparationem cordis eorum audit auris eius benigniſſima. Quid, oro, aliud eſt Euangelium, quàm Dei in miſeros bonitatis præconiũ ac promiſſio ? Quo alio affectu Dei filium fuiſſe permotum dicimus, ut terras hæc noſtras miſerrimas inuiſeret, naturæq; noſtrę particeps fieret, niſi ut ad ſeſe miſeros, erumnoſos, atq; humana prorsus felicitate uacuos ac deſtitutos inuitaret traheretq; & demum æternis ſuis donis ac diuitijs bearet ? In medio igitur eius generis conuentu faciam, inquit, te, ò pater, celebrem, in omniumq; oculis & mirabilem & ſtupendum. Hunc uerſum citat Apoſtolus ad Hebræos ſcribens, uolensq; cognationẽ quam ſponte aſſumpſit Dei filius cum homine oſtendere : Qui ſanctificat, ait, & qui ſanctificatur, ex uno omnes : propter quam cauſam non confunditur, hoc eſt, nil eum pudet eos fratres uocare, dicens : Narrabo nomen tuum fratribus meis.

Qui timetis Dominum, laudatq; eum, vniuerſum ſemen Iacob glorificatq; eum.

Ne fortè qui ſint iſti fratres Chriſti, etiamnum, tanquam parum ſuprà declarati ignoremus, aperit dicens, quòd hi uerè Dei hæredes cohæredesq; Chriſti, atque adeo uera Eccleſia ſunt, qui timēt Deum. Quo alio breuiori, & ut ſic dicam, diuiniõri apophthegmate, ſumma Chriſtiane profeſſionis exprimi potuit. Non hinc mihi elegantiſſimos quorundam mores, grauiã inſtituta, plebis ue ſcità à grauiſſimis uiris ſancita, leges iurãq; obijcias, abſq; interiori ſpiritus diuiniq; timoris condimento ac pulchritudine : cum ea uera uerèq; beata in terris dici crediue debeat religio, ſeſe impollutum ſeruare, ut diuus ſcribit Iacobus, in hoc ſeculo, mundumq; habere cor atq; animũ : cuius quidem integritas & puritas in Dei timore maximè conſiſtit : cætera uerò umbræ ſomniũ. Carnem enim à nobis non requirit diuina maietas, ſed fidem, ſed dilectionem à corde, ut ſic dicam, meticuloſo, non arroganti & ſuperbo proſciſcentem. Cæterũ ſi ruruſus interrogor, qui ſint iſti timentes Deum : rectè, ut arbitror, reſpondendũ erit, eos illos eſſe quos in ſe-

A in sequentibus semen Iacob appellat, ut subsequens hemistichium præcedentis sic interpretatio. Vniuersum semen Iacob glorificate eum. O uos, inquit, qui fidem Iacob imitati diuinum nomen inuocare didicistis, illi soli gloriam adscribite, quæ est (ni in rebus difficillimis prorsus hallucinor) fides, qua eum ipsum solum esse credimus, qui nos à seculo hoc nequã absq; nostro merito liberat: ne dum plus nimio nobis de nostra iustitia adblandientes aliquid somniemus, in quo citra Deum gloriari debeamus, quasi bona illa, quibus nos cœlitus donatos agnoscimus, nobis nostro studio, cura, atq; in uirtutum theatro exercitatione cõtigisse opinemur. Necessarium utrunq; & Deo omnem, & nobis nullam tribuere gloriam. Clamare quidem possumus, ac utcunq; appetere, quod nobis conducere arbitramur: liberari uerò, atq; quod cupimus, exorare, alterius est iurisdictionis: quamuis nec clamare quidem, aut optare, quod nobis utile sit, idonei simus, nisi Deus, qui in nobis nostrum format uelle, moueat animum ad ea desideranda, quæ tanquam holocaustomata illa antiqua, queant tota in Dei gloriam incendi: hoc est, quæ nihil omnino carnis, nihil mundi, nihil proprii amoris, & cõmodi sapiant. Qui enim uitam suam omnem hoc modo instituunt, uerè Christi fratres sunt, cæteri hostes. Notat hinc Eutymius, pro seniore Iacob Iudæos fideles intelligi, quorum tribuum omnium Iacob progenitor extiterit: pro Israël uerò utranq; nationem. Nam qui eo modo quo sanctos decet, Deum timet & cognoscit, siue à Iudæis siue à gentibus oriundus sit, uerius forsan appellari poterit Israël, quam priscus ille uir, qui diuina uisione dignatus, ex Iacob Israël à Deo nuncupatus est. Israël enim mentem Deum uidentem interpretantur. Ex qua quidem nominis mutatione cœlitus admonemur, neminem posse ad diuinam uisionem contemplandam, tum hinc per speculum in ænigmate, tum illic in cœlesti regno reuelata facie assurgere, nisi prius calcatis uitis, supplantatoq; mundo, & peccato, immundis spiritibus imposturam fecerit. Iacob enim supplantatorem interpretari possumus.

Quoniam non spreuit, neq; despexit deprecationem pauperis.

Secus Felix, & clarius: Quoniam non despexit, inquit, neq; abominatus est humilitatem afflicti: ut superiori respondeat uersui, quo precatus suam seruari humilitatem, rursus Dei beneuolentiam erga apud mundum inglorios testatur: & est ac si dicat: Eia animum resumite, o qui rebus hisce caducis infensi estis, atque omnibus prorsus despiciabiles. Nam à mundo contemptum, non uilipendit Deus: non pauperem, non pannosum, non lepra affectum, non denique peccatorem aspernatur. Sed neque extremam ob miseriam, in qua ego à meis coniectus sum,

Auertit faciem suam à me.

Hoc est, non contemptim auertit faciem suam à me, uti solent uultuosi quidam, ac alto gradientes supercilio, qui facile abiectissimos quosq; auersantur. Vidistine unquam expressius taxari quorundam hominum fastum, atq; arrogantiam, & in his quoq; qui in ipso ecclesie centro delitescunt? Deus optime, quæ monstra interdum in Dei uinea aluntur? stomacho plena sunt ferè omnia. Sed de his alij. Cæterum solent simplicioris qui sunt ingenij (ut sunt in omnibus propemodum ob iudicij tenuitatem dubij) querere, qui fieri potest, ut qui superius dixerat: Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: modò uerò asserat Deum non auertisse faciem suam, sed exaudiuisse? Vtrunq; enim uerum esse scient, si prius, quod aliàs admonuimus, duas in Christo fuisse, quemadmodum naturas, ita & uoluntates, didicerint. Ea quippe hora, quando suas illas doloris notas deprompsit, querens se non exaudiendum, quamuis die noctuq; precaturus esset, sibi uisus est derelictus. Tota enim in eo natura humana in improborum manus tradita, neq; quopiam, qui opitularetur, apparente, mortem facile oppetijt: quam tamen, quò se uerum hominem esse demonstraret, summa animi anxietudine, non semel deprecatus est. Postea uerò deuicta morte rediuiuus è saxo, in quo fuerat tumulatus, egrediens, sibi suisque immortalem adeptus est uitam. Impossibile nanq; erat uictorem mortis diutius à morte detineri. Hoc igitur modo exaudi-

C tus fuit, illo uerò minime: cum tamen semper idem esset filius Dei, qui & filius hominis, eiusdem uoluntatis cum patre, utpote rerum omnium principium cum patre, atq; Deus, propterea idem.

Et cum clamauero ad eum exaudiuit me.

O uim castis pectoribus, ac summe in Deo sperantibus impressam. Vide quid de se pro nobis asserat Christus. Non benignissimus pater, ait, contemptim, uultoseq; sese habuit, atq; idcirco se auertit à me: quin potius, cum clamarem, diligentissime me audiuit, remq; meam exactissime ponderauit. Atqui clamor in hoc loco, ut aliàs diximus, non tantum is est, qui ex afflicto pectore, aut diuexato corde enascens, ab ore expostulantis erumpit, quantum affectus ille interior amoris comes in Deum, quem motus animæ eo magis oblectant, quo fuerint cœlestium rerum desiderio magis affecti, minusq; loquaces: quemadmodum huius rei in sanctissima Samuelis matre præcessit typus. Quod si & ore, & lingua, & ceteris huiuscemodi interiorum affectuum nuncijs ac proditoribus, laudandus est Deus: cor tamen illud est, atq; animus, in quo uera laudandi Deum impressa est imago ac forma. Verum uide grati animi recompensationem.

Apud te laus mea in ecclesia magna.

D Felix: Ex te laus mea. hoc est, à te uenit, quod ego te in ecclesia magna laudo: nam supra pollicitus fuerat se in medio ecclesiæ laudaturum eum. Non displicet quod alius reddit interpret: De te laus mea in ecclesia ampla. id est, omnis mea laus, omnis cantio, omnis stylus, omnesq; lucubrationes meæ, de tua erga me bonitate erunt, apud omnes: non sanè quidem in angulis, locisq; obscuris & angustis, sed in ampla, ac uasta tua ecclesia. Vocat hinc gentium ecclesiam, uastam, & amplam, præ illa, quæ angusta proculdubio uidebatur, quando solummodo erat notus in Iudæa Deus, uerbumq; Domini preciosum, hoc est, inter paucos cognitum. Et uerè magna iam facta est Dei ecclesia, postquam uerissime admodum illud per triuia quoque iactatur elogium, quod quicumq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vnde exclamat Deus in Esaia: Ab ortu solis magnum est nomen meum in gentibus. Ecce Dei ecclesiæ amplitudo. Ecce cœlestis habitationis immensitas. Ecce diuinarum ædium uastitas ac prorogatio, quæ non tam quidem numero, aut multitudine & hominum & regionum censeri debet, quam popagatione diuini uerbi: in quo sanè res tota salutis nostræ, ac summa, regnum scilicet Dei, mirabili delitescit artificio. Quocirca optimo erit opus artifice ad huiusmodi è cortice secernenda mysteria. Is enim spiritus est, quo quidem doctore inspirati patres olim loquuti sunt. Qui me, ait, dilucidauerit, inueniet uitam. Alioqui regna quotidie prophana Dei ecclesiæ addere, ædificia gemmea erigere, fana, uel in minutissimis uillulis & oppidulis, fabricare, hoc est, mundanarum rerum cumulo augeri ecclesiam, atq; hominum colluione dilatari, permagna res est, & quæ facile infideles prouocat, si non ad cultum, ad politiem saltem, ac munditiè morum. Verum à furtis, à rapinis, ab adulterijs, incestibus, sacri legijs, ac quibus maxime atteruntur miserrimi ciues, usuris, simoniacijsq; contractibus & uersuris non abstinere, si ecclesia Dei est, ego de ecclesia Dei esse nolo. Nam nihil in rebus humanis tam angustum esse duco, quam uitijs illis inseruire, quæ mihi Deum adimunt, qui solus immensus est, solus uastus, solus amplissimus, cætera angusta & arcta. Amplius ne tibi uideatur ille animus, qui auaritiæ intentus, nil nisi pecuniam cogitat: Illè ne, qui toto anhelitu ad assequendum gradum aliquem excelsiorem suspirat: Quid ille, qui in foedis uoluptatibus, uti sus sordida, uolutatus, Helenam totus, quicquid est, deperit: Nisi fortè magnum existimari debeat, ob calamistratum unius scorti uultum, totius Asiæ regnum olim excisum fuisse. Verum ille excelsus, ille amplus, ille ad amplam ecclesiam pertinens est, qui derisis huius generis rerum fragmentis, toto ue calcato orbe, qui ad æternæ uitæ immensitatem collatus angustissimus angulus est, imò nihil est, altissimis contemplationibus per atria illa cœlorum immensa spatatur,

Atiatur, atque propterea nihil conditum magnum arbitratur.

Vota mea Domino reddam in conspectu timentium eum.

Videtur id quasi natura comparatum, hominumque consuetudini admodum familiare, ut quoties aliquid à Deo, quod nobis magnopere sit cordi, postulamus, uicissim illi quædam polliceamur, quæ tantæ maiestati grata fore speramus. Atqui præcipuam, & quæ magis placitura foret illi, promissionem eam in primis opinati sunt patres, impensèque obseruarunt, qua homo se uoto adstringit, Dei honorem, quantum in se est, tutari, eiusque sanctissimum nomen extollere, promulgare, ac pro eo dilatando mortem libentius obire, quam uere cum Domini sui iniuria & contumelia. Et quidem uota hæc erant, ac desideria filij Dei. Hoc unum potissimum egit in terris, ut patris sui nomen in omnes regiones propagaretur. Nonne illud fuit uotum ac promissio, quando superius sese adstrinxit, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medioque Ecclesiæ laudabo te? Sed, ne noua tibi afferri cogites, uide quo modo ferè semper in scripturis uota adduntur laudis sacrificio, ne uerearis idem esse uotum ac Dei laudem. In me sunt Deus, inquit, uota tua: reddam laudationes tibi. Rursum illud: Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo, uota mea Domino reddam. Quid porro illud? Psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam uota mea de die in diem. Sexcenta alia per prophetarum libros conspersa inuenies testimonia, quæ mortales omnes commodum admonent, quam in pollicitationibus, ac uotis Deo factis errent, si aut ea, quibus nihil emolumenti diuino honori ac nomini adijcitur, aut, quæ uires humanas superant, pollicentur. Hæc stulta, illa superstitiosa: utraq; uero à Dei religione & cultu abdicanda, ne ueritatis sedem error occupet. Vota tamen illa, quæ quotidie uulgò fieri cernimus, uel in primis illa, quæ in claustris profitentur, inter ea censenda arbitror, quæ in diuinæ tandem laudis ac nominis honorem desinunt: licet interdum hi, qui promittunt, promissis stare non uideantur. Sensus igitur erit: Vota mea, hoc est, laudem quam tibi debeo, in conspectu timentium te persequam: reddamque tibi tui sanctissimi nominis indefessam, flagrantemue, quoad uixerò, professionem, quò tui honoris studiosi, hi dico, qui te timent, ac uerentur, non ignorent sese illum colere, qui meritò colendus sit, atque unicè timentus. Hic uides, ni fallor, quæ sit ea ecclesia, in cuius meditullio se Deum laudaturum superiori uersu promiserat, timentium scilicet Deum cœtus & congregatio. Alioquin ubi omnia, contempto Deo, pro libidine aguntur: ubi ambitio, ubi simulas, ubi terrenarum rerum cupiditas dominantur: iustitia uero, pudicitia, ac qua maximè oblectatur Deus, animi puritas, seruiunt, ibi nullus modus uitæ, nullusque Christianæ religionis, ne odor quidem esse potest.

Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

Quia enim omnis uirtus suum habet fructum & uoluptatem, in hoc loco Vates commodum aperit, qui fructus, quæ uoluptas, qui effectus expectari debeant tum ab illis, qui Dei uerbum per diuersas regiones deferunt, tum ab ijs, quibus huiusmodi gratissima est merces, & qui cum audierint, cordis affectu excipiunt, ac, ut ait CHRIS TV S, fructum afferunt in patientia: & hi quidem sunt mundo plerunque inuisi & odibiles, quosque cum hinc, tum aliàs propheta uocat pauperes. Et uerè pauperes ab Adæ filijs nuncupantur, cum rerum omnium, quæ carni ac mundo parere solent, amore exuti, ab eo ipso tantummodo pendent, qui propterea carnem hanc nostram miseram induit in mundo, ut & ipsam carnem & mundum, hoc est, animas omnes illas, quæ carnis, mundi que ipsius amantiores erant, ad sese traheret, secumque à dextris uirtutis Dei in excelsis beans, spiritales prorsus efficeret. Elegerat enim illas iam primum ab æterno è mundo, ne cum mundo interirent. Interim uero, Dei uerbo, quod est uerum animæ edulium, pascentur: nedum quidem hoc, sed & saturabuntur,

C absque fastidio tamen. At qui quæso, edent? Edent pauperes, edent afflicti, despecti, in gloriâ: edent peccatores, publicani, lenones, meretrices, & id genus alij, qui morbo aliquo letali infecti, morbumque ipsum non ignorantes, nihil aliud tam ardentè cupiunt, quàm à prætereunte I E S V sanari. Hi nempe, ut ait Vates, sanctissimo Euangelij pabulo pascentur, inebriabunturque ab ubertate domus Dei: vituli scilicet illius saginati in Euangelio, pro recuperato filio adolescentulo à patre occisi, pinguedine exaturati, non è siliquis amplius porcorum ventrem eum implebunt, qui, ob fidei candorem, eburneus in amatorijs canticis appellatur. Quo quidem saluberrimo cibo pastæ animæ, in eundem ipsum cibum, contrario ordine cibi corporei, transmutantur: hoc est, ad eum unum efficiuntur uerbi, amore ac desiderio cum C H R I S T O, ut nihil amplius uel cogitare, uel eloqui, uel agere libeat, quod non in sui amati honorem cedere queat omnino: cum interim diuites dimittantur inanes: hoc est, de proprijs uiribus, iustitiisque, & religione præsumentes, atque propterea se diuites existimantes, gratia omni destituuntur. Ecce, ait, serui mei comedent, & uos esurietis. Verum ne in re alioqui per se aperta hæsites, cuiusmodi scilicet cibus ille sit, quem edere oporteat Dei pauperes, adijcit: Et laudabunt Dominum qui requirunt eum. Vide, te oro, quam elegantissimo, & eo quidem mirabili, ac stupore pleno, utranque rem claudat epologo. Nam duobus propemodum uerbis, & qui sint pauperes, hoc est, qui requirunt eum: & quo cibo sese oblectari oporteat, id est, laudabunt Dominum, edisserit, Qui uero fructus? quis finis illorum erit?

Et uiuent corda eorum in seculum seculi.

Nam, non mortui laudabunt te Domine, sed uiuentes, sed qui corda habent uiua ac uegeta: hi scilicet, qui mundana omnia, quæ inferre solent mortem, fastidiunt abominanturque, ac in perpetuis gratiarum actionibus uiuentes, omnia
D bona Deo accepta referunt, totamque uitam suam illis ipsis studijs, quibus maxime delectatur Deus, consecrant, atque alijs diuinum laudandi nomen occasio sunt. Ne putes enim diuinarum gratiarum concessiones in tepidis pectoribus facile prouenire, marcescereque debere & occultari. Diuulgandæ enim sunt, quò uita ipsa habeat, unde sese continuis successione in alios effundat, sciantque cæteri, idcirco uerbi Dei semen à cœlesti agricola spargi, ut coalescat uiuatque in æternum. Quod quidem fit, cum alter alteri uitam impartit. Cæterum uitam appello doctrinam sacram & Euangelium, in quo C H R I S T V S ipse, uita scilicet omnium, latet. Quid latet dico? omnibus, inquam, expositus est, magis que lucet, quàm sol iste uisibilis orbi uniuerso. Cernis modò, ni fallor, ad quantam nos felicitatem cœlestis uerbi pastio euehat ac perficiat. Sunt qui dicant hinc Vatem sub eiusmodi uerborum inuolucro de C H R I S T I corpore ab altari percipiendo uoluisse dicere, obscure tamen, quia umbrarum illud erat tempus: modò uerò, decusso è cortice nucleo, ueritatis. cui & prælusisse donarium illud à rege populo datum asserunt, collyridam scilicet panis unam, assaturamque carnis bubulæ unam, & simillam frixam oleo, seu ut legunt Hebræi, uini sextarium. Verum literæ series me, ut de esu sacre doctrinæ, & intelligerem, & interpretarer, monuit, fultus tamen nonnullorum iudicio, & in primis Euty-
mij græci, qui in hoc loco sic refert: Pauperes enim sunt ueri omnes Christiani: qui tamen spiritualem cibum Euangelicæ comedunt doctrinæ, qua uerè alitur, & augetur anima. Vtrunque enim sensum prophetæ spiritu dignum esse iudico, cum & hoc, & illud, unum atque idem, eiusdemque efficacitæ ac dignitatis esse, sanctos Dei uiros differuisse uideo. Quòd si tamen inter sese paululum differre uideantur, uult Ambrosius, doctrinæ cibum, carni, ac sanguini filij Dei præstare: quandoquidem asserit, sceleratiorem rem esse Euangelium Dei contemnere, quàm eius filium ex altari proiectum pedibus conculcare. Sed eius generis sententiæ obstrusiores sunt quàm quæ, nisi à perfectissimis uiris, intelligi ualeant.

Remi-

A *Reminiscentur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terra: & adorabunt in conspectu eius vniuersa familia gentium.*

Vis uno uerbo dicam, quid è pastu eiusmodi saluberrimo secutum sit: Hi enim, qui ex longa peccandi consuetudine adeò in malis obduruerant, ut prorsus omnem sui conditoris memoriam è corde abiecerant, uì ignea uerbi Dei afflati, pedem actutum referunt, ac deploratę uite eiecto opprobrio, decussaq; omni ab anima rubigine, quę funditus igniculos illos homini cognitionis Dei inditos obliterauerant, reminiscuntur: hoc est, quę prius nouerant, reminiscuntur: (prenotionem hęc Platonis non intelligo, cui uisum est, animas antequam corporibus uniantur, omni scientia perfectas esse: sed ob corporis hebetudinem tardiores factas obliuisci penitus quę antea nouerant. Ex quo concludit uir alioquifapientissimus, pueros non noua discere, sed uetera reminisci) ex qua quidem reminiscencia, è doctrinę fidei auditu, per orbem uniuersum excitatę, oboritur, seu magis reuiuiscit lumen: quo illucescente, fit omnium finium terrę ad Deum conuersio, ita ut iam adorent eum: uel, ut reddit Felix, genua flectant coram eo uniuersę stirpes gentium. Et adorabunt eum, ut alio in psalmo, omnes reges, omnes gentes seruiant ei. Non illud porrò prætereundum, quod refert Eutymius, ex uì, ut ipse ait, gręci uerbi, posse elici sensum passiuę significationis in uerbo reminiscuntur: ita ut sit sententia (eius enim uerba referre libet) quod digni efficiantur, quorum Deus reminiscatur, tametsi eousq; repulsi, ac neglecti fuisse uiderentur. Quid mirum igitur si nostra etiam ætate cernimus à Deo uocari ea quę non sunt, tanquam ea quę sunt: hoc est, eos qui ad uitę regnum minimè pertinere uidentur, ut sunt latrones, homicidę, scorta, & quod difficilius hucusq; uisum est, tum milites, tum militum duces, ad cognitionem ueritatis ascisci, cum Deus illos ad memoriam, ut sic dicam, reuocasse censetur: Saxa (credo) inanima, si eo modo illorum diuina reminisceretur bonitas, quo peccatorum hominum reminiscitur, ad uitam, alioqui ipsis à natura negatã, respicerēt, ac conditorem suum agnoscerent, & adorarent. Hinc uides, ni prorsus hebes es, unde pietas nostra ac religio ortum habet: unde, inquam, est, quod nunc certatim per urbes, per oppida, per uicos etiam mínimos, ad audiendum salutis uerbum concurritur. Recordatus est enim Dominus misericordię suę, sicut olim locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius, qui CHRISTVS est, ut ait apostolus, per quod benedicendę erant omnes tribus terrę. Causa uerò?

Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Quia enim forsan in dubium uerti poterat, ac quærí, quorsum gentes, de quibus in superioribus uates mentionem fecerat, dicens: Et conuertentur ad Dominum uniuersę familię gentium: euocandę essent, ac dominico gregi inferendę, addit: Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Quod idem fermè à Paulo replicatur Romanis scribente: Num solummodo, ait, Iudæorum Deus? Imò & gentium. Nos stultos, qui hucusq; putauimus cognitionis diuinę reliquias in fanis solummodo ac templis manufactis conquiescere. Et licet quorundam uita aliena prorsus ab huiusmodi uulgari opinione foret, tamē, quę malę suafę sanctitatis natura est, facilè à quauis boni specie nobis imponi patimur, homines, si Deo placet, uasri, & prudentes. Fatendum est igitur, quod quemadmodum Deus rerum est omnium & conditor, & Dominus: ita omnes omnium mundi climatum, ad sese occultissimis afflatibus attrahere, siue fidelis, siue infidelis is sit, qui trahitur. Non publicanus, non fur, non latro, non parricida, non mercator, nō miles, non quicquid uspiam gentium est, quod diuinis caloribus sit capax, seu uir, seu mulier sit, se excludi arbitretur, quin potius audeat, promptaq; fide persuasum habeat, Christum nō posse non reminisci eorum, quorum gratia tam dira à suis perpeffus est in terris. O felicissimum mortalium omnium euentum. Vide quid addit:

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terrę.

O

C Versus iste subobscurus est, idcirco uariè enarratur: quæ tamen uarietas in interpretandis sacris libris, quam maximè, nisi fortè ad rem faciat, uitari debet. Videtur igitur hîc mihi Vates illud idem dicere, quod alio in psalmo dicit: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. ut idem planè sint, & diuites plebis, & pingues terræ: hoc est, opulentiores, qui rerum affluentia lasciuire solent. Et qui cum, secundum euangelium, difficilius Dei ingrediantur regnū, quàm acus foramen cameli: diuinæ tamen maiestatis nomē affatim illustratur, si & ipsi cum pauperibus Christi ad saluberrimū cibum hîc euangelij, illic postea apertæ deitatis admittantur, & est perinde ac si dicat: Quàm ex animo celebranda est Dei bonitas, quæ ad eò sese in omnium salutem uniuersaliter, ac in omni loco & tempore diffundit, ut uel ipsi rerum domini, & potentissimi uiri, alioqui à mensa æternæ cœnæ propè modum exclusi, ad esum agni asciscantur, illiç, flexis poplitibus, quod potissimum, externum licet, ueræ pietatis indicium est, suum erga Deum testentur animum. Neç hoc solum. Audi rem dictu incredibilem. Ipsi etiam mortui, sepulchroçq; conditi, siue, ut legit hebræus, in puluerem descendentes, proni in faciem coram eo cadent: hoc est, eum, uel inuiti, adorabunt. Hunc enim sensum nō ne tibi uidetur illi Seruatoris sententiæ conuenire: Venit enim, inquit, hora, & nunc est, quando mortui audient uocem filij Dei, & qui audierint uiuent. At unde tantæ bonitatis copia: quia uitam propriam, inquit, non est dedignatus pro illis impendere. Nam quod nos legimus in principio sequentis uersus, Et anima mea illi uiuet: Hebræis præcedentis est finis, hoc modo: Coram ipso adorabunt omnes descendentes in puluerem, quoniam animam suam non uiuificauit: uel, ut diuus reddit Hieronymus: Et anima eius non uiuet: hoc est, animam suam non uiuificabit, sed pro ipsis eam tradet. Verùm quò simplicioribus, atq; in uulgata æditione enutritis consulatur, erit dicendum:

Et anima mea illi uiuet, & semen meum seruiet ipsi.

D Filius Dei est qui loquitur: cui quidem è tumulto excitato, glorificatoçq; ac ad dexteram patris collocato, omnia iam genu flectunt: sed & mortui ipsi, secundum tempus præfinitum à patre, è puluere experrecti, suam testabuntur reuerentiam & timorem: non quidem mortuo Deo, ut sunt dij gentium, sed uiuenti in secula. Et anima mea illi uiuet. quasi dicat: Ego filius uiuēs propter patrem, uiuo ipsi: hoc est, totam uitam meam illi tanquam maiori refero, ac totus, quicquid sum, ad eius gloriam uiuo. Nam meam propriam in hoc mundo gloriam non quæro, sed eius qui misit me, patris. Hincçq; semen meum mecum ipsi seruiet: hoc est, eo modo, quo ego illi seruiō, ita filij mei euangelico semine concepti, nati, enutriti, deseruient. Quod uerò fuerit Christi obsequium patri exhibitum, næ eius semen non es, si rem tam apertam ignoras. Neç enim est, quod nostram contegamus ignorantiam. Apertior enim res est, quàm quæ uel à uetula ignorari queat. Exploratissimū, inquam, iam factum est omnibus, quàm piam, quàm sanctam, quàm puram, Christus in hoc mundo uixerit uitam. Norunt & ipsi infideles, quantum obsequens fuerit patri, quantum patiens, quantum mundanarum rerum, & in primis gloriæ, contemptor: quantum ad referendū par pari in iniurijs obliuiosus, in beneficijs uerò etiam irrequisitus, propensus. Quis rursus tam barbarus uel ultra Sarmatas uiuens est, qui ignoret eius mansuetudinē: prudentiam: facilitatē: benignitatē: ac, qua maximè bonis omnibus gratus erat, comitatem: Nōne ille in furta, in adulteria, in occisiones, in libidines, in odia, in rapinas, & huiusmodi alia inuectus, testabatur Dei iram in illos futurā, qui eius generis facinoribus irretiti, nihil antiquius in uita ducebāt, quàm cōtempto Deo, calcatisue legibus, iure & æquitate, in sceleribus uiuere? Quis porrò unquam à tyrannorū metu, consuetudinēç, & amicitia, tam liber fuit: Quem unquam uidimus cum tanto stomacho, pharisæorū, scribarum, sacerdotū ue, atq; huiusmodi latrinarū mores & uitam detestatum palàm esse? Omitto enim amorē illum imensum in miseros, in ægrotantes clementiam, in destitutos opem, in peccantes cōmiserationem tantam, quantam nunquā exhibuit in filios mater. Iam clauos illos

A illos atroces, quibus ignominioso ligno pro te, ô homo, confixus fuit, ne patri non obediret, prætereo. Prætereo diutinos cruciatus, languores, tormenta, & ea quidem diriora, quàm quæ unquam, nec ab ipsis quidem immanibus expectari potuerint Cyclopibus. Atq; hæc sanè omnia, quò patri suum probari posset obsequium, atq; ex animo famulatus. Quasi enim per excessum illius faciem, qui semen Christi effici cupiat, delinãui, quanquam imperfectè. Complura enim is sibi, præter ea quæ à me dicta sunt, deesse arbitrabitur: quæ sanè omnia in Christi uita ac moribus, tanquam in uirtutum omnium archiuo, accumulatisimè apparent. Non enim frustra Deus, qui eo quidem proposito homo factus est, ut homo homini abolitam nature legem innouaret, rectèq; uiuendi formam traderet, nobiscum in terris commoratus est. Tantum porro abesse debet, ut uulgari mediocritate contenti, nunquam eò perueniendi nauemus operam, quò non ascendisse, Christi uitam contempsisse iudicium erit. Neq; illos profectò admodum laudare possum, qui cum à turbis semoti, uitam sibi perfectiorem, quàm uulgò uiuitur, instituunt; nihilo secius tamen (utinam non turpius) neq; altius sese à terra eleuant, quàm qui propter rerum familiarium sollicitudinem ac curam, humili depresi, uix interdum se Christianos esse reminiscuntur. Nos miseros, qui tam inconsideratè, superatis uasti pelagi difficultatibus, in portu allidimur.

Annunciabitur Domino generatio ventura: & annuntiabunt cæli iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.

Hic absq; dubio ecclesiæ Dei perpetuitatē uaticinatur Propheta. Nam quod superiori uersu cecinit, Et semen eius seruiet ei: credentium posteritatem, quæ mortuo Domino in eius ecclesia successura erat, prædixit: modò eandem ipsam asserit illam esse, quæ populus Dei à cunctis appellabitur, quæ & æterna erit. Cæterum cæli dictio, neq; in Hebræo, neq; in Græco inuenitur: idcirco redundat.

B Neq; rursus, quem, legendum esset: sed quæ, aut quoniam, hoc modo: Semen seruiet ipsi: narrabitur, seu numerabitur Domino in generatione: uenient, & manifestabunt iustitiã eius populo genito, quoniã fecit: uel, quæ fecit Dominus. ut sit sensus: Semen eius, hoc est, posteri seruiet Domino, atq; in spiritu & ueritate eum colentes, populus peculiaris, gensq; sancta ac pura, illi censebuntur. Insuper hæc de Domino, quæ dixi, scribentur, quò posteri omnes intelligant, ut & ipsi ueniant, & filijs quoq; suis, qui ab illis nascentur, annuncient Dei iustitiam. Sed quam iustitiam? quoniã ipse fecit, omnia scilicet, quæ ad salutem hominum pertinent. Nihil enim nõ fecit benignissimus Dominus quò à peccati, atq; propterea mortis imperio electos, semen uidelicet Dei eximeret. Sine me, ait, omnem iustitiam exequi. hoc est, permitte me omnem morum rectitudinem, omnemq; atq; eam quidem absolutissimam bonitatis normam ostendere. Sic enim Hebræi appellant iustitiam: quemadmodum Græci, qui eam diffiniunt esse uirtutem omnium summam. Quocirca nescio an rectè iustitiam dicant esse quidam iuris seueritatem illam, quam opponere solent misericordiã. Iudiciũ id potius in scripturis, ni fallor, appellatur, quàm iustitiã. Cæterum licet, ut dixi, neq; in codicibus Hebræis, neq; in Græcis, quod sciam, cæli dictio habeatur: nõ uacare tamen à decore arbitror, cum eiusmodi dictiones, ueluti gemmæ, fortuitu quodam ornatu scripturæ interseruntur. Quamobrem hinc putant, per cælos, apostolos adumbrari, qui iustitiam Dei, hoc est, immensam diuinæ bonitatis amplitudinem, qua Deus ipse, non solùm & Deus, & pater nobis esse uoluit, sed homo factus, & is omnium despectissimus, proprio cruore & morte, hominum genus infinitis errorum tricis illaqueatum, in libertatem filiorum Dei uendicauit, intrepidè diuulgauerunt. Hanc itaq; iustitiam diuinã, nõ humanam, non superstitionibus fœdam, prædicauerunt, continuoq; prædicant felicissimi cæli isti. Cui, quæ so, prædicant: populo nimirum ex aqua & spiritu renato, & quem fecit Dominus: hoc est, quæ sibi cum doctrinæ, tum crucis semine progenuit, ut illud maxime uerissimũ sit de electis elogium Osæ, qui ait: Filij facti sunt Dei uiuentis.

○ ʒ 2

Domini regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit.

Felix prorsus Christianorū cōditio, si quemadmodū crebrò, & hoc, & huius simile de Deo testimoniū ore proferunt, ita persuasum animo haberēt, sibi nihil, quod ad suam, tum corporis, tum animæ, spectat salutē, deesse posse, Deo propitio, tutore, & duce. Haud raram quidem huiusmodi translationem in scripturis esse inuenies, qua Deū pastorē, nos oues uocari legitur. Nec sanè id absq̃ altissimi cōsilio factū ducimus. Nā sicut nullū aliud pecus tāta equè indigere cura & sollicitudine cernimus, quāta ouis tenella, & quæ minus sese tutari, sibiq̃ prospicere ualeat: ita hominē animantiū omniū, si corpus spectas, miserimum, interire omnino necesse est, nisi illum benignissimus atq̃ idem peruigil pastor Deus, continuo ducat, pascatue, ac ad aquas, ut ait Propheta, refectionis minet. Hac igitur Dei cura ac prouidentia cum David sese indigere pernosceret, atque adeo omnes Adæ posteros secum, nō tantum per se solū, quantū uice omnium, qui in lætissimis ecclesiæ pascuis uicturi erāt, gloriatur hoc modo: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit. Felix ex hebræo sic legit: Dominus pastor meus, non deficiā. Quem alius secutus interpret, sic reddit: Dominus pastor meus, nō egebo: neq̃ ultra primū psalmi uersum protēdi existimāt. Quod & affirmat paraphrastes: Dominus, inquit, pascet me, quare nullius egere potero. Nōne tibi uideēt hoc idem Paulū dixisse in epist. quam Corint. scripsit: Omnia, inquit, possum in eo qui me cōfortat. Certè equidē cum ex longa rerū experientia, tum ex ipso acerrimo afflictionū tumultu edocti, non ignorare possumus, quòd homo, cum se duci à Deo, atq̃ ab eius indeficiente gratiarū fonte potari senserit, durior quidē silice erit, ni benefactorē agnouerit: hoc est, ni eum supra omnia amauerit, reuerētiaq̃ ea, quæ filiū decet, timuerit. Proinde cum eiu smodi timore affectus fuerit, nihil sibi deesse posse arbitrabitur, cum nō ignoret à Dei spiritu promissum esse, quòd nil deest timētibus eum. Neq̃ hīc mihi metū illum orbis uniuersalem obijcias, quo tonitruis, fulgetris, ac terræ motibus, cuncta territat Deus: aut cum armatæ acies in cœlo dimicare, spectraq̃ nocturna, atq̃ alia terriculamenta apparere cernuntur. Nemo enim inter mortales tunc est, qui non timore cōmoueatur, atq̃ ob id uotis omnia, quæ in mentem ueniunt, polliceatur. Propulsis tamen postea ab aère nimbis, atq̃ à mare procellis: terriculamentis rursus illis in somnium resolutis, aut ab ægris corporibus eiecto morbo, aut non reddunt, aut ægrè reddunt, aut iam etiam in commodiorem sibi usum commutant, quæ promiserant. De hoc enim illaudato metu, tantū abest ut uel hic, uel unquam aliàs loquantur Dei interpretes, utpote qui in sapientem quoq̃ uirū cum cadere possit, eum tamē à recto rationis statu, ac iudicio, nō dimoueat. Timete, inquit, eum, qui potest animam mittere in gehennam ignis. Sed neq̃ de hoc genere timoris, hīc locus, ut diffusius pertractemus, requirit. Ceterum illud quod nos legimus: In loco pascuæ ibi me collocauit, alia litera sic habet: In conspectu solis herbidi facit me accubare. Quasi enim parum uisum fuerat Propheta, Deum pastorē, hominē uerò ouem nominasse, nisi & cōmoda ob pastoris uigilantiam ouibus prouenientia, in translatione perseuerās, exprimeret. Quorū quidem id unum potissimè necessariū esse uidetur, ut nō longè à pascuis stabula collocētur, illis maxime in regionibus, ubi umbræ raræ sunt. Medio enim die, aiunt peritiores gregis, cum incrudescit æstus, in umbrā deducēdos esse greges, ne lac æstu præreptū nimium exiccetur. Quocirca ubi arborum adumbratio, in uastis præsertim solitudinibus, haberi nequit, id septorū, mapaliūue uicinitate fit satis. Hīc primum igitur se iactat anima illa, quæ uerè nouit, uana omnia sua esse studia, uanum iter, uanum item laborem & sudorem, nisi diuinæ prouidentia benignitate regatur: & clamat: In pascuis amœnissimis recubare me fecit Dominus: uel, ut legit Eutymius: In loco herbarum, in loco ubi erant optima pascua, me collocauit. Summa itaq̃: Dominus uberrimum mihi pabulum præstitit.

A stitit. Cauetas uelim hinc, cum pasca herbarum audis, aut trifolium, aut gramin aliud, quo pasci debeat anima, imagineris. Est sane res altius peruestiganda, nec a paucis optimis fidei ac sacrae legis, auertenda mens est: ne corrupto, propter rerum corporearum imaginationem, animo, intellectus alioqui perspicax & acutus, a diuinarum rerum contemplatione deturbetur, uisq; ea caelestis aduentitius quibusdam somnijs contenta, in considerandis rebus nihil immoretur. Cum enim animus, quem purgatissimum esse uolumus, ad contemplananda caelestia se rapit senserit a Deo, ac trahi, nihil agit, nisi euulsis quodammodo mundanarum imaginationum, atq; affectuum radicibus, liber ad illa peruestiganda se totum dedat, ad quae appetenda natura se natum intelligit. Humana quippe omnia, mortalium animo, cui uigor igneus est, ac caelestis origo, inferiora sunt. Quare summus error est, in illis requiem querere. Seruire enim debent, non imperare animo, quae cunctae condita sunt.

Super aquam refectiois educavit me.

Vide aliud gregis commodum, aquarum scilicet copia: quod sane Dauid a puero didicit. Pastor enim fuerat, ut penes ceteri omnes antiqui patres. Felix sic legit: Super aquas requiei: hoc est, ubi defatigati libenter requiescunt homines. Quod quidem Seruatori nostro contigisse legimus apud Samaritas. Et uere refectiois aqua leniter fluens, ut reddit Paraphrastes, est Dei spiritus: ad cuius ripas defatigatus cum sederit animus, mirum in modum refocillatur, ac uires penes in conflictu cum carne & mundo attritas reassumit. Quas putas aquas illas esse Esaiam, nisi hasce, de quibus modo loquimur? Haurietis, inquit, aquas in gaudio de fontibus Seruatoris. Mirum si cogites uatem de aquis Siloem, aut Iordanis, sermonem facere: quibus quidem uel a fundo ipso ab aliquo epotatis, is rursus sitiet: illae uero, uel summis labijs degustatae, totam animam adeo in se transmutant, ut deinceps nunquam, ut ait Christus, sitire possit. Nimirum, crede mihi, in contemplandis diuinis beneficijs torpidus es, o tu, qui ad Dei obsequia speciali quodam modo, & cultu te ascitum uideri efflagitas, si nondum sacras hasce undas a Christi spiritu emanantes sensisti. Vide, obsecro, tuamque tute ex animo rem perpende, quomodo scilicet propemodum a publicanis & peccatoribus, in puritate uite, anteuertis. Quam profecto mihi, ne de alijs dicam, uerendum est, quam pertimescendum, ne ego quidem una cum mea de me ipso, rebusque meis opinione, proximum, amaras aquas destitutus, uideam interim, nescio quos, cum Domino meo, super puteum Iacob considerare. Verum timendum me mihi semper erit: num desperandum: minime quidem, postquam

Animam meam conuertit.

A se enim auersam, conuertit Dominus animam meam, alioqui uagam & errabundam: insuperque eam ipsam siti atque inedia periclitantem, sui spiritus consolatione refocillauit. Ad unum eam a multis, a perturbationibus ad quietem, a rebus conditis caducisque, ac maiori celeritate labentibus, quam si torrens rapidus, ad immortale, increatum, incommutabileque bonum, adeo profus conuertit, ut plane mihi uidear, Dei dono, id breui, quatuor scilicet annorum spacio, quibus per solitudines uagatus sum, affecutus, quod uix in tota uita mea, quamuis ad multos annos prorogata, in claustris uiuere sperare unquam ausus fuisset. Ipse, ipse enim fuit, non mea uoluntas, non desiderium, non studium, non conatus, qui

Deduxit me super semitas iustitiae.

Seu, per semitas iustitiae, ut habetur ex hebraeo. Hinc rursus operae precium erit, iustitiam, eam esse uniuersalem uirtutem, quae ceteras omnes complectitur, diffinire: semitas uero illius, alias particulares uirtutes, quae, ut uerbis utar Eutymianis, ad illam uniuersalem tendunt. Idcirco uates in hoc loco iustitiae nomine, uitam per omnia legi Dei respondentem intelligit. & est sensus: Deduxit me Dominus, hoc est, ita formauit atque instituit, ut totus omni bonitati studens, nihil iam mihi sapiat, aut gratum sit, quod non a dignioribus huiusmodi iustitiae partibus proficiscatur. Erraui equidem iam diu sicut ouis sine pastore, aut instar infantis, qui amoenitate ripe fluminis illectus, dum incosulto, quae est eius etatis natura, sese a matris tutela elon-

Cgat, in alvei torrentē infelix prouit, nī mater natura in filiorū periculis suspicio-
sa, se à thalamo proripiēs accurrat, puerumq; iam iam cadentē, uī, nescio qua, ce-
leri, ē precipitio clamās retrahat, sed nō absq; iurgijs, in inis interdum ac uerberi-
bus. Illo ferē modo me in errorū semitis spatiantē, nec finem quō ambitionis me
traherēt illecebræ considerantem, aut in cōsideratione illa prorsus cōniuentem,
retraxit Deus, nō absq; tamen dolore & castigatione. Et hoc quidem propter no-
men suum. hoc est, tam immensum bonū à spontanea illius bonitate, ac qua me
ante mūdi constitutionem deamauit, charitate, originem habuit, ut ipsius solius
nomini, nō meo, sit gloria: cuiq; solummodo maximæ, ut maximis in beneficijs
solet, habendæ sint gratiæ.

Nam si ambulauero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Non hīc prætereundū, quomodo anima quoq; ipsa, quibus ad Dei cōtempla-
tionem pertingat, suos habeat gradus: quos quidē in ipso statim psalmi exordio
mihī uideor cōprehendisse. Simulac enim cœperit sese totam diuino mancipare
obsequio, sacra illicō doctrinæ undis uberrimis perfunditur, ac cœlitus refocilla-
tur. Nam fides quidē ex auditu, auditus autē per uerbū Dei: à quo sanē mirabilī,
atque adeo secretiōri quodā modo educatur, pinguescit, atq; ad cognoscendū ue-
rum alitur. Porro ex cognitione grādiuscula facta, amore ac desiderio cōsequen-
di rem cognitā, inflāmatur: quo quidē adeptō, à cognitione atq; amore cogniti,
dispositio quædā ac habitus ad frequentādas iustitiæ semitas oritur: quas planē
nusquā esse nouit, nisi in Christo Iesu incarnato, in quo rectē beateq; uiuēdi totā
summā cōsistere arbitratur. Ex quo nimirū instituto fit, quod si aliquādo illi pec-
care cōtingat, nō actutum desperet: quia iam aliās, Deū esse, qui de stercore eri-
gat pauperes, experta est. Ad hæc, si reassumpto animo, postea se sentit à Deo
igniculis quibusdā ardētioribus, à Hiericōtinis ueluti campis ad mōtem Dei O-
Dreb sustolli, nō intumescit, non suas iactat uirtutes atq; operationes, sed magis fa-
tetur, clamatq; se ab alio ad uias iustitiæ, nō ab sese reductā esse, cum absq; diuino
præsidio nihil omnino sit hominū ad assequenda cœlestia propositū & conatus,
quantum uis & rationem, & arbitrium, & bonā, ut uocant, uoluntatem in se esse
noscant. Nam si, ait, ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala. At
unde tanta de se fiducia? Quoniam, inquit, tu mecum es. Idem fermē Hieremias:
Dominus, ait, mecum est, quasi bellator fortis. Vnde nō immeritō Iob ille in tri-
bulationum igne millies excoctus, quasi belli conditiones Deo proponens, au-
dacter petit: Pone me Domine, inquit, iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra
me, Paulō secus hunc uersum ex hebræo legūt: Etiam cum ambulauero per uallē
tenebrosam, nō timebo malum. Idem Paraphrastes: Etiam si eundū mihi sit, ait,
per uallem tam opacam, ut umbra illius mihi mortem minitetur, nihil metuam.
Vthic clarē perspicere liceat, nihil aliud per umbrā mortis prætendī, quā horren-
dam mortis speciem & imaginem: quæ uti infestissima quædam Aleto nos usq;
diuerberās, in maximis periculis ob oculos assiduē uersatur: quemadmodum in
uinctis ob capitalia scelera uidere est, qui etiam antequā à licitore truncētur, cen-
ties in horam moriuntur. Et hunc quidem sensum Eutymio arrisisse uideo. Sic e-
nim ille: Umbra mortis labor ille est, qui in aliquo arduo inuenitur periculo: qui
ob doloris ac desperationis acerbicatem, quæ morti similis est, umbra mortis ap-
pellatur. Porro ne solūm hanc mentis stragem in malē affectis hominibus inesse
credas, uide de se quid dicat apostolus: Supra modū, ait, grauati sumus, supra uir-
tutem, ita ut nos tæderet etiam uiuere: sed ipsi in nobis ipsis respōsum mortis ha-
buimus. Si fuero igitur in tenebris mortis, in caligine peccati, in tetra inferorum
noctē, adhuc bene sperabo, nec eo præsentē quicquā mali timebo. Hæ sunt pro-
fectō dotes illæ præcipuæ in regno fidei, quibus nostris in actionibus sperare,
atq; in peccatis animum despondere dediscimus. Cæterum uisum est alijs etiam
umbrā mortis peccatum esse ad mortem: mortem uerō ipsam, æternā damnatio-
nem. Nam quemadmodum umbra corpus, ita peccatum mortem comitari solet.
Hi enim qui peccato uiuunt, hoc est, qui Deo mortui sunt, uiuentes in corpore,
nondum

A nondum, etsi uerè mortui sint, ad mortem illam, ubi sempiternus horror inhabitat, descenderunt: sed adhuc in umbra stertunt, nondum umbra corpus attingit, nondum profus occubuere. Quo quidem periculo circumuentus ille atq; admonitus, qui licet septies in die cadat, spem tamen, uti sacram anchorā, in naufragij periculo non deserit, sed adhuc in metucioso pectore scintillulas quasdam fiducię palpitantes sentiens, ut potest submurmurat, dicens: Si ambulauero in medio umbrę mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quoniam, inquam,

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Hoc est, cura tua pastoralis mihi summā animi securitatē præstitit: nam pedū legit Felix, pro baculo. Quem secutus Paraphrastes, sic reddidit: Pedū pastorale tuum à metu liberabit me. Vnde fatetur Hieremias se imperturbatā egisse uitā, postquā secutus est Deum pastorem. Plurimū enim securitatis ciuium animis afferre solet princeps, qui magis pastorem se exhibet & patrem, quā Dominū & tyrannū. Tum sanè ciuitas in utranq; (ut aiunt) dormit aurem, fit diues, fit ceteris formidabilis, expers factionū, religioni dedita, unanimes, promissorumq; obseruantissima, ac pro tutando suo pastore fit sponte sua a deo munita, ut non admodum exteri deliderādi sint milites, qui pro focis atq; aris principis dimicēt. Contra uerò nihil non tyranno à suis ciuibus est timendū. Nam cum aut rerum facultatibus, aut liberis, aut uxoribus quoq; ipsis proprijs expoliari se uident, ea interdum moliri animo coguntur, quæ ne hostis quidem crudelissimus, cogitare auderet, nedum agere. Verū quia tanta iam inter homines peccandi succreuit licentia, ut non semper paterno baculo aut pedo, sed uirga, & ea quidem ferrea interdum & dura, in coercenda quorundam temeritate opus sit, hoc agendū à principe, quod hīc fatetur uates in mortales omnes agi à Deo. Qui quidē cum nos à prauo uitę itinere auocat, cum errātes ad reliquū gregem reducit, cum admonet, cum rogat quoq; ac quando opus est, percutit, uti uirga uidetur. Cum uerò imbecilles tolerat, atq; illis opem, sufferētiamq; in tētationibus, ut possint sustinere impartit, pastorali eum baculo, seu pedo uti dicimus. Summa igitur: Tu peccantem me corrigis, laborantē uerò, ac sub tētationū mole nutantem, toleras & sustentas. Quid uultis, ait Paulus? In uirga ueniam ad uos: Vides hīc Paulū uirgam Corinth. minitantem? Quid illud? Filioli mei, quos iterum parturio, donec reformetur in uobis Christus. Nōne hīc tibi uidetur Paulus, nō dico baculo amplius pastorali, sed materna quadam erga filios transformatione uti? Hīc finis tandem eorū est, qui idcirco ad gubernandas animas asciscuntur (temeritas enim est sese ingerere, & non uocatos accedere) ut amanter prosint, non ut crudeliter præsent, aut temerariē imperent. In hoc loco notat Eutymius dictionē illam qua nos legimus, consolata sunt, Græcis esse aduocauerūt. quod quia admodum conuenire, & uirgę & baculo, uisum est, libenter addidi. Nam propterea pastorem uirga uti cernimus, non tantū ut pigritantem gregem urgeat cogatq; quantum ut aberrantem, in rectam auocet uiam. Quæ nimirum uirga in rebus animæ ab antiquis patribus disciplina appellabatur: & quæ, ut ait Paulus, licet in præsentī uideatur non esse gaudiū, sed mœroris, pacatissimum tamen fructū postea exercitatis per eam reddet iustitię. Et hæc de uirga ac baculo. Cæterū tu Domine

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.

Solet enim inter huius uitę oblectamēta, illud in primis existimari, quo lautius inter se cōuiuę epulis, ad tripodas alter alterū, quod aiunt, prouocat. Hīc sumptum aliqui autumant, tum hīc, tum aliās in scripturis, mēse uocabulo præcipuas delectationes in animam cœlitus immissas significari: cuiusmodi sunt igniculi illi ardentes, quibus ad mundanarū rerū neglectū accendimur, atq; ad appetenda cœlestia inanimamur. Interim uerò ad alterius mēse, sacrę scilicet legis cognitionem, supramundanęq; communionis participationem admittimur. De ijs enim omnibus hīc loquitur uates. Quorū quidem lautitia exaturatę animæ, hostibus humanę naturę solent esse terrori ac formidini: idcirco à spiritu dictum est: Aduersus eos qui tribulant me. Itaq; sensus erit: A deo (inquit) me lauta dignatus es

C gratiarum tuarum mensa, utpote in cōspectu tuo, ut uidentibus, rumpentibusq; sese ac liuore contabescantibus inimicis meis, sperem ad mensam illam tandem ascisci, ad cuius delicias percipiendas, tam amanter tuos prouocas, dicens: Ecce trado uobis regnū ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Adeo ne intellectu tam hebeti uiuitur, ut putemus esse in hoc mūdo delicias, aut uoluptates cum illis comparandas, quibus anima afficitur in rerum diuinarum cognitione & gustu: Quid cum cor desiderijs illis infinitis peruestigandæ ueritatis exæstuat, atq; in iam cognita conuiescit? Quis indicibilem illam potis est exprimere suauitatem eorum qui dignè, ut tanta postulat maiestas, uenerandū Christi corpus è sacerdotis manu percipiūt? Eliquesceret, crede mihi, omnino anima, atq; amore insaniret, si uel semel quidē serio & diligenter consideraret, ad quantam promoueatur altitudinem, cum ab huiusmodi sacrarū mensarum edulio, nō ut merita est, abigitur, quin potius inuitatur, allicitur, ac, ut digna sit, à cœlesti sponso secretioribus quibusdam modis atq; afflatibus perpurgetur. Vide (ô genus armorum) diuinæ bonitatis in suos prouidentiam, atq; amorem tenerum. Nam cum necessariò cum hostibus confligendum sit, non duras galeas, non triplici ex ære contextum thoracem, non ensem, non peltam, nobis parat, sed delitiosam mensam ac conuiuium, & quod pluris æstimari debet, in conspectu illo suo, quo uel à longè prospecto, fugantur quātumuis fortes hostium cunei. Neq; hoc satis quidem, sed insuper, quo nihil lautitiarum mensæ tam opimæ desit,

Impinguasti in oleo caput meum.

Haud hoc quidem omnino ab historia rerum antiquarum abhorret. Aiunt enim morem hunc apud Iudæos, & præsertim in Palæstina, celebrem fuisse, quod in conuiujs maximè diuitum, unguenta, quibus ungerentur conuiuæ, adhibebantur. Quem sanè morem non obseruatum à Phariseo illo euangelico, uidetur D Dominus in suæ causæ defensionem assumpsisse, cum ait: Oleo caput meum non unxisti, hæc autem unguento unxisti pedes meos. Quæ quidē consuetudo, quemadmodum cæteræ illius gentis actiones ac ritus, adumbrabāt fore, quod aliquādo homines preciosiori, quàm sit Cirthacū, aut Megalium, perfunderentur balsamo: quod sanè alio in psalmo à Propheta oleū exultationis & lætitiæ appellatur. Hic est spiritus Dei, qui cum mentem aliquam implet, mirum si in exteris rebus consolationem sumere appetat: cum nil omnino sit in rebus conditis, quod tam animam exhilarare queat, quàm spiritus unctio ea, quæ, ut ait Ioannes, docet omnem ueritatem. Sensus igitur: Tu, ô Domine, caput meum, mentem scilicet meā, illa tui sanctissimi spiritus unctio saluterrima perfudisti, impinguastiq;: cuius fragrantia atq; suauitate conspersa, cætera iam mortalium omnium odora menta fastidit. Quare cum id considero, non possum (fateor) non supremum in modum in calamistratos nostri huius æui mores excandescere. Adeo enim præposterè uiuitur, ut in ipsis quoq; mortuis (scio quos mortuos appello) huiusce generis perfusiones, quæ uerius meretriciæ dici possunt, quàm Christianæ, locum habeant. Tinnitūmne capitis tam precioso suffitu placare quæris? Quid cordis tremori è musco atq; electro confectū puluisculum opponit mortuus? scilicet tuæ per se sibi non satis nota est mollities, nisi prætextu languoris eam alijs etiam diuulges. Nullam certè amplius fumigationem, aut pigmentum huiusmodi preciositatis his, qui & habitu, & moribus, præ se ferunt uitæ obitum, usui esse uult pater cœlestis: sed illa solummodo amat odora menta, per quæ caro impallescat, spiritus uerò uegetus factus, de die in diem renouetur, ut ait Pualus.

Et calix meus inebrians, quàm præclarus est.

Paraphrastes sic: Et poculum meum ad summū usq; impleuisti. quò intelligas uatem in translatione mensæ lautioris manere: ob idq; cōsideres, ad quantam rerum cœlestium affluentiam interdū uocetur anima, cui de manu Dei ad summū usq; exundans propinetur poculū. Porro calix iste ebrietas spiritus est, qua mens extra se posita, attonita efficitur, oblitaq; penitus sui tota in amatū fertur. Ebrius enim

A enim, eo maximè tempore, quo prima nondum decocta egestione, ebulliunt uenæ, stupidus omnino redditur, gressibus titubat, eaq; quæ ob oculos uersantur, non audit, mutus planè fit, atq; ea demum, quæ aut agit, aut cogitat, confusa sunt, ac stupiditatis plena. Ita se habet in corporeis, carnaliumq; hominum conuersatione & cõsuetudine, anima plenissimo spiritus cratero diluta. Cum enim cæteris uix sui compos uideatur, utpote hisce in rebus exteris planè inutilis, atq; omniũ sensu officio destituta, quæ appareat, deridetur, à petulantiũue multitudine exhibatur, subsannaturq; : in honoribus præteritur, contumelijs afficitur, ac demũ toto suæ uitæ curriculo ac motu, omnibus innotescere efflagitat, nihil in terris aliud fuisse filij Dei uitam & crucem, quàm stultitiam, apud huius mundi præsertim sapientiores. Interim uerò (quæ gratissimarum mentium natura est) sentiens sese illius ebrietatis, de qua etiam per Hieremiã loquitur Deus, dicens, Inebriauit animam lassam: ardore occupatam, prorsusq; accensam, miratur quàm efficax sit calix istiusmodi, qui sic reddit corpus ad actiones inutile, se uerò agilem ad Dei opus operandum. Idcirco admirans ait intra se: Quàm præclarus calix iste est, q̄ exundans, quàm potens, quàm efficax, quàm diuinus, quàm superabundãs, cum ex eo quilibet sitis ardorem sedare ualeat. Cæterum calix iste, euangelium est, sancta cõmunio est. Nonne, ait Paulus, calix, quem cõmunicamus, participatio sanguinis Christi est? Nonne is est, qui animam prorsus ebriam, hoc est, terrenarum rerum omnium immemorem, sitibundam uerò diuinarum facit? Haud sanè mirum. Nam qui bibit, ait Dominus Iesus, meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Quid, oro, præclarius audiri potest: quid nobilius? quid efficacius?

Et misericordia tua subsequatur me omnibus diebus uitæ meæ.

B Non possum non summopere, cum hæc lego, tum Dei immensam in electos benignitatem, tum eorundem ipsorũ dignitatem, & mirari, & uenerari, simulac ordine ab eo, quem in quotidianis hominum successibus fieri cernimus, diuerso, iustissimo tamen, & planè Dei spiritu digno, inter Deum & hominẽ iniri fœdera uideo. Lex enim quædam ac pactio, à primis iam rerum conditarum exordijs, hominũ cum fortuna, seu terrena felicitate, labili uidelicet & caduca, sancita fuit, ut illa fugeret, hi persequerentur, & frustra sepe. Nam ipsa aura uelocior omnem omnium cursum præuertit: ipsiscq; insequẽtibus, cum se capi simulat, egregiè imponere confueuit. At secus sese habet diuina bonitas, & ut ait Vates, misericordia, cum suo figmento. Illud enim (quæ est hominis conditio) tardi semper incessus ad meliora, non solùm non insequitur felicitatem illam æternam, ad quam tamen insequendam conditum est, sed eam fuga auersatur. Illa contra, suo fugitiuo sese ultrò obijcit, eum rogat, urgetue, ut se, uel rogantem saltẽ capere non grauetur. Siquidem ea Dei semper erga nos fuit bonitas, ut nõ tanto studio nos nobis, ut bene sit, queramus, quanto ipse, ut nobis benefaciat, & querit, & rogat: & illud quidem omnibus diebus uitæ nostræ.

Et ut inhabitem in domo Domini in longitudine dierum.

Parum quippe esset erumnosam hanc uitam nostram in uirtutum exercitationibus attriuisse, nisi dierum longa & æterna mansione donaremur. Sensum porrò huius ultimi uersus sic cum superiori cõnectit Paraphrastes: Certò certius, ait, benignitas tua, & misericordia, comitabitur me per omnem uitam meam: quare tandem inhabitabo domum Domini diebus nunquam finiendis. Neq; hoc quidem inter mediocria Dei dona in electos collata connumerandum, quòd hi, qui semel ad ueritatis cognitionem sunt uocati: hoc est, per fidem in ouile dominicum introducti, firmi maneant: nec unquam, manu semel ad stiuam aratri admotam, retrò aspiciant. Quòd si tamen propter supernam electionem illam, qua suos ante mundi constitutionem Deus ad æternam beatitudinem elegit, post multos à recto lapsus, remeandum erit: multò tamen beatius, atq; securius esse iudico, à iustitiæ semitis semel ostensis non declinare, quàm ad illas diu contemptas aliquando longo quasi postliminio reuerti.

C **D** *Omini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in ea.*

Cum Deus olim Dauidi locum in monte Moriah oraculo Prophetæ Gad demonstrasset, in quo templū sibi construi uellet, presens uir sanctus, quanti Deus faceret populū Israhēlis, utpote qui inter illos sedē sibi peculiarem delegisset, in qua coleretur. Sed ea quidē futuri quoq; umbrā esse prenoscēs quippe quæ futuræ ecclesiæ, quæ uiuis ē lapidibus ædificanda esset, statum præmonstrabant: miratur quomodo cū Domini sint, eiusq; imperio pareāt & terra, & terrena omnia, & homines quicunq; in terra uiuunt, populū tamen, qui sumus nos, tot inter orbis uniuersi populos, in suū peculiariter eligat, in cuius quodam ueluti meditullio colatur, suumq; sanctum nomen die noctuq; ut sit, celebretur: sed & (quod magis Vatem attonitū facit) præuidet non totū populum istum dignum futurū, qui in montē, non iam amplius Moriah, sed montē æternū, in quo uerē Deus habitat, ascendat. Quis hic cum Propheta nō miretur, ac simul sibi nō timeat, considerās nō omnes Israhēlitas, ueros Israhēlitas esse: non omnes Christianos, ueros Christianos esse: nō omnes uocatos, ueros uocatos esse: Verius enim est, quàm quòd inficiari possimus, neq; locum sanctū, neq; progenitores, neq; instituta quamlibet iusta, atq; à coelo ipso delapsa, reddere hominē dignum æterni montis sublimitate, nisi aliquid ab ipso requiras, quod non tantum loci, patrum, legum, & rerū similium, quātum eius sit. Non sunt, inquit Hieronymus, sanctorum filij, qui tenent loca sanctorū. Scio, ait Propheta, quòd omnis terra, & quæcunq; ea continet, Domini sunt: ipse enim omnia illa cōdidit. Cum igitur omnes homines iure creationis sint eius, miror qui non omnes ad eius sanctū montē, æternam scilicet patriam pertineant. Num omnes, quæso? minimè quidē omniū.

Quis igitur ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus,

D *& mundo corde.*

Quem dicemus igitur Dei regnum ingressurū esse, atq; ibi in æternū habitaturum: num illū, quia circūci um: num quia sacris initiatum: num quia hac uel illa ueste indutū: nihil minus certè. Verūm is æternæ uitæ montē indubiè conscendet, ibiq; ubi omnis abest quemadmodū peccati, ita & miserie cōraminatio, hoc est, in loco sanctissimo, in quem, ut ait quidam, nō intrat pollutus, absq; termino manebit, qui puris est manibus, ac corde candido. Sed penè, quod prius dicendū erat, exciderat, quare paululū illo, qui montem sanctū Domini petere iam cœperat, & cuius faciē deliniabamus, in itinere sic relicto, ad omīssa redeamus.

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina preparauit eum.

Alia litera: Fluminibus distinxit eum. Aedificia erecturi homines illud in primis curāt, ut in loco solido ac firmo fundamenta ponāt. Contrā autē Deus, quòd omnipotentissimā eius uirtutē agnoscas, qui tam immensam orbis machinā, mari ac fluminibus superstruxit. Ait magnus Basilius, solū Dei imperiū pro fundamento esse terræ: nō aqua, aut aliud quippiā: uerūm per præsentē uersum ostendi, quisnam ab initio mundi conditi aquarū situs fuerit, quòd scilicet terræ aqua iniaceat, quasiq; custodiat & contineat, nec ab eius defluat superficie. Diuus etiā Chrysostomus hoc ferè idem sentit, asserens id propterea dici, quòd aquæ terræ subiaceant instar fundamenti. Non miror equidem antiquas philosophorū scholas in explicandis huiuscemodi rerum difficultatibus hallucinatos esse, utpote quibus nondum tam obstrusa rerum cōditarum natura innotuerat, remotis longè adhuc hominum ingenijs à luce illa, quæ nobis postea per aduentum Christi bonorum omnium erogatoris apparuit. Sed magis doleo, nostros etiamnum è turbidis illis philosophorum riuulis libentius, quàm à pellucido fonte epotari. Quicquid enim illi, de situ orbis, de aquarum origine, de uentorum uī & natura, de iride, de tēpestatibus, ac ceteris eiusmodi aëris alterationibus disputant, mere fabulæ sunt, ac nugamenta. Vide, te oro, quid Iob interroget Dominus: Vbi eras, ait, quando ponebam fundamēta terræ: Indica mihi, si habes intelligentiam, quasi

A quasi dicat illud quod in Ecclesiaste legimus: Intellexi, inquit, quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum, quae fiunt sub sole: & quanto plus laborauerit ad quarendum, tanto minus inueniet. At quomodo igitur, dicet aliquis, sortita est fundamentum tellus? Audi quid David Deum alloquens sentiat: Tu, inquit, fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Vis rursus antiquiorē celestis academiae philosophum? Is est, ait loquens de Deo, qui extendit aquilonem super uacuum, & appendit terram super nihil. Et nos tamen, dijs, ut aiunt, inuitis, terrae aquas eo modo substernimus, quo fundamenta caetera aedificijs subigi solent. Quis credat unquam terrae immobilis molem tam uastam ab aquis natura fluidis sustentari? Labentia ne perpetuo cursu flumina pro fundamento tam stabili machinae terrae esse dicemus? Quam satius enim esset optima ingenia in his pertractandis occupari, quae, ut ait Ecclesiastes, precepit nobis Deus, nec in pluribus eius operibus curiosum nimium distorqueri. Simpliciter igitur fatendum erit, terram miro solique Deo noto artificio super sese fundatam, ac, ut acutissimus asserit Basilius, pro fundamento Dei uoluntatem habere, atque imperium: praeterea nihil. Flumina porro addit Vates ob id, quod cuncta est terra flumina ebullire cernimus. Compertissimum enim dicunt se habere antiqui auctores, flumina longo sub terra ferri interuallo, & tandem emergere: ut de Nilo Aegypti fluuio asserunt, qui cum in montibus inferioris Mauritaniae non longe ab oceano, stagnante ibi lacu, quem Nilidem uocant, innascatur, condit se aliquot dierum itinere, rursusque erumpit alio lacu, maiori in Mauritania. Iterum uero arenis receptus, per deserta uiginti dierum spatio ad proximos Aethiopes fertur, ac denuo in fontem, qui Niger dicitur, profilit. Sic complura alia scaturire flumina cernuntur. Quapropter, ut dicere inceperamus, a Vate est dictum, quod d super flumina praeparauit eum: orbem scilicet distinxit, atque miro fluuio amniumque perornauit decore. Itaque, quem fatebimur in montem istum diuinum ascensurum, ubi tam

B potens Dominus habitat, qui ex nihilo omnia condidit: modo uero adeo seruat, ut ni seruaret, in pugnacissima statim elementa, quibus compacta sunt, dilaberentur, ac insidens aquis orbis suffocaretur? Certè innocens manibus, & mundo corde. Vide hic breuibus uirum undiquaque perfectum describi. Nam cui manus impollutae sunt, cor castum, osue irreprehensibile, ac purum, mirum si ei aliquid delit, ad peragendum iter ad excelsum istum montem, quem altam iustitiam diuus appellat Augustinus. Caeterum uirum illum innocentem esse ducimus, qui in actionibus suis omnibus uitam absque prauitatis labe transigit. Mundum uero corde eum, qui nullum in animo sibi insidere patitur affectum, qui mundus non sit, ac Dei aspectu dignus. Cor quidem purum ac mundum, in primis a nobis requirit Deus, quod unusquisque suum uas possidere queat, ut ait Paulus, in sanctificatione, & honore. Considera, ait Eutymius, quomodo utraque pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem: alterum enim sine altero non probatur.

Qui non accepit in vano animam suam.

Haec quidem sunt dotes illius, cuius operationes purae sunt, corque impollutum, ac mundum. Anima enim cum idcirco condita sit, ut Deum intelligat, amet, ueneretur, ac, dijs factitijs abiectis, colat: atque interim sese in uirtutum exercitijs occupet cum corpore, quod illi propterea adiunctum est, quo uti debeat ueluti incude, ac malleo, ad fabricanda uirtutum simulachra: qui sane finis illius est, quoad uiuit in corpore: ab huiusmodi porro scopo declinans, suo frustratur fine, atque corpori in uanum unita erit. Ea enim satis sibi nota est, seque haud frustra natam credit, quae suam originem non ignorans, in contemplandis caelestibus, non uanis, & caducis, immoratur. Idcirco qui non dicam uirum illum frustra natum, in uanumque accepisse animam, qui cum multa in baptismo, complura forsan in uotorum emissionem pollicitus sit, nihil tamen secius sese habet in uita (utinam non deterius) quam hi, qui nihil in regeneratione, nihil in uotis, nihil in religionis professione promittunt? Habito enim semel Deo in derisum & contemptum, ea necessario obueniunt, quorum ueneno, & hoc quidem praesentaneo, nonnulli infecti,

C adeò extra probitatis limen peruagantur, ut meritò illos affirmare ualeas, in uanum natos esse, ac frustra uiuere. Et hæc secundum literæ nostræ sensum. Verùm ea, quæ est Hebræis, me admonet alium quoq; prætendi sensum. Sic illi reddunt: Qui non iurabit in uano animam meam, & non iurabit in fraude. Quò hinc aduertitas, quàm non mediocris momenti sit illud decalogi præceptum, quo Deus suum sanctissimum nomen non assumi in uanum iubet. quod idem est cum hoc, quod hic legimus: cum nihil aliud sit iurare in uano animã Dei, uel per animam Dei, quàm deierare, ac falsum, per Deum, & per eius nominis inuocationem affirmare. Atq; hoc sanè modo, mutatio erit personæ: ut postquam à propheta fuit quæsitum: Ecquis ualidus foret, qui dominicum montem ascenderet: sibiq; ipse responderit: Innocens qui esset manibus, ac corde mundus, is nimirum ascenderet. Dei spiritus, ueluti nondum ad plenum axiomati satisfactũ, sic adiecit: Non solum illud, ô uates, sed qui animam meam, hoc est, me ipsum, meumq; nomen in falsi assertionem nõ interposuerit, is ad tam felicem ascensum idoneus erit. Verùm si magis arridet litera, qua asserunt non esse personæ mutationem, sed uatem totam rei diffinitionem, ut cœperat, exequi: tunc erit legendũ, animam suam, non meam. & erit sensus, eum Domini montem conscensurum, qui non iurauerit falsum per animam suam: quò intelligas, non solum nefandũ esse ac scelerosum, deierare per Deum, uerum etiam per animam propriam. Qui quidem sensus uisus est uerus etiam Chaldæo, qui sic legit: Qui non iurat falso ad obstringendam animam suam. Paraphrastes tamen superiorem sequutus, sic reddit: Qui non iurauit sine causa per animam meam. Non desunt quoq; quibus magis placet id, quod diuus legit Hieronymus: Qui non extulerit ad uanitatem animam suam: id est, qui nunquam in animũ induxerit, ut uana cum proximo suo loquatur, & in fraude nunquam iurauerit. Ideo à uate statim adijcitur:

D *Nec iurauit in dolo proximo suo.*

Proximo enim suo, rei magis explicandæ gratia additũ est: non est in hebræo, sed solum hoc modo: Nec iurauit in fraude: seu, ut alius habet interpretes: Qui nõ detraxit lingua sua. Et si enim uaria, & illa quidẽ execranda sint oris peccata, hic tamen uates periurij ac falsitatis tantum meminit, eò quòd nihil ferè cæterorum adesse possit, si hoc uerè desit. Illud enim beneuolentiam & charitatem in proximum præ se fert, hæc odium. Cuius quidem ueneno infectum cor atq; animus, nihil non molitur, quò fratrem & mendacio, & fraude, & periurio, in ruina aliquam, tum rei, tum famæ iniiciat. Sensus igitur illorũ omnium uerborũ, quæ uariè, prout spiritus sanctus dat suis eiectis eloqui, sunt reddita, is erit: quòd ille, qui innocens suis in actionibus est, rursus qui candido uiuit animo, cordèq; sincero, atq; ore: hoc est, ille qui per omnia ad diuinam legem formatus fuerit, sanctèq; uixerit, cœlestem montẽ, quæ perfecta est iustitia, proculdubio apprehendet hic in Ecclesia: in futurum uerò stabit, æternumq; manebit in loco sancto eius, quò neq; pollutus manibus, neq; animo impurus, neq; ore, aut periurus, aut bilinguis, aut obtrektor, licet cæteris exutus impedimentis, peruenire poterit. Ille igitur, ille, inquam, solus, qui irreprehensibilem uiuit uitam,

Accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo.

Imò potius per acceptã benedictionem ac misericordiam Dei montem hunc excelsum ascendet. Benedictio & misericordia in hoc loco, quemadmodũ sæpe aliàs, in Deo idem sunt, atq; idem significãt: cumulum scilicet donorum, quibus gratis cœlitus ditamur. Vir, ait Eutymius, probus in actionibus suis, in cogitationibus mundus, quiq; ab inanibus rebus seipsum segregauerit, & non peierauerit in fraudem proximi sui, hic accipiet benedictionem à Domino. Sed considerandum quid sibi uelit, accipiet. Id nempe, ne quis suo, ut aiunt, marte, parare sibi iustitiam putet. Omnia enim bona à Deo, quemadmodũ accipimus, ita & in Deũ illa omnia refundi oportet, utpote qui dat omnibus affluenter, & non improperat, ut diuus inquit Iacobus: nullis tamen nostris prouocatus meritis & actionibus,

A bus, ne nos nostra de nobis fallat opinio. Quod si quid in bonis nobis diuinitus collatis considerandum est, ac Deo, quicquid illud est, referendum acceptum: errat omnino atque a solide iustitie orbita penitus deuiat homo, cum sua, uel tantillum, aut amas, aut in ipsarum rerum spiritualium supputatione connumerans, a Deo complura, a se quoque aliqua accepisse fatetur. Quicquid enim sibi arrogauerit, id totum diuino honori detractum putet. Felix tamen, loco misericordiae, iustitiam legit, hoc modo: Et iustitiam a Deo salutis suae. hoc est, iustitiam accipiet a Deo autore salutis suae. Sed in eundem recidit sensum. Iustitia enim illa fidei, in qua, ut inquit Osaeas, iustus uiuit, a Dei misericordia originem habet. Nam nisi Deus suam cum miseria nostra commisceret misericordiam, non iustificaretur in conspectu suo omnis uiuens.

Hac est generatio quarentium Dominum, quarentium faciem Dei Iacob.

Hoc tandem est, ait Propheta, genus illud hominum, qui omnis caeteris curis, diuini uultus uisionem felicissime quaerunt. Hoc, inquam, illud est, quod bonorum omnium illorum, quae Deus Iacob fideli suo amico promisit, erit particeps. Bona uero Iacob coelitus promissa habentur in libro Genesis. Inter caetera autem illud potissimum est, quo sese illi custodem fore, quocumque perrexisset, pollicitus est Deus. Sensus igitur erit: Illi, qui sic uiuunt, ut dixi, merito Dei generatio appellandi erunt, quae in id tota incumbit, quomodo post tot rerum superatis difficultatibus & laboribus, digna contemplandi diuinam faciem censeatur: quae est perfectissima animarum beatitudo & felicitas illa, ad quam andem adipiscendam, die noctuque spiramus. Verum non me latet hic quibusdam placuisse, faciem Dei, eius filium esse. Siquidem per filium, omnis nostra cognitio, quam de patre habemus, exoritur. Qui uidet, inquit, me, uidet & patrem meum. Ablata enim cognitione Christi a mundo, quid est quod intelligere possimus de Deo? Caeterum Iacob saepenumero meminit uates, utpote qui fuit tribuum Iudaeorum pater, ex quibus Christus, a quo nos. Est ne tandem aliquis inter nos, qui ad altissimas illas animi contemplationes, quarum lumine ac face, adeo penes in id perfectionis adducimur, ut in corpore etiam constituti, uultum illum beatissimum Dei, non iam per speculum in aenigmate, sed in propria, ut sic per excessum dicam, forma intuentes, de gloria in gloriam transimus, ac transformamur: ab hisce terrenarum sordium contagionibus euocari cupiat? Iam primum quid hic admoneat uates, perpendat animo: Mundas scilicet ab omni peccati sorde habeat manus, cor purum, synceros affectus, non in Dei contumeliam periuret, talemque se alijs exhibeat, qualem se sibi Deum exhiberi efflagitat. Macula enim, uel minima quidem, in anima illa, quae diuinae luci absque medio aliquo coniungi expetit, minime inesse oportet. Siquidem tam longo intervallo a diuinarum rerum speculatione distamus, quam uiciniori spatio uitae inseruimus. Quare ab omni uanitate, uisque occupatione ac turpi: a malitia, ab odio, ab anxia honorum cura, a foedis cogitationibus, atque impuris animi motibus, & alijs infinitis eius morbis, mentis acies abstergenda erit. Alioqui cor prauis infectum cupiditatibus, praeterquam quod perpetuis laceratur moribus, haud diuinae uisionis capax est, sed omnium sordium domicilium, & hoc miserrimum, efficitur. Diapsalma hic interseritur non immerito, ut eorum, quae dicta sunt, memoria refricetur: diuini scilicet honoris studiosos, Deumque ipsum, per fidem maxime ac dilectionem castissimis desiderijs insignem quarentes, eos solos uere filios Iacob, hoc est, uere fideles censer. Nec certe gradibus alijs, quam superius a spiritu memoratis, mons fidei conscenditur, qui Christus est, licet a compluribus corpore iam teneatur, & ut uerius dicam, iniusto domino & possessione occupetur. Nam, ut ait Gregorius, non loca uel ordines, creatori nostro nos proximos faciunt: sed nos, aut merita bona ei coniungunt, aut mala disiungunt. Iam cuius potentiae ille sit ac uirtutis, qui a nobis manuunt puritate, atque animi candore, quaerendus est, aperit uates.

Attollite portas principes uestras, & eleuamini porta aeternales, & introibit rex gloria.

P

C Quemadmodum enim non improbari solent à doctis, & litera, & sensus, quæ sunt hebræis in hoc loco: ita & nostra nō displicēt. Sed de illis prius diuus Hieronymus ex hebræo sic legit: Attollite portæ capita uestra. Idē Felix, ac Paraphrastes: Leuate, ait, ô portæ, capita uestra. hoc est, quicquid ô potentia in terris est. ô uos principes, ô qui regnū uel ultra Aethiopes atq; Indos protenditis, huic regi nostro potētissimo uestra referate claustra. id est, submissō capite, curuoq; dorso ac genu, illius ante pedes uestra proijcite diademata ac scepra. Hic solus adorandus est, non uos, quia solus potens: cæteri uerò bulla, atq; umbræ umbra. Patent, inquā, fores triumphanti regi huic nostro, mortis, inferorumq; domitori, qui rex gloriæ dicitur, coelestiumq; agminū dux & imperator. Hæc fermè illi. Cæteris uerò omnibus magis placuit interpretari de Christi descensu ad inferos: ac rursus repetito uersu, ad admirandā eius in coelestē patriam ascensionē sensum referre. Volunt enim adhortationem angelorū esse, illorum præsertim, qui filio Dei in terris obsequium præstiterunt: uocemq; illorū esse ad dæmones, quando ipse ad liberandas antiquorū patrum animas descendit, ut inquit Paulus, ad inferiores partes terræ. Referate, inquiunt, inferni claustra, iam ab ipso æui exordio, quantum ad animarū liberationem spectat, clausa. Tollite ius istuc uestrū ac potestatem ab his captiuis. Quid est in mora? Vos potius portæ à postibus eleuamini, euulsæq; à cardinibus, ad tantī regis ingressum referamini. Tum uerò ardētes indignatione dæmones respondere faciunt: Quis est iste rex gloriæ, qui tam insolite, tam imperiose, tam secure, ad hæc umbrarum sedes descendit? Quis tam audax unquam fuit? Ergone ad unius solummodo regis susceptionem nostra æterna claustra, quæ ab æternis seculis tot tenēt inclusos reges, referabūtur? Quibus angeli: Nō est hic, ô dæmones, ut cæteri reges, infirmi scilicet, ac morti obnoxij: sed fortis est, ualidus, ac mirabili quadā ui & uirtute potens, quia Deus. Hic ille rex, inclytus est, qui moriens, cum morte unā principem uestrū alligauit, foras eiecit, **D** uasq; diripuit, & in meliorē sibi usum accommodauit. Ob quam sanè uictoriam, maximam assecutus est gloriam, nō tantum pro se, qui semper, uel in medijs ipsis cruciatibus, Deus erat: quantum pro his omnibus, quos uos sepultos iniquissimo iure detinetis. His porro dictis, claustræ ab æterno panduntur portæ: direptorq; inferorum regno, atq; ipsorum spirituum immundorum ferociæ imposita lege ac freno, uictor, prædaq; hostili onustus, ad propria remeauit filius Dei.

Attollite portas, principes, uestras.

Angeli hi sunt Christum in cœlum ascendentem præcedentes, qui ad alios coelestes spiritus clamant, ut uiam Domino uenienti aperiant: qui nouo mysterio obstupefacti, quærunt quid sit. Tollite, inquiunt: quò regis ingressuri magnitudinem ostendant. quasi dicant: A postibus, ne quid retardet regis ingressum, portas amouete. Quin potius, ô uos portæ ab æterno ob primi Adæ peccatum claustræ, nunc uerò in æternum, ob secundi gratiam, referandæ, aditum præbete, corruietq; quamprimum. Ecce rex ille, qui nuper abiectissimus omnium, sedens super asinam, ingressus est Hierusalem: nunc autem inimicorum trophæis ac spolijs potentissimus, eò remigrat, unde nunquam discessit: hoc est, ad beatam gloriam, quam ipse suis proprijs manibus formauit, & cuius rex ipse est & Dominus. Vox cœlorum aditus custodum admirantium, stupentiumq;: Qui fit, ut homo carne indutus tam gloriosus appareat?

Quis est iste (aiunt) rex gloria? Responso: Dominus uirtutum ipse est rex gloria.

Ipse hic, quem scitis, unigenitus Dei patris, qui & Dominus uirtutum omnium, ac potestatum coelestium, Deus est sabaoth. Atq; his ultra citraq; à sanctis illis animis habitis, introductus est homo ille in conspectu Dei patris, quem uates in superioribus graphicè admodū effigiauit, innocentem scilicet manibus ac mundo corde. Quæ quidem partes estis perfectissimi cuiusq; uiri esse uideantur, Christo tamen solummodo uerè conueniunt: quanquam & nobis quidem, qui unā cum illo, unum per fidem atq; amorem, iam facti sumus.

Psalms

PSALMVS DAVID XXV.

De Domine leuauit animam meam.

Optimè quidè precationis formam ab hac oda sumere potest unusquisque, qui se grauissimo peccatorum onere incuruari sentiens, orat à periculo, atque adeo à uis hostium animam suam eximi. Felix profectò res magis spiritus uideretur in terris, si hi, quorum institutum uidetur esse, ut spretis seculi negocijs omnibus, quamuis humano usui necessarijs, cognito periculo, reque sua optimè perspecta, nihil sibi antiquius, cæterisque utilius iudicaret, quam summo cordis silentio, atque animi pace, Deum solummodo lachrymis, ac quibus maxime commouetur diuina maiestas, suspirijs adirent. Felix princeps, felix ciuis, felix item respublica illa, quæ unanimis cum suis magistratibus publica negocia pertractans, cor prius Deo, quam animum publicis rebus, impenderet: ipsum orans, ne se, ne principem suum, ne ciues, ne uiduas, ne pauperes ciuitatis desereret, imò potius animum illum omnibus impartiret, qui ueram pietatem magis, uniuersalisque commodi desiderium præ se ferret, quam ingenij acrimoniam in re familiari dilatanda, ac, quod acerbius est, in excogitandis nouis artibus deglubendi ciues, quò uel sua, uel sui principis habendi ardor restinguatur. Sed his parumper non ab re defletis, orationem uideamus: quæ quidem ut non multa indiget interpretatione, cum sit per se admodum perspicua: ita non defunt ardentia sancti spiritus iacula, quibus tota interspersa est. Leuauit, more hebræo, pro leuo est dictum: seu, ut habet Felix, leuabo. Vnde Paraphrastes: Ad te, inquit, animam meam erigam. & est sensus: Ad te Domine cor meum ab his corporeis, quibus miserandum in modum opprimitur, erigo, ut te, mea in hac ærumna & tribulatione, orem. Iam in posterum terrena omnia cõtemno, atque in te solo mentis meæ pacem, tranquillitatemue, ac animæ affectus omnes repono: cætera enim mihi fastidio sunt. Vides à quo initio auspiciada sit oratio, quæ sit Deorum? Alioqui deterior sæpenumero à Dei conspectu recedit anima, quam cum ad supplicandum ingressa, secum aliud quam nudum ignem, & se, & sua omnia consumentem, tulit. Vis'ne iudicem Deum flectere, ac ad tui commiserationem inflammare? Arde tu prius, & sic in ignis naturam transfusus, sublimia faciliè atque celestia, quæ sedes est ignis, apprehendes. Hoc sanè modo ad Deum leuatur anima, haud secus.

Deus meus in te confido, non erubescam.

Deus meus, inquit, te solo nitor: cui semel, & me, & mea omnia, soli commisi. Non defunt quidem alia, & ea sanè multa, quæ me lætent spe falsa, pollicitationibusque inanibus: at ego meo periculo edoctus, spem meam in rebus nihili collocare didici. Quare, non pudefiam, obsecro, spe mea, quæ in te solo fixa est, frustratus. Non erubescam, non confundar eo modo, quo solent hi, qui cum fauorem in sua causa, à principe uel à iudice expectant, & non exorant, erubescunt illicò, habitaque repulsa, discedunt confusi. Ne igitur mihi id accidat, rogo,

Neque irideant me inimici mei.

Hoc nimirum est omnibus natura ingenitum, ut à petitione, quæ fit iudicij in suæ causæ patrociniũ, repulsi, erubescant: & id maximè, si coram aduersarijs illud accidit, qui interim, quasi uictam habeant litem, inuicem gratulantur, mussant, perstrepunt, ac aduersarium confusum irrident. Petit igitur uir sanctus, à spe illa, quam de Dei ope conceptam se in animo habere asserit, non cõfundi, frustrarique.

Etenim uniuersi, qui sustinent te, o Domine, non confundentur.

Aptius ut primo respondeat uersui esset legendum, & sic uertit Felix, non erubescant. hoc est, hi omnes mecum, qui te, atque adeo omnia abs te expectant, & toti, quicquid sunt, aut uiuunt, à tuo nutu pendent, non erubescant uicti, neque à facie tua longè semoti, ab tuæ præsentis fauore reijciantur. Haud faciliè quidè exprimi posset, quam parum suipsius sit uir bonus, & quam, ut sic dicam, egrè ferat bona sibi coelitus præstita, ni cæteri eadem illa & sciant, & habeant. Etenim dile-

- C stionis & charitatis uis est, ut nunquam fermè quiescat, donec in quamplurimos effundatur. Dauid enim: quid aio Dauid? Christus ipse perpetuus huius odæ recitator, non cōtentus pro se orasse, addit & eos omnes, qui secū spē omnes suas atq; opes in diuino subsidio collocauerunt. Cæterum cum plura sint erubescentiæ genera, illud in primis detestandū magis apparet, quo quis peccatis fœdioribus obstrictus, morbum, quo miser die noctuq; ueluti ab erinny quadam secretiori discerpitur, medico detegere erubescit. Huic enim monitione ea, qua Iesus ille priscus Iudæorum imperator in peccante usus est, addendus est animus. Da gloriā, inquit, Deo, atq; confitere, & indica quid feceris. Sed & alterū quoq; genus erat, quod optimā passionem appellant, sanctissimum illud quidem, atq; propterea expetendū, quo homo de turpi actione confunditur & erubescit. Milles enim in diem magis eligeret mori, quā diuinū peccādo fœdare aspectum: idcirco ad minimam quamuis memoriā turpis alicuius operationis, erubescencia suffunditur. Id uerò pessimum, cuius causa in impudentes tam acerbè inuehitur Hieremias, dicens: Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Vnde aptissimū illud est elogium à Catone prolatum de iuuenē ganeo exeunte, sed rubore, uiso Catone, suffuso: Erubuit, ait senex, salua res est. Vide quā breuiter Cato ab erubescencia in adolescentē, quid in eo ipso grandiori factō sperandum esset argumentatur: ut uel hinc saltem erubescamus, ab hac optimi adolescentis parte, tam longè nostros abesse iuuenes, quibus nihil iam in medijs ipsis quoq; urbiūm triujs impudētius cernitur, si tamen à bono ciue quicquam turpe in sua ciuitate sicis oculis cerni potest. Non uacat modò, neq; admodū ad institutum nostrum facit, recensere quibus lenocinjs, quantaue mollitiæ ac indulgētiæ, alatur in patrijs ædibus filius, quanta gener, quanta nurus. A quibus sanè tenera ætas imbuta, seu magis prostituta, affabrè eruditur, quomodo extra domū, in alienum honorem impudentissimè se habere debeat. Hic, credo, stimulis acti quidam, & eo potissimū quod uiderant, nedum quidem in honestioribus seculariū, ut uocant, ædibus, licenter peruagari impudentiam, sed & in sacratiores quoq; templorum sedes, ut est perfricata fronte meretrix, subrepere cœpisse: ne profus ab orbe tam augustum donum erubescentiæ eliminaretur, tentarunt, summoq; pontifici persuadere conati sunt, ut (quæ summa est eius sceptri autoritas) radicitus ab ecclesia Dei mēdicitas euelleretur, utpote fomes quæ sit enutriendi huiusmodi beluam. Quā uerò uerum hoc sit, uideant alijs. Nos ad odæ interpretationem reuertentes, id solum addere nō grauabimur, pauperiem scilicet honestam uiro optimè instituto matrem esse: mendicitatem uerò, nouercam,

Confundantur omnes iniquè agentes superuacue.

Hoc est quod dicere intendit uates: Qui sustinent te, non erubescant confusi: sed hi potius, qui sine causa (id significat superuacue) me persequuntur. Vnde alia est hebræis litera: Pudefiant qui iniuria lacessunt immeritos. Quam sequutus Paraphrastes, sic reddit: Quotquot enim expectant auxilium abs te, non destituentur expectatione sua: frustrabūtur autē spe sua scelerati, qui sine causa me infectantur. Alij enim casu quopiā, aut infortunio peccāt: alijs propria infirmitate fracti: alijs ignorātia ac stupiditate obcæcati. Hi autē nullo alio pretextu, nisi sola malitia, atq; in rebus turpiter gestis oblectamento, & peccant, & immeritos lædunt. Tales igitur, à tuo conspectu, ueluti uilissimum proiectamentum, longè amoueantur, proñcianturq;. Tu uerò Domine, qui semper tuis fauere consuefcis,

Vias tuas demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.

Eandem enim dicit sententiam suo more uates, quò sui animi ardorem palam faciat. Atqui hinc ualde est considerandum, quid est, quòd tam anxie, repetita sententia, orat uates, sibi uias eius ostendī. In pugna enim spiritus cum carne & mundo, nihil periculosius censendū, quā à ueritatis uia abduci: nam ipsa nobiscum in bellico huiusmodi labore decertante, mirum si à falsis mūdi lenocinjs, atq; ab inconstantibus, suisq; dissimilibus doctrinis, à recta deducamur, & superemur.

Verum

A Verum quia in re tam periculosa, nil tam periculo vicinum esse iudico, quam non timere periculum: propterea uir sanctus, quanto potest animi ardore instat, oratioque, ut sibi Deus, quod eundum sit demonstrat, ne uel modicum quidem aberret. Siquidem uel tantillum a ueri itinere remoueri, maximus reputatur error ac scelus. Et quidem non omittendum, energiam hebraeis esse non modicam in illa dictione, quam noster interpres Edoce transtulit. Illi nescio quid amplius habent. Significat enim sic aliquem edoceri, ut rei illi quam didicit, assuescat. Quare is sensus erit: *Vias tuas, o Domine, demonstra mihi: sed & in his ostensis fac me assuescere, quasiq; callum obducere, atque indurescere.* Vterius

Deduc me in ueritate tua, & doce me: quia tu es Deus saluator meus.

Iam fusius tractat uates, quod dicere coeperam: uias scilicet Domini media illa esse, per qua inueniendae ueritatis mons scanditur. Atque hic non mediocriter increpanda esset illorum inscitia, qui a proprio iudicio persuasi, nonnunquam ed procacitatis adiguntur, ut bonorum consilio contempto, haec secum: *Egone, quid faciendum mihi sit, quid non, ignorem?* Sancti uero contra, & hi quidem perfectissimi uiri, Deum orant, ut se iustitiae semitas edoceat: hoc est, ipsam ueritatem, quod est spiritus Dei donum. Deduc me, ait, ne humano affectu, naturalibusue cogitationibus seductus, alia pro alijs eligam, dicamq; bonum malum, malum bonum. Hoc enim miserabili modo se habet mortalium natura, quod semper deteriora, & quae maximè sibi officiant, eligat ex sese: a ueritatis uero spiritu edocta, atq; in iustitiae semitas per Dei legem reuocata, insuetoque instructa spiritus motu, prudentiae dono adeo abundanter ditatur, ut non, nisi uia maxima & carnis & sensuum, ei a recta aberrare amplius contingat. Summa igitur: *Dirige me in ueritate tua: seu, ut legit Paraphrastes, gubernam me bona fide, ne rursus a recto cadam: & ne desistas me tuam iustitiam edocere.* A quo enim alio expectanda mihi erit salus, atq; ab errorum laqueis liberatio, nisi a te, qui es seruator meus? hoc est, non aliunde salutem liberationemq; spero & uolo, quam a te, qui Deus es, & is quidem potentissimus omnium: quiq; magis appetis nobis misericordiam impartiri, quam nos assequi. Quare huiuscemodi adductus rationibus, non despero: quin potius eo animo, quem tu mihi elargitus es,

Te sustinui tota die.

Mos est scripturae passim, pro expectare, uti sustinere. unde hebraeis est, *Te expecto tota die*: quod idem est, quod longo tempore. Ille uero longo tempore expectare Dominum dicitur, qui miserendi tempus Deo non praescribit, sed patienti fert animo, si quid in Deo morae uiderit, certus tamen non longè diuinum abesse auxilium. Idcirco summa animi alacritate, medio quoq; in ipso tribulationum seruire, atq; igne, clamat: *Compertissimum habeo, quod eruis sustinentes te Domine, cum patientiaq; te expectantes.* Atqui hanc haudquaquam paruipendendam esse arbitror partem in orante: ne scilicet longa, ut sibi uideretur, defatigatus mora, ab instantia rogandi Deum desistat. Delectatur enim summus pater quodammodo cum suis luctari, ut saepe cum nihil minus speres, te superiorem faciat: rursus te, eo potissimum tempore, deijci sinat, quo tute tibi uideris uictoria potiri. Ex quo saepenumero fit, ut te ab oratione glacie frigidiorum nonnunquam surgere contingat. Verum tu caue putes tum prorsus a Deo tuam negligi salutem, cum forsan te magis intuetur, & curat.

Reminisceris miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quae a seculo sunt.

Stimulos enim huiusmodi, a consideratione propriae infirmitatis extortos, hi sentiunt, qui serio ac iugiter, per mentis ecstasim sese coram Deo sistunt, cupientes nimirum, modisque omnibus contententes dissolui, & esse cum Christo. Ab una enim parte desiderijs illis, quibus creaturas omnes, siue quae in terris, siue quae in caelis sunt, supergressi, extraq; humanam sortem euecti, diuinæ solummodo inhærescere contemplationi dant operam. Ab alia uero tarda hac mole corporis aggrauati, uelint nolint, propter uarias phantasmatum incursiones, atq; importu-

Cnas, coguntur sæpenumero ab instituto retrocedere, ac subinde tum sua, tum aliena incommoda, quæ à carnis contagione enata, altissimas animi contemplationes interturbare consuecunt, deslere & conqueri. Et quidem unde tantà interdum in oratione frigiditas, ac, ut sic dicam, ieiunitas proueniat, ignorantes, modò unam, modò aliam prætexunt causam: ut modò uates, qui suas res optime reputans, huc tadem deuenit, ut planè affirmaret, ab sese nihil boni expectari posse: à Dei autem bonitate & misericordia, omne bonum. quare clamat: Reminiscere miserationum tuarum Domine: hoc est, tuam reuoca ad memoriã, clementiam, misericordiam, bonitatem, quæ à seculo sunt: id est, quæ tibi adeò semper natura agnatae sunt, ut idem tecum unum sint, & credatur, atq; eis quoq; superioribus seculis. erga tuos es usus adeò benignè, ut meritò ab omnibus nuncuperis misericors, & miserator Dominus. Porro miserationem in Deo appellamus bonitatis eius effectus, iam quidem à principio rerum nobis euidentissimis signis atque argumentis ostensa. Sed cum reminiscencia & obliuio in incõmutabilem Deum nõ cadant, per transumptionem tamen dicimus eum reminisci, dum uocatus audit, parcit, succurrit: qui alioqui cum non exaudit, obliuisci dicitur. Vnde sunt illi innumeri per scripturas questus eorum, qui non statim ab angustijs erepti, clamant, exostulantq; se à Deo desertos, ac planè sui coelestem patrem oblitum.

Delicta iuuentutis meae, & ignorantias meas ne memineris Domine.

Non mirum sanè esse debet, si primò iuuentutis, seu, ut legit Felix, adolescentiæ peccata memorat uates. Huiusmodi enim ætas quemadmodum à carnis cupiditatibus facilius, quàm ætas durior superatur: ita raros in ea inuenies, qui recti iudicij gustum habeant: quippe qui omnia ferme sua gerunt absq; cõsilio ac prudentia: sed affectibus raptantur magis, quàm sapientia rationeq; reguntur. Porro ignorantias in hebræo sonat peccata illa, quæ à nobis iam pleniori æuo, propterea cõtemptu Dei ampliori, perspectaq; iam ueritate, admittuntur. Quocirca sic reddit Paraphrastes: Peccatorum quæ designauit adolescens, & delictorum quæ subsecuta sunt, ne memor sis. Alius uerò ex hebræo legit: Scelera mea ne memineris. Querit tamen Eutyimius, cur oret uates pro eiusmodi peccatis, & non pro cum scientia admissis, quia scilicet, inquit, quæ ignoranter committuntur, sola oratione delentur: cætera uerò maiori indigent pœnitentia. Omnia igitur anteactæ uitæ peccata, atq; ignorantias ablue Domine, &

Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine.

Idem ferme orat Neemias, dicens: Memero mei Deus meus in bonum, & ne deleas miserationes tuas à me. Sensus itaq; Secundum mensuram misericordiae tuae, quæ quidem infinita est, memor sis mei. Parce, inquam, ac subueni: ne dum uocatus nõ subuenis, miseriam meam oblitus uidearis. Ait alio in psalmo Dauid: Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Nunquam enim, quod sciam, in scripturis sancti Dei uiri, cum aliquid à Deo petunt, sua ostentant uulnera, sudores, & id genus alia, quæ rerum spiritualium imperitiores, hora maxime illa, qua ab humanis euocatur, infesto daemone, ueluti Cerbero ofsam obijciunt: tanquam Deus nostrarum abstinentiarum, aut numerum, aut laborem, in primis à nobis, & non secundo exigat: fidem uerò, ac propensam in bonum uoluntatem, secundo, & non primò. Periculosissimum sanè genus est audaciæ cum Deo pacisci hoc modo, ut suam ipse, uelit nolit, nostræ ex immensitate ieiuniorum pertritæ uitæ beatitudinem ex debito reddat: nos uerò interim animo ociosi, & securi, nuda opera solum utcunq; porrigamus. Danda est igitur opera, ne qui primus fidei uirtutum omnium principi statuendus est locus, is detur ancillis. Nec quia & crebro, & turpiter peccauimus, despondendus est nobis animus. Nam

Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in uia.

Adeò, inquit, bonus & rectus est Dominus, ut ipsos quoq; peccatores, in uiaq; iustitiæ claudicantes, edocere non dedignetur, quo illos pacto uiuere oporteat. Vide affectum orantis. Solet enim postquam in se totus collectus diutius diuinam considerauit

A consideratit misericordiā, atq; ipsam seriō implorans, tacitusq; in ea delectatus, iam demū quicquid rogauerat, impetrauit, intra se admirabundus dicere: Quā dulcis Dominus est, quā rectus, quā facilis, quā indulgēs. Auerfatūr ne peccatores: meretricēs ne: latrones: parricidas: Minimè quidem. Imò quoniā sua uis est, ac affatim benignus, huiusmodi hominum genus solet sanctissima sua in lege instruere: cōtra nimirū nostri temporis iustos, quibus summē est abominatiōni peccator. Num quia peccauit aliquis, abijciendus est: num detestandus: num publico ueluti edicto diffamatus, ab omnibus est uitādus: Atqui, ut ceteris maxime horrore sit, scabie aut lepra affectus quisquam, num propterea etiam medico ipsi nausē esse debet ac stomacho: Quod enim peccās quis, à uulgo natura leui nouarumq; rerum studioso, exhibetur, quantumq; in se est, uel cruci ipsi affigatur, non mirum sanè esse debet. At ipsum principem, antistitemq; animarum uidere, absq; rationis frēno in miserum illum, non tantum multa illa, quæ grauioribus debetur erratis, quantum lingua, atq; amaro animo desæuire, quis non admodum doleat: Facit hoc sæpenumero imprudens animarū superior, ut ille qui peccauit, illius insipientia atq; malitia diffamatus, desperet, ac sese à cæterorum conuictu, intolerabili pudore confusus, cedensq; temporī, ac quorundā iniquitati, diffociet. Quid de illis dicendum, qui alienas turpitudines undiq; coēmētes, passim per regiones ac populos, ut ipsi aut securius regnent, aut sancti uulgò uideantur, disseminant: Ineptissimū sanè illud esset, uulneratum aliquem, uel supuratione, aut putridiori uomica affectū, publicè à medico ostentari, & non potius emplastro admoto, atq; malagmate, strictum institis, in secretioribus edium partibus locari. Iustum haudquaquam illum animarū præfulem dixerō, qui subiectorum culpas aut facillè detegit, aut detectas ad uenādum sibi iustitiæ nomen accommodat. Iustitia quidem ea non est, sed summæ impietatis argumentum. Quos enim amat Deus, execratur homo: Amplectendi igitur hi sunt, atq; ut cōtinuò agit Deus, ad uiam iustitiæ reuocandi, dirigendiq;. Nam

Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites uias suas.

Nunc dicit de quibus peccatoribus sermonem fecerit, ne de quibuslibet peccatoribus dictum intelligas. Itaque de illis dictum puta, qui Dei uerbum, sanctasq; cœlitus immittas inspirationes in mansuetudine suscipiunt, atq; auidius amplectuntur, quā fame confectus cibum. Cum anima enim aspera atq; elata: seu, ut eam appellat Solomon, maleuola, non habitat spiritus suauitas. Hos igitur diriget Dominus in iudicio, hoc est, ut recto iudicio atq; ordine, suam instituant uitam, admonet ac manuducit. qua quidem directione, nescio an quicquam honoratius hominī accidere ualeat. Mites, Felix reddit humiles: & est, ut superius admonui, hīc uerbum, assuesco. ut sit sensus: assuefaciet mansuetos uis suis. Quibus uis, quæso:

Vniuersa uia Domini misericordia & ueritas.

In omnibus enim Dei operibus mirandū quendam in modum misericordia ac ueritas apparēt. Atqui propter misericordiam dulcis dicitur, seu bonus: propter ueritatem, rectus. Misericordiamne exhibet Deus: exhibet quidem idcirco, quia suauis, quia dulcis, quia bonus: hoc est, quia gratis exhibet. Veritatē uerò: quidni, cum rectus sit ac uerax: pollicitus est enim: quare seipsum negare minimè potest. At quid dicemus esse misericordiam in Deo: nempe beneficium eius, nullo habito meritorū respectu, gratuito datum. Veritatē uerò quam appellabimus: promissorum eorum gratuitam quandā exhibitionem, quæ ex debito quodammodo attenduntur: quia Deus est qui promisit, ac se nobis pollicitationibus obstrinxit, non homo natura labilis, atq; in promissionibus parum cōstans. Misericordia igitur gratis promittit ac dat: Veritas uerò promissiones bona fide complet. Nescio enim an alia letalior pestis in cōuictu hominū, atq; urbibus bene institutis, & rebus pub. accidere possit, quā nullā in promissionib. seruari inter ciues constantiam ac fidem. Iucundissima porrò res est relatu, cum legimus, quā

C arctè Deū urgeat Iacob ab his, quæ sibi pollicitus fuerat. Is enim cum fratrem timeret, sic spe firma argumentat̃: Tu, inquit, locutus es quòd benefaceres mihi, & dilatares semen meū. Tu dixisti mihi, reuertere in terrā tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciā tibi. Igitur me erue de manu fratris mei, quia ualde eum timeo. quasi diceret, quæ pollicitus es, negare nō potes. Quocirca nō abs re clamat Paulus, Christum Iesum ministrū fuisse circumcisionis, propter ueritatem Dei, ad cōfirmandas promissiones patrū, gētes uerò super misericordia honorare. Vide, te oro, num illud Christi, huic rei quā tractamus, cōueniat: Ego, inquit, sum uia, ueritas, & uita. Via nimirū per quam solummodo eundū est, præterea nulla. Sed quæ uia, obsecro: Illa scilicet biceps, ueritatis ac uitæ. Vita autē, seu salus, per Dei misericordiā, nobis, nullis nostris inuitantibus meritis, datur. At ueritas Domini manet in eternū: quia sine pœnitentia, ut inquit Paulus, sunt dona Dei. Itaq; uniuersæ uia Domini misericordia & ueritas. Verū nō omnibus, sed solummodo

Requiritibus testamentum eius, & testimonia eius.

Et quidem hi sunt, qui, ut ait Paulus, secundū patiētiam boni operis, gloriam, honorem, & incorruptionē quærunt sed & qui non sunt ex cōtentione, acquiescunt autē ueritati, & non credunt iniquitati. Hos enim Deus suo beatissimo lumine perfundens, non sinit diu in tetra hac mūdi caligine & carcere, seu, ut uerius dicā, obscura nocte oberrare: sed illos instruit, dirigit, ac manuducit. Atqui quos modò antea mansuetos atq; humiles, seu mites appellauit, nunc eius testamentum ac testimonia, hoc est, diuinū fœdus, sanctamq; legem, ac Dei præcepta exquirentes nominat: ut planè perspicuum sit mansuetudinem eam, quæ Deo placet, non ociosos hos nostros esse mores, & elingues, sed rem esse negociosissimā, utpote quæ nulla difficultate, nullouē labore, atq; ærumna deterretur, quin diuinum testamētum & exquirat, & laudibus in cœlum usq; efferat. Porro testamentum in hoc loco, fœdus illud significare arbitror, quo inter Deum & hominem conuenitur, ut sicut ipse Deus nos populum suum esse uoluit, agnouitq; ac semper tutatus est: ita nos ipsum, nostrum esse Deum uelimus, agnoscamusq; & ad ipsum nostris in calamitatibus confugiamus. Sexcēta sunt in scripturis testimonia, fœdus istuc sanctum & æternum testantia: sed illud in primis: Ecce, inquit, dies uenient, & feriam domui Israël fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus uestris: sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël: Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Testimonia uerò dicit legem, quæ de Dei erga homines uoluntate testatur, quam euangelium sancta appellat ecclesia. quod quidem, propterea quòd in eo solo, tanquam in proprio domicilio, sedem sibi Dei filius cum suo fœdere, cum testimonijs, uitæq; præceptis ac decretis, collocauit, toto animo hi amplectuntur, quibus ipse omnium seruator factus est dulcis & rectus, per commiserationem.

Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim.

Mirum si hîc expectas animi excellentiam ac uirtutes, à sancta uatis anima iactari. Propter, inquit, nomen tuum: propter scilicet te ipsum, nō propter me, bonumq; meum, quod nullum est, meo propitius esto peccato: multū est enim. Felix, non propitius esto, legit ex hebræo: sed tolles, seu portabis delictum meum, quoniam multum est. O uatis spiritū. Senserat uir Deo plenus tam grauem peccatorum sarcinam humanæ imparem naturæ ac uirtuti fore: neq; unquam futurum hominem quamuis iustum & cœlestem, qui esset soluendo, ac qui potis esset chirographo peccati, atque adeo mortis, satisfacere, nisi ille solus, qui ut homo efficeretur Deus, ipse homo factus est, portās omnium nostrū peccata. Vide hîc perfectissimorū hominum morem, qui sua semper maxima reputant delicta, cæterorum uerò leuia. Proinde inconsolabilibus sæpe lamētis ac questibus, cœlum ipsum quodammodo adoriuntur, eiulantes, conquerentesq; multum, immensumq; suum esse peccatum: cōtra nimirum hypocritarum morem, quibus

nulla

A nulla Dei offensa grauis uideri solet, nisi ea, quam ipsi quoque infideles grauissimam, & iudicant, & puniunt: cum interim illi, qui rem altius cogitant, quibusque magis perspecta est Dei uoluntas, maximam ducunt impietatem, Deum ipsum, ut conuenit, non amare, non orare, non sanctum eius nomen extollere. Quare alij, ut par est, sua deplorent adulteria, homicidia, uifuras, rixas, miserorum uel oppressiones, ac innumera alia, quae cunctis uti execranda, sic poenis digna apparent. Ego interim mei frigidi pectoris detestabor torporem, malumque ocium & ignauiam. Cur non fleam consideras quantum mihi beneficiorum contulit Dei filij, & uita, & mors: at ego infelix, ne minimam illi quidem amoris saltem, si uulnerum, ac sanguinis nequeo, seu potius nolo, partem rependo? Atqui impietatem, & illam quidem maximam qui non arbitrer, sic studijs, sic curis, sic affectibus, & actionibus denique meis omnibus, uitam non instituere, quo Dei nomen, sanctum, cunctisque mirabile ac salutare, per me uideatur? Peccatumne illud grauissimum non erit, proximorum curam, & eorum maximè, qui re mea aliqua indigent, non habere? Pro his certè, ut ait uates, impietatibus, orabit ad te omnis sanctus. Vide igitur quam periculose nostra saepenumero sibi adblanditur sanctimonia: & quam rari sunt, qui occultiozem animi immunditiam, prout conuenit, perspectam habeant: cum sola illa aestimare uideantur, quae crassiora sunt peccata, & quae manibus, ut aiunt, contrectari solent.

Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in uia, quam elegit.

B Exclamatio uehementissima illius est, qui bona considerans, quae his ex mera Dei benignitate & misericordia proueniunt, qui exquirunt testamētum eius, & testimonia eius (exquiri enim non possunt nisi a timētibus eum) exclamat: Quis nam uir ille est? quam felix, quam beatus est, qui timet Dominū, atque eius sectatur uias. Cupis ne, inquit, istius timorati felicitatem agnoscere? Legem ei primū, ne erret, statuit Deus in uia, quam elegit. Solet enim diuina bonitas, illorum uitā, quos ab eterno, ut sui essent, elegit, adeo informare in hoc mūdo, atque in uiam iustitiae dirigere, ut nihil praese ferre amplius possint, quam quod uerè ex Deo nati sint, & quod peccare ad mortem nequeant. Secreti enim semel ab incōmutabili illo spiritu, qui omnia quemadmodum creauit, ita & permeat, & fouet, adeo corrumpi nequeunt, quo minus semen illud Dei, quod in se habere sanctos Dei uiros affirmat Ioan. aut retineant conceptū, aut abiectū reuocent. Non quidē, mea sententia, sensus is, ab illis quae superius dicta sunt, abhorret. Docebit, inquit, mites uias suas. Ecce quomodo nulla nostra est opera in delectu boni, nisi Deus nos doceat. Et dabo, inquit Dominus, leges meas in corde eorum, & cognoscent me. Verum neque illos abijciendos arbitror, qui hunc uersum ita interpretantur, ut illud, In uia qua elegit, haud ad Deum, sed ad animā referatur. Illi enim, quos superius dixi uerba illa referre ad Deum, gratiae diuinæ admodū fauēt, utpote quae ad bonum nos semper moueat, informetue, ac placidissimo pertrahat nixu, atque afflatu. Hi uerò arbitrio, quod uolūt ex sese lumen, hoc est, uias iustitiae ab Deo oblatas, natura posse eligere, ac uitā secundū eas instituere, quibus tamen nunquam desit gratia, quae uias illas ab se ostensas, ab arbitrio delectas, & statuatur, & explanet. Quemadmodū edulia absque sale insipida sunt ac fatua, ita arbitriū humanū prorsus euanidū redditur, si desit gratia: tamen liberū est, atque eo quidē liberius, quo gratiae magis unitum est, & ab ea adiutū. Mirum quā ample sint in Dei ecclesia de huiusmodi Dei donis disputationes: & quae uerior sit opinio, adhuc sub iudice lis est. Quantum uerò ad me attinet, qui parum forsā mihi constare uideo, cum in his meis frigidiusculis cōmentarijs, nonnulla tum de gratia, tum de humano arbitrio asserere, seu potius tangere, prout psalorum series me admonet, inuitor: propositū illud est, ut quemadmodū utriusque partis rationes mihi admodū semper uerae uisae sunt, ita earum alteri me adeo non obstringi, ut diffinire illud audeam, quod a doctioribus ecclesiae uiris indiffinitum adhuc uideo. Cum enim ueterque eorum exercitus munitissimus sit, atque ad se defendendū paratissimus, quis me uetat, modò huius, modò illius, tanquam liberum spectatorem mirari uirtutem?

- c Quòd si tamen illorum alteri magis, quæ est spectatorū natura, & cōditio, interdum fauere uideor, gratiæ pars ea est, ni fallor. quòd si error est, malo quidē cum fiducia illa, quam mihi gratiæ fauor conciliat, errare, quàm cum periculo nimia de me, meoq; arbitrio confidentiæ, partem alterā superare. Verum ut de arbitrio quæ dicere inceperamus, breuiter absoluantur, sic erit dicendum: quòd cum uariæ sint inter mortales uiuendi rationes illæ, quæ ad assequendam beatitudinem instruere ualeant, unam sibi unusquisq; eligere debet, postquā liberam habet uoluntatem, quæ sibi magis cōmoda uidetur, ad illud quod quærit, adipiscendum: quanquā, si rem exactius perpēdamus, ex pulcherrima illa actionum uarietate, unum omnium consilium, uitæq; una, & uniformis. Alij enim dant operam, ut in cōmuni ciuium cōuictu uiuentes, omnibus, per rerum suarū, aut uirtutū etiam in alios effusionem, præ se ferant, hominē hominis causa natum esse. Alij anachoreticam, coenobialem alij deligūt uitam. Aliquibus item actio, aliquibus ocium, & cōtemplatio magis placet. Alijs rursus rationes aliæ uiuendi arridēt potius, quæ tamen omnes ad Deum adipiscendū conducere possunt: modò quem semel sibi unusquisq; elegit uitæ statum, non in alium facile cōmutet. Quæ sanè admonitio ad illos in primis spectat, qui cum maiorem suæ ætatis partem in monasterijs, etiam cum laude nō mediocri attriuerint, ad alterius uitæ genus transeunt, causas nescio quas prætexentes. In illo igitur perstandū est, quod deliberato animi proposito, atq; consilio arripitur. Quòd si ad meliorem uitæ statū à nonnullis transfugitur, non hoc quidem improbandū, uerum illud uerendum, ne in rerum delectu fallantur. Quare quancunq; sibi uiuendi rationem ac uiam elegerit ille qui timet Dominum, eam mordicus teneat: nam Deus illi fautor erit, ac præceptor: quanquā ne in mille quidem uitæ mutationibus cōmutationibusq;, nunquā diuina homini deerit bonitas: modò illius, qui cōmutat, pura sit mens, Deoq; unita. A Deo enim nihil aliud expectari par est, quàm bonitas, suauitas, pax, uita.
- D Ab hominibus autem non ita quamplurimis, qui quidem aliquando adeò difficiles sunt, duri, atq; implacabiles in admittendis iterū illis in ecclesiæ, siue religionis alicuius priuatæ sinum ac gratiam, quos antea ab sese iustissimis interdum rationibus permotos, defecisse norunt: ut nihilo secius agant, quàm mulieres illæ, quæ adulto iam puero mammas quidem admouēt, sed adeò amaris infectas succis, ut magis eum à lacte deterreant, quàm prouocent. Christianus is haudquam mos est, sed Geticus potius: idcirco in ecclesia Dei non sufferendus. Nam quos uult diuina bonitas, etiam mille uitiorū nodis cōstrictos, sed resipiscentes, saluos esse, homo auersari nō debet, & fastidire. Quid? quos euangelium Christi dignos uenia iudicat, atq; propterea ad sese allicit, inuitat, admittit: admissosq; non secus, ac plerunq; diligentius, quàm cæteros confouet, nihilq; non agit tandem, ut illi se in ueros filios receptos esse sentiant: priuatæ uerò quorundam leges ab sese tanquam immundos sues, aut canes abigent, atque id in primis curabunt, ut postquam admissi hi fuerint, nihil tam clare uideant, quàm se spurios esse, membraq; prorsus inutilia? Cæterum statuere, ponere, dareq; legem, est in scripturis, legem docere. Vnde illud est: Legem pone mihi Domine uiam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. quasi diceret, te docente exquiram semper: non docente uerò, nunquam. Facile enim in deligendo bono cæcutit homo, atq; hallucinatur: Deus autem, qui lux ea est, qua uel ipsæ res inanimæ perlustratur, & in quo tenebræ sunt nullæ, ut inquit Ioannes, uerax idem est, simplex, ac eiusdem semper uoluntatis, quæ est, ut illuminet omnem hominem uenientem in hunc mundum: non hunc, aut illum, priuato quodam, ut solent homines, affectu. Nam illi cura æqua est de omnibus, ut inquit ille. Felix tamen ille erit, ac planè beatus, qui uniuersalem eam lucem ultroneo consensu receperit: nam, ut cætera quæ illi obuenient bona omittam,

Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hereditabit terram.

Vide hinc fructū eorum, qui à Deo selecti, uiam iustitiæ apprehenderunt. Eri enim Chaldæus interpres me admonet de bonis futuris in uita immortalī hīc à Propheta

A propheta dicit: sic enim ille: Anima eius in bonis mundi uenturi demorabitur: tamen & de presentis uitae comodis intelligi quoque posse iudico: quae tamen comoda non tantum ab agrorum, aut pecorum numero, & fertilitate metiri soleo, quantum a cordis pace ac tranquillitate. Anima quippe illa, quae die noctuque diuina exquirat testimonia & legem, quomodo, etiam praesenti in hoc seculo, in bonis non demorabitur, atque ei ad uota non succedent omnia, cum quicquid cogitat, quicquid molitur, quicquid consiliorum capit, id omne Dei honorem spectat. Quae tam saeva angustiarum procella ac uis, animam sic optime institutam, in mala unquam conijcere erit potis. Si tormēta, si cruciatus, si exilia, si carcerem, si crucem tandem adhibeat carnifex, in his ea perinde oblectamenta capiet, atque solent alij, ob iucundissimas oblatas uoluptates. Postea uero soluta a corpore, in illis ipsis bonis demorabitur: hoc est, fixa, perseveranterque manebit, quae nec oculus unquam uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Neque id satis quidem, nam semen eius, hoc est, hi qui illius fidei feruorem imitati fuerint, una cum ipsa, Dei erunt haeredes, cuius terra haec est, & plenitudo eius. Cum enim ius rerum praecipuum in haereditarijs bonis consistat, idcirco scriptura, eiusmodi nomen pro plenissimo dominio, praecipuoque utendi iure ponere consuevit. & est sensus, quod posterius illius qui in bonis comorabitur, terrae domini erunt. Quid enim in terris est, quod uere Deum timētibz subditum non sit. Facti iam quippe sunt unum cum Christo, quem pater haereditem constituit uniuersorum, ut inquit Paulus. Ergo in eo, ut ipse concludit, quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Firmamentum est Dominus timentibus eum, & testimonia ipsius ut manifestetur eis.

B Felix ex Hebraeo: Secretum Domini timentibus eum, & foedus eius, ut faciat eos cognoscere. Vtraque enim litera admodum uatis spiritus quadrat, ac mirabili quadam harmonia succinit. Vocat Dominum his, qui eum timent, firmamentum, & robur: quia in ipso totius stabilitatis aeternae sita est possessio: nec quidem aliunde est expectanda, cum caetera, praeter ipsum, nutantia sint, ac plane sui dissimilia. Porro secretum in anima id est, quod neque caro, neque sanguis reuelare potest, sed coelestis tantummodo pater. O stupendum Dei munus. Tantum non dixit, se suos electos a secretis illis, etiam spiritibus angelicis ignotis, fecisse. Me miserum, cui penē decrepito, atque in uirtutum exercitatione, per tot annos, uastis in eremis ac claustris, si non perfecto, ut decuerat, attrito tamen & defatigato, nondum ne scintillulam quidem tam felicissimi secreti experiri contigit. Quis raptus illos: quis ecstasim ad diuini amoris proficiscentem ardore atque ebrietate, in corpore positus exprimere tentabit. Quis connubiū illud coeleste, in quo patris maiestas totum nuptiarum locum, hoc est, humanum cor implens, inestimabili cognitionis suae luce, tum sponsam, tum sponsae familiam, id est, animam, atque eius potentias, consilia, motus, affectus, desideriaque omnia, & speculationes perfundit: filius uero sponsus sit, spiritus pronubus. Quis odoramenta illa: quis suffitus a coelestibus choris per amplum summi regis palatium expectatos, terreno corpore uestitus, uel ad plenum olfaciet, uel si olfaciet, alijs enarrabit omnino, postquam mortale os immortalia non nisi egrē eloqui potest. Omitto secreta colloquia, quae inter sponsum & sponsam habita, cor hominis alioqui stupidum, atque ad coelestia pergustanda frigidum & iners, in spiritalem quendam, supra humanam sortem immutant statum, ac plane exanguē reddunt, transmutanturque in aliam naturam, quae aut ignis est, aut igni similis. Et quidem ex hoc animae secreto cum suo sponso congressu, percutitur foedus inter eos eternum, quo illa diuinis quibusdam nodis placidissime irretita, hoc propē modo obstringitur, ut nihil amplius uelit aut cogitare, aut agere, quod non sit totum ad sponsi uoluntatem referendum: cuius bonitati ac misericordiae se totam consecrat, se tradit, se quicquid est, in perpetuum mancipium donat. Et sic foederis summa clauditur, ut Deus, pater sit, homo filius: ille det, hic accipiat. Quam ob rem a propheta est additum & testamentum ipsius, ut manifestetur illis: uel, ut legit Felix: Et foedus eius, ut faciat illos cognoscere: hoc est, ut eorum intellectui det notionem, scientiamque, ac in contemplantis diuinis rebus aptitudinem. Igitur testamentum Dei, seu fo-

C dus, seu lex appellanda sit, propterea cœlitus nobis tributū est, ut per illud à carnis depreſsione eleuati, ad ſpeculanda cœleſtia erigamur: atq; porro ceteris, quę ſit Dei uoluntas, ſancta, beneplacensq; ut ait Paulus, & perfecta, per nos diuulgatur: ſed his potiffimū qui in timore Domini uitam probam uiuere nauant operam. Alioqui tam excellentiffimum diuinę legis beneficiū accepiffie, cuius uiuac ſtimulo, data eſt nobis ex filijs Adę, filios Dei effici, facultas: & deinceps a deo brutorum more extra rationis limites uitam agere, hoc eſt, cumctis animi affectibus in uoluptatū ſordes omnifarię proſtitui, hominis eſt in rebus ſuis parū penſi habentis, ac de animorum æternitate idem cum Epicuro, Ariſtippoq; ſentientis. Verū hi ut lubet, ego autem ſecus res meas computo. Nam

Oculi mei ſemper ad Dominum: quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.

Mos eſt illis, qui in periculū aliquod immenſum coniecti, mortem iam propēſſe præſentiſcunt, ut eò & manus, & oculos, nedum animum, dirigant, unde ſalutem expectent. Quare id modò non ſine flagrātis animi affectu, & nota, à uate canitur, utpote qui inſidiantis mundi artes, atq; hominū ad lapſus procliuitatem optimē calleret. Non eſt enim cor tam ſublime, atq; in rebus diuinis exercitatū, quod non admodū ſibi timeret, ſi occultę mundi tendiculę corporeis oculis uideri poſſent. Quod quidem, ut arbitror, in cauſa fuit, quam ob rem moti ſancti Dei uiri, hanc noſtram ætatem alio tendicularum genere, à maximis approbato pontificibus (à cōcilijſ non audeo dicere) ut ſint etiā in eccleſia laquei, quibus irretiantur uitiorum, ac dæmonum artes, & technę, ſummis ſcilicet caſuum, ut appellant, conſcientię, mirum in modum onerauerunt. Paſſim enim tendiculę, paſſim laquei, paſſim muſcipulę, ac hamati funes, per eorum libros, tanquam per dumeta quędam aſperiora tenduntur: ſed tamen noſtra hæc omnia ſuperat malitia. Qui iam laquei tam prudenter ab illis tenſi, qui tam uarios in uſuris contractus, in matrimonijs, in mercimonijs, in uēditionibus, in locationibus, & uerſuris, connectere ſint apti: Sciunt hi, quibus aliena audiendī ſcelera incumbit labor, quanta opus ſit animi uirtute, ingenio, ac doctrina, in explicandis peccatorum rationibus, ac ſecernendis leuioribus delictis, ab his, quę capitalia appellamus. Aufer enim à mortalibus malitiam, & improbitatem, ceſſabunt & aucupes à ſuis illis laqueis in Eccleſia quodammodo ob ſclerum cumulū, atq; acumen, neceſſarijs. Verū felicius id eſſet inuentum, ſi à doctis ſolummodo uiris tractaretur, ac laquei hi omnes ad impediendam uitiorum libertatem tenſi uiderētur, non ad cōſcientiarum candorem dehoneſtandū. Vir tamen iuſtus, cui lex poſita eſt nulla, ut inquit Paulus, huiusmodi laqueos, atq; hamos, illeſus præterit: quia nulli obnoxius uitio, liber, quod non facit improborum hominum colluuię, à tendiculis graditur. Quod quidem conſiderans uates, ſimulq; nobis imbecillioribus inter tot hoſtium laqueos poſitis timens, atq; humanam prudentiam ad eorum rationem diſquirendam, periculumq; euitandum, imparem fore aduertens, oculos non tantum corporis, quantum mentis ad Deum attollens, clamat: Oculi mei ſemper ad Dominum. Cur ſic, quæſo: quoniam ipſe ſolus, non homo, non humanum ingenium, euellet de laqueo pedes meos: ſeu, ut legit Felix, educet ex rete pedes meos, affectus ſcilicet omnes animę. Laquei porro animę, ac retia, ſunt terrenę cupiditates, malęq; dæmonū ſuggeſtiones: quę, ne liberē per iuſtię ſemitas iter habeat, eam inturbare ſaragunt. Ad hoc fermē idem ſuam gentē adhortabatur Hieremias, dicens: Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum. Atqui præcipuos in anima eſſe oculos aiunt cognitionē, & fidem: quarum alteram ab amore, alterā ab intellectu proficiſci aſſerunt: utranq; tamen cæcutire, tetramq; cōtrahere lippitudinem, cum terrena ſolummodo aut amantes, aut cogitantes, illis ipſis rebus inſeruiſſent, quibus dominari oportuerat. Cum itaq; res humanę hoc ferē modo, quem dixi, ſeſe habeant,

Reſpicē in me, & miſereſ mei: quia vnicus & pauper ſum ego.

Solet enim aliquando cœleſtis pater, ut eſt continua in homines affectus bonitate,

A nitate eo crucis genere suos exercere, ut nō solum ab improbis eos acriter affligi sinat, verum etiam ab ipsis quoque intimis amicis tum, cum minus opus est, deserti. quod quidē in hoc loco sibi obuenisse cōqueritur uates, ac uatū dominus. Proinde uniuersalem eam esse animi desperationem in nimium atrociter oppressis cernimus, qui sese ab omnium solatio atque ope destitutos, facile exoptulant, non tam quidem amicorum solitudinem attendentes, quam perfractē nimis dolori succumbentes. Clamat igitur hic uates, ut uides, ne molestū sit in hac continua cum carne ac mundo pugna, uehementiam periculi considerare. Solitarius, inquit, ego sum, ab omnibusque desertus, ac prorsus abseclusus. Pauper sum insuper factus: hoc est, is factus sum, qui, in quo confidā, habeam nihil, propterea in te solo mihi sperandum erit, a quo uera exire solet, & bonitas, & erga afflictos cōmiseratio. Ceterum hæc omnia ingenio mihi pertractāti, felicissima illa mulier Hester in mentem uenit, quæ in illis suis multiplicibus innodata angustijs, sic Deum compellat: Adiuua me solitariam, & cuius, præter te, nullus alius est auxiliator.

Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatibus meis erue me.

B Reddit causam, atque eam quidem commiseratione dignam, quam obrem tanta cum animi anxietudine auxilium postulet. Non sunt raræ, inquit, quæ me lacerant curæ: sed multæ, multæ etiam angustia, quæ latè super me sese dilatauerunt. Sic enim Felix: Tribulationes cordis mei dilatatae sunt. Quem secutus Paphraustes, ita reddit: Afflictiones cordis mei latè sparserunt sese: ex angustijs, quibus undique coarctor, educ, quæso, me. quamuis alia Hebræis etiam sic litera, hoc modo: Angustia cordis mei dilatentur: hoc est, cordi meo angustiato fiat spacium respirandi, procul malis omnibus illis, quibus premitur, amotis: & educ me ex coarctationibus meis: quod idem est. Sed neque necessitatum nomen suo uacat affectu, & eo sanè ardentissimo. Vocat enim suas necessitates Propheta, tentamenta omnia, atque in hoc mundo oppressiones, quippe quæ ad humanam lasciuiam coercendam necessariae quodammodo uideantur. Harum quidem lima & scalpro, suos expolit Deus & castigat, ne cum reliquo mundo, ut inquit Paulus, iudicentur. Vterius (quò aliud necessitatum genus ponamus) quī non summo studio petendum nobis erit, uitam hanc nostram ab hisce miserimis procurandi carnis alimenta sollicitudinibus & necessitatibus erui, quæ certè adeo nos à dignioribus rebus contemplandis abstrahunt, ut uix ex multis unus inueniatur, qui non prudentius rem suam familiarem curet seruetque, quam animū ipsum, natum sanè ad ea contemnenda, quæ caro amat & sectatur? Hincque exortū morem illum detestandū arbitror in promouendis sacrarum ædium custodibus & prælatis: ut crebrius in pertractandis seculi rebus acuti, sagacesque deligi soleant, quàm illi, qui semel à mūdo secreti, hæc mundi tricas, ueluti ad capessenda cœlestia, impedimenta quædam abijciunt, eò animū, uiresque ingenij dirigentes, unde regendarū animarum lumen suppeditat Deus. Alia enim res est, homines in optimis uitæ institutis enutrire, alia nummos eisdem centies in supputatorijs abacis, & partiri, & colligere. Illa enim ad animarū præfules atque episcopos attinet, hæc ad institores. Quare in deligendo animarum pastore, non tanti facienda est carnis prudentia ac cura, quanti feruor spiritus, atque animus in terrenarum rerum despicientia assuetus. Verum illi, ut lubet: tu uero Domine,

Vide humilitatem meam, & laborem meum: & dimitte uniuersa delicta mea.

Humilitas in scripturis ferè semper, quod aliàs admonui, deiectionem, atque ut sic dicam, imparitatem uirium humanarū ad congregiendū cum hostibus, significat: cui labor ille, qui ex debilioribus uiribus enasci solet, cum onere aliquo grauiori premimur, comes est. Idcirco humilitati laborem adiecit, & est sensus: Considera Domine quomodo impar planè sim ad cōmittendum cum meis fortissimis hostibus prælium. Vide carnis infirmitatem: perpende laboris sudorisue cumulum, quem in diutino hoc, cum mundo & carne, certamine contraxi. Attende, oro, quæ patior, miseriamque meam euestigio, non merita, quæ nulla sunt: non

Q

C peccata, quæ innumera: non culpas, quæ grauissimæ sunt, metire: sed omnia mihi, quæ tua est facilitas, condona. Nam hi solummodo beati, felicesq; sunt, quorum remissæ sunt iniquitates, & tecta sunt peccata.

Respice, inquam, inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Paraphrastes sic: Considera hostes meos, quàm sint multi, & q; capitali odio persequuntur me. ut hinc saltem quàm implacabilis sit hostiũ humani generis truculentia perpẽdamus. Volunt interpretes hebreorũ id, odio iniquo, magis secundum eorũ idioma exprimi, si legatur, odio furenti. quare ex illis unus sic reddit: Odio uiolento me oderunt. quasi diceret, nihil à me læsi, aut laesiti, me persequuntur. Etsi enim (non inficior) mala omnia, quæ mihi inferre moliuntur, iustè meruerim: attamen id, bonus ne uidelicet, an malus sim, nihil ad eos. Si enim peccauit, haud illis certè, sed mihi ipsi nocui: tibiq; soli mea habenda est uitæ ratio, nõ improbis hominibus, aut immundis spiritibus, qui sola omnes malitiã, ac quam miserandũ in modum torquentur, inuidia, furibundo me insectantur odio. Atqui hinc uides dæmonũ breuib; depingi nequitiam: naturam non audeo dicere. Solum enim pertinax in malis propositum, uoluntasq; inuidiæ stimulis exagitata, teterrimos huiusmodi spiritus nobis infensos reddit. Animo quippe iniquo & peruerso, suam miserrimam ruinam, ex natura longè quàm sua sit inferiori, refarciri non tolerant, idcirco quia spiritus celerrimi sunt, peruigiles, sagaces, acuti, ac ut sunt mille nocendi artibus instructi, perfidi, & opportuni ad connectendos dolos, quibus æternum Dei consilium seruandorum hominũ intercitant. Quas quidẽ artes sanctus Dei uates non ignoras, sibiq; atque adeo nobis omnib; per timefcens, quo maximo ualet spiritus feruore clamat: Vide Domine, quàm multi sunt hostes nostri. Hinc enim dæmones ex sese irritabili persuasione, illinc eorum imitatores prauis homines, qui sola mentis peruersitate insectantur bonos, ad eò in immensum creuerunt numerũ, ut de nobis actũ esse non dubitemus, nisi tu serenissimo uultu tui aspectu nos intuearis ac tuteris. In hoc enim toti sunt, ut à uia iustitiæ declinantes, te amittamus: quo amisso, quid, quæso, superest aliud, nisi ut in æternam mortem deuoluamur? Quod sanè mihi ne contingat,

Custodi animam meam, & eripe me: non confundar, quoniam speraui in te.

Vide quomodo indefensè non cessat uates rem eam in omnibus ferè psalmis inculcare, cuius uirtute à Deo preces exaudiuntur nostræ. Spem dico, quã merito sacram, in hoc periculosissimo perturbationũ pelago, appellare libet anchoram. Spe enim salui facti sumus. At igitur: Meam eo modo custodi animam, ò Deus, quo infirmam in grege ouiculam custodire solitus est pastor, ac me eripe, & libera: nec linas ut spe fallus, quam in te posui, pudefiam. Nam cum in homine non sit uia eius, à te solo pendere par est. Itaq; non confundar, non erubescamq; meis à petitionibus repulsus. Siquidem

Innocentes & recti adhæserunt mihi, quoniam sustinui te Domine.

Vt nullo alio in loco, maximè illorũ, quorũ amicitia à probis expetenda sit, effigies appareat, hinc certè apertissima uidetur, ac admodũ cõcinna. Amicus enim huiusce duabus partibus à propheta positus ornatus, synceritate scilicet & rectitudine, artibus omnibus querendus est, nobisq; cõciliandus: quemadmodũ in syncerus, improbitatisq; studiosus, ex animo, nedũ à corporali cõsuetudine expuendus est omnino. Aequum porrò, seu rectum amicũ illum appellamus, qui nihil, ne tantillum quidem, à iustitiæ lege uariat: qui, ut maximè conuenit & decet, omnia sua & agit, & dicit cum amico: sed & qui nihil prorsus, quod sibi cõmodum sit, aut utile, spectat: uerũ quod honestum, quodue in primis amico cõducere possit, uersat animo, ac re ipsa, cum datur occasio, efficit. Nondum dixi quod uolo. Eum itaq; amicũ expetendũ, ac sub ipso frigidissimo Arctoo inquirendum arbitror, qui sup̄ius amore omnino exutus, totus ob Dei gloriam, in cæterorũ salutem incumbit: & qui nihil minus, aut cogitat, aut agit, quàm quod proprium sit, sed quod Iesu Christi, ac cæterorum postea. Cæterum cum similitudo amo-

Aris sit causa, hinc nimirum, si non aliunde, coniectare possumus, cuius consuetudinis uitae ac morum fuerit Dauid, postquam innocentes & corde rectos, sibi, ueluti suo membro, ac fratri adhaesisse praedicat: quanquam tamen secundum Hebraeorum litteram, uidetur suam uoluisse manifestare puritatem atque animi candorem. Sic illi: *Simplicitas & rectum custodiet me.* Chaldaeus etiam fere idem, sic enim reddit: *Synceritas & rectitudo seruabunt me.* Diuus quoque Hieronymus: *Simplicitas & rectitudo seruabunt me.* & erit sensus: *Spero me assecuturum quod multis superius precatus sum, simul atque synceritas ac rectitudo, quae mihi abs te datae sunt, me seruabunt: quemadmodum illos sua illorum peruersitas, & fraudulentia, perdet funditus.* Volunt uoculam illam, quam noster interpret, adhaeserunt uertit, custodient potius, aut seruabunt, Hebraeis esse. Idcirco optandi affectu hanc sic reddit Paraphrastes: *Innocentiae & aequitatis studia seruent me.* Nam impossibile esse definiunt sancti, eum ipsum qui animum in adipiscenda cordis munditia illa, per quam, ut ait Christus, uidetur Deus, spontaneo ardore addixerit, non seruari ad uitam, licet huic seculo odiosus sit, atque ob id deiectus, ac ueluti proiectamentum uilissimum, a tumidorum impudentia derisus, & male habitus. Porro sicut a fortissimi pectoris sufferentia, circa ea quae pater caelestis nobis propterea differt dare, ut det commodius postea, ac quando nobis magis est utile, reliquae ferme omnes proficisci solent optimae animi dotes: ita uel in primis, ex ea cordis illa, de qua loquimur, aequitas atque mundities, & originem, & uim, & incrementum sumit. Quocirca adhaec uates: *Quoniam sustinui te Domine, de qua quidem sufferentia, nonnulla in quinto huius psalmi uersu sunt dicta.*

Libera Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.

B Paraphrastes: *Ex omnibus afflictionibus suis: quas sane afflictiones alio in psalmo appellat uates iniquitates, dicens: Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus suis.* Non quidem propterea iniquitatum nomine utitur, quod Israel, id est, Dei populus, aut iniquus sit, aut iniqua diligat: sed quia cum bonus sit, ab iniquis tamen iniqua patitur. Praeterea haec uates Israelem memorans, nos antiqui foederis cum uiro illo per Deum initi, admonet: quae omnia futuri huius seculi umbra fuere. & est perinde ac si dicat: *Exime Deus populum tuum fidelem ab infinitis eius angustiis, sicut cum Israele, quando illum a metu fratris liberaisti, foedus abs te percussum fuit.* Caeterum summa animi fortitudine haec opus esse arbitror, ac patientia, cum ut molestis, quibus plerumque ueluti eruditioribus quibusdam necessariis ad uirtutes ideo ab optimo Deo addicimur, ut meliores simus, haudquaquam frangamur: tum ne, quoad in mortali hoc antro animae uiuitur, a perseverantia orandi Deum deficiamus: quia nec pugna ipsa quidem nostra cum mundo ac carne, nisi cum morte desinet.

PSALMVS DAVID XXVI.

*V*dicamque Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.

Ardens in hoc Psalmo de seipsa, anima Deo offert sacrificium: nec uertur suam apud illum iactare innocentiam. tantum est puritatis robur ac uis. Hoc idem olim non semel egit Dauid in bonorum exemplum, qui interdum ab improbis illis suis persecutoribus falso accusatus, non indignum duxit, diuina in se bona cognoscere, ac in caeterorum bonorum confirmationem, in faciem, ut aiunt, peruersorum hominum proicere. Hoc idem etiam a Christo, psalmorum scilicet omnium argumento & summa, seruatum legimus, cum in sui patris honorem maxime, salutemque omnium nostrum, illud facere conspiceret. Hoc porro idem & nos. Verum eiusmodi locutionis genere solus Christus uere uti poterat, quippe qui non solum perfectam in se habuit innocentiam, atque animi puritatem, uerum etiam caeteris adeo abunde illam elargitus est, ut plane illi, quibus tam excelsum contigit donum, dii in terris haberi debeant. Hi enim foedere nescio quoadmodum inaequali cum Deo pactum iniere, huiusmodi conditione, ut sua ipsorum peccata & scelera, illius essent: eius uero iustitia ac puritas, istorum. Inestimabilis

C ualde est unio & copula, qua per gratiam humana coniuncta est diuinæ conditio. Postquam enim Dei atq; hominis, diuersarum scilicet naturarum, facta est una in Christo Iesu persona: uoluit sanè Deus, & sua bona, & hominū mala inter sese cōmunia esse: imò (quod forsan duriusculum uidebitur) nostra uoluit ipse sua propria esse mala solummodo, non nostra: bona autē sua, cōmunia omnino. Et quemadmodū ab immensa eius bonitate profectum est istuc, quod scilicet eius sancta uoluntas adeò omnes suos amplectatur, simulq; connectat, ac incomprehensibili ueluti cuiusdā, ut sic dicam, deformitatis nodo constrictos uelit, ut unū sint cum Christo, uniusq; uoluntatis atq; innocentiae: ita ex eodem fonte nostra emanauit fides, cuius ardore incensi, nostra omnium audemus peccata & flagitia in ipsum eius filium adeò integrè reijcere, ut prorsus illius sint, atq; ea, ut est ignis edacissimus, consumat funditus. Cum igitur bonum aliquod aut appetimus, aut uolumus, cum nostra iam facta sit una cum Deo uoluntas, Deus ipse est, qui appetit & uult: hoc est, qui nostram mouet uoluntatem ad bonum illud amandū & quarendū, cuius ipse autor est ac dator. Qui tamen, cum omnia bona, ut dixi, sua sint, ab ipsoq; proficiscantur, uult nostra esse eadem illa nō secus, quā si à nobis, non à sua misericordia & bonitate, originem haberēt. Quare huiusmodi persuasione ac fide imbutus Dauid, non ueretur suam hoc modo ordiri precationem: Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. hoc est, iudicium pro me profer, quemadmodū in re iusta soles. Defende, inquam, me, atque ab improbis me uēdica. Hoc sanè modo abs te adiutus, cunctis palàm fiet quā simpliciter coram te ambulauerim. Hic uides uirum sanctū trifaria adductum ratione, ut sese audacter diuino iudicio, alio qui se uero ac extimescēdo, offerat. Primum enim candorem animi ab omni dolo uacui ac liberi memorat, cum dicit: In innocentia mea ingressus sum: seu, ut legit Felix, ambulauit. Deinde summam in Deo fiduciam, ut in sequentibus uidebitur. In Domino, ait, sperans non infirmabor: uel, ut habet hebræus, non cadam. Postremò uerò sedulam diuinæ bonitatis cōsiderationem. Quoniam, inquit, misericordia tua ante oculos meos est. Hisce enim armis instructus Dauid securè dicere poterat: Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Et licet hæc uerba, ut dixi, solus Christus, & uerè, & confidenter queat dicere, non excluditur tamen uir ille, qui propter iustitiam persecutiones patitur. Scit enim suam per Deum, iustam esse causam. Et quidem quomodo iusta esse non potest, cum ipsa sit iustitia causa sua?

In Domino sperans non infirmabor.

Non cadam, inquit, quandiu speraui. Non elabar. Non, ne minimū quidē, in uia iustitiæ titubabo. Fiducia porrò uis ea est, quæ iustum in propria celebrāda innocentia aliquātiſper audacem reddit, si tamen summa in Deo fiducia ac spes, audacia, & non potius uera pietas appellari debet. Eius enim bonitatis est Deus, ut non possit non ferre illis suppetias inuocatus, qui ad se confugiunt, modò ab omni alio amore exuti, in se solo sperent, de se præsumant, atq; de certissimo suo auxilio ac fauore minimè dubitent. Mirum quanta, ut sic dicam, iucūditate, diuina afficiatur maiestas, ob purum illum animi candorem in suis, qui non tantum fidei ardorem, quantum simplicitatem atq; innocentiam, ex qua fiducia oriri solet, præ se ferat. Vide igitur, quid anima de diuina in se beneuolentia præsumat.

Proba me? (inquit) Dominus, & tenta me, & renes meos, & cor meum.

Ut hic enim, quæ superioribus psalmis de probatione illa, qua à Deo per tribulationū ignem examinamur, sunt dicta, nō repetamus: id tantū admonere nō ab re erit, uisionē scilicet eiusmodi, quā hic uates memorat, afflictiones esse, quibus nos Deus multifariè, tanquā optimus aurifex, probare solet & experiri. Atqui hic iterum, ut in alio psalmo est dictū, cor & renes pro intimis animæ cogitationibus, ac oblectamentis poni uides: ne in superfluis, nescio quibus, interpretandis allegorijs immoreris. In renibus enim rerum earum quæ carnem maximè uoluptate afficiunt, cum sedes sit, idcirco pro internis animæ uoluptatibus renes à uate

A à uate ponuntur. Cor item, quod cogitationum est officina & receptaculum, pro cogitationib. animæ occultioribus sumi solet. Ait igitur anima illa, quæ propter iam cōceptam de Deo fiduciam, se firmam, suiq; similem in re spiritus pernoscit, atq; propterea suam iactare posse innocētiam confidit absq; uitio: Proba me Domine, & tenta me: hoc est, ure me, tenta, experire, examina, ut lubet, calamitatū flamma, atq; igne. Non quidem elabar, nō infirmabor, non, ne tantillum saltem, nutabo: quoniam, quæ est ante oculos meos, in misericordia tua sperabo. Modò enim tua mecum sit misericordia & bonitas, non tuas certè, quia pater es, & is sanè pius & misericors, cohorrebo plagas. Quæri solet à peritioribus, num tētatio absq; arrogantie periculo desiderari, atq; à Deo peti queat: affirmantq; nullo modo ab infirmioribus, & qui adhuc innumeris animi ægritudinibus obnoxij sunt, id tutò posse appeti: à perfectioribus uerò posse. Sed, ut quod sentio fatear, quē admodum stultum uidetur tentare Deum: ita stultissimum esse arbitror à demone tentari appetere. Rogabat enim Paulus ut ab sese carnis stimulus longè esset, & ego ut propè sit rogabo: haud securè quidem id expeti à nobis potest, quod uir sanctissimos semper detrectasse legimus. Quòd si tamē (quæ est audaciæ nostræ conditio) appetenda erit tentatio, eo sanè modo, quo nunc à Dauide, potest appeti. Ille enim cum dixisset, proba me domine, & tenta me, adiecit illicò:

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.

Misericordia igitur Dei uis ea est, cuius ope à tentationum fluctibus facillè emergunt mortales. Illa, illa, inquam, est, quam semper tot inter carnis ac mundi molestias, ob oculos haberi fas est: non nos ipsos, non nostra quamuis diutina in uirtutibus studia, atq; exercitia. Alioqui & nos, & nostra bona in re spiritus intertexere, & quasi cum Deo meritis uelle contendere, ut hi solent, qui in uehementiori aliqua oppressione aut tētatione positi, ad suas statim operationes, aut Misfarum numerum, & eleemosynarum recurrunt: turpius peccamus, quam illi ipsi forsan, qui cum frigidiores sint, tacent tamen, si quid interdum ardentioris spiritus sentiunt, idq; totum suspirantes in Dei bonitatem reijciunt. Nam certè illud frequentissimè à diuino iudicio prouenire experimur, ut facilius nefandissimæ uitæ homines ad Deum conuersi, suæ antea ctæ uitæ scelera detestentur, atq; propterea in uiam iustitiæ regrediatur, quam illi superius descripti: qui cum nihil unquam, quod iustitiam sapiat, in tota uita sua peragant, se tamen iustos existimantes, nihil ultra sibi quærendum esse opinantur. Quare neq; calidi, neque frigidi cum sint, Deo in primis, hominibus postea, nauseæ sunt ac stomacho. Quomodo enim ex his aliquis dicere poterit: Proba me domine, & tēta me, ure renes meos, & cor meū, quoniam misericordia tua ante oculos meos est: Et non potius, proba me, & tenta me, quoniam non sum sicut cæteri homines: quoniā Missas quotidie aut audio, aut celebros: quoniā nullam unquam (quod sciam) perfregi quadagesimam: quoniam peccatū mortale nunquam commisi: O homines prorsus à uitæ semitis aberrantes, atque abhorrentes simul. Hi quidem admonendi sunt, sua illa ieiunia, suas uigilias, sua psalteria, bonarum quidem esse actionum, gradus: non per se bonas esse simpliciter actiones illas, quas potissimum ab homine requirit Deus. Quæ uerò illæ sint, iam notiores sunt, quam ut à me nūc, qui aliud agere intendo, describantur. Ego enim semper actiones illas parum utiles arbitratus sum, in quibus tum Deo gloria, tum proximo utilitas, non afferatur. Nam quemadmodum illæ gradus sunt quidam, ut dixi, ad perfectiores adipiscendas operationes: ita hæ optimæ adeo sunt, ut qui eas adeptus sit, is perfectissimus censerī debeat, ac planè beatus. Is, inquam, uerè dicere potest: Quoniam misericordia tua ante oculos meos est,

Et complacui in Veritate tua.

Ecce quomodo misericordiam & ueritatem simul connectit uates, quod per omnes ferè scripturas fieri uideo à cæteris. Sensus igitur is erit: In tua confisus misericordia ô Domine, atq; in his, quæ promissisti, quæ negare non potes, placui tibi: seu, ut legit Felix, ambulauī: hoc est, tutus in uis tuis, quæ sunt misericordia, &

c ueritas, ambulauit. Sic uno hoc breuissimo, ut sic dicam, apophthegmate, rem totam, de quo nunc loquimur, definire placeat: solo scilicet in Dei misericordia & ueritati fiduciæ conceptu seruari electos. Non sanè mirandum, si toties à propheta fidei, ac, quæ eadem est cum fide, fiduciæ sit mentio, & quibusdam ueluti gyris in scenam crebrò reuocantur. Præuidit enim uir sanctus, quàm prona ad sese iactandum futura esset nostræ ætatis sanctimonia, quàmque labilis & parum cauta: & quæ libentius publicis inseruitura foret aspectibus, quàm secretis diuinæ maiestatis obtutibus.

Non sedi cum consilio Vanitatis, & cum impijs non sedebo.

Hi sunt enim fructus illorum, qui diuinæ misericordiæ ac ueritatis persuasione freti, nihil ad eò in uita quærunt, quàm quomodo cœlestibus monitis atque inspirationibus pareant. Felix sic reddit hunc uersum: Non sedi cum uiris uanitatibus, & cum uersutis non ingrediar. Chaldæus autem: Non sedi cum occultantibus se, ut noceant. Quam quidem lectionis uarietatem in unum collegit sensum hoc modo paraphrastes: Non habui familiaritatem cum hominibus uanis, neque cum subdolis consuetudinem habebō. Virtutes igitur hîc uates, quod dicere inceperamus, connumerat, quas per Dei misericordiam fuerat assequutus. Et primum quidem sanctissima quadam iactatione, se non sedisse, hoc est, non diutius cum his qui facile ad nugamenta, intempestiuosque sermones, ac fabulas conueniunt, cōmoratum esse prædicat. Atqui non parui periculi esse cum subdolis ac gerronibus consuetudinem familiarem habere, ex eo liquet, quòd non diutius cum ipsis conuersari, inter uirtutes connumerandum esse censeat uates. At quia impossibile fermè uidetur, non aliquando labe huiusmodi saltem afflari, si non corrumpi, cum pascim, & ijs, & horum similibus circumueniamur periculis, ac subdolis circumquaque sparsis simus obnoxij: uidetur hîc uates non tantum dolum forum hominum, aut improborum societatem ab sese prorsus abiecisse fateri, quantum & doli, & improbitatis uitium ipsum: alioqui de hoc mundo exiuisse, ut ait Paulus, oportebat. Quæ enim uitæ conditio inter mortales cernitur, quæ immunis omnino sit ab impurorum hominum contagione ac lepra? Vt cunq; intelligatur uersus, id sanè uoluit uates, eum ipsum scilicet, qui inter puriores animos connumerari cupiat, ueluti de seipso loquens, admonere quàm diligenter illi cauendum sit, ne facile cum dolosis hominibus, ac, ut alia habet littera ex hebræo, cum tectis, hoc est, fucatis simulatoribus, & qui in corde & corde loquuntur, amicitiam ineat. Fugiendus igitur prorsus est bonis malorum hominum conuictus & consuetudo, ne illorum mores ac uitam probare uideantur: nihil tamen interim illis, si quid à nobis iuari possunt, negandum.

Odiui ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.

Odiū enim, quo nobis mali stomacho sunt, in turpes eorum mores magis esse debet, quàm in eos simpliciter malos. Cæterum, ut dixi, si re atque ope nostra indigent, noster haudquaquã illis subtrahendus est fauor. Tantum cum huiusmodi genere hominum, qui, ut reddit paraphrastes, nulla certa lege uiuunt, consuetudinem non habeamus, eorumue conuenticula, ac prauos, ut uocat Esaias, cœtus approbemus. In qua enim re alicui usui esse possunt, qui omnibus, quantum in se est, & nocent, & suis dolosis artibus imponunt? Nescio sanè an ulla alia inter Christianos perniciosior esse queat labe ac morbus, quàm actiones omnes suas mores, sermones, contractus, pollicitationes, innumeris commiscere fallacijs, fisco, simulatione, dissimulationeque ac dolo, & uitium ipsum animi acrimoniam ingenij appellare. Nec est quidem, quòd se illo Pauli dicto pallient, profitentes sese omnia omnibus factos esse, cum ne unum quidē utiles sint, cum omnia ad propriū commodum atque ambitionem referant.

Lauabo inter innocentes manus meas.

Vide quàm in enarrandis diuinis beneficijs non defatigetur uir sanctus. Felix: Lauabo in munditia: alius uerò, In innocētia. Narrat hîc uates, quomodo se bonis

A nis confunxerit, simulatque à malorum conuictu sese subtraxisse in superioribus fassus est. Lauabo, inquit, manus meas: hoc est, non inter improbos atq; impios immundus ero, sed inter puros puris ero manibus. Non ero, inquam, in ecclesia malignantium, sed in ecclesia sanctorum: hoc est, cum innocentia sectatoribus mea erit consuetudo, cum illisq; manus meas lauabo, contestans me scelerum omnium immunē esse, neq; unquam in concilio uanitatis, ac cœtu simulatorum, in quorum manibus iniquitates sunt, aut fuisse, aut diutius cōmoratum esse. Mos enim fuit olim apud antiquos, manuum lotionem suam innocentiam testari coram multitudine: quo quidem actu uulgo perspecto, eandem esse animi puritatem, quam in manibus uidebant, opinabantur. Quam sanè consuetudinem in Euangelio legimus à Pilato seruatum in Christi morte. Innocens sum, inquit, à sanguine iusti huius: uos uideritis. Sic David in hac similitudine ab antiquis, ut dixi, de sumpta, ostendi uoluit suam adeò certam esse innocentiam, ut olim certa erat illa, quæ religioso eo ritu ostendebatur. Illud uerò non omittendum, per innocentiam hîc manuū, interiorem munditiam intelligi, quæ ex lotionem manuum, ex puris scilicet actionibus facile cōprehendi potest. Manus enim, opera, atq; omnem externam uitam significant, quam sanè puram se præstaturum pollicetur, dum se manus absterfurum prædicat. Nec rursus affectu carere arbitror, quod in innocentia addidit, non contentus dixisse simpliciter lauabo: hoc enim additamento supersticiosos tangi uoluit Iudæos, qui sibi admodum in crebra corporis lotionem placere soliti erant, quæ tamen nihil omnino est, si sola sit. Alio qui uirum illum nunquam dixerim affectus animæ interiores puros habere, qui in turpissimis uitæ actionibus sibi uiuendū esse satius ducit, quam in purissimis illis actibus, qui semper candidi sunt atq; synceri, licet corpus sordidum sit atq; illotum.

Et circumdabo altare tuum Domine.

B Vide quàm non uerba David, licet sublimia, ac spiritu grauiā, à consueto inter homines more detorqueat. Ad ritum enim Iudæorum, illorum maximè, qui maiori erga Deum ardore animi affecti erant, alludit. Hi quidem, quò suam integram erga Deum pietatem exprimerent, frequentiori hostiarum corona altare Domini circuire consueuerant, quem morem quoque in aliquibus Italiae locis etiamnum seruari cernimus. quàm uerò probè, iudicent ecclesie dii. Vidi saepe equidem in quibusdam, maximè statis diebus, ad Sapim amnem mulieres præsertim genibus humi prouolutas, ter & quater cæreis in manibus accēsis circum altare ingenti spectantiū deuotione perrepere. Aiebant enim eum morem in illa regione à patribus summa religione seruatum, quò cordis pietatem in Deum posteris testarentur. Sed ara hæc altior diuo uisa est Ambrosio, quam Christum esse autumat, in quo, & per quem, omnia nostra sacrificia offerri debent. Cuius quidem contemplationis is erit sensus: Equidem summo cordis feruore filiū tuum. ô pater, amplectar, teneboq; ac illi, qui factus est nobis & ara, & uictima, idemq; sacerdos, perpetuò adharebo. Umbra porro huius illud fuit in Leuitico Mosis altare, super quod perpetuum ignem ardere solitum legimus: ad quod sanè, ait uates, non ut olim ueniam, ut carnes, aut sanguinem immolem, sed

Vt audiam uocem laudis, & enarrem uniuersa mirabilia tua.

Veniam, inquit, ad altare tuum: ipsum amplectar, ipsum tanquam locum turpissimū tenebo, non quidem ut aliquid tibi offeram, nam bonorū meorum non eges: sed ut auferam, ut accipiā, ut diter, ut tandem audiam edocearq; quis sit uerus tui laudandi, tuæque mirabilia enarrandi modus. Qui quidem haud amplius in citharis, nablisq; tibijs, aut organis manufactis fieri debet, sed cordis affectu atq; ardore. O si uoces aliquando audire contingat te laudantiū, tibiq; gratias agentium, pro restituta pace mundo, ac reuocata terris iustitia. Ad hoc enim sacra ædificatae sunt ædes, & structa cœnobîa, ut Dei laudibus, diuinæq; legis studio liberius à uulgo semoti homines inseruiant: non ut ocium & quæstum,

C tanta animi inquietudine, ut sit, seſtentur. Non, inquam, ut circum altare Domini tenellæ audiant adoleſcentium aures, philoſophorum ſomnia legi, multo minus comœdias, aut fabulas: ſed ut audiant, quo modo, quo ritu, quo animi ardore querendus ſit Deus, idemq; amandus, ac ſpretis mundanarum rerum lenocinijs, proſus, uti ara tutiſſima, tenendus. Non poſſum equidem interdum non excandescere, mihiq; ne de alijs dicam, non admodum irasci, cum uideo pueris in Chriſti ſcholam introductis, nihil minus quàm Chriſtum proponi. Ex quo ſit, ut illi cuiuſuis magis aut hominis, aut doctrinæ efficiantur diſcipuli, quàm Chriſti. Quis unquam illud laudaret inſtitutũ, in quo quis picturã addiſcens, faber euaderet ferrarius? Vnde, oro, tantum creuiſſe factum & ambitionem putamus in Dei eccleſia, niſi ab adoleſcentium natura ad queuis procliuuium eruditoribus ac magiſtris? qui cum ſuperſtitioſi ſint, aut indocti, ea in primis alios edocent, quæ ipſi ab alijs prius hauſerũt, inſcitiam ſcilicet, ignorantiam, in Deiq; ſeruitio, & ignauiam, & uitam errorum pleniffimam. Vnde iam factum eſt, ut ab omnib. fermè illis, qui ſublیمiori aliqua dignitate & professione in eccleſia Dei eminent, quis ſit uerus laudandi Deum modus, aut ignoretur omnino, aut cognitus uitæ faſtu obnubiletur. Ceterũ de Dei mirabilibus nonnulla in pſalmo nono à me ſunt dicta. Felix uerò hunc uerſum aliter legit: Vt faciam, inquit, audire uocem laudis. qui ſuam hanc literam interpretatus, ſic ait: Vt faciam audire in uoce confeſſionis, quæ feciſti: non quæ ego, peccata ſcilicet, quorum foedo odore infectus frater, uice laudis, blaſphemias congerit.

Domine dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae.

Ardens antitheton. Cum iniqua gerentibus, ait, non introibo, neq; cum impijs ſedebo: ſed potius mundis manibus, cordeq; candido ac ſyncero, circũdabo altare tuum Domine, ubi tu uerè inuocaris, tuumq; ſanctum nomen celebratur, gratæ uic ſunt tibi preces ac uota. Eccleſia ſanctorum hæc eſt, ubi tuus eſt decor ac gloria: talia enim dilexi. Eccleſiam uerò malignantiũ, in qua foeda ſunt omnia atque indecora, odiui. Porro decorem huiuſmodi ac gloriam, qua ſanctum Dei nomen extollitur, non tam in ſacris ritibus, alioqui Deo gratis, in eſſe arbitror, quàm in uita illa, quæ undequaq; ad iuſtitia normam informata, exemplum eſt cæteris, ac calcar, ueri cognoscendi, cognitumq; amandi, ac ſtudio omni perueſtigandi. Decor igitur iſte ſpiritualis eſt, & gloria, in ſpirituq; cernitur, haud ſecus. Siquidem in terris nullum eſſe locum tam aptum ad decorandum Dei cultum cenſeo, quàm cor eſt atque animus, in cuius ueluti meditullio fundata eſt ſedes fidei, cognitionis atque amoris: quæ ſanè omnia decor ille ſunt, ac locus habitationis gloriae Dei: ſeu, ut legit Felix, habitaculum reſugijs, quod uates ſe dilexiſſe fatetur: cum interim non deſint qui in templis decorem, neſcio quem, pluris faciant, quàm qui à caſtis mentibus probari queat. Et quemadmodũ eiufmodi decor inuiſibilis eſt, ita & altare, in quo & ſpiritu & ueritate, rebus ſcilicet inuiſibilibus, diuinus perornatur cultus decentius, quàm corporeis, idcirco uiſibilibus, per iſtomatis, conchyliatisq; tapetis. In cordis enim reſeſſibus, uti in proprio templo inhabitat Deus: quare illic eius decor eſt, illic maietas, illic gloria, illic numen & omne bonum. Ille uerò qui in templis exornandis impenditur labor, nihil aliud eſt, quàm quoddam teſtimonium munditiæ cordium, illorũ maximè qui ſacrarum ædium inſeruiunt obſequijs. Alioqui à pollutis parietibus aureas pendere laminas, aut cortinas, ſuperfluus cultus eſt. Templi igitur ſpiritualis gloria ac decorem, hoc eſt, ſanctarum animarum puritatem & candorem, diligit uir probus: nec poteſt non odiſſe illud, quo uerum Dei templum dedecoratur. A corde enim tanquam ab uniuerſali rerum omnium officina, quemadmodum ſanctæ prodeunt cogitationes, ſynceriq; affectus, atq; altæ diuinarũ rerum contemplationes: ita prauæ quoq; erumpunt cupiditates, homicidia, adulteria, rapinae, furta, amor proprius, atq; odium Dei: ne res illas, quibus aut comaculatur animus, aut emundatur, te ignorare dicas.

Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum uiris sanguinum vitam meam.

Licet

A Licet enim uates diuino suam subiecerit innocentiam iudicio ac censura, tamen quia nouerat etiam, quod non iustificatur in conspectu Dei omnis uiuens, clamat ac quanto potest animi affectu uociferatur, & petit se eadem cum impijs ac sanguinarijs poena minimè conuolui debere. Atqui hercule, quod aiunt, opus est, primum ne eorum uitam imitemur, postquam multi adeo hi sunt, quibus cum, uelimus nolimus, consuetudinem saltem temporariam habere cogimur: deinde, ne turpi eorum uita cõtaminati, cum ipsis flamma eadem peruramur. Clamandum igitur est, totoque animo uociferandum, ne nos cum reprobis unã absumat Deus ac perimat. Cæterum hinc sanguinum uiros appellat uates illos, qui cedibus dediti sunt: crudeles nimirum, & qui modis omnibus è medio eos tollere conquirunt, quos turpissimis suis consilijs obsistere suspicantur.

In quorum manibus iniquitates sunt.

Ne enim in dictione, manibus, hæsites, sic reddit Paraphrastes: Quorum opera sunt studio scelerata. Et sic illos, quos supra impios & sanguinarios appellauit, breuibus exprimit, eorum uidelicet actiones sceleratas ac nefarias taxans: qui sanè non casu aut stupiditate animi, mali sunt, sed sponte, data opera, atque ex animo. Horum profecto operationes semper ab æquitate semotæ sunt, nec possunt non semper malè agere, cum semper mali sint, consulto uel peccet. Quod si tamen recti aliquid interdum agere uideantur, ut in sacris ecclesiæ ritibus sæpe accidit, ad quos sanè ab omnibus tam bonis, quam malis indifferenter concurritur, id aut ex more, aut ut appareant, non ut sint boni, faciunt. Cæterum illorum animus interim cum sacra peraguntur, odia, rapinas, adulteria, usuras, cædesque, & quomodo suas turpissimas expleat cupiditates, molitur. Verum ut nihil eorum improbitatis cumulo desit,

Dextera eorum repleta est muneribus.

B Muneribus, inquam, ut reddit Chaldeus, sordidis. hoc est, iustitia uendita, calcatisque legibus & æquitate. Quoties enim uidi ego, ac quotidie uideo, à rostris, à tribunalibus, à consilijs, à Rotis quoque & iustitiæ ministris, iustitiam ipsam unã cum innocentia laceram egredi: quid egredi aio? expelli potius ac deturbari uim munerum, quorum importunitate illecti nonnulli, nihil magis in suis illis sententijs & diffinitionibus quærere uidentur, quam ut is causam uincat, qui plus munerum congerit. Ignorant cæci, quod beatum illum appellat spiritus, qui excutit manus suas ab omni munere. Illi sic,

Ego autem in innocentia mea ingressus sum,

Suæ innocentiam professionem repetit uates, profectam nimirum à corde puro, atque ab omni uana ostentatione libero, gratoque diuinorum beneficiorum ac munerum. Ait igitur: Illi, ut lubet, suas expleant cupiditates: ego uero, ut hucusque egi, in mea simplicitate à mundo derisa persistam. Tu tantum

Redime me, & miserere mei.

Paraphrastes: Libera me à malo, & clemèter tracta me. Semel enim, inquit, me per tuam misericordiam ab hostium feritate ereptum, adeo in futurum muni ac tege, ne rursus in insaturabilem eorum ingluuiem incidam. Tantum enim abest, ut horum mores approbem, ut etiam & detester, & magis quam ipsam pleuresim execrer

Pes meus stetit in directo, in ecclesijs benedicam te Domine.

Vide iterum grati animi argumentum. quasi dicat: A tua redemptione, & misericordia prouenit, quod pes meus stetit in directo. hoc est, totius uitæ meæ curriculum stabile in uia iustitiæ, atque incõcussum perseueret, licet passim à scadalibus undequaque occurrentibus impediatur, idcirco nutet. Miraculo iam simile uideatur si à recto perfectionis cursu non retardentur simplices, simulatque ab in sublimiori gradu collocatis, tot scæda exempla libidinum, cupiditatum, odij & ambitionis ebullire conspiciunt. Quare maximi beneficii loco, uates hinc pedem suum in recta mansisse enarrat, ne paruam gratiam obtinuisse illum ducas, qui à tot im-

c pulforibus impactus, immobilis manserit. Proinde tam amplo beneficio accepto, more suo Propheta psalmum cum gratiarum actione claudit, fateturque se palam frequenti populo Dei beneficia prædicaturum. & est perinde atque dicat: In ecclesia non malignantium, quam odiui: sed in frequenti iustorum corona ac cœtu, hanc meam innocentiam abs te mihi datam, in te refundam, tibi que acceptam referam. Iam uideat, inquit, interpretes hebræus, quisque nostris in cœtibus quid agat, quam Dei nomen celebret, ut cum suam, tum aliorum fidem instauret. Verbis enim sine mente effusis, & cæremonijs solius aut stipsis, aut publici moris, uel denique sui ipsius commodi promouendi gratia adhibitis, Deus irridetur, non laudatur. hæc ille. Diuus uero Augustinus: Qui sic, inquit, laudat Deum, magis uituperat, quam laudat.

PSALMVS DAVID XXVII.

Icet aliquibus uisum sit psalmi huius titulū esse, Psalmus Dauid antequam liniretur: tamen in trāslatione Hieronymi, atque adeo in ceteris codicib. hebræis cum nullo prænotetur titulo, sed absolutē sit, psalmus Dauid: operæ precium erit, opinationes magis, quam certam quorundam scientiam præterire, atque illa cum hîc, tum alijs cæteris in hisce diuinis odis, quæ aut parū, aut nihil ad earū intelligentiā faciunt omittere omnino, quæ superflua nec tendo mihi iacturā temporis, ceteris autem, si quis unquam hunc meum laborem legere uoluerit, fastidium parere. Quicquid opinentur alij, mihi in hoc psalmo uidetur uates nobis qui credidimus canere (modò ne surdis canat) quomodo in discrimine aliquo deprehensi, nostrā nos fidem animare, ac spem bonā sumere debeamus. Sed quid aio uatem? aut quid mortalem regem, mortalibus in exemplum proponi credam? A mantissimus enim nostri Deus caro factus, hic est qui loquitur, & qui sese nobis, pro nobis maledictum factus, exemplum certissimum, tum uirtutum omnium, tum fidei maximē in aduersis exhibet, & ait:

D *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? Dominus protector uitæ meæ, à quo trepidabo?* Vides ne in Christo uerum hominē secum periculi magnitudinē in quo uersatur, reputantē, sed spe sultum in Deo, in quem se totum projicit, cōtemnentemque quicquid id est, ac securam sibi salutem à patre pollicentem? Ille, ait, qui mihi in præteritis, & his difficillimis rebus adfuit, & qui me toties in obscurissima ærumnarum nocte prouolutum, in gratissimam consolationis lucem euexit, salutē me attulit, is & modò mihi aderit. Quem igitur timebo? quem expauescā? quas acies? quos gladios? quæ uulnera, aut cruciatus uerebor, cum Dominus sit mihi in nocte lumen, in periculis salus, in morte uita? Quādo enim recordor quantum mihi iam roboris attulit, sperare rursus audeo fore quòd etiam posthac idem mihi erit, lux scilicet, salus ac uita. Non certē ipsas quoque inferorum tenebras, tetramque peccatorum caliginem pertimescam, eius sanctissimo lumine perlustratus, à cuius radijs uniuersus hostium meorū cœtus, ueluti à tormento æneo disiectus, propelli solet. Simile huic fermē à Michæa dictū recolo. Cum sedero, inquit, in tenebris, Dominus lux mea est. Hæc lux sanè diuina ea uis est, qua homo naturali luce in uitæ exordio, gratuitis uel intellectus radijs illustratur: cui & postea aliud, ne in erroribus, quos secum uita ipsa afferre solat, uoluetur, additum est, fidei scilicet lumen, per Christū in nobis accensum. Alio qui primogenia illa, in luce rationis atque intellectus uelle, absque Christo, confidere, idem esset, quod extincto cæreo sinuosum aliquem labyrinthū ingredi. Non enim sufficit cæreū aut lampadem gestare manibus, nisi admoto accēdatur igne. Quid igitur huiusmodi lucis beneficio adiutum obnubilare poterit? Cupiditas? ne rerum humanarum? ambitio? ira? furor? caror? mundus? mors ipsa? Nihil quidem minus. Quis, ait apostolus, accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? Quis est qui cōdemnat? Christus Iesus, qui mortuus est, imò qui resurrexit, & qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis? Igitur Deo lumen præbente, cedunt errores, atque ab interioribus oculis, ignorantia cadunt squamæ.

Dum

A : *Dum apropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.*

Periculi magnitudinem, per esum carniū enarrans, hostiū truculentiam exprimit. & est sensus: Vicinus est hostium exercitus, qui tanquā leones atrocissimi rugientes, salutem meam, carnem ueluti deuoraturi meam, inhiant. Atqui nihil aliud prætendit hîc, ut edant carnes meas, quàm ut reddat Paraphraſtes, quò me funditus tollant. Verùm in medio ipſo perſecutionū conatu deſiere, ac mei prorsus inferiores facti corruere. Licet enim, ut aliàs admonuimus, iſtuc dicendi genus uati admodū familiare, quo acies ueluti quasdam hominū inter ſe concertantium, debilioresq; ſuccumbentes faciat, in mortalem hunc uſum noſtrū conſerendi manus cum hoſtibus transferri queat: uerius tamen, ac ſpirituū conuenientius erit, ſi ad animum hæc omnia referamus. Quantum enim ſclerati homines bonorū tranquillitatem interturbent, atq; eorum paci officiant, hi norūt, qui in uita nihil tam cupiunt ac quærunt, quàm ut ſpretis omnibus humanarum rerum turbis, Deo ſeſe per animi puritatē uniant. Verùm atrocior ea uidetur moleſtia & pugna, qua cum uitijs & cupiditatibus, hoſtibus ſcilicet inexorabilibus, conſicitur. Proinde feliciffimū illum eſſe uirum iudico, quem etſi ſæpe, quæ eſt humana conditio, hoſtilibus iniurijs cedere uideo & corpore, & membris: animo tamen contra arma nequitia in coeleſtibus infracto perſeuerans, artus quidem, aut famam, aut nomen, à nefandorum hominū faucibus penè conſumpta fert ſecum: ſpirituū uerò uictorem ac triumphantem, non iam ſecum in terris, ſed cum Deo in coelis conuerſantē, ſpe ac fiducia enutrit. Quare ex illiuſmodi triumpho memoria animatus, ad futurū certamen, quod non niſi cum uita deſinit, accingitur, ſpe ea ſultus, quam in illo habet, quem ſibi lumen, robur, ac ſalutem in bello ſemper extitiſſe expertus eſt, & clamat:

Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.

B Rurſus ad caſtra inuiſibiliū hoſtium cor reuoca, ne dum ſolummodo aut Turcas, aut Indos te uicturum ſperes, animū in acie periclitantem non aduertas. Nullam enim eam eſſe uictoriā arbitror, ſi corporeis debellatis hoſtibus, ab incorporeis uincaris, nempe ambitione, ira, libidine, atq; habendi cupiditate. Præterea quemadmodum caſtra hîc dæmonum ſunt: ita aliàs in ſcripturis, beatorum ſpirituū eſſe inueniuntur, ut illud in primis in Genefis libro eſt uidere: Fuerunt Iacob obuiam angeli Dei, quos cum uidiffet, dixit: Caſtra Dei ſunt hæc. Quibus quidem Iacob, id eſt, uitiorum ſupplantatorem circumuallantibus, quouſq; illa altera cupiditatum caſtra pertimeſcenda ſunt? Multa ſunt fanè illa: ſed multa etiam nimis, ut ait uates ille, ſunt caſtra Domini: hæc quidem fortia, illa uerò debilia, parumq; in Deo ſperantibus extimeſcenda. Habet etiam & ſpiritus ſua caſtra in cordis theatro, habet ſua tela, ſuas acies, ſuaſq; teſtudinē atq; arietes: quæ fanè omnia ſpirituāli tantummodo uiro ſunt nota.

Si exurgat aduerſum me praelium, in hoc ego ſperabo.

Equidem nescio an tela acutiora in hoſtes intorqueri poſſint, quàm ea quæ hîc memorat uates, nempe ſpem ac fiduciam in Deo. Alioqui in infideles, pauperum ciuium, atq; ſacrarum ædium, & ære, & ſanguine comparatas claſſes, impietate ſcilicet inſtructas, & eccleſiarū contemptu armatas, è portu ſoluere, ſummæ dementiæ eſt, ac parū conſiderati periculi. Vide, oro, quàm ſecus ſeſe ad pugnam exacuat uir ſanctus. Si cōmittendū, inquit, inter nos erit, atq; inuicem conſigendum, in ipſo ardore pugne firmiſſimè credam auxiliū mihi haudquaquā coelitus deſuturū. Idem ferme olim ſibi imprecatuſ eſt Iob, dicens: Pone me Domine iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me. Alij putant, in hoc, id eſt, in eo quod factuſ eſt Dominuſ illuminatio mea & ſaluſ mea, intelligi oportere. Alij uerò in eo quod ſequitur, uidelicet, unā petij à Domino, quaſi dicat, daturuſ eſt quod petiui. Quid igitur timendū? Alijs etiam uifa eſt hîc eſſe reticentia illa, quæ in corde fidei affectu accēſo accidere eſt ſolita. Volunt enim hi tunc uatē recordatū eſſe pollicitationis illius, qua ſibi coelitus eſt dictū: Requie tibi dabo ab

C omnibus inimicis tuis, & fidelis erit domus tua, & regnum tuum usq; in sempiternum ante faciem meam & thronus tuus erit firmus. Quæ quidem omnia de Christo aptius intelligi debent, quàm de ipso Dauide: cuius regnū nec firmum; nec æternum dici debet, nisi quatenus in Christum desijt, qui æternus est atque æternorum bonorum erogator. Sperandum igitur semper est in Domino, siue corporea, siue incorporea sint castra ac prælia, quæ in nos, ut clamat uates, insurgunt. Vtcunque enim sauiant,

Vnam petij à Domino, hanc requirã, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite meæ.

Felix petitio, & quæ à sanctissimis tantummodo uiris, quibus cum mūdo fœdus nullum est inicum, fieri debeat. Vnam, ait, petitionem Deum rogavi, quam & indefinenter orare perseverabo: liberam scilicet in domo Domini ab omni sollicitudine uitam. Id petam, & non cessabo, donec exorem. Hoc unum enim mihi necessarium esse in domo Domini arbitror, curis scilicet uacuum uiuere uitam, cum interim alij, ut lubet, negociosam & ament, & quærāt. Mirum quàm deplorandus in Dei domo ac templis, mos inoleuit: quod sancto omisso ocio, rebusq; animi tranquillioribus contemptis, pleriq; curas superuacuas sibi accumulanti. Inescati enim semel miseri ambitionis hamo, nihil non agunt negociorum, quò tandem illuc perueniant, ubi perpetua anxietate plenam uitam traducētes, plus in negotio sint, quàm cum est negocium, ut aiunt, in negotio. Verùm quæsitū huiusmodi studio ac cura honores, non honores quidem, sed meræ curæ, profanaq; negocia appellari debent, ut sunt, parum tamen iustissima Dei ultione à nonnullis animaduersa: cum nihil aliud sit in domo Dei habitare, quàm cordis pacem ac tranquillitatem adeò amare & amplecti, quòd dignū sit, in quo Dei maiestas inhabitare non horreat. Et quemadmodū ubi uita est curis lacera, sed sponte susceptis, malisq; artibus quæsitis, ac undequaq; coemptis, sibi coetus inquietos esse non ambigo. Ita cor illud, in quo pacis amor, & tranquillitatis altissimarum contemplationū formatricis sedem habet, diuinum numen habitare, ueluti templum suum proprium, & credo, & quod sine lachrymis dicere nequeo, olim expertus sum. Sensi tandem post curas illas infinitas unum id esse necessarium, in Dei scilicet domo perpetuò manere: quòd nihil aliud esse intelligo, quàm iustitiæ ac ueritatis ædes, pacis insuper & quietis conscientia, quæ est uita animæ ac beatitudo, frequētare. Alta enim templorum tecta ac parietes sexcentis sacrarū unctio-num tectorijs illiti, sanctimoniam illam haudquaquam inducunt, quæ diuinam præsentiam facile illectet, si sanctis moribus, quæ est uera templorum sanctitas, careant. Sed quo tandem sine æterna mihi expetenda est in Dei domo mansio?

Vt videam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius.

Nullus codex, quòd sciam, neq; græcus, neq; hebræus, uoluntatem habet: sed aut pulchritudinem, ut diuus reddidit Hieronymus, aut delectationē, & uoluptatem, aut iucunditatem, ut alij. Vicinitas enim uoluptatis ad uoluntatem, errorem hunc fecit apud Latinos. Et licet nobis ubiq; peruestigāda sit, ne in tenebris ambulemus, Dei uoluntas: tamen hinc tractandū de Dei uoluntate suus non est locus, sed de eius iucundissima uoluptate, qua anima in conscientia requie, hoc est, in Dei domo familiariter conuersans afficitur. Illud totum, ait, meum est desiderium, ut per fidei speculum diuinam eius sentiam uoluptatem, quòd est gaudium in spiritu sancto, de peccato remisso, ac uita æterna gratis concessa. Vide, oro, an secus in mulieris peccatricis salute apud Lucam sit actum. Ea enim simulatq; suam in Dei domo per lachrymas & unguentū testata est mansionem, illam summæ lætitiæ & iucunditatis uocem audiuit: Mulier, inquit, remittuntur tibi peccata tua. Quæ, obsecro, iucundior animæ uox esse potest? Quòd nuncium tam delectabile, quàm ut mihi cœlitus dicatur? Tu qui hætenus mulier fuisti, mollis scilicet, sensibusq; inseruiens, atq; ad ea omnia, quæ uiri sunt, inconstans, ac tui dissimilis, iam uir esto: uade in pace: hoc est, superfluis relictis curis, quibus necessariò hæret peccatum, in animi pace & quiete, uitæ quòd superest transige. Itaq; illud
idem

A idem est, quod hinc uates sibi promittit, ut uideat scilicet diuinam iucunditatem, ac eius quasi antea derelictum reuifat templum, quanquam non me latet, scrutari uerbum, pro uisitare positum Hebræis: quod quidem sic uertit paraphrastes: Ut possim, inquit, scrutari quàm sint in regia illius uaria & admiratione dignissima. Quare alio in loco clamat propheta: Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est anima mea. Alius rursus interpres sic reddit: Ut perscruter in templo eius, ut uel hinc, si non aliunde, addiscere possimus quam ob rem tot ampla ædificata sint templa ac cœnobia, nempe ut Dei opera ac iudicia iugi consideratione contemplantes, fidem solidam in Deum unã cum ecclesiarum ædificijs erigamus. Alio qui ubi res profanas, negociãue terrena, atq; id genus alia, quæ in immensum aggregant curas, tractari uideris, ibi mundum merum esse calculis omnibus affirmato. Idcirco igitur nobis perpetua domus Dei exoptanda est mansio, ut Domini tum uoluntatem, tum uoluptatem uidentes, in rerum diuinarum peruestigatione, non in accumulandis agris agro, ut detestatur Deus in Esaia, aut in aucupandis hæreditatibus, nostros conteramus annos. Sed iam quæ utilitas ex perenni in Dei ædibus habitatione oriatur, est uidendum.

Quoniã abscondit me in tabernaculo suo in die malorũ, protexit me in abscondito tabernaculi sui.

Eutymius hinc uocat tabernaculum, Dei protectionẽ, qua usus est uates in suis periculis, tanquam refugij sede, ac tabernaculo, sub cuius fauore frequentissimè latuit. Et est, ni fallor, similitudo à more desumpta illo, quo utimur in eo protegendo, qui ab inimicis actus apud nos diuertit: & quem in secretioribus ædium locis occultantes, tutum, & ut sic dicam, inspectabilem hostibus facimus. Quare sic reddit paraphrastes: Occultaret me in penetralibus domus suæ. Felix uerò: Occultabit me in secreto tentorij sui. Nec quidem aliud hinc sibi uelle uatem iudico, quàm eum, cui Deus iam factus est & illuminatio, & salus, locum sibi tutissimum apud cœlestem patrem conciliasse, eo maximè tempore, quo magis tentationum procella incrudescit: quod quidem tempus hinc Dauid diem malorum appellat. Verùm non hoc solum, sed &

In petra exaltauit me.

B Vide quàm non ab incepta metaphora actutum declinat uates. Solent enim hi, qui in maximo aliquo periculo constituti, periclitanti uitæ latibulo aliquo secretiori consulere quærunt, rupem undiq; præruptam, atq; propterea ui omni humanæ inaccessam petere, in eiusq; scissuris delitescere. Atqui ut maximè illi qui in intimis ædium uisceribus latitant, aut rupium fixuris occuluntur, possint hostium aut ui, aut astu detegi: at is qui in Christo, qui petra dicitur, libenter cõmoratur, tutior est, quàm quod à dolis hostium circumueniri queat, atq; à tam grato sinu, ut est ecclesiæ, possit extrahi. Hanc enim petram alio in psalmo uocat refugium herinaceis propheta, illis sanè qui innumeris peccatorum sentibus obsiti, quoquo se uertunt, omnibus sunt infensi ac nocui: quos tamẽ Dominus suo non dedignatur tutari patrociniõ, modò uelint, ac trahenti gratiæ non reluctentur.

Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.

Exaggerationes hæ sunt ardentes animi summopere de Deo præsumptis. Quid, inquit, tentorij secretioris, aut petræ inaccessæ similitudine meam enarro securitatẽ? Non solum enim Deo tutore ab hostiũ dolis securus uiuam, uerum etiam illis ero superior, & uictor. Nam Deus caput meum extulit super illos, qui modò me undequaq; ueluti canes uenatici circumuallantes, inter fauces habere opinabantur. Hebræi enim, quod nos sequentis uersus initio legimus, Circuui: huic hemistichio subnectunt, hoc modo: Exaltabit caput meum super inimicos meos, qui in circuitu mei. Vnde paraphrastes: Scio superaturum me eius beneficio inimicos meos uniuersos, quamuis undiq; oppugner ab illis. Quàm uerò periculose nostra quaquauersus ab aduersarijs expugnetur salus, satis abundè in superioribus est dictum.

Circuui & immolauit hostiam uociferationis: cantabo & psalmum dicam Domino.

R

- C Suo more uates animi gratitudinem post accepta beneficia pollicetur. Non te terreat, ut sæpe admonuimus, mutatio temporis. Hebræi tamen cuncta hæc per futurū legunt. Testatur igitur hîc uir sanctus, se hostias Deo dignas immolaturum, laudes nimirum, ac cantiones diuino numini idoneas: & id quidem in eius tabernaculo, de quo pauloante, abscondit me, inquit, in abscondito tabernaculi sui: in quo haud amplius, aut hœdi, aut agni, ut olim, immolantur, sed laudum gratiarumq; actiones celebrantur. Quas quidem sese oblaturum Osæas quoque promisit, dicens: Omnem aufer iniquitatem, & reddemus uitulos labiorum nostrorum. Atqui non audiendi sunt illi, uiri quidem, si Deo placet, plusquàm spirituales, qui contenti quibusdam suis, nescio quibus, sine mente speculationibus, pro summa perfectione habent, ne semel quidem os ad diuinas laudes aperire: quin potius illos, qui eum in templis morem obseruant, stomachantur, illisq; detrahunt. Hi nempe admonendi sunt, ut prius animi tumorem dediscât, quàm antiquissimam ecclesiæ consuetudinē adlatrent ac lacerent. Quod licet uerum Dei templum & tabernaculum, cor hominis ab omni impietate defæcatum esse sit dictum, in quo ueræ, Deoq; dignę canantur laudes: non negandum tamen est, loca sacra ac fana, in terris diuino cultui apta, & quodammodo necessaria, atq; propterea à sanctissimis uiris libenter frequentata ac culta. Quæ uerò sint in templis & choris amputanda, non est præsentis instituti edocere, multò minus hominis obscuri, atq; incogniti. Clamat igitur uice nostri spiritus, postquã ad diuina tam stupidi sumus: Te ô Domine laudabimus, tibi uictoriam, tibi nostrum de hostibus triumphum ouantes referemus acceptum, tuæq; pietati ac clementiæ adscribemus: tuam in super, uel mordicus, aram tenebimus, circuibimus, amplexabimurq; ac super illam, quæ ueram spirant religionem, iugulabimus uictimas, animas scilicet nostras, affectus, uota, desideria, flagrantissimis studijs offeremus;
- D nedum oris laudes concinemus, ac uictoriæ præconia celebrabimus. Non deerunt quidem super altare huiusmodi tuum candelabra aurea, non argentea, non gemmea, nō thuribulum, non incensum, non thymíama, non sexcenta alia huius generis odoramenta, modò tu faueas, nosq; cum tuam opem implorabimus, ex audias, ut semper exaudisti. Sed & modo

Exaudi Domine uocem meam qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me.

Illud in primis, quod penè omiseram, non prætereundum, quod nos in superiori uersu legimus hostiam uociferationis, Hebræis esse sacrificia clangoris: uel, ut uertit Felix, iubilationis. Allusit enim uates ad antiquū sacrificandi morem apud Iudeos: in quo, ut in Numerorū libro legimus, buccinis ac tubis clangere ex lege iubebantur. Cui præterea à rege addita sunt & nabla, & cymbala, & cytharæ, atq; huius generis alia. Rursus Dauid in hoc uersu ad illud unum quod rogauerat dicens, Vnam petij à Domino, redit, ac precatur hoc ferè modo: O domine, audi, te obsecro, uocē meā, misericorditerq; tracta me, ac meis respōde uotis.

Tibi dixit cor meum: exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.

Ambiguus admodum is est uersus, idcirco ambigüè enarratur. Felix sic: Tibi dixit cor meum, requirite faciem meam, faciem tuam Domine requiram. Quorum uerborū is erit sensus: Cor meum cogitat tibi, hoc est, in persona tui, quid nobis iubeas. & respōdes, Requirite faciem meam. quocirca abs te edoctus faciem tuam requiram. Diuus uerò Hieronymus, & Chaldæus, idem quod noster interpres legunt, omisso, te, quod in hebræo non habetur, hoc modo: Tibi dixit cor meum: exquisiuit facies mea faciē tuam, & requiram, quasi id sentiat uir sanctus: anima mea, quæ est ad imaginem & similitudinem tuam formata, petit ut faciem tuam, quæ est eius ueritas, ac bonorū omnium cognitio atq; exemplar, exquirat. Id sanè uult, id petit, id exquirat, propterea illam cōtinuò requiram. Porrò facies Dei, illius est notio, patensq; uisio: quæ & eius uultus dicitur planè reuertus, ac beatissimis solummodo animis à corpore separatis apertus. Cuius quidem contemplationem, quoad eius copulata est anima corpori, requirere utcunq; potest:

per-

A perfectè uerò tenere, quemadmodum illi, haudquaquam. Si inueni, inquit Moyses, gratiã in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuã, ut sciam te. Sed quia, ut dixi, superbeatissima Dei facies ac uisio, in qua summa totius tràquillitatis animæ est posita, corporeis aspectibus negatur, idcirco à Deo dictum est Mosi: Faciem meam uidere non poteris: non enim uidebit me homo, & uiuet. Sed num, quia uideri nequit, nec requiri propterea à nobis debet? Debet sanè studio omni ac diligentia inquiri. Alioqui res est, quæ non nisi summo sudore & conatu apprehenditur. Animos enim purissimos, atq; in exercitio uirtutum planè attritos, purissimus ille uultus, non turpes, non ocio languidos, non cupiditatũ flamma exustos, non in libidinum cœno sordidos postulat. Quæsiui igitur faciẽ tuam, ait: quæramq; in futurum, ut possim de fide in fidem, à gloria in gloriam, quæ est facies tua, transire: & hæc omnia in facie & illuminatione uultus tui. O miserrimam mortalium conditionem, postquã cœlestis illius uultus tenuem uix per transennam nobis contingit diuinatio magis, quàm uisio, absq; uelo & umbra.

Ne auertas igitur faciem tuam à me.

Vt possim eam iam tandẽ tot superatis huius mũdi ærumnis uidere. Ne tuos, quæso, felicissimos illos radios à me subtrahas, ô sol iustitiæ, ô fax, ô lampas totius bonitatis ac ueræ notionis. Ne, oro, uultũ illum tuum desiderabilem, in quo natura quoq; ipsa uniuersi delectatur, ab eorũ formas omnes, atq; idæas, uti ab æterno exemplari ac rerum omnium exordio sumit, tanquam iratus à me abscondas, auertasq;. Quòd si (malum) non ualemus in hoc corruptibili corpore reuelata facie transire de claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu, saltem non desit amor, continuumq; in nobis te uidendi desiderium. Quod ut fiat, interim

Ne declines in ira à seruo tuo.

B Ne, rogo, indignabundus secedas à me, neue iratus à contemptibili hoc seruo tuo, quem hactenus tua sanctissima protectione refocillasti, serenissimum tuum aspectũ deflectas. Quòd si mihi deinceps peccare contigerit (malo tamẽ millies, si fieri posset, emori, quàm semel te peccãdo offendere) paternè, misericorditerq; castiga me: ac quando res meæ potissimũ in periculo erunt, cõsuetam fer opem, & me tuo iucundissimo conspectu recrea. Quid dicam amplius?

Adiutor meus esto Deus, ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus.

Et sufficit mihi. Te enim opitulante, uota mea omnia mihi prosperè succedẽt: hostesq; mei omnes fugient à facie arcus, ac infirmabuntur, & peribũt à facie tua. Quis porro nos accusare audebit? quis cõdemnare, si tu seruare decreueris? Non silendum quòd Felix legit hunc uersum per præteritũ, hoc modo: Auxiliũ meum fuisti, ne ergo nunc deseras. Ardent enim in his mirabiliter affectus tum uatis, tum nostri, ut in sequentibus uidere est.

Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

Hic uates uidetur, quòd non dixit, augere: ut sit sensus: Hactenus mihi non defuisti Domine: uel tum cum parentes mei, atque adeo omnes mei domestici, & familiares deseruissent, tu me collegeris, ideo ne nunc, quæso, negligas. Summa uerò: Ab omnibus contemptũ ac desertũ, tu saltem suscipe, & mei curam habe. Certè, si res exactius indagetur, homo se iam primũ à parentibus destitutum fatebitur, cum illi nimĩũ malè suasi à dæmone, eò imbecillitatis atq; ignorantie posteros adegerunt, ut meritò se ui omni ac robore animi denudatos conqueri possent, ni Dei filius in carnem ueniens, factusq; & peccatũ, & maledictum pro nobis, mihimet meipsum restituisset: hoc est, me languidum sanasset, atq; in tenebris prouolutum. Quid tenebras aio? in sepulchro æternæ mortis planè extinctum, ac exanguem, in pristinam integrasset formam, & uita uera animasset. Verũ ne tam gratuita assumptionis, tamue promptæ benignitatis ingratus fiam, atq; iterum, ut sæpe lapsus sum, à recta cupiditatibus impulsus deturber,

Legem pone mihi Domine in uia tua, & dirige me in semitam rectam propter inimicos meos. Iam aliàs diximus, legem ponere, statuereq;, idem esse quod legẽ docere, qua-

R 2

Cre Aquila uertit, legem doce. Idem Felix. Nec quidem superuacuas illas quorundam indagaciones admodum existimandas esse duco, qui ingenij potius imperu acti, quàm spiritus sancti ardore accensi, querere solent quid sibi hinc iterum petit uir sanctus ostendi legem illam, qua ad iustitiæ semitam peruenitur: Nõnne, inquit, & à natura primùm, seu potius à naturæ Deo, à Mose postea, à Christo tandem duarũ illarum legum instauratori, data est lex? Nõnne adeò apertè cunctis iam lex uitæ innotuit, ut ne à pueris quidem ipsis semestribus ignorari queat: Verùm in ingenuis animi exercitijs ac studijs enutriti non ignorant quàm necessaria sit continua diuinæ instructionis renouatio in homine natura stupido, inerti, atq; in diuinis tardo, & hebetè: neq; tantam rubiginem, aut scobem, lima diuinæ legis ualet eradere, quantam denuò mortalium intellectui affert uel obliuio, uel ignauia. Quod quidem animi uitium cum non lateat hominẽ iustum, nihil idcirco tantum in periculoso hoc uitæ curriculo metuit, quantum à iustitiæ itinere delabi. Quocirca continuis suspirijs ad Dominum clamat, dicens: Legem pone mihi Domine in uia tua, non in mea, quæ in præcipitiũ ducit: ac dirige me in semitã iustitiæ propter inimicos meos. Felix: Propter insidiatores meos. Quot enim sunt dæmones, quot cupiditates, quot peruersi homines, tot sunt nobis insidiantes, gressusq; nostros captantes, quò nos à uia iustitiæ semoueant. Prorsus enim plumbei sunt, qui non uident quantum incõmodi apportent Dei ecclesiæ captatores istiusmodi. Non equidem tantũ hinc in hæreticos inuehor, quantũ in turpissimos quorundam mores, qui eo nocentiores sunt, quo ab ipsis tanquam ab excellentissimis formis, omnis ad tranquillẽ beateq; uiuendum norma sumi conuenit. Quare, ut cum eruditis Campensij uerbis orem, ostende mihi Domine uia, qua itur ad te, & porrecta manu duc me per semitã rectam, ne hostes mei, ne fenfus, ne caro, ne mundus, ne immorigeri homines uiam mihi intercipient.

D *Ne (inquam) tradas me in animas tribulantium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.*

Hæc ultima particula secus est Hebræis, legunt enim: Et loquens uolentiam: seu, ut uertit Felix: Loquens iniquitatem. & est singulare pro plurali, res admodum familiaris Hebræis. Orat hinc uates sese ab indignitate hostium cõsolans, ne se Deus illorum animo & cupiditati permittat. Dicitio enim hebræa, quam Latinus interpret reddidit animã, pro desiderio nõnunquam, & cupiditate accipi solet. Malè porrò res sese nostræ haberent, si aut malorum hominũ perfidiæ, aut demonum sæuitiæ continuo pateremus, ut aliquando patuimus. Vtrunq; enim periculosum, propterea pertimescendum. Quare non ab re sapiētissimus magister suos admonuit, petendum esse à patre cœlesti, ne nos induceret in tentationem: hoc est, ne suos uellet adeò acerbè uexari à tentatione, ut in destinatũ finem tentatoris, quod peccatum est, unde mors æterna prouenit, corruerent. quanquam nec illa quidem, aut tētatio, aut tribulatio, aut cõtumelia, ex qua laus oriri queat, detrectanda est, aut metuenda, cum laus, & ea summa sit, uituperari à uituperato uiro. Cæterum cum non desint continuo, passimq; testes iniqui: seu, ut legunt Hebræi, testes falsitatis, ut hi fuerunt, qui innocentissimum Dei filium tam impudenter coram iudice accusarunt, mirum si ambigas ab innocentissimo illo innocentiam posse desereri in periculis. Nam cum Deus sit summa, perfectaq; ueritas, qui mendacio fauere poterit, aut iniquitati? Cumq; sit absolutissima iustitia, innocuum ne crudelissimo fraudulentorũ hominum animo, atq; insaturabili cupiditatum erinny diutius permittet? Permittet sanè illum interdum uexari, a horsum sursum angustiarum forcipe uersari. Quòd autem prorsus eum deserat, atq; à sua ope propellat, nunquam erit fatendũ: modò duret, quoad sibi, quæ diu sub malitiæ fucò uelari minimè poterit, mentiatur iniquitas. Nam mētitã, ait uates, est iniquitas sibi: hoc est, seipsos fallunt miseri, non me. sibi ipsis mentiendo imponunt, non mihi. Quare sic ab innocentia malè habita iniquorum peruersitas miserimum in modum deluditur. Ego uerò fide hac tutus,

Credo

A . Credo videre bona Domini in terra uiuentium.

Alia litera habet: Nisi credidissem uidere bona Domini in terra uiuentium. Aposiopesis est. Subaudiendum est autem hoc ferè modo: De salute mea esse actum arbitratus essem, nisi credidissem: hoc est, ni fidem haudquaquam dubiam diuinis pollicitationibus habuissem. Verùm quid sit intelligendum per terram uiuentiũ, perdifficile uidetur. Censet Eutymius in hoc loco, terram uiuentium hunc esse mundum, utpote sedem aptam uiuis, & locum: mortuorũ uerò terram infernas esse regiones. Negant præterea alij in scripturis usquam cœlum terram appellari, sed tanquam duo maximè distantia poni solita: quemadmodũ illud est psalmi centesimi secundi: Quoniam secundum altitudinem cœli, & terre, Imò uniuersum his duobus in prima rerũ origine comprehendí. In principio, inquit, creauit Deus cœlum & terram. Terra igitur cum sit in suo significato (nisi aperta sit metaphora) intelligenda, erit in hoc loco terra uiuentium: hoc est, quã uiuĩ colimus, atq; habitamus, licet mortĩ obnoxij. Id circo Ezechias timens mori conqueritur dicēs: Non uidebo Dominũ Deum in terra uiuentiũ: neq; aspiciam hominem ultra, qui morior. Et secundum aliam literam dictiones illas, Dominũ Deum, interpretantur templum Dei, quod est, non uidebo templum Dei, neq; intuebor amplius hominem cum uiuentibus in terra. Idemq; ipse accepta cœlitus respõsione ciamat: Tu aut̃ eruisti animam meam ex inferno inferiori: hoc est, uitam meam, ne periret, eruisti: quare uiuens uiuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie. Alius uerò psalmus: Placebo, ait, Domino in regione uiuorum. id est, etiam in hac uita placebo domino: alioqui si hĩc nõ placeo, quomodo in futuro uitæ statu placere proterò? Hincq; illud à nostris malè legi asserunt in psalmo cum canũt: Portio mea Domine sit in terra uiuentiũ: Sit enim uacat: sed simpliciter est intelligendũ: Portio mea Domine in terra uiuentiũ: & est intelligendũ, tu es, quasi diceret: In hac uita nihil aliud hæreditatis aueo, ac uolo, præter te, qui mea es portio, & fors. Quid tanta, aiunt? Non mortui laudabũt te Domine, neq; omnes qui descēdunt in infernũ: sed nos qui uiuimus. Quid illud Esaię de Christi morte uaticinãtis? Abscissus est, ait, de terra uiuentiũ. Quid illud aliud Iudæorum in eum conspirantiũ? Eradamus, inquit, eum de terra uiuentium. Sensus igitur erit: Ex multis angustijs, atq; ærumnis, quæ me circumdederunt, eò seres inclinauerat, ut nisi firmissimè credidissem me aliquando uisurũ, sensurumq; Dei opem ac misericordiam in terra etiam ista, in qua uerè hi uiuunt, quibus uera nunquam obtingit mors, desperassem penitus: adeò insupportabiles in me erant calumniantiũ impetus. Quis, oro, absq; huiusmodi fide, ac persuasione, firmus inconcussusq; ad ferendas tam uarias carnis, mundiũe, ac perfidorum hominũ insidias manserit? Nemo certè homo est, nec angelus quidem (ut sic dicam) cœlestis naturæ spiritus. Verùm ille qui spe fultus diuina, istiusmodiq; persuasione firmatus uiuit, quòd in hoc quoq; mundo, terraq; uiuentium, aliquando uisurus sit quàm fortis Dominus, quàm ualidus, quàm ue (ut sic loquar) dirus in hostes ultor, præterea q̃ bonus futurus sit his qui recto sunt corde: is certè uel in hoc seculo morti obnoxio, uerè uiuit: quæ quidẽ uitæ conditio futuræ pignus est, atq; artha. Nam nulli dubiũ esse debet, quòd nisi quis hĩc castè, inculpateq; uixerit, atq; illi terra ista mortalis, terra fuerit uiuentiũ, eum ipsum frustra uiuere, cui neq; cœlum ipsum uitam ueram suppeditabit: quandoquidem nihil aliud est hĩc uerè uiuere, quàm futurã uitam appetere, ac fide & operationibus, quæ à charitate profiscũtur, quærere, ac (ut sic dicam) cõmercari. Qui nõ miserrimã animam illam non arbitret, cui terra ista elementaris, terra uiuorũ non sit? & quæ dicere possit cum Paulo: Etsi uiuo, iam non ego, uiuit autem in me Christus? Et, uita mea abscondita est in Deo? Anima igitur iustitiam illam, quæ ex fide est, adepta, ea est quæ dicit: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Hoc est, firmiter teneo, neq; aliter fore certò scio, me sic ex Dei misericordia uicturam, quòd terram istam alioqui mortĩ obnoxiam, uiuorũ terram esse intelligam: hoc est, in qua uerè ab illis uiuitur, qui ut cœlestem uitam habeant, ea ipsa etiam, quæ mortua ui-

R 3

c dentur, ut sunt peccata, in suum profectum trahunt, & ad uitam sibi cooperari faciunt. At tu qui hæc legis, caue te frangat tanta commutandi mortē in uitam difficultas, quin potius

Expecta Dominum: viriliter age.

Expecta, inquit, Dominum patienter quisquis sapias. Expecta tot inter mundi angustias, unde ueniat auxiliū tibi à Domino. Sis, oro, animo infractō, ne dubita quin ipse confortaturus sit cor tuum, alioqui per se durum, & intractabile. Quicquid acciderit adamantino fer pectore, totusq; à Deo fac pendeas, nō à fato, aut fortuna. Atqui summū infidelitatis signum esse existimo in Christiano uiro, cum sese, aut spectantes ad animam res, fato, aut constellationibus subiectas esse credit. Quid nobis iam cōmune esse potest cum aëris mutationib; ac motibus? quid cum ætheris uicissitudinibus, qui cum Christo unum effecti, super omnia condita dominium habemus? Quod uerò pleniluniū, interluniumq;, aut eclipsis, aut cometæ ipsi quoq; ardentes in rebus istis inferioribus uim habeant, atq; illis imperent, id eis à natura, siue à naturæ opifice tributum est, ut in plantis, ac testis apparet. Idcirco error haudquaquā erit id arbitrari posse fieri, quod natura unicuiq; rei, ut sic fiat, inditum est. At Christianorū libertatem uelle (ut uelle uideo nonnullos etiam in ecclesia Dei primi gradus homines) cœlorū alterationibus subiectam esse, summa impietas censenda erit. Quare nostra omnis constellatio, nostrum fatū, fortunæq; Christus est, à quo pendere debēt quicumq; ad eius sanctissimum corpus attinent: non à diebus illis faustis, infaustisue, qui tam impudenter lunaribus in pagellis impressi uulgo uāneūt. Cæci sunt ne, in re tanta præfertim, ecclesiarum proceres? Quid si ipsi, dicet aliquis, superstitiones fouent huiusmodi? quid à reliquo igitur uulgo expectādum erit? O ingratos homines. Tantum abest, mi lector, ut per quamcunq; occasionē te à diuina luce per Christum mundo allata subtrahas, ut etiam eo magis ad cōspectam iam tandem ueritatē accendaris, quo conspicui magis sunt illi, qui tantū lumen extinguere moluntur. Tu, quod in te est, pro uiribus age, & quæcunq; fors tulerit præsentī tolera animo, nō languido, mulierū more, quæ natura instabiles sunt, atq; ad uentum omnem flexibiles. Apparebit certē Dominus in finem, & non mentietur: & si morā fecerit, expecta eum, quia ueniēs ueniet, & non tardabit: ac, ut diuus refert Iacobus: Vidistis finem Domini, quoniam misericors est, & miserator.

Confortetur cor tuum, & sustine Dominum.

Inualescatq; illa Domini admonitione Iosue facta experrectum. Confortare, ait, & esto robustus: noli timere, quia tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcunq; perrexeris. Et sustine Dominum.) Hoc est quod superius dixit, Expecta Dominum, atq; illi cum patientia tuam causam committe,

PSALMVS DAVID XXVIII.

De Domine clamabo, Deus meus ne sileas à me.

Flagrantissima hæc est oratio, & quæ à mansuetissimo Vatis pectore processit, tum quidem, cum ab immanissimo eius filio Absalone uē penē opprimeretur. Orauit enim ab illis ipsis peruersis consultoribus, qui cum filio contra se, suumq; regnum conspirauerant, seruari. Quam uerò necessariæ sint etiamnum istiusmodi supplicationes, quibus electi præsentia tum hominum peruersorum, tum dæmonum pericula, atq; insidias, & artes fallendi perpendentes, Deum singultibus ac lachrymis sedulo interpellant, iam res notior est, quàm quæ multis argumentis probari debeat. Id enim continū testantur oppressiones, rixæ, homicidia, furta, rapinæ, & cætera illa quæ Paulus fructus carnis appellat. Ecquis igitur corruptionem hanc mundi considerans ex animo, non clamabit, Deus meus ne sileas à me? Suo more uates rem tropis inuolutā narrat, ponitq; silere pro permittere, negligere, quiescere. & erit sensus: Ad te solum ô Domine, cæteris spretis auxilijs clamabo: ne, oro, me negligas: ne me in atro-

A in atrocissimis improborum hominū persecutionibus constitutum deferas. Alio in psalmo hoc eodem tropi genere est usus, dicens: Deus quis similis tibi, ne taceas. Rursum illud in secundo Regnorum libro. Nam cum iudices occiso Absalone Dauidem in regnū restituere differrent, à populo audierunt: Usquequo siletis, & non reducit regem? hoc est, quid cessatis? cur negligitis regem reducere?

Ne quando taceas à me, & assimilabor descendantibus in lacum.

Alij reddunt, in foueā: alij, in sepulchrū, quasi uates dicat: Fer opem Domine actutum, alioqui par ero mortuis, qui iam tumulo conditi non apparent. Solent rursus illi qui in foueam aliquam profundam cadunt, frustra conari per sese ut è periculo exeant, nisi sit qui manum porrigat, atq; extrahat. Sic homo in altissimum desperationis barathrum propter aduersitatū tentationumq; acerbiter facillè proruit, atq; ibi perpetuò manet, si ex sese absq; diuino subsidio liberari cogitat. Quare qui quantum humana ualeat uirtus, hoc est, quàm labilis, quàm uel infirma sit, ac sui dissimilis, optimè perpendit, se totum in benignissimā Dei protectionē reijcit, clamatq;: Per similes ero certè uita defunctis, atq; illis quidem qui in altissimum aliquem lacum è uia deturbantur: actum de me scilicet profus esse uideo, nisi tu Deus præsto sis, atq; opem feras.

Exaudi (igitur) Domine uocem orationis meae, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

Hic uates ardorem simul & morem flagrantis cum affectu orantiū se è periculi magnitudine eximi, artificiosissimè expressit. Solēt enim hi & manus & oculos, & quicquid sunt eò dirigere ac leuare, unde auxiliū sperant. Nos etiam qui toties uel in ipsis desperatis rebus, atq; omnino perditis, Dei præsentiam ac fauorē experti sumus, ad quod aliud confugium concurrere debemus? Quem alium patronum implorabimus? Cui alij manus nostrę supplices erunt extollendæ, nisi illi, qui tum potissimè opitulatur, cum minus nobis, nostrisq; uiribus fidimus? Eiusmodi enim excellentiæ natura gratiæ diuinæ est, ut nihil in nobis in re salutis nostrum esse uelit, præter tenuissimam quandam in uoluntate portionē, qua sponte nos nostra ad illud eligendum mouemur, quod absq; ipsius gratiæ auxilio ac dono perfici haudquaquam potest: quanquā & illud totum quod in delectu, electioneq; consistit, propterea liberū est, quia à Deo est. Porro uocē orationis hic esse duco, mirū in modum exæstuans amoris desiderii in orante, quod urgēs ad impetranda rogata à Deo, calcar esse solet ac stimulus. Nam ardens affectus in orante uix modum seruat, sed incalescit absq; ordine, dum flamma flammam excutit, ignisq; amoris intensæ orationis ignem & nutrit, & auget. Ad templum sanctum tuū.) Felix reddit, ad abditum sanctitatis tuæ. hoc est, ad locū illum cœlorum secretissimū, caliginē uel incōprehensibilem tui sanctissimi numinis. quod sic expressit paraphrastes: Sustollam in altū manus meas uersus cœlum, in quo ueluti in templo sanctissimo maiestas tua peculiari quodam modo habitat. Alludit enim propheta ad sancta sanctorū tabernaculi, seu tēpli illius antiqui Iudeorū. Et uerè in abdito, seu, ut illud appellat Dionysius, in caligine habitare dicitur Deus, cum eius uig, iudiciaq; ac occultissimę lateāt prouidentię. Mirari quidem eius magnitudinē possumus, scire uerò omnino nequimus. Lucē enim humanę cognitioni penitus inaccessam, ut clamat Paul. habitat deus: idcirco nō est quòd hebes nostri intellectus acies in tam profundę lucis stuporē sese immergere speret, nisi solutis his prius corporeis nodis, depositoq; carnis onere ac impedimēto.

Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Ne perdas me, non est in hebr. Sed sic habetur is uersus cum sequenti: Non tradas me cum improbis, & cum operarijs prauitatis loquentibus pacem cum socijs suis, & malum in corde eorum. Vide, oro, quomodo prudentissimus uates ab improbitate & uersutia hostium suorū, spem sibi uenturi auxiliij promittit, oratq; sese turpi uitæ cōsuetudine illorū nō scēdari. Inuitus, inquit, cum improbis & fraudulentis conuersor, atq; eorū mores detestor: tamē in eadem cum ipsis na-

C uigo nauis, uiuocq; & cōuersor. Tantum enim abest, ut illorū uita atq; amicitia mihi probetur, ut etiā illam supremū in modū auerser ac fugiam. Quādiu quidem finit Deus triticum simul & zizania in ecclesia crescere, orandus est ne & bonæ & malæ simul fruges extirpentur. Tradit à Deo, seu trahi, ut legunt Hebræi, cum peccatoribus, id est, cum illis qui & uoluntate, & actione sordidi sunt, nihil aliud est, quàm proprio nostro uitio ac proposito, à Deo nos deferi: quo quidem absente humanus ita peruertitur intellectus, & mens & ratio, ut nihil, etiam si uelit, queat homo aut cogitare, aut agere, quod idem turpe non sit, sibiq; capitale, ac noxium. Et quidem huius generis homines illi sunt,

Qui (ut nihil ad cumulum eorum nequitiae addi possit facile) loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

Verbis, inquit, amicitiam simulant, uirus tamen in corde circumueniendi fratrem præsentaneum sopiunt. In hoc enim genere malitiæ atq; imposturæ uersantur hæretici, qui loqui pacem dicuntur, cum falsis uerborum lenocinijs rudes maxime inescantes. Conscientiarū motus sedare pollicentur, cum nihil minus illos agere iam olim maximo suo incōmodo experta est ecclesia, & nunc maiori forsitan experitur. Summa igitur: Tantus est, inquit, malignorū astus, tanti sunt doli, tanta quorundam, uel in primis eorum à quibus perfecta expectari oportuerat & fictio, & simulatio, ut me à turpi illorū consuetudine purum seruari miraculo sit simile, nisi tu, ô Domine, me meū periculum agnoscentem, atq; ob id tuum auxilium efflagitantem, audias. Audi igitur, ne, dum siles, dum non respōdes, dum exaudire dissimulas, aut contemnis, illis fiam similis, qui in lacum aliquem profundum, de quibus nulla prorsus extet euadendi spes, prouunt.

Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum.

D Mens, ut iam aliàs dixi, perfectissimi uiri, quæ per amorē & cognitionē Deo prorsus est unita, non potest diuinæ non concors esse uoluntati, eademq; petere, quæ in eius gloriā, bonorumq; salutē cessura sciunt. Proinde Dauid in eorū numerū, & excellentiori forsitan prærogatiua, ab Deo ascitus, orat ea impijs diuinæ maiestatis hostibus obuēire, quibus urgētibus Dei nomen celebre fore pernoſcit. Redde, ait, illis debitas pœnas, secundumq; illorum demerita ultor esto. Sordidi enim sunt, sordescant adhuc magis, atq; illis, prout illorū expostulat malitia, tribue. Ad inuentionū, Felix reddit, studiorū: ne diutius in explicāda uoce adinventionū torqueamur. quare is erit sensus: Quæadmodū em̄ illorū studia scelerata, turpesq; cogitationes, ac uanæ curæ & sollicitudines cōmeruere, illos castiga.

Secundum (inquam) opera manuum eorum tribue illis, retributionem eorum ipsi.

Notat Eutymius hîc, uatem suū dolorē zelo quodam sanctissimo citra ullum indignationis motum accensum cæteris patefacere, dum eandem repetit uarijs uerbis sententiam. Perſolue, ait, illis, quod suis sceleribus merentur. atq; hæc erit digna improbæ retributio, quā quidem olim per Esaiā cōminatus est Dominus, dicens: Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ uenit. Verum quoniam præcipua impietatis eorum radix est, quod ad cōsideranda Dei opera non applicant animum, idcirco à uate additur,

Quoniā non intellexerūt opera Domini, & in opera manuum eius destrues illos, & nō edificabis eos. Alia litera ex hebr. uideatur rem clarius exprimere hoc modo: Quia nō aduertunt mentē ad opus Domini, & ad facta manuum eius, destruet eos, & non ædificabit eos. Nescio enim an humano intellectui quicquā nequius accidere possit, q̄ nō conari, ut ait paraphraſtes, cognoscere Dominū per ea, quæ facta sunt ab illo: nec per mirabile hoc creationis opus, in quo tam manifestè relucet omnipotētia manuum illius. Ecquis igitur mos alius in homine tam beluis similis esse potest? Quis magis euidentis Dei contēptus? Ad tantum ne sui cōditoris neglectū deuenire potest homo, ut, cum Dei opus sit, ceterisq; fruatur Dei operibus, atq; in illis cōtinuō uersetur ac uiuat, utaturq; illorū beneficio & dono, ne horulam quidē ad considerandam tam benefici patris largitatem expendat, animumq; admoueat?

Cœli

A Cœli quidem inanimes enarrant opera Domini, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Celebrant bruta tam nobile opificium: extollunt plantæ, atq; ipsa saxa rudia & inertia. Solus homo diuini numinis capax ratione q; insignis & nobilis, in hac parte plerunq; uel ab ipsis minutissimis uermibus & insectis superatur, dum libidinibus solummodo, atq; auaritiæ & ambitioni inhians, animū, portionem utiq; diuinam ac cœlestem, terris pressum retinet, nec aliquando ad quæ bona percipienda conditus sit cogitat. Hinc enim malorū omnium emerit caput atq; origo. At tu, qui legis, uide quid calamitatis illos, qui eiusmodi generis sunt homines, maneat. Destruet illos, ait, Deus scilicet, ad cuius opera ne oculum quidem corporeū dignant̄ uertere. Et non ædificabit eos.) His uerbis affectu copiosissimis eos penitus destruēdos exprimit, quod sanè elegantissimè reddidit paraphrastes: Ipse, inquit, destruet illos funditus à nullo unq; restituendos. Hoc porro idem fermè est, quod alio in psalmo dixit propheta: Tanquam uas figuli confringes eos. Sunt qui censent, haud illos, sed illa, legi debere: ut illud, destruet, & ædificabit, ad Dei hostem referatur, qui cum nunquam animū ad rerum conditarū considerationē moueat, neq; ad diuina expendenda opera cor applicet, ea quantū in se est, euertat, & non ædificet: hoc est, cupit illa non esse, ne sint in rebus conditis, quæ Dei nomen ac famā celebrent: adeo terrenis rebus immerfus, cœlestia atq; immortalia infelicissimū in modum fastidit. Rursum in hoc loco taxantur hypocritæ, quibus raro ueri cognitio, hoc est, quæ bonarū actionum uis sit, perspecta est. Quare opera illa, quæ propterea bona sunt, quia à Deo sunt, non Dei ipsius, sed sua esse existimant, ea cōsiderant, mirantur, amant, prædicāt, in ipsisq; conuiuiscunt: opera uero Dei neq; mirantur neq; considerant, sed euertunt omnino, ac radicitus, quantum in se est, extirpant. Verum

Benedictus Dominus, quoniam exaudivit uocem deprecationis meæ.

B Amens profectò ille æstimari debet, qui non satius ducit uerberibus & afflictionibus à Deo probari ac perfici, quàm in croceis enutrirī: indeq; laudandi sanctum Dei nomen occasionē magis uenari, quàm ex amplissima rerum copia atque ubertate. Modis enim omnibus laudandus est Deus: sed illo ardentius, quo conformes Dei filio per crucis ignominiam efficimur. Est ne parui momenti negocium, ad tam sublimem gradum euehi, ut similes altissimi regis nato per uitæ imitationem dicamur? Dauid igitur futurorū iustorum typus, cum crebrò diuinæ abundantiam bonitatis expertus esset, spe rursus cōfirmata, roborataq; fide, ac futuri auxiliij certitudine accepta, canit hoc modo: Laudatus Dominus, & dignus sanè cui perpetuæ habeātur gratiæ. Audiuit enim uocē deprecationis meæ, quasi id dicat: O immensum diuinæ largitatis pelagū. Deus audit hominē. Conditor omnium auscultat puluerem. Quid est homo, o immense Deus, quod sic magnificas eum? Quid amplius optem?

Dominus adiutor meus & protector meus, in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.

Mirabilis hic diuinæ dispensationis à uate celebratur ordo erga suos: quo primum aperit, ex afflictione patientiā oriri, à patiētia probationē, à probatione uero spem illam firmā, quæ, ut ait Paulus, nō confundit, per spiritū sanctū, qui datus est nobis. In ipso, ait, sperauit cor meum, idcirco adiutus sum, nam spe seruamur. Quare de illa sic scribit Paulus: Fortissimū solatium habemus qui cōfugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchorā habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem usq; ad interiora uelaminis. Ea est enim beatarū animarum patria, in quā spe firma in Deū, ac fiducia introducimur, haud secus. Quare Paulus quanta potest uoce clamat: Nolite amittere confidentiā uestrā, quæ magnam habet remunerationē. Quam sanè nihil aliud esse certò scio, quàm ipsum Deum, in quē nostri omnes spei conatus desinunt. Hebræi porro sic legūt hunc uersum: Dominus robur meum, & clypeus meus, eo nititur cor meum, & adiutus sum.

Et refloruit caro mea, & ex uoluntate mea confitebor ei.

Vide effectum gaudij ex donato de hostibus triūpho exorti. Quemadmodū

C enim cor mœrens, atq; animus languens in carnem quoq; ipsam mœroris notas emittit, unde pallor, asperitasq; in cute, ac rugosa macies interspergitur: ita contra, ex corde hilari & iucundo, exhilaratur etiã corpus. Ait igitur: Caro mea, quæ olim uarijs sordibus obnoxia, & quæ infinitis contaminationibus polluta, hymaliquæ ueluti glacie ac bruma constricta obriguerat, modò flante consolationis diuinæ zephyro resoluitur, ac quodã modo repullulat. Quare ex uoluntate mea confitebor ei: hoc est, prompto animo, liberèq; laudabo Deum. Felix tamen uersum sic integrũ reddit: Et exultabit cor meum, & in cantico meo celebrabo eum. Nihil enim in terris tam cupit animus Deo gratus, q̃ ob donatã cœlitus uictoriã exultare in spiritu sancto. Hincq; cogitur in laudes tanto donatore dignas, hymnosq; atq; odas spirituales erumpere: in quo quidẽ tripudij genere beatissimorũ animorum statum potissimè imitatur. Ego, inquit, id olim non poterã, quando caro hæc rebellis spiritui, animo imperabat: modò uerò subiecta Dei dono effecta, sponte sua paret, frænoq; minimè obluçtans, Deum unã cum spiritu laudat, confitetur, atq; illi hostias uoluntarias gratiarum actionũ litat. Quandoquidem

Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est.

Ecquid igitur aliud euenire potuit, quàm quod dixi? Dominus enim mea fuit uirtus, ut semper illorũ est, qui in dominicã sortẽ censentur. Et est ceu epiphonema eorũ, quæ in superiori uersu sunt dicta. Glorientur itaq; alij ut lubet, in proprijs uiribus, in secundis euentibus, adeptisq; magistratibus, ac fauore principũ, gratia, & rebus tandem illis, in quibus gloriari solet mundus: ego uerò in Deo solummodo & gloriior, & exulto, quippe qui nunq; suis deest: quemadmodũ e contrario res mundi in medio ipso felici successu & fauore, plerunq; deficiũt, atq; in aurã quodammodo tenuẽ ac fumũ resoluuntur. Porro affectu non uacat id, quo hunc uersum sic reddunt Hebræi: Dominus fortitudo ipsis: nec quibus dictionẽ ipsis, referant, exprimunt. Eclipsis enim est admodũ familiaris scripturæ, & est ac si dicat: Dominus uirtus fuit illis ipsis tam paucis: illis, in quã, qui ob uiriũ imparitatẽ succumbere debuerant, tamen uictoriã reportarunt. Quis hoc credat? Vnde igitur quomodo ex admiratione insperatã uictoriã adeo totus uir sanctus in ipsis cõtemplandis uictoribus teneatur, ut de ipsis perinde loqui uideatur, quasi noti sint omnibus. Cæterũ saluationũ dicit pluriũ numero: quo dicendi genere aduertat animũ, non unũ genus salutis esse solummodo, quo electi à Deo adiuti e malis eximi solent: crebrò enim id fit ac multifariè. Sensus igit is esto: Dominus uires suggerit suis, & præcipua semper pars fuit uictoriarum, seu saluationũ Christi sui, electi scilicet sui sacro spiritus chrismate peruncti. Omnis enim Christianus unctus dicitur per Christũ, cuius salutẽ cũ legimus aut memoramus, nostrã legimus & memoramus, qui iam in ipso sumus per ipsum. Tantũ abest ut mirabiles illius saluationes, uirtutẽ, potentiã, fortitudinẽ uideamus, quib. cœlitus iuuamur, nostra arbitremur, ut etiam diuinas eas esse operationes solummodo existimemus quanq; & ea quidẽ nostra sint, postq; Paulus asserit omnia nostra esse, nos Dei.

Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hereditati tuæ, & rege illos, & extolle illos usque in æternum.

Orat hinc uates in calce psalmi, ut Deus populũ suũ, quẽ ceu hæreditatẽ, hoc est, unicè charũ habere uoluit, seruet, tutetur, beneficijs accumulet, ut pastor regat, ac tandẽ in regno suo æterno exaltet. Ait enim: O Domine, populũ tuũ, quẽ ueluti hæreditario iure bonorũ tuorum participem esse iussisti, tutare, ac serua, ne errorib. implicitus, ne falsis adulatorũ persuasionibus deceptus, nec carnis illecebris irretitus, ne mundi lenocinijs illectus, ne à corporearũ rerũ oblectamẽtis remoratus, ne perturbationũ fluctib. submersus, ne secundarum rerũ successibus insolens factus, ne excãdescencia irrationabili, ne ira, ne odio, ne fastu, ne ambitione infectus, à te desciscat & pereat. Quin potius rege eum, palceq; tui sanctissimi uerbi pabulo, atq; extolle & exalta, nõ de rhetore ad cõsulatũ, aut (ut solet suos nostri tẽporis primarij, iustè uerò uel ne, ipsi uiderint) de decurionatu ad

cen-

A centurionatum, sed de uirtute in uirtutē sublimando, donec crescat, non rursus dico in præpositū, aut episcopum, uerū, ut ait Paulus, in uirū perfectum in Christo Iesu, in eternū: hoc est, quò tecū sine fine uicturus in eterna maneat felicitate.

PSALMVS DAVID in consummatione tabernaculi, XXIX.

Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.

Nescio equidem an alius sit psalmus tam uariè à nostris enarratus, quemadmodū hic est: quem simpliciter interpretari, id est, secundum spiritus sancti mentē (absit arrogancia) propositum est: adeò fermè omnibus allegoriarū placet luxus, & uarietas in exponendis his sacris odis. Quorum quidem piā sicut non reprehendo sententiā, ita non possum non maximo pere approbare, & sequi illorum institutū, qui magis student scripturæ ceteris rudioribus, etiā aliquando cum iniuria eloquentiæ, propriū, germanumq; sensum reddere, quā proprio cōmodo, & ut uocant, deuotioni inseruire ac satisfacere. Et quēadmodum illud uerū sit in hoc psalmo, ut nōnulli arbitrati sunt, cœlorum astra, quę interdum in scripturis, raro tamen, dij, seu filij deorū appellantur, ut illud in primis uidere licet in Iob lib. ad celebrandam Dei uirtutē prouocari. Rursum sicut absurdū haudquaquē erit supernos angelos pro filijs Dei intelligi. Nam quęcunq; hæ res sint, quę expressius referāt diuinitatē, Deumq; ipsum excellentiori quodā modo representent, ut sunt ipsi angeli copiosiori felicitate donati, & cæteræ res conditæ: homines deinde, ac tertio loco cœli ipsi, eorumq; signa, & ornatus, dij à scriptura appellari solent: ita in hoc loco principes & magistratus potentia aliqua sublimi Deū utcunq; referentes, à uate sanctissimo inuitari arbitror ad laudādum Deū magis, quā cœlestes spiritus, aut sydera illa, alioqui pulcherrimo naturæ artificio fabrefacta, & distincta. Quid, oro, tam in rebus cōditis sublimis est, atq; adeò tanta diuinæ illuminationis abundantia perfusum, quod non Deo, cuius uirtus ac potentia tam immenso intervallo cuncta præcellit, supplex laudes canere debeat. Idcirco in sequentibus Dei filij admonentur, ut Deū adorent in atrio sancto eius. Iam primū quidem illud quod reddit Felix, cæteriç; Hebræi, me hortatur, ut de hominibus egregia aliqua potētia insignibus, psalmum hunc interpreter. Loco enim filij Dei, hi reddunt, filij principum, seu filij fortium: quod idem est secundum idioma hebræū, quod principes fortes, & potentia aliqua præditi: quemadmodū, ut aliās admonuimus, filij hominū idem præ se fert, quod homines. Quos quidem secutus paraphrastes, hosce filios principū, seu fortium, robustissimos appellat. Tribuite, ait, Domino robustissimi quicq; tribuite, inquam, Domino gloriā & omnípotentiā. Atqui hic uidēs lectionē, qua nos legimus filios arietū, petitis in lingua hebræa non probari, sed hanc tantūmodo, aut huic similem: Afferte Domino filij principū, afferte Domino: seu cedite Domino: aut, ut legit paraphrastes, Tribuite Domino decus, & uirtutem. Quòd si tamen dictio, arietes, interserenda est, ut diuus uisus est approbasse Hieronymus, filij arietes potius, quā filios arietū legendum arbitror. ex qua quidem inuitatione filij prouocantur principū, qui arietes à prophetis non semel nuncupari solent, ut in primis illud Hieremię, omísis cæteris, in medium proferam, quo queritur principes Iuda factos u taries non inuenientes pascua, qui abierunt absq; fortitudine ante faciē subsequēntis. Ait igitur uates: O uos reges, ô principes, ô uos qui in rebus pub. aut in ecclesia Dei dignitate & potētia sublimes estis, Deo, non uobis uestram potentiam, uestram dignitatē, uestros honores adscribite. Et quemadmodū supra cæteros autoritas, à Deo, non à uobis, aut pecuniarū ui & ambitu est expectanda, ita & eidem ipsi Deo referēda. Ipse enim potentissimus cum sit, potentiam ceteris impartit. Illi igitur cedite, atq; illius bonitati ac uirtuti, quicquid bonitatis aut uirtutis nacti estis, acceptū ferte. Non sceptrū quidem regitū, non diadema, non infula, non mitra, nō si quid aliud est quod præ se ferat potentia aut dignitatē, ex se est, aut ab homine, sed à Deo ipso, à quo, ut ait Paulus, omnis deriuatur potestas. Quanquā insignia illa omnia, quibus in Dei ecclesia

C inter cæteros conspicui sumus, seruitutem magis, quàm imperium, aut dominiũ portendunt. Ad illos enim gradus atq; honores asciscuntur homines à Deo (uti-
nam à Deo, & non à priuatis affectibus) ut tanquam patres filijs inseruiant, non
ut domini imperent. Quid igitur moramini?

Afferte Domino gloriam nomini eius: adorete Dominum in aula sancta eius.

Vide attonitum animum, ac mirandum in modum obstupescentem, in repe-
tita toties inuitationis uoce. Non semel enim contentus dixisse, afferte, nec bis,
tertio quoq; illud idem inculcat: quò aduertant mundi dynastę, quanti momen-
ti res sit à Deo, propter potentiam, ac qua maximè insollescere solent mortales,
autoritatem, deficere. Iam uerò illud, adorete Dominum in aula sancta eius, et-
si allusio uideatur ad morem illum ueterem, quo in tabernaculo fœderis co-
li debebat Deus, aliter tamen ab Hebræis legitur. Felix sic: Adorate domi-
no in magnificentia sanctitatis: seu, Genua flectite Domino in splendore san-
cto. quod quidem sic interpretatur paraphrastes: Supplices efficiamini Do-
mino, quemadmodum meretur sacrosancta maiestas eius. Et sic uides, quid
sibi uelit, adorari Deum in magnificentia sanctitatis: hoc est, ut tanta meretur
maiestas: quem sanè cultum castissimas mentes appetere arbitror, atque actio-
nes unde quaq; purgatas, ut eius generis apparatu ornati erant antiqui illi Iudæo-
rum sanctiores: quibus nisi optimè emundatis templi aditus negabatur. Id uerò
nostri ab illis differunt, quod illi in cinere, & cruore, cæterisq; carnis iustificatio-
nibus, ac crebris lotionibus suam ponebant munditiem: nos autem cordis affe-
ctu, lachrymis, & qua potissimum nobis diuinus conciliatur fauor, humilitate, in
primisq; Dei gratia, & dono, nostram omnem metimur innocentiam. Quid di-
dignum offeram Deo, dicebat Michæas? Nunquid offerā illi holocaustomata?
num uitulos anniculos? Nunquid placari potest Deus in millibus arietum? In-
cabo, ait, tibi ô homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: utiq; fa-
cere iudiciũ, & misericordiam diligere, & sollicitè ambulare cum Deo tuo. Quòd
si rursus dictio, aula, non tibi displicet, hæc eadem illa erit, quam alio in psalmo
uates appellat ecclesiam magnam: hoc est, sanctorum cõuentum ac cõetum, qui
unà atq; illo quidem uiuit instituto, quo certatim alter alterum Christo lucriface-
re satagit: non ut turpi uita, ac moribus plusquam ethnicis perdat, & macet. Pu-
tat Eutymius uirum illum Deo gloriam offerre, qui ne horulam quidem ab hy-
mnis, & canticis spiritalibus ociatur: honorem uerò, qui continuũ in mandato-
rum diuinorum obseruatione timorem offert. quem quidem honorandi Dei mo-
dum à Paulo didicisse Eutymium arbitror, qui ait: Si per transgressionem legis
Deus inhonoratur, manifestum est quòd per eius obseruationem honoratur.

Vox Domini super aquas: Deus maiestatis insonuit: Dominus super aquas multas.

Ne uates uideretur Deum aliquem imbecillem, atq; inutilem, cui regna om-
nia mundi assurgere debeant, proposuisse: potentia eius mirabiles quasdam ope-
rationes, atq; argumenta enarrare incipit. quæ quidem adeò uera sunt, corpo-
reõq; uisui patentia, ut aliud quoq; interim per illa secretius innuere uelle pro-
phetam censeam, ac portendere. Nulli dubium quòd uox Domini, seu uerbum,
seu uirtus appelletur, cõmouet aquas, excitatq; tonitrua, iaculatur fulmina, & id
genus alia uidere facit, quæ partim in psalmo decimoseptimo, partim in hoc eo-
dem, quem modò interpretamur, sunt scripta. Hisce enim terrificis indicijs olim
Deum cum iram, tum beneuolentiam, populo illi antiquo Iudæorum demon-
strasse passim in ueteri instrumento legimus. & est perinde ac si dicat: Vox Do-
mini super aquas, hoc est, in nubibus tonat: quæ sanè nubes in hoc loco per me-
tonymiam aquæ dicuntur, cum nihil aliud sint nubes quàm crassus quidam glo-
bus exhalationũ, uim habens gignendorum imbrium. Dominus, inquam, ran-
tus, maiestateq; uerendus, & qui solo nutu cunctam uniuersi machinam perter-
refacit, is est, qui potestatem habet effundendi in terram aquas multas. Neq; est
porrò mediocri consideratione dignum, quòd uirtus illa diuina, qua formidabi-
les

A les istiusmodi cœlorum cōmotiones, ac cœtera alia ditionis Dei argumenta sese manifestandi uim habent, uox à propheta dicatur: nam propterea desides mortaliū animi in admirationem rerum earum, quæ diuinam potentiam ac maiestatem præ se ferunt, excitari facile possunt, cum audiunt primam illam causam perualido tonitru, ac terrifico terræmotu pro uoce uti: quam sanè uates asserit in uirtute erumpere, & magnificentia, hoc est, præualidam esse & magnificā: quippe quæ tam admirandis indicijs uerendam suam omnibus patefacit potētiam. Sed & illud operæ precium est uideri, breuiterq; exponere, qualiter uox ista diuina, etsi non secundum rei meritum ac dignitatem, at saltem prout præsens expostulat interpretatio, sit extollenda. Quid? inquit uates: Verbumne Dei parui putandum ducitis? num fidem eius dictis non adhibendam? Adhibenda est quidem tam magnificis eius gestis, orbicq; uniuerso cognitis. Vox certè Domini ea fuit, quando illius iussu spiritus Domini ferebatur super aquas. Vox ne illa Domini fuit, uel ne, cum ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt? Vox sanè Domini super aquas, quando locutus est super Aegyptiorum flumina illa omnia, quæ uerbi in sanguinem uersa, immundos ranarū greges produxerunt. Quid porro illud, quod in Exodi libro legimus, Dominū scilicet è cœlo grandinam igni cōmixtam iaculatum, horrendumq; in modum in tonuisse? Fuit ne imbecillis Dei uox ea, quando Domini iussu mare rubrum peruiū factum humanis gressibus, populo quidem Dei uiam tutam præbuit, Aegyptios uerò stupendo miraculo suffocauit? Quid aquas Marath Dei uerbo ac uoce dulcoratas memorem? quid illas tam celebri portento è petra excussas? Ad futura, inquit uates, descendamus. Iam præsentisco, inquit, effectum alium excellentiorem huius beatissimæ uocis, quam illi fuere, quos in superioribus cōmemorauī. Video (dilatatis interim effectibus cæteris, qui mihi in spiritu reuelantur) non solum quidem Iordanis aquas è sanctissimi corporis filij Dei attacku sanctificandas, uerum etiam omnes, quotquot in orbe terrarū sunt, uerum etiam ui uocis huius afflatas, renascentiam spirituales, ac planè diuinam hominibus apportaturas. Cuius alius Dei, nisi nostri, altera illa erit uox, que, facta multorū corona, strepituq; horrisono & formidabili, ita præsentium animos, ut sic dicam, dementabit, quod ex illis quidam dicent tonitruum factum esse, alij uero angelum ab æthere locutū, alij item aliud? Hæc uates. Fateor equidem me manum à calamo temperare nō posse in celebrandis huius efficacissimæ, atq; aded omnipotentissimæ uocis laudibus, cuius quidem uirtute scio condita omnia in lucem producta esse, seruari continuò, ac ad mortaliū beneficium discretis quibusdam suis, occultissimis tamen, & donis, & gratijs, unicuiq; nostrū impartiri. Vox enim hæc, seu uerbum, seu sermonem, seu euangeliū appellare mauis, Christus est, Dei filius, sapientia patris, atq; eiusdem infinita uirtus. Siquidem uirtus est, ut inquit Paulus, in salutem omni credenti. Quocirca à uate est dictum,

Vox Domini in uirtute, vox Domini in magnificentia.

Virtutis nōne illud fuit, & id quidem mirabile, atq; unice stupendum argumentum, & potestatis, perditum hominem recuperasse, atq; per cōtumeliosum, irrisumq; uulgò modum, per crucem scilicet, eundem ipsum Adæ filiū, hoc est, iræ alumnum, ac perdicionis, inter nobiliores cœli spiritus collocasse? Quid porro unquam in terris magnificentius uisum est, quam cum facto repente de cœlo sonitu, diuinacq; pertonante uoce, repleti sunt omnes spiritu, & eo quidē sancto ac superbeato, non fanatico, aut furenti: quo sanè magistro, orbis totius linguis ab Apostolis cœptum est Dei uerbum prædicari? Vox certè fuit illa Domini in uirtute, & magnificentia, quæ confirmata est in nos, ut inquit Paulus, contestante Deo signis, & portentis, & miraculis. Illa, illa inquam est

Vox confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani.

En quomodo paulatim uates potentiū hominū fastum deijciet, ac tumorem quos sanè à uoce illa diuina sub cedrorū typo confringendos uaticinatur. Felix

S

C legit: Confringens cedros. quæ quidem litera uidetur uerior, ut confringens ad uocem referatur, non ad illum, cuius uox ea sit. Cæterū frequens in scripturis usus est, ut pro mundi huius potentioribus, cedri arbores, quæ in Libano Syriae monte concresecunt, usurpentur: quanquā & in bonam quoque partem assumi legimus, ut illud in primis in Eccles. in quo uox ista beatissima ita de se loquitur: Quasi cedrus exaltata sum in Libano. Illud rursus in psalmo, de eodem Dei uerbo, ac uoce: Sicut cedrus Libani, inquit, multiplicabitur. Cedri, inquit Ezechiel loquens de supercœlestibus animis, non fuerunt altiores illo (Lucifero scilicet) in paradiso Dei. Verum in hoc loco cedri nomē ad illos spectat, qui in hoc mundo aut potentia, aut doctrina, aut etiam dignitate aliqua sublimiori, in Dei ecclesia eminentiores facti, plus nimio inturgescunt, ac condita omnia delicati, si Deo placet, homines nauseę habent. Hi nempe cedris crescentibus, in Libano à prophetis comparari solent. Vnde illud est Esaię cōminationis plenum: Dies, ait, Domini super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem, & super omnes cedros Libani sublimes, & erectas, & super omnes quercus Bassan. Hæ enim ex felici solo, pinguique regione, quæ est trans Iordanem, altiores quàm in ceteris regionibus assurgunt: illæ ex benignitate aëris, quam in Phœnicia esse coniectamus: quanquam Libanus mons inter Arabes & Phœnices magis situs sit, quàm in Phœnicia solum. Sunt enim natura steriles & inflexibiles: quocirca meritò potentioribus illis comparantur, qui ab sese, aut ab antiquo auorū stemmate, & successione, rerum dominiū, non à Deo, cuius sunt, ut inquit Solomon, omnia iura regnorum, accepisse se iactitant, sprete interim omni religione, & pietate. Citrus uerò alia est arbor à cedro, de qua nūc loquimur. Hęc enim cum semper sterilis sit, illa ferax in primis est, & fructuū ubertate, coloreque, ac odore suauissima. Hęc Citra appellamus, quæ ad radices Atlantis montis aiunt immensę magnitudinis, & non insuauis odoris ac saporis, crescere. His fermē similia sunt ea, quæ apud Ligures passim per apricum Ligustici maris littus pernascentur. Verum nulla in his alendis sagacior gens est, quàm quæ Benaci ripas illas incolunt, quę ad Orientem spectant: poma nimirum digna, quę ab amœnissimis Tusculanorū hortis, Margutianensibusue plantarijs & claustris, per orbem uniuersum spargantur: quæ cum magnitudine cæteris cedant, odore tamen & sapore præstant. Sed quid ago? penē imprudens tam suauis pomi memoria allectus, ab instituto excideram. Vnde igitur discesserat oratio reuertatur, & dicat, superbos omnes, atque potentia aliqua insigni præditos, ut uerbi Dei cōfringendos. Quod si tamen dilata paululum abs Deo pœna, uidentur impij, ut alio in psalmo canit uates, superexaltari sicut cedrus Libani, ferendi sunt æquo animo, neque Deus in iudicijs est præuertendus. Transiui, ait, & ecce non erant. Confringet, crede mihi, ait uates, Dominus cedros hæc Libani. quod cum uideris, poteris ne aliud dicere, quàm id quod tam crebrò inculcant uates, uidelicet: Os Domini locutum est: Nec hoc quidem satis quod dixi: insuper

Et comminuet eos tanquam uitulum Libani: & dilectus quemadmodum filius unicornium.

Felix sic: Et exilire fecit eos ueluti uitulum, Libanum & Syriam ueluti filium unicornium. Eos, uel Eas potius dictio ad cedros est referenda, ut sic ad superbiorum euulsionem ac fugam alludi intelligas: quorum figura atque umbra fuit consternatio illorū regum, quos à Iudæis duce Iosue profligatos legimus. Porro Syriam mons Hermon est, quem Sidonij Syriam, Amorrhæi Senir appellant: Ptolemæus uerò Hippum, quem Antilibano iunctum asserit: in quo quidem, ut in Libano, cedros altissimas, atque alias proceras arbores alij scribunt autores. Sensus igitur: Vox Domini cōminuet eas cedros, elatos scilicet, in rebusque huius seculi turgidos ac uultuosos, extirpabitque illos ea facilitate ac celeritate, qua uitulus in morbidis Libani pascuis enutritus fugari solet à minimo rerū strepitu. Sed quid dico cedros stirpitibus euellendas, cōminuendasque, cum & ipsum Libanum quoque tam robustarū arborum altorem, atque Hermon, citius à fundamentis euertet uox ista potentissima, quàm fugatur unicornis pullus, animal nimirum timidissimum, acin

A ac in fugam uel ad tantillum frondis motum concitatissimum? Quòd autem legunt Hebræi, Exilire facit illos: eum sensum habere uidetur, quòd præ timore è sedibus proprijs euulsi, quodammodo uidentur saltare, ut uel hinc discas quàm celer futura sit superbiorum deiectio, quando uisum fuerit diuinæ prouidentiae deponere potentes de sede tanquam cedros è Libano reuulsas, & exaltare humiles tanquam myricas in deserto. Vidimus enim aliquando totas integras regum potentissimorum familias extinctas, principesq; alios adeò à mortaliù memoria elapsos, ut nunquã eos fuisse iurare posses. Quot regna excisa? Quot urbes diruta? Quot (ne interim de minoribus magistratibus, superbissimis tamen, ac Dei & hominũ contemptoribus, dicam, quos citius desisse cernimus, quàm fumus in aërem resolutus desinit, ac euanescit) floridissima oppida, atq; arces in cinerem relabi nouimus? Vocis enim fuerunt hæc diuinæ, ne dubita, operationes, ne fato, aut fortunæ humanos euentus adscribas. Porro, dilectus, dictio in hebræo non habetur. quæ tamen ut possit ad ea, quæ dicta sunt, accommodari, sic erit interpretanda, ut dilectus idem sit, qui & potens, atq; à suis charus habitus, licet cæteris inuisus, qui nihilominus erit tanquã monocerotis filius fugiēs: quandoquidem in primarijs ecclesiæ, uel rerumpub. hominibus, non dignitas, aut imperiũ probari solet, sed pietas ac religio. Quod sanè à mei quoq; ordinis superioribus illis, qui in causa sunt, intelligi cupio: ne dum nimium suę illi auctoritati (melius dicerem seruituti) tribuunt, parumq; interdum memores, quàm periculosum sit alijs preponi in his præsertim quæ ad animarũ tutelam spectant, nostrã hanc nauem spiritus sancti manu fabricatam, superbix fluctibus, atq; ambitionis æstu submergant. Scio equidem hæc, atq; horum similia, quæ interdum per meos hosce commentarios à me tanquam admonitiones quædam ab amanti corde profectæ interferuntur, illos maxime, qui eorũ, quę dixi, tanquam repetundarũ rei sunt, non probaturos. Secus uerò alijs, quibus semper, à quocunq; proferatur, ueritas placuit, & quibus hunc totum meum laborem probari efflagito. Hos enim admonitos, illos reprehensos esse uult spiritus. Tantum porro abest, ut ingenua ingenia ob paucorum iram & indignationem, ea quæ ad Christi honorem pertinent, sileant, ut etiam & dicant, & inculcent, & si fas est, malleis ipsis ferreis quoq; illorum auribus insigant. qui plerunq; idcirco errant, quia, qui illos syncerè admo- neat, non inuenitur. Veritas enim huiusce generis merces est, ut uulgò exposita sui omnibus copiam faciat. Candido qui sunt pectore, ac puro iudicio præditi, ea inspecta summa afficiuntur oblectatione: qui uerò tetro & impuro, illius radios, tanquam noctuæ solis lumen, indignabundi auersantur. Sed ad uocem nostram, ad Dei uerbum, ad solem, ad Christum, qui sol est iustitiæ, uox patris & sermo, reuertatur stylus, ab eoq; regatur.

Vox Domini intercidentis flammam ignis.

Hic rursus intercidentis erit legendũ. Per flammam uerò, quo in superbiorum ferie maneat, eorundem, quos superius Cedros appellauit, sæuitiam atq; irarum ardorem intelligit: quẽ sanè à fortissima Dei uoce intercipiendam, ne quantum uolunt noceant, esse prædicat. Huiusmodi enim diuini facinoris præludium illud fuit, quando ex murmuratoribus, ut in Numerorũ libro legimus, quatuordecim millia hominũ & septuaginta combusta sunt. Tunc, dico, quando Aaron iussu fratris stans (uide hinc uocẽ Domini intercidentem flammã ignis) inter mortuos & uiuos pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. Quid porro illud cum ignis babilonicus, ne innocentissimis officeret pueris intercisis, contra sui naturam humanis corporibus cessit? Quid innumerorũ martyrum flammæ algidas factas uerbi Dei, atq; interruptas memorẽ? Quæ tandem uis alia nisi istius superbeatissimæ uocis innatum hominibus concupiscentiarũ ardorem in suis electis interfecat & sopit? Quæ alia, carnis incendia, iræ, ambitionis, inuidiæ, auaritiæ, libidinis, tam exactè diuidit, atq; eis finẽ imponit? Atqui si honestioris flammæ ratio habenda est, ignisq; cœlestis, eundem sanè ipsum fatebimur donũ esse cœlitus à corde patris, è quo uox ista ac sermo emanat, in electorum pectora im-

C missum, atq; sanctis coetibus diuisum. Qui cum unus sit natura & impartibilis, singulis tamen, natura cedente amor, per partes secundum uniuscuiusq; captū diffatur: ita ut alij datus sit spiritus sapientie, alij doctrinæ, alij uerò altissimi raptus ac ecstasis. Vide quid agat sanctissima Dei uox. Vide, inquam, quomodo bonorum, malorum quoq; interdum permeet corda, dispari tamen modo & effectu.

Vox Domini concutientis desertum, & commonebit Dominus desertum Caddes.

Felix sic: Vox Domini contremiscere fecit desertum, contremiscere fecit Dominus desertum Caddes. Deserti Caddes meminit propheta ob duo, meo quidem iudicio. Primum, ut horrendi terræ hiatus in morte Chore, & eorū qui cum illo offerebant incensum, posteros admoneret: quem sanè casum in deserto Caddes, per quod Israël's populus annis quadraginta post Aegypti discessum circumductus fuit, accidisse legimus. Postea uerò huius deserti potissimum mentionem facit propterea, quòd ualtilsimū sit, atq; inter alia horrendū magis, inhospitæq; solitudinis. Eremum Arabiæ hunc esse dicunt Idumææ cōterminū. Volunt enim Caddes dictum ab euentu, cum antea Sinai, Zin, seu Cadmoth appellaretur, eò quòd Iudæorum populus fuit in eo paratus ac idoneus factus, qui terram illam Ganaan ingrederetur. Caddes enim præparare Hebræis est. Neq; sanè à uero dissimile erit opinari hîc uatem solitudinem tam uastam, pro immanioribus animis ac ferinis quorundam principum, cæterorumq; similium, per metonymiam posuisse, quos tamen asserit uirtute diuinæ uocis timore concutiendos. Solet enim felicissima uox ista quæ uidet corda inhospita, arenosa, inertia, primum quidem terrore, deinde placidissimo illapsu (quæ est eius natura) concutere, perturbare, trahere demum, ac planè immutare. Vidisti ne unquam impium aliquem exaltatum instar Cedri in Libano atque Hermon, breuissimī morbi ictu è medio excisum, aut furcæ impositum, aut in medio ipso rerum successu uertisse solum, fortunisq; expoliatū, ac populis, quibus olim pauori fuit & formidini, postea contumeliæ esse ac despectui? Vox nempe diuina illa fuit, atq; æterna ordinatio magis quàm sicarius aut carnifex, quæ confringere solet Cedros, flammamq; intercideret, ac immane desertum Caddes è loco mouere. Quanquā sint etiam Cedri, quercusq; altissimæ, flammæ item ac deserta, quæ Dei sermone incensa ac commota, usum ad humaniorem, ad pœnitentiam, ad lachrymas, ad contemptū mundi citius resiliunt, quàm resiliere solet ab incepto itinere tener uitululus, aut paruus monoceros strepitu aliquo perterrefactus. Siue igitur hæc omnia ad immanē superbiorum potentiā Dei uoce infringendam, siue ad flagrantia spiritus dona electis diuidenda referas, id totū uatis spiritui conuenit, qui, ut inquit Felix, pro Christi atq; eius ecclesiæ gloria, decore & magnificentia, hunc psalmum composuit.

Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit condensæ, & in templo eius omnes dicent gloriā.

Felix: Contremiscere fecit ceruas, uel obstetricauit, seu dolere fecit uti parturientē ceruas, uel fortes. Hînc uides ceruas melius legi quàm ceruos. Ad ceruas enim spectat parturitio & partus, non ad ceruum. Porro dictio, præparantis, ut uulgaris legit æditio, cum Hebræis tum Græcis est præparans: hoc est, uox Domini ea est, quæ præparat ceruos, superbos scilicet atq; elatos ad fugam: non solum enim præparat, sed impellit quoq; ac, ut sunt meriti, concitatissimè perurget, adeò quod ex metu & dolore similes fient parturienti: qui quidem dolor molestissimus omnium est. Vnde apostolus de illius generis hominibus loquens, sic ait: Sicut dolor in utero habentis, & non effugient. Quòd uerò alij legunt obstetricauit, ad ceruas referendum est, ut hînc maximè diuinæ uocis uirtus deprehendatur, quæ uel ceruis natura in ædendo foetu difficillimis, obstetricis quodammodo fungatur officio. Hæ enim timore magis persequentiū, quàm quòd plerunq; tempus ad deponendum uterū, quod sanè octonis mensibus constare asserunt, maturum sit, in ipsis tritis, ut aiunt, humanis uestigijs semitis emittunt foetum. Quanquam Iob, cui magis credendum esse arbitror, quàm uel Plinio, uel eius deo Aristoteli, qui scribit ceruas metu ferarum iuxta uias parere solitas,

cer-

A ceruarum partum asserat adeo occultum esse, ut nequeat ab homine sciri. Nunquid, ait, parturientem ceruam obseruasti? nunquid numerasti menses conceptus eius? & nosti tempus partus eius? Vide quam male conueniant philosophi cum theologo illo antiquo tam grato uoci isti, cuius potentia in hoc psalmo celebratur, cuiusque afflatu ac numine attactus tantus uir, rerum humanarum, diuinarumque scientiam optimè calluit. Huic igitur animanti comparat uates potentiam huius mundi, quæ nisi Dei uerbi admotis flagris & uerberibus, foetus illos difficiliore nixu parit, quos Christus in euangelio fructus poenitentiae nuncupauit. Quare sua quæ sponte agere recusat, uerberum, ac tum legis, tum extremi iudicii metu, ac terrore simul & dolore mota, faciliore deinceps in ædendo iustitiæ partu utetur utero. Ceruus enim, si cornua inspicias, pugnacissimum uidetur esse animal: uerum si uel leuissimo impetitur ictu, contremiscens illico fugit. Ita, atque eodem in statu sunt in rebus mundi ferocientes, uti olim etiam fuere Hiericentini illi à Iudæis deleti, quorum pauorem Raab illa celebris mulier graphicè admodum depingit, hoc modo: Irruit, ait, in nos terror uester, & elanguerunt omnes habitatores terræ, nec remansit in nobis spiritus ad introitum uestrum. Quid hunc terrorem Hiericentinis, alioqui tunc temporis bellacissimis, ac longè Iudæis & uiribus, & ceteris urbis præsidijs superioribus, incussit, nisi uox Dei fortissima, cuius robore atque efficacia inflatæ Iudæorum tubæ, clangore horrifono, absque tormentis ac uineis, alta urbis mœnia solo, dicto citius, æquauerunt? Nonne hæc eadem est, quæ, ut ait uates, reuelat cōdensatæ uel, ut legunt alij, denudat syluas? hoc est, nonne quicquid in cordium latebris, ueluti in obscurissimis saltibus & nemoribus latitat, uox ista beatissima, omnique gladio penetrantior, detegit, reuelatque, ac palam facit? Quid porro aliud esse affirmabimus mundi huius potetiores absque diuini uerbi luce, præter syluam densissimis ramis, absque baccis aut pomis opacam? Quanta interdum errorum confusio uitiorumque colluuiæ, & ægritudo in illius generis hominibus delitescit, qui autoritate aliqua sublimi, tanquam nemore frondoso tecti, in densissimis uiuunt tenebris? Quæ tamen omnia reuelabuntur aliquando, atque omnium oculis patefient, quamlibet humanis aspectibus abdita uideantur. Tum quidem & nemora, & nemorum uenatores unam cum ipsis plantarum stirpibus penitus euellentur, cum moniti à Iosue in aliud genus syluarum ascendent, & succident sibi spatia in terra Pherезei, & Raphain. Verum adhuc quidem ferreis curribus utuntur Cananæi, nec in templo Dei omnes dicunt gloriā. Dicent tamen aliquando, modò diuinæ uocis afflatibus non reluctentur. Quæ cum omnia & supera & infera perterrefaciat, suos tamē occultissimum in modum recreat, atque eos ad suas laudes & gloriā celebrandam inuitat: & hoc in templo sancto suo, quæ est ecclesia fidelium eorum, quibus cor unum est, atque animus ad ueram pietatē instructus. In quo quidem templo unusquisque, ut ait Augustinus, pro dono sibi cœlitus dato laudare debet Deum. Alioqui cor illud unum, quod inter Christi fideles esse debet, ab sese diuulsum, ac in partes dissectum, quomodo bonum illud unum, quod bonum quidem est propterea, quia unum, unquam assequetur? Pereat necesse est tandem respublica illa, ac plebs, quamlibet ornata uirtutibus, ac castis moribus, quæ ab unitate illa longè abest, à qua uel tantillum quidem discedere non parua impietas est. Amor is ille est, qui è corde patris emanans, filium prius, per quem, unum cum patre ipso nos qui credidimus efficimur, electos postea, incomprehensibili bonitate ad sese trahit, agglutinat, atque ita in se transmutat, ut una prorsus res sit facta Deus & homo per Christum. O unitatem tuam solummodo cognitam. Scio, scio equidem quod nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo Christus Iesus. Nonne hic uides quomodo necesse est hominem alterum quodammodo effici Christum, si illo ascendere conatur, quod nemo ascendit nisi ipse Christus? Id omne (ne deiciaris animo) perficit fides atque amor, etsi non noster in Christum, qui per se algidus est: at ille, quo nos, ipse æterna charitate adeo dilexit, ac sibi uniuert, ut unum omnino cum ipso facti simus. Is tandem Dominus ille est, qui

C *Diluuium inhabitare facit.*

Hebræi legunt: Dominus præsidet diluuiò. Parum tamen aliter Felix: Dominus, inquit, diluuiũ inhabitauit. Cautum sit omnibus, clamat propheta, dum incrudescit tempestas, furitq; uis imbrium, ac cœlos penè ipsos cernimus in pluuias resoluí, nos admonere diluuij, non illius Deucalionis & Pyrrhæ, fabulosi sanè ac commentitiij, si ad saxa illa spectas, quibus aiunt humanum genus recuperatum esse: sed eius, quo uniuersus prorsus interiit orbis: ne & nos quoque eisdem illis uitij, cum illius ætatis hominibus coinquinati, aliquando absumamur. Quod quidem periculum ex animo perpendentes, uel sic saltem terrore metuq; à flagitijs coërciti, peccare nos pudeat, diuinamq; ultionem nostris sceleribus irritatam in nos sæuire pertimescamus. Haud nobis quidem tutior quàm illis promittitur uitæ exitus, si eundem uitæ fastum cum illis sectantes, curam carnis, ut nos dehortatur Apostolus, in desiderijs fecerimus. Caro, inquit Deus, sunt, idcirco perdendi. Verum cœlestis pater, qui nunquam suis deest, tum diluuium inhabitauit: hoc est, in diluuiò etiam aquarum multarum, in diluuiò illo tam celebri Noah, in trāsitu maris Rubri, in traiectione Iordanis, atq; innumeris alijs uitę periculis, semper suis adfuit. Quam porro omnem undarũ exundantiam baptismi aquas portendisse scimus: quibus quidem, ut interpres reddit hebræus, præsidet Dominus, dans illis regenerandi uim atq; efficaciam. Notant hinc ueriores esse literam si legatur, inhabitat, aut inhabitauit, quàm si legas cum nostro interprete, inhabitare facit: quò intelligas, ipsum Dei uerbum, Deum ipsum, per se, suaq; sponte mentes purificatas, atq; sacrarum aquarum ablutione sanctificatas inhabitare. quanquã neq; illud quod nos legimus, à uero sensu alienũ sit, qui sic reddi potest. Dominus diluuiũ, hoc est, animos illos, qui in cupiditatũ pelago, atq; inundatione uersantur, maximoq; suo periculo natant, ui uerbi sui extractos inhabitare facit in templo sancto suo, in quo, ut superius dixit, omnes dicent gloriam: hoc est, ad ecclesiæ sinum recurrent, in qua

D

Sedebit Dominus rex in æternum.

Quasi dicat, regnum filij Dei, quem uocem hæctenus appellauí, non erit temporum uarietati obnoxium, sed æternũ: propterea & æterna quoq; eius erit protectio. Quis, nisi æternus, æterna lege regere erit potis? Et regni eius, inquit, non erit finis. Quare cum talis sit ac tantus

Dominus, uirtutem populo suo dabit, Dominus benedicet populo suo in pace.

Si etiamnũ ignoras, inquit, unde gratię, unde uirtutes, unde pax, unde uita, unde cetera bona proficiantur, hinc sumenda est doctrina. Nam quemadmodum cum non essemus, à Deo & exordium, & incrementum accepimus, ita & ornamenta uitę omnia, roburq; in aduersis, pax item animi, conscientię tranquillitas, & salus tandem ab ipso expectari debent. Sunt enim quædã in hoc mundo, quæ animi tranquillitatem polliceri uidentur, ut sunt dignitates, diuitiæ, ubertas liberorum, & agrorum quoq; uxor prudens, fauor ciuiũ, & alia id genus multa: quæ tamen quàm fallacia sint, ac parum sibi constantia, superuacaneum est recensere, simulac cernimus nullum adeò infimæ sortis hominem esse, cui non aliquando prædictarum rerum aliqua imponat, eumq; fallat. Solus igitur Deus est, qui uerè mortalium animos recreat, ac perfectè beat. Ipse enim cum æquam de omnibus uniuersaliter curam habeat, æquè omnibus suę bonitatis radios exerit, æquè omnes tangit, mouet, excitat, quò arbitrium nostrum, alioqui debile, atq; ad appetenda cœlestia languidum atque iners, habeat quo sese, uti solet uitis suis illis clauiculis, aut ulmo, aut orno se adiungens sustentare, & fulciat, & roburumat. Quod quidem id est, quod modò uates uirtutem ac pacem appellat: ut interim, ne nimius sim, non dicam in hoc loco uatem præfagisse filium Dei in carnem uenturum, qui infirmis robur, debilibusq; in iustitiæ semitis, & uirtus, & fortitudo, quinetiam & pax, & iustitia futurus esset. Ipse enim, ait Paulus, est pax nostra. Alioqui corda irrequieta, diuisa, & turbida, sanctissimæ huiusce pacis & uirtutis,

tis,

A tis, hoc est, diuinæ uocis & uerbi minimè capacia erunt.

PSALMVS cantici dedicationis domus Dauid, XXX.

Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.

Miratur Felix quorundam expositorū ignauia in exponendo psalmo hoc trigesimo. Et meritò quidem reprehendendi sunt, quippe qui in tantæ rei enucleatione Iudaicas nescio quas fabulas introducere potius conari uidentur, quàm ut solidos sensus, ueramq; pietatē, & prophetæ spiritum reddant. Somniant enim hi, utpote qui nihil altum & cœleste cogitare norunt, dedicationem eam, quam in titulo psalmi legimus, aut de templo illo antiquo, cuius nulla in psalmo fit mentio, aut de ipsis domus Dauid parietibus, de quibus nusquā in scripturis legimus, intelligi debere. Nos uerò peritissimis, & illis quidem sanctissimis uiris adhærentes, audacter dicimus, odam hanc cantici exultantis, gratiasq; agentis, pro ecclesiæ dedicatione, hoc est, fidelium innouatione, à uate compositam esse. Mens enim humana tunc dedicatur Deo, canitq; suæ innouationis canticū, cum incipit Deus ipse in ea per fidem primū habitare: deinde per intimam illam, quæ solet à cœlesti patre post afflictiones immitti consolationē, ac à miseris solamen. Quare alio in psalmo exoptat uates, petitq; spiritum rectum innouari in uisceribus suis. Non negauerim tamen, imò res mihi similis uero uidetur, Dauidem domū illam suam Hiræ regis munificentia ædificatā, priuatim absq; cæremoniis & solennitate aliqua sacra dedicasse, Deoq; gratias egisse antequā illam frequentare cœpisset. qui quidem mos sicuti fuit futurarum rerum umbra ac uaticiniū, ita doctrinæ plenus, & quem in fidelium cœtibus peragi uidemus, qui antequam res quamlibet minimè in usum publicū ueniant, Deo gratias agere soliti sunt, atq; illi quicquid ad communis uitæ necessitatem & usum habent, acceptum referunt, ac illo propterea ueluti re sacra utuntur. Est ne animus tam impius, qui rem illam ad fastum ac libidinem habere uelit, pro qua iam Deo gratias egit, atq; eam Dei esse donum sibi persuasit. Ommissa igitur uarietate illa, quam ab ignauia proficisci scribit Felix, affirmandum ducimus Christum esse, atq; cum eo illius ecclesiam fide ac fonte innouatam, quæ hîc orat, ac gratias agit Deo: Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Quando enim Christus Dei filius, caput ecclesiæ, à patre eductus est ab inferis, & nos cum eo educti sumus. Quando resurrexit, & nos quoq; resurreximus: ne tibi effingas monstruosum caput aliquod, quod mutilum sit, ac planè informe. Vnum enim, ne dubita, factum est corpus Christi & fidelium. Quod sanè considerans iusti anima, totaq; præ amore eliquescens, gestit gaudio, exultatq; non in rebus quidē pessimis, non in diuitiis, non in emptis magistratibus, non in ciuium occisione, aut cumulo agrorum & uinearū, sed in fide ac spe Iesu Christi, quæ est uera domus Dei, cordis scilicet humani dedicatio. Neque tamen (ô rerum diuinarū exundantiam) in hoc tantummodo persistens, in seseq; manens, effundit statim in alios, quos ardentissimo affectu ad secū Deum laudandum, eiusq; sanctum nomen celebrandū inuitat, dicens, Exaltabo te Domine: hoc est, omnibus dicam, & prædicabo, quoniā suscepisti me: seu ut legit Felix, quoniā exaltasti me. Iacet enim homo, ac ueluti sordidissimo cœno prouolutus humi cubat, qui in peccatis uiuit: suscipitur uerò à Deo, atq; exaltatur, quando è tam periculoso morbo & capitali, qualis est mala uoluntas, & erigitur, & liberatur. Et quidem eos ipsos prorsus reprehendendos esse iudico, qui cum se sentiunt ab huiusmodi letali peste Dei dono atq; ope liberatos, rem nefariā arbitrantur si eius dona promulgent, seq; diuino beneficio & misericordia è peccatorum stercore erectos. Periculosissima sanè res est, & quæ facilè ingratitude notam inurere queat. Impossibile enim esse censeo animā Dei gloriæ, nō suę studiosam, errare posse, si Dei beneficia huiusmodi uulgò prædicet, atq; omnes suo exemplo ad celebrandū eius nomen adhortetur. Tantū ab anima illa omnis absit fastus & fucus, in portu nauigat. Neq; hîc tamē leuē quorundā facilitatē laudare intendo

C qui adeo benigni sunt, atq; ad suas omnes exponendas merces liberales, ut gratiosiores sint in enarrandis suis, ut uocant, cōpunctionibus, lachrymis, & nescio quibus in somno uisis ac spectris, quàm quomodo deflenda sit humana conditio, quæ tam facile in huiusmodi labatur errores, ut Deum, etiam cum nō putat, atq; in his quidem quæ sæpenumero uidentur & honesta & bona, occulto, miserabili tamen modo, offendat. Exercitia enim ac studia spiritualia non parum prudentiæ exigunt. Quare non nisi summa cum sapientia nos admonet Paulus, spiritus probandos esse, an Dei sint, ab eiusq; uoluntate proficiantur.

Nec delectasti inimicos meos super me.

Hebræi sic: Nec letificasti inimicos meos de me. hoc est, noluisti diutius hostes meos gaudere, ac more triumphantium de reportata uictoria ouare: quin potius angelos ipsos humanæ naturæ amantissimos delectasti de me, utpote maximum qui præ se ferant gaudium super uno peccatore pœnitentiam agente. Solent enim illi, qui inter se mutuis odijs ac persecutionibus defæuiunt, magno opere iucundari, si contingat illorū hostes uel aliqua opprimi, uenenoq; aut ferro è medio tolli. Quod quidem meus, meiq; ordinis autor, Benedictus, non egit: qui cum Florentij infestissimi eius hostis repentinam intellexisset mortem, non solum sese, ut diuus refert Gregorius, in grauibus dedit lamentis, tum quia inimicus occubuerat, tum quia de inimici morte is qui annunciauerat exultasse uidetur, sed & ipsi nuncio mulctam indixit, quòd de inimici interitu gaudere præsumpsisset. Contrà uerò dæmones, qui in animarū lapsibus & morte, supraquàm dici potest, gestiunt & ouant: è contrario uerò mœrore contabescunt, ac desperati fugiunt, cum animā diuino auxilio à peccatorum turpitudine ereptam cernunt, mutata uitæ consuetudine & statu, per fidem innouari, Deoq; liberatori suæ dedicationis canticū nuncupare, atq; illud ex animo polliceri: Exaltabo te Domine: uel, ut reddit paraphrastes: Laudibus te efferā Domine, quòd seruaueris me, nec ansam præbueris hostibus meis insultandi cum gaudio mihi.

Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.

Dicito citius pientissimus Dominus curat peccati uulnera, modò seriò, atque ex animo oretur. Nescit enim sanitatem differre cœlestis medicus, si ab ægroto supplicetur eo modo, quo tanta maiestas à suis postulat orari, absq; fūco scilicet atq; hypocrisi. Nec porro est quòd uereatur anima sibi à Deo concisa, ac per partes peccata remitti: cum summæ impietatis genus sit, ut diuus inquit Augustinus, dimidiā solummodo peccatorū à Deo sperare ueniam, Abluit enim totū hominem Deus, quemadmodum eum totū sibi adeo per fidem ac amorem adstrinxit & copulauit, ut unū iam factū sit prorsus caput cum suis membris. Simul igitur ac citissimè uulneribus omnibus animæ medetur Deus, illamq; totam sanat, atq; omnino in primam reformat integritatem. Cum primū enim Dauid sese peccasse ex animo nouit & confessus est, statim à uate alio illud consolationis plenissimum audiuit: Transtulit Dominus peccatū tuum à te. Ezechias quoq; sacco indutus, Dominū ne se in angustijs illis obsidionis defereret, orauit, qui mox liberatori Deo ob solutam obsidionē gratias retulit. Ita porro ecclesia à sacro undæ labro egressa, continuoq; egrediens, suum candorem, suamq; innocentiam & puritatem Deo refert acceptam. Cor enim morbum suū ignorans, aut dissimulans, aut, quod infelicius est, palpans, curari non potest.

Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendenti in lacum.

Vide an illud uerum sit, quod supra diximus, nos uidelicet ab inferis eductos cum Christus ipse eductus fuit. Explicatius enim narrat à qua re susceptus sit, ac seruatus. Filius quidem Dei est, qui pro sua hinc ab inferis liberatione patri gratias agit eo modo, quo alio in loco est usus, dicens: Tu autem eruisti animā meam ex inferno inferiori. Est porro & eius ecclesia, quæ unum iam facta cum ipso, corpus per fidem, pro sua à peccatis ac morte liberatione Deo gratias refert. So-

let

A let enim Scriptura, lacum, foueam, infernum etiam, & sepulchrum, pro rebus huius mundi terrificis atque horrendis ponere. Vnde arbitror hinc uatem eiuscemodi transnominatibus, horrorem illum ac metum, qui in conscientia pessime de se conscia uoluntatur, innuere uelle, quod intelligas tandem quanti estimandum sit illud, quod tam horrendis appellatur nominibus. Id sane me opinari cogit paraphraestes, qui hunc uersum sic legit: Domine saluam esse uoluisti animam meam ab inferis: seruasti me ne fierem unus e numero eorum, qui precipites eunt in puteum. An uero spes ulla possit esse salutis de eo, qui preceps in caput uoluitur in puteum aliquem profundissimum, aut de illo qui in sepulchrum e feretro proicitur, mirum si interrogas. Hos tamen & a lacu, & a sepulchro, seu ab inferis, quod idem est, maiori Deus excitat facilitate, quam si uertas manum. Et quidem ne tanta res aliquando in dubium uerti posset, ipse prius e monumento, atque adeo ab inferis, tetrisque spirituum immundorum sedibus, & uiuus, & illaesus prodijt. Ceterum equidem mihi semper persuasi, nullum lacum aut puteum tam profundum esse atque obscurum, quam est profunda & obscura res ambitio, auaritia, simulas, libido, hypocrisis. Quot enim sunt uitia, tot sunt profunda. Quare alio in psalmo se uates huiuscemodi penes inuitabilibus profundis circumuentum sentiens, uel usque ad raucedinem clamabat: De profundis clamaui ad te Domine. Tantum uero abest ut propter carnis illecebras in profundum aliquod lapsi, turpique consuetudine, atque habitu deuincti, in illo diutius maneamus, ut etiam uix tacto fundo ualidissime emergamus: nam periculosissimum illud in primis est, in peccatis habitum, unde impoenitentia oritur, contrahere, quasi que callum obducere, atque propterea obbrutescere.

Psallite Domino sancti eius, & confitemini memoria sanctitatis eius.

B Vide beatæ animæ in proximos candorem. Non contenta enim proprii calor atque estus, ceteros quoque uiros iustos, ad uitamque ascitos, ad extollendum Dei nomen secum excitat. At quo pacto, inquit Eutymius, humilis homo poterit Deum exaltare, qui excelsus est? Confitando nimirum, ac predicando quod altus is sit, & sublimis. O uos igitur iusti, boni, sancti, electique a Deo uiri, psallite Deo mecum, ipsumque colite, ueneramini, atque ore simul & spiritu laudate. Nam qui hoc modo Deum non laudat, tamen si ore psallat, Deo non psallit, sed parietibus, aut tectis. Mens enim uaria, atque inconstans, non ualet uerba uitæ citra sui damnum proferre. Quis unquam a felle aut absinthio mel ebullire uidit? Psallite igitur eo modo quo tanta maiestas extolli potest, spiritu scilicet ac mente, ut nos hortatur Paulus: Et confitemini memoriæ sanctitatis eius. hoc est, celebrate sacrosanciam memoriam maiestatis eius semper, sed tum maxime, quando recordamini quod uos sanctos, uos bonos, uos iustos effecit. Confitemini, inquam, illi, quoniam recordatus est misericordiæ suæ Dominus, qui nos, quos antea ob delicta a memoria prorsus eiecerat, ad memoriam reuocat. Porro is ab Deo ignorari dicitur, quando in peccatis obduratus iusto Dei iudicio in reprobam traditur mentem, unde prauæ exeunt actiones, oclaque a uero prorsus aliena. Subtracta enim diuinitus luce, tenebræ statim ignorationis emergunt, quas quidem a Dei obliuione, uerbis sane humanis, sed recondito sensu atque intellectu, enasci dicimus, eo modo quo asserimus improbos homines tradi in reprobam mentem, cum suo uicio ac proposito in peccati turpitudinem, & ut uocat Paulus, passiones ignominie cadere permittuntur.

Quoniam ira in indignatione eius, & uita in uoluntate eius.

Non paruum quidem periculum existimari debet, in celebranda Dei erga electos memoria non sedulo uersari. Sed nescio qua nostra ignauia id accidat, ut raro diuinorum beneficiorum nobis continuo, uel cum non aduertimus animum, collatorum, in mentem ueniat, nisi cum ipsa sentimus, ac manu tangimus: cum tamen illud in primis munus interdum eo dignius, nobisque magis prestare est censendum, quo acerbius quod celitus datur, & nobis quamplurimum officere uidetur.

C Quocirca diuitiarum copia, rerumq; affluentia cæterarum, ut sunt corporis pulchritudo, sanitas, liberi, fauor principum, atq; huius generis alia, magis aliquando nocuere homini, quàm paupertas, rerumq; omnium humano usui necessariorum indigentia, corporis foeditas, & ægritudo. Quid liberalia studia memorem? quid literas? quid humanarum rerum, addo & diuinarum scientiam, legumq; omnium doctrinam enarrem? Longè enim interdum hæc omnia uisa sunt cedere simplicitati, sanctæq; quorundam ignorantia, cum ab illis sæpius tam magnificis donis, quàm ab istorum fatuitate ac nescientia, beluæ illæ tam infestæ cum orbi uniuerso, tum potissimum ecclesiæ Dei, ambitio, fastus, superbia, atq; hæresis tandem deriuauerunt. Quàm satius enim aliquando esset, ac sanctis cœtibus magis utile, in ijs potius, quæ stulta uulgo uidentur & infirma, nostros proceres, è quorum uita cæteræ multitudinis salutem pendere cernimus, uersari, atq; ab ipsis animi oblectamenta capere: quàm ea sectari, studioq; omni persequi, quæ sibi apud uulgum gratiam atq; honorem conciliare somniant. Hoc certè modo & respub. suos Numas, suos Catones, suos Lycurgos, suos Aristides haberent, & ecclesia sanctitate magis uigeret, claustraq; ac cœnobia tum uirorum, tum mulierum, altissimis contemplationibus, ad quas è uulgo reliquo euocati sunt, ardentius operam nauarent, omisis interim rebus illis omnibus, quarum specie illecti quidam nihil tam auide querere uidentur, quàm ut regnent solummodo, ac præsentis uitæ cõmodis perfruantur. Errant planè. At ego non minus, qui ab instituto præsentis tam longè digressus sum. Ad psalmum igitur, à quo tam imprudenter discessit, redeat stylus. Felix hunc uersum aliter ex hebræo legit: Quoniã instans in ira eius. quasi dicar: Ira eius est uelut instans. Nam eius generis ira cito in uiro probo sedari solet. Apertius paraphrastes: Momētanea, inquit, est ira illius: amor uerò quo prosequitur suos, in omnem durat uitam. Notat hic Eutymius, iram castigationem intelligi: idcirco is erit sensus: Licet castigatio diuina, qua interdum uisitantur mortales, è maxima Dei excandescencia, & indignatione exire uideatur: uita tamen ac salus in eius sunt uoluntate. hoc est, etsi uelut iustus punit, ut misericors tamen, & cupit, & uult misereri, parcereq; & in finem seruare. Atqui notanda est familiaris admodum in propheta, ut sæpe admonui, de Deo anthropopathia. Humano enim more nostræ consulens imbecillitati, de diuinis personis loqui nobis instituit. Homo enim ira feruidus, cum aliquem tum punire contingit, id facere dicitur inconsulto, neq; ex animo, sed casu potius, & subito percitus iræ motu. Eodem itaq; modo ad ostendendam uindictæ breuitatem in Deo, & quàm grauatè puniat, dicit castigationem eius in ira, indignatione uel, atq; excandescencia uersari, quippe qui non ex electione, aut proposito puniat, cum magis in uoluntate habeat (quæ est eius naturæ incomprehensibilis bonitas) seruare, uitamq; non mortem inferre. Quid, inquit, aliud uolo, nisi ut conuertatur homo, & uiuat? Cæterum quomodo mors potius quàm uita ab illo, qui fons est uitæ, ac ipsamet uiuificans omnia uita, expectanda erit? Nõne id illud omne, quod factum est, in ipso uita erat? Mortem igitur execratur Dominus, uitam uerò in nobis & amat, & impartiri appetit, modò nos uitam magis eligamus, quàm mortem. Quòd si tamen aliquando occidere uidetur, hoc nõ agit, nisi ut uita statim danda charior sit: neq; interim aliud cogitat, quàm uitam nostram, quàm bonum, quàm pacem. Verum cupis ne, ait uates, experiri quæ dico, iram scilicet Dei breuem esse, consolationem uerò & diurnam, & celerem?

Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinum letitia.

Si, inquit, uesperis mali quippiã occurrerit, illico tamen euanescet. Quem quidem sensum ita reddit paraphrastes: Si fortè, inquit, sub uesperam accidat flebile quicquam, illud in ipsa aurora cõmutabitur in gaudium. Adeo Dei uoluntas est, ne sui diutius in miseria maneant. Est quidem fletus, est mœror, est tristitia, atq; animi cruciatus, dum durat tentatio illa in qua à Deo quasi deserti uidemur. Quis oro, in tentationibus ac mundi molestijs positus, letam uiuere potis est uitam, cum sese à cœlesti patre derelictum suspicatur? Quàm sapienter igitur illud ab apostolo ad præ-

A ad præsentem rem faciens est dictum. Omnis, ait, disciplina in præsentem quidem non uidetur esse gaudij, sed mœroris: postea uerò fructum pacatissimū exercitatis per eam reddet iustitiæ. Cæterum quis etiamnum est qui ignoret calamitatem occasionem esse uirtutis? Prospera certè ac secunda semper ferè in uilia, ut inquit Seneca, deueniunt ingenia. Surgite, clamat alio in psalmo David, postquam sederitis ò uos qui manducatis panem doloris. Non sanè semper (haud desperemus) in miseriarū tenebris erit sedendum. Habet enim malè antea etæ uitæ recollectio suas lachrymas, suos fletus, suam miseriam, ac quandam animi desperationem: sed & spes suos excitare solet aculeos, gaudiū, consolationemue in spiritu sancto. Sepulto quidem Domino uesperis flebant omnes, mane uerò gauisi sunt discipuli uiso Domino. Uesperis etiam omnis flebat populus cum rege Ezechia cum audisset minas Sennacherib: mane tamen lætati sunt in Domino, intelligentes, ut sacra refert historia, tot millia hominū ab angelo interempta. Ezra doctor hebræus putat hunc uersum ita legi debere: Qui ad uesperā se cum fletu domum recipiunt, mane lætitia exultant. Verum utramuis sequaris literam, is unus erit sensus: Citò finiendas esse bonorum calamitates, neq; propter illorum acerbitatem desperandum, utpote quæ, etiam si per totam perdurent uitam, momentaneæ sint, uentoq; ipso uelociores, si æternæ illas felicitati compares.

Ego dixi in abundantia mea, non mouebo in æternum.

Solent enim hi, quibus fax aliqua cœlestis cōsolationis illuxit, sic intra se: Quis me separabit à charitate Christi? non equidem amplius mouebo à generatione in generationem, sine malo. Iam me sentio hostilibus armis impenetrabilem factum. Dedit iam tandem cœlestis pater calamitatū mearum cumulo finem, carnis illecebris pacem, cupiditatibus terminū, ac à malis omnibus me prorsus exemit. In hac igitur, tantaq; mea quiete & tranquillitate positus, non labascā posthac, recedamq; ut prius, à iustitiæ semitis. Incauta sanè hæc est confidentia, ac parum exercitati in rebus spiritualibus animi argumentū. Quandiu enim grauissimum carnis onus nobiscum cōmoratur, non est qui queat dicere se non posse amplius, uel in ipsa capitalia peccata corruere. Atqui nonne Dauidem olim; eo maxime tempore, quo se à Deo confirmatū in regno prædicabat, in morbum statim, ac nonnullorum iniurias incidisse legimus? Forsan ille uicissitudinis humanæ parum memor, ob fauorem illum Israëlitis ad Hebron, unctionemq; illam regiā tam celebrem, populiue frequentiam, ac reportatam de Iebusæis uictoriam, sibi ab ærumnis uitam prorsus immunè polliceri fuit ausus. Quid Petri confidentiā memorem? qui (ut sibi uidebatur) promptus cum Domino suo commori, ad unius mox scœminæ interrogationem perterritus fidem fregit, iurauitq; se Dominum suum non agnoscere. Nos imprudentes, si cōstantiores in proposito, atq; in fide solidiores, quàm ipsi perfectissimi uiri fuerint, nos fore speramus. Proinde uerissimum illud esse non dubito, neminem adeò felicem esse, tamq; in cœlestibus rebus & altus, & excellens, quin illicò miser fiat, si suos subtrahat radios iustitiæ sol: ita neminem in tantas proiectum esse calamitates, quin actutum emergat ac beatus fiat, si fauerit Deus. Vicissitudine enim huiusmodi tum miseriarum, tum consolationū, experiri solet suos Deus, ut de se, suisq; rebus diffidentes, penitus in ipso solo spem omnē suam collocare perdiscant. Et quidem (nī fallor) eius generis exercitatio & lucta in sequentibus exprimuntur.

Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem.

SUCCESSUM rei enarrare incipit, ac, ut suus est mos, illa omnia, quibus sese contra ictus aduersitatū immobilem senserat, Dei esse prædicat. Interim, ait, tu, non ego, præstitisti decori meo uirtutē: non id, inquam, meis actum est consilijs, non meis studijs, non mea uoluntate, sed tua. Tu Deus, non ego homo, ille fuisti, qui robur, uirtutemq; præstitisti meo decori: hoc est, meæ, ut mihi uidebatur, stabilitati ac perfectioni constantiā suppeditasti. Non sicut ego de me præsumo, sed ut tuę placitū est uoluntati, me in tuis donis quemadmodū collocas, ita & firmas, &

C unde quaq; ne nutē, fulcis & roboras. Ex hebræo illud, decori meo, monti meo habetur, quem quidem montē, intellectum interpretantur, ueluti qui, uti mons in campis syluæ, in homine admodum emineat, & cui illius generis à Dei uoluntate contingat & robur, & firmitas, quorum præsidio neq; in secundis rebus sese efferat, neq; in aduersis nimium perlanguescat, frangaturq; aut mulierum more perfractē nimium doleat. Quare sic reddit paraphrastes: Tu Domine munuisti quod præcipuū est, uim scilicet intellectus instar montis æquam, inconcussamq; fecisti. Verum tu stultitiam meam repressurus,

Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Sic ô Domine præsumptionē meam eo periculosiorē, quo se sibi ueluti ideam quandā sanctitatis effingit, castigare solitus es. Tua igitur, uel tantillū quidem, auersa à nobis facie, nostra subito cōturbantur cōsilia, languida fit mens, ac prorsus consternata contabescit. Deus enim tunc nos respicere dicitur, cum nostris fauet optatis: ex quo quidem fauore uim fumens animus exhilarescit, gaudioq; afficitur, & in conscientia tranquillitate dilatatur. Vbi uerò se longius ire simulat, nostrisq; precibus ac uotis surdum quodammodo sese exhibet, iacet anima, conturbaturq; & in ipsis tentationibus atq; angustijs clamat, suspirat, ingemit, precaturq; id illud, quod sequitur:

Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? (Verum interim) Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

Vide quò se anima in tanta sui consternatione dirigat, undeq; opem sibi promittat. Eò certè, si sapit, clamorē omnem suū ac lachrymas, unde certissimū speratur auxilium, uertet, experta nimirū toties pacem ueram, tranquillitatemue in orationibus, quæ castis desiderijs, cordeq; de diuina protectione minimè dubiæ fiunt, sitam esse. Sed nescio qua miserima sorte id accadat, ut perpauca sint, uel in ipsis profitentiū sublimia cōuentibus, qui norint, quo modo, quoue studio, atq; animi exercitio rogandus sit Deus. Putant enim aliqui Deū perpetuo sibi fœdere deuinxisse, si aut non declinent (ut cuncq; id fiat non multū referre existimant) à præscripto orandi tēpore: aut suis in quibusdam, ut uocant, deuotionibus pertinacissimè, uel usq; ad nauseam spiritus perseuerent. Quemadmodū enim flagrans animæ intentio, ac perseuerans in orando institutum, semper habitum est celebre & diuinū à sanctissimis uiris: ita stolidam quorūdam artem, ac prorsus atheam, in oratione quæ fit Deo, periculosissima uisa est, planèq; immunda atq; ignorantia plena, & quæ ipsis quoq; beatissimis spiritibus, nedū quidem Deo, indignationi ac stomacho soleat esse. Hincq; fatuæ illæ prodeūt interdum quorundam iactationes de manso breui hora psalterio, de lachrymis, dum alij stertunt, antelucanis, de ecclasi, de perfectissimaq; irrationabiliū affectuū mortificatione. O homines certè reprehendendos, dignosq; quibus probior cœlitus impartitur mens atq; animus: qui cum natura igneus sit atq; diuinus, in his solummodo uersari debet, quæ uerè ardentia sunt, prorsusq; cœlestia, atq; à mundi crassitie aliena omnino. Censet Eutymius in hoc loco naturam humanā à uate taxari uilipendiq; quasi mortalem, ut ipsemet inquit, ac breui extinguendam, & quā alio in psalmo uanitati persimilem esse asserit. Vt cuncq; sit, animā pro uita, quæ in sanguine sita est, poni in scripturis cum sæpe aliàs, tum in Leuitici lib. maxime legimus. Anima, inquit, omnis carnis in sanguine est. Quis unquā, nisi Empedoclis prorsus discipulus fuerit, illam animæ partē, quæ & ratio appellatur, & cui æterna promittitur felicitas, in sanguine iacere uoluit? Ad quid igitur, inquit, utilis erit uita mea, si descendero in corruptionem? uel, ut reddit Felix, in foueā, seu lacum æternæ mortis? Atqui hinc rursus quasi impatiens consideranda erit cupiditas manendi in uita illorū, qui idcirco maxime uiuere cupiunt, ut magis ac magis Dei gloriam, ac nomen prædicare possint. Melius est, inquit, ut uiuamus, etsi ob nullam certè nostri rationem, at saltem ob illam, ut tua gloria per nos, ac ueritas illustretur, spargaturq; fama tui nominis per uniuersum orbem, non ut carni

& mun-

A & mundo à tuis inseruiatur. Arbitror hinc scire posse homines ad quid conditi sint, cur uitā cupere, quibusq; rebus obtemperare debeant. Nulla certē res alia, aut desiderium manendi in uita tam honestū est ac laude dignum, quā illud, quo quis idcirco diu in carne uiuere exoptat, ut diu in celebrandis Dei laudibus ad ceterorū exemplum occupari queat. Quare sic cum Deo rationes suas computat:

Nunquid confitebitur tibi puluis? aut annuntiabit ueritatem tuam?

Minimè quidem omnium: quin potius uiuens uiuens ipse confitebitur tibi. Si uixero, ait, te laudibus efferam: si in cinerē resoluar, quæ tibi aut tuis utilitas? nunquid inanima laudare te poterunt? poterunt forsan, ut sunt plantæ, saxa, arbores, sol, luna, sydera, quibus maximus inest decor atq; elegantia: at à corruptione, à putre gleba, à puluere & cinere, quid decoris? quid laudis sperari potest? A pallida enim in emortuis faucibus & lingua, & uoce, num laus illa, quam tanta exoptat maiestas, expectari conuenit? Ne igitur hoc, quod timeo, accidat,

Exaudi Domine & miserere mei, Domine esto adiutor meus.

Sic enim hunc uersum legit Felix. Verum si nostra magis arridet litera dicendum erit, uatem rei, atq; opis futuræ certum, de ijs quæ uentura erant, perinde uaticinatum esse, ac si iam præsentia essent. Eo enim modo diuina se habet natura, ut illi æquæ futura ac præsentia indifferentia sint: quæ & indifferenter suis, cum opus fuerit, impartit ac reuelat. Vides itaq; quo modo, aut qua arte uir sanctus suam sibi præparat dedicationem, nempe animæ purgationē & lumen: quod sanè sibi à Dei misericordia atq; auxilio profectum asserit. Quocirca sanctissima, ut sic dicam, iactantia, quod sentit aperit.

Auduit (inquit) Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia.

B Dicitio enim, planctum, in hoc uersu eius efficaciam Hebræis est, ut lamentationem potius & fletum cum eiulatu permixtum præ se ferat, quā planctum simpliciter: quanquam apud Latinos quoq; planctus, seu plangor, idem fermè sit, quod fletus cum pectoris percussione, ac queribunda uoce & ululatu. Vide grati animi indicium. Nam simul atq; suam in re præsertim tam periculosa expressit luctum, de dato cœlitus auxilio lætatur, fateturq; sese gratias diuinæ bonitati acturum. Post dolorem, ait, malè transactæ uitæ, post tentationum rabiem, post hominum perfidiam ac persecutiones, post fletū, post lachrymas, uertisti tandem mœrorem omnem meum in gaudium, seu, ut legit Felix, in chorum: aut, ut alius reddit interpret, in tripudium. Et sic sanè cum iratus fueris misericordiam recordaberis. Cæterum quod ait saccum suum conscissum, antiquæ nos admonet consuetudinis, qua illi, qui in inconsolabilem aliquem dolorem inciderant, lugubri ueste, quam saccum uocabant, induebantur: ex quo quidem more illud est in Ionæ libro de rege Niniuæ scriptum: Surrexit, inquit, rex de folio suo, & abiecit uestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Qua quidem periphrafi intelligi oportet, regem illum è regali fastu & lætitia in extremum mœrorem ac luctum deuenisse, quemadmodum hic uates hac uerborum congerie exprimere uoluit, quod placato Domino, atq; ad se per diuinos afflatus conuerso, discessit mœror, luctusq; abiit, & ululatus. Circundedisti me, inquit, lætitia. hoc est, me totum penitus à dextris, & à sinistris, à planta pedis usq; ad uerticem cooperuit, ac cinxit me spiritus non huius mundi, sed cœlestis ac planè beatus. Cæterum si aduersa sunt quæ accidunt, omnia sustineo per eum, qui me cōfortat. Si felicia, non efferor, non intumescō, sed ex his potius qualia sint æterna bona coniecto. Tantum enim abest, ut in munitissimis rerū fragmentis cōsiderandis (fragmenta appello ea omnia, quæ uiro probo accidere possunt in hoc mundo, siue amara sint, siue dulcia) multū immoremur, ut etiam pertinaci proposito contemnamus. Sola enim cœlestia & æterna, nos occupare & debent, & possunt, modò animorum originem non ignoremus.

Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar, Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

T

C Hic gloriam uocat propheta diuinorum beneficiorum memoriam, qua in primis animus gratus Dei gloriam extollere consuevit: hoc est, ut diuus ait Augustinus, nihil boni ex sese, ab Deo autem omnia proficisci putare. Num parua illa censebitur gloriatio, qua uirum sanctum gloriari condecet ac potest, se Deo charum, illiꝫ curæ esse, atq; propterea tutam in omnibus uitam agere: num illa, per quã iactare se solet peccata sibi omnia gratis remissa, seꝫ cuncta legis præcepta, alioqui humanis uiribus imparia, per Dei filiũ exequi potuisse: Vide igitur, o homo, quò tua destinanda sit gloriatio ac lætitia, postquam absterfo manu Dei luctu & mœrore, pax animi conceditur. Insiapiens enim admodum es, si te à Deo ad effœminatos plausus, iocosq; ac luxus enutriri censes. Scilicet tam sublimi naturæ ac numini tua est cordi lasciuiã, neq; aliud in primis curat diuina maiestas, quàm ut tuam foueat mollitiem & teneritudinem. Felix & ceteri quoq; Hebrei, Et non compungar, uertunt, & non sileat: ut perpetuum tenorem atq; institutum laudandi Deum in uiro sancto esse pernoscas. Compunctum præterea cor in hominæ uelit nolit filere cogitur: unde rectè asserere possumus, taciturnitatẽ necessariò compunctionẽ comitari: quod quidem ab Euty mio notatũ esse uideo, cum scribit hic, quod consequitur significatũ esse ex eo quod præcedit. Verumenim uero nec dictio, compungar, uidetur absq; ratione poni ac legi. quare is erit sensus: De te cantabit anima mea, non de adeptis diuitijs & magistratibus: de te, inquam, omnis mea erit gloriatio, non de numero agrorum, aut ædium: neq; unquam me tuæ eiusmodi laudis, aut de te gloriationis pœnitebit: scilicet, quod redit paraphrastes, incessanter te laudabo, bonũq; mihi abs te datũ, tibi acceptum referam, non mihi meæq; uoluntati, aut arbitrio: & tandem in æternũ, id est, toto tempore uitæ meæ, me totum, tuũ ad honorem & gloriã incendam: adeò ut nihil os, nihil lingua, nihil mens, atq; ipse animus tandem aut cogitare, aut loqui iam uelit aut possit, quod tuum nomen, quod tuam gloriam, quod tua beneficia & dona nõ referat, orbĩq; uniuerso prædicet ac diuulget. Ne uiuã, si aliud cogito.

PSALMVS DAUID *in finem* XXXI.

*N*te Domine speraui non confundar in æternum, in iustitia tua libera me.

Neminem unquam ex antiquis autoribus, siue is uates fuerit, siue patriarcha, quos ecclesiæ fundamentũ appellat Paulus, me legisse meminĩ, qui tam honorificè spem & fiducia de Dei bonitate suis scriptis celebrauerit, quàm Dauid, qui tam crebrò illam extollit, ut fermè nullus sit psalmus, in quo spei mentio non inseratur. Nouerat enim uir sanctus id præcipuũ esse telum, quo audacia hostium tam uisibiliũ quàm inuisibilem retundi potest. Quid putas aliud in causa esse quòd tam asiduis discordijs orbis ferè uniuersus impræsentiarũ exagitat: Quid porrò aliud arbitremur secundos Turcis in Christianos præbere successus, quàm à Christianorũ pectoribus spei absentia, atq; exilium? Quid, oro, ad tantam proiecit sui obliuionẽ ecclesiam? Quid respub. euertit funditus, atq; à iustitia, à pace, ab equitate deturbauit ciuiũ animos? Vnde ambitio: unde cupiditas: unde dominandi libido, etiam in his, qui in intimis ecclesiæ penetralibus & claustris latitãt: unde luxus: unde fastus, simulãscq; simulatio, dissimulatio, atque omnis generis uitia emanant: nisi quòd in realia quàm in Deo suam collocant fiduciam ac spem, mortaliũ pleriq; Nuper enim à senatu Veneto, ob atrocẽ admodum nunciũ, quo ferebatur Corcyram à Turcis obsideri, consternato, interrogatus CAMILLVS Vrsinus an uellet cum exercitu Dalmatiã transire, respondit se nihil tam auide cupere, quàm pro Christo in acie occumbere, quem sibi semper tamen cum in tam iusto bello, tum ubiq; locorũ affuturum speraret. O uocẽ certè Christiano imperatore dignã. Non rursus silentio præteribo Genuensiu rempub. quæ eodẽ nuncio, quo Veneti, perterrita, nihil in primis curauit, quàm ut cœnobiorum uiros ac mulieres, largissimis elemosynis inuitaret ad diuinam exorandam opem in re maximè tam necessaria & periculosa: spe quidem ac fiducia, quã de Deo conceperant, eam præ se ferentes normã pietatis cæteris

A teris respub. qua nimirū à tam nobili populo instructæ non ignorarent inde magis, faciliusq; diuinū impetrari posse fauorem in reprimenda tam potentissimorum hostium ferocia, quàm uel belli, classēq; facinorosorū hominū colluuiē, atq; ære populorū, simul & ecclesiarum instructa. David enim cum rex esset fortissimus, atq; adeo sui exercitus strenuissimus & dux & imperator, uictoriarum tamen summam ab Deo magis, quàm à munitissimis arcibus, aut uallo, aut fossa, sperandam esse censebat. Quare ubi cum hostibus confligendum erat, à munere quidem ducis optimi, militisq; fortissimi, sibi minimè cessandum arbitrabatur, quippe qui nō minus ignauiam uel sibi, uel suis militibus nociturā aiebat, quàm Philistæorum, Iebuseorumq; ac cæterorū hostium & arma, & ingenia: spem tamen suam omnē uictoriæ in Dei magis auxilio & uoluntate se posuisse cum aliis sæpenumero alijs in psalmis, tum in hoc maxime, quem modo exponere intendimus, testatus est, quàm in falcatis curribus, cataphractorū numero, aut uelutum. An uerò spiritualibus in prælijs alia possit esse formidabilior hostibus armatura, quàm sit fides, fiduciaq; ac spes in Deo, hi certè norunt, qui à tenerioribus annis ad decrepitam usq; ætatem in acie illa fortiter uersati sunt, in qua non corpus, sed anima uulnerari solet. Cæterū animalis homo, carnisq; prorsus addictus, cum ne semel quidem ab arena uictor discesserit, ea quæ in abditissimis animæ recessibus peraguntur, non facile perscrutari poterit. Clamat igitur hîc David. Clamat anima, suū non ignorans periculum. Clamat tandem Dei filius pro nobis, postquam nos in re nostra tam somniculosi sumus, & tardi: In te Domine speraui, non confundar in æternū. Nego equidem quenquā esse, qui, cum orat, etiam si spiritus ardore sese inter Seraphicos immisceat chorus, non cōfundatur, repulsumq; se à Deo non sentiat, si absq; spe orare præsumat. Vult enim cœlestis pater à uacillante minimè animo rogari: alioqui omnia animæ illi daturus, quæ à terrenarū rerum uisco libera, quemadmodum amorē, ita & fiduciam omnē suam

B ac spem, in diuinam bonitatē transfundit. Tantū id unū expetendum erit, ne in re petēda aberretur. Non omnia enim quæ suspirijs, ac gemitibus orari solent, impetrantur. Scit ille, qui res nostras etiam nobis ignorantib. moderatur, quid nos deceat, aut nobis utile sit, aut quæ magis, quæ uel minus officere aut prodesse queant. Idcirco semotis semper à sapientissimo artifice his, quæ aut nihil nobis conducere, aut multū obesse possunt, ea tantū modo elargitur, quæ magis utilia sunt, & quæ ad salutē nostrā facere certissimè nouit. Hac enim persuasione quis orans, nunquā suis in supplicationibus pudefiet confusus, reiectusq; ab actu illo diuino orandi nunquam discedet inauditus. Res uerò illæ, quæ adia phoræ sunt, si absq; certa fide impetrandi postularentur, quippe quæ tam nobis aduersa esse possunt, quàm utilia, non sanè multū admirandum esset. At peccatis ueniam, salutemq; æternam, quam idem ipse Deus etiā interposito iuramento dare est pollicitus, titubanti fide petere, idem impietatis genus est cum illo, quo quis asserere audet Deum inconstantem esse, ac facile à promissis cadere. Vides quō nostra interdum nos popularis protrudat sanctitas: quæ tum sibimet ipsa magis applaudere solet, cum minus solidè, minorisq; fide ac spe se uidet orasse. Vocamus enim necessariā illam in orante fiduciam, præsumptionē, & id maxima cum spiritus sancti iniuria & contumelia. Tantū porro abest, quod aliàs admonuimus, ut in delecturorum earū, quæ petendæ sunt, fallamur, ut etiam in dies magis in doctrina illa spiritus, quæ omnē docet ueritatē, erudiamur. In æternū, inquit, hoc est, non semper confundar, licet ad tempus cōfusus uidear, atq; à te derelictus. Num semper abs te eiectus uidebor? Minimè quidem. Sed in iustitia tua, non in mea, quæ imbecillis est, tua uerò potentissima, libera me, tuæq; consolationis pabulo enutri, & pasce. Iustitia Dei in hoc loco, ut aliàs diximus, perfecta, est eius natura, qua unde quaq; beatus est, ac summè integer, & per quam solam seruamur, atq; in adoptionem filiorū Dei asciscimur. Cogitanti enim mihi sæpenumero, ac stupenti, quàm uarij sint nostri spiritus & motus & affectus, uaria item consilia ac studia, illud in primis occurrit magnopere reconditum, cogitatuq; difficile, atq; ar-

Eduum, an uir ille in tuto esse dicatur, qui in extremo, quod aiunt, anhelitur constitutus, agensq; animā, Deo posthac, si uixerit, pollicetur sanctius suae se uitae rationes instituturū, legesq; alias arctiores illi unice, quā in antea facta uita non serua uit, additurū: quibusq; seruatis sperat opportuniori tēpore, quā illud sit, quod tum sibi demigrandū esse timet, confidentius emori posse. Is sanè, ut quod sententiā eloquar, uidetur mihi in iustitia sua, non Dei, uelle mori, cum in Dei iustitia obire mortē nihil aliud sit, q̄ nullo habito respectu meritorū, demeritorūue, morientē sese totū in coelestis patris sinū proijcere, atq; ab illius iustitiæ & bonitatis fonte, ne pilum quidē discedere. Alioqui in ratiocinatione meritorū nimīū, quæ miserrima est hominis cōsuetudo, inturgescet, aut in cōsiderandis improuide de meritis desperabit. Quid uetat igitur animū in Dei fide eruditū, spontaneo motu, atq; hilari desiderio è corpore, cum iubet, exire, simul ac nouit peccata omnia nostra, è quib. ortū habent demerita, filij Dei esse facta, illius uerò merita, nostrat

Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me.

Aures in Deo uolunt esse sapientiam & misericordiā. Illa enim nostram intelligit miseriam atq; indigentiam, hac exaudit & miseretur. Vates quidem diuinas operationes ab humanis edocere consueuit, quo nostrae naturae (ut sic dicā) crassamento succurrat, quæ humi pressa, raro ad ea speculanda quæ Dei sunt, nisi per corporea, & quæ usui hominibus sunt, sese erigere est ualida. Verum considerandum, quomodo indignum haudquaquam sit Deo, si illum dixerit uates aurē ad suorum preces inclinare: qui sanè mos his esse solet, qui cum procerioris staturæ sint, aurem ad os tardiūscula prolatione, uocēq; exili hominis loquentis, quod facilius audiant, inclinant. quare is erit sensus: Tu Domine cum excelsus sis, ac super omnē sublimitatē sublimis, ad humilem tamen animā, tremulāq; uoce suum dolorem proferentem, aurē inclina. Tu medicus, ego infirmus: tu Deus, ego homo, uas scilicet fragile ac uitreum. Accelera ut eripias me. Vidisti ne unquam aliquem in amnem rapidum è lembo elapsū, aut in lutum ab equo excussū, seu è prærupto saxo pendentem, ac uix uī se, ne præceps cadat, summis digitis continentem? Is enim hoc fortius prætereuntiū opem implorat, quo cernit sese in maiori periculo constitutū. Nedum quidē clamat, sed ut celerius accurratur, clamorem ingeminat, instat, urget. Eodē sanè modo res se nostrę habent. Vndiq; enim sexcentis circumuenti periculis, in dubio nauigamus. A dextris quidem in rebus prosperis, elatio & fastus: à sinistris autem in aduersis, desperatio. Hinc gula, somnus, ocium, desidia: illinc inordinatæ animi appetentiæ, uarijque mentis affectus ac studia, ueluti tauri pingues obsident nos, & nostrā non considerabimus miseriam. Ecquis animū habens non prorsus rationis expertē, suumq; aduertens periculum, non uociferabitur ad Dominū, atq; eum, clamore & ter & quater repetito, ad celerandam opem non prouocabit? Nunquam certè ab huiusmodi solitudine relaxandus est animus. Alioqui tum maximè in alto iactamur, cum nos tuto in portu nauigare credimus. De Dauide quidē legimus, quod cum requiem neq; in mōtibus, neq; in uastis eremis à persecutionibus immanissimi regis Saul inueniret, desperabat se posse euadere: nam Saul & uiri eius in modum coronæ cingebant Dauidem. Vides, ni fallor, sub typo Dauidis, quomodo uiro iusto nullus locus ab insidijs tutus sit, siue in solitudine secum, siue in frequentia cum ceteris uitam agere instituat. Quare

Esto mihi, ô Domine, in Deum protectorem, & in domum refugij ut saluum me facias.

Idioma id Hebræorum est, quasi dicat: Esto mihi protector & refugium. Cæterum illius generis appellationum, refugij, arcis, rupis, petrae, & similibus congeries, auxiliij rursus, opis, patrociniij, magnitudinem periculi indicat. & est sensus: Ad te solum Domine confugio: tu arx, tu robur, tu uallum, tu rupes hostib. meis inaccessa. hoc est, te opitulante cadunt illicò conatus quamuis acerrimi hostium. Olim enim Iudæorū populo per regiones à Mose constitutę fuerunt ciuitates refugij, ad quas confugere illos fas erat, qui in delicto aliquo capitali deprehensi,

A eo in loco, in quo crimen illud incurrerant, tutò habitare non permittent. Vm-
bra sanè diuini præsidij illa fuit, ad quam quidem uates, ut suus est mos, secretissi-
mo artificio alludit, Deum ipsum refugij domum appellans. Vnde sequitur:

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu.

Alia litera: Quia pro petra, loco uidelicet inaccesso, atq; undiq; prærupto, ac
pro turri (hæc est fides) mihi esse soles.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me.

Cum nomen Dei (ut aliàs admonuimus) sit ipse Deus, deduci propter nomen
Dei, erit ab ipso Deo propter semetipsum, non propter merita nostra, aut opera-
tiones Deo dignas, quæ à nobis exire possint, duci ac regi. Quare is erit sensus:
Dux mihi eris Domine, atq; à confragosis montiū locis me in opima camporum
pascua tanquam tenellam ouem deorsum minabis, ibiq; me enutries, ac uberrimis
tuarum gratiarū herbis ales & sustentabis. Omnis certè alius cibus mortalis
est ac terminabilis, & qui mihi facile nauseam ciere potest: tuus uerò immortalis,
æternus, consolidansq; & cor, & animam. Idcirco stolidi esset animi, planeq; ue-
cordis, ab illo satietatem sperare, & uitam, cum mortalis sit, ac corruptioni obno-
xius: tuus autem uiuus, & cætera omnia uiuificans, uitamue dans mundo.

Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus.

Passim David in psalmis fraudulentorū hominum astutias, atque adeo spiri-
tuum immundorum insidias, laqueos, aut retia appellat. Res sanè cōmiseratio-
ne digna uidetur, cum aucupum insidijs, aut uisco, aut rete capta auicula, in tricis
illis dolosis implicatur: sed magis illa, cum uir probus, improborū hominum la-
queis, calumnijs, falsisq; delationibus & iniurijs irretitus, miserrimū in modum
pertractatur. At longè atrocius esset spectaculū, si aspectui humano patere pos-
set, quomodo anima in turpissimis illis suis appetentijs, ac concupiscentiātū for-
dibus hæcēq; libidinum & curarum inuoluta, miris sese distorqueat modis, & se
excruciet. Incauta enim dum forsā nimitū ob propriam excellentiam aut turget,
aut præsumit, in laqueos illos, qui per deliciarum uepres ac sentes delitescunt, in-
cidit, irrita nimirū ab ipsis aucupibus, atq; ostentui habita. Hoc igitur tropo uer-
borum uoluit uates dolosorū simulationes exprimere, qui dubijs semper uerbis
respōsa dantes, hamatum animum ac planè laqueis ornatum præ se ferunt. Itaq;
me Domine, inquit, ab illis ipsis, qui in corde & corde loquuntur, ut me decipiāt,
explica, atq; ab illorum manibus (ut es natura simplicitatis tutor) uendica. Siqui-
dem tu solus id potes, solusq; item es, quem meum scutum, meum thoracem, me-
amq; galeam, contra duplices istos homines ac bilingues esse decreui. Nōne e-
tiam dæmones bilingues appellari fas erit, cum uitam polliceantur, mortem ue-
rò propinent? Vt cuncq; sæuiant,

In manus tuas Domine commendo spiritum meum.

Cum enim in omni loco, in omni tempore, in omni uitæ genere antiquus ho-
stis circumueat quærens quem deuoret: idcirco ubiq; gentiū, in omni ætate, in o-
mni gradu & uitæ conditione clamandum erit, ut spiritum nostrum, siue in cor-
pore existat, siue ab ipso demigret, paternè foueat Deus, ac tutetur. Certè equi-
dem cum considero nullum locū quamlibet abdītum ac remotū, nullam etatem,
nullamue horam tutam esse à dæmonum, atq; hominum improborū tendiculis
& laqueis, totus cohorresco, prorususq; de meipso desperans uereor aliquando,
an possibile sit factu, spiritum aliquem humanū seruari posse. Rursus uerò cum
recolo qua potētia & bonitate is præditus sit, qui pro me eiusmodi hemistichio,
quem nunc tractamus, in cruce moriens est usus, meme actutum reuoco, atq; in
memetipso diffinio, eundem ipsum spiritum, quem patri moriens filius cōmen-
dauit, unū cum meo esse, utpote in uno atq; eodem corpore cōmorantem. Nam
quemadmodum totum corpus humanum ab uno tantummodo spiritu, licet in
membris uarijs diuisum, & agitur, & uitam habet: ita ecclesiam, electorum sci-
licet conuentū, alter alterius qui sunt membra in Christo, ut ait Paulus, unum at-

C que eundem spiritum cum suo capite, qui Christus est, habere necesse erit. Quocirca asserere audeo, Christum animā in cruce agentem spiritū meum patri commendasse, quando uoce magna exclamauit, dicens: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Quam uereor ne tam arctam unitatem, qua maior in terris nulla esse potest, impudentissimè scindamus. Odijs enim, simultatib. mutuisq; discordijs, ac beluis illis Hyrcanis ipsis tigribus immanioribus, ambitione atq; avaritia, rescindi solet. Cuius quidem rei typus fuit Iudas Ischariotis, qui propter nimiam pertractandi res pauperū rabiem & cupiditatem, ab unico illo uirtutum omnium præceptore Christo Domino sponte sua seiunctus, ne in semetipso quidem unitus mansit, sed desperatis omnino rebus, omniq; abiecta spe ueniæ, laqueo se suspendit, ac crepuit medius.

Redemisti me Domine Deus ueritatis.

Nonnulli legunt hunc uersum: Redime me Domine Deus ueritatis. Vtraq; lectio sensum eundem habet, qui is erit: Certus sum de tuo auxilio ac redemptione, ô Domine, quia Deus uerax es. Tua enim promissio, cui indubiè credo, mentiri non potest, quia ipsamet es ueritas. Quis unquā credidit se à ueritate falli posse? Constantissimus igitur in pollicitationib. Deus est: pollicitus est enim suos à malis eximere. Eximet certè, ac credimet Israël ex omnibus iniquitatibus suis, tantum non animum in infortunijs despondeamus. Sæpe, inquit paraphrastes, liberasti me, & liberabis, in promissis tuis constantissimè uerax.

Odisti obseruantes uanitates superuacue.

D Felix: Odi obseruantes, seu expectantes uanitates uanitatis. Alia uerò ex hebræo litera sic reddit: Odi omnes qui magicis artibus intenti sunt: ut planè idem sit odio habere intetos magiæ, & expectantes, ut uertit Felix, uanitates: hoc est, ut ipsemet interpretatur, expectantes responsa Phytonum, & similium. Solent enim hi, qui rebus corporeis relicto Deo intenti sunt, mirū in modum in disquirendis futuris euentibus esse curiosi: ut illi, exempli causa, qui gloriæ humanæ percupidi, de nondum habito honore, quæsito tamen, ac palam empto, uoluptatem aliquam capere efflagitant. Sed mirum quàm sæpe nanijs plusquā anilibus credunt miseri, ridiculaq; portenta & timent, & uenerantur. Cur nō magis impia, q̄ ridicula dixerim? Cur non infidelia prorsus illa appellauerim, postquā audio inter primarios mundi uiros, quosdam adeo in fide Iesu Christi parum stabiles & constantes, ut in ornando, seu onerando potius capite regia corona, aut prima infula ac mitra, constellationes, quas uocant, obseruare, chiromātas accersere, passimq; per orbem uniuersum astrologos, magosq; accire & consulere: qui & ipsi quoq; præmij loco, pedo tandem episcopali donati abeunt. Scilicet honor ille, aut onus potius, omni cuiuscunq; conditionis, aut artis, hominū generi cōferendum est: & non magis illis, qui cum doctrinæ sinceritate, morumq; candore, tum uitæ sanctitate inter alios emineant. Et quidem aut honesta ea sunt. Deiq; religione digna, quæ fieri quotidie in ecclesia Dei cernimus, aut ridicula omnino cōminatus est Deus Mosi: Anima, inquit, quæ declinauerit ad magos & ariolos, interficiam eam. Non inueniatur, clamat Dominus, qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, atq; auguria. Ne sit maleficus, nec incantator, neq; phytones cōsulat, neque diuinos, & quærat à mortuis ueritatē. Hæc quidem Iudæis. Emoriar equidē, atq; ab æterno uitæ fonte secludar omnino, si ea ipsa à Christianis uiris peragi fas esse credo, quæ uel in ipsis incredulis ac infidelibus abominatur Dominus. Summam enim, atq; eandem præcipuam Dei iniuriā semper esse existimaui, futurorū scientiam rei alijs potius, quàm Deo tribui: quo moderante, disponenteq; omnia perfectissimo consilio atq; ordine, nō possunt non optimè euenire, quæ ipse euenire decreuit. Rectè igitur David uolens suæ fidei cōstantiā exprimere, se odisse uanas sortes, ac magiæ studiosos, omnib. testatū esse uoluit. Exemplū sanè mirabile, & quod sopitū in nobis fidei ignē exuscitare idoneū sit. Pudeat, pudeat Christianū hominē, sed in primis eum, qui uel dignitate aliqua sublimiori in mūdo cōspicuus est, uel qui sub arctioris alicuius professionis lege solitariā degit uitam,

A eas ipsas, quas Deus etiã in hostibus suis execratur, artes sectari, illisq̃ credere. Ab utroq̃ enim huiusmodi hominũ genere cæteri è uulgo homines suas sibi uiuendi normas assumere soliti sunt: quare illorũ uita ab omni parte perfectissima esse debet, ac planè munda. Tu igitur, ô Domine, meritò odisti omnes obseruan-tes uanitates istas superuacue: hoc est, frustra, inutiliterq̃, ac plusquã dici potest, & turpiter, & impiè. Cæterũ is uanitates obseruat, seu, ut interpretatur paraphra-stes, uana amplectitur, qui omisso Deo rebus solummodo terrenis inseruit, à qui-
bus quidem nil nisi inanitas quædam expectari par est. Cum enim speciosæ ma-
gis apparent ac stabiles, tum illis minus est fidendũ: siquidem figura huius munda,
di, ut diuus inquit Paulus, aura fugacior præterit, Illi sic:

Ego autem in Domino speraui, exultabo & lætabor in misericordia tua.

Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam.

Pulchra sanè antithesis. Illi uana sectantur: ego Dominũ, qui suorum arx est
munitionissima, ac refugij domus, & amo, & sequor. Illi uanitates obseruant, & am-
plexantur: ego uerò in te spem omnẽ meam colloco. hoc est, & firma, & stabilia
amplector. Illi suas omnes actiones ab astrorũ motibus pendere uolunt: ego abs-
te non solùm & astra, & cœlos quoq̃ ipsos uirtutẽ illam suam, qualis ea tandem
sit, agnoscere affirmo, uerum etiã quicquid uspiam siue in cœlis, siue in terris con-
ditum est, hoc idem agit, te confitetur, te amat, à teq̃ esse, ac pendere, ut potest,
prædicat. Porro hunc uersum integrum sic legunt Hebræi: Exultabo, & lætabor
in misericordia tua, quoniam respexisti humilitatem meã: seu, ut legit Felix, affli-
ctionem meam, agnouisti in angustijs animam meam. Vide hinc uatis subitam ec-
stasim ac stuporem, ex consideratione tam admirandi patrocinijs Christo à cœle-
sti patre contra spem omniũ exhibiti. Cum enim unicum illud uirtutũ omnium
exemplar Christus Iesus, mortalium omnium languores, cruciatũsue mortis, at-
que, ut aliquibus uisum est, inferni, secum ferens, in manus patris suũ atque adeo
B nostrum cõmendasset spiritum, terrificum quendam præ se tulit metũ, ita quod
ne leuissima quidem suspicio in circumstantium mentem uenire poterat, eum ip-
sum tam crudeliter habitum à Iudæis seruari posse. Seruatus tamen est, atq̃ à pa-
tre solo, à morte, & inferorũ tenebris redemptus, quemadmodũ in hoc se psalmo
redemptum asserit. Spem quippe omnẽ suam illum de cœlesti patre concepisse
arbitror, cum ob plura, tum ex illo quoq̃ Esaia uaticinio, quo uates ille sic patrẽ
animantem in cruciatibus filiũ facit: Noli, ait, timere, quia redemi te, & uocaui te
nomine tuo, meus es tu. Hanc igitur tam insperatã spem, atq̃ opem considerans
Dauid, uice Domini exclamat: Exultabo, & lætabor in misericordia tua, propte-
rea quod me in angustijs anxiantem non deseruisti: sed magis, quæ tua est boni-
tas, extraxisti, uitamq̃ meã paterno uultu & aspectu, non indignabundo ac truci,
penè periclitantẽ respexisti. Caue putes filiũ Dei aut fictẽ passum, aut simulatẽ
patrẽ orasse. Quod si certè tu ex animo perpenderis, quantẽ fuerit grauitatis pon-
dus illud tuorũ scelerũ diuinis humeris filij Dei impositũ, quanta perditionis tue
certitudo, quanta desperatio: diffinies tandem immensas illas difficul-
tates non potuisse ab homine uno absq̃ grauissimo dolore & cruciatu dissolui & enodari.
Verum ne inutile prorsus quidẽ, ait uates, tam sancti corporis uidear membrũ,
exultabo & ego quoq̃ cum Domino meo, & lætabor in eius misericordia, nõ in
mea iustitia, ac bona uoluntate. Ipsa ipsa quippe est, qua quemadmodũ ipse Dei
filius solutis, ut ait Petrus, inferni dolorib. seruatus est, ita & nos cum iplo spem
firmã salutis concipimus, atq̃ eandem ipsam per ipsum obtinemus, ab ipsoq̃ ex-
pectamus. Cæterũ quod in uulgata editione legimus: Saluasti de necessitatibus
animã meam: puto uatem tentationes, ac aduersitates tanquã petulantia humanẽ
nẽ necessarias, necessitates appellare. Continuũ enim hinc bellum cum geratur in-
ter carnem & spiritũ, adeò iam nobis familiare factum est, ut connaturale penè
ac necessariũ esse uideatur. Alioqui, qui nõ tentatur, quid scit? Ab hisce igitur ne-
cessitatibus se Dei auxilio ereptum sibi gratulatur uates, & nos cum illo.

C *Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatiofo pedes meos.*

Perseuerat Psalter in diuinorū beneficiorum cōmemoratione, quasi hoc uersu superiorem explanans. Translatio frequens ea est in scripturis, ut cum aduersis premimur, tum nos in arctū cogi queramur: liberati uerò, perinde atq; in latiorē campū, in quo pro nostro arbitrio uersandi spatiū detur, emissi, miro afficiamur gaudio. Qui enim quò libuerit se confert, is proculdubio sui est iuris: ut hi planè sunt, qui rebus diuinis assueti, iam carnis huiusce infelicissimæ interfertos laqueos acutissimæ uel mundanarū rerum spinas fortissimè calcarunt. Ita David ceu in arctum cogebatur cum à filio impijssimo & uis & armis impeteretur: postea uerò à metu tum filij, tum cæterorū hostiū Dei dono liberatus, in regnoq; restitutus, ueluti ex angusto loco in latissimū deduci campum uidebatur. Dominus enim fecerat illi spatiū. Non minoribus certè angustijs arctatur ille, qui ob malè antè actæ uitæ memoriam à dæmone diuexatus, omnia quasi per Scyllæã rabiem, aut euripum aliquem rapidissimū ferri existimat, cuncta arcta uidentur, atq; anxietudinis plena. Quid si porrò spe firma erectus (uide quid agat spes) sentit se Dei munere ac beneficio paulatim recipere anhelitum, ac respirare? Spatiū tum quidem fit, curritq; expedire, ac solutis pedibus, animæ scilicet affectib. à bonis illis terrenarū cupiditatū, canit Deo: Statuisti in loco spatiofo pedes meos, sedastiq; omnes animæ motus atq; appetētiās, ita ut nihil amplius uelit, aut appetat, quam super excelsa statui.

Miserere mei Domine quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & uenter meus.

D Complectitur hinc uates angustiārū animam dilacerantium effectus: atq; iterum alijs uerbis supramemoratas suas tribulationes explicat, quantoq; potest nixu diuinam implorat misericordiam. Felix tamen hunc aliter reddit uersum: *Caligauit in dolore: seu, corrosus est præ amaritudine oculus meus.* Norunt planè id illi, qui quāti estimanda sit ultio diuina, quā peccando sibi ascuerūt, serio ac sedulo uersant animo. Ab his certè longè absunt risus, iociq;, curæ superuacaneæ, studia inutilia, ac umbræ rerum. Cogitantibus enim annos suos in amaritudine animæ, hoc est, medullitus & serio, horror quidam futuri iudicij, æternæq; damnationis ob oculos uersari solet: quam ægritudinem hinc appellari posse arbitror, cuius ea est uis atq; impetus, ut cruciatum, afflictionem, tabem, foeditatemue, & id genus alia inducat. Exest animum, planèque conficit mœror huiusmodi. Neque sanè id absq; sit ratione. Nam si uehemens est, animū totum in id quod premit conuertens, naturalem simul calorem ad sese internè colligit: qui & ipse uehemens & molestus, uitalem succū consumit uoratq;, uti ferrum candens aquarum guttas. Hincq; animi intentio in illo uno tota occupata, concoctionē remouetur, intercipitq; cōmodam corporis instaurationem. Quare hisce incommodis affecta ualetudine, atq; habitu corporis suo uitali ordine fraudato, suboritur macies, contrahuntur intestina, arescit cutis, ægrè trahitur spiritus, sanguis refrigerat, calorq; cordis, unde emanat uita, imminuitur: unde impallescit facies, oculiq; refugiunt, ac ater nigror deturpat genas. Neq; id sanè multum, nisi & lachrymas dira hæc animi ægritudo ab oculis longo fletu pertritis excutiat. Hinc gemitus, hinc suspiria, hinc ab imis ipsis cordis radicibus euulsi audiuntur eiulatus. Turbatur insuper anima, uita, uenter, corpusq; demum totum mœrore tabidum fit. An uerò eius generis mœror, qui tam atrociter totum ualeat corpus afficere, in filium Dei cum in mundo esset cadere potuerit, psalmus alius indicat: in quo inter cætera ueluti aquam sua effusa fuisse ossa conqueritur, corq;, uti cæra ab igne sollet, eliquatum. Præterea uolunt quidam hinc oculum turbatum in pœnitente præ amaritudine, intellectum esse & cognitionē, quæ facile in perturbationibus animi uehementibus caligat, atq; hebes fit. animam uerò pro spe poni: nec immeritò quidem. Nam quemadmodum anima hæc, qua uiuitur, membra omnia uiua reddit ac refrigerat, quippe cui in sanguine sedes sit, & uis omnis: unde effuso pe-

nitus

A nitus à corpore humano sanguine, homo uiuere desinit: ita spes, quæ totum interiore nostrum hominem animat, extingui solet, si propter aduersa, in quibus uiuere spes debet, nimium frangamur, ac desperemus. Ventrem rursus aiunt uim esse eam, quam memoratiuam uocant: siquidem inter alia, quæ uehementissimus animi dolor secum ferre consuevit, id in primis commiseratione est dignum, quod hominem attonitum reddit, ac plane corrupto memoriæ domicilio stupidum. Ventrẽ hunc sponsus in sponsa eburneum appellat, ob earum rerum candorem & puritatem, quas uersat animo uir Deo charus. Quare tetras illas omnes esse cogitationes iudico, quæ à forde aliqua uitiorum, aut oblectamento proficiuntur, ut est libidinum, uindictæ, mundanarumque rerum, aut honorum impatiens cupido, atque æstus, amor sui, & cætera eius generis animi uitia, quibus memoriæ uirtus corrumpi solet.

Quoniam defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus.

Seipsum interpretatur hic uersus, ut nihil aliud esse intelligamus uitam in dolore deficere, quam ipsos annos longo mœrore consumi. Clarius Felix: Quoniã, inquit, defecit in anxietate uita mea, & anni mei in suspirio. Vide quomodo uir sanctus, ac totius sanctitatis dator Christus, non dicat uitam se suam in terris per lasciuias, uoluptatesque corporeas, ac comoda illa, quæ ad corpus solummodo spectant, traduxisse. Etenim eius generis uitam, parasitorum, ac in ganeis conuersantiũ magis esse arbitror, quam Christianorum habitantiumque in templis, ac eorum maximè, qui cum Paulo se iactitant (quàm serio ipsi uiderint) uitam suam positam esse in Deo. Scio, aiebat Paulus, quod qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Sententia enim generalis hæc est, ad omnes pertinet, omnes tangit, omnes admonet, omnium uellit aures: **QUI IN CARNE SVNT, DEO PLACERE NON POSSVNT.** Neque ego quidem à Paulo dissentire passum, quem unice post Christum in terris ueneror. Vtinam aut ego interdum mentirer, cum **B** uerum dico: aut illi, qui conspicui magis sunt in mundo, suæ uitæ rationes adeo exactè instituerent, atque ad æquitatis normam formarent, ut nomen sanctum Dei per ipsos ab omnibus laudari posset, non blasphemari. Felix orbis, felixque ecclesia atque eius templa & ædes, si caducis rebus omisissis, uanisque tum carnis, tum earum rerum, quæ in animo insunt, eliminatis à procerum cordibus appetentibus, solida, atque ea quidem, quæ ueras uoluptates secum afferunt & sectarentur, & cæteros eadem ipsa sectari edocerent. Quanta porro putas animi egritudine affici uiros sanctos, ac perrodi, cum uident impios non iam ueluti cedros Libani, sed super id quod dicitur, aut colitur Deus, ut inquit Paulus, efferrit perindeque uiuere, ac si Deus non esset? Et quidem doloris huiuscemodi uis eo sæuius in castissimis illis pectoribus incrudescit, quo malum, quod uident, depellere nequeunt. Magnum sane illum esse dolorem, & credo, & interdum experior, cum tam benignus pater, atque idem nostrorum omnium amatissimus, adeo male à suis haberi, & tractari cernitur: sed alterum illum quammaximum, cum animus tam iniustas iniurias ulciscendi penes eos sit, qui parum uiribus, multo minus autoritate & potentia præditi sunt. Hi certe de se cum Psalte canere possunt, quod defecit in dolore uita nostra: hoc est, ut ipse semet interpretatur, anni nostri præ indignatione & mœrore, inter gemitus & suspiria attriti sunt. Mirum profecto esset, si seruus, confecto in mœrore Domino, uiuere in delicijs uellet.

Infirmata est (inquit) in paupertate uirtus mea, & ossa mea conturbata sunt.

Ex hebræo: Infirmata est in iniquitate fortitudo mea. uel, ut legit Felix: In delicto meo corruit uirtus mea. Vtrunque enim filio Dei conuenit, qui in hoc loco innocentissimi sui corporis defectionem, ac lassitudinem, paupertatem uocat, ob cuius languorem omne animi robur infirmatum dicit. Corruit, inquit, in delicto meo uirtus mea. Vide amatissimi nostri bonitatem, qui mortaliũ delicta, propter quæ ab innocentia illa, qua pares angelis conditi fuerant, in abominabiles uitiorum sordes, turpitudinẽque corruerant, sua asserat, atque in ipsis ferendis, delendisque, uim

C omnem spiritus elanguisse exposulet. Ego, inquit, qui peccatū non feci, sub aliorum peccatorū onere coactus sum cadere: quæ tamen mea esse uolui, cum pro ipsis reus factus emori decreui. Peccata nostra alio quoque in psalmo sua uocat, dicens: Longè à salute mea uerba delictorū meorū. Ossa porro sua turbata memorat, quò uel ipsis reb. inanimis occasionē præbeat considerandi, cuius ponderis sarcina illa extiterit, quæ non solum intestina omnia perturbationibus eiusmodi obnoxia cōmouerit, ac planè concusserit, sed & ipsa quoque ossa, alioqui dura, atque inertia, cōturbauerit. Non rarò enim istuc obuenit, ut ex uehementi perturbatione permoto spiritu, ossa quoque ipsa tremant, nulliusque uirtutis sint. Quare in nonnullis morientibus id moris esse conspiciamus, quod lachrymabilem quandam in modū cōtremiscunt, horribiliterque distenduntur præ angustia & agonia. Deficiente enim uitali succo atque humore, tum ossa, tum cæteræ corporis partes, utpote suo pastu destitutæ, uim suā amittunt: idcirco contabescunt ac dissoluntur, ex qua quidem re tremor ac debilitas oriri solet. Ceterū ossa in scripturis prodignioribus animi uirtutibus interdū accipi sciunt studiosi. Quas sanè uates asserit in sese confusas, ac imbecilles factas, ob metū forsan illum, qui ex consideratione propriæ imbecillitatis atque ignorantia, in corde pauido facillè innasci solet. Hisce tandē uerborū tropis uult uates omnibus innotescere, quàm graue fuerit uulnus illud, pro quo sanando tam dira passus est Dominus uitæ: rursumque quid nobis uulneratis faciendū sit, simulatque medicus non suorum uulnerum dolorem tam acerbum, qui mortem intulerit, perferre uoluit.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium uicinis meis ualde, & timor notis meis.

Exaggerat sui Domini calamitatē uates his uerbis. An uerò Christus populo illi suo despectui fuerit, ac abominationi, sacra testatur historia: atque antea non semel ab Esaia uaticinatū fuit, homines scilicet illum quasi leprosum, & absque specie & decore reputaturos. Solent enim hi, qui in maxima aliqua angustia positi sunt, plurimum leuari, si quos nacti fuerint, qui si non opem, saltem animum patientē & amicū præstent. At in medio ipso calamitatū feruore ab omnibus destitui, & ab ijs quidem, qui nihil minus quàm se deserere debuerant, non tantum deserui, sed contemni, atque illis horrore esse, malorū omnium maximū est. Conqueritur igitur Christus Iesus, sese omnibus tum familiaribus, tum uicinis execrabilem esse. Quod enim nos legimus, super, Hebræis est, propter, seu apud: uel etiam, ut uertit Felix, ab. Vnde erit sensus: Ab omnibus tribulantibus me factus sum opprobriū uicinis meis ualde, & timor notis meis. Ipsis notis & familiaribus, ait Augustinus, timorē incussi exemplo horribilis tribulationis. Id olim præ se tulit Petrus: hoc Ioannes, qui relicta sindone aufugit nudus: hoc cæteri discipuli: hoc Iudas ipse, modo tamen execrabiliore quàm hi, qui metu potius illo, qui in constantissimū quoque uirum cadere potest, deterriti, Dominum suum negauerunt, ille uerò malitiā & iniquitate.

Qui uidebant me fugerunt à me, obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.

Mos est quidam turpissimus inter homines, ut illum qui in ærumnā grauem aliquam, aut culpam inciderit, deuent omnino. Quinetiā, ne in periculum cum illo deueniant, aut in suspicionem saltem, si fortè eandem intrare domū contigerit, eo inspecto, se foras illicò proripiant. Ex quo parum laudato more plerumque miser in miseria illa sua marcescens ac moriens, hoc uno omnium infelicissimo in fortunij genere moritur, quòd uiuens ab amicis fuit derelictus. Quare ne afflictionum cumulum omnem Dei filio defuisse putes, facit eum uates probrosum omnibus factum, à uicinis quoque, atque ab ipsis charioribus amicis desertū, & obliuioni traditum. Obluioni, inquit, datus sum non secus, quàm mortuus aliquis, qui ab hominum memoria facillè elabitur. Cum enim nulla amplius sit spes mortuum amicum in hoc mundo reuicturum, ea primum suis est cura ut humetur: nam finem cum uita tunc habent quæcunque ab eo tractabantur negocia. Sic porro de uasis confractis adhuc minor est nobis cura, quàm de amico mortuo,

Quo-

A Quocirca rem magis exaggerat, dicens:

Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audiui uituperationem multorum commorantium in circuitu.

Non ignorare quidem possumus, quantū Christus male habitus fuerit à suis, quantumq; reiectus, adeo ut nulla prorsus de illo ratio haberetur, iudicareturq; nulli usui idoneus. Cæterum mortuū hominē, aut uas fractū quis amplius amat, aut de eo curam habet? Vas perditū uocat uas fractum, quod ab omnibus uituperatur, abijcitur, à nulloq; emitur. Vas istuc in terris fuit Christus, atque hi cum eo, qui sunt eius. Hi dico, qui, ut inquit Paulus, piè uolunt uiuere in Christo, propterea abijciuntur, deridentur, à nemine emuntur: hoc est, nulli usui mundano aptari possunt. Haud mirū sanè: in mundo quippe sunt, ut ait Christus, & tamen de mundo non sunt. Idcirco uituperationem audiunt cōmorantium in circuitu. Alio in psalmo conqueritur Dominus se circumdatū à canibus multis, à taurisq; pinguibus obsessum. Quām uerò male audierit in terris, quāmue sēpissimè à Iudæorum turbis, tanquam uenatorijs canibus circumuentus fuerit, uituperatus, irrisioniq; habitus, nihil ferè tam copiosè enarrant euangelici scribæ: sed tum maxime, cum eum occidere decreuerunt. Tum, dico, quando uniuersus penè orbis uisus est in suum conditorem conspirasse. Vnde sequitur:

In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt.

Quod quidem Hebræi clarius exprimunt. Audiui, inquit Felix, infamiā multorum: Timor circumquaq; dum ineunt consiliū simul aduersum me, ut perdant animam meam cogitauerunt. Censet Eutyrius repetendum hīc esse superiorem uersum illum: Miserere mei Domine, quoniam audiui uituperationē multorum commorantiū in circuitu: sed tum præcipuè, cum mihi animam adimere, ut reddīt paraphrastes, constituerunt. Mane autem factō, scribit Matthæus, consiliū inierunt omnes principes sacerdotū, & seniores populi aduersus Iesum, ut eum mortī traderent. Ecce quomodo tota simul Iudæa conuenit simul aduersus Iesum, ut innocentissimam illi adimerent animam. Cæterū non parum existimanda est tentatio illa, cum anima circumquaq; se septam sentiens à truculentis hostibus illis, qui nihil tam auide quærere uidentur, quām ut illam perimant, hoc est, à sua uita, quæ fides est, abalienent, ingemiscit, quasiq; inter sacrū & saxum, ut est adagiū, posita suspirat, uereturq; an à Deo derelicta sit. Cum enim considerat à quām sublimi diuina contemplandi consuetudinē, & gustu, quem toties in pace constituta plenis, ut aiunt, crateribus hauserat, ob tentationū molestiam atq; atrocitatem eiecta sit, supra modum dolet, & queritur, quī sit quod hīc à cōsuetā dulcedine ac suauitate diuini gustus repulsam habeat, illinc amicitiam suam pollicentem mundum, uitæq; commoda præmonstrantem uideat, attamen execrandum, modisq; omnibus contemnendum ducat. Hæc secum: In re arctissima, periculiq; plena uersor. Num ego abiectis omnino corporeis oblectamentis, cœlestibus etiā priuabor? num fractum ueluti uas coram Deo semper existimabor? num obliuioni illi tanquam res penitus nihili in perpetuū ero? Vides animā in tantis angustiariū procellis periclitantem, ac desperantem, & non clamabis, Miserere mei Domine, quoniam tribulor? quoniam audio uituperationem cōmorantium in circuitu? quoniam mei unā hostes conueniūt ut me interimant? Non ne die noctūque, ut meam mihi adimant animam, consiliū capiunt? Heu quām frequentia consilia, aiebat sanctus ille solitarius, ineunt dæmones, ut hominem perimant. Iam certè res in comperto est, nunquam cessare hostem humani generis, quin artes assuat, neq; atq; dolos & fraudes, quò incautas irretiat animas, uagantésue, atq; à grege cætero aberrantes deprædetur. Passim enim laquei, passim retia, passim decipulæ, passim mentita felicitate inescati hami tenduntur. Ad eò in hoc unum semper conuenire uidentur aucupes istiusmodi astutissimi, ut hominem à cœlestis patriæ ingressu auertant. Ecquis tam deliberatum illorum consiliū, ac penè hominī ineuitabile, euitare poterit, nisi tu, ô domine, opituleris?

c Nostræ ne uires: nostra sanctitas: Ne uiuam tecum si meam putem pulchritudinem me posse seruare, & non potius tuam misericordiam, & pietatem. Hi certè astutissimè conspirauerunt aduersum me.

Ego autem in te speravi Domine.

Quicquid enim machinarū intorserint in me hostes, spei umbone refringam. Tu spes, tu robur, tu arx, tu deniq; bonum omne meum. Idcirco

Dixi, Domine Deus meus es tu.

Dixi, hoc est. in hac sententia semper perseueraui, ut quicquid accidisset, Deus mihi futurus esses, bonus, placibilis, ac multus ad ignoscendum. Considerandū illud est, quomodo anima illa, cui nihil iam placet, nisi uirtus, & honestū, in extremas interdum coniecta calamitates atq; ærumnas, spem non deserat. Et licet uis doloris ipsum prorsus depascat corpus, cruoremq; e uenis emungat, ac cor inanimatum penè reddat & exangue, spiritus tamē diuini testimonio, qui testimonium reddit spiritui nostro, ut inquit Paulus, quod filij Dei sumus, roborata, intra sese cogitat, & dicit: Scio quod Deus meus es tu. Num igitur me in tua misericordia confidentem deserere poteris?

In manibus tuis sortes meæ.

Hoc est, ut interpretatur August. causa & ordo electionis meæ tibi soli cognitus est: non enim uideo, quā ob rem ab impijs ac reprobis me delegeris. Hebræi legunt In manu tua tempora mea. Sortes dicit, hoc est, quicquid mihi acciderit, siue secundum, siue aduersum id fuerit, quid hostes timeo? In tua enim potestate illud omne esse scio, non in hostium meorū libidine & uoluntate. Mala quippe mihi inferre possunt, bonaq; auertere, & inturbare, si tu, in cuius manu situm est utrunq; tempus, tribulationis scilicet, ac consolationis, annueris. Non mihi quidem illud uerendum, ne reliquum uitæ spatium, quod tu incōmutabili proposito præscripsisti, à quorundam feritate intercipiatur, cum abs te, non ab hostium potestate, meum omne eum dependeat. Itaq; utcunq; à frequenti improborum hominum corona concludar, adeo ut nulla sit euadendi uia, adhuc me seruare poteris. Quare

Eripe me de manu inimicorum meorum.

Libera me, ait paraphrastes, à tyrannide impiorum. Videtur mihi uates uelle dicere, me exime à mundo. Alioqui non certè uideo quomodo prudentis sit animi in mundo uelle uiuere, atq; à tyrannide mundi regina nolle opprimi. Nescio enim quo nostro merito id accidat, ut cum primū alicui, uel duorū homuncionū cura cōmittitur, in primis dat is operam, ut tyrannus sit, non pastor, aut pater, nisi fortè uoluerit uates tyrannidem peccati à nobis intelligi: cuius quidē imperium eo magis pertimescendum est, quo latius in omni genere uitæ pro libidine euagatur. Huius profectò uis olim ea fuit & dira & pertinax, quando ille qui peccatum non fecit, peccatū pro nobis, qui non eramus soluendo, ac maledictum factus, mortem, & eam quidem acerbissimā obiuit. Et quidem is ipse est, qui nunc pro à tam sæua tyrannide liberatione patrem precatur hoc modo: Eripe me de potestate, seu tyrannide inimicorum meorum,

Et à persequentibus me.

Persequuntur, ait Augustinus, Christum atq; eius ecclesiam, qui cum Christiani sint, secundum Christi uitam uiuere renuunt. Persequitur igitur Christum latro, adulter, homicida, tyrannus, ganeo, & cæteri huius farinae homines: qui cum in perpetuis tenebris miserrimam uiuant uitam, quomodo diuino lumini, qui Christus est, non aduersabuntur? Itaq; cæci semper sint, posteaquam sic uolunt. Tu Domine,

Illustra faciem tuam super seruum tuum.

De Dei aspectu erga nos hilari & iucundo, quo suum testatur fauorem, iam aliàs diximus. Solent enim hi, à quibus iudiciū in causa nostra expectamus, præ se ferre, qualis eorum sit erga nos animus, uultu & aspectu. Quare à truci uultu iudicis

A iudicis & ingrato, quid tuæ causæ futurum sit prenoscere poteris. Itidem porro à patenti & claro. Sensus igitur is erit, ut elegantissimè reddit Campensis: Hilarè ò Domine exhibe uultū tuum seruo tuo, ex quo scilicet spem firmam uictoriae sumere ualeam.

Saluum me fac propter misericordiam tuam.

Vide quid sibi uoluit uates in nomine uultus exhilarati, & quid præ se tulit quando orauit, dicens: Illustra faciem tuam super seruū tuum: hoc est, saluum me fac propter misericordiā tuam, non propter bonitatem meam, quam nullam esse fateor. Illa igitur motus me adiuua.

Non confundar quoniam inuocaui te.

Confunditur is faciliè, ac pudefit, qui in petendo aliquid à principe, aut iudice, repulsam patitur. Alio in psalmo sic orat: Non confundar quoniam in te speraui. Quod sanè idem est quòd, non confundar quoniā clamaui, seu inuocaui te: cum nihil aliud sit animæ clamor atq; inuocatio, cum orat, quàm spe certa impetrandi quæ postulat, uel sine uoce uociferari. Tu, cum oras, uide ut spes tua firma respondeat orationi, speiq; oratio. Nam oratio spei auxilio denudata, impia est, & quæ proculdubio repulsam, è qua confusio, atq; animi desperatio emanat, refert. Ita spem ignauā reddi arbitror, nisi feruida oratione incalescat, ac inflammetur. Siquidem spes orationis calcar est, oratio uerò spei stimulus. Putat Eutymius in hoc loco faciem Dei, eius uisitationem ac beneuolentiā esse: seu, ut alij, cognitionem, quæ licet insculpta sit animæ à primo rerum exordio (ad imaginē enim Dei factus est homo) tamen is splendor ac notio ob assiduas, quasiq; ingenitas nobis peccati tenebras faciliè obnubilatur, tetraq; fit & obscura: unde tum Dei, tum nostri ea, quā mors æterna sequit, exoriri solet ignoratio atq; obliuio. Quod sanè periculum aduertens Psaltes, orat, faciem, hoc est, ueram Dei cognitionem

B in se innouari, clarāq; fieri. Econtrario uerò

Confundantur impij, & deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa.

Non ego, inquit, sed impij confundantur à tua repulsi præsentia, deducanturq; ut meriti sunt, in infernum, ubi mors est æterna, ubi horior, ubi metus, ubi omne malum inuenitur. Aliàs admonuimus non ualde admirandum esse, si interdum sanctissimi Dei uiri dira malis imprecari uidentur hominibus. Nam cum unius iam spiritus, atq; propterea uoluntatis cum Deo facti sint, quàm horrenda illos maneant iudicia cognoscunt: quocirca rogant, ut ad bonorum leuamen, improborumq; metū ac terrorem, eorū interitus acceleretur. Scelestus enim, ut ait Eutymius, cum uidet sui similem cædi, eruditur. Deducant in infernū.) Felix legit: Sileant in inferno, hoc est, in morte eterna sileant, qui nunc tam impudenter Dei electos carpunt & adlurant. Apud poetas etiam inferorū manes silentes uocabantur: unde silicerniū, quod conuiuū erat funebre seni defuncto celebratum, originem habet: sic sanè dictum ex eo, quòd à silentibus, secumq; cogitantibus, sese mox mortuū sequuturos, edebatur. Quapropter abeuntes à conuiuio, quasi non amplius alter alterum uisurus esset, se mutuò salutabant, dicentes: Vale. Sileant igitur, habitentq; in perpetuo silentio cum silentibus animis in inferno. Interim uerò eorū muta fiant labia dolosa. hoc est, obmutescant omnino duplices isti, mendaces ac uafri, qui in corde & corde loqui soliti sunt, filij nimirum diaboli (ut ait Christus) qui natura mendax est, & mendacij pater. Videat ciuis, uideat iudex, uideat mercator, uideat ecclesia, atq; ex animo mortales omnes simul perpendant, quanti æstimandi sint huiusmodi linguæ lapsus, & uitia, postquā tam diro omine, atq; imprecatione à sanctissimo impetuntur uate. Deducantur, inquit, impij in inferno, muta fiant labia dolosa,

Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia & abusione.

Hic graphicè admodum petulantia simul & insolentia quorundam depingitur. Sancto enim spiritui mirum in modum infensa est cum omniū, tum illorum præcipuè, qui dignitate aliqua in repub. & magistratu præditi sunt, superbia

Cac fastus: sed illam maiori quodam stomacho cœlestis illa mens detestari solet, quæ iustos ciues, atque optimè de sua repub. meritos contemnit. Ex qua quidem sæuitia illud plerunq; accidit, quòd aut ciuitates & regiones à bonis ciuibus deseruntur: aut ipsis utcunq; in antiquis sedibus perdurantib. uis omnis, uel pecuniarum, uel honorū penes illos sit, qui idcirco interdum à principibus tolerantur, ac, quod turpius est, in dies magis nouis perornantur magistratibus, quia mali sunt. Hos igitur in hoc loco tangi, ac iuxta admoneri arbitror. Cum enim omnes tam uultuose contemnant, cum neminem uereantur cum probis omnibus sese superbè nimirū, uel inuito principe, uel saltem conuiuente, præferant, sibi effutire quicquid in buccam uenerit licitū arbitrantur, aut potius præsumunt. Et quidem alio in psalmo eiusmodi rerum monstra effigiat uates hoc modo: Linguā nostram magnificabimus, quis noster Dominus est? Vides in illorū uerbis superbiam, & contemptum, quem abusionem reddit noster interpret: Alia uerò litera sic habet: Qui loquuntur dura in superbia, & contemptu: hoc est, alta & arrogantia: similes nimirum Solomonis filio illi, qui cum iuueniliter olim nimium exultaret, ea ciuibus suis locutus est, quæ illi postea, atq; eius regno non paruas calamitates attulerunt. Tantum uerò abest, ut hac eadem labe uel simili infecti sint uiri sacrae religionis militiae adscripti: quæ quidem nihil aliud ab exercitu suo exigit, quàm ueritatem, contemptū mundi, humilitatem, spiritum, fideiq; ardorem, atq; ignem, ut etiam omnia sectentur, quæ omnimodam mentis deiectionē præferant. Nonne monstro simile ducetur uirum aliquem uidere sub funebri pallio mitraq; aut pileo, religionis insignibus, quæ in humilitate posita est, mundi fastum & pompam profiteri?

Quam magna multitudo dulcedinis tua Domine, quam abscondisti timentibus te.

DVates diutius in recensenda tum Dei patientia, tum ultione peruagatus, statim quasi à spiritu interceptus exclamauit, magnā esse diuini gustus suauitatem: quam tamen uult Deus à suis interdum subtrahi, & abscondi, ut eorū uirtutē excitet. Non enim suos semper internis spiritus consolationib. alere consuevit, sed ariditate nōnunquā, siti, inedia, ac, qua maximè affligi solet anima, corpore eorum phantasmātū incursione & tumultu, sinit eos perturbari: quanquā diuinus ille gustus, quo nullus inuenitur maior, & qui potissimū in conscientia tranquillitate positus est, nunquā purgatissimis animis desit: & quē certè à uate abscondum dici legimus, ac planè internū. Impossibile quippe esse censeo uirū illum, cui omnino corporearū rerum uoluptates nausæ sunt ac contemptui, suo interno fraudari gaudio, & gustu. Quòd si porro uidetur aliquando, quemadmodū illo sua sponte, ita hoc absq; animi proposito priuari, id tamen loco summæ consolationis habet, quòd scit cœlestem patrem non posse diutius pati, quo minus illos, quos amat, uisitet, pascatq; diuino suo edulio, atq; interna consolatione. Atqui istius generis uiros singulari prærogatiua timentes Deū appellat, timore tamen eo, quo ueneratione quadā grauissima, ac Deo digna, eum uerentur, atq; amant. Felix hūc uersum sic reddit: Quam magna bonitas tua, quasi dicat, ab ampla tuæ bonitatis consideratione, nostra omnis interna exoritur spiritus suauitas & dulcedo. Hæc sanè prorsus mundi huius sapientes refugit, sed paruulis solummodo, hoc est, Deum timentibus impartitur. Nam

Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Felix: Operatus es, bonitatem scilicet. Vnde erit sensus, quasi per correctionē hæc superioribus uerbis addita sint, hoc ferè modo. Quam ampla sunt bona, quæ timentibus te, benignissimè, occulta tamen ratione, elargiris. Imò, ut amplius aliquid dicā, quam ampla sunt ea, quæ fecisti pro in te confidentibus: idq; tam in propatulo, ut illud cuncti mortales, & uidere, & admirari possint. Vides rursus quomodo spem, tanquam uirtutū omnium necessarium condimentum, timori associat: Magna igitur sunt bona illa, quib. timētes se donat diuina bonitas: imò uerè magna sunt ea, quæ perficit, ac palam ad eò operatur cœlestis pater erga in se speran-

A sperantes, ut nemo homo sit usquã gentiũ qui hæc ignorare queat. Quid tam magnum unquam inter homines uisum est, quàm cum pueri, innuptæq; puella, nedum robustioris ætatis uiri, diuino percitæ furore, ac fidei calice ebrîe, carnificum gladios derisere, impaudæq; iugulum securi cædendum præbuere? Huiusmodi enim sunt ea, quæ pater cœlestis in suorum gratiam operari solet.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum.

Hoc est: Interim quòd plenissimã unde quaq; illis præparas mansionem, eos abscondes, tutaberisq; ab exitio, si non prorsus à conturbatione, cum ea omnino huic agnata sit mundo. Et id quidem in abscondito faciei tuæ: hoc est, in occulto: ubi tu tamen semper in eos respicis, licet non uidearis, ne gentq; improbi te tuos curare, eisq; adesse. Abscondes, inquam, eos, atq; è regione tui uultus, qui improbis omnino occultus est, collocabis. Num corporeis uoluptatibus addicti te uideri poterunt, cum solummodo illorum, qui mundo sunt corde, id potissimum munus sit? Cæterum pro summa tutela, abscondi in abscondito faciei Domini, hoc est, coram eo, positum esse arbitror. Nam nullum in ciuitatibus tutiorem esse locum, quàm is est, in quo ipse princeps moratur, nemo ex ciuibus est qui ignoret. Vnde clamabat Iob: Pone me Domine iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.

Protegens eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

Felix: A contentione linguarum. In loco, ait, secretiori, magisq; tuto, eum deli-
 tescere facies, ut hi solent, qui illos qui ad se confugiunt, in abditioribus ædiũ sua-
 rum locis abscondunt. Ex se enim homo uarios suos hostes, carnem scilicet, iram
 innumerasq; mentis appetentias, libidines, atq; illum maximè omniũ teterrimũ,
 amorem sui, uitare haudquaquã præualet, nisi Deus opituletur ac præstò sit, col-
 locans eum, ut sic dicam, meticulosum, deq; se desperantẽ omnino in reconditio-
 ribus, atq; adeò tutioribus tentorijs fidei. Iam tandem uides tutissimum locum,
 inaccessumq; hostibus IESU CHRISTI tabernaculum, fidẽ esse. Nihil enim tam
 arduũ, tam uic aduersum esse potest, quod animæ in fidei tentorio, hoc est, in sinu
 Christi cõmoranti, metum incutere ualeat. Porrò nulla atrocior pestis, his præfer-
 tim, qui quarunt, ut hîc idem Psalter uocat, faciem Dei Iacob, accidere potest, q̃
 illa, qua mutuis sese homines dilacerant contentioneibus. Argumentum sanè in-
 gens illud est, eos qui ad illiusmodi prouisiõis rixas ac dissidia, mundi amanti-
 ores esse quàm Dei, qui pax summa est. Nonne, aiebat Paulus, cum sint inter uos
 zelus & contentio, carnales estis? Nescio quidem an aliud quicquã tantũ queat
 officere animo tranquillitatem amanti, quantũ contentiones, seu, ut eas apellat
 uates, contradictiones audire, de his præsertim, quæ ad spiritus eruditionẽ atti-
 nent, quanquam illas honestiori uocabulo nostri temporis disputatores, dispu-
 tationes uocant. Quòd uerò inter ciues illos, qui negocia, aut uectigalia, in re-
 bus publicis exercent & exigunt, interdum contentiones interueniant, non ad-
 modum sanè mirũ esse debet. At à mortuis, à sepultis, ab ipsoq; ecclesiæ centro ar-
 tem contradicendi sumere, quis bonus non horreat? Hos enim cum intueor de
 honoratioribus tum locis & gradibus, tum literis ac disciplinis tam atrociter di-
 sceptare, uideor uidere mortuorũ cadauera mutuis dissidijs inter sese de eligen-
 dis sibi cõmodioribus sepulchris concertantia. pacata enim omnia in Dei eccle-
 sia esse debent. Impossibile quippe est reflectionem illam solarẽ, quæ è uase ali-
 quo patulo aquæ ad parietem emissa hinc atq; hinc axagitur, aquæ motẽ indici-
 cium non esse: ita acerbitas illa uocis in disputando, animũ parũ tranquillum ac
 pacatum præ se fert. Clamor, aiebat Paulus, tollatur à uobis cum omni malitia.

Benedictus Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.

Inter cætera belli propugnacula, illud uidetur maximũ, magisq; tutum, si quis
 ab hostibus circumseptus, cernit se in ciuitate ea positum, quæ sit optimè munita,
 atq; obsidentium uineis, pluteis, tormentisue ceteris impenetrabilis. Sic enim in
 structus miles, hostiũ ferociam ac minas ridere solet. Ita sanè uir collocatus in ci-

Ciuitate ea munita, quam alio loco ecclesiam magnam appellat uates, externos expugnatores, mundum oblectamentaq; sensum ac cupiditatū motus & rabiem, facile spernit. Canit igitur: O quam ex intimis animę medullis laudandus est Deus, quam toto animo sanctissimū eius nomen celebrandum, qui miris ac magnis admodum rationibus & modis, suam mihi ostendit misericordiam, in subueniendo tam insperato rebus meis planè deiectis & perditis. Is enim, quid multa memorem: tutatus est me, tanquam fuisset in munitissima ciuitate. Vnde hoc merui: quid prior dedi illi, ut tam magnificè mihi retribuatur? Interim uerò aliam mihi preparari certò scio ciuitatem adhuc fortius munitā, futuram Hierusalem, que est, ut ait Paulus, mater nostra: & que uiuis ex lapidibus, ut canit ecclesia, hoc est, uegetis animis, construitur: ueruntamen ihs quidem solū qui in terris prius tensionibus expoliuntur, ac pressuris.

Ego dixi in excessu mentis meę, proiectus sum à facie oculorum tuorum.

Ex Hebræo: Ego dixi in præcipitatione mea. utraq; enim lectio optimè doctrinæ spiritus inseruit. Antequā (ait fortissimū robur nostrum Dominus Iesus uice nostri) sentirem me in urbe tam forti & munita positū, intra me quasi animi desperatione stupidus factus, sic aiebam: Proiecit me Dominus à conspectu suo: me non amat, meā quærit perditionē. Vides quò aliquando animi desperatio ac diffidentia, adigat uiros etiam perfectissimos, & qui nihil iam in hoc mundo aut mirantur, aut diligunt præter Deum? Nonne tibi uidentur præcipiti, ac nimium ad interitū festinanti iudicio atq; consilio ferri, cum sub tentationum, aduersitatumq; malleo positi, se à conspectu oculorū Dei proiectos suspicantur? Putasne à pectore in fide firmo & constanti, prodire posse uocē illam, uidelicet: Deus Deus meus ut quid dereliquisti me? ut quid recessisti longè? despicias? ne in opportunitatibus? Quòd si à Christo prolata fuisse in cruce legimus, ab illo quidem prolata fuere, qui miserā omnem nostram, præterquam peccatum, in se transulit.

Ideo exaudisti uocem orationis meę, dum clamarem ad te.

Campanis, uir in intelligendis psalmis & acutus, & meus quoq; dux & præceptor, hunc uersum cum superiori sic nectit: Ego quidem olim in anxietate summa constitutus, abieci me esse putabā abs te. Verum tu etiā cum diligentissimè auscultabas quotiescunq; clamabā, & omnes meas preces audiebas. Nos imprudentes, ingratosq; si in angustijs illis maximè, in quibus de tota salutis animæ summa agitur, ad Dominū clamamus: & nostrum clamorē ab illo, qui bonitatis oceanus est uastissimus, & qui cupidior est miseriam nostram abstergere, quam nosmetipsi ut abstergatur, putamus reijci. Tum enim plerunq; cum non creditur, adest suis: sed quò nostrum magis in se excitet amorem & desiderium, dormire se simulat. Quia igitur, inquit, ego raptu quodam mentis atq; ecstasi stupidus factus, putabam me à uultu tuo reiectū: idcirco tu sapientissimus omnium, non amplius dissimulasti, sed statim, qui tuus est natura mos, exaudisti uocē orationis meę. Quare cum nostris rebus semper sit præsens dominus,

Diligite Dominum omnes sancti eius.

Commodum enim beata anima, Dei bonitate erga se celebrata, ad animi gratitudinem, diuinumq; amorem, ac plenā in Deo fiduciam alios inuitat. O uos, inquit, qui sanctitatē uestram illi, qui solus sanctus uerè est ac sanctitatis dator, acceptam refertis, meo exemplo dominū tam benignum amate. Haud certè à uobis amplius uictimarum carnificinam, quæ lanis potius, quam uiris iustis conuenit, efflagitat: sed amorem uerum, totum scilicet incensum in Deo, suiq; penitus oblitum, ac cæterarum omnium rerum corporearū pulchritudini minimè affixū. Non displiceat uobis, quicquid cœlitus dari uidetis, siue dulce, siue amarum illud sit: certis quidem, quòd omnia in uestri salutē operatur cœlestis pater. Quòd si improborū gregem admodum numerosum in uos desæuire cernitis, ne desperetis, ne terreamini: tēpore enim suo unicuiq; reddet Deus, sic exigente iustitia, quod suum erit. Etenim

Veri-

A *Veritatem inquirat Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam.*

Non enim sinet dſutius ueritatem, hoc est, illorum uitam, qui uerè Deum colunt atq; amant, à petulantia malorum opprimi, uerū eam ut rem charam inquireret, defendet, tutabitur. persecutoribus uerò suis reddet (ne dubitetis) abundanter: illis dico, qui loquuntur in superbia & abusione, secundum abundantiam improbitalis eorū abundantissimè retribuet. Dixi ueritatem in hoc loco esse uitam proborum, & uerè Deum colentiū: motus sanè ob id, quod legit Fel. nam quod nos legimus, ueritatem inquirat Dominus: ille, fideles custodit Dominus, & retribuit superabundanter facienti superbiam. quanquam certè non uideo quomodo ueritas ipsa in homine iusto, & Deo charo, & fidei, manere non queat. Videñ quoq; dictio, abūdanter, aliquibus Hebræis esse, cum fune: quod idem est, quod cum mensura illorum superbiæ debita. Eadem enim mensura, aiebat Dominus, qua mensi fueritis, remetietur uobis. Res quippe plurimas antiqui sumibus metiri cōsueuerant: ne interim dicam de crudelissimo funiū genere, quo torti quamplurimi, ea etiam interdum, quæ ne leui quidem cogitatione cōmiserunt, se manu fecisse consententur: unde non rarò uidemus etiamnum Barabbam latronem è carnificis manibus elapsum: Iesum uerò iustissimum ac innocentissimum crucis ligno affixum.

Viriliter agite & confortetur cor uestrum, omnes qui speratis in Domino.

Pulcherrimus quidem nexus, qui psalmi huius super diuini exordiū termino concinnat spei elogio. Tunc enim sic orsus est: In te Domine speraui nō confundar in æternum. Modò uerò cum iam ad calcem peruentū sit, claudit orationem huiusmodi fiducia pleno hemistichio: Confortetur cor uestrū, ô uos omnes qui speratis in Domino. Hoc planè idem est, quod superius in uigesimo septimo psalmo canit propheta, cum ait: Expecta Dominū, uiriliter age, confortetur cor tuū, & sustine Dominū: cum nihil aliud sit sustinere Dominum, aut expectare, quàm spem nostram omnē in Deo, hisce in dubijs mundi euentibus ponere. & nos ibi cum nōnulla dixerimus, superuacaneū esse ducimus eadem sēpius repetere. Tantum unū hoc admonuisse uelim, quod hīc à Psalte cor nostrum pungitur, quippe quod olim in aduersitatū fluctibus uacillasse, penitusq; à firmitate ea, quæ uirum Christianū decet, sese defecisse uisum est, iam demū sumat uires, atq; Christi Iesu calore animatū inualecat: alioqui certè nostræ nos animi ægritudines, nostræue, ut appellamus, imperfectiones, pessimo omnīū hominū exemplo aduscq; tumultum humandos comitabuntur: animo uerò dilacerato, & non prorsus Deo ipsi se cōsiliū mentium osori unīto, uelle è uita discedere, ingenij duri indicīū est, atq; eius quidem, cui animorum æternitas parum cognita est.

PSALMVS XXXII. *Eruditio Dauid.*

Eati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

B Perspicacioribus ingenijs, quid sibi uelit præsens psalmus, ex titulo facile patere poterit. Erudit sanè nos Dei spiritus in Psalmo hoc, de re admodum & utili, & necessaria, & quæ quamplurimos uel ex sanctioribus nostræ ætatis hominibus prorsus lateat. Fingimus enim aliquando nobis ideas quasdam meritorum, quibus ex debito debeat æterna requies: at unde, aut ex qua causa & ratione Deo nostræ actiones futuræ sint gratæ, turpiter ignoramus, cum id in primis nesciri non oportuerat. Hīc igitur unusquisq; cui maxime sua salus est curæ, à Dei spiritu eruditur, unde peccatorum suorum remissio expectari debeat, à Dei dono scilicet, non à nostris quantumuis perfectis operibus: alioqui, ut diuus sentit Augustinus, si bona cœperimus facere, & nostris uiribus id quicquid erit attribuerimus, & nō gratiæ Dei, idolum nobis in corde nos uerbis iustificantes fabricabimus. Sunt enim, ait, homines ingrati gratiæ, multum tribuentes inopi, sauciæq; naturæ: Domini quippe est salus. Discute, inquit, bona merita tua, & uidebis quia dona sunt Dei. Nam uerissimum illud esse Apосто

C li, ac planè diuinum minimè dubito, quod ait: Deum credenti in eum, qui iustificat impium, per fidem, secundum propositū gratiæ suæ, non imputare peccatum. Fidei porro iustitiam, haud humanæ industriæ, sed diuinæ uirtutis munus esse asserunt, & optimè quidem: in quam sanè illius qui credit, tota ex Deo gloriatio est, & gaudium internum, in quæ Deum ipsum rursus conuertitur: ut neque exordium, neque terminum huiusce gloriæ, aliud quippiam esse uelit, quàm ipsum Deum. Operum uerò iustitiam eam appellant, qua quis factis atque actionibus suis fidens, per eas iustum fieri quasi ex debito, & sperat, & credit. Ex qua quidem persuasione illud potissimum oriri cernimus, quòd siue ab hominibus, siue à Deo sperandum sit præmium, paratum id sibi in primis suo merito opinatur, non alicuius dono, aut beneficio. Quæ res profectò periculosissima est, in re præsertim tam seria, quippe quæ ea sit, in qua tota salutis summa consistat. Is certè alio iustitiæ genere præstantiori, quàm sit operum, mihi uidetur ornatus, qui cum totum uitæ suæ cursum in exercendis operibus bonis attriuerit, in suorum tamen meritorū ponderatione nihil moratus, se ad Dei bonitatem considerandam illucò transfert, quòd solus uerè sit, qui uelit, ualeatque uirum quamuis impium, per fidem, ad se confugientem, iustum facere. A quo enim alio spirituū supernorum res tanta tantæ uirtutis potentia, atque imperium sperari potuit, si à nobismetipsis nil nisi infirmitas, debilitasque nostris in actionibus expectari par sit? At qui si liceat hæc duo genera hominum inter sese conferre, nonne uidemus operum amantiores, quomodo in gerendis suscipiendisque rebus, habeant iustitiam scilicet eatenus adhibent, quatenus tum legi, tum hominum opinioni satisfaciant. Illi uerò se Dei dono iustificatos arbitantes, præ illo, aut certè citra illum, ipsas operum, legisue iustitias, tricas quasdam mentis esse existimant, & fugiunt: nec possunt quidem non abhorreere ab actionibus illorū, qui se admirantur, se amant, sibi que in primis tribuunt, quòd solius gratiæ & fidei sit. Iustus igitur, ut inquit Abacuc, ex fide uiuet: qui sanè per iustitiam, quæ ex Deo est, diuiniore quodam modo uitam degens, sublimiorisque iustitiæ gradum ascendens, normā gerendæ sibi uitæ, non ex præscripto, aut lege operum, uerum ex imitatione Dei constituit. Siquidem inter homines id usu sæpe accidit, ut in illo, quòd ab alijs didicerimus, similes illis esse qui nos id docuerunt, operam demus: unde doctoris nostri gloria per nos illustrior redditur ac magis celebris. Sic itaque (ne nimis simus in his pertractandis, quæ passim iam per orbem uniuersum, etiam in tonstrinis, edocentur: sat sit solummodo ea breuibus perstrinxisse, quæ præsentī instituto inferuiunt, uix enim aliter fieri potuit.) Sic, inquam, uir se, suaque exactè cōsiderans, hoc est, quòd nihil boni in conspectu Dei egit, quò ueniam suis peccatis meruerit: quodque omnes suæ iustitiæ nihil aliud sunt quàm sordes & macule: & quòd, quamuis adamusim se legem Dei seruasse sibi conscius sit, se tamen inutile mancipiū fateri opus est: quòd rursus si ei contigerit cum Domino in iudicio intrare, non iustificabitur, quin potius damnabitur: item considerans, quàm felix sit ille, cui Dominus omne peccatum condonauerit, atque perinde ac nunquam extitisset, texerit, gemitu quanto potest profundo, desiderans nimirum ex illorum numero esse quibus non imputat Deus peccata, exclamat: O quàm bene habet, quàm beatus is ille est, cui peccata iam condonata sunt, cuique ad pœnam ea Dominus non imputat. Obseruandum enim est, quòd non dixit uates, beatos illos esse qui peccata admiserint nulla: nemini enim hominum id datum esse asserunt: sed quibus peccata prorsus donata sunt, ac eo modo tecta, tanquam omnino non essent, Dei que oculos penitus fugerent: neque planè imputanda à Deo censeantur, cum pœnas meritò de illis sumendas à debiti syngrapha expungit. Cæterum à Deo peccata tegi dicimus, cum nos non tegimus: non rursus imputari, cum à nobis imputantur: non damnari, cum se homo damnat, ac iudicat: alioqui in illud facile impietatis proruit, quòd in sequentibus detestatur uates cum ait:

Nec est in spiritu eius dolus.

Potest

- A** Potest enim fieri, ut homo suorum operum suauitate illectus, dum exteriora duntaxat intuetur, & amat, facile interim actionum specie sanctitatisq; opinione decipiatur. Nimum enim turpiter is labitur, qui uirum illum iustum putat, cui adhuc peccata imputantur, neq; adhuc sunt tecta atq; uindice Deo abscondita. Nam cum homo spiritus radijs illustratus, suos interiores coeperit absq; fuce & simulatione librare affectus, atque ex animo considerare: iudicat statim sese totum in corpore & anima, non dico peccatorem, sed & ipsummet peccatum, nedum quidem illa crassiora, quae etiam mundus ipse peccata existimat, execratur, ac uitanda omnino iudicat. Vnde inscrutabile sui cordis pelagum ingrediens exclamare cogitur, Delicta quis intelligit? cui tam reconditi motus sunt noti? quis tam abstrusa, ac plane incognita cognoscere unquam poterit? Proinde hic primum ad Deum uere absq; dolo clamatur, dum uere absq; dolo peccatum cognoscitur. Hic, inquam primum Dei misericordia peccatum dimittit gratis & abstergit, si tu tibi non remittis, non ignoscis, non tegis, sed ex corde atq; ex animo, nedum ore quidem, aut ex more, confiteris te nihil aliud esse, quam peccatum maximum, & iniquitate. Atq; hoc sane modo dolus qui in spiritu latere uidebatur, detegitur. Non enim mediocris doctrinae indicium est, proprii cordis malitiam non ignorare, quae alios facilius, quam seipsam damnare solet. Is igitur beatus, in cuius spiritu nihil fictum, nihilue simulatum deprehensum fuerit: sed ex animo seipsum discutit, peccataq; propria, non aliena, cognoscit, detegit, damnat, ac lachrymarum riuo abluit. Actum enim de illo prorsus asserere audeo, qui cognoscendi se peccatorem finem fecit. Putasne illum quanti periculi sit, diuinam bonitatem peccando offendisse, non ignorare, qui licet ore se peccatorem fateatur (mos iam omnium is esse coepit, ut sese peccatores dicant: quam uero serio, atq; ex corde, parum perspicuum est) peccata tamen, neq; corrigit, neq; ex animo confessionem illam pronunciaffe, reliquo uitae cursu praese fert: non enim illi qui ex
- B** corde se iniquos & cognoscunt, & fatentur, mundi plausibus delectantur, sed illius potius perfidiam atque iram in suum profectum pertrahunt. Norunt quidem quam periculi plena res sit illis isdem rebus inseruire, quas hi solummodo sectantur, qui sese penitus ignorant. Quam multi sane sunt, qui cum, Dei spiritu ac dono aliquo perlustrati, seipsos medullitus agnoscat, conantur tamen, & quanta possunt animi intentione sibi persuadere nituntur, se bonos esse, & iustos, dum interim miserime latentem dolum in spiritu aut non sentiant, aut non sentire, cum tamen sentiant, arbitrantur. Vides mentitae sanctitatis fucum atq; imposturam. Vides, inquam, ni fallor, quid sit dolum in spiritu uersari.

Quoniam tacui in ueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Felix sic: In rugitu meo tota die. Cum cogitarē, inquit, in silentio delicta mea, praemultitudine anxietatis in ueterauerunt, uel, ut alia est litera, contabuerunt ossa mea. Obmutire enim solent hi, qui in maximis occupati sunt cogitationibus, ut is planè accidit, qui cum nimio dolore, aut metu detinentur, spiritum diutius quam par est continent: quo tamen postea erumpente, ac collectis in unum uiribus sese foras promente, aeduntur mugitus quidam, ac eiulatus insoliti à pectore iam ex caloris ad intima collecti abundantia penè torrido ac constricto: hincq; succo uitali in homine absumpto, ossa, reliquaue interioris texturae partes necessario fiunt tabida, ac uetustarum rerum more, mucida. Ait igitur uere atq; ex animo poenitens: Hei mihi quia tacui, quia peccata non detexi, non agnoui, non confessus sum, remisi mihi, non imputaui, dolum in spiritu non attendi. Idcirco praedoloris aestu & anxietudine, contabuerunt ipsa ossa mea, nedum deliciores uiscerum partes atq; extra, in rugitu meo. Siue, inquit, tacitus mecum cogito, siue rugitibus dolorem meum intimum indico, contabescunt ossa mea: seu, ut reddit paraphrastes, conteruntur uires meae. Vidisti ne aliquando hominem sua secum peccata serio reputantem, ac quanta se maneant inferiorum tormenta considerantem, perpendentemq; ex corde diuinum iudicium, meritam damnationem, ac tandem pec

Cati foeditatem: Mirum si in eo colorem uiuidum, aut corporeā habitudinem admodum uegetam & robustam uidere dicas. Quid si suum internum cruciatum miris atq; insolitis eiulatibus ostendere cogitur? Te stupidum, qui in tanta amici dissolutione, atq; miseria, pulchritudinem aliquam corpoream inspicere opinaris. Luctus, crede mihi, aut internus mœror & dolor, maciem potius nervorū, ossium uel debilitatem, & laxamentum gignunt, quā robur, aut pulchritudinem. Quanto uerò exitio obnoxia sint ossa, hoc est, & decor, & uirtus animæ illius, quæ stupida quadam tum imprudentia, tum uerecundia attonita facta, sua tacet delicta, eaq; tegit, & non sibi imputat: quin potius se ea ignorare sibi persuadet, putatq; fucum rei tam certæ posse obducere, ac Deo ipsi imposturam facere, multorum nec quidem minutioris gregis hominum uita probè ostendit. Vnde, oro, imperia illa quorundam tyrannica magis, quā Christiana: unde uacillantia consilia: unde doli: unde mentis inconstantia: infirmitas: ægritudo: ab ignorantia sanè nostrī, nostrarumq; iniquitatum, ac scelerum interiorum obliuione. Secus autem illi, quibus omnia sua interna optimè perspecta sunt: se utiq; continuo damnant, sibiq; ipsis, nō alijs, indignantur atq; irascuntur. Cetera uerò, quibus ex officio portionem aliquam uitæ debent, stabili, firmoq; proposito ac mente, infra factq; consilio, prudentissimè, absq; animi scilicet perturbatione & dolo iudicant, & moderantur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.

Sentio, inquit, iudicij tui manum, & seueritatem die noctuq; mihi grauiter mitantem. Quid dicam? perinde coniectus sum in ærumnam & miseriam, ac solent hi, qui inter spinas uolutantur. Hic spinam, terrificam diuini iudicij memoriam appellat uates. Qui sanè sapiunt, cum in mentē sua primum errata ueniunt, **D** ac mox poenæ illis debitæ, ueluti spina aliqua acutiori, iudicij stimulo compungi solent. Felix, atque adeo ceteri penè omnes Hebrææ lingue periti, secus legunt hunc uersum. Immutatus est, ait Felix, humor meus in siccitates æstatis. qui semet exponens, sic inquit: Euersa est pinguedo mea, & humidum meū in siccitates, id est, factus sum macilentus, & exiccatus, ac si positus fuisset ad radiū solis in æstate. Quare sic reddit paraphrastes: Sic mutatus sum, ut ex succulento factus sim aridior quā sunt aristæ in mediā messe. Nescio enim an apertioribus demonstrationibus ostendi posset hominis sua peccata, quæ maximè in reconditiōibus animæ recessibus insunt, considerantis & dolor, & mœror. Clamat Dominus in Osee uaticinijs: Ego sepiam uiam tuam spinis, id est, minis & terroribus, quò uel hoc modo saltē, tu ualeas non ignorare peccatū. Alioqui cum omnia infelici animæ tranquilla sunt & delitiosa, fit stupida atq; iners prorsus in periculis cōsiderandis, in quibus assiduò, dum se ignorat, miserimū in modū uersatur. Nunquam enim se tutū arbitratur uir sapiens, hoc est, ille qui probè se norit: sed quemadmodum continuo se peccatorē non ignorat, ita continuo peccatū suum coram supremo iudice detegit clamans,

Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.

Vides prudentiā animæ suæ salutis mirè anxia. Aliud, aliud, inquit, in hunc consilium. Cur tacui misera? cur delictum meum non detexi? cur medicum infelix horui? Erraui igitur hæcenus, modò uerò aliud mihi capiendum est iter. Meū enim peccatum, meam iniquitatem, meam iniustitiā, meum deniq; morbum non amplius celare statui, sed aperire potius, ac cognitum medico facere.

Dixi, confitebor aduersum me iniustitiā meam Domino, & tu remisisti impietate peccati mei.

Dicto citius solet diuinus medicus ægrotantē animā sanare, modò ex intimis medullis se morbo infectam fateri non erubescat. Non sanè ualde admirandum est, licet ex se laudabile sit, ac tutū omnino, hominem in crassioribus illis peccatis quæ etiā tecta ab alijs facillè cognosci damnariq; possunt, prouolutū, aliquando fateri

A fateri illa, ac detestari, ut sunt homicidia, furta, rapinae, publicus alieni tori concubitus, ciuū oppressiones, usurae, & caetera huiusmodi rerumpub. pestes: at illud quod unum maximè à nobis requirit Dominus, nos scilicet totos à planta pedis usq; ad uerticem, aliud nihil esse nisi strumā peccati ac luem confiteri, summe perfectionis iudiciū erit. Referenda est igitur ac retorquenda omnino in nos nostra iniquitas & iniustitia, non in alios. Nos, nos, inquam, sumus qui peccamus: nos mali, nos reprobī: caeteri uerò & iusti, & Deo chari. Vis, obsecro te, uidere quid à penitissīma eiusmodi nostri cognitione boni proueniat? Cum primū, ait, me memam aduersum me statui confiteri iniustitiā, statim tu, ô Domine, remisisti impietatem peccati mei. Selah his interpositū admonet, quantum tormentū sit peccatorum sarcinam iam demū sensisse. Illum ne dicam peccatorū pondus rectè sentire, confiteriq; ac ex animo cognitū facere, qui semper idem est, ac eadem ipsa, quę crebrò ex ecclesīæ instituto & more sacerdoti detegit, & sectat̄ & amat. Hoc certè modo sua peccata confitentē, nunquā dixerim uerè suū morbum detexisse. Quòd si fallor, unde quęso in hīsdem ipsis peccatis perseuerātia? unde hīdem ipsi lapsus? unde eadem, quam modò coram sacerdote execratus es, tam anxīa mundanarū rerum, honorumq; cupiditas & ambitio? Vide quomodo facillè dolus, etiā cum non suspicamur, in spiritū clam̄ repat, ac nos deludat. Iam illud quidem non erit silendum, quomodo ex huius uersus principio, de Dei bonitate, celeritateq; ad præstandam ueniā peccatoribus, maxima concipienda sit fides. Non differt enim usqueadeo cœlestis pater suam salutē miseris impartire, quòd homo sese omnino in pœnitentię doloribus excruciet: sed simulac dixit, ac statuit in corde suū non amplius dissimulare peccatum, sed illud prorsus detegere & detestari, adest diuinus medicus quamprimū, ac animā in mediō ipso noui consilij proposito perfectissimè (ut est perfectissimæ semper operationis Deus) à peccatorum omniū sordibus abluat, ac usq; ad scoriā, ut ait Esaias, repurgat. Vide rursus

B quomodo anima proprię sanitatis cupida, non contenta peccatū suū, peccatum dicere, uerū iniquitatē, seu, ut alia est litera, prauitatē peccati appellat: non potest enim suū non aggrauare peccatū homo ille, cui ob oculos sedulo, quam periculosum sit propriū morbum ignorare, tamq; excelsam naturā, ut Deus est, peccando offendere, seq; sua sponte in æternam mortem protrusisse, uersatur.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

Postquā, inquit, tam facilis es atq; exorabilis, neq; aliud à nobis requirere uideris, quam ut nostrum agnoscamus peccatum, illudq; fateamur, omni abiecta oscitantia, atq; animi stupore amoto, orabunt te quotquot sanctitatis adipsicende studiosi sunt. Agit enim mirabilem in modum ac planè erudit bonorū animas diuinus ardor, ut eo minus se iustos arbitrentur, quo magis iustitiā à Deo donantur. Iusti enim ob illud primū facti, quòd illis Deus peccatū non imputauit, suam tamen impietatem, peccatq; prauitatē haudquaquā cessant accusare, eo potissimum tempore, quo seipos uerè norunt, hoc est, peccatores, & scelestos: & quòd quidem tempus, opportunū appellat uates: Paulus uerò, ex Esaiā, acceptū: Tempore, inquit, accepto exaudiui te. Tunc enim, id est, cum homo suū cognoscit peccatū, tempus est miserendi, tempus est gratiæ, atq; ad subueniendum animæ sub peccatorū onere laboranti, opportunū. Felix tamen legit, in tempore inueniendi. Idem Felinus, quod est, in tempore inquirendi Dominū. Quærite, ait Esaias, Dominum, dum inueniri potest, dum est occasio, dum nos inuitat, dum nondum ex arena discessum est. Quandiu enim in hac uita uiuitur, puto tempus inueniendi Deū esse, pœnitentiāq; agendi, ac promerendi per Christum bona illa æterna: quibus adeptis, spes nulla, metusq; nullus, aut pauor, nos coget, aut amittendi adepta, aut acquirendi maiora, cum Deus summa, atq; idem unica ac perfecta nostra felicitas, tum nobis aderit, ultra quem nihil.

Veruntamen in diluuiō aquarum multarum ad eum non approximabunt.

Ex Hebręo aliqui legunt hos uersus hoc modo: Propterea orabit ad te omnis

C bonus in tempore inueniendi, etiam si multæ aquæ inundent. Vt cumq; sit litera, is erit sensus: quod aquæ impetuosarū tentationū & tribulationū, ad eum ipsū uirum iustum, qui sic orat pro impietate peccati sui, non appropinquabunt: hoc est, deficiunt quidem, tantū uerò aberit, ut eos à loco moueant, atq; à firmo proposito in Deū deturbent, ut etiā in illo magis cōfirmet, ac uires præstent. Hinc porro illos nō audiendos esse arbitror, qui legunt, ad Deū non approximabunt aquæ multæ, hoc est, ut interpretantur, in luxuria fluidi ad Deum non appropinquabunt. Somnia sunt hæc, ad spiritus iniuriam excogitata. Paraphrastes sic redidit: Nullę quantumuis multę fiant malorū inundationes, ad illum poterunt pertingere. Poterunt sanè uirum bonū (ut aliquid interim demus conditioni humanæ) quassare, urgere, perterrefacere etiam: at perfringere omnino, prorsusq; conuellere, atq; ab instituto deiicere quī credam, cum Deo ipsi potentissimo curę sit maximæ: Quare clamat,

Tu es refugium meum à tribulatione qua circumdedit me, exultatio mea, erue me à circumdantibus me.

Tandem hic uates rei summam aperit. Mirum enim si conceperas animo, uatem testaturum sese ab aquarū multarū diluuiō ereptū, quia bonus erat, quia fortis, quia de rebus cœlestibus bene meritus. Longè quippe aliter sese habent res seriæ in negotio spiritus, quàm cōmenta quorundā dolosa, non est enim cur propriam iustitiā, roburq; arbitrii plusquā par est iactitemus: Tu, inquit, refugium meum es, tu robur, tu arbitriū, tu uoluntas. Felix legit: Tu secretū mihi. Cui & alia conuenit litera ex Hebræo: Tu, inquit, absconsio mihi. Paulum uerò aliter paraphrastes: Prouidentia, ait, tua occulta à malo proteges me. Quod uerò Deus sit suis absconsio, atq; refugij domus, satis in præcedenti psalmo est dictū. Hoc unū uerò sciendum, quod reconditori prouidentia, quàm quę ab humano intellectu **D** perspici queat, suos tutatur Deus. hoc est, quando res admodū perditæ ac desperatæ uidentur, tum suis adest benignissimus Dominus: & cum non speratur, apparet, dicens: Ego sum, nolite timere. Cæterum dicuntur tribulationes nos cingere & obsidere, cum ita nos in angustū conijciunt, ut euadendi spes nulla appareat. Ita sanè solet ab hostibus cingi ciuitas: ita aper in sylua à uenatoribus: ita à dæmonū technis & dolis pauide anime. Porro illud, exultatio mea, sic reddidit Felix: Canticis liberati circumdabis me, quasi dicat, facies me unde quaq; tibi laudū cantica atq; odas celebrare, uti solet à periculo aliquo eximio liberatus: ita ut nihil circum me futurū sit, unde non erumpant summa cum lætitia gratiarū actiones. Præterea quemadmodū à tentationū mole quodammodo opprimimur, nisi Deus præstō sit, cui iacentem sub falce animā subleuet: ita cum ab angustiarum acerbitate liberamur, exaltatio quædam ab imis ad altiora oriri solet, ex qua rursus exultatio in spiritu, canticis permixta gratiarū actionum ac laudum, emanat: quam quidem uates, Deum ipsū esse ingenuè fatetur. Alioqui exultationes ceterę, ac cantica absq; Deo quę fiunt, impia sunt & scelestæ, etiā si sacra appareant.

Intellectum tibi dabo & instruam te, in uia hac qua gradieris firmabo super te oculos meos.

Fit mutatio personæ. Deus enim est qui unumquę nostrū cœlestiū rerum studiosum indagatorē alloquitur. Proinde maximopere cauendum erit, ne cum diuinarū rerum cōtemplationi incumbimus, alium ductorem, eruditoremq; efflagitemus, quàm Deum. Quid rem tam arduā memoro, cum ne ea quidem, quæ in nobis insunt, perfectè, nisi Deus erudiat, cognoscere possimus? Is est enim qui docet hominem scientiam, non tantum quidem reconditarū rerum, quantum illarum quę proximè nos sunt, ac manu tanguntur. Ait igitur benignissimus pater & doctor: Faciā te intelligere, ô homo, qui hucusq; sine intellectu fuisti, cum tu tua ex te cognoscere opinabar. Agè, in me solo cōfide: ego te instruā, te ducam, tibi oculos aperiā, ne tu te iterū instruas, te ducas, te uidere arbitreris, ex te, non ex me. Si enim in uia ista uirtutum ac iustitiæ progredi est animus, ne dubita: ego qui te in uiam rectam conduxī, firmabo rursus super te oculos meos, hoc est, oculi mei

A *li mei in te erunt intenti, ne quid tibi, qui oculis tuis oberrare, atq; in præcipitia corruere consueueras, desit. Esto in oculis tuis cæcus, & insipiens, & ego intellectum tibi dabo. hoc est, ut ait paraphrastes, prudentem faciam te, & docebo quo te pacto uiuere oporteat, & studiosissimè obseruabo te oculo proprio: seu, ut interpretatur Rabbi Shlomoh, Innuam tibi oculo meo, id est, uiam quam te capere par est, nutu oculorū monstrabo. Sensus igitur: Oculo meo, hoc est, meo fauore & cura tibi cōsulam. Ego ipse, nō tu, considerabo quid tibi utile sit, quid fecus: quoq; uia tuā dirigas, quō uitā, quō studiū, uidebo: sine te meū esse, non tuū: alioqui tu tuus factus, absq; intellectu ac mente uitā uiues miserrimā. Ponā super te, ait Chaldæus, in bonum oculum meum, id est, tui curam geram. Tantum*

Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In campo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Tantum, inquit, uos amor trahat, non terror, aut minæ, quibus solent à malis compesci complures, quemadmodū equos aut mulos lupatis & freno ad obtemperandum dominis suis compelli cernimus. Animus enim humanus natura ad legum obseruantia amore magis ducitur, quàm uī, aut, ut ait Satyricus, formidine pœnæ trahitur. Quanquam tamen neq; huius salus, qui metu potius, quàm suauitate ad bonum cogitur, sit desperanda, cum illi prorsus à spe salutis alieni sint, quos Deus penitus in malis obbrutescere sinit, neq; illos aliquādo, uel saltem asperitate, aut terrore, à uia sua mala reuocat. Infelices omnino hi sunt, postquam ita à Deo permittuntur, sua ipsorum culpa, naturæ impetu, uti solent muta pecora, & ferri, & uiuere. Nec ab re quidem meminit equi & muli, animantium nimirum quæ ad humanos usus, atque ad ferenda onera præ alijs facile mansuescunt. Sunt porro qui in hoc loco arbitrantur uocē atq; adhortationē esse hominis iam à uitæ fœditate relabentis, ac proximos admonentis, hoc ferè modo: Cautum sit uobis ô amici, ne prorsus in malorū perseuerantia perduretis. Ab his enim quæ **B** proprijs oculis uidi, expertusq; sum in memetipso, consilium uobis do. Peccaueram certè, atq; à uia iustitiæ aberrans, uiam non bonam ingressus eram: uerūm aduersitatū cumulo admonitus, intellexi iam tandem, atq; ad Dominū reuersus, iustitiæ uiam non fictè, aut ignauè, sed ex animo totis conatibus perterere cecepi. Quare uos hortor, ne uti ego olim, diuinam bonitatem intelligere negligatis, neue ceu bruta rationis ac intellectus expertia, lupato ac capistro in uiam salutis reduci cogamini. Cæterum qui non approximant ad te, interpretantur, ne repugnēt tibi: aut, ut reddit paraphrastes, ne mordeant te. Non præteribo etiam piam quorundam interpretationē, qui asserunt hīc ad Deū precem esse illius, qui se sentiens à cœlesti patre duris monitis eruditū, atq; à uitiorū turpitudine terroribus coërcitū, ita orat: Compertissimū habeo, ô Domine, per uarias tentationes edoctus atq; eruditus, uiam hominis non esse in manu eius: idcirco spiritus tui suauitate allectos, trahe nos post te. Et si quos uides suo impetu, ueluti equos & & mulos ferri, illorū ferociā reprime, à præcipitio reuoca, atq; illos, sicut me compulisti, intrare compelle, ut uel hoc modo duriori admoniti, intellectū capiant, ac tandem in spiritu dolum sentiant: hoc est, seipsos ignorare dediscāt, uerbumq; illud tuum, quod illuminat, & intellectū dat paruulis, omīssis superuacaneis curis, toto studio atq; animo amplexentur.

Multa flagella peccatoris, sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.

Omnes enim quotquot mortales nascimur, & turpiter & crebrò in peccata labimur, atq; ob id nō mediocri castigatione egemus. quare asserit uates, quod multa flagella debentur homini (cum peccatorē nominat, hominem intelligit.) Verūm si quis sub lima, ut ait quidam, non contrahit rubiginem, sed candorem: hoc est, si sub pœnarum acerbitate uerè, atque ex corde resipiscit, ad Deumq; conuertitur, is proculdubio misericordiam consequitur, ac in uiam iustitiæ per manum Domini securè reducitur. Iam enim firmavit super eum oculos suos Dominus. Contrā uerò hī qui sub flagellis sua sponte indurantur, atque, ut sic di-

C cam, miserimè lapidescunt, in brutorumq; naturam transformantur, à Deo relictæ, neq; uiam, neq; modum suæ uitæ inueniunt, sed consilijs proprijs, cupiditatibusq; uarijs, & appetentijs impulsæ, irrationabiliù prorsus animantiù more & impetu, res suas instituunt. Quis hîc non uideat, quàm satius sit, nobisq; magis utile, rationis munere, atque intellectu, quo potissimum à feris distamus, uti in bonum, secundumq; eorum instigationem, & uiuere, & ab alijs sic agi edocere, quàm rapî affectibus ut bestia: Quòd si quando aut morbis, aut malis alijs affligimur, ut sunt tyrannicæ oppressiones, ambitiosorum iniuriæ, calumniæ, dilapidationes, infamiæ, persecutiones, usuræ, & cætera huius generis, quæ in rebus publicis optimè institutis perraro uidentur peragi ac probari, haud desperandû est, sed cautè ponderandû, agnoscendumq; istuc potissimû fieri, quo in nos considerandos facilius descendamus, cõfiteamurq; nusquã perfectum bonû esse, nisi in Deo. Et quemadmodum, ut iam diximus, illum tribulationibus circumdatû appellamus, cui nulla euadendi, aut sese à cumulo aduersitatû extricandi spes sufficit: ita uirû eum Domini misericordiã circumdare affirmamus, cuius uita adeò cure est Deo, ut undequaq; spiritus donis munita, telis hostiù prorsus impenetrabilis, inaccessaq; facta sit. Soli igitur obstinati in malis, sub flagello pereunt.

Letamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

D Vide sanctissimû nostri prophetæ morem, qui non contentus ex se solo lætitiã spiritus corã Deo testari, cæteros Dei dono effectos iustos hortatur ad idem faciendum. Iustos hîc uocat, quos in psalmi exordio beatos appellauit: rectos uero corde, illos à quorû spiritu dolû abesse optauit. Hos igitur felices, hos calculis omnibus beatos inuitat ad lætandum, gloriandumq; in Domino, atq; ad ipsum, qui remisit iniquitates, qui texit, qui non imputauit peccatû, qui refugiû est nostrum, qui dat intellectû, quiq; instruit, & suis, ne errent, annuit oculo, laudem omnem suam, gloriã, lætitiã, honorem uel referendum. Vnde Eutymius: *Lætamiini, exultate, & gloriamini non de uestris meritis & uirtutibus, quæ infirmæ sunt, sed in ipso solummodo Domino: nam & ego aliquando in uirtute propria confusus, lapsus sum. Vide hîc, te oro, quomodo iusti solummodo, & recti corde, ad celebrandum diuinû nomē in domo Domini à spiritu inuitantur. Quare duo hîc mihi proponi iudico, aut quòd bonus sim, rectoq; animo ac proposito inter cæteros Dei sanctos uiuã, quòd in numero illorû, quos hîc à spiritu ad exaltandam Dei gloriã & nomen uocari audio, censear: aut omnino à cæterorû bonorum collegio secludar: ne cum non inuitatus, hoc est, ne, uti sus immunda, impurus, ac undequaque maculis & cœno infectus, laudes ad Dei aras, aut hymnos canere præsumo, ac tutû audiam, laudem in ore peccatoris speciosam minimè à Deo reputari. Emundandus est igitur animus, atq; à malarum cogitationû spinis repurgandus: auocanda rursus mens est, ac à phantasmatû rerum corporearum incurusione auertenda prius, quàm os in Dei laude & gloria celebranda aperiat.*

IN FINEM PSALMVS DAVID XXXIII.

Xultate iusti in Domino.

Iam aliàs diximus, atq; iterû repetere non graue erit, mortalium animos, forsân & angelicos alioqui à nostris affectibus liberos, facilè in Deum rapî per psalmos, qui quidem Deus conditarû rerum omnium finis est ac quies. Etsi enim uarij in psalmis leguntur tituli, unus tamen omnium est scopus & finis, qui Deus est: ad quē quidem colendum laudandumq; cum sæpe aliàs in cunctis psalmis nos admonet, hortaturq; Dauid, tum potissimû in hoc, quem nunc tractare intendimus, & quem certè tanto spiritus ardore, ac flamma conuolutû cernimus, ut mirum uideri possit, unde tantum ignis una ex oda emanauerit. Videtur hîc uates sub duorû aut trium instrumentorum, quæ harmonia constant, nomine, totam molem concentuû in unum congerere uoluissè, quòd sciant mortales quàm diuina sit Musica, atq; ad laudandum Deum, eiusq; cultum celebrandû efficac, ac propemodû necessaria. Quo, quæso, impulsu ullo alio ex
terno

A terno & motu, tam afficitur animus ac mouetur, quàm uoce, aut sono aliquo appositè concinnèq; moderato? Et quemadmodum enim à tristi sono & lugubri facillè mœrorem haurimus animo, aut graui & seuro grauitatē uiro dignam: ita effœminatos affectus, uimq; mentis eneruem induimus à lasciui ac turpi. Quocirca danda est opera, ne qui diuinæ in templis præfecti sunt sinaxi, uel qui respublicas atq; urbes moderantur, sinant ciuiū liberos à fidibus aut organis quicquid aliud haurire, quàm æquam animi temperaturam, ignemq; illum, quo adoleſcentium ingenia alioqui per se concita & dissoluta, ad diuinum amorem, ad grauitatem morum, cōmunemq; concordiam prouocentur, non ad lasciuiā, uitæq; corruptionem ac turpitudinem. Et ut quidem hi errant magnopere, qui hæc non curant in rebus publicis & templis: ita illorū detestanda cōsuetudo, qui adeò morosi sunt in auscultanda harmonia quæ aut uoce fit aut sono, ut malint sibi subditos in rebus nihili, in fabulis ludisue scurrilibus occupari, quàm in honesta, uerèq; ingenua & liberali concentuum exercitatione. Iam illud profectò dignum consideratione, quàm nihil omiserit rex prudentissimus in psalmis, quod ad informandum propagandumq; Dei cultum faceret. Et ut multa fuerint ad id muneris idonea & apposita, non mediocrē tamen locum sibi uendicauit Musica. Quare non mirum esse debet, si nos modò tubis, modò citharis, modò organis ac psalterijs diuinū celebrare cultum adhortatur tam pius rex. Superuacua minimè hæc sunt: quæ tamen, ne in superfluis philosophemur, sic dicta esse à propheta intelligo, ut malim ex his uim quandam diuinam in Musica sitam esse cognoscere, quàm in disquirendis allegorijs plerunq; frigidis ac ieiunis me ineptè torquere. Quamquam non me latet, ab expositoribus, præclarissimis illis quidem uiris, pro cithara corpus, pro psalterio intellectum, cui sanè decalogi præcepta sunt posita, sumi: qua quidem periphraſi uult uates à nobis intelligi, quàm necessarius sit in celebrando diuino honorè ac nomine, mutuus inter corpus & animam concentus,

B & consensio: secus uerò, diuisa mente à corporeis ritibus, atq; inuicem rixantibus, quæ uera in diuino cultu coitio esset poterit? Et quemadmodum in Christo, quem unicè imitari oportet, res una fuit, corpus, anima & diuinitas, unus scilicet Christus: ita quicquid in homine conditum est, uel in animo, uel extra etiam in membris, id totum simul unum esse necesse est, neq; ab unione illa concordi, quæ in eius cultu requirimus, seiungi debet. Somnia hæc quidem nō sunt, sed firmissima lege tum diuina, tum humana sancita, atque adeo in diuino obsequio tam necessaria, quàm quod aliud maximè. Qui enim huiusmodi ornati sunt bono, hi in psalmi statim exordio iusti idcirco à uate appellantur, quòd omnem iam uirtutum cumulum, quam iustitiā appellamus, adepti sint: his itaq; dicitur, Exultate iusti in domino. O uos, inquit, quos Dei bonitas iustitiæ nomine est dignata: ò qui in terris uitam uiuatis coelestem, quiq; aliud nihil iam optatis, quàm quomodo Dei nomen illustretur, passimq; cunctis innotescat, in domino, non in uobis, multò minus in rebus mundi caducis, uestra omnis sita sit exultatio ac laus: omni enim cordis tripudio ipsum laudate.

Nam rectos decet laudatio.

Felix: Rectis formosa est laus. Quid æquius oro? quid rectius? quid decentius, quàm purissimū dominum à candidis purisq; animis laudari? Rectam porò lineam dicimus, quæ nulla sui parte obliqua sit: ita uniuscuiusq; animum uerè rectum appellari par est, cui undecunq; suæ rectè coeunt partes, ac in obtemperando diuinis iusionibus consentiunt. Aequissimū, inquit Paraphrastes, ac decentissimū est, ut à candidis animis laudetur dominus. Cæterum iusti rectiq; nomen in hoc loco idem est, eosq; signat homines, qui à iustitiæ rectitudine nusquā deflectunt, sed in iam semel arrepto proposito perstant fixi & immobiles, contra eorum morē qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedūt: hi haudquaquā recti sunt, atq; proinde quicquid aut ore proferunt, aut corde cogitant, fœdum est, ac turpe: hosce enim ad laudandum Deum nō inuitat uates, nisi quatenus homines sunt, idcirco dociles, & ad capeſſendas rectitudinis semitas flexi-

X

c biles. Quandiu enim in uita uiuitur, nemo à salute se exclusum esse queri potest.

Confitemini domino in cithara, in psalterio decachordo psallite illi.

Felix: Laudate dominū in cithara, in nablo & decachordo psallite illi. Videtur hīc Felix uelle Nablum, quod Nebal Hebræi uocant, instrumentū aliud esse à Psalterio, cum aliàs tamen asserat idem esse: quod quidem decem chordarum ordine distinctum fuisse scribit: uultq; id esse, quod nunc uulgò Viola appellatur. Ego autem ex hac Felicis sententia suspicor Nablum, seu Psalterium, instrumentū illud esse, quod Leutū dicunt, ex eo, quòd in quibusdam Italiæ locis id genus instrumenti, quod nos à leuore nomē sumpsisse credimus, Violā appellant: & cui pro ætatum uarietate, ut uaria sunt fermē omnia in hoc mundo, uariæ sunt additæ fides, aut demptæ. Olim enim decē erant, postea pauciores, modò uerò un decim: plures etiam additura posteritas, si ex usu erit. Quicquid igitur fuerit Nebal, aut cithara, compertū est hīc uatē eo instrumenti genere cæteris elegantiori innuere uoluisse, mortaliū animos alioqui per se hebetes, atq; ad cōplendam suā originem tardos, per concentus atq; harmoniā posse excitari, rapiq; suauitate uocis ac soni, in amorē sui cōditoris. Quòd uero Psalteriū seu Nablum nobilius fuerit, quàm cætera id genus instrumenta apud Iudæos, illud est argumento, quòd cum quatuor olim cantores in prisca illa Iudæorum ætate constituti essent, qui quatuor præessent choris, ob totidem præcipua mundi climata, atq; eorum quilibet ex duobus & septuaginta uiris extaret, ex quibus aliq; tuba, aliq; tympano, partim organis, partim cymbalis, lyræue, ac cithara canerent, Rex solus psalterio regio canebat, quod quidem decem chordarū numero distinctum fuisse scribunt, non absq; mysterio. Nam certè postquā homo sacra unda tinctus, per Christum factus est rex gratiarū oleo illitus ac perunctus, supremum in modum ingratisimus erit in Deum, si uel tantillum quidem temporis arcanū illud decalogi decachordum, plectro fidei percutere desierit, aut sanctarū actionum digitis non alsiduo pulsu tetigerit. Est præterea res auditu iucundissima, cum quis doctē ad lyram canens, aut psalterium pulsans, auditorū aures oblectat. Sed quid si mirabiles illos concentus audiremus, non quos Hypate, aut Mese cum Nete, grauissimæ atque adeo suauissimæ omnium chordæ, quam harmoniā dicimus, formant, sed illos quibus conglutinati simul & mens, & spiritus, cœlestes choros huiusmodi suauitate allectos, quæ non iam à mortuorum animalium neruis oriri solet, sed ea, quæ à corde uiuo, ac in amore cœlestium uegeto atq; ardenti, è cœlo ad terras pertrahunt: Legimus enim ad tam nobile psalteriū prophetasse Elisæum: Dauidem quoq; ab impio rege fugasse dæmones. Verum cur nō ita impræsentiarum aut uaticinamur, aut dæmones fugamus, cum his nostris nablis & organis: quia non idem nunc fidei ardor in nobis inest, qui in illis sanctissimis uatibus inerat, per quem quidem omnia faciliè dæmonū irritamenta sedari solent, cordaq; purificari, ac lumen illud amabile, qui Christus est, penè in nobis extinctum reuiuiscere. Vult uates igitur hisce instrumentis musicis ad subleuandos à mœrore animos inuentis, mortales omnes admoneri, diuinum cultum cum cordis lætitia, iubiloq; ac mutuis concentibus & choris celebrandum esse, qui sanè gaudio rum cumulus in fide reconciliataq; conscientia maxime consistit. Quid uerò canendum sit, aperit dicens:

Cantate domino canticum nouum.

Solent enim hī, qui re aliqua insigni afficiuntur, cuiusq; memoriam cupiunt ad posteros transire, nouas componere cantiones, atq; odas. Quem quidem morem antiquos seruasse legimus: sed in primis Mosem traiecto mari rubro, ac Deborah, fugato rege illo impio Iabin, atq; eius duce Sisara extincto. Sed quàm ue reor ne adhuc in carnis uetustate uiuentes, ueteres etiamnum catilenas, è ueteri corporis cithara, non iam decem chordarum ordine distincta, sed mille uitiorum confusione distenta, resonemus, nobisq; dicatur per uatem illum, uice domini: Auferte à me tumultum carminū uestrorum, & cantica lyræ uestræ non audiam. Atqui innouatis iam omnibus per Christum, noua quoq; in Christiano uiro de-

bent

A bent esse cantica, noua organa, nouæ citharæ. Noua igitur ô mortales in nouitate uite, in iustitia scilicet & sanctitate, canite cantica. Quid enim uos quidem Deus ad iustitiam, qua iusti facti estis per gratiam, idcirco asciuit, ut illi denuo in uetustate literæ ac sensu seruiatis? Renouamini spiritu mentis uestræ: hoc cor agat, hoc mens, hoc animus, hoc demum quicquid in uobis est, nouo lætitiæ cantico peragat. Vetus iam omnia fastidit dominus. Cæterum canticum hîc nouum, quod frequentare nos admonet uates, Euangelium est, de quo dominus, Mandatum, inquit, nouum do uobis: quod & à senioribus illis antiquis inter phialas aureas ac citharas decantatum legimus. Quo uerò tum animi, tum oris aut linguæ motu, id canticum celebrari debeat, ostendit uates:

Bene psallite illi in uociferatione.

Nollem profecto hinc argumentum sumere psallentium choris præfectos, perinde ac si tota psallendi uis ac summa, in uoce forti & ualida potissimum consisteret: alioqui tenuissimæ uocis homines, ut sunt plerique mei instituti homines, ob rationem uictus, ac parsimoniã, à tam laudabili munere laudandi Deum excluderentur. Satis enim magna in choris celebrandis uox est, si à magno corde, hoc est, in Deo, qui super omnia magnus est & excelsus, fixo, proficiatur. Quare ne erroribus atq; ineptiis tam pura actio fœdaretur, huiusmodi artificio patres quorundam ignorantia succurrere decreuerunt. In primis, aiunt, adsit cor ac mens: de inde uox grauis, quæ unã cum animo atq; affectu, graui, integro, rotundoq; concentu ac metro, non conciso aut intemperato boatu, sacrã legem proferat. Vociferationem enim hîc uocat uates decentem illam (ut sic dicam) oris gestulationem, quæ ex eo fit atq; oritur, cum mens a deo plenè afficitur gaudio, ut se continere uix possit, quin in uocem aliquã intestini sui gaudij testem eruimpat. Proinde alio in psalmo sic canit uates: Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione. quanquam tamen Fel. nõ uociferationem, sed iubilationem simpliciter transfudit: alius uerò clangorem. quod quidem totum sic reddit Paraphrastes: Operam date ut quam optime cantetis, & cum animi alacritate.

Quia rectum est uerbum domini, & omnia opera eius in fide.

Causam reddit Propheta, quam obrem Dei nomen tam attentè laudari conueniat, ut hi faciunt, qui toti in musicis sunt instrumentis, cum ea pulsant, nihil aliud interim uel agentes, uel cogitantes. quia, inquit, rectum est uerbum domini, et opera eius in fide. quem uersum sic interpretatur Paraphr. Aequa enim sunt quæ loquitur & mandat dominus, & quicquid facit, optima illud fide facit, contra nimirum morem hominum, quorum plerique aut perfricata fronte nõ stant promissis, aut quæcunq; polliciti sunt, mille interturbant technis, ac interuertunt. Et quæ admodum istiusmodi mores inter homines turpissimum sunt, & propterea à comuni ciuium consensu uituperandi, radicitusq; extirpandi, ita Deus in omnibus suis tum factis tum dictis, firmissimus ac rectus, ab omnibus laudandus est colendusq;, ac super omnia in hymnis & canticis spiritualibus (ut inquit Paulus) in cœlum effertendus. Et est ac si breuiter diceret, Quæcunq; agit Deus, recta sunt, nam dictio quam noster interpret, uerbum, uertit, Hebræis est Dauar, id est, res, negocium, factum, mandat. Quæcunq; igitur instituit, aut agit Deus, summa cum æquitate ac fide instituit & agit: ne interim huic loco fidem illam, quam definiunt esse sperandarum rerum, argumentum non apparentium, ineptè obtrudamus. Res hîc alia agitur, nimirum de fide illa, qua Deus uerax est, & quæ pollicitus est, constantissimè seruat. quem quidem sensum magis exprimit uates, cum infert,

Diligit misericordiam & iudicium.

Vel, ut uertunt quidam, iustitiam & iudicium diligit. Nulli dubium, quod ubicunq; hæ duæ partes in tractanda re aliqua uel diuina uel humana concurrunt, ibi omnia rectè, atq; ordine tractantur: Quare quod intelligas omnia, & quæ in cœlis, & quæ in terris gerantur, ordinatissima Dei prouidentia, rectoq; ordine ac dispositione gert, dixit quod Deus diligit iudicium & iustitiam seu misericordiam:

C & est perinde quasi dicat, Quicquid à primis rerum exordijs actū est, agiturq; in præsentia, ac deinceps agetur, id omne diuinæ bonitatis capax est & particeps.

Nam misericordia Domini plena est terra.

Quid terram aio: nōne & cœli ipsi eodem cum terra fruuntur diuinæ bonitatis dono: fruuntur sanè,

Siquidem Verbo Domini cœli firmati sunt.

Cum tamen Augustinus dicat, quod cœli non indigent misericordia, ubi nulla est miseria. Hebræi reddunt, Cœli facti sunt. Volunt quidam uerbum domini in hoc loco idem esse, quod

Spiritus oris eius omnis Virtus eorum.

Quo tropo haud raro scriptura uti solet. Percutiet (inquit Esa.) terram uirga oris sui, & spiritu labiorū suorum interficiet impium. quare hīc uirgā oris Dei, ac spiritū labiorum suorū, Dei uerba esse asserunt: ut sit sensus, quod solo Dei iussu & præcepto, cœli conditi sunt, atq; eorū ornatus & decor perfectè fabrefactus. Sed ut hæc uera sint, sensum tamen profundiolem requirendum esse uoluerunt sanctiores. Quare uerbū hīc, æterni patris filium esse interpretantur: spiritū uerò oris eius, spiritū sanctum: quò hīc duo perspici liceat, nempe Trinitatē totam rerum omniū, quæ in uniuersali opificio cōditæ sunt, formatricē extitisse: filium uerò ipsum à patre esse, spiritum autē ab utroq;. Datur igitur patri in rerū constitutione autoritas, filio sapientia, spiritui uerò uirtus ac bonitas, cum tamen hi tres unus sint Deus, propterea eiusdem autoritatis, eiusdem sapientiæ, eiusdemq; uirtutis, ac bonitatis. Proinde Trinitas tota rerum omniū creatrix est, ut inquit Augustinus, atq; eius opera in generali cōditione indiuisa. Non te moueat quod cum hīc tum aliās uideatur uates Deo attribuere, quod propriū hominis est, nēpe uerbum, os, faciē, caput, & id genus permulta: uix enim aliter, quod aliās admonuimus, de Deo loqui possumus. Necessarium tamen est, corporeas huiusce generis formas transferri ad animū, nec aliud de Deo cogitare, quam quod tanta maiestate dignū sit, cum nihil æquè absurdum esse possit in negotio spiritus, quam in contemplationibus simplicissimæ naturæ Dei corporea immiscere. Assuefaciendus est igitur animus ad illa cogitanda, quæ purgatissimis mentibus cōueniunt: aliter intercepto corporeis imaginationibus ac phantasmatibus animorū cursu, facile in id impietatis prortunt, ut in rimandis diuinæ naturæ recessibus, terrenæ turpiatq; interdum aduocēt & cōmisceant. Habitus enim felicissimi purè casteq; peruestigandī cœlestia, ex his formantur cogitationibus, quæ absteriso prorsus terrenarū rerum amore, in Deum qui purissimus spiritus est, feruntur: secus uerò uel minimū quidem, conatum illum animi in Deum relaxare, non parum detrimēti ad perfectiora illa, ad quæ contendere debet uir Christianus, afferre solet. Hincq; illud interminabile curarū mare ortum habet, dum cœlestia absq; delectu ac fide contemplantes, Deum uolumus contentum esse nostris ineptijs: & quod natura, legumq; præscripto totum debemus Deo, mundanis illecebris delinīti, partim Deo, partim mundo ipsi impartimus: ex quo mediānt quandam miseriarum plenissimam nanciscimur uitam, qua cōtinuis curarū motibus ac gyris infelicissimè iactamur, ut tolerabilius foret, mundo penitus, quam neq; mundo, neq; Deo obtemperare. Sed ad psalmū reuertamur, illudq; in primis consideremus, nullam posse in terris diu constare rempublicam, aut regnum, nisi in tractandis rebus primas sibi tendētent partes duæ illæ res nobilissimæ, quæ in Deo insunt, iudiciū & iustitia: hæc quidem, ut iuste decorēq; unusquisq; cum altero queat uiuere: illa uerò, ut omnia rectè matureq;, & cum delectu geri possint in populo: quemadmodum in administrando regno his usus est Dauid, quem legimus iudiciū fecisse & iustitiam omni populo. Cupiditate enim atq; auaritia oc, cæcati quidam, in administrandis rebus publicis, dijudicandisq; causis forensibus ac litibus, nihil non agunt, quò suam expleant libidinem ac litim, non ut legibus satisfaciant, utq; ea uiuatur inter ciues æquitate, ut nemo tam infimæ plebis homo

A homo sit, qui rectè queri possit se à potentioribus oppressum, aut ob nummorū carentiam inauditū exclusumq; à iudicio: ex ditioribus uerò nullus inueniatur, cuius opes magis à iudice spectentur, quam ius, fas, ratio, probitas.

Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.

Elegantissima catachresi stupendum maris miraculum enarrat uates, quomodo scilicet ui diuinæ potentiaæ adeò arcè intra littora continetur, ut quasi in utrem collectum uideatur. Quod quidem ad efferendam Dei uirtutem magnopere facit, dum ei in tam uasta undarū mole id damus imperium, quod hominē in tantillo aquæ, quam utre gerit, habere cernimus. quanquam Fel. non utrem, sed cumulum uertit. Non desunt etiam, quibus ea uisa est litera lucidior, qua legitur, Congregantis sicut utre aquas maris: hoc est, qui Dominus congregat maris aquas suo sanctissimo uerbo, sicut in utrè: idemq; Dominus ponit abyssos, aquarum uidelicet profunditates tanquā thesauros, in occultis terræ locis. Quam quidem profunditatem quis dimensus est: aiebat Salomon. Manent hæc atq; id genus alia infinita, captumq; humanum excedentia, in obscurissima diuinorum iudiciorū caligine reposita: ut uel hinc discamus, quam sapientissimè diuersorū populorum multitudo in Ecclesiæ sinu, ueluti in utre aquæ, ui uerbi Dei sit congregata: quamq; facilè è sacramentorum ripis efflueretur, nisi Dei spiritus humanos affectus colluctantes ueluti uentos in nobis frenaret. Cæterum nonne tibi uideatur hîc spiritum dicere, quod olim in primo rerum exordio dixisse legimus, Congregentur, inquit, aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, ut appareat arida? Quis, oro, uerbi illius æterni potentiam satis mirari unquam poterit? per illud enim non solum facta sunt omnia, sed etiam instaurata postea per eius aduentum in carnem. Is Christus est, cuius quidem beneficio ac dono adeò in sublime euecta est humana cōditio, ut cunctos beatos spiritus supergressa, locum supremum in æternis sedibus ac mansionibus teneat. Nos ingratos, qui tantum munus aut ignoramus, aut cognitum mille uitiorum maculis obnubilamus. Cùm talis igitur ac tantus sit Dominus,

Timeat eum omnis terra.

Paueat cœlum, contremiscantq; condita omnia, ut ad tam uenerandum nomen assurgat quicquid creaturarū inueniri potest: utq; in Iesu nomine omne genu flectatur, cœlestium nimirum, terrestrium ac infernorū. Quod sanè quidem in cœlis fieri certò scio, cùm nulla inibi dissensio animorum sit, sed una omnium sub uno capite æterna sentiatur harmonia, ac uoluntatum consensio. In Strygijs quoq; regionibus suum erga Deum esse timorem haud dubito, cùm lego dæmones credere ac contremiscere: solus homo insignitus Dei imagine, capax beatitudinis, hæres Dei, animantiumq; omnium ac cæterarum rerum conditarū Dominus & rex, tam benefico Domino reluctans, inq; eius legem obnixus, nihil tam quærere uidetur, quam quomodo exlex uiuat, hoc est, & Deo infensus, & sui similibus odiosus. Quòd si quis hæc non sic se habere contendat, in medium afferens purissimos ecclesiæ mores ac ritus, non contradico: uerum id quæro, unde tanta uitiorum colluies emanauerit? unde adulteria, incestus, rapinæ, bonorum uirorum oppressiones, furta, usuræ, suspicionesq; letales, simoniæ, ac horrendæ illæ in Deum blasphemias, hoc frequentiores, quò nemo est qui eas uel leui mulctet reprehensione? Vnde rursus cupiditates inextinguibiles, in uiris maximè illis qui familiarius in ecclesia conuersantur, quam cæteri è uulgo: num hi, quæso, ex his censendi sunt, qui in hoc uersu à uate admonentur, ut Dominum timeant? Timeat, inquit, eum omnis terra.

Ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.

Felix: Paueant ab eo omnes habitatores orbis terrarū, ut sic intelligas, quæ sit terra illa, quæ Deum timere debeat, nempe homines, quandiu in terris degunt: ne fortè montem aliquem petricosum, aut saxa inanima tibi effingas Deum time re posse. Sollicitè colant Dominū quotquot in terra degunt, inquit Paraphrastes,

X

C & offendere illum metuant, quotquot sunt habitatores orbis. quanquam et illud non nego, terrā scilicet, atque adeo cætera omnia condita Deum timere ac reuereri, cum à præscripta sibi lege naturæ non aberrant, sed quicquid illud est, æterno foedere atq; instituto seruant: unde mirabilis uniuersi quidam exoritur concentus & pulchritudo, ex qua quidem continuis ueluti rerum successione ac uicissitudinibus, ab unaquaq; re Deus laudatur timeturq;, ac ut cuiuslibet rei bruta datur, colitur. Non mirum quidem,

Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.

Quid igitur admiratione dignū, si plasma, suum adoret platten? Fel. sic: Quoniam ipse dixit, & fuit: ipse præcepit, & stetit. Alius uero: Ille enim cum iubet, sunt: cum præcipit, constant res. Naturæ enim humanæ inditum est, ut plus homini illi uel honoris uel reuerentiæ deferamus, quem maiori tum dignitate tum potentia præditum esse arbitramur. Cum igitur Deus in immensum omnem aliam potentiam excedat præcellatq; & dignitate & uirtute, quippe qui dicto solo cuncta effecerit, seruetq; continuè, propterea ab omnibus coli, summeq; præ cæteris cum diligenti tum metui ac uenerari consentaneum erit. Fide, inquit Paulus, aptata sunt secula. quo uero adminiculo, aut quo instrumento? Verbo, inquit, Dei. En habes, per Dei uerbū secula, hoc est, omnia illa que, ut inquit Theophylactus, secula hæc complectuntur, ex nihilo esse effecta. Sensus igitur: Illi soli, uel in primis saltem & ante omnia, nostrum omnem debemus amorem, cultum, timorem, atq; ex animo reuerentiam, cum tam potens sit ac bonus, ut eius uerbo, sapientia, consilio & providentia, condita omnia subsistant, perstentq;, ac perpetuis ueluti gyris ad ipsum tanquam rerum omnium exordiū referunt sese. Quis igitur deus sicut Deus noster? Ipse ipse, inquam, est,

Qui dissipat consilia gentium, reprobant autem cogitationes populorum, & reprobant consilia principum.

D Hebræis totum illud uacat, Et reprobant consilia principum. Quare sic uertit Fel. Dominus dissipauit consilia gentium, amouit cogitationes populorum. Paphr. quoq;, Dominus turbauit consilia gentiū, irritas fecit machinationes populorum. Celebrato enim miro illo creationis ordine & miraculo, transit uates ad explicandum gubernationis modum. Nam quemadmodum ualidissima sua uirtute, quæcunq; cōdita sunt ipse condidit, ita æterno suo consilio ac providentia & seruat & moderatur. Et quia mortalium consilia ex sese natura ad malum prona, diuinæ legi continuè repugnant: propterea quæcunq; statuunt, aut moluntur, ex sese uana sunt omnino, ac nullius momenti. Quare ne optata peruersis improborum hominum consilijs ac machinationibus respondeant, illa Deus sapientissimè cōfundit, neue suum sortiantur exitum, aliò protrudit, ut quondam per æternum suum uerbum (hic Christus est) dæmonum legionem à misero illo qui, ut refert Lucas, in antris ac terræ hiatibus habitabat, in porcorū gregem protrusit apud Gadarenos. Vana sunt igitur humana consilia, de moreq; nutantia, ac sui dissimilia: contra uero Dei consilium & propositum, stabile perstat, duratq; æternum. Vnde sequitur,

Consilium autem Domini in æternum permanet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem.

Euthymij interpres hunc uersum breuissima quidē elegantia sic reddit: Non solum, inquit, quod uult Deus id semper permanet, sed illud etiā, quod cogitat: nam cogitatio diuina perfectū opus habet. Addit insuper, nihil aliud esse, in generatione & generationē, quā simpliciter, semper: quo sanē intelligas decreta diuina nulli temporū uarietati obnoxia esse, aut posse unquā dissipari. Porro in scripturis (quod penè exciderat) gentium nomine idololatrias significari, populorum uero uocabulo Iudæos, iam aliās admonuimus: quorum omnium cōsilia quā foeda fuerint atq; iniqua, res clarior est q̄ ut eam multis persequar. Fuit ne unquā secundum rationem, aut naturæ quoq; instinctū ac legem excogitatum consi-

A consiliū, mutas pro Deo uero statuas, saxaꝫ inertia ac cautes uelle colere? Quid illud (haud certè scio stultum ne magis an impiū appellari debeat) cū primū illi homines post uniuersale orbis terrarum diluuium ab oriente profecti, conati sunt turrim ad cœlum usqꝫ pertingentē struere? Vides ne cōsiliōrum illorū quæ absque Deo sunt, exitum? Descendamus, inquit Dominus, & confundamus linguam eorum, ut non audiat unusquisque uocem proximi sui. Cogitauerunt quidem consilia, ut ait spiritus, sed quæ non potuerunt stabilire. Istiusmodi igitur hominum consilia per ætatum successiones uti fœda atque à natura ipsa abhorrentia, confundit Deus, ac continuè nostra quoque ætate perturbat, mirabiliꝫ suæ prouidentiaē consilio ac nutu intercipit, uanaꝫ reddit. Malè enim res nostræ se haberent, si peruersorum hominum conatus & consilia sineret Deus eò uesaniaē progredi, quò ab effreni sua audacia atqꝫ impudentia impelluntur. Nulla profectò in terris esset regio ac religio, in qua proborum hominum dolores, cruciatus, persecutiones, exilia, direptiones ac crudeles mortis species nō audirentur. Iam uerò quàm amentia fuerint, ut nunc sunt, Iudæorum consilia, quàm turpes motus animi, quàm scelerati conatus quibus purissimæ Christi doctrinæ (ut nihil interim de antiquis illorum in Dei honorem ac cultum iniurijs dicam) semper aduersati sunt, sciunt non solū doctiores, uerumetiam imperiti, & ipsi quoqꝫ textores ac lanarij. Cæterum etsi non me clām est, ut dixi, Et reprobat consilia principum, in Hebræorū litera non inueniri: aiunt enim in superiori illo hemistichio id totum conclusum esse, quo legimus, Dominus dissipat consilia gentium: tamen ne frustra interiectum ab interprete putemus, sic dici potest: Principum nomine non tantum urbium aut regionum dominos denotari in scripturis, quantum in cæteris rebus ac disciplinis magnos & sapientes: de quibus quidem sic philosophatur Paulus, quò sapientiam Dei nemo principum huius seculi cognouit. Sed prius quidem non multò antea dixerat: Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam uerò non huius mundi, neque principum huius seculi, qui destruuntur. Vide, oro, quàm breuiter Paulus rem, de qua loquimur, colligit: Qui destruuntur, inquit: quod sanè non tam de illorum uita intelligi oportet citò desitura, quàm de illorum consilijs & conatibus. Qui, quæso, illorum consilia æqua esse poterunt ac sancta, cū ab animo impuro, tetro & iniquo proficiantur? Pereat quidem necesse est quicquid moliuntur homines, quod aut Deo aduersetur, aut præter Deum sit. Putant nonnulli inter consilium Dei atque sententiam illud distare, quòd consilium æternum sit atque undiqꝫ sibi constans & sui simile: sententiam autem uariabilem, ac prout hominum merita postulant, aut rumpi aut firmari: quod quidem in Niniuitis resipiscentibus locum habuit, quibus cū horrendum illud euersionis exitium comminatus esset Dominus, uisa postea illorum pœnitentia, placatus est, sententiamqꝫ mutauit. Et uidit Deus, inquit Propheta, opera eorum, quia conuersi sunt de uia sua mala, & misertus est Deus super malitiam, hoc est, pœnam quam locutus fuerat ut faceret eis, & non fecit. Verūm

Beata gens, cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hereditatem sibi.

Beata gens, inquit Paraphr. quæ dominum habet protectorem suum: & populus ille felix est quæ Dominus sibi elegit, ut illum peculiari modo possideat. Exclamat hîc uates, beatum illum fore hominū cœtum, qui superuacaneis omisissis inquisitionibus, curiosis uel disputationibus, fatetur simpliciter, mundum æquissimo ordine à Deo, quemadmodū olim factum, ita nunc regi, & prudentissimè, ut res cunqꝫ cadant gubernari. Ultra hæc quidem transire non debet fidei simplicitas: alioqui curiose nimium imperscrutabilia Dei iudicia rimari attentans, atqꝫ altè reposita, omninoqꝫ occulta denudare uelle præsumens, in uastiores, quàm sit Caucasus aut Atlas, impinget lapidem. Quòd mundus à Deo sit factus solo dicto, certum est: quòd uerò aut quamobrè id uel illud in mundo uel agat uel agi permittat, incertum. Tantarū enim rerū nodos haud Oedipus quidem Sphingis interpres dissoluere posset, sed ille solus qui idcirco res suas obstruiores

C mortalium arrogantiam latere uoluit, quò fides, quæ sperandarum rerum, non apparentium argumento fulcitur, deuicta mundi huius sapientia, melius dicerè temeritate, gaudeat ac triumphet. Missis itaque rebus hisce inquirendis quæ nihil profunt, ut inquit Paulus, beatos illos asseueramus homines, quibus se Deus tutorem exhibet seruatoremque, summum denique ac omne bonum: & quos perinde charos habet, atque solent inter mortales hereditaria bona chara haberi: quod sane non fortuito aut casu fit, sed æterna in Dei mente electione. Elegit enim nos Deus, inquit Paulus, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati. quasi dicat, nos idcirco sancti sumus, atque à peccati sorde immunes, quoniam ad sanctitatem, mentisque candorem & munditiam asciuit nos Deus: alioqui in peccatis concepti, nati atque, ac usque ad decrepitam ætatem prouecti, quid boni è nobis exire posse arbitramur? Obijciatur hinc quidem quamlibet liberum in rebus agendis arbitrium, id humanæ penè collapsæ non admittunt uires, etsi illud in uoluntate humana habere nescio quid imperij, & credo & fateor. Verum ut rebus cæteris maximè ditatus sis, haudquaquam te felicem dixero, nisi tibi persuaderi patiaris, diuinos oculos mortalium actiones è cœlesti suæ sanctitatis solio contemplari, diiudicareque ac discernere. Vnde magnopere se peccare arbitrentur, qui aut in perpetrandis sceleribus latibula, quò diuinum fallant conspectum, perquirunt: aut falsa persuasionem decepti putant mundum fortuito regi, nec quenquam esse qui hæc curet inferiora. Idcirco palam delicta illa quæ quotidie non absque maximo animo dolore, uel in medijs ipsis urbium plateis fieri cernimus, à nonnullis effrontibus perpetrantur. Secus uero hi agunt qui propter fidei sinceritatem filij Dei effecti sunt. Siquidem ut primis iam antea ab ipsis spiritus rudimentis edocti fuerunt, ita persuasum habent mundi rectionem non casu esse & temerè, sed ex certa diuinæ mentis scientia ac iudicio: quare ne in antris quidem terræ abditissimis peccare audent, imò uulgo peccantes arguunt, aut saltim amanter admonent, atque à proposita illorum animis turpi illa, ut dixi, persuasionem, quantum possunt retrahunt. Quòd si tamen ob id, uel ob similem aliam rationem publicè illos peccantes in se prouocauerint, non crucem sibi imminentem persecutionum detrectant, non queruntur, non maledicunt, non par pari in iniurijs licet immeritissime acceptis referunt. Illi enim qui cuncta etiam occultissima rimatur ac intuetur, suam commendant causam. Sciunt quidem quoniam

De cælo respexit Dominus, uidit omnes filios hominum. Sciunt, inquam, quoniam, De preparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram.

Videtur hinc uates eandem sententiam repetere: aiunt enim haud inconsulto id à spiritu factum, quò non ignoret lector, mala illa quæ mortaliu oculos fugiunt, Deum non latere. Cæterum præparatum habitaculum uocat Dauid sedem tanto numini comòdam, ac ad contemplanda omnia quæ fiunt,abilem & idoneam. Paraphrastes autem sic reddit hunc uersum: E tabernaculo quod ab omni inquietudine liberum ipse inhabitat, considerauit uniuersos habitatores terræ. Porro uerbum, respexit, maiorem habet emphasim in Felicis litera, qui sic transtulit: Et prospexit omnibus habitatoribus terræ: hoc est, prouidit omnibus, atque illis consultum uoluit. Nonne, obsecro, de cælo suis ab æterno prospexit Deus: hoc est, ut inquit Augustinus, cum in filio suo proprio decreuit salutem omnium comparatum iri: Et ut quidem illorum minimè peccata respexit aut considerauit, sed seipsum tantummodo, humanæ se imbecillitati attemperans, factus homo: ita haud sibi quidem ipse prospexit & consultum uoluit, sed suis solummodo quos in profundissima errorum nocte stertentes deprehendit. O immensum diuinæ charitatis argumentum. Ille enim qui omni æternitate superior est, ille qui sibi undequaque perfectissimus, seque ipso contentus, immortalis, nulli infortunio aut uarietati obnoxius, sui semper similis, ac non solum beatus, uerum etiam ipsa est beatitudo, cuiusque intuitu ac nutu condita omnia contremiscunt, atque in nihilum feruntur, respexit tandem super omnes habitatores terræ: hoc est, terram hanc miseram, imò miseriarum

Anarum altricem, nō minus animo atq; affectu incolentes, quā corpore ac membris hisce moribusdis ac brutis, respexit: respexit, inquam, eo sanē oculo atq; prospectu, quo solent parentes filios in aliqua extrema calamitate constitutos, aut inter licitorum manus ad supplicium pertractos intueri. Certē si pater est, non nisi immenso cum dolore atq; animi cruciatu & lachrymis, tam crudele filij spectaculum ac tragœdiā intueri poterit. Hos itaq; in Deo cum inesse dicimus affectus, non illius quidem naturam exprimere conamur, sed nostrę illum potius indigentię succurrere & calamitati denotamus: alioqui in Deo cuncta solida sunt, nulliq; animi ægritudine subiecta atq; imbecillitati. Non poterunt igitur omnium hominum secreta Deum latere,

Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Haud singillatim quidem, sed simul, uertit Fel. Alius uerò, pariter. Sed Paraphrast. diffusius suo more: Qui finxit, inquit, sine ulla exceptione corda omnium. Quid enim non solum actionum, quæ propalam fiunt, uerum etiā reconditarum cogitationum ignorare potest Deus, qui humani cordis fictor est? Scilicet qui plantauit aurem, ut ait uates in alio psalmo, nō audiet? aut qui finxit oculum, nō considerat? Sensus igitur: Deus enim, qui non secus hominem format, ac solet si gulus uas fictile, num quidem ignorare poterit, quicquid in homine conditum est: Cognoscit igitur supremus ille oculus, atq; perfectissimè intelligit, quæcūq; aut cogitant aut operantur homines, quamlibet penitissima & occulta. Eant modo qui falsa sanctitatis specie delectati nihil non agunt, quò ruidorem de se sanctum excitent, ac sibi uendicent. Potest ne homo ad tantū diuine ultionis cōtemptrum deuenire, ut magis uulgi, rei adeo infirmæ & imbecillis, fauorē experat, ametq; ac impudentissimè uenetur, quā acutissimū Dei oculum reuereatur? illumq; timeat, cui nostra æquē occulta nota sunt, atq; illa quidem quæ media ipsa luce peraguntur? Proinde quot homines uita integerrimos & innocuos, occultè in occultissimas improborum hominum casses prolapsos uidi? quot ædes dirui? quot familias excidit? ne interim de ecclesię bonis per ipsos ecclesię ministros tacite distractis, uenditis, atq; (ò mores perditos) in luporum fauces, quò summi nonnulli sarcirent cōmodum, ac nominis labem perpurgarent, proleclis, dicam. Hæc ne Deum latere arbitramur, lateat licet homines? Nonne ipse est qui finxit, formauitq; omnium hominum corda, & propterea intelligit omnia opera eorum? Satis ne tibi uisum est, tot mala in Dei ædes cum inuexeris, tot bona decoxeris, tot sanctos uiros traduxeris, uenumq; exposueris, illud pro tectorio uti, **M I H I L E D I C A S** Scilicet Deo simul impositum est cum homine: quanquam ne homini quidem, adeo in nonnullis facinorosis coniuncta est eum peruersitate stoliditas, ut neq; uulgo imponere sciant, quod potissimū fallere arbitrantur. Diffusius hæc quidem, quā putaram: dolor enim eorum quæ cum hæc scribo, fieri uideo, cæta mumpenē ab instituto deflexit.

Non saluatur rex per multam uirtutem, & gigas non saluabitur in multitudine uirtutis sue.

Fallax equus ad salutem, in abundantia autem uirtutis sue non saluabitur.

Ut ostendat uates, nihil quod homini salutem afferre potest, à rebus conditis posse expeti, sed à Deo, res illas in medium adducit quibus maximè in prælio homines confidere soliti sunt. Et notandum illud, quod noster interpret uertit, Per multam uirtutē, Hebræis esse, In multitudine exercitus, quare is erit sensus, quòd neq; rex uel multa copiarū, neq; alias uir fortis (uirum enim fortem ac strenuum, gigantem appellat) quamlibet robore, aut equorum numero, & fortitudine polleant, parare sibi salutem poterunt ex sese, sed inualida hæc omnia esse absq; Dei ope & fauorē. Nemo quicquam habet, inquit Hieronymus, nisi à Deo: unde nō potens ut rex, non fortis ut gigas, non diues, qui in equo notatur, consequetur præmium ex sua uirtute. Quam uellem ex animo perpēdereht illi qui in domini uiscera non parum nauant opera, ut sancti tandem euadant, quòd sicut nec rex per militum multitudinē, nec gigas seu athleta aut pugil per corpora fortitudi-

C nem, nec equus quidem per uelocitatē seu robur aut ferociam, in prælio tuti sunt absq; diuina uirtute & auxilio: ita nemo suis uiribus, suo studio, suis actionibus, suoq; arbitrio ac conatu, suam sibi parare salutē poterit, absq; Deo. Fallax equus. Fel. uertit, falsitas equus est: uel, mendacium equi ad salutem. quod perinde est, ac si dicat, fallit spem sessoris seruari per illum sperantis. Equus, inquit Salomon, instruitur ad prælium, sed dominus seruat. Illud enim, saluabitur, Hebræis est, saluabit, sessorē scilicet. Ne uerò quis diu se torqueat in inquirendo confugio, unde pendere debeat, quandoquidem id neq; rex, neq; aliās princeps, aut miles strenuus & potēs, neq; equus ipse etiā bellicosissimus præstare possunt, adiicit uates:

*Ecce oculi domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.
Ut eruat à mortē animas eorum, & alat eos in fame.*

Mirū quàm occulta prouidentie ratione cœlestis pater suos à periculis quamuis immensis eximat, siue sit bellū, siue late grassetur pestis, siue fame laboretur: deniq; quicquid uitæ periculum intentat aut metum incutit, id omne quicquid illud sit, ab amicis suis auertit. Sed hæc ad uitam solummodo temperariam: quid uerò cum mille mortis generibus circumspecta tenetur anima? quid cum æterni uerbi fame atq; inedia laborat? quid cum labe aliqua letali ac mortifera peccati se afflatā sentit? num aliud tam certum illi quærendum erit leuamen, quàm Dei? aliquid quidem afferre potest ad medelā animæ uel sacerdos, uel præsul, uel ipsa quoq; bona in homine uoluntas: at morbum penitus euelli consanescereq; ægrotum, diuine opus est benignitatis, nō humanæ industriæ & solertię. Vide, te oro, an alius in toto psalmorum uolumine sit, qui tam continuē abunde diuinam extollat gratiam, quàm is quidem est quem nunc præ manibus habemus, & cui quicquid ingenij in nobis est, modò sit aliquid, perlibēter impendimus. Si enim quæras, quod rerum conditarum fuerit exordium, quæ origo, quis fabricator; **D** nōne id fuit uerbum domini? nōne diuina gratia? nōne ultrò Deus nullis nostris, cum nondū essemus, meritis prouocatus, Verbo, inquit, cœli firmati sunt? Quis porrò tam diligit misericordiam & iudiciū, ut dominus? Misericordia certe domini plena est terra, atq; adeò quidem plena, ut nihil sit siue in cœlis siue in terris, siue in ipsis quoq; infernis sedibus, quod misericordiā domini ac iudicium non resonet. Dominus inquam est, qui elegit nos in hæreditatem sibi, qui nos curat, nos respicit, nos seruat, nos eruit, nos alit. Nusquam, quod sciam, in scripturis legitur, istiusmodi bona mortalibus contigisse uel operum ac studiorū, uerum ex mera Dei gratia & uoluntate, quæ nos ad omne bonum prouocat, atq; occultissimis quibusdam excitat inspirationibus: cuius sanè gemini oculi, pietatis scilicet & prouidentie, seu maioris misericordie ac iudicij, in suos semper intenti sunt, illo quidem nelabantur, hic uerò ut lapsos erigat, & quos tum hic tum aliās, timentes Deum, atq; in eius misericordia sperantes appellat uates: quosq; etli interdum membris affligi corporeis sinit, aut iubet, potioris tamen illorum partis, quæ spiritu ac ratione constat, & quæ diuini numinis capax est, patrocinium sumit. Unde cōmodè illud est dictum, ut eruat à morte animas eorum. Ad hoc, inquit quidam, sunt oculi domini super metuentes eum, ut eruat à morte animas eorum, si non corpora, & alat eos in fame iustitiæ. Quare

Anima nostra sustinet dominum.

A domino, inquit, anima nostra, quata demū est, dependet, qua ratione, quæso?

Quoniam adiutor & protector noster est.

Id enim inter cætera, quæ nostra in Deum fiducia gignit, præcipuum est, quod & nos, & nostra omnia à Deo pendere uolumus: atq; propterea quæcunque nobis sunt necessaria, à benignissima illius manu expectamus. Ideo canit uates, Anima nostra sustinet dominū. quod clarius uertit Fel. Anima nostra expectauit dominum. Idem Paraphr. Ergo quoniam adiutor noster est Deus & protector, anima nostra sustinet eum quidem in spe: spes uerò, ut inquit Paulus, non confundit. Impossibile nanque est animam, suspensus prorsus obstram, hoc est,

A est, proprio amore exutam, in Deumq; penitus per amorem euectam, suis in supplicationibus reijci, atq; proinde confundi: angitur enim potius quam frangitur, sustinet, tolerat, Deiq; moram ac tarditatem quodammodo portat humeris, donec tandem exoret quæcunq; antea rogauerat. Ex qua quidem sufferentia illud in primis nasci solet, quod adijcit uates:

Quoniam in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus.

Videtur hæc summa esse totius felicitatis, quæ in hoc mundo, alioqui per se in felici & ærumnoso, haberi potest, gaudium scilicet internum, quod in spiritu sancto situm esse scribit Paulus, ob pacatam nimirum cum Deo conscientiam: quod quidem ex eo fit, cum non solum se sentit anima ab antiqua uitiorum sorde purificatam, uerumetiam eò perfectionis ascendisse, ut nihil iam in terris amare aut expetere possit, quod aut Deus non sit, aut ad Deum dirigat. Exuberantiam autem illam diuitiarum & uoluptatum, qua se homo felicem arbitratur, felicitatem appellare non audeo, cum fieri nequaquam possit cor huiusmodi affectuum lenocinjs non continenter perturbari, sexcentisq; curarum morsibus non discerni, propterea beatum non esse, cum beatitudo seu felicitas, ut dixi, in eo maxime consistat, ut conscientia prorsus tranquilla sit, atque cum cæteris animæ partibus consentiat. Sufferendus est igitur dominus, quoniam auxilium nostrum, ut uertit Fel. & scutum nostrum ipse: quoniam in eo, non in nobis, ubi summa est inopia & miseria, lætabitur cor nostrum: quoniam in nomine sancto eius, hoc est, in ipso (nam ipse est nomen suum) sperauimus, nõ in rebus hisce uitreis & caducis. An uerò lætitia illa, quam è sedatis animi motibus atq; affectibus oriri dicimus, in anima mundanarum rerum curis distenta queat inueniri, illorum sit iudicium, qui mundi illecebris deliniti, in adipiscendo scorto aut agro, aut gradu etiam & magistratu, toti die noctuq; immoriuntur. Ambitionis enim ea uis est ac libidinis, ut illum qui huiusmodi laborat morbo, pallidum, planèq; deformatum, ac, **B** ut sic melius illius depingam effigiem, cadauerosum reddat. Sic cæteri quoq; animi affectus, quibus mens hominis ardentius inordinateq; agitatur atq; impellitur, præ se ferunt faciem ac formam. Hi ut lubet, nos uerò interim in nomine sancto eius sperauimus.

Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Sic fiat, inquit, ut nos sperauimus: sperauimus autem quæmaximè, maxima sit itaq; & tua misericordia. Sit, inquã, quemadmodum expectauimus, præterea nihil. Atqui illorū placet admodum cõiectura, qui à spiritu admoniti putãt hîc uatem aduentū filij Dei in carnem præuidisse, in quem nimirū tanquã ultimum nodum atq; annulū, tota uirtutū catena, gratiarumq; cumulus ac moles erat desitura. A circumferentiã enim sphæræ ad punctū seu centrū passim reducuntur lineæ, ab eoq; exeunt ad circumferentiã. Sic Christus omnium caput, uniuersalis rerū machinæ ueluti in meditullio positus est: ab eo enim tanq; è perenni fonte gratiarū omnium riuus demanant. Nec aliunde quidem unaquæq; res, siue rationis expers sit siue capax, atq; intellectu prædita, formã subsistendi, aut benè sancte q; uiuendi sumere potest, nisi à Christo, in quẽ sanè res omnes deriuantur, quemadmodū ab ipsius bonitate & misericordia, ueluti ab æternis, ut aiunt, idæis, olim extractæ fuere, cõtinuèq; extrahuntur. Misericordia igitur is nodus est, ad quẽ uirtutū omnium ac gratiarū capita referuntur, & id quidẽ in Christo, qui ad nos à patre delegatus, nos, dico, in infinitis reatibus deprehensos, atq; propterea capite multandos, purissimã sui corporis tabellam secū tulit, aut potius in castissimis uirginei uteri penetralibus formauit, in qua id solum scriptum erat; **G R A T I A E T M I S E R I C O R D I A**. Quid dulcius, oro, audiri unquã potuit? Quod magis mortaliũ ægritudini cõueniens antidotū admoueri debuit? Verum nos miseros, qui sub tam salubri medela grauius ægrotamus, illud in primis curantes, quonam modo nostram leuemus nostra opera ægritudinẽ: uolumusq; laboriosissimo, nescio quo, actionū nostrarum sudori referre id acceptum, aut arbitrio quoq; humano, quod simplici debetur gratiæ & misericordiæ. Bonæ enim operationes ideo

C bonæ sunt, quia à gratia habent quòd bonæ sunt. alioqui temeritas illa qua quis operosus partim quidem gratiæ, partim sibi ipsi tribuit illarum actionū, quæ bonæ uidentur, id sanè efficit, ut illa actio quæ in se bona est, permissione proprii amoris, ac corruptæ uoluntatis, mala euadat. Num censes à corde humano prodire iam posse aliquid, quod prauum non sit & turpe: adiutū tamen à gratia, seu potius formatū, rectum efficitur ac sanctum. Cū enim uideo nonnullos interdum ad eò sæuè atq; immoderatè de gratia & arbitrio disputare, ut uerè illos absq; gratia esse, quæ modestissima est, atq; arbitrio, quod donum Dei est, asseuerare possim, illud mihi statim occurrit spectaculum Ioannis, ut hinc sit ille qui arbitrii partes tueatur, illinc qui gratiæ. Diues sum (ait arbitrii fautor & possessor) & locupletatus, & nullius egeo. Cui gratia: Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus: Vis ne affatim locupletari? Eme à me aurum ignitū, probatumq; ut locuples fias, & uestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ: & collyrio inunge oculos tuos, ut uideas. Satis quidem compendiose inter gratiam & arbitrium contentionem hinc à spiritu expressam arbitror. Iam uerò illud non prætereundū, quomodo hinc uates uideri uult sibi persuasum esse ex nostra in Deū fiducia ac spe, tantundem misericordiæ nobis diuinæ prouenire. quòd si illa quidem tenuis est, hæc simul & tenuis, & parui momenti. Si uerò fortis illa fuerit ac magna, hæc eodem modo abundans & copiosa, ut uerè illud Cypriani uiri sanè doctissimi, & in spiritus doctrina tam musicè enutriti, quam quis alius: Deum scilicet eum nobis esse, qualem credimus: si seuerum illum nobis effingimus & imitem, seuerum se nobis & imitem præstabit: si pium, pium: si mitem, mitem. Prò diuinam erga homines facilitatem. Quare tum animo, tum ipso quoq; corpore nobis contendendum erit, ut quanto maximo possumus conatu, in Dei bonitate speremus, illiq; quicquid accidat, fidamus, quò tandem illius fiat super nos, ut ait uates, misericordiā, quemadmodū spe ea nitimur, quam ex illius dono ac clementia nacti sumus. Cui laus sit æterna in secula seculorum, Amen.

PSALMVS DAVID CVM IMMVTAVIT VULTVM

suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.

XXXIII.

Eredicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Refert magnus Basilius, atq; subinde cæteri diuinæ legis interpretes, Abimelech cōmune fuisse nomen regibus omnibus Palæstinorū, quemadmodū apud Aegyptios, Pharaones. Nomen autem propriū regis istius, quo coram uultum immutauit Dauid, Achish fuit, cuius regia Geth, olim Gerata nuncupata. Ad hunc igitur regem, Dauid à facie Saul expulsus confugit, putans se tutum fore. Verū à seruis regis cognitus furiosum se simulauit, ne ob inuidiam interficeretur. Audierat enim ab aulicis insusurrari, nunquid nō iste est Dauid rex terræ? Quocirca extimuit ualde, ut sacra refert historia, & immutauit os suum coram Achish, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebantq; saliuæ eius in barbam. Quo quidem spectaculo uiso, iussit rex illum sic simulantem eijci, neq; amplius introduci. Quare eiectus, & à periculo tutus, hanc uerè diuinam composuit odam, in qua Dei erga se bonitatem maximo animi seruire prædicat, aliosq; ad idem faciendum hortatur. Iam illud quod noster interpretes in titulo transtulit, uultū, seu os, Hebræis est, sententiam, intellectum, iudicium, gustum quoq;: nam qui se amentem fingit, tum uultum ipsum, tum intellectum immutare uidetur. Et quod gustum uertit Fel. illud fortè considerauit, quòd ratio id sit menti, quòd gustus corpori: & est perinde ac si uertisset, dum mutaret rationem. Et hæc quantū ad tituli interpretationē attinet, sint dicta: nisi fortè quis altius rem contemplans, mysterium aliud occultius quam sit nuda ipsa historia, inquirendum esse cogitet. Christus igitur is est, qui in titu-

A in titulo psalmi, simul & in psalmo ipso quoque secretè latet. Nónne is tibi uisus est uultū illum maiestatis plenissimū, in quo contemplando totius nostræ beatitudinis summa posita est, mutare uoluisse, cum formā serui accipiēs factus est homo omnium hominū despectissimus? Quid cruentos illos sanguinis riuulos ab ipsis cerebri penetralibus uisparū crudelissima erutos, perq̃ os illud uenerandum aspectus decurrentes memorem? Quid sputa illa foedissima tanto opprobrio, tantaq̃ derisione in cœlestē illam faciem coniecta dicam? Vidēsne uultum Dauidis immutatū? Vis ne etiā audire quomodo illum spreuit Abimelech, & dimisit à se? Spreuit Iesum (inquit Lucas) Herodes cum exercitu suo, & dimisit ad Pilatum. Saxa, credo, parietum uiso tunc tetro illo spectaculo & tragœdia, in lachrymas resoluta sunt. Heu corda plusquam ærea Iudæorū: uideor enim uidere pallidam illam Iesu faciem, ac moribundā, ab ipsis rupibus siccisq̃ cautibus & silicibus lachrymas excussisse: solus ille, qui semper dilectus est nuncupatus filius, neq̃ aliter à Deo & fatus & nutritus, q̃ solent teneri infantes à tenera matre & foueri & enutriti: solus, inquam, ille fera omni crudelior, ac saxo durior, tam miserandum spectaculū sui conditoris, absq̃ lachrymis, nedum cernere, sed proprijs manibus conficere est ausus. Nónne rursus dissimulauit uultum, aliāmue præ se tulit faciem, mutauit consiliū, ut sic dicamus, & rationē, quando diuinā suam naturam corporea hac mole ac forma cōtextit? Etenim cū immortalis esset, incorruptibilis, inuisibilis, rebusq̃ omnibus locupletissimus, factus est ultrò mortalis, uisibilis, omnium pauperrimus, ac tandem, ueluti corruptum cadauer, tumulto mandatus, quanq̃ corruptioni obnoxius fuit nulli. Superatis itaq̃ tot rerū monstris, atq̃ in pristinam redacta de integro formam facie illa diuina, in quam tanq̃ in totius beatitudinis obiectū, cœlestes cupiunt prospicere animi, cōposuit hanc amoris odam filius Dei Christus Iesus, eamq̃ suos edocuit, & sic cecinit: Benedicam dominū in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Nullū tam euidentis nostræ fidei in Deum potest esse argumentū, quam cū ipsum uultu eodem, atque eadem mentis tranquillitate laudamus, illiq̃ gratias habemus, siue prospera sunt quæ accidunt, siue aduersa. Nimum enim is tener est, ac delicatus, qui in secundo rerū suarū euentu laudat Deum, in contrario uerò blasphematur, aut saltem ingemiscit, & lamentatur. Et sicut quidē carnis mollitudinē suas in nobis partes exequi permittimus, ita infractū animū, inconcussūq̃ ac sui semper similem, in uiro cœlestibus disciplinis mancipato requirimus. Alioqui illud in primis cōtingere est necessarium, quòd mens humana continuis exagitetur curis & permutationibus, hisq̃ diuersis & uarijs, cū diuersa, planēq̃ inconstantia ac uaria, etiā sub unius horulæ momentū accidere penè omnia cōspiciamus. Quare danda erit opera, ut in uno perstet immobilis tenaxq̃ propositi iam in Deo concepti tenore: qui Deus ut ea maximè omnia, quæ corruptioni debita sunt, auersatur, ita præ cæteris inconstantē nutantemq̃ animū fastidit & execratur. Laudandus est igitur semper Deus, quoquouersum se fors uertat humana, & fortuna. Benedictus dominus, aiebant pastores illi in uate quodā, quòd diuites facti sumus. Censes ne tam molles pastores in segetū populatione, aut gregum inedia & morte, eisdem laudis diuinæ notas potuisse occinere? Quotus enim quisq̃ est, etiam ex his qui mundo abiecto, cœlum iam manibus attigisse uideri uolunt, qui nō sumopere doleat, excrucieturq̃ animi, si aut Padus ruptis aggerib. fata inundaue- rit, aut Syrio ardentiori afflata uites exusta fuerint, uel imbre è nimio luxuriantes uim omnē uuarū in pampinos, frequentē sue clauiculus deriuauerint? Quam uereor ne cōmodis incommodisq̃ rerum harum inferiorū, diuinam erga nos metiamur beneuolentiam: cū ignorare tamē non debeamus, cœlestem patrē suos sub flagris ac uerberibus erudire solitū, non delitijs fouere. Quomodo igit cuncq̃ res contingant, uir spiritualibus assuetus delitijs, cum Christo, quem in omnibus sequi debet, ex animo dicat, Benedictus dominus in omni tempore, siue nubilū id sit, siue serenū. Semper laus eius in ore meo. Sint mihi ubertim diuitiæ, sit peculiū, sint numerosi greges, sint liberi, sint honores, semper laus eius in ore meo.

Y

C Sint contra inedia, fames, ærumna, paupertas, languor, morbus, ac tandem filiorum orbitas, semper laus eius in ore meo. Itaque absurdissimū illud quidem, minimeque ferendū in Christiano uiro, quod à Cicerone prolatū legimus: Bonum, inquit, liberi, misera orbitas: bonum patria, miserū exilium: bonum ualetudo, miserum morbus: cū apud nos nihil malū, aut miserū existimari debeat, præter peccatū: hoc excluso, nescio sanè quid mali nomine uocari debeat, ac possit. Igitur

In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti, & lætentur.

Deiuctis, inquit, tentationibus, non mihi quidem laudem, meisque uiribus ac studijs arrogabo, sed Dei misericordiae illud totum feram acceptū. Fas enim est, ut illi qui uim ad superandos hostes suppeditaui, laudū magnitudo debeat. In domino gloriabitur anima mea, legunt Hebræi, uel de domino: ut sit sensus, Totis animæ affectib. de domino, deque eius bonitate gloriabor. & est ferè idē, quod nonnulli uertunt, Laudat anima mea dominū: nam de domino gloriari nihil aliud esse arbitror, quàm laudes eius, maximo quantū possis affectu, prædicare. Audiant hæc itaque omnia mansueti, & lætentur. Vide grati animi argumentum. Non possunt quidem non supremū in modum lætitia affici mites ac mansueti, simulac audiūt suæ sortis homines à Deo in afflictionibus non desereri, atque propterea diuinum nomen ad cælum usque efferre. Porro mansuetos uocat illos, qui cruci libentius sese submitunt, quàm cuius eminentissimo principi aut regi: etsi nō me clam est, à nonnullis mansuetudinē, uirtutem eam dici qua quis facile, natura duce, iræ ardorem temperat & extinguit: uerū mansuetudo etiam lenitas est, ac quædam cum aptitudine morum iuncta facilitas. Fel. tamen uertit, humiles: alius uerò, oppressos. Quare sic reddit Paraphr. In laudando domino occupata erit anima mea, ut audiant qui aduersa patiuntur, & recreentur. Vnde à quodam psalmorū interprete admonetur lector his fermè uerbis: Nunquam psalmum hunc intelliges, nisi graui tribulatione per Deum liberatus: tūc laudabis Dei benignitatem, & dulcedinem misericordiae eius. An uerò nostra quoque ætate oblata nobis sit propter aduersitatū frequentiam, occasio laudandi Deum, equidem non ignorare possum: licet interdū adeo extra me in dignioribus curis occupatus siā, ut uix me esse hominem sentiam: sentio tamen tunc demum, cū proborū in rebus gerendis modestiā, lenitatemque animi à nonnullis uideo suspectam haberi. Illi, ut suus est mos, agant: ego uerò interim uel usque ad raucedinem clamabo, Audite, audite mansueti, & lætamini:

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.

Non mirū enim si quis diuino numine afflatus, non solum ipse propter incredibile, quod in se sentit, coelestis perfusionis lucē, lætitia gestiat, uerum etiam alios ad idē mentis tripudiū prouocat, cū causam mox, quam obrē lætari debeāt, infert:

Exquisiui dominum & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Ne quid sibi uelit illud, Magnificate dominū mecum, diutius quæras, breuibus id exprimit Paraphr. Laudibus, inquit, quantū potestis maximis, efferte dominū, extollamus nomen illius unā omnes. Ex qua quidem interpretatione admoniti, censemus nihil aliud esse dominū à nobis magnificari, quod eo nostro illum laudari proposito, quo apud omnes, quemadmodum in seipso maximus est, supraque omnem magnitudinē infinite excelsus, ita magnus existimetur, colaturque passim ab omnibus. Cæterū, in idipsum, Hebræis est, unā, simul, pariter: & est sensus: Non uos pudeat pigeatque, o mites, o à mundo despecti & oppressi, tam bonū principē unā mecum, qui toties uim illius bonitatis expertus sum, laudare magnificareque, atque eius nomen, quanto ualeatis conatu, extollere: nam & ego quidem in tribulationē grauissimā sæpenumero prolapsus, illum mihi semper quærendum esse duxi. Nec sanè id quidem frustra: nam me a cunctū ab oppressiōnū mole leuauit, non secusque extraxit, ac solent matres tenellos filios à periculo aliquo imminenti exterræfactos. Sic Fel. Ex omnibus trepidationibus meis eripuit me.

Accedite igitur ad eum, & illuminamini, & facies uestræ non confundentur.

Cum

A Cùm hæc & similia nimirum lego, uideor mihi uidere mortalium animos in caligine errorum densissima æque uersari, atq; hi consueſcunt, qui labyrinthum aliquē ingreſſi, hoc magis in ſinuofis illis gyris horſum ſurſum implicantur, quo ex ſeſe abſq; lumine aut filo, tam confuſas uiarum ambages egredi nituntur. Labyrinthus enim uita hæc eſt: Chriſtus uerò ſolus, ne lumen aliud imagineris, fax ac lampas: fili autem glomus, fides: qua quidem noſtrarum operationum dextera unita ac colligata, præuio ſemper Chriſto, non labyrinthum iam quendam, ſed profundiffimam errorum noctem illæſi ſuperamus. Acceſſerunt enim antiqui illi patres olim ad Moſen, ad iudices, ad Prophetas: uerum ex his quis unquã ſe lucem eſſe teſtatus eſt, quemadmodũ Dei filius, qui in Ioannis Euangelio clamat, Ego ſum lux mundi: Nonne de uiro illo ſanctiſſimo, quo nemo unquam è natis mulierum ſurrexit maior, ſacer refert ſcriba, quòd non erat ille lux? Lux itaque Chriſtus ſolus eſt, cuius beneficio non tantum corpora hæc inferiora & uiuunt, & incrementum ſumunt, quantum mortalium animi, quorum lumen proprium ac uita, ipſe eſt: quo abſente, non ſolum tenebroſo cuidam mortis generi ſunt obnoxij, uerum etiam nihil omnino ſunt. Omiſſis itaq; rebus cæteris, quæ aut carent lumine, aut falſum illud quidem pollicentur, ut ſunt cogitationes illæ, aut opera quoq; quæ ab humana ſolummodo proficiſcuntur ratione ac uoluntate, accedite ad eum, & illuminamini. Ipſum, ipſum adite: ipſe enim eſt, non alius qui ſp̄iam, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In ipſo uita eſt, lux, pax, & omne bonum: in cæteris uerò tenebræ, nox, mors, atq; omne malum. Haud ſanè uerendum, ut in tam ſancta de obtinendo Chriſti lumine fiducia repulſam patiamur (ſic enim interpretantur, Et facies ueſtræ non confundentur) quin potius illud timendum, ne noſtra timiditate, puſillitate uel animi offenſus, radios illos ſuos bonitatis, alioquin omnibus ex æquo patulos, ſubtrahat: quos illis tantummodo perpetuo quodam influxu exerere ſolitus eſt, qui idcirco tam beatiffima luce perfunduntur, quòd illam abſq; hæſitatione & rogant, & iam ſe, propter ſpem certam, exoraffe certo ſciunt. Quare illa non paruipendenda eſt Pauli adhortatio, qua nos admonet, ut cum fiducia accedamus ad thronũ gloriæ eius. Fel. tamen hunc uerſum ſic legit: Reſpexerunt ad eum, & cucurrerunt, ſiue illuſtrati ſunt. quod quidem duplici ſenſu niti uidetur: altero quo, Ad eum, ad ipſum referatur Deum: altero uerò ad ſeſe. Prima quidem interpretatio concinna admodũ uidetur, atq; apta ad ea quæ dicta ſunt: ut ſic uates, qui, ſimul ut dixit diuinos oculos ad ſuas reſpexiſſe calamitates, breui ueluti concluſione rem nec̄tat hoc ferè modo. Poſtquam me in miſerijs adiutum, atq; ad cõ ab infinitis periculis tum animæ, tum corporis ereptum à Deo audierunt, reſpexerunt illico ad eum, ac factõ uelut agmine certatim cucurrerunt: uel reſpicient, ut uertit Fel. & accurrent, ſimili modo ſe, ſuaq; omnia Dei fidei committentes. Si uerò ad ipſum uatem illud referas, ut nonnullos referre uideo, ob illa quæ ſequuntur, is erit ſenſus, tanquam uates de ſe dicens, alium introducat: quod genus locutionis nonnunquam, eſſi non frequenter, in ſcriptura legis diuinæ poſitum cernimus. Aſpicient, inquit, homines illum, hoc eſt, me, atq; admirabundi conſiderabunt, accurrentq; tanquam magnum quoddam uiſuri: nec quidem pudeſcient, uti hi ſolent, qui uiſa re illa, ad quam tanto ſtudio contenderant, illuſi reuertuntur, quippe quòd non ea uiſ rei illi inerat, quam prius animo conceperant. Cernebant enim uatem afflictum, deſpectum, irriſum, oppreſſum, à proprijs laribus, à patria, à ſinu deniq; ciuium eiectum, tam ſubito favore erectum. Vnde ſtupentes hæc inter ſe,

Iſte pauper clamauit, & dominus exaudiuit eũ, ex omnibus tribulationibus eius ſaluauit eum.

O immenſam, aiunt, diuinæ beneficentiæ largitatem. Iſte profugus, miſer, proſcriptus, ab omnibus contemptus & eiectus, tam Deo charus eſt, ut cùm primũ eius opem implorauerit, ſtatim adiutus ſit, atq; à tribulationibus illis tam ſæuis, tam immanibus, tam humanæ uirtuti imparibus, ereptus. Quis hæc grandia non fateatur, ac ſtuporis pleniffima? Audi & miraculo propiora:

C *Immittit angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

Solet enim diuina bonitas suos ita in ærumnis ac laboribus illis, quibus tota hæc uita referta est. & tutari, & illæsos reddere: ut penè nihil aliud cogitare uideatur, quàm ut illos in eo rerum culmine statuatur, quò conspicui mundo, dñj magis quàm homines reputentur: quæ quidem felicitas non ociosis, aut in rebus huius mundi occupatis contingere unquam potuit, uerùm defudantibus, atq; à iustitiæ semita ne passum quidem deflectentibus. Sunt & qui etiam (exemplo, ut aiunt, Dei, cui sui maximæ, ut dixi, sunt curæ) nihil omittunt, quo suos consanguineos, licet ineptos, aut affines, aut saltem eiusdem patriæ homines summopere extollant, atq; inter primos ciuitatis collocent, ut ferè insanire uideantur, si quod quærunt non asequuntur. At qui forsitan id superbiæ atq; ambitionis in rebus publicis atq; urbiu. magistratibus tolerari possent, utpote in huius mundi gloria ac fastu uersantibus, atque ad eum certatim omnibus accurrentibus, passimq; conspirantibus: at in templis id uirus, templorumq; prouentibus & honoribus inueniri, quorum honor ac gloria ea tandem esse debet, ut unusquisq; paruo minimoq; contentus, nihil in terris magnum, nihil uè gloriosum arbitretur, nisi mundo inglorium esse, ac omnium abiectissimum, quis bonus æquo ferat animo, & potissimum cum nulla uitæ aut doctrinæ habeatur ratio, sed illa tantummodo, quòd consanguinei sunt, eiusdemq; regionis incolæ? Nemo unquam, inquiunt, carnem suam odio habuit. Infelicissimū profectò carnis genus, atq; ab animo prorsus amputandum, illorum præsertim qui idcirco in templis ac claustris uitam degunt à uulgo remotam, ut trāquillius res suas cum Deo, qui in purissimis solummodo, ac penitus à turbis semotis animis habitat, pertractent, non ut carnem illam suam, turpissimo omnium exemplo, & foueant, & reclamante quoq; natura, in altum euehant. Sed ad Psalmum. Diuus Hieronymus ex Hebræo sic reddit hunc uersum: Circundat angelus domini in gyro timentes eum. Fel. uerò sic:

D Moratur, siue castrametatur angelus domini in circuitu timentium eum. Sumpta enim occasione uates à sua liberatione, ut in psalmi titulo est dictum, fidissimam angelorum circa homines custodiam celebrat, & ait, quòd dominus adeò erga suos uigilans custos est ac insomnis, ut uelit etiam uniuscuiusq; angelum ad sui, ut sic dicam, clientis tutelam castra circumponi, ne uidelicet ab inimicorum castris hinc inde circumfusis lædatur. Quòd uerò noster interpretes transtulit è græco, Immittit, Septuaginta transtulerunt, Irruet, quòd eadem dictio Græcis sit, immittere, irruere, inuadere, iniicere: utraq; tamen uersio obscurior, quanquam nō me præterit, immittit, à nonnullis ita interpretari, quòd angelus tanquam minister, diuini fauoris influxū, in electorum custodiam immittit. Quòd si porro, qui sint electi, à tardioribus ingenijs ignorari dicuntur, addit uates, quòd hi sunt, qui timent dominum. Si rursus, unde istiusmodi timore affecti queant cognosci, interrogor: respondeo, à præceptorum Dei obedientia, Vbi (inquit lex sacra) est timor, ibi etiam mandatorū obseruatio. Ergo in obtemperando diuinis iussionibus, is facile dignosci potest, qui in electorum numerū ascitus sit: alioqui in uia stertentes fidei, ac in mediā ipsa luce hallucinantes, præ se, absq; dubio ferunt, ab electione Dei æterna exclusos esse, atq; propterea tutissimis angelorum castris haudquaquam muniendos. Verùm ut non sit alia cœlestium spirituum custodia ac defensio, aut alia quoq; pro tutandis electis excubiæ, num ille quidē qui magni consilij angelus appellatur, cum suis castris, suaq; tutela deesse poterit? Non deerit certè, quando quidem se nobiscum fore usq; ad consummationē seculi pollicitus est. O fidam supra humanum atq; angelicum præsidium, custodiam. Vult tamen dux noster ipse omnipotentissimus, & imperator, suos secum ad nostri tutelam & defensionem habere exercitus, ne ullo prætextu, ullòue pallio nostram possimus obtegere ignauiam, querentes nos esse indefensos & derelictos. Olim enim obsessa ciuitate Dothan per regē Syriæ, in qua erat Elisæus, uisus est mons plenus equorum, & currum igneorum in circuitu Elisæi. quæ quidem uisio nihil aliud præ se tulit, quàm administratorios illos spiritus (sic eos uocat Apostolus)

A lus) continuis nobis affuturos subsidij. Quid item illud, quod in Exodi libro legimus: Præcedet te, inquit dominus ad populū Iudæorū, angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Ethæum, & Pherezaū, Cananæūq; & Euæum, & Iebusæum, quos ego conteram. Hi sunt enim populi terræ, populo illi à Deo promissæ. Verum priusquam angeli custodiā populo spondidisset, præceptorū illi aceruum condiderat, addideratq; se illi semper affuturum, tantum omnia, quæ ei locutus fuerat, non contemneret, sed diligentissimè seruariet. Ecce mittam angelum meum, inquit, qui præcedat te, & custodiat semper in uia, & introducat in locum quem præparauī tibi. In obsequendo igitur mā datis diuinis, huiusmodi cœlestium animorum tutelam atq; opem merentur electi, ne nobis naturalem quandam purissimis illis ministris consuetudinem, qua nobis uelint nolint deuincti sint, somnietur. Vos interim

Gustate & videte, quoniam suavis est dominus.

Quam uerissimū illud quidem est; diuina scilicet beneficia non solum esse considerata meditandaq; & ob oculos sedulo retinenda; uerumetiā spiritus palato degustanda, atq; in cor trañcienda. Idcirco uates cōmemorata angelorum uigilantia erga homines, ac custodia, dono utiq; sublimi & diuino, datoris bonitatem, suauissimamq; illius naturā ac facilitatē in suos nobis offert, non solum quidem animo pertractandam, uerumetiā degustandā. Nam Dei munera, quæ nunquam defunt mortalibus, nemo tam scelestus est & impius, qui non interdū uoluat animo, ac cogitet à Deo esse: uerum illorū gustus & suauitas ad illos tantum pertinet, qui nihil aliud in terris iam expetunt & amant, præter Deum: hi electi sanctiq; uocantur & sunt, cæteri uerò etiamnū dubij, ut sunt ferme omnes quos nostra hac ætate, fœdo omnium exemplo, cernimus pede altero inter religiosos coetus manere, altero uerò terrenis negocijs ac quæstibus fixos esse & occupatos: rarò enim hi gustant, quam suavis sit dominus, quam bonus (ut uertit Fel.) quam benignus, quam super mel & fauum dulcis. Duos quidem pedes, hoc est, omnes animæ affectus, non illos aut illos, à nobis exigit purissimum atque adeo simplicissimum illud nomen. Quare id summopere cauendū, ne dum hinc à mundi amore pellecti, ab infinitis terrenarum rerum curis impetimur, illinc à memoria pollicitationum Deo per nos factarum urgemur, ancipiti progrediamur passu, atq; illi faueamus parti, quæ modis omnibus à nobis est extirpanda. Vis uno uerbo rem totam concludi? Vult totum hominem Deus, uult animum, uult cor, uult spiritū, uult omnes animæ affectus, uult corpus deniq; ipsum brutum. Cæterū gustus ad uoluntatē seu amorem attinet, uisio autem ad intellectū: in quibus sanè rebus tota animæ beatitudo posita est. Vtra uerò potior sit, in hac uita maximè, fateor me nescire. quanquā scio statim quosdā mihi responsuros, fati illud tritum, quòd non possumus amare incognita. Sed nostrum id nō erat institutum. Illud tamen unum me ignorare haud dicam, totam uim Euangelij, in qua tanquam in speculo nostram cōtemplamur beatitudinē, à carcere, ut aiunt, ad metam, illam in primis auream resonare dictionem, **A M O R**. Porro si primam rerum originem respecto, si cœlum, si terram atq; eius ornatū ac cultum intueor, si diuinum de recuperandis hominibus in Deo consilium, si eius filij ad id negocium delegati aduentum, natiuitatem, miracula, ac demum ærumnas crucemq; considero, uidentur hæc mihi omnia sub una hac tantummodo dictione concludi, **A M O R**. Ad hæc, quid aliud totius Legis, prophetarumq; omnium summam, qua beati efficitur, in unum colligit nodum, nisi **A M O R**: qui quidem non tantum ab anxia diuinæ naturæ peruestigatione, & quæ in terris ferè est nulla, cognitione, oriri solet, quantum à simplici in Deo spe ac fiducia. quinimò duæ hæc optimè in anima partes adeò simul cohærent, & indissolubili connectuntur uinculo, ut una sine altera esse omnino nequeat. Nō parū enim (meum iudiciū simpliciter profero) religioni nostræ decederet, si è cognitionis magnitudine, quæ tenuissima est, nostrū in Deum amorē metiremur, qui immensus esse debet, cum diuinarū rerū notioni quidam sit in terris præscriptus finis & modus, ultra quem

C uelle progredi nefas esset: amori uerò nullus præfixus sit terminus ac modus. Vnde quidam ex sanctioribus nostræ professionis uiris olim interrogatus, quis modus in diligendo Deo deberet esse, Modus, inquit, sine modo. Nec sanè aliud spectasse Euangeliū iudico, cum iussit Deum toto corde, tota mente, atq; anima & uiribus à nobis diligi, quàm in Deum amore illo nos ferri debere, qui modū nesciat ac mensurā. Hęc igitur cuncta longè antequàm euenirent prospectans uates, ac præuidens cœlestis huiusce amoris gustū ante Christi aduentū ferè nullū, per simplicem magis in Deum fidem ac spem sensuros homines, q̄ per rerum earum notionem, quæ nullatenus humano ab intellectu percipi possunt, exclamauit,

Beatus uir qui sperat in eo.

Verum quidem illud etiam est, atq; à sacra lege non semel celebratum, maledictum scilicet esse hominem, planeq; execrandum, qui in homine sperat & confidit. Verissimū & illud, benedictum eum sanè esse, ac beatū omnino, qui in domino spem suam collocat & fiducia. alioqui certè tanta interdum rerū confusio inter homines commiscetur, cum alter alteri plus q̄ par est fidit, ac uicissim sese mutuis quibusdā uicissitudinibus fiducia ac spei confouent, ut non maiori commisceatur fretum aliquod uī uentorum ingenti concitatum, funditusq; euersum. Quàm falsus is quidem est, qui in homine quamuis amico & probo, adeo ex animo confidit ac sperat, ut nullo unquā tempore aut occasione, eum mutari posse cogitet. Ea enim animi inconstantia mortalium pleriq; affecti sunt, ut amicū quamlibet charū facillè fallant, modò id uel sibimet, uel rei illi, quā magis amant quàm fidem, in seruire posse uideant. Et ut quidem huiusmodi fallendi studiū in uulgo natura leuissimò ferendū sit, in magistratibus tamen ac rerum publicarum & Ecclesiæ primatibus neq; ferendū, neq; nominandum. Sed illud unum hac in re potest esse remediū, ne quis quotidie ab amicis se deceptū exposulet, dicatq; imprudens, non putarā, si titubantē spem in homine, qui fallere cōsueuit, posuerit: in Deo autē firmam ac constantē, qui ita à deceptione remotus est, quemadmodum à cæteris animi uitijis quibus implicati sunt homines, natura semotus est ac alienus omnino. Quare nō absq; ratione uates exclamauit, Beatus uir qui sperat in eo: hoc est, felix ille, qui fidei illius sese committit penitus. Quocirca

Timeate dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. Contra uerò, Diuites eguerunt & esurierunt.

Elegantissima hęc quidem antithesi usus propheta, scribit, nihil non, quod ad uitæ usum faciat, abundè in Deo sperantibus, eumq; timentibus suppetere, inopia interim laborantibus huius seculi diuitibus & potentibus, quos secundū Hebræorum literam leones appellare libuit, Sic Fel. Catuli leonū inopes facti sunt, & esurierunt. Dicitio enim, quā noster interpres diuites uertit, magis prophetæ sensum exprimit, quàm uim uocis. alioqui dicendū erat, leones iuniores, qui ob recentiorē ætatē, magisq; uiuidam, ferociores sunt, atq; ad prædam ualentiores, inedia facilius ac fame deficiēt, quàm hi qui timent dominū: nam nihil deesse potest tam charis Dei amicis. Verum (ut dixi) diuites hęc à uate describunt, feroces in super, rapaces, usuris rem suā accumulantes, iniusta lucra sectantes, de aliorum fundis atq; agris posteris suis diuitias cōparantes, & demū de miserorū ciuiū sudore & ærumna feliciter uiuentes: hi nempe omnes à pastione illa æterna, qua pauperes solummodo spiritu recreantur, & uitā habēt, tum hęc, tum in futuro uitæ statu ieiuni erunt. Esurientes (canit Deipara uirgo) impleuit bonis, & diuites dimisit inanes: uacuos scilicet superno illo cibo, quo uel summis labijs degustato, in eum cōualescit anima uigorē, qui ab interitu tam longè abest, q̄ longè in uicē absunt lux & tenebræ, mors & uita, felicitas & miseria, esse & non esse. Ne putes, ait glossa, hęc dici de terrenis rebus, quæ nullius precij sunt, sed de spiritua libus. quanquā nō rarò quidē eos ipsos etiā diuitijs multis turgidos atq; elatos, uidimus ad tantā rerum omniū inopiam deuenisse, ut aut fame interierint, aut ad posterorū exemplū à diuina prouidentia seruati, uitam miserimā ut cuncq; traduxerint,

A xerint, nihilo tamen secius meliores effecti, q̄ prius fuerant, cum fortunā capillo (quod aiūt) tenere uisi sunt. Hi enim in limo limosam, ut sunt meriti, degūt uitā,
Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.

Fel. non indigebunt, uertit. Alius uerò, nō deficient ullo bono. Quare uerborum horū omniū sensum Paraphr. quemadmodū uenustè & uerè, sic breuiter colligit hoc modo: Qui potentia leonibus similes uidebātur, ad inopiā redacti sunt, & famem passi, cum interim quærentibus dominū nihil defuerit unquā. At qui considerandū, quomodo nunc uates eosdē ipsos inquirentes dominū uocat, quos superius sperantes in domino, eumq̄ timentes appellauit: quò animum aduertamus, nulla ferè alia ratione aut uia posse Deum inquireri q̄ illa, quæ spe fideq̄, ac erga Deum ipsum timore ac reuerentia sternitur, atteriturq̄ pedibus euangelizantiū pacem, uel, ut inquit Esaias, euangelizantiū bona. Ac ne illorū spes interim & timor nequicquā esse uideatur, continuis sese macerant abstinentijs, inedijs, cruciatibusq̄ corporis spontè susceptis, uigilijs, & ijs quidem diuturnis & constantibus: quibus sanè rebus & indicijs, quantū sit illorū studiū & conatus res eas superandi, quibus prorsus deuictis, uirtutes omnes animi stabiliuntur, firmanturq̄ in Deo, sed in primis pertinax illud propositū inquirendi Deum, quod unā esse cum spei, timorisq̄ diuini habitu diximus, omnibus testatū esse cupiunt. hi certè non minuentur omni bono: quod quidē bonū, ne diutius in diffiniendo summo bono scholas omnes philosophorū inuicē concertantium peruestigemus, Christus est: quo adepto, summa illicō præstō est felicitas illa animorū, quam beatitudinem appellamus: uerūm his tantummodo, qui non tam cognitionis regula, q̄ amoris ac fiducia illum inquireunt. Quare ne longius aberretur,

Venite filij, audite me, timorem Domini docebo uos.

B Timorem hīc uocat uates cultum Deo syncerè impensum, quem sanè suos edoctrum spiritus pollicetur, illosq̄ filios uocat. Quid ni filios appellet, cum illorum teneritudinē atq̄ infantia alsiduis alat cœlestiū donorū alimentis, quò tandem in uiros coalescāt undequaq̄ perfectos. Filioli mei, inquit Paulus, quos iterum parturio, ut reformet in uobis Christus. ad hoc enim supernis gratiarū archiuis ac thesauris tam copiose à Dei spiritu ditamur, ut Christus tandē in nobis reformet, in ipsoq̄ per amorē, cultumq̄ illum transformemur, quem hīc timorē domini appellat Propheta, quem secutus Paraphr. sic reddit: Venite quotquot discere cupitis, & auscultate mihi, quo pacto uerè colit dominus, docebo uos. Et quid sit illud, uenite, interpretat Fel. præparamini. Venite igit, accedite, quid ueremini? pater est qui uos inuitat, rogatq̄, ac quibusdā ueluti crepundijs & crepitaculis ad sese allicit. Cæterū timorē huiusmodi, qui in Dei religione positus est, è libris utcunq̄ discere possumus: sed parū illud quidē, nisi is cuius id donum est, illius cognitionē suppeditet, nosq̄ in filios illos quos hīc ad condiscendā timoris huiusce doctrinā prouocat, misericorditer accersat, moueatq̄ ad ea appetenda, quæ alioqui neq̄ per nudū nostrum arbitriū, neq̄ per nostrā duntaxat uoluntatem nancisci idonei sumus. Negocium id spiritus Dei est in primis, non hominis nimum per sese ad diuinas contemplationes lasciosi & tardi. Ergo

Quis est homo qui uult uitam? qui diligit dies uidere bonos?

Fel. sic: Quis est uir qui uult uitam? qui diligit dies, ut uideat bonū? Paraphrastes uerò clarius: Quisquis cupis fieri longæuus, & multis annis uiuere feliciter, cohibe linguā à maledicētia. Idcirco enim annorū prorogatio desiderari debet, atq̄ à Deo peti, quò diuinus per nos cultus latius propagetur, inseruiaturq̄ uirtutibus ac numinis immisionibus, nō curis seculi aut uitijs, inter quæ ea quibus lingua infici solet & maculari: indeq̄ animus ac mens non inferiorē sibi uendicant locū. Sufuratione enim murmurationeq̄, ac qua maximè inquinat anima, obtrectatione, periurio insuper & blasphemia, foedari cernimus non solum linguam, uerumetiā & cor & animum. Imò, ut rem clarius exprimā, à contaminato corde huiusmodi turpes erumpunt fructus. Quocirca inter prima diuini cultus

C rudimenta id potissimum à uate ponitur, linguæ scilicet candori ac munditiæ as-
suescere: nec faciliè quò nos uocat animi petulantia atq; ira, claustra alioqui sum-
mo naturæ artificio occlusa, laxemus linguæ.

Prohibe (inquit) linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.

Priuanda est igitur his duobus potissimū telis lingua, ne quem scilicet aperta
lædat iniuria, ne quem dolosa & occulta. Natura enim hominibus cum data sit à
Deo lingua, ut alter alteri suos aperire ualeat cōceptus, tum ut ipsum suū fabrica-
torē laudibus efferat, atq; eius nomen diuulget, insigne erit flagitium tam nobili
abuti instrumento ad cōcinnandas fallacias, iniuriasq; illas, quæ & homini incō-
modum, & Deo contumelias inferant. In lubrico quidē cum sita sit, faciliè in eam
sæpenumero prolabitur intemperantiā, ut ea quoq; quæ non uis, impudentissi-
mè effutiat. Iam illud scitè à Salomone dictum, quòd os lubricū operatur ruinas.
Sed illud horrendū, quod inquit Christus: Ex uerbis em̄ tuis iustificaberis, & ex
uerbis tuis cōdemnaberis. Iactis itaq; cœlestis doctrinæ fundamentis, quæ in lin-
guæ sanctitate posita esse affirmat uates, ad reliquū erigendū edificiū trāsit, & ait:

Diuerte à malo, & fac bonum, inquire pacem & persequere eam.

Audisti ne unquā breuius ad totius sacræ legis uim exprimendam compen-
dium? Fuge, inquit Paraphr. malum, & fac bene. Sic sanè res habet, ut in malo e-
uitando solertia nihil propemodū sit, nisi & ad operationes illas, quæ à fide pro-
ficiscuntur & amore, adijcias animum. Cui unquam profuit, aut fuit decori, con-
scissas abiectissas uestes, nisi nouas, aut saltem honestas & decentes induerit: ædes
enim uetustate collabentes diruere, nec alias denuò erigere, quis nō rideat? Por-
rò declinare à malo, est illud totū, quod à sanctissimo Christi Euangelio dissen-
tit, longè propulsare, nec quicquam in moribus, in uita, in cogitationibus deniq;
D nostris & affectibus admittere, quod Christi uitā non referat. Ille uerò facere be-
ne dicitur, qui natura ipsa prima præuia, sed imbecilli & tarda, ad ipsius instaura-
tionem amplexandam quæ per Christum facta est, totis animi uiribus cōtendit.
Hinc Deum super omnia & colit & amat, illinc uerò proximum perinde ac seip-
sum diligit. Quod quidem ante Christi aduentum ad nos profus exoleuerat, re-
clamantibus tamen naturæ ipsius antiquæ institutis ac lege. Instaurata sunt igitur
omnia per Christum, & quæ in cœlis, ut inquit Paulus, & quæ in terris sunt.
Quare si adhuc ad ea, quæ agi oportet, cæcutis & dormis, pigetq; à doctioribus
haurire quæ magno absque labore non perdiscuntur, pigebit ne etiam compen-
diosam Christi uitā, in qua totius inest iustitiæ summa ac uirtus, uel semel in die
recensere? Si legem bene uiuendi certam assequi peroptas, Christum intuere: si
modestiam, si patientiam, si in aduersis tolerantiam, si fortitudinem, si mundana-
rum rerum contemptum ac neglectum appetis, à Christi uita hæc omnia perfe-
ctissimè discere poteris: nusquam enim nisi in Christo, ad bene sancteq; uiuen-
dum lex ac forma statui debet. Is certè cum tantus sit, ac tam uastus, ut rerum om-
nium molem & impleat & contineat, obuius est tamen omnibus, atq; adeò pa-
tens, ut nemo tam abiectæ sortis homo sit, qui tam excelsæ rei consuetudinē non
assequatur & obtineat, modò sui profus ipsius immemor, in illum, quantum in
se est, per amorem & desiderium ardentissimè feratur. Hic certè non exacta admo-
dum legis cognitio, non linguæ, nō artes, non humanarū rerum doctrina, addo,
& diuinarum anxia illa sollicitudo & inquisitio in primis requiruntur, sed amor,
sed puritas, sanctaq; fidei simplicitas, ac quædā in moribus (ut sic dicam) Christi-
formitas. Induite dominū Iesum Christū, aiebat Paulus, & sat est. Quid breuius
dici potuit? quid rursus utilius? posito enim circa nos, supra nos, infra nos, & in
nobis tandem Christo tanquā uestimento, nihil iam deerit, quò minus supra su-
premos spirituum cœlestium choros statuamur. Eo quidem obtento, illud potissi-
mum euenire necesse erit, quòd quemadmodū cætera illa, quæ ad assequendum
tot laborū nostrorū præmium conducunt, faciliè obtinemus: ita pacem maximè
eam, qua tum omnibus, quibus cum uiuimus, cōmodi sumus & gratiosi, tum no-
bis

A his quoque qui adeo pacata conscientia, tranquilloque animo, cum Deo primo, postea cum hominibus omnia pertractamus, ut coelestes quodammodo in terris diuideamur, non solum inquirimus, uerum etiam studio omni & conatu, ut perfecte illam habeamus, contendimus. Idcirco addit uates: Inquire pacem, & persequere eam. Res est enim, quae nisi maxima uis animi ac nisu apprehendi potest: adeo multae uariaeque inter homines interdum rixarum incidunt, atque odiorum occasiones. Non furit quidem aestus in mari tam saeuè, orta tempestate, quam respublica illa, aut hominum alia congregatorum multitudo, rupta pace, & furit & insanit, dum in sectis diuisa, alter alterum & lingua & ferro, & quod est scelerius, ueneno persequitur, & atrocissime insectatur. Fugato enim semel a nobis Christo, qui pacem tam diligenter nobis, cum iam iam e terris discessurus esset, tanquam bonorum omnium nexum ac summam commendauit, cuiusque aeternum in sinu patris domicilium pax est & quies, quid in mundo aliud uidere cogitamus, quod non sit bellorum discordiarumque plenissimum? Quot urbes (malum) excisas: quot respublicas: quot familias: quot uel integras regiones, religionesque e fundo erutas, tum legimus, tum nostris quoque oculis uidimus, propter dissidiorum rabiem atque impetum? Atqui in infidelium conuentibus ac populis bella esse & discordias quis iam miretur, cum absque Christo sint, ac uiuant, qui pax ea est, quae exuperat omnem sensum: at in Christianis coetibus, in oppidis atque urbibus Christi fonte intinctis, in templis ipsis quoque in Christi nomine erectis pacem non esse, sed rixas & contentiones, magis mirandum est, quam si in medio ipso Galliarum centro Hispanienses quis profiteatur partes, aut in Britannia Gallicas: quanquam id in Italia nulli iam detur opprobrio, cum a multis iam retro annis omni nationum omnium sceptro, ne dicam libidini, gens haec prostituta sit. Vnde aut hic in Pyrenaeo monte educatus res Italas moderetur, aut ille in ripis Rhodani seu Rheni altus, aut alius quoque e Maotide, si lubet, emergat palude, ac nobis imperet, non eousque mirabimur, uti res solemus insolitas & nouas. Quod si etiamnum a quamplurimis, unde tanta rerum confusio ortum habeat, ignoratur: his una hac tantum uocula satisfactum iri uelim, DISCORDIA. Quod si rursus interrogor, unde nata sit huiusmodi bellua, quae crudelissimam quamque feram immanitate superat: fatebor equidem, malum id omne a Christi absentia exortum, quemadmodum ab illius praesentia non secus bella omnia ac rixae sese subtrahunt & fugantur, ac uulgi solet seditiosum, in discordiasque proclive sedari, uiso principe aut rege. Quoquo se modo res habeant, id nobis unum maxime curandum erit, ut tanto nos studio & conatu, pacem saltem animi, si corporis inter uiperas coniecti non possumus, inquiramus, quod tandem illam assequamur, apprehensam uero mordicus teneamus. Id enim significat, & persequere eam. Nam

Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Mirum in modum nostra perfectione delectatur Deus, atque propterea iucundo uultu, atque oculis undequaque laetissimis, suorum uirtutem intuetur, uti solet pater liberos intuens bene moratos, atque ad ingenuas, ciueque optimo dignas operationes ita aptos & instructos, ut a praclarissimis quoque ciuibus laudentur, uulgoque celebrentur. Est & alia ratio, quam obrem asserat uates Dei oculos iustorum uitam contemplari, atque ad eorum preces aures facile accommodare. Nam postquam mortales omnes generaliter admonuit, neminem seu clam seu aperte laedendum esse, quin potius eo pacem studio ac diligentia inquirendam, ut queat aliquando apprehendi & teneri, infert, subinde diuinos oculos in probos esse intentos, quo nimirum illis, ne qua re egeant, aut a quopiam supra uires laedantur, prospicit, consultumque uult. Proinde si quid acerbum calamitosum uel (ut sunt pleraque huius mundi) incidit, eos cum primum ad ipsum confugerint, audit, atque a periculis uel animae uel corporis asserit. Quod sane dictum a Propheta idcirco arbitror, cum ut superbam quorundam petulantiam a miserorum oppressione arceat, cum clare cernunt iustorum uitam curae esse Deo, tum

C ut iusti ipsi non tam præfractè potentiorū iniurias perferant, cogitantes nullam esse in mundo tam fortem persecutionū acerbitatē, quin statim à Dei manu, sub cuius tutela atq; protectione tuti sunt, confringatur. Nam

Vultus domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Ne uereamini, inquit, iusti: neque quomodo improborum ulciscamini iniurias, cogitetis: sinite hanc curam Deo: facies enim domini super illos. hoc est, ut reddat Paraphr. toruo uultu aspiciet sceleratos, ut aboleat à terra memoriam eorum. Fel. item, loco Vultus domini, ira domini posuit, quò intelligas nihil aliud hìc esse uultum domini, quàm illius iram, atq; in improborum scelera excandescentiam: non quòd sanè huiusmodi affectus & ægritudines in purissima Dei natura sint, sed à signis irati hominis uoluit uates in Deo comprehendi iustissimū illius esse consilium, suos à peruersorū hominum contumelijs uindicandi. Et ut quidem in hoc mūdo ad innumera illorum scelera, ut est natura patientissimus, ob quædam quæ nobis prorsus occuluntur iudicia, Deus conuiueat, num conuiebit etiam in supremo illo die, cum exactissimo examine aurum è scoria, triticumq; à palea ac bulla seligens, illud horrendū in impios iudicium proferet, Ite maledicti in ignem æternum: Putasne tum infelices illos Dei uultum conspecturos iucundum & lætum, an toruū & acerbum? Intuebitur quidem omnes Deus & bonos & malos, hos nimirum ut damnet, illos ut seruet: hos ut ad æternos detrudat ignes. illos uerò ut in felicissimis æternorum bonorum sedibus collocet. O iudicium ab omnibus, dum hìc uiuitur, ex animo perpendendum extimescendumq;. Ceterum quòd hìc asserit iniquorum omnium memoriam è terra abolendam, si non placet uiuentium terram, quam beatitudinem æternam quidam esse interpretantur, intelligi, ad quam quidem interpretationem tanquam ad certissimum sensorum confugium recurrunt: hunc uitæ esse statum dicas, quo quidem D peracto, nulla extat improborum actio quæ digna sit memoria, sed æterno dedecore & infamia. Et certè suis in ærumnis

Clamauerunt iusti, & dominus audiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorū libera uit eos.

Iusti dictio in Hebraicis codicibus non inuenitur, sed additum puto explicandi causa prophetæ sensum. Diuina quippe bonitas non potest non præstò adesse suorum gemitibus, & orationibus illis præsertim, quæ è purissimis cordis radicibus egressæ, ipsum Deum quodammodo ad subleuandam miserorum sortem, quæ continuis afflictionum procellis exagitur, cogere uidentur. Conglomerentur sanè hinc inde angustia & miseria, tantillo orationum igne adeò exeduntur, ut penitus in auram resoluantur, aut in sese collectæ tanquã putridū cœnum commarcescant. Non est quidem res ita efficax & fortis ad dissipandos hostium humani generis cuneos atq; exercitus, ut est feruida ad Deum precatio. Vnde hìc uatem illud in primis asserere uoluissè arbitror, multam atque atram temptationum nubem ab aère isto caliginoso pendere, tonitrua persecutionum audiri, fulmina, ignitaq; linguarum tela in nos spargi, ac demum uastissimam calamitatum procellam, abyssumq; profundissimam ærumnarum, per hoc mare magnum & spaciosum mundi debacchari: ea tamen omnia, tanquam pueris quæ fiunt terriculamenta, solo orationum flatu dissipari. Clamauerunt, inquit, ad dominum: nec frustra quidem, nam dominus exaudiuit eos. Quos eos quæ solutos sanè, mansuetos, humiles, cuncta huius mundi pro Christo deridentes, ad iniurias ferreos, ad beneficia molles, rerum prorsus suarum commodorumq; immemores, aliorum uerò memores, castos, sobrios, & demum in Christum per amorem transfusos: horum enim oratio diuinis gratissima est auribus, ceterorum autem non item. Nam mens, in qua huiuscemodi insunt gratiarum dona, deiformis quodammodo fit: atq; propterea quicquid à Deo petierit. hoc certius exorabit, quo illud gratum esse Deo, & scit, & alijs persuadet. Ita profectò res habent proborum, aliorum uerò secus. Nam clamauerunt, inquit uates in alio psalmo, ad dominum, nec exaudiuit eos. fiat, inquit, illorum oratio in peccatum. O hor-

A O horrendam imprecationem: ab his enim longè abest dominus, contrà uerò,

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.

Cum multa sint quæ conferri queant ægrotanti refrigeria, id potissimum uideatur, si lecto cubanti continuus adsideat medicus obsequijs, soletur, excitet, ac demum sanitatem polliceatur. Haud secus quidem se habet diuinus medicus erga animas suorum afflictas, tentationumque uis consternatas, fauciasque aliquando & ualde afflictas: adsidet enim, pietissimus uti pater, consolatur, admonet, blanditijsque ad reassumendum uigorem allicit, animat, & sanat tandem. huiusmodi enim sunt hi, quos hic uates cōtribulato uocat corde, spirituque humiles & abiectos, seu ut illos appellat Dominus, pauperes spiritu, ut sunt planè omnes qui pie in Christo uiuere cupiunt. Heu quàm diræ hos manent cruce: pectore enim his opus est adamantino. Quod quidem aduertens Propheta, è sublimi tanquã specula clamans, istiusmodi quassatos hortatur homines ad hunc modum: Quid extimescitis? hostium ne feritatem & multitudinẽ? uestram ne imbecillitatem? Eia adest dominus, ut his qui fracto sunt animo, opituletur, atque eos qui afflictio sunt spiritu, seruet.

Multa (fateor) tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos dominus.

Paraphr. sic: Multa incōmoda accidunt iusto, sed ex omnibus illis eripiet eum Dominus. Equidem quàm multa sint aduersa, quæ uiro iustitię studio accidat, & uideo & experior: uerum illam quam promittit uates liberationẽ, non sic frequenter uidere contingit. Quis liberationem illam ab incōmodis appellare unquam poterit in uiro inedia, morbo, persecutione, exilio, & cæteris huius generis cruciatibus quoad uixerit afflictio? Mortem ne ærumnarũ huiuscemodi finẽ, liberationẽ, quam hic uates celebrat, dicemus esse? Magna profectò diuinæ bonitatis ista esset laus, hominũ cœlestiũ rerum studiosorũ miseras per mortẽ solui tantummodo, nec aliud interim liberationis genus extare etiam in hoc mundo, quo tanquã excelsæ abietes inter fruteta, humilesque myricas, electorũ animi conspicui apparent. Quare diuinã hanc à malis liberationem, puto esse in aduersis patientiam: qua qui abundè ornatus est, ruat æther, ac quicquid usquã gentium est, in unum conspiret, in illumque defæuiat, liber is erit, ridebitque impauidus: non illius quidem pectus afflictionibus assuetũ induratum ue, uulnus quantumuis acerbum ac letale attingere unquã poterit. Incrudescat mundus, perterrefaciat dæmon, atque eius minister homo, ne parũ quidem remollescet, laxabitque sese, in illa perstans fide, quod propè est Dominus his, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu seruabit. Scit quidem, quod

Dominus custodit omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur.

Ossa hic uocat animi uires, solidioresque animæ cogitationes, quibus nõ secus, atque ossibus corpus, sustentat, ac uires sumit. Custodit igitur dominus hæc, quæ diximus, iustorum ossa, nullumque eorum conteretur, uiolentia scilicet peccati. Alioqui & ossa, & nerui quoque ipsi proborum, eosdem cum domino suo cruci affixo subeunt cruciatus. Porro cum diuinæ sit munificentia propriũ, iuuare, quos, rogo, in primis iuuabit: illos ne qui satellitio immenso sicariorum septi nihil uerentur, an illos potius, qui cum ab omnibus destituti sint & abiecti, uitam uiuunt miserrimam? His ne, inquam, potissimum, quibus diuitiæ opulentissimæ sunt, quibusque maxima in horreis uis inest frumenti, nihil nõ interim procurantibus, quò annona in dies carior fiat, tantique ueneat, quanti uita hominis estimari solet, opitulabitur: an illis magis qui propter cōmeatus penuriã in uicis ipsis ac triujs ciuitatum, uitam eiulatus suspirijsque plenissimã effundunt? Hos igitur potius quàm illos tutari solet diuina bonitas. Cuius uices in terris cum gerat Princeps, atque urbiũ magistratus, danda illis erit opera, ne minimũ quidem à præscripto diuinæ legis aberrant, qua cauetur, ut omnium suæ ditioni parentiũ ex æquo curam habeant, maximè pauperum, pupillarum, uiduarum, orphanorũ. hæc sunt enim, quæ Principum auribus inculcari debent, ut si quid perniciosum hesterni clauo

C infixum fuit, hodierno eijciatur. Cæterū hīc ossa præ cæteris membris uates memorat, quia in ipsis texturæ humani corporis maximè inest robur. Ossa eius, uertit Fel. ob id, puto, quòd obstrusionis nos mysterij per uatē admoneri censuit. Et est sensus: Ne, uos oro, persecutionū crucem, uariarumq; angustiarum molestiā exhorrescatis, ô qui in Christo uitam uiuere synceram instituitis. Ipse enim dux noster & imperator Christus maiori ærumnarū cumulo circūuentus, usque adeo malis non cedit, ut ne os eius quidem paruū ac tenue succumbat, ne de uegetioribus interim illius membris, rationiq; obtemperantibus, aliquid dicā. Vnde seruate Principe, quis populus non tutus? Obserua scripturarū convenientiā. Os, inquit, illius non cōfringetis. Quid illud, quod in Ioanne legimus? Venerunt ergo milites, & primī quidem fregerūt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo: ad Iesum autē cum uenissent, ut uiderunt eum iam mortuū, nō fregerunt eius crura: ut scriptura impleteretur, Os non cōminuetis ex eo. Sic nimirum Christo obire mortem peropus fuit, sic eius amicis ac filijs est necessarium. Econtrariò,

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt iustum delinquent.

Mors peccatorum, ait quidam, infamis & obscura. Quare sumptus illi regales in funeralibus, sepulchraq; Pario lapide ac statuīs perornata, non magis quorundam mortem præclarā, minusq; obscuram reddunt, q̄ cadauera ipsa, uel feretrum multa auri uinustū, uel numerosa præficarū multitudo suū illud Iesum eiulantium celebriora faciunt, ac minus putida. Verū in probum antea ctæ uitæ testimonium res ea est, quæ sanctorū obitum cum Deo, tum mundo preciosum reddunt. Hebræis tamen is uersus aliter legitur: Malitia, inquit, seu noxa interficiet impium, & odientes iustum uastabūtur, seu destruentur. Quare Paraphr. sic reddit: Occidet impiū ipsa impietas, & quotquot odio persequuntur iustum, peribunt. Illud sanè Euangelicū hīc mihi à uate dici uidetur, In peccatis uestris moriemini.

D Atq; hos quidē Paulus suo admodū graphicè pingit colore ad Philippenses scribens: Multi, inquit, ambulant, quos sæpe dicebā uobis, nunc autē & flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorū Deus uenter, quorū gloria in confusione ipsorū, qui terrena sapiunt: nostra autē cōuersatio in cœlis est. Vis ne clarius, tum horum qui terrena sectantur atq; ambiunt, interitū, tum illorum uitam qui cœlestia, ob oculos ponī? Nefandorū certè hominum uitam non dubia sequitur mors infamiaq; & æterna illorum obliuio. Proborum uerò uitam, uita alia comitatur, & ea quidem æterna, interim autem honor, dignitas, splendor nominis. Quòd si etiā piorum quorundā hominum nomen ac famam secretissimo Dei iudicio cernimus ita ab improbis perrodi ac fœdari, ut perpetuo quodammodo opprobrio è uita decedere uideantur: nomē tamen illud in cœlis dei digito conscriptum manet indelebile incontaminatumq;. Ecce, inquit Christus, nomina uestra scripta sunt in cœlis, hoc est, æterna sunt ac splendida. Semper igitur iustorū animæ in manu Dei sunt. Verū enim uero propter assiduā obiectarum aduersitatum crucem, ac cumulum, uisi sunt oculis insipientiū mori: in pace tamen decedunt, uiuuntq; illius uitæ genere, quæ ab irrationabili prorsus perturbatione atq; interitu in hac quoq; uita immunis est. Septies enim, ait Salomon, in die cadet iustus, & surget tamen: improbus uerò in malo corruet: hoc est, in multa, & ea quidem immensa pericula sæpe incidet iustus, emerget tamen uereptus diuina: uerū improbus ac scelestus ipsa malorū mole opprimetur, interibitq; omnino, siue infortunia illa quæ ei obuient, corporea fuerint, siue ad animam spectauerint, ut sunt peccata, noxæq; illæ quibus quotidie diuinos offendunt oculos. Sed contra,

Redimet dominus animas seruatorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.

Illi enim, inquit, ut dixi, prorsus occumbent, proprijsq; in peccatis morientur, iusti uerò in refrigerio erunt. Obsecro, cur sanctas non dicā animas perenni beatitudinis statione in refrigerio esse, cum ad mortē, ut inquit Ioannes, peccare nequeant? Causam uerò quamobrē id fiat, ponit uates, cum ait, quòd redimet illos Deus:

A Deus: hoc est, ita se Deus misericorditer cum illis geret, ut quicquid deliquerint, non illis imputabit, sed teget potius, remittet, purgabit, ad uitamq; cooperari faciet. Et ne fortè in peruestigando, qui sint serui illi à domino redimendi, diutius immoreris, eos ipsos dicit, qui spem omnem suam in Deo collocant: hi nempe, quod dicere inceperã, delinquere haudquaquã possunt ad mortẽ, quia ex Deo nati sunt, semenq; Dei in se insitum habent. Nihil ergo damnationis, clamat Paulus, est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundũ carnem ambulant. Et hi sunt quidem qui sperant in eo, ut è spe tandem fiduciaq; in Deum, sanctificationem omnem nostrã auguremur. Omnis, inquit Ioannes, qui spem habet hãc in eum, sanctificat se. Ex qua quidem sanctificatione, quã est sanctissimi illius seminis, qui Christus est, ubertas & foecunditas, una prorsus cum ipso efficitur insitio spiritus, in nouamq; anima transit, ut sic dicam, substantiam, ut ex humana fiat diuina, rapiaturq; per continuos excessus in eius penè naturam, cui concorporales facti sumus, ut inquit Paulus, & comparticipes promissionis eius in Christo Iesu per Euangeliũ: ubi non est gentilis & Iudæus, circumcisio & præputiũ, barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. Nexus igitur sancto rũ omniũ Christus est, idcirco & pax & beatitudo: cui gloria sit in secula. Amẽ.

PSALMVS DAVID XXXV.

Vdica Domine nocentes me, expugna impugnantes me.

Haud dicere quidem possem, quantum me dirã illã pauperum detreant ac miserorum, in iustitiã oppressores: quantum ue ad tolerantius ferendas improborum iniurias me hortentur, excitentq;, simulac quotidianis intueor exemplis, afflictorum causam magis Deo curã esse, quã affligentium. Et cum passim ferè per sacrum uatis huius uolumen istiusmodi imprecationes contineantur, id maximè hoc in psalmo & diffusius, & ut mihi uideatur, ardentius q; in cãteris, pertractatur. Caueant sibi, oro, qui bonorũ uitam maledictis incessunt, factõq; ueluti agmine iniuriarum, in ipsos eorumq; fortunas & nomen ea ferũtur rabe, qua solent ferã in mansuetiores pecudũ greges. Sancto enim aliquando instigati furore uiri Dei, illas in osores iustitiẽ eiaculantur diras, ut satius illis esset fulmine è coelo tangi, aut Parthico trañci spiculo, quã ab huiusmodi proborum ardore ui spiritus excitato uel semel impeti. Putas ne cõminationem illam in Deuteronomij libro scriptam, suo uacasse mysterio: ad eumq; solum qui legem illam ueterem, imperfectam, atq; idcirco umbrarum plenissimã transgressus esset, pertinuisse: & non potius fidei Iesu Christi, illiusq; professionis hominũ oblocutores spectasse? Percutiet te, inquit Moses, dominus amens, cãcitate & stupore cordis, erisq; palpitans in meridie, ut cæcus palpitat in tenebris: nihil habebis in his quã institueris, prosperũ: calumniam & rerum direptionem quotidie patieris, nec erit qui seruet. O infelicem rerum statũ. Nihil habebis, inquit, tràquillum: nulla erit pedibus tuis quies: dabitq; tibi dominus cor trepidans, oculos deficientes, & animam languidam. Vt certè hæc omnia interdum secus quã hãc dicuntur, improbõs euenire corporeis intueamur oculis: in interiori tamen conscientie theatro ex illis quilibet suum experitur certamen. Sentit, inquam, quã calamitosius planè sit rerum earum quã non uidentur, q; quã uidentur, quibusq; quantum uis fortunatis suis inest labor & dolor, iacturã perpeti. Bona enim mentis hoc dignitate præstantiora sunt, ac quã illa quã ad corpus attinent, nobiliora, quò nulli fortunã subiecta uarietati, ab æternis, ut sic dicam, bonorum ideis dependent. Quare illorum etiam magis timendũ est damnum, quã cãterarum rerum quã suis crebrò possessoribus exitio solent esse, raro salutis: illa uerò suos semper cultores in tuto collocant. Atqui huiusce rei discriminisq; inter bonos & malos olim numerosã præterierunt concertationes, sed quã in Christum, præteritarum omnium ætatum ac scripturarum perfectionẽ & terminũ, tandem desierunt: à quo quidẽ uti ab Ecclesie capite in membra quem admodũ gratiã, ita rerum earum quibus ad ipsum gratiarũ cumulũ peruenitur,

Z

C doctrina proficiscitur electorū. Inter quas sanè primū sibi uendicat locū crux ipsa, quæ est continua in uita hac infelici pro Christo acerbitas. Nullas enim corporas admittit delicias Christianæ disciplinæ professio, si tamen unde eiusmodi professionis haurienda sit cognitio non ignoremus. A Christi, puto, doctrina ac uita, Christianos suam uiuendi normā sumere oportet. Quis, oro, unquam illum dixerit Platonis discipulum, qui cum doctrina tum uita Epicurū profiteatur? Itā sanè nunquā equidem Christianū uirum appellauero, qui Christū & uita & moribus non prorsus referat. Sit quispiam quidem quantumuis in literis, in uirtutibusq̃, ac in medijs ipsis templorum aris enutritus, nisi illius uita cum Christi uita consentiat, doctum forsan illum, aut bene moratū esse affirmauero, Christianum uerò minimè. Qui facit iustitiam, inquit Ioannes, iustus est, sicut & ille iustus est: qui facit peccatum, ex diabolo est. Vides breuibus, quò se omnium sectæ atq̃ hæreses dirigant. Est ne aliquis demum qui suum cupiat Christo non fictè aut fucate, sed serio nomen dedere? Debet sicut ipse ambulauit, & is quoq̃ ambulare ac uiuere: alioquin semoto à nobis Christo per prauitatem uitæ, exitio nobis erunt, non salutem, quæcunq̃ illa sunt quibus uulgò Christiani uideri uolumus, & religio si. Hæc quidem copiosius forsan quàm par fuit, quamq̃ meum posceret institutum, disserui: eò enim in primis me crassa quorundam adegit ignoratio, qui nimium sibi quidem ob baptismū, sacrosq̃ ordines ac uestes & ritus adblandientes, nihil ultrā in Christi schola quærendū esse arbitrantur. Quare in diuinorū gustu torpidi ac ieiuni, raro, quò sua dirigenda sint consilia, multò minus supplicationes & uota, compertum habent. Ex qua quidem inscitia illud potissimū oriri necesse est, ut oratio eorum fiat in peccatum: illisq̃ tumore, nescio quo, inflati miserī calamitatē minitentur, imprecanturq̃, quos se interdū æquiores sanctiores uel esse, ni talpæ prorsus essent, iudicarent. Excelsio quippe iudicio rebus in diuinis secernendis opus est. Nunquā enim uatem aliquē ex antiquis legi mala cupiam imprecatum, nisi ui superna aut ecstasi concitū, quemadmodū prophetas extitisse omnes à sacris annalibus accepimus, sed in primis Dauidem, qui è cælo ad regnū ascitus unctusq̃, & in quo administrando nihil aliud unquā quæsiisse uisus est, quàm populorum cōmodum, ac Dei honorem, hanc iusti doloris inuentionem in Saulum ipsum, eiusq̃ adultores consultoresq̃ nequissimos, uel actus diuina composuit. Quare in exponenda ardentissima hac oda, Christū ante omnia, fidelē postea quemlibet, qui in angustias nonnullas insignes coniectus contra Ecclesiæ inimicos precatur, ob oculos statuamus, dicamusq̃: Iudica domine, nocentes me, expugna impugnantes me.

Clarius Hebræi: Contende cum cōtendentibus mecū, præliare cum præliantibus mecū. Expressius adhuc Paraphrastes: Supplicium sume o domine de aduersarijs meis, pugna aduersus oppugnantes me. Quid putas per se homines in bello tum ad corpus, tum ad animā spectante, absq̃ Dei ope posse? Nihil prope modum, etsi suas omnes arbitrii uires in unum colligat, atq̃ animi uirtutē ac robur promat. In hoc certè psalmo uideo animā præliandi quidem percupidam, sed omnī prorsus armorum genere denudatam, idcirco imbellem: unde suæ cōscia imbecillitatis, quanto maximo potest clamore Dei auxilium implorat, dicens:

Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi.

Videor enim hīc mihi genus humanum audire, seu potius Christum uice hominum suam exponentem infirmitatem. Quid certè ualeat pugil in harena absq̃ armis illis, quibus sese à ui hostium queat defendere, aut eos quoque offendere, clarè uideo: occumbat enim necesse est, nisi alius utriusq̃ generis arma suppediet. Clamat hīc igitur homo, clamat uoluntas, clamat arbitrium, arma illa omnia quæ in tam periculoso cum mundo certamine necessaria sunt, sibi deesse. Deest quidē, quo sese tutari possit, clypeus, deest ensis, deest ipse quoq̃ thorax æneus ac galea, quò se uertat, oro: Pugnis sanè audis, res tanta cum tam crudeli hoste minimè tractanda est. Sanè uerò animam iatueor, conquerentem se penitus dearmatam, proptereaq̃ alienum implorantem auxilium, & illam fortem, hostisq̃ telo

A telo impenetrabilem atq; inaccessam dicam: Est (fateor) quædam in anima uis & potestas, qua nescio quid potest, & uerè nescio quid. De me autè (ut ingenuè quod sentiam loquar) illud fateri possum, me scilicet ex me, meoq; ingenio nihil omnino posse: in illo uerò qui me confortat, omnia. Fel. uertit: Apprehende scutum & spiculū, seu hastam. Quare sic reddit Paraph. Arripe clypeum & lanceā: clypeum nimirū, ne uulnerer: lanceam uerò, ut uulnerē. Vides, ni fallor, quomodo utrunq; armorum genus à Deo petendum sit. Sua porrò familiari de Deo anthropopathia utitur uates, quò quantæ sit curæ Deo sanctorum uita non nesciamus, simul ut eum tanquam hominem obarmat. Quid uerò clypeus, quid telū, quid gladius, quid cætera armorum nomina in bello spiritus præ se ferant, alij dicant: nobis sat est, huiusce generis armorum appellatione cum nostram nuditatē indigentiamq; & periculum in bello tam sæuo contemplari, tum promptā Dei bonitatem ac uirtutem in suis defendendis pernoscere.

Effunde frameam, & conclude aduersus eos qui persequuntur me: dic anima mea, salus tua, ego sum.

B Euagina, inquit, denuda ensē: seu, ut reddit Paraphr. Arma te gladio & lancea, ut occurras persecutoribus meis. Conclude, inquam, illos, ne queant euadere, seu claude galeam, quando quidem res urget, agendumq; est cominus. neque id solum quidem, sed uerbis quoque meam solare pusillanimitatem & deiectionem. Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Solent enim hi, qui, ut amico in periculo aliquo immenso constituto suppetias eant, sese ingerunt atq; armant, non solum quidem re ac manu amico subsidium afferre, uerum etiā uerbis in spem bonam timidum illius animum erigere. Promitte, inquit Campensis, allaturum te animæ meæ salutem: hoc sanè impetrato, cuiusuis manus pugnet contra me, ne pedem quidem uel tantillum mouebo. Homini plerunq; illi qui haud fictè dissimulanterq; sua secum reputat errata, quàm foede scilicet ac sæpe lapsus sit, quàm frigidè, quàm ue oscitanter in diuinū concalescere soleat amorem, quàm durum item in se ad lachrymas habeat sensum, quàm tardum ad capeffendas iustitiæ semitas affectū, quàm celerem uerò ad easdem ipsas deferendas, quàm (inquam) imbecillis ob iam obductum in peccatis callum factus sit, contra autem hostes fortissimi, nullum aliud salubrius potest esse remedium ad sedandā animi desperationem, q̄ si in spiritu audiat à Deo, Salus tua ego sum. Quid cum paternam illam, mundanā omnem exuperantem lætitiā, aure haurit cordis increpationē? Modicæ fidei quare dubitasti? Non est sensus quidem in homine, non mens, nō intellectus adeò in diuinis contemplationibus immerfus, cui ea gaudij copia plenè uti est, ualeat significari, cum secretissimo quodā diuini motus susurro atq; afflatu se sentit anima excitari, pungitq; telis illis igneis, Salus tua ego sum, Remittuntur tibi peccata tua, Vade in pace. O iacula, quorū uulnere sanantur animæ. Corde profectò molli, atq; (ut inquit ille) carneo hīc opus est, non ferreo, quò è tam suauissimo uerborum sono, è fonte nimirum diuini amoris emanante emollitum colliquefcet in eundem ipsum ignem, qui Deus est. Sed illud cauendum, ne anima tam ardenti nota semel insignita, planeq; purgata, in glaciem denuò recidat, atq; in easdem ipsas rursus remigret peccatorū sordes, relabaturq; præceps in id impietatis genus, ut infinitis suis erroribus addat etiam ingratiitudinis culpam. Perstandum est igitur in fide Iesu Christi, qui mihi meisq; alioquin ad bona omnia oclusis, non cessat insufurrare quotidie auribus, Salus tua ego sum, Sic itaq; tuis eueniat, ô Deus: contra uerò

Confundantur, & reuereantur querentes animam meam. Auertantur retrorsum, & confundantur cogitantes mihi mala.

Iam mala illa uates, quibus scelesti occultissimo aliàs modo, aliàs quoq; aperto, atq; omnibus exposito affliguntur, enumerat. Haud semper quidē diuina animaduertere solet ultio in res istas improborum externas aut corpora, sed in animam potius, quæ poenarū omnium maxima est ac magis atrox: è cōtrario uerò

C secus se habet in bonorum pœnis, quas sanè in uitam hanc potius, quàm in bona animæ uim habere quotidie cernimus. Eam ob rem uitam hominis in libidinum cœno sese perpetuò oblectantem, neq̃ ulla affici molestia aut mulcta, profligatam omnino eam esse, atque à Deo derelictam affirmabo: quandoquidem eum ipsum hominem charissimū Dei esse filium ducimus, quem ipse flagris, molestiisq̃ huius uitæ uarijs & assiduis expolit, aptatq̃ tanquam lapidem uiuum, coelesti ædificio ac structuræ. Cæterum hos duos sic legunt uersus Hebræi: Pude fiant, & ignominia afficiantur, qui quærunt animam meam: reuereantur uerò & pateant probro, qui cogitant malū mihi. Is enim confundi, pudefieri' ue dicitur, qui suis frustratus consilijs, alio se cardine rem uertere, quàm putarat, conspicit: quiq̃ dum alium perdere nititur, ipse infelicitè perit. Aiunt porrò sancti Dei uiri, mirabili suffundi pudore dæmones (si tamen pudor in tam impudenti collegio inueniri potest) si quem ex perfectioribus nostræ religionis hominibus adorati, omniq̃ insidiarum machina adhibita, nihil secius agunt, quàm si mutam statuatam aut truncum aliquem inertem adoriantur. Ea enim spiritibus illis tetrīs inest uis ac uirtus, ut uel modicū quidem reiecti, pedem actutum referant, cessentq̃ ab impugnatione confusi. Et certè quòd dæmones tam crebrò ex hominum conflictu uictoriam reportent, non id quidem contingere ob fortem illorum uirtutem aut potentiam est censendum, sed ob nostram potius ignauitā ac socordiam, ne dicam promptam ad uincula & manicas uoluntatem: uincimur enim, quia uolumus. Proinde nostram optimè perpendentes tum imbecillitatē, tum ad porrigendas hostibus manus procliuiatē, nostra arma, quæ debiliora sunt quàm araneorum sint telæ, exuentes, diuina cum uate, uatumq̃ Domino impetremus, dicamusq̃ cum Paraphraste: Suffundantur pudore, & afficiantur ignominia, quotquot student subuertere me: cōuertantur in fugam, & infames fiant, quotquot machinantur malum mihi:

Fiant tanquam puluis ante faciem uenti, & angelus Domini coartans eos.

Mira enim atq̃ horrenda exaggeratione diras in æternam improborum perniciem accumulauates. Non cōtentus quidem sempiternam illis confusionem, probrumq̃ æternū exoptasse, denuò imprecatur ut pulueri & cineri, seu, ut uertunt Hebræi, festucæ seu paleæ uento expositæ similes efficiantur: hoc est, nusquam stabiles cōsistant, nullisq̃ certis regantur consilijs. Vidisti' ne unquam pulueris aut palarum globum, uentorum uia ac turbine per aërem circumferri, sursumq̃ ac deorsum exagitari: Ita sanè sunt hi, qui semel à diuina sua sponte euulsi protectione, nulla certa nituntur uitæ ratione: sed quòd à mundo, mundanarūq̃ rerum cupiditate impelluntur, eò confusissima consiliorum textura, motuq̃ animi intemperato & effreni, sese uertunt. Et quemadmodū sanctissimi Dei uiri certo suis in tractandis negocijs consilio, firmoq̃ proposito eunt, ut inquit uates, de uirtute in uirtutē: ita nefarij homines de malo in malū, de scelere in scelus, inconstantissimo semper ausu, temerarioq̃ conatu præcipitantur. Cæterum auget uates, quod dicere inceperat. Angelus, inquit, domini sit coartans eos: seu, ut uult Fel. euertens & elidens eos. Da mihi hominem, ubi sese firmet, tanquam quisquilias uentorum impetu exuscitatas, non habentem, quid certi unquā ager: quam rem unquam stabilem inceptabit: Sed quid si angelus uento omni potentioris adhibeas impulsus: Deus bone, quæ rerum consilio: quæ consiliorū actionumq̃, & ipsarum quoq̃ cogitationū uolubilitas? De his quidem illud à Salomone dictum fuisse arbitror: Stultus, inquit, ut luna mutatur. Verum ut strenuis copiarū ductoribus id inconstantie paululū, quò sagacius hosti queant imponere, concedendum sit, in Christi certè militia nuda omnia esse debent, uera, sincera, cōstantia, firma: alioqui hodie ordiri quod cras emoliaris, animi iudicium est parum sui compotis, atq̃ propterea nulla bonorum societate digni. Horum quoq̃ effigie in sequenti uersu alia demonstrat imagine Propheta, inquiring:

Fiat uia illorum tenebra & lubricum, & angelus Domini persequens eos.

Lubri-

A Lubricum, uertit Fel. lubricitates. Nonne illud in hoc loco tibi uenit in mentem, quod suos in ciues iratus Esaias olim imprecatus est: Excæca, inquit, cor populi huius, & auribus aggraua, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant: ne conuertantur, & sanem eos. Vidés ne quò miseriarum tendant tenebræ huiusmodi ac lubricitates à propheta cōmemorata: eò nimirum, ut qui sic uiuūt aut gradiuntur, nullo unquam uia lumine, aut firmo regantur solo, semperq; in periculo sint, & illo quidem irremeabili & deplorato. Cadant enim crebrò oportet, uel eò maximè quidem si à tergo impulsorem habeāt, quem hīc uates Angelum Domini appellat. Sensus igitur erit: Quæcūq; attentauerint, molitūq; fuerint improbi, nutantia sint, obsecro, præterq; cadant opinionem: nihil eis succedat, in omnibus suo frustrentur conatu, nutent, lapsentq; continuè, ac tandem quid sequi, quò ue ire debeant, ignorēt prorsus. Sic sunt sanè omnes qui propria ducuntur prouidentia & arbitrio. At qui extincta in anima luce illa, qui Christus est, per quem quidem non solum homines, sed & supremi cœlestium spirituum chori illustrantur, perficiunturq;, ut inquit Dionysius, ac uitam sumunt, quò tendat, oro: Plena sunt certè omnia lapsibus, atq; æterna errorum nocte & caligine, absq; Christo. Ad hæc, quod putamus aliud fuisse malum illud, quod Cain uago cōminatus est Deus, cū dixit: Incertus rerum tuarum semper eris, & uagabundus super terram: quàm inconstantiam istam animi, confusionemq; tum dictorum tum factorū, qua iugiter infelicissima illorum uita rotatur, qui abiecto Deo, hoc est, omni bene uiuendi norma ac lege pessundata, more pecudum in omnē feruntur libidinem ac turpitudinem: Horum igitur (ait spiritus) sint uia obscure & lubricæ. Angelus postea ille domini, qui in circuitu obambulat timentiu eum, & qui nocte una percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinq; millia hominum, à tergo illos insequatur & impellat.

B *Quoniam absq; causa absconderunt mihi interitum laquei sui, superuacue exprobrauerunt animam meam.*

Causam reddit uir iustus, quamobrem tam dira contra Dei hostes imprecatus sit: Quoniam, inquit, sine ulla causa (sic enim legit Campensis) clam laqueis suis mortiferis conati sunt inuoluere me. Certè cū hæc lego & cōsidero, nullus mihi è cuncto iustorum grege occurrere potest, qui tam iustè de improborum iniurijs expostulare queat, atq; usq; eò moueri & irasci, ut mala illa quæ hīc connumerantur, suis imprecetur hostibus, quemadmodum filius Dei, qui (si illius in terris uitam nouimus) nec pati debuit, nec mori. Quid unquā tam sincera natura, tam pura mens, tam defæcatus animus delinquere potuit, ut ea tormentorum genera experiretur, quæ ne à carnifice quidem crudelissimo nō sine misericordia nefandissimis piratis admouerentur: pertulit tamē innocentia, quod nobis nocentissimis debebatur, suumq; fecit quod erat nostrum, nempe peccatum, iniurias, crucem, mortem. quare de illatis sibi immeritò contumelijs nō rarò queritur. Interitum porrò laquei uocat dolos illos ac fraudes, quibus innocentissimum Dei filium. Scribæ illi astutissimi irretire conati sunt. uerū quando ipse uoluit, captus est. Ex qua quidem bona eius erga nos uoluntate, nostra adeò uim sumpsit ac robur, ut nemo iam ab hostibus quamlibet fortibus & truculentis uinci possit, nisi uelit. Data est igitur uis ea animi atq; uoluntas à Deo nobis per Christū, ut neq; cupiditatibus, neq; hominum iniurijs persecutionibusq; succumbamus, nisi uelimus. Quid uerò id sit quod nostram ita informet uoluntatem, ut bonum uelit, malumq; auerfetur, gratiam diuinam puto esse, quæ debili nostro unita arbitrio per se algido & pigro, ipsam ad expetendum bonum excitat, pungit, irradiat, tantum abest ut illam cogat. Superuacue exprobrauerunt animam meam. Licet is sensus uideatur perinde esse, ac si diceretur, Sine causa irridentes dixerūt omne malū aduersum me: Hebræis tamen alia est litera, proindeq; sensus alius. Vnde sic uertit Fel. Frustra fecerūt foueam animæ meæ. Paraphr. uerò, Sine causa foueam foderunt animæ meæ, siue in perniciem meam. Verū,

Z 3

C Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat ipsum.

In ipsum, inquit, cadat laqueum quem alijs parauerat. Subitam hinc ruinam in speratamque calamitatem suis deprecatur hostibus, sed metaphora à uenatoribus mutuata, qui scrobe aliqua obiecta, laqueum circumnectentes, lupis, aut alijs id genus feris insidias parant, ut dum eam inconsultò expositam ad escam adcurrunt, in dolosam incidant foueam, cuius altitudine saltem, si non laqueo, aut rete, capi queant, huiuscemodì enim infortunij euentus per se homini ualde calamitosus est, si cōtingat: sed longè miserior atque infelicior si subitò, cum tumultuque ac præter opinionem & spem, de quo ne cogitarat quidem, incidat. Quid si porro in eandem ipsam, quã alijs parauerat, illabitur miseriam: auget id quidem infortunium. Sic Felix: Veniat illi strepitus, seu, ut alius transtulit ex Hebræo, tumultus quem non cognoscet: hoc est, de improviso, antequam rei euentum agnoscat, cadat. Nam ferè id semper accidit, ut qui è sublimi in profundum aliquod labitur, repenti no exanimatus casu, deorsum in caput maximo cum clamore ac strepitu uoluatur. Vnde sic reddere hunc uersum aliquibus libuit: Laqueus seu rete quod abscondit, capiat ipsum, cadatque cum tumultu in illud. quò subitã intelligas fore Iudæis Christi hostibus ruinam & calamitatẽ. Certè si obstruiores humani cordis recessus corporeis oculis uideri possent, nõ solùm quidem hæc, aliòquin sæua & horrenda, in sceleratorum animis inesse cerneremus, uerum etiam terrificam magis, magisque dira & monstrosa. Cum enim Deus adeo natura in largitiones effusus sit, & ut sic dicam, prodigius, ut illius quoque hostes indeficientis eius benignitatis participes efficiantur, uidentur hi interdum felicissimi in mundo esse. Sed quid si morsus illos atroces in conscientia cerneret: quid si confusionem illam animi, mentisque inconstantiam uasto perturbationum pelago atque libidinum exagitata conspiceret: iurares quidem illos tum maximè miseròs esse, atque infelices, cum uulgo maximè felicissimi uidentur ac beatì. Extracta autem crusta illa beatitatis in superficie (pro Dei fidem) quid turpitudinis non uideretur? Deme, te oro, ab illis diuitias, deme magistratum, deme Principum fauorem, quid nisi nudos graculos intueberis? Rotentur itaque (ait spiritus) in æternum suo illo, postquam sic uolunt, confusionum strepitu & tumultu: contra uerò,

Anima mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari suo.

Anima, inquit, mea, quæ in laqueis tanquam incauta auicula, perire sperabatur, non peribit, non cadet, non ob id in mœrore contabescet: sed exultabit in Domino, gestietque lætitiã indicibili in spiritu, ob salutem sibi præstitam. Paraphrastes tamen optandi affectu sic uersum reddidit: Anima mea gaudeat, & exultet serio, propterea quòd salutem afferre dignatus est mihi. Semper ferè noster interpret salutem transtulit pro salute: quanquam nec salutem quidem uacat mysterio. Cum enim salutarem hanc dictionem per psalmos tanquam margaritam interspersam uideo, occurrit mihi statim Dei filius Christus Iesus, qui adeo salutaris nostra factus est salus, ut nulla alia unquam fuerit, eritque in posterum. Quare siue salutem eum appellet uates, siue salutem, idem Christus est, idem Iesus, idem seruator. Et quidem (ut quod sentiam loquar) uidetur hic mihi uates dicere uoluisse: Anima mea multas ob rationes exultandi in Deo, eiusque gratias agendi, materiam haudquaquam tenuem atque inefficacem habet: uerum omnis oblectamentorum meorum lætitiarumque uis ac neruus, in fide uenturi Messiae posita est. Cum sanè recolo quid is mortalibus allaturus sit in terris, uideo nusquam bonum, nusquam pacem, nusquam uitam, nusquam salutem posse esse, nisi in illo. Idcirco mea in me anima gestit gaudio, in ipsoque prorsus delectatur, illum uult, illum cupit, illum amat, illum uotis omnibus exposcit. Sed nõ solùm id quidem, uerum etiam ipsa

Ossa mea, res aliqui stupida ac uita expers, exultabunt, gaudebuntque, & dicent: Dominus quis similis tibi? eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum & pauperem à diripientibus eum.

Latinus

A Latinus interpres duobus sensum uersibus expressit, qui uno tantummodo debuerat. Vnde Paraphrastes: Omnia ossa mea dicant non esse similem tibi domine in eripiendo pauperem à uiolentia eorum, qui uiribus illo superiores sunt: in eripiendo, inquã, afflicto & egeno ab opprimentibus illum. quare ea est Hebræis litera: Omnia ossa mea dicent, Domine quis sicut tu, qui liberas afflicto ab eo qui illo robustior est, & afflicto & inopem à deprædante illum: Vides hîc certè genus humanum afflicto, ad eamq; olim redactum bonorum inopiã, ut in omnibus à fortissimo mundi tyranno deprædatoreq;, tanquã uilissimū mancipium opprimeretur: id tamen Christus in eam quam nunc cernimus libertatē, mortis suæ munere, à quo uita omnis dimanauit, transfudit. Sunt porro qui intima seu uires, pro ossibus uertunt, ut sit sensus: Omnia intima mea uiresq; meæ omnes & affectus tantorum beneficiorū memoria exterrefacti clamabunt, Domine quis similis tibi: quis tam fortis: quis tam bonus: quis tam ad ueniam facilis: Tu afflicto, tu inopem, tu miseriarum acerbitate sese torquentem, à prædonum sæuitia solus uindicas, præterea nemo.

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.

Quod non cognoui, interrogabant me, uertit Fel. Paraphrastes uerò: Quæ ignorabam, ipsi interrogantes obiecerunt mihi. Vehementem hîc hostium suorum crudelitatem exaggerat uir iustus, sed in primis ipsæ iustitiæ dator Christus. Inter cæteras enim uitæ miseras quibus obnoxij sunt improbi, illa potissimum deterior uidetur, cum nefandarum cumulo actionum falsitatem quoq; testium in alicuius infamiam & perniciem addunt. Quod sanè Christo agno candidissimo, cohortes inter prætorianas constituto contingit. Summi sacerdotes, inquit Marcus, & omne concilium, quærebant aduersus Iesum testimonium, ut eum morti traderent. Cuiusmodi autem generis illud fuerit testimonium tam importunè quæsitum à Iudæis, explicat dicens: Multi autem falsum testimonium dicebant aduersus eum. Sed uide, uel inter sexcentos iniquitatis testes, quàm ualidè emerferit innocentia. Testimonia, inquit, cōuenientia non erant. Solent porro iudices, qui uî metuq;, pœnis aut interrogationibus quoq; in inuolucro confusis, ab reo, quod uolunt, extorquerentuntur, ambages nescio quas uerborum contexere, quò miser ille incautè nōnunquam annuens sese egisse, quod ne per somnium quidem unquam optauit, falsorum tandem testium iudicio & accusationi subiaceat. Hincq; est (opinor) quò dicit uates, se de his quæ nunquam nouit interrogatum. Heu quantum olim attulit exitij bonorum uirorum integritati & candori, istiusmodi pestis lues,

Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

Ecce aliud miseriæ genus in improbis. Respondebat, inquit interpres Hebræus, malū mihi pro bono, orbitatē animæ meæ. Cōmodius tamen sterilitatem uertit Fel. quàm orbitatem: ut sit sensus: Ea quidem quæ in me moluntur uiri athei, mors quodammodo sunt animæ meæ: siquidem diutius ab illis afflicta nō secus se habuit, quàm se habet mulier effœta, cubansq; in puerperio. Auxi, inquit, in illis beneficiã, ueluti in agro semen: illi autem, negato fœnore, spinas, gramenq; inutile, signum nimirum sterilitatis, retulerūt. Quid? in eam me coniecerunt miseriam ac solitudinem, in qua orbi (orbitatis nomen explanandum est) hi scilicet qui nullo amicorum subsidio fulciuntur, soli esse solent. Est nimirum aliquid dignum laude, pro beneficijs beneficia compensare, par parq; in donis referre: sed illud laudem omnem superat, cum quis bonum alicui pro malo reddat. Is calculis omnibus inter diuos referri debet, simulac æternū patrem in tam liberali actu beneficentiæ imitatur, qui continuis & his quidem nefandissimis à nobis lacepsitus iniurijs, contumelijsq; affectus, haud cessat tamen quin è benignissimo suo gratiarum fonte hauriat, quod perpetua tanquam irrigatione in nos ingratisimos deriuat. Verum non tantum id quidem diuinæ imitationis argumentū est, quantum illud diaboli, cum quis ab alio beneficijs prouocatus,

ornatusq; dignitate ac gloria, probrū refert & iniurias. Vidi ego aliquando præclarissimos uiros atq; ad fortunæ uulnera planè immotos, neq; propter morbū aliquem, neq; propter uim quamuis sæuam hostium, aut exilium, aut liberorum mortem rerumq; depopulationem & exterminium, à recto animi statu potuisse deñci, unico tamē ingratitude actū adeò insanisse, ut in mœrore prorsus contabuerint. Hinc sunt (credo) innumera illa in scripturis exempla, in quibus Deus Iudæorum carpens proteruitatē, illis obñcit, quanta semper uel ab ipsa prima rerum origine pro illorum salute gesserit: illi uerò pro immensis beneficijs, immensas (ô ingratum populum) contumelias, maledicta, blasphemias, obtreccionēs, ac mortē tandem eius rependerunt filio. Quare nō iniuria hīc queritur Christus, sibi suisq; amicis pro bono malum repensum esse. Vide quid dicat:

Ego cum mihi molesti essent induebar cilicio,

Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar.

Summæ charitatis indicium exprimitur. Cæterum ex Felicis litera, qui translulit, ego autem, cum ipsi infirmarentur, indumentum meum sacco: nō tu illud Apostoli audire fateris: Quis infirmatur, & ego nō infirmor: quis scandalizatur, & ego non uror: Non potest quidem non dolore affici membrum, pro membri illius dolore aut damno, quod eidem secum corpori annexum est. Potest id manus pro oculo, pro manu oculus, pes, caput ipsum tandem in corporibus hisce brutis & moribundis, et non poterunt membra illa quorum corpus Ecclesia est, caput uerò Christus: qui æterna nos compage tam rectè sibi inseuit, uniuicq; ut impossibile omnino sit tam diuini corporis membrum non idem, eiusdemq; substantiæ ac naturæ, cum reliquis esse membris. Idcirco eidem ipsis affectibus alterum pro altero afficitur, idem dolent, idem amant, idem appetunt, modò alter aliterius membra sint in Christo, ut inquit Apostolus. Mos porro antiquis fuit, & nunc quidem manet, ut dolorem animi pro se aut pro suis intimis susceptum, externis quibusdam signis præ se ferrēt: inter quæ erat luctus, ieiunium, tristisq; incessus, & habitus ut plurimum cinere ac puluere conspersus, mœror insuper in facie, lachrymæ, singultus ac mœsta (quod pluris faciebant) sedulacq; supplicatio. Etenim uerus dolor, hoc est, pro serijs rebus assumptus, eum faciliè cui quid dolet, ita attonitum reddit, atq; in his considerandis, quæ premunt magis, occupat, ut sui prorsus immemorem faciat, nedum cibi, aut honestioris uitæ cultus: nīhil enim hī tam cupere uidentur, quàm ut quamprimū inuisa hac ab luce soluantur, quocirca nulla illis propriæ uitæ inest cura. Hæc sanè mœrorem intimum attestantia ideo hīc uates accumulatur, ne non sciremus qualis in Christo futura esset erga genus humanum clementia: subindèq; in suis quæ esse debeat, quos nimirū sui haud dissimiles, cum in omnibus, tum in his maximè, quibus miserorū calamitatibus subuenitur, esse uoluit. Estote, inquit, misericordes, sicut pater uester misericors est. Quàm uerò ardenter homo hominem in ærumnis positum diligere debeat amplectiq; ac æquè illius salutis uti propriæ curam habere, id est argumento, quò illum sic se in miserijs torquentē, proximum fratremq; appellat uates. Quali, inquit, proximū & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Clarius Hebræi: Habebam me, inquit, ac si eorum proximus, ac si frater fuisset: uti qui lugent matrē pullatus incuruabar. ut hīc primū uideas matrē latinis in codicibus deesse, quare sic uoluit Fel. Sicut lugens matrē nigerrimus humiliatus sum. Solent enim filij teneriori affectu matrē, quàm patrē diligere, idcirco istius quàm illius mortem tolerantius ferre. Porro uerbum, cōplacebam, sic interpretantur: Ego hominī sic afflictō stuidi tanquā amico, tanquam fratri, & illi quidem charissimo, complacere & gratificari. Vnde cumuli huiusce uerborū sensum elegantissimè, ut cætera, expressit Paraphr. hoc modo: Ego interim cum ipsi infirmarentur, pro uestimento usus sum sacco, & ieiunio maceraui me, & precibus impetraui à domino quæ uolui pro

A pro eis. Tanquam si summus amicus, imò frater quiuis eorum mihi fuisset, omnia humanitatis officia eis exhibui in aduersis: non aliter quàm qui matrem lugeat, pullatus & capite demisso incessi. Atqui scribenti mihi, atq; ex animo, quid sibi uelît hîc spiritus consideranti, mœror ille Davidis in mentem uenit, qui audita morte filij, cooperto capite incedens lugebat filium dicens, Absalon fili mi, fili mi Absalon: quis mihi det, ut ego moriar pro te fili mi Absalon? Quid illud mirabile charitatis exemplum in Christo: qui prauidens ciuitatem illam scelestam, sui suorumq; interfectricē, haud multò post iri exterminatū, fleuit super eam dicens: Quia si cognouisses & tu, quoties ego, inquit, uoluî cōgregare te quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur domus uestra deserta. Vide quàm pio affectu, quàm non libenter futura suorum hostium exitia uaticinatur Christus. O normam certè beatitudinis compendiosam, sed parum à plerisq; cognitam. Eò enim noster à multis iam retrò annis ascenderat fastus & tumor, ut non solum hostium nostrorum ærumnas, infortuniaq; cum gaudio ac risu recenseremus, sed etiam amicorum si non miserias læto animo audiremus (id fuisset nimium insolens) at saltem secundas eorum res ac fortunas perturbato pectore uel audiremus ab alijs, uel nos alijs commemoraremus. An uerò in præsentia meliores nostra hæc ætas pariat liberos quàm antea, non dico: sunt qui deteriores arbitrantur. Iam illud postremò uidentium, quid sibi uelit, Et oratio mea in sinu meo cōuertetur. Cōuertatur uertit Fel. alius uerò uersabatur. Alius item ex Hebræo: Et totus eram in precationibus. ut nihil aliud fermè sit orationem in sinu nostro conuerti aut uersari, quàm nos frequenter orare: nec quicquam tam aduersum posse contingere, quin ab orandi officio absterreamur. quanquam non me clàm est alium ab alijs reddi sensum, hoc ferè modo: Semper quidē meis pro persecutoribus Deum orauî, quibus sanè cùm nihil mea profuerit oratio, quippe qui indigni erant, pro quibus ego exaudirer, ea tamen

B in sinu meo conuertetur, hoc est, mihi utilis erit. Quòd si mauis optandi affectu cum Felice uersum legere, is erit sensus: Adeò mihi non sum conscius mala pro meis hostibus orasse, ut hoc ipsum quod orauî, ad me reuerti cupiã. Si malè precatus sum, id totum in me conuertatur, recidatq;. & est ac si dicat: Bona illis semper precatus sum, illi uerò contrà. O perfidiam hominum.

Aduersum me lætati sunt & conuenerunt, congregata sunt super me flagella, & ignorauî.

Felix sic: Cùm ego attritus essem, lætati sunt, congregati sunt: congregati sunt aduersum me claudi, & non cognoui: aperuerunt, & non siluerunt. Hîc mihi (fa teor) crudele spectaculum mortis Iesu in memoriam uenit, cui adeò multa paulò ante crucem flagella; accumulata fuere, ut impossibile planè uisum tum fuerit, hominem unum tam diros perferre potuisse cruciatus. Tulit tamen amantissimus nostrî dominus ea illa, quæ iure omni mortalium generi debebantur, & quæ spiritus in superioribus una tantum dictione Cilicium appellauit, nō quidem illud hirsutis contextum uillis, aut acutissimis intersertum paliuris, sed uerberibus, irrisiōibus, contumelijs, iectibusq; tam sæuis & inhumanis, ut cruor è membris illius purissimis partim immenso emanaret profluuiō, partim sub cute interceptus carnem illam sanctissimã ita atris oppleuerit uibicibus, ut non iam caro hominis in ludæa enutriti, sed nigerrimi Aethiopsis appareret. O certè ciliciū nostris scribis debitum, nō illius innocentia: qui idcirco omnes omnium turpitudines & peccata integere dilueretq; potuit, quia unus omnium inuentus est ex omnibus Adæ posteris, qui sine peccato esset. Vis ne huius candorem ac puritatē à sponsa secretorū illius conscia diffusius audire? Dilectus meus, inquit, candidus & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimū, comæ eius sicut alatae palmarum nigrae quasi coruus. Oculi eius sicut columbae super riuos aquarum, quæ lacte sunt lota, & resident iuxta fluentia plenissima. Genæ illius sicut areolæ aromatū consite à pigmētarijs. Labia eius lilia distillantia myrrhã primã. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus distinctus saphiris. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatae sunt super bases aureas.

- C Species eius ut libani, electus eius ut cedri. Guttur illius suauissimū, & totus deli-
derabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filiae Hierusalem. Hic
habes Christi nostri in spiritu effigiem, hinc animi illius formā, hinc candorem, hinc
puram ab omni lue peccati animam: alioqui certē debitor pro debitore debitum
quī soluere potuisset: Sed ad psalmum. Illi, inquit, qui ob innumera mea in illos
beneficia pro me stare, aut saltem in meis mecū dolere afflictionibus debuerant,
aduersum me steterunt, ob meumq; lætati malum, unā cum alijs meam in mortē
conspirauerunt: hi, inquam, quos me salutem illis afferentem audire amareq; o-
portuerat, ut mortem mihi inferrent, congregati sunt. Ego ut illis uitam darem,
morti me dari passus sum, illi uerò contra pro uita mortem mihi asciuerē: ex qua
quidem immani illorū sœuitia & ingratitude, ipsi quoq; sibi mortem pro uita
nacti sunt. Cæterum putas ne, ô lector, cōuentus omnes, cōgregationesq; Chri-
stianorum, in Christo fieri: nonne interdum contra Christum? Astiterūt, inquit
spiritus, reges terræ, & principes conuenerunt in unum, ad quid, obsecro: aduer-
sus dominū, & aduersus Christum eius. Hi solummodo igitur Christiani sunt cœ-
tus, sanctiq; conuentus ac Concilia, in quibus aut de informandis secundū Chri-
sti legem moribus, aut de illius dilatando cultu & religione iustitiāq;, quæ iam
diu ē terris excessit, reuocanda decernitur. De dilatando uerò temporali ecclesie
dominio, req; familiari tutanda & augenda quoq; conuentus qui habentur, hoc
magis uulgò probari solent, quò ob Christi honorē & gloriā hos cernunt fieri.
Illos uerò quos passim à nōnullis quotannis acciri audimus, è quibus nihil aliud
prodire cernimus, q̄ Christi iniurias, proscriptiones, exilia, oppressiones, furta,
rapinas, & cætera huius generis, in mutuas persecutiones internecionesq; exco-
gitata mala, quis probus laudet: Et ignorauī, inquit: hoc est, causa, cur me tanto
pere odio cōuicijq; incessere, me prorsus latuit. Quod uerò noster interpret uer-
tit flagella, Chaldeus, quò magis translationē aperiret, transtulit, impios insidia-
tores. Et quod nos legimus,

Dissipati sunt, nec compuncti,

Hebræis est, discisi sunt, & non sunt compuncti: hoc est, à seipsis quoq; diuisi,
discordiq; animo uicissim dissipati, ad cor per resipiscentiam neuiquam redie-
runt. quanquam Felix, Aperuerunt, siue ut alius, Sciderunt, & non Siluerunt,
uertit. Quorum uerborum sensum sic reddit Paraphr. Proscindebant me conui-
ciji sine intermissione: ut Non siluerunt, in hoc loco, ut in plerisq; alijs scripture,
idem sit, quod non cessauerunt, quod aliā admonuimus. quare reddit Paraphra-
stes, sine intermissione. Chaldeus uerò sic: Si excoriarent me pelle mea, non hau-
rissent à me sanguinē. Vt hinc certē intelligas, Christi corpus adeò immensis affe-
ctum fuisse cruciatibus, ut exangue prorsus remaneret. Vnde alio in psalmo ad
hunc queritur modum: Aruit tanquā testa uirtus mea. An uerò sanguis aut hu-
mor alius ē testa igne cocta exire queat, tute iudica. Sic igit, hisceq; delictis à suis
acceptus fuit Christus pro te, ô homo.

Tentauerunt me (inquit) subsannauerunt me subsannatione, frenduerūt super me dentib. suis.

Hisce enim derisionum irarumq; indicijs, nō solum Davidē quidem, alioqui
foediora quoq; promeritum, obnoxium fuisse legimus, uerum etiam, & in primis
ipsum omnium hominum, quotquot unquam uixerunt, uicturq; sunt, innocen-
tissimū Christum. Vah, inquiunt, qui destruis templum Dei. Eat modò, si filius
Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Quid strepitus illi frequentes, tu
multusq; tum Iudæorū tum gentiū per trienniū contra ipsum excitati: Quid por-
rò sœua illa succlamatio, stridorq; uel usq; ad sidera, Tolle, tolle, crucifige eum,
præ se tulit aliud, quàm iratos illorum animos, planeq; ferinos in mansuetissimū
agnum: Tota deniq; Christi uita, eo maximè tempore quo mundo conspicuus
esse cœpit, quid aliud fuit quàm uulgi irrisio, subsannatio, crux tandem, ac conti-
nua usque ad tumulum persecutio & mors? Eapropter non molestum admo-
dum esse debet, si membrum eisdem ipsis grumnis, quibus obnoxium fuit caput
exposi

A expositum esse cernimus. Nimum quidem nostram foueremus teneritudinem, si spinoso sub capite, ut inquit Bernardus, delicias quæreremus. quærât hoc alij: sacra uerò unda intincti hoc propius suã ad professionem accedunt, quò durior rem sibi eligunt uitæ rationem. Tentauerunt me (clamat Christus) improbi homines, claudiq; ut uertit Fel. hoc est, uiles, ut ipsemet interpretaẽ, & abieci subsannauerunt me, fremueruntq; super me dentibus suis. Sic, sic (inquam) meos a mundo tractari oportet. In mundo quippe sunt, sed de mundo non sunt. Erat ne de mundo amicus Dei ille qui inter hostiles Iudæorum turbas positus irrisusq; percussus, ac saxis penè obrutus non suam, sed persequentiu indoluit miseriam? Vnde, ut refert Lucas, exclamauit, Domine ne statuas illis hoc peccatũ: cum interim illi audientes dissecarentur cordibus suis, & striderent dentibus in eum. Nonne is cum Christo, cui martyrij primitias consecrauit, dicere poterat, Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, fremuerunt super me dentibus suis? Cæterum litera quæ est Hebræis, non alium quidem sensum, sed paulò diuersum habere uidetur. Assentatores, inquit, cum parasitis omnia subsannantibus, infremuerunt cõtra me dentibus suis. Fel. uerò paulò secus: Cum simulatoribus derisionum esculentorũ fremuere aduersum me dentibus suis, & est sensus: Cũ simulatoribus claudĩ illi, uani scilicet homines & nihili, congregati sunt derisionum esculentorũ: hoc est, quorum mos est, ut derideant alios, quò inde cibum habeant. Quare sic reddit Paraphrastes: Vnã cum scurris & irrisoribus frusto panis conductis non destiterunt fremdere contra me dentibus suis. quanquã forsan melius pro fremdere, denudare uertendum erat, ut effusum intelligas risum quo dentes denudantur. Verũ quoquo se modo res habeat, id liquet, uirum hĩc iustum conqueri, uanos homines, futiles, & qui scurrilibus oblectantur dicterijs, unã cum suis hostibus de suis malis lætatos esse, sibiq; quò magis dolorem auerent, illulisse. Idcirco sic transtulit Chaldæus: Verbis delusorijs & superbis & derisorijs strinxerunt contra me dentes suos. Non est quidem in ciuiũ conuictu genus hominum tam turpe ac infame, quã illud est quo quis gulæ causa, non solũ Principum (id forsan tolerandum, quanquam nec id quidem) sed omnes omnium uulgò hominum mensas ac cupedias insectantes Gnathonĩcam profitetur artem: hi quidem scõdisimis assueti moribus, nihil non turpitudinis in illorum gratiam, à quibus uictum sperant, effutire solent: hincq; (ò animas frustra corporibus unitas) quiduis facile derident, profusissimõq; subsannant cachinno, modò suis Thraõnibus risum moueant, illorumq; gratiam nanciscantur, nulli quamuis circumspecto ac graui uiro solent parcere: & id quidem presentibus matronis puellisq; innuptis, ac pueris, & quod acerbius auditur, in uiduarum ædibus & nuptijs. Eõne utilitatis res, ea deuenit, pro qua emenda Dei filius tam dira in terris passus est: Heu,

Domine quando respicies? Restitue animã meam à malignitate eorũ, à leonibus unicam meam.

Certè cum tam crebras uatis huius querelas ob imminentium periculorum metum lego, alterius mihi generis hostium, quã illud est quod in corpora desæuire solet, in mentem uenit. Est multum profectò homini, præsertim in spiritus doctrina nondũ erudito, ab improbis hominibus tum lingua tum ferro quaqua uersum impeti, ac probro haberi: sed longè atrocius illud est, periculoq; propius, atque magis extimescendum, cum est cum hostibus incorporeis confligendum. Sauciari quidem ab hominibus, ac uulneri altè infixõ irrisionẽ addi, ferendum utcumq; est: at à telo, nescio quo, inuisibili transfodi, insuperq; derideri, eò grauius esse solet, quò uilnus à plerisque non sentitur, disimulaturq; interdum. Quocirca non tantum hĩc uates à corporeis orat eximi hostibus, quantum ab incorporeis. Cæterum maioris efficacix ea est litera, quæ est Hebræis: Domine, inquit Fel. usquequo respicies? Reticentiæ plenus est uersus: solent enim hi, qui cumulo aduersitatũ oppressi suum detegere conantur dolorẽ, haud rarò singulibus intercipi, atque idcirco aliã mutire, aliã uerò prorsus, quod sciri cupiunt, retinere. Domine, inquit, quousq; aspicies? Vide sermonis incisionem: inferen-

C dum enim fuerat, Nec fers opem, nec hostium meorum superbam retundis arrogantiam, cum tamen omnia uideas, æquissimoque ponderes iudicio. Tunc enim Deum quodammodo nostra non uidere arbitramur, cum iustissima sua prouidentia & consilio non æquè citò atque optamus, nobis opitulatur: uidere uerò, cum uocatus præstò adest, uenitque actutum suppetias. Hebræi ferè omnes pro malignitate tumultum uertunt, & uerè tumultum. Nam quid agunt scelesti, aut moliuntur animo, quod tumultibus plenissimum non sit: ordinatissimæ quippe Dei legi non auscultantes, quid in se habent, quod strepitum non referat & tumultum? Porro unicam uocat animam, hoc est, solitariam, desolatam, ab omnibusque derelictam ac destitutam: quam orat ab improbis, quos propter truculentiam, morumue fastum & superbiam, leones appellat, muniri. Fel. uertit, A catulis leonum: quod quorundam ex primatibus (credo) consuetudinem exprimat, qui interdum in oppugnanda ex sese miserorum innocentia fessi, surrogant catellos, nescio quos, ipsi succenturiati, qui ex illorum autoritate lasciuientes, palam uel optimis quibusque insultare non uerentur. Quod quidem impudentiæ genus, ob sordidam eorundem hominum qui in eo uersantur conditionem, probis solet esse molestius, quam illud quidem, quod licet per se, uti cætera uitia, detestandum sit, è domo tamè nobili demanat: quanquã nulla potest esse domus nobilis, in qua inest scelus. Quam quidem admonitione mortaliu aures uellendas esse duco, ne dum in diuitijs solummodo, aut principum fauore suam statuunt nobilitatem ac familiæ splendorem, posteris aut nullam illam omnino, aut tenuem relinquunt. Siquidem (si me interrogas) nihil unquam in rebus conditis tam fallax uidi & fragile, quam sunt diuitiæ, aut fauor principum. Nobilitas uerò illis innititur rebus quæ æternæ sunt, etiam in exilio, extremaque rerum inopia, ac (quod ait Esaias) in camino paupertatis.

Confitebor tibi Domine in ecclesia magna, in populo graui laudabo te.

D Voto se astringit hic uates, uatumque dominus, se patris nomen celebraturum: & id quidem non in angulis, aut angusta tantummodo Iudæorum regione plebeque, pro maiori parte uana atque inuili, sed in multa gentium frequentia & multitudine: id enim significat Ecclesia magna. Alias admonuimus, confessionis nomen, laudes interdum, interdum gratiarum actiones præ se ferre, ut in hoc loco. Unde sic reddit Paraphr. Accepta tibi referam omnia mea, idque palam in hominum frequentia. Dona enim Dei (modò omnis ab animo absit uanitas) obregere, impietatis indicium est atque ingratiutinis. Duobus quippe affectibus hi maximè mouentur, qui Deum diligunt: altero quidem amoris, altero autem studij ac curæ diuina promulgandi beneficia. Venite, inquit alio in psalmo, & uidete quanta fecit Deus animæ meæ. Quare non frustra admonitum nos iri curauit scriba illa spiritus, cum ait: Quisquis confessus fuerit quod Iesus sit filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. En amoris summa. Nec quicquam aliud sanè hic esse ducas confessionem, præterquam laudem gratiarum uel actionem, celebritatem, & sanctificationem Dei nominis coram mundo. Quod quidem in primis, quoad in terris uixit, executus est Christus: subinde hi omnes qui sunt eius. Confessiones uerò illæ gratiarumque actiones quæ in templis quotidie fiunt in psalmis ac canticis spiritualibus, ut inquit Paulus, quemadmodum sanctissimæ quidem sunt, ac Deo dignæ, si ab animis proficiantur tranquillibus, & à terrenarum rerum contagione puris omnino: ita immundæ, prorsusque inutiles iudicantur, si ab impuris elatisque peccatoribus erumpunt. Quare eæ quidem nugæ, illæ laudes existimari debent. Proinde, si sapimus, summo cauendum erit studio, ne interuerso rerum ordine, sub sanctissimo coelestium uerborum uelo ac prætextu, pro laudibus gratiarum uel actionibus, nœnias strepitu nescio quo inani proferamus, atque propterea ab eo qui habitat in cœlis, irrideamur, excludamurque à gustu illo diuinarum rerum, quem hi solum hauriunt, qui ab omni carnis inquinamento atque ambitione semoti, in terris quidem corpore, in cœlis uerò spiritum atque animo uersantur. Ceterum, In populo graui, in populo forti transtulit Fel. utrunque enim Dei uerbum audienti necessarium. Siquidem pectus diuini seminis capax, ab omni prorsus leuitate animi, atque

A que imbecillitate uacare debet, alioqui nullum ex eo fructum expectari consentaneum erit. Nulla certè coitio atq; amicitia inter æternum & caducum, inter firmum falsimq; cohærens, & dissolutum, suisq; dissimile, esse potest.

Non supergaudeat mihi qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me sine causa, et annuunt oculis.

Ne gaudeant super me, uertit Hebræus. Illud uerò, iniquè, falsò seu immeritò, & absq; ratione, transtulit. quare sic reddit Paraphr. Non habeant ansam insultandi qui hostiliter insequuntur me absq; ratione. Cæterum, annuunt oculis, nihil aliud esse interpretantur, quàm subsannant. unde subdidit: Nec illi qui odio me habent sine causa, & subsannant me. Verùm ardentior mihi uidetur esse affectus in uerbo, annuunt: solent enim hi, qui alicui lapsum parant & ruinam, alter alterius nutum, quò suum quisq; obeat munus gnauiter, obseruare: nam id uerbis exprimere haud tutum putant. Alter igitur in alterius uultum iactantes oculos, tum rem struunt, tum animi conceptum mutuo detegunt nutu. quod quidem eò periculosius esse scimus, quò ab inimico animo proficisci non ignoramus. Est porro quoddam odij genus inter cætera abominandū magis, cum quis nulla accepta iniuriā, sed sola libidine uoluptateq; aut uirtutis odio, quempiam maleuolentia persequitur: quod sanè à liuore atq; inuidiā pullulare non rarò experti sumus. Ab his itaq; sic malè affectis hominibus petit uir probus liberari: hoc est, non propterea deici animo atq; à uia iustitiæ deturbari, quòd iniusto scilicet odio & immerito impetitur: istiusmodi enim pestis cōtagione in primis infecti sunt dæmones, homines postea illi qui, ut dixi, tanto quempiā maiori persequuntur odio, quanto eum magis gloria & honore cōspicuum cernunt. Hinc pallor, hinc macies, hinc in moribus acerbitas, ac trux quidam aspectus, & sermo in eum cui malè uolunt, mordax, perpetua demanāt miseria: hinc rursus persecutiones, exilia, fictæ delationes exostulationesq;, & homicidia plerunq; originem habent. hinc tandem delatoribus adulatoribusq;, simulatoribus, parasitis, sicarijs, & quibusuis alijs huius monetæ hominibus aperiuntur portæ. Vidēs ne quo satellitio munitum sit istud, de quo nunc loquimur, odium? Te stupidum, si tot mala considerās, quamobrem ab odiosis illis hominibus defendi petendum sit, mirari perrexeris.

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, et in iracundia terra loquentes, dolos cogitabant.

Dicitur enim planè ab hoc sensum litera quæ est Hebræis demonstrat: Quoniam, inquit Fel. non pacem loquentur. Nihil enim pacatum cogitant, uertit alius ex Hebræo. Vnde sic reddit Paraphrast. Non enim quibus tutò fidi possunt, loquuntur. Queritur itaq; uir sanctus, se immeritò ab improbis odio maledicentiæq; discerpi: ab his, dico, qui in inferendis iniurijs innocuis, pacisq; studiosis, in terra hac, alioqui mille bellorum tumultibus obnoxia, callent artem. Parum ne est, in ipso tumultu dissidiorum sectari pacem? Quòd si ideo quis à Dei spiritu admonitus ab omni bellorum genere abstinet, non caret tamen suspitione apud illos, qui cum alienum ex suo metiantur animum, putant omnes haud diu in terris absq; rixis ac iurgijs posse uiuere: semoti enim semel à Deo per uitæ fastum, in quo quidem Deo summa semper inest pax, æternusq; rerum nexus atq; unio, & supera & infera continuis cōmiscet prælijs. Cæterum dictio illa quæ noster interpretis uertit, terræ, Hebræis est, in tranquillos seu pacificos qui in terra sunt: quòd una dictione (opinor) reddit interpretis, in iracundia. Vocat in iracundiam mansuetos, qui irasci ferè nesciunt, eo modo quo appellamus interdum modestos, ipsam modestiā. Vnde sic illum transtulisse suspicor: In iracundiā terræ loquentes. quare Paraphrast. Aduersus infontes, qui in terra degunt, dolos concinant. Fel. uerò: Et super mansuetos terræ uerba fraudū cogitabant. Hic satis lucidè (arbitror) quorundam improbitatem depingit uates, qui adeò interdum irrequietis extimulantur discordiarū œstris, perpetratorumue facinorū irritamentis die noctuq; perurgentur, ut quò certius triumphent, eò omnes peruersitatis machinas in modestissimos ac mites, hoc est, contra inermes atq; imbelles diri-

C gunt. Quid si porrò molossus molossum, aut lupus lupum, cum nihil minus cogitet, inuenit: quàm citò quidem tumor ille giganteus in uolumè desinet? Quòd uerò quidã interpretantur, in iracundiã terræ, id est, in iracundiã terrena, quem admodum equidem non improbo, ita non intelligo. Sed illud nõ omittendum, quòd noster interpretes uersus initium legit absq; negatione, Quoniam mihi, inquit, pacificè loquebantur: illud hominũ genus spectare arbitror, qui in corde & corde, ut ait spiritus, loqui consuescunt. Linguis (ait) suis dolose agebant. Hi sunt quidem qui secus atq; in corde habent, loquuntur: detestandum profectò uitium, modisq; omnibus à bonorum societate extirpandum. Nescio sanè qua sorte id accadat, ut non solùm collusores, ganeonesq;, & id genus colluuiem reliquam infecerit lues hæc execrabilis, sed etiam probiores qui uidentur, quiq; in abditissimis delitescunt templorum adytis: adeò letalis morbus tam impauidè à nonnullis suo in sinu enutritur.

Et dilatauerunt super me os suum: dixerunt, eugg, eugg, uiderunt oculi nostri.

Perpicuum id est interitus animæ indicium, cum in spiritu sentit dæmones lætitia gestire, sibiq; inuicem illatam ob mortem gratulari. Quòd enim infelix anima à tetrìs illis manibus impugnetur, saucieturq; interdum, non multum adeò mirum esse debet, licet lachrymabile. quòd uerò prorsus intereat, subq; ictibus illis hostilibus expiret, non est dolor, non luctus, non mœror, qui tam immensum damnum æquare ualeat. Anima enim, res scilicet tam Deo chara, tam nobilis, tam diuina, à tam uili hoste occiditur? Et dilatauerunt, inquit, super me os suum, lætantes nimirum, ouantes, deq; adepta uictoria cachinnos efferentes, clamantesq; non absq; irrisione, Vah, uah, uiderunt iam tandem oculi nostri quòd diu optauimus: uictus est, attritus est, occubuit. ò iucundum spectaculum, homo tam nobis infensus eiectus est. Non defuerunt quidem impulsores, non rabulæ, non quadruplatores, non plagiarij. Puto enim de Christo humato Iudæos olim huiuscemodì iactitasse inter sese dicteria: Eat modò faber iste qui contra Mo sen uerba facere non est ueritus. Censes ne hunc sabbatum tanta cum religione à patribus seruatum, custodisse? quid? filium se Dei faciebat. O inauditam blasphemiam, iamiam tandem exaturati sumus. Vah, is modò qui tanto strepitu seducebat turbas, frigidò nunc in tumulo iacet exanguis. Hæc quidem, atque horum similia de unigenito Dei filio Iudæi olim. De pijs uerò, hoc est, de oppressa innocentia ac penè extincta, non iam amplius Iudæi, sed ipsi Christiani acerbiora quoq; blaterant. Verum

Vidisti Dominè, ne sileas, ne discedas à me?

Nihil profectò delectabilius puro conscientia testimonio, impuro uerò nihil miserius. Malè nanq; sibi conscia mens, tum legibus tum iudicijs semper rebellis est humanis ac contumax. Benè autem, non solùm ab humano diuinoq; non abhorret iudicio, uerum etiam illud expetit & quærit. Vnde nõ immeritò sapientissimus ille asseruit Rex, quòd fugit impius nemine persequente: iustus autem, ut leo erit confidens. Sua igitur fretus conscientia uir bonus, diuinum non ueretur appellare iudicium, inquit:

Exurgè, & intendè iudicio meo, Deus meus & Dominus meus in causam meam.

Iam illud considerandum, quanta sit in uerbo illo, uidisti, consolationis uis & magnitudo. Esto, inquit, quòd hæctenus ea, quæ in me sceleratorum hominum astutia machinata est, uidere nequaquam uisus sis, uidisti nihilominus: hincq; meam te causam tandem defensurum, iusq; asserturum certò scio. Fac igitur, te oro, quòd te facturum nõ dubito: ergo ne sileas, ne dissimules, ne longius absis: alioquin te causam meam non defendente, aut te meis peccatis offenso aliò diuertente, quem alium patronum, quem aduocatum, quem procuratorè interpel labor: hi enim interdum non tantum iustitiæ, quantum auri desiderio, suis illis in litibus nonnunquã iniustis, uel usque ad emissionem animæ desudant. Tu quietissimus tuo in throno sedens, æquissimo iura omnia & condis & moderaris iudicio,

A dicio, & id quidem gratis: quare tu, non homò natura fallax, atq; ad bonum torpidus, euigila, exurge, atq; animum ad hanc meam cum hostibus controuersiam applica. Cæterum, in causam meam, Fel. uertit, ad cõtentionem meam: sed idem ferè est cum nostro. Nam uita hæc assiduis in contentionibus, partim cum mundo atq; eius amatoribus, partim cū incorporeis, & his quidē astutissimis & crudelibus uersatur hostibus. Quid sit porro in Deo euigilare, exurgere, silere, procul abire, & cætera huiusmodi, iam aliàs fusiùs annotauimus. Anthropopathia quippe est uati huic nostro admodum familiaris: cuius quidem frequētia, ac feruido, ut sic dicam, motu, concita omnia redduntur in hoc poëmate, atq; ignita.

Iudica me secundum iustitiam tuam domine Deus meus, & non supergaudeant mihi.

Hebræi sic: Iudica me secundum iustitiã tuam ô domine, ô Deus mi: & ne gaudeant, ut ex repetitis uerbis illis, ô Domine, ô Deus mi, anxii liberandi studium, immensumq; periculum, quo urgemur continuè, aduertat. Nemo enim, nisi magnis in periculis constitutus, uerba illa quæ cõmiserationem mouere possunt, inculare solet: quemadmodum hi sanè agunt, qui aut amnem aliquem rapidissimum illapsi, per ripam sparsim circumfusos homines, dum in præceps feruntur, intuentur: aut qui ab hostibus telis igneq; circumsepti, ab alto tecto, & tegulas & cantherios, & quicquid aliud eis metus suppeditauerit, deorsum proijcientes, ingeminatis clamoribus, uicinorum, concurrantisq; ad spectaculum multitudinis auxilium implorant. Non minori certè periculo, imò maiori multò mortaliùm animæ, dum tetro hoc corporis inclusæ sunt antro, circumuallatæ sunt, uel cum à rapido cupiditatũ libidinumq; fluuio latè per oblectamentorum ripas deuagante, raptæ penè suffocantur: uel immundorum dæmonum hinc atq; hinc, tum inordinatis iræ motibus, tum superbix, ambitionisq; auaritix, ac cæterarum eiusmodi rerum machinis obsessæ, nihil fore opis à quoquam circumspectant. Quò se uertant, quæso: quò suum dirigent clamorem: quò oculos: quò manus supplicabundæ: Ad patrem nimirum æternum. Quòd si ob peccatorum sordes, quas in te esse uides, ô homo, tam excelsi numinis iudicium exhorrescis, nonne cogitas quia pater est: adhuc ne trepidas: En uiam aliam (quanquam certè non aliam) quam qui refugit, licet ab uniuersis supernorum spirituum choris suppetiæ illi ferantur, nihil agit, quò minus in æternã mortis noctem protrudatur. Clamat igitur scriba ille diuinus: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Ipse, ipse (inquam) est propitiatio pro peccatis nostris, tantum nostra non obtegamus scelera. Nam certè si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Vis uno uerbo rei summam (inquit) tibi aperiam: S A N G U I S Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. In hunc enim, tanquam in salutis omnium finem, sacramenta omnia ecclesiæ, castiq; ritus & mores tendunt, deriuanturq; hac sanè meta à sacramentorum, bonarum ue actionum & cæremoniarum cursu semota, frustra curritur: uanaq; sunt studia illa omnia & labores, quibus nos tandem diuinam promereri gratiam speramus. Est aliquid quidem, pro adipiscenda animi puritate inedia affligi, & crebrò coram sacerdote in recensendis reatibus confundi & erubescere: non est rursus parui momenti res, multorum inopiæ subuenire, uiduas, orphanos, reliquamq; turbam miserorum ab usuris, à carceribus, à uinculis, à trinemibus quoq; uindicare, & mori tandem ob salutem proximi: uerum nihil adhuc te egisse putes, nisi bonarum rerum huiusmodi Christum & nexum & finem statueris. Id per excessum fermè dicere uolui, non tantum quidem ut alios monerem, quantum ut me meiq; similes in uia iustitiæ pigritantes pungerem & excitarem. Sed ad uatem reuertamur, qui secundum iustitiam Dei, non suam, iudicari postulat: quam quidem iustitiam nihil aliud in psalmis ferè omnibus, atque adeo in cæteris diuinæ legis libris esse iam diximus, quàm perfectissimam illius bonitatem, bonorum omnium cumulo exuberantem. Quia igitur uir bonus hoc minus in se esse bonitatis perspicit, quò exactius sese examinat, ad patris bonitatem, ad quam omnes, si sapiant, confugere

C debent, statim recurrit, clamatq; : Iudica me ô Domine, non sanè quidem secundum iustitiam meam, quæ nulla omnino est, sed secundum tuam, qua perfectissimè bonus es, atq; immense misericors. Quòd si tamen iustitia illa quæ immutabili tui iudicij seueritate posita est, utendum erit, non recusò: scio equidem meam ex te iustam esse causam, hostium uerò meorum iniustam. Quare in illos potius, qui sponte sua mali sunt, quàm in me, què tuum esse uoluisti, sauiendū erit. Non itaq; ob partū de me triumphum gaudeant, nō lætitia efferantur, nō glorientur,

Non dicant in cordibus suis, euge, euge anima nostra: nec dicant, deuorabimus eum.

Depressimus tum, uertit Fel. Non te moueat tempus pro tempore interdum poni. Hebraismus quidem est creber admodum in prophetis ferè omnibus. Nec animæ nostræ, sed animæ meæ, transtulit. Et est ac si dicat, ut interpretatur Paraphr. Non habeant cur dicant in corde suo, ex animi nostri sententia hæc res successit nobis. quanquam ab alijs ex Hebræo, anima nostra, seu anime mi, uerti uideo. ut sit sensus: Vah anima nostra, simulac iste expulsus est & occubuit, lætare. O quàm nobis ex animo ouandū est. quid putas? quæcunq; optamus assecuti sumus. Et est summæ uoluptatis exclamatio, perinde ac si quis exclamet: Vah, tandem quod diu noster expectauit animus euenit. Dixerūt, inquit Hieremias, deuorauimus. En ista est dies, quam expectabamus: inuenimus, uidimus. Dictio, quam noster interpres nonnunquam uertit animā, Hebræis est interdum uoluptatem, desiderium, libidinem. unde illud: Non tradas me in animas tribulantium me: hoc est, ne me improborum libidini ac desiderio dilaniandum tradas. Chaldaus uerò sic reddit: Non dicant, lætabitur anima nostra: de ruina scilicet illata ac morte. Cæterum ne id amplius dicant, effutireq; audeant,

Erubescant & Verecundia afficiantur simul, qui gratulantur malis meis.

Induantur confusio, & Verecundia, qui maligna loquuntur super me.

D Induantur pudore & ignominia, uertit Hebræus: ne reuerentiam illam, quæ uirtuti debetur, imaginèris. Sic illud, Reuereantur, uertunt, confundantur, seu, ut reddit Paraphr. infames fiant, quotquot erigunt sese, ut noceant mihi: seu, ut transfert Fel. qui magnificant super me: hoc est, qui os suum super me, uictorum more super uictos, dilatant, impudentissimisq; insultationibus dilaxant. Maximi id quidem odij est argumentum, cum prostratum hostem animamq; inter uulnèra efflantem, aut calamitatem in aliam coniectum quis procaciter insultat, dicerijsq; incessit ac mordet. quod sanè genus conuicij miserrimo illi sic afflictio solet esse tristius, quàm ipsa miseria & mors. Quòd enim id impietatis signū in sicarijs & gladiatoribus cernatur, non multum quidem mirandum. In grauissimis uerò uiris, & his quoq; qui speciali quodam cultu ac religione, sacris templorum aris inseruiunt, id cerni non solum admirandum est, uerum etiam monstro omni deformius ac magis turpe. Cæterum tota hæc uerborū congeries nihil aliud præ se ferre uidetur, quàm quòd maligni homines, atq; illorū impulsores dæmones, pudore afficiantur, hoc est, spe sua delusi pedem cum ignominia à persequendis Dei seruis retrahant: contra uerò,

Exultent & lætentur qui uolunt iustitiam meam, & dicant semper, magnificetur Dominus, qui uolunt pacem serui eius.

Pulchra sanè antithesis. Illi, inquit, qui suam uolentes constituere iustitiam, Dei iustitiæ non sunt subiecti, erubescant, probroq; afficiantur. E contrario autem, exultent, lætentur, non erubescant, aut modo aliquo confundantur, qui uolunt iustitiam meam: hoc est, qui ex me, meaq; bonitate boni esse uolunt, non ex se suaq; iustitia ac uirtute, hi dicant semper, hi prædicent, hi uotis omnibus expectant, hi die noctuq; uel in medijs ipsis triujs clamitent, magnificetur Dominus, passimq; ab omnibus celebretur: non homo quispiã, aut quicquid illud est quod non solum supra se, sed super omne illud quod dicitur Deus, aut colitur, sese extollit. Cum enim considero, mi lector, tumorem quodammodo totius orbis, sese uel usq; ad regionem Lunæ (nihil dico) ad regionem illam igneam in qua cœlestes

Astes uisuntur animi, efferentem, uideor mihi uidere uanam quandam ampullarum per undas colludentiū imaginem & spectaculum: quæ ut cernentibus grandiores modò, modò minores uidentur, nunc apparent, nunc fallaci quodam præstigio latitant & se abdunt, ita una facta omnium conuersione euanescent, in nihilumq; resoluuntur. O uanam mortalium arrogantiam. Verum hæc animi leuitas uulgo ut plurimum sui dissimili, ac tenuissimæ iudicij, concedatur: quandoquidem eò peruentum est amentia, ut etiã inhonesta concedamus: quis id ferat in sapientibus, in schola Christi enutritis? in his tandem, qui, ut inquit Paulus, semel illuminati, gustauerunt etiam donum cœlestis, & participes facti sunt spiritus sancti: gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, uirtutesq; seculi futuri? Quid hoc monstri est, ut eò quis maiori afficiatur fastu & tumore, quò maioribus se donatum à Deo donis, uelit nolit, fateri cogitur? Quid illud? (stupore obruor) hunc uidere ob sanctitatem, quæ in humilitate, animisq; inglorijs, & ignominia esse debet, intumescere? illum ob literas, & has quidem sacras, non solum intumescere, sed insanire omnino: & nisi uulgò celebretur, donetur ue mitra aut pileo, emori? hi certè nō dicunt semper, Magnificetur Dominus: utinam saltem rarò. Iam illud non prætereundum, quòd Hebræi, Qui uult pacem serui sui, legunt, ut ad Dominum, uult, referas: non, uolunt, ad homines. ut sit sensus: Dominus qui in suis pacem omnino uult esse, atq; animi tranquillitatē, magnus ab omnibus existimetur. Pacem uerò cum hîc, tum aliàs rerum omniū successum uolunt esse: sed quia in humanarum rerum successibus uix, ob cōtinuam uicissitudinum inconstantiam, id appeti potest, idcirco in diuinis tantummodo quæri oportet. Imò si daretur optio, qui Christi uitam profitentur, pacem illam quam in terrenarum rerum copia sitam esse cernimus, nollent omnino: hanc uerò & uellent, & uotis omnibus à Deo peterent, ut ab illis peti quotidie, uita saltem, si non ore, cernimus: quanquam & ore quidem, qui abiectis omnibus quæ

B huiusce generis pacem, quæ ad mundum attinet, pollicentur, sese in antris, paruo minimòq; contenti, ocludunt, nihil aliud interim aut cogitantes aut agentes, quàm quomodo tam arduum uitæ genus temerè & casu, minimè se apprehendisse testentur. Alioqui membris ipsis corporeis, ac citò desituris, diuino se cultui dedere, animo uerò atq; affectu, mundo & ambitioni, crux quidem est, sed non illa quam à suis exigit Christus. Qui sanè suum illud mirabile cum conderet testamentum, amplissimamq; suis relinqueret ditionem & imperium, inter cætera illud in primis nobis cordi esse uoluit, Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis, non quomodo mundus dat, ego do uobis. Putasne Dei filium de alia pace, quàm de illa, qua spiritus & caro in unum perpetuò ad obtemperandum Deo coeunt foedere, intellexisse? De altera uerò illa qua anima quoq; cum corpore la sciuire solet ac pergræcari, censeo illum differuisse, cum dixit: Non ueni pacem mittere in terris, sed gladiū & bellum, hoc est, scissuras ac dissidia. Hæc quidem æternæ apud inferos conflictationis ac pugnae arrha est & pignus: illa autē æternæ pacis, quæ in Deo tota sita est, qui pax est nostra, ut inquit Paulus, & redemptio. Hanc itaq; pacem uult Deus in suis esse, hanc format, hanc præcipit, hanc donat tandē, ne quæ Dei sunt, absq; Deo posse nos assequi somniemus. Pax porro illa qua homo homini Deus est, non lupus, ut est adagium, ab hac originem habet. Fieri non potest hominem in se pacatum, Deoq; per mentis puritatem unitum, in alios bellum ciere posse. Illud etiam quod in hoc uersu à nostro interprete legitur, ita aptari potest, ut homo iustitiæ illius quæ à Deo est, studiosus, postquam suis imprecatus est hostibus confusionem, infamiamq; & probum, mox de eiusdem secum professionis uiris pulcherrima usus antithesi, addat: Exultent & lætentur, qui uolunt iustitiam meam. hoc est, ut interpretatur Paraphrast. Quibus placet innocentia mea, uel ut alius ex Hebræo, qui fauet innocentia meæ, hi quidem in spiritu gaudeant, orentq; te, ô Deus, ut ego in ueritate tua ac fide, quæ est innocentia mea, perseuerem: hi inquam, qui meam uolunt pacem, atq; à malis liberationem, mecum sanè, non interruptè quidem, sed semper

c dicant, Magnificetur Dominus. Nam quod ad me attinet,

Lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota diē laudem tuam.

Nihil in hoc loco aliud uult uerbum, meditari iustitiam, quam iustitiam ex animo, seduloq; ac promptissimo linguæ motu prædicare. quare sic uertit Paraphr. Et lingua mea sedulo prædicabit iustitiam tuam, hoc est, perfectissimam bonitatem tuam, qua sola duce, ad te asciscimur, in te perstamus, tibi unimur, de te cantamus, per te uiuimus, ac in te tandē per amorē transimus, renouamurq; in horas: cum interim scelestos quosdam à te tanquam à Solis luce auersos intueamur confundī affligiq; ac continuīs anxietatum gyris rotari. O diuinam iustitiam. State, inquit spiritus, & uidebitis gloriam eius, cui laus sit in secula seculorum, Amen.

PSALMVS XXXVI. *Vincenti, serui domini Dauid.*

Dixit iniustus ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius.

Cum multis alijs argumentis diuina erga mortales innotescere possit bonitas, tum ob id quidem maximè celebris uidetur, cum non solum suis, sibi nimirum per fidem copulatis, benefacit continuè, sed etiam improbis, à fideq; alienis sua cōmunicare dona nō cessat: hos & illos æquo intuetur aspectu sol ille iustitiæ, nec est qui se abscondat à calore eius. Quod uerò à felicissimo illo prospectu alijs perurantur, raptenturq; tanquam ab igne ad supernas, ut uocat Dionysius, illuminationes, alijs uerò indurentur, obtenebescantq; obstrusior ratio est, quàm quæ ab humano intellectu disquiri queat, multò minus à lingua edisseri. Quis unquam nouit sensum domini, aut quis illi à consilijs fuit? Quare in his peruestigandis, quæ occulta omnino Deus nobis uoluit esse, uel totam ponere ætatem, nihil aliud agitur, quàm quòd contingere diuaganti in Labyrintho aliquo cernimus, qui cum diu sinuosas illas permeauerit, remeaueritq; uiarum ambages, in eisdem semper recidit angustias: ita nimirum curiose nimium altissimas diuinarum rerum contemplationes humano sensu, hoc est, hebeti ac tardo quis aggrediens, caliginosis quibusdam inuoluitur mæandris, perditq; semitas, ac tandem à gloria, ut inquit Esaias, obruitur. Illud pro comperto habendum, neminem nisi sua culpa indurari. Vtrunq; igitur hoc in psalmo à spiritu tractatur, bonitatē scilicet Dei adeò copiosam esse in omnes, ut etiam ipsos nefarios homines, terræq; animantia complectatur, moueatq; ac cōtinuis afficiat donis & beneficijs. Quæ quoniam in Dei filium rerum omnium nodum ac summam referuntur, hac de causa à spiritu psalmus dicatur Vincenti, Christo nimirū, mortis atq; adeò peccati in cruce uictori: rursus, horum omnium rationem mortalium captum prorsus superare: quorum duorum membrorum occultis quibusdam ueluti lineis uidetur totus ferè is psalmus adumbrari. Verum non uacat mysterio, quòd in titulo uates se seruum Dei appellat: quare huiusmodi appellatione id quidem innuere uelle arbitror, quòd cum plerunq; nefandissimi quicq; licet Dei hostes sint, diuinæq; legi & uita & doctrina interdum, ac ficta quadam religionis imagine reluctentur, rerum tamen omnium copia adeò pleno ueluti cornu abundant, ut nati planè ea uideantur lege, ut nihil eis deesse possit aut aduersari. Probi uerò quamuis pressi, nihilominus à fide non desciscunt, sed fixi in illa perstant professione, è qua supremum illum adepti sunt titulum, SERUI DEI, quem quidem tanti faciunt, quanti alijs uel regna uel imperia. Verum turpissimè à quibusdam in eo erratur, quòd tam sublimi non contenti titulo aut nuncupatione, stomachantur planè si quis in missis ad eos epistolis, & literarum superscriptionibus, illos simpliciter appellet Dei seruos, nisi & addat ampullosum reuerentiæ nomen: nihil enim excelsum in terris amat Dei seruus. Sed ad psalmi interpretationem, cuius initium obscurum admodum est, uertamus animum.

Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius.

Video reprobiorū effigiem hīc breuibus deliniari. Dixit, inquit, iniustus, hoc est, im-

A est, impius, milleq; uitiorū maculis notatus, intra semetipsum, statuit decreuitq; in peccatis uiuere & mori. Esto lex retrahat, admoneat rursus pungatq; conscientia, ac ingentes excitet stimulos, sic definiuit, sic solidis ueluti pessulis propositū obfirmauit. Causam mox reddit uates, cur in id rebellionis quis incidat: Non est timor Dei, inquit, ante oculos eius. Semel enim diuino abiecto timore, quid non audet sceleratus? Et quemadmodum quidem à felicissimo timoris domini exordio (quid de tota sperandū possessione?) uera proficiscitur sapientia: ita stultitia, hoc est, cordis cæcitas ac temerarius quidam ausus, ab illius emanat deli quio atq; odio. Verū litera quæ est Hebræis, difficilior uidetur. Sic Fel. Dicitur transgressionis impio, Intra cor meum non est timor Dei in conspectu oculorū eius. Istud est, inquit, perenne dictū in improborū animis de sua transgressionē. quid alios audio? Intra cor meum, hoc est, in medio cordis mei: serioq; mihi placent quæcūq; ago. Non tam citò, ait, à proposito dimoueor. Magis adhuc obscure sic reddunt alij: Dixit scelus, seu ipsa innata perversitas (sic legit Kimhi) de improbo, in medio cordis mei non est timor Dei coram oculis eius. Sed quid dicit de improbo scelus, quid iniquitas? Deum nequaquam timendum esse, & id quidem in corde sancti: hoc est, ita uir sanctus de sceleratis in corde suo cognoscit: sic sentio, inquit, quòd iniquitas iniquo dicit, fac quæcūq; libuerit. Sed quò obrem id dicit? quia non est timor Dei coram illo. sic fermè reddit Kimhi Hebræus. Vnde alius horum omnium sensum colligens, ita uertit: Sic sentit cor meum de audacia improbi, quòd non habeat Deū ante oculos suos. Fusius uerò Paraphr. Persuasit, quantum animo concipere possum, ipsa nequitia impio exlegi, non esse metuendum illi, ne Deus supplicium sumat de sceleribus illius. Dicitio porro scelus, seu iniquitas, rem magis exprimit, augetq; quàm ut noster uertit interpret: quæ dicitio insignem præ se fert peccatorem, quiq; pleniori de Deo cognitione, addito quoq; diuinæ legis cōtemptu, delinquit. Quare ut in peccatis quis obstinatè uiuat, in ipsisq; moriatur, summo illum Dei, atq; eius timoris neglectu conuicti necesse est: ut hi fermè sunt, qui cū nunquam uel boni uel mali omnino uulgò appareant, attamen pessimi omnium sunt: quorumq; uulnus eo periculosius æstimari solet, quò incognitum magis magisq; cū illis tum cæteris, & tectum, & impudenti quodam inscitia uelo dissimulatum. Hi certè ad uitæ respicientiam difficilior reuocantur, quàm qui publico ueluti dedecore & turpitudine, peccata illa quæ uel audita solum probis omnibus stomacho solent esse, committunt. Calcata enim clam Dei religione, prostrato cultu, timoreq; illius abiecto, quò nō prorumpit impietatis genus illud hominum? Hincq; in profligata quorundam uita, illa necessariò insunt peccata, furta scilicet, rapinæ, usuræ, depopulationes, homicidia, adulteria, incestus, scortationes, blasphemias, ludi illiberales, & id genus alia publicè à nonnullis patrata scelera, corrigenda tamen uel unico interdum spiritus admonitu. In secretiori uerò uitæ genere hæc ferè, mala mens, malus animus, odium, simulatio, tumor, ambitio, fastus, superbia, liuor, ac quo maximè Dei irritatur patientia, amor sui. quæ quidem uitia cū animæ tenacius hæserint, quæ æterna est, quasi cum ipsa æterna efficiuntur: unde rarò hi, quibus huiusmodi insunt delicta, in ueram sui cognitionem deueniunt, quæ summa fermè totius salutis existit.

Quoniam dolose egit in conspectu eius, ut inueniatur iniquitas eius ad odium.

Affectus hi sunt illorum qui putant Deum haudquaquam timendum esse. In primis enim non solum peccatis peccata coaceruant, uerumetiam ob turpitudinem illam, quæ peccatis grauioribus natura inest, sibi adblandiuntur, placentq; non secus, atque solent ob res bene gestas alij. Quod quidem est, quod in hoc uersu asserit uates, quem sic uertit Fel. Quoniam adulatus est sibi in oculis suis. quanquam paulò secus Paraphrastes: Blandis, inquit, persuasionibus egit apud illum (iniquitas scilicet) ut placere incipiat ipse sibi flagitijs suis. Obsecro, quid unquam uel uisum est turpius, uel auditum scelestius, quàm cū quis sua laudans scelera, inde sibi lætitiā parat, unde æternum ultrò mœrerē assumere